1058

R.

T. C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
RAGIP PAŞA KİTAPLIĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 1328

1058

RAĞIP P.
Ka. N.
1509

فهرس الجلد الثانى لنفع المعول ترجمة التلخيص والمطول

٠٢ الفن الثانى علم البيان
٠٢ تعريف علم البيان
٠٢ فى العلم
٠٣ فى الدلالة
١١ التشبيه
١١ كون المعرفة عين الاول عند اعادتها
٠٠ معرفة ليس على اطلاقه
١٣ التشبيه باعتبار الطرفين
١٣ فى الحس والمشاعر الخمس
١٨ وجه الشبه
٢٠ البصر
٢٠ الشكل
٢١ المقدار
٢١ الحركة
٢٢ السمع
٢٢ الصوت
٢٢ الذوق
٢٢ فى اصول الطعوم
٢٢ الشم
٢٣ اللامسة
٢٣ الحرارة
٢٣ البرودة
٢٣ فى الرطوبة واليبوسة والخشونة والملاسة
٠٠ واللين والصلابة
٢٣ فى الخفة والثقل
٢٤ الكيفيات النفسانية
٢٤ الذكاء
٢٤ العلم
٢٤ الغضب والحلم
٢٤ الغرائز والخلق
٢٤ الصفات الذاتية
٢٨ الفرقة بين الجرأة والشجاعة
٤٠ فى ادات التشبيه
٤٣ فى الغرض من التشبيه
٥٠ تقسيم التشبيه باعتبار الطرفين
٥٤ التقسيم الاخر للتشبيه باعتبار الطرفين
٥٦ تقسيم التشبيه باعتبار وجهه
٥٧ التقسيم الثانى للتشبيه باعتبار وجهه
٦٠ التقسيم الثالث باعتبار وجهه
٦٣ التشبيه البليغ
٦٥ تقسيم التشبيه باعتبار اداته
٦٦ تقسيم التشبيه باعتبار الغرض
٦٦ الخاتمة فى بيان ضعف المبالغة وقوتها
٠٠ باعتبار ذكر اركان التشبيه وحذفها
٦٨ البحث الشريف فيما عد من التشبيه
٠٠ والاستعارة
٧١ فى لفظ كيت كيت
٧٢ الحقيقة والمجاز
٧٢ الحقيقة
٧٣ تعريف الوضع
٧٨ المجاز
٧٨ المجاز المفرد
٧٩ لزوم العلاقة فى المجاز
٧٩ فى نوعى المنقول
٨٠ تقسيم المجاز الى المرسل والاستعارة
٨١ المجاز المرسل
٨٢ تسمية الشئ باسم جزئه
٨٢ تسمية الشئ باسم كله
٨٢ تسمية الشئ باسم سببه
٨٣ تسمية الشئ باسم ماكان عليه فى الماض
٨٣ تسمية الشئ باسم مايؤل اليه
٨٣ تسمية الشئ باسم محله او حاله
٨٣ تسمية الشئ باسم آلته
٨٣ البحث فى تحقيق الانتقال من الملزوم الى
٠٠ اللازم فى جمع العلاقة
٨٥ الاستعارة التحقيقية
٨٩ الدليل على كون الاستعارة مجازا لغويا
٨٩ فى عدم كون اطلاق اللفظ العام على
٠٠ الخاص مجازا
٩١ فى تفارق الاستعارة من الكذب
٩٢ فى عدم كون الاستعارة علما
٩٢ فى الحاتم والمادر والحسان والباقل
٩٢ فى قرينة الاستعارة
٩٣ فى تقسيم الاستعارة باعتبار الطرفين

٠٩٣ الاستعارة الوفاقية
٠٩٤ الاستعارة العنادية ومنها التهكمية
٠٠٠ والتمليحية
٠٩٥ تقسيم الاستعارة باعتبار الجامع
٠٩٧ التقسيم الاخر للاستعارة باعتبار الجامع
٠٠٠ الى المبتذلة والغريبة
١٠٠ تقسيم الاستعارة باعتبار الطرفين
٠٠٠ والجامع
١٠٣ تقسيم الاستعارة باعتبار لفظ المستعار
١٠٣ الاستعارة الاصلية
١٠٤ الاستعارة التبعية
١٠٩ تقسيم الاستعارة باعتبار اخر
١١٠ والاستعارة المطلقة
١١٠ الاستعارة المجردة
١١١ الاستعارة المرشحة
١١٣ المجاز المركب وتسمى استعارة تمثيلية
١١٥ فيما سمى من الاستعارة التمثيلية مثلا
١١٦ فصل فى الاستعارة المكنية والتخييلية
١١٦ مذهب السلف فى الاستعارة المكنية
٠٠٠ والتخييلية
١٢١ فصل فى تحقيق مذهب السكاكى
١٢٦ فى الحقيقة والمجاز والاستعارة المكنية والتمثيلية
١٢٦ فى تعريف السكاكى الاستعارة
١٢٨ فى تفسير السكاكى التخييلية
١٣١ فى قول السكاكى فى الاستعارة المكنية
١٣٣ اختار السكاكى رد التبعية الى المكنى عنه
١٣٥ فصل فى شرائط حسن الاستعارة
١٣٧ فصل فى المجاز باعتبار الاعراب
١٤٠ الكناية
١٤٣ تقسيم الكناية
١٤٧ قال السكاكى الكناية تتفاوت الى تعريض
٠٠٠ وتلويح ورمز واشارة
١٤٩ فصل كون المجاز والكناية ابلغ
٠٠٠ من الحقيقة
١٥٢ الفن الثالث علم البديع وتعريفه
١٥٣ التحسين المعنوى منه المطابقة وتسمى
٠٠٠ الطباق والتضاد ومنه ايهام التضاد
١٥٥ المقابلة
١٥٧ مراعات النظير وتسمى التناسب
١٥٨ تشابه الاطراف
١٥٩ ابهام التناسب
١٦٠ الارصاد ويسمى التسهيم
١٦٢ المشاكلة
١٦٤ المزاوجة
١٦٤ العكس
١٦٦ الرجوع
١٦٦ التورية ويسمى الابهام
١٦٨ الاستخدام
١٦٩ اللف والنشر
١٧١ الجمع
١٧٢ التفريق
١٧٢ التقسيم
١٧٣ الجمع مع التفريق
١٧٣ الجمع مع التقسيم
١٧٤ الجمع مع التفريق والتقسيم
١٧٦ التجريد
١٧٩ المبالغة المنقولة
١٧٩ تعريف المبالغة مطلقا وبيان انحصارها
٠٠٠ فى التبليغ والاغراق والغلو
١٨٢ المذهب الكلامى
١٨٣ حسن التعليل
١٨٦ التفريع
١٨٧ تأكيد المدح بما يشبه الذم
١٨٩ تأكيد الذم بما يشبه المدح
١٩٠ الاستتباع
١٩٠ الادماج
١٩١ التوجيه قال السكاكى ومنه متشابهات
٠٠٠ القرأن
١٩١ الهزل الذى يراد به الجد
١٩٢ تجاهل العارف
١٩٣ القول بالموجب
١٩٤ الاطراد
١٩٤ المحسنات اللفظية فمنها الجناس
١٩٤ الجناس التام
١٩٤ الجناس المماثل
١٩٥ الجناس المستوفى
١٩٥ الجناس التركيب وما خص منه باسم
٠٠٠ المتشابه والمفروق

١٩٧ الجناس المحرف
١٩٨ فى كون الحرف المشدد فى حكم المخفف
٠٠٠ فى باب الجناس
١٩٨ الجناس الناقص ومنه المطرف والمذيل
١٩٩ الجناس المضارع
١٩٩ الجناس اللاحق
٢٠٠ تجنيس القلب
٢٠٠ الجناس المقلوب المجنح
٢٠٠ الجناس المزدوج والمكرر والمردد
٢٠٢ رد العجز على الصدر
٢٠٥ السجع
٢٠٦ السجع المطرف
٢٠٦ السجع المتوزى
٢٠٨ التشطير
٢١٠ الموازنة
٢١١ المماثل
٢١١ القلب
٢١٢ التشريع
٢١٣ لزوم مالايلزم
٢١٥ الموصل
٢١٥ المقطع
٢١٦ الخيفاء
٢١٦ الرقطاء
٢١٦ الحذف
٢١٦ الترديد
٢١٦ التعديل
٢١٦ تنسيق الصفات
٢١٦ الايضاح
٢١٦ حسن البيان
٢١٧ الخاتمة فى السرقات الشعرية وما
٠٠٠ يتصل بها
٢٢٢ الالمام والسلخ من السرقات
٢٢٥ القلب من السرقات
٢٢٨ الاقتباس
٢٣٠ التضمين
٢٣٣ تسمية تضمين البيت استعانة والمصراع
٠٠٠ ايداعا ورفوا
٢٣٣ العقد
٢٣٣ الحل
٢٣٤ التلميح
٢٣٥ فى قصة الكليب والجساس
٢٣٧ فصل من الخاتمة
٢٣٧ فى حسن الابتداء
٢٣٨ براعة الاستهلال
٢٣٩ فى التخلص
٢٤٠ الاقتضاب
٢٤١ فصل الخطاب
٢٤١ حسن الانتهاء
٢٤٢ فى الخاتمة للمترجم

فهرست ابيات بيان وبديع

صحيفه		
١٥	ايقتلنى والمشرفى مضاجعى	ومسنونة زرق كانياب اغوال
١٨	وكأن النجوم بين دجاها	سنن لاح بينهن ابتداع
٢٩	وقدلاح فى الصبح الثريا كما ترى	كعنقود ملاحية حين نورا
٣٠	كأن مثار النقع فوق رؤسنا	واسيافنا ليل تهاوى كواكبه
٣٢	تريا نهارا مشمسا قد شابه	زهرا لربى فكانما هو مقمر
٣٣	وكأن البرق مصحف قار	فانطبا قا مرة وانفتا حا
٣٤	حفت بسر وكالقيان تلحفت	خضر الحرير على قوام معتدل
٠٠	فكأنما والريح جاء يميلها	تبغى التعانق ثم يمنعها الخجل
٣٥	يقعى جلوس البدوى المصطلى	باربع مجدولة لم تجدل
٣٥	كأنه عاشق قد مد صفحته	يوم الوداع الى توديع مرتحل
٠٠	او قائم من نعاس فيه لوثته	مواصل لتمطيه من الكسل
٣٦	كما ابرقت قوما عطاشا غمامة	فلما رأوها اقشعت وتجلت
٣٩	اتانى من ابى انس وعيد	فسل بغيظة الضحاك جسمى
٤٢	وما الناس الا كالديار واهلها	بها يوم حلوها وغدوا بلاقع
٠٠	وما المال والاهلون الاوديعة	ولا بد يوما ان ترد الودايع
٠٠	وما القوم الا كالشهاب وضوئه	يحول رماد ابعد اذ هو ساطع
٤٣	فان تفق الانام وانت منهم	فان المسك بعض دم الغزال
٤٤	ويوم كظل الرمح قصر طوله	دم الذق عنا واصطكاك المزاهر
٤٥	ظللنا عند باب ابى نعيم	بيوم مثل سالفة الذباب
٤٥	اذا هم القى بين عينيه عزمه	ونكب عن ذكر العواقب جانبا
٤٧	ولا زوردية تزهو بزرقتها	بين الرياض على حمر اليواقيت
٠٠	كانها فوق قامات ضعفن بها	اوائل النار فى اطراف كبريت
٤٨	وبدا الصباح كأن غرته	وجه الخليفة حين يمتدح
٤٩	تشابه دمعى اذجرا ومدامتى	فمن مثل ما فى الكأس عينى تسكب
٠٠	فوالله ما ادرى ابالخمر اسبلت	جفونى ام من عبرتى كنت اشرب
٥١	وكأن اجرام النجوم لوامعا	درر نشرن على بساط ازرق
٥٢	فكأنما المريخ والمشترى	قدامه فى شامخ الرفعة
٠٠	منصرف بالليل عن دعوة	قد اسرجت قدمه شمعة
٥٣	والشمس من مشرقها قد بدت	مشرقة ليس لها حاجب
٠٠	كأنها بوتقة احميت	يجول فيها ذهب ذائب
٥٤	يا صاحبى تقصيا نظريكما	تريا وجوه الارض كيف تصور
٠٠	تريا نهارا مشمسا قد شابه	زهرا لربا فكأنما هو مقمر
٥٤	كأن قلوب الطير رطبا ويابسا	لدى وكرها العناب والحشف البالى
٥٥	النشر مسك والوجوه دنا	نير واطرف الاكف عنم
٥٥	حكى خده وردا وعيناه نرجسا	وصدغاه ريحانا وقامته سروا
٥٥	صدغ الحبيب وحالى	كلاهما كالليالى
٠٠	وثغره فى صفاء	وادمعى كاللآلى

٥٥	بات نديما لى حتى الصباح	اغيد مجدول مكان الوشاح
..	كانما يبسم عن لؤلؤ	منضد او برد او اقاح
٥٥	نفسى الفداء لثغر راق مبسمه	وزانه شنب ناهيك من شنب
..	يفتر عن لؤلؤ رطب وعن برد	وعن اقاح وعن طلح وعن حبب
٥٦	اتتنى بالامس ابياته	تعلل روحى بروح الجنان
..	كبرد الشباب وبرد الشراب	وظل الامان ونيل الامانى
..	وعهد الصبا ونسيم الصبا	وصفوا لدنان ورجع القيان
٥٨	ثكلتهم ان كنت اعلم ايهم	افضلهم كالحلقة المفرغه
٥٨	فانك شمس والملوك كواكب	اذا طلعت لم يبد منهن كوكب
٥٩	ستصبح العيس بى والليل عندفتى	كثيرذكر الرضى فى ساعة الغضب
..	صدفت عنه ولم تصدف مواهبه	عنى وعاوده ظنى فلم يخب
..	كالغيث ان جئته وافاك ريقه	وان ترحلت عنه لج فى الطلب
٦٢	حملت رد ينيا كأن سنانه	سنا لهب لم يتصل بدخان
٦٤	لم تلق هذا الوجه شمس نهارنا	الا بوجه ليس فيه حياء
٦٤	ان السحاب لتستحيى اذا نظرت	الى نداك فقاسته بما فيها
٦٥	عزماته مثل النجوم ثواقبا	او لم يكن للثاقبات افول
٦٥	والريح تعبث بالغصون وقدجرى	ذهب الاصيل على لجين الماء
٦٥	ورب نهار للفراق اصيله	ووجهى كلا لونيهما متناسب
٦٦	لياليه اسحار وفيه هو اجر	كما خضلت والشمس تنعس آصال
٧٠	شمس تألق والفراق غروبها	عنا وبدر والصدود كسوف
٧٠	اسد دم الاسد الهزبر خضابه	موت فريص الموت منه يرعد
٧٠	وبدراضاء الارض شرقا ومغربا	وموضع رحلى منه اسود مظلم
٨٥	لدا اسد شاكى السلاح مقذف	له لبد اظفاره لم تقلم
٨٧	اسد على وفى الحروب نعامة	فتخاء تنفر من صفير الصافر
٨٨	ولاحت من بروج البدر بعدا	بدور مها تبرجها اكتنان
٩٠	قامت تظللنى من الشمس	نفس اعز على من نفسى
..	قامت تظللنى ومن عجب	شمس تظللنى من الشمس
٩١	لا تعجبوا من بلى غلالته	قد زر ازراره على القمر
٩٢	وان تعافوا العدل والايمانا	فان فى ايماننا نيرانا
٩٣	وصاعقة من نصله تنكفى بها	على ارؤس الاقران خمس سحائب
٩٧	واذا احنى قربوسه بعنانه	علك الشكيم الى انصراف الزاير
..	عودته فيما ازور حبائبى	اهماله وكذاك كل مخاطر
٩٨	ولما قضينا من منى كل حاجة	ومسح بالاركان من هو ماسح
..	وشدت على دهم المهارى رحالنا	ولم ينظر الغادى الذى هو رائح
..	اخذنا باطراف الاحاديث بيننا	وسالت باعناق المطى الاباطح
٩٩	وليل كموج البحر ارخى سدوله	على بانواع الهموم ليبتلى
..	فقلت له لما تمطى بصلبه	واردف اعجازا وناء بكلكل
..	الا ايها الليل الطويل الا انجلى	بصبح وما الاصباح فيك بامثل
..	فيالك من ليل كأن نجومه	بكل مغار الفتل شدت بيذبل
..	كأن الثريا علقت فى مصامها	بامراس كتان الى صم جندل

١٠١	اعيرتنا البانها ولحومها	وذلك عار يا بن ريطة ظاهر
١٠١	وعيرها الواشون انى احبها	وتلك شكات ظاهر عنك عارها
١٠٨	جمع الحق لنا فى امام	قتل البخل واحيى السماحا
١٠٨	لم تلق قوما هم شر لاخوتهم	منا عشية تجرى بالدم الوادى
...	نقريهم لهذميات نقد بها	ماكان خاط عليهم كل زراد
١٠٩	واقرى المسامع اما نطقت	بيانا يقود الحرون الشموسا
١٠٩	تقرى الرياح رياض الحزن مزهرة	اذا سرى النوم فى الاجفان ايقاظا
١١٠	غمر الرداء اذا تبسم ضاحكا	غلقت لضحكته رقاب المال
١١١	لدى اسدى شاكى السلاح مقذف	له لبد اظفاره لم تقلم
١١٢	ويصعد حتى يظن الجهول	بان له حاجة فى السماء
١١٢	هى الشمس مسكنها فى السماء	فعز الفؤاد عزاء جميلا
...	فلن تستطيع اليها الصعودا	ولن تستطيع اليك النزولا
١١٧	واذا المنية انشبت اظفارها	الفيت كل تميمة لا تنفع
...	اودى بنى واعقبونى حسرة	عند الرقاد وعبرة لا تقلع
...	بتجلدى للشامتين اريهم	انى لريب الدهر لا اتضعضع
١١٨	ولئن نطقت بشكر برك مفصحا	فلسان حالى بالشكاية انطق
١١٩	وغداة ريح قد كشفت وقرة	اذ اصبحت بيد الشمال زمامها
١٢٠	صحا القلب عن سلمى واقصر باطله	وعرى افراس الصبى ورواحله
١٢٨	لا تسقنى ماء الملام فاننى	صب قد استعذبت ماء بكاء
١٤٣	الضاربين بكل ابيض مخذم	والطاعنين مجامع الاضغان
١٤٥	ان السماحة والمروة والندى	فى قبة ضربت على ابن الحشرج
١٤٨	او ما رأيت المجد القى رحله	فى آل طلحة ثم لم يتحول
١٥٤	تردى ثياب الموت حمرا فما اتى	لها الليل الا وهى من سندس خضر
١٥٥	لا تعجبى يا سلم من رجل	ضحك المشيب برأسه فبكى
١٥٦	ما احسن الدين والدنيا اذا اجتمعا	واقبح الكفر والافلاس بالرجل
١٥٧	كالقسى المعطفات بل ال	اسهم مبرية بل الاوتار
١٥٨	اصح واقوى ما سمعناه فى الندى	من الخبر المأثور منذ قديم
...	احاديث ترويها السيول عن الحيا	عن البحر عن كف الامير تميم
١٥٩	تحل عن الرهط الامائى غادة	لها من عقيل فى ممالكها رهط
...	وحرف كنون تحت راء ولم يكن	بدال يؤم الرسم غيره النقط
١٥٩	تسربل وشيا من خزوز تطرزت	مطارفها طرزا من البرق كالتبر
...	فوشى بلا رقم ونقش بلا يد	ودمع بلا عين وضحك بلا ثغر
١٦٠	احل وامرر وضر وانفع ولن	واخشن ورش وابر وانتدب للمعالى
١٦١	كذاك يونس ناجاه به فنجا	من بطن حوت له فى اليم ملتقم
١٦١	وعاد بردا سلاما للخليل به	نارا تأجج فى حران بالضرم
١٦١	ضيعت فى الحب ايامى وما ظفرت	روحى بذهبهم تقريب فوائدهم
١٦١	احلت دمى من غير جرم وحرمت	بلا سبب يوم اللقاء كلامى
...	فليس الذى حللته بمحلل	وليس الذى حرمته بحرام
١٦١	اذا لم تستطع امرا فدعه	وجاوزه الى ما تستطيع

١٦٢	اخواننا عزموا الصبوح بسحرة	فاتى رسولهم الى خصوصا
...	قالوا اقترح شيئا نجدلك طبخه	قلت اطبخوا لى جبة وقميصا
١٦٤	اذا مانهى الناهى فلج بى الهوى	اصاخت الى الواشى فلج بى الهجر
١٦٤	اهم لامر الخير لو استطيعه	وقد حيل بين العير والنزوان
١٦٤	اذا احتربت يوما ففاضت دماؤها	تذكرت القربى ففاضت دموعها
١٦٥	سريع الى ابن العم يلطم وجهه	وليس الى داعى الندى بسريع
...	طويت باحراز الفنون ونيلها	رداء شبابى والجنون فنون
١٦٥	فحين تعاطيت الفنون وحظها	تبين لى ان الفنون جنون
١٦٥	فلولا دموعى كتمت الهوى	ولولا الهوى لم تكن لى دموع
١٦٦	قف بالديار التى لم يعفها القدم	بلى وغيرها الارواح والديم
...	كأن كانون اهدى من ملابسه	لشهر آزار انواعا من الحلل
١٦٧	او الغزالة من طول المدى خرفت	فما تفرق بين الجدى والحمل
١٦٧	اذا صدق الجد افترى العم للفتى	مكارم لا تخفى وان كذب الخال
١٦٨	اذا نزل السماء بارض قوم	رعيناه وان كانوا غضابا
١٦٨	فسقى الغضا والساكنيه وان هم	شبوه بين جوانحى وضلوعى
١٦٩	فعل المدام ولونها ومذاقها	فى مقلتيه ووجنتيه وريقه
١٦٩	كيف اسلو وانت حقف وغصن	وغزال لحظا وقدا وردفا
١٧٢	ان الشباب والفراغ والجده	مفسدة للمرء اى مفسده
١٧٢	آراؤه وعطاياه ونعمته	وعفوه رحمة للناس كلهم
١٧٢	مانوال الغمام وقت ربيع	كنوال الامير يوم سخاء
...	فنوال الامير بدرة عين	ونوال الغمام قطرة ماء
١٧٢	من قاس جدواك بالغمام فما	انصف فى الحكم بين شيئين
...	انت اذا جدت ضاحك ابدا	وهو اذا جاد دامع العين
١٧٢	جود كفيه لم تقلع سحائبه	عن العباد وجود السحب لم يدم
١٧٢	ولا يقيم على ضيم يراد به	الا الاذلان عير الحى والوتد
...	هذا على الخسف مربوط برمته	وذا يشج فلا يرثى له احد
١٧٣	فوجهك كالنار فى ضوئها	وقلبى كالنار فى حرها
١٧٣	قاد المقانب اقصى شربها نهل	على الشكيم وادنى سيرها سرع
...	حتى اقام على ارباض خرشنة	تشقى به الروم والصلبان والبيع
...	للسبى مانكحوا والقتل ماولدوا	والنهب ماجمعوا والنار مازرعوا
١٧٤	قوم اذا حاربوا ضروا عدوهم	او حاولوا النفع فى اشياعهم نفعوا
...	سجية تلك منهم غير محدثة	ان الخلائق فاعلم شرها البدع
١٧٦	سأطلب حقى بالقنا ومشايخ	كأنهم من طول ما التثموا مرد
...	ثقال اذا لاقوا خفاف اذا دعوا	كثير اذا شدوا قليل اذا عدوا
١٧٦	افنا جيوش العدى غزوا فلست ترى	سوى قتيل ومأسور ومنهزم
١٧٧	اعانق غصن البان من لين قدها	واجنى جنى الورد من وجناتها
١٧٧	وشوهاء تعدو بى الى صارخ الوغى	بمستلئم مثل الفنيق المرحل
١٧٧	فلئن بقيت لارحلن بغزوة	تحوى الغنائم او يموت كريم
١٧٨	اقول لها اذا جشأت وجاشت	مكانك تحمدى اوتستريحى

١٧٨	ياخير من يركب المطى ولا	يشرب كأسا بكف من بخلا
١٧٩	لاخيل عندك تهديها ولامال	فليسعد النطق ان لم تسعد الحال
١٧٩	ودع هريرة ان الركب مرتحل	وهل تطيق وداعا ايها الرجل
١٧٩	انما الشعر لب المرء يعرضه	على المجالس ان كيسا وان حمقا
...	فان اشعر بيت انت قائله	بيت يقال اذا انشدته صدقا
١٧٩	لنا الجفنات الغر يلمعن بالضحى	واسيافنا يقطرن من نجدة دما
١٧٩	فعادى عداء بين ثور ونعجة	دراكا فلم ينضح بماء فيغسل
١٨٠	ونكرم جارنا مادام فينا	ونتبعه الكرامة حيث مالا
١٨٠	واخفت اهل الشرك حتى انه	لتخافك النطف التى لم تخلق
١٨٠	سرى برق المعرة بعد وهن	فبات برامة يصف الكلالا
...	شجا ركبا وافراسا وابلا	وزاد فكاد ان يشجو الرحالا
١٨١	عقدت سنابكها عليها عثيرا	لو تبتغى عنقا عليه لامكنا
١٨١	ازدم تيغ جهان سوزش هوا بكر بخته	خو يشرا درخيه تك حباب انداخته
١٨١	يخيل لى ان سمر الشهب فى الدجى	وشدت باهدابى اليهن اجفانى
١٨١	اسكر بالامس ان عزمت على الشر	ب غدا ان ذا من العجب
١٨٢	حلفت فلم اترك لنفسك ريبة	وليس وراء الله للمرء مطلب
...	لئن كنت قد بلغت عنى جناية	لمبلغك الواشى اغش واكذب
...	ولكننى كنت امرأ لى جانب	من الارض فيه مستراد ومذهب
...	ملوك واخوان اذا مامدحتهم	احكم فى اموالهم واقرب
...	كفعلك فى قوم اراك اصطنعتهم	فلم ترهم فى مدحهم لك اذنبوا
١٨٣	ياذا الذى بصروف الدهر عيرنا	هل عاند الدهر الا من له خطر
...	اما ترى البحر تطفو فوقه جيف	ويستقر باقصى قعره الدرر
...	وكم على الارض من خضراء مورقة	وليس يرجم الا من له ثمر
...	وفى السماء نجوم مالها عدد	وليس يكسف الا الشمس والقمر
١٨٣	لم يحك نائلك السحاب وانما	حمت به فصبيبها الرحضاء
١٨٤	مابه قتل اعاديه ولكن	يتقى اخلاف مايرجو الذباب
١٨٤	ياواشيا حسنت فينا اساءته	نجى حذارك انسانى من الغرق
١٨٥	اولم يكن نية الجوزاء خدمته	لما رأيت عليها عقد منتطق
١٨٥	ربى شفعت ريح الصبا بنسيمها	الى المزن حتى جادها وهو هامع
...	كأن السحاب الغر غيبن تحتها	حبيبا فما ترقى لهن مدامع
١٨٦	الا ان صدرى من عزائى بلاقع	عشية شاقتنى الديار البلاقع
١٨٦	ظللان طال عليهما الامد	درسا فلا علم ولا نضد
...	لبسا البلى فكانما وجدا	بعد الاحبة مثل ما اجد
١٨٦	احلامكم لسقام الجهل شافية	كما دماؤكم تشفى من الكلب
١٨٦	بناة مكارم واساة كلم	دماؤكم من الكلب الشفاء
١٨٧	ولاعيب فيهم غير ان سيوفهم	بهن فلول من قراع الكتائب
١٨٩	هو البدر الا انه البحر زاخرا	سوى انه الضرغام لكنه الوبل
١٩٠	نهبت من الاعمار مالو حويته	لهنئت الدنيا بانك خالد
١٩٠	ابى دهرنا اسعافنا فى نفوسنا	واسعفنا فيمن نحب ونكرم
...	فقلت له نعماك فيهم اتمها	ودع امرنا ان المهم مقدم

١٩٠	اقلب فيه اجفاني كأني	اعد بها على الدهر الذنوبا
١٩١	ولابد لى من جهلة فى وصاله	فمن لى بخل اودع الحلم عنده
١٩١	خاط لى عمرو قبا	ليت عينيه سوا
٠٠٠	قلت شعرا ليس يدرى	امديح ام هجا
١٩١	اذا ما تميمى اتاك مفاخرا	فقل عدعن ذا كيف اكلك للضب
١٩٢	ايا شجر الخابور مالك مورقا	كانك لم تجزع على ابن طريف
١٩٢	المع برق سرى ام ضوء مصباح	ام ابتسامتها بالمنظر الضاحى
١٩٢	وما ادرى وسوف اخال ادرى	اقوم آل حصن ام نساء
١٩٢	تا الله ياظبيات القاع قلن لنا	ليلاى منكن ام ليلى من البشر
١٩٢	امنزلتى مى سلام عليكما	هل الازمن اللاتى مضين رواجع
٠٠٠	وهل يرجع التسليم او يدفع البكا	ثلث الاثافى والديار البلاقع
١٩٣	قلت ثقلت اذ اتيت مرارا	قال ثقلت كاهلى بالايادى
٠٠٠	قلت طولت قال لابل تطول	ت وابرمت قال حبل ودادى
٠١٣	واخوان حسبتهم دروعا	فكانوها ولكن للاعادى
٠٠٠	وخلتهم سهاما صائبات	فكانوها ولكن فى فؤادى
٠٠٠	وقالوا قد صفت منا قلوب	فقد صدقوا ولكن عن ودادى
١٩٤	ان يقتلوك فقد ثللت عروشهم	بعتيبة بن الحارث بن هشام
١٩٥	حدق الآجال آجال	والهوى للمرء قتال
١٩٥	عندى اعاجيب ارويها بلاكذب	عن العيان فكنونى ابا العجب
٠٠٠	رأيت ياقوم اقواما غذاؤهم	بول العجوز وما اعنى ابنة العنب
١٩٥	مامات من كرم الزمان فانه	يحيى لدى يحيى بن عبدالله
١٩٥	اذا ملك لم يكن ذاهبة	فدعه فدولته ذاهبة
١٩٥	مطايا مطايا وجدكن منازل	منازل عنها ليس عنى بمقلع
١٩٦	كلكم قد اخذ الجام ولاجام لنا	ما الذى ضر مدير الجام لوجاملنا
١٩٧	ولا تله عن تذكار ذنبك وابكه	بدمع يضاهى الوبل حال مصابه
٠٠٠	ومثل لعينيك الحمام ووقعه	وروعة ملقاه ومطعم صابه
١٩٨	يمدون من ايد عواص عواصم	تصول باسياف قواض قواضب
١٩٩	ان البكاء هو الشفا	ء من الجوى بين الجوانح
٢٠٠	حسامك فيه للاحباب فتح	ورمحك منه للاعداء حتف
٢٠٠	لاح انوار الهدى	من كفه فى كل حال
٢٠١	حلقت لحية موسى باسمه	وبهرون اذا ما قلبا
٠٠٠	ان هرون اذا ما قلبا	يجعل اللحية شيئا عجبا
٢٠٢	فى علمه وحلمه وزهده	وعهده مشتهر مشتهر
٢٠٢	سريع الى ابن العم يلطم وجهه	وليس الى داعى الندى بسريع
٢٠٢	اقول لصاحبى والعيس تهوى	بنا بين المنيفة والضمار
٠٠٠	تمتع من شميم عرار نجد	فما بعد العشية من عرار
٢٠٣	ومن كان بالبيض الكواعب مغرما	فمازلت بالبيض القواضب مغرما
٢٠٣	المنا على الدار التى لو وجدتها	بها اهلها ماكان وحشا مقيلها
٠٠٠	وان لم يكن الامعرج ساعة	قليلا فانى نافع لى قليلها

٢٠٣	دعانى ملامكما سفاها	فداعى الشوق قبلكما دعانى
٢٠٣	واذا البلابل افصحت بلغاتها	فانف البلابل باحتساء بلابل
٢٠٤	فمشغوف بآيات المثانى	ومفتون برنات المثانى
٢٠٤	املتهم ثم تأملتهم	فلاح لى ان ليس فيهم فلاح
٢٠٤	ضرائب ابدعتها فى السماح	فلسنا نرى لك فيها ضريبا
٢٠٤	اذا المرء لم يخزن عليه لسانه	فليس على شئ سواه بخزان
٢٠٤	لواختصرتم من الاحسان زرتكم	والعذب يهجر للافراط فى الخصر
٢٠٥	فدع الوعيد فما وعيدك ضائرى	اطنين اجنحة الذباب يضير
٢٠٥	ثوى فى الثرى من كان يحيى به الورى	ويغمر صرف الدهر نائله الغمر
٠٠٠	وقد كانت البيض القواضب فى الوغى	بواتر فهى الان من بعده بتر
٢٠٥	ولاح يلحى على جرى العنان الى	ملهى فسحقا له من لائح لاح
٢٠٥	ومضطلع بتلخيص المعانى	ومطلع الى تلخيص عانى
٢٠٥	لعمرى لقد كان الثريا مكانه	ثراء فاضحى الان مثواه فى الثرى
٢٠٨	ساحمد نصرا ماحييت واننى	لاعلم ان قدجل نصر من الحمد
٠٠٠	تجلى به رشدى واثرت به يدى	وفاض به ثمدى واورى به زندى
٢٠٩	تدبير معتصم بالله منتقم	لله مرتغب فى الله مرتقب
٠٠٠	لم يرم قوما ولم ينهد الى بلد	الا تقدمه جيش من الرعب
٢٠٩	افاطم مهلا بعض هذا التدلل	وان كنت قد ازمعت صرمى فاجملى
٢٠٩	قفانبك من ذكرى حبيب ومنزل	بسقط اللوى بين الدخول فحومل
٢٠٩	من شروط الصبوح والمهرجان	خفة الشرب مع خلو المكان
٢١٠	مغانى الشعب طيبا فى المغانى	بمنزلة الربيع من الزمان
٢١٠	فكل ذى غيبة يؤب	وغائب الموت لايؤب
٢١٠	فتى كان شربا للعفاة ومرتعا	فاصبح للهندية البيض مرتعا
٢١٠	الا ايها الليل الطويل الا انجلى	بصبح وما الاصباح منك بامثل
٢١٠	اقلنى قد ندمت من الذنوب	وبالاقرار عدت من الجحود
٢١٠	هو الشمس قدرا والملوك كواكب	هو البحر جودا والكرام جداول
٢١١	مها الوحش الا ان هاتا اوانس	قنا الخط الا ان تلك ذوابل
٢١١	فاحجم لما لم يجد فيك مطمعا	واقدم لما لم يجد عنك مهربا
٢١١	ارانا الاله	هلالا انارا
٢١١	مودته تدوم لكل هول	وهل كل مودته تدوم
٢١٢	يا خاطب الدنيا الدنية انها	شرك الردى وقرارة الاكدار
٠٠٠	دار متى ما اضحكت فى يومها	ابكت غدا بعدا لها من دار
٠٠٠	واذا اظل سحابها لم ينتقع	منه صدى لجهامه الغرار
٠٠٠	غاراتها ما تنقضى واسيرها	لايفتدى بجلائل الاخطار
٢١٣	يا خاطب الدنيا الدنى	ية انها شرك الردى
٠٠٠	دار متى ما اضحكت	فى يومها ابكت غدى
٠٠٠	واذا اظل سحابها	لم ينتقع منه صدى
٠٠٠	غاراتها ما تنقضى	واسيرها لايفتدى

٢١٤	ساشكر عمروا ان تراخت منيتى	ايادى لم تمنن وان هى جلت
...	فتى غير محجوب الغنى عن صديقه	ولا مظهر الشكوى اذا النعل زلت
...	رأى خلتى من حيث يخفى مكانها	فكانت قذى عينيه حتى تجلت
٢١٤	لما يوذن الدنيا به من صروفها	يكون بكاء الطفل ساعة يولد
...	والا فما يبكيه منها وانها	لاوسع مما كان فيه وارغد
٢١٥	فتنتنى فجننتنى تجنى	بتجن يفتن غب تجنى
٢١٦	وادرك ان زرت دار ودود	درا ودرا ووردا و وردا
٢١٦	من يلق يوما على علاته هرما	يلق السماحة فيه والندى خلقا
٢١٦	صفراء لاتنزل الاحزان ساحتها	لو مسها حجر مسة سراء
٢١٨	لعمرك ما ادرى وانى لاوجل	على اينا تغدو المنية اول
...	اذا انت لم تنصف اخاك وجدته	على طرف الهجران ان كان يعقل
٢١٨	ويركب حد السيف من ان تضيمه	اذا لم يكن عن شفرة السيف مزحل
٢١٨	دع المكارم لا ترحل لبغيتها	واقعد فانك انت الطاعم الكاسى
٢١٨	ذر المآثر لا تذهب لمطلبها	واجلس فانك انت الاكل اللابس
٢١٨	وقوفا بها صحبى على مطيهم	يقولون لاتهلك اسأ وتجمل
٢١٩	وما الناس بالناس الذين عهدتهم	ولا الدار بالدار التى كنت تعلم
٢١٩	بيض الوجوه كريمة احسابهم	شم الانوف من الطراز الاول
٢١٩	سود الوجوه لئيمة احسابهم	فطس الانوف من الطراز الاول
٢١٩	من راقب الناس لم يظفر بحاجته	وفاز بالطيبات الفاتك اللهج
٢١٩	من راقب الناس مات هما	وفاز باللذة الجسور
٢٢٠	خلقنا لهم فى كل عين وحاجب	بسمر القنا والبيض عينا وحاجبا
٢٢٠	خلقنا باطراف القنا فى ظهورهم	عيونا لها وقع السيوف حواجب
٢٢٠	انسى ابا نصر نسيت اذن يدى	من حيث ينتصر الفتى وينيل
٢٢٠	هيهات لا يأتى الزمان بمثله	ان الزمان بمثله لبخيل
٢٢٠	اعدى الزمان سخاؤه فسخا به	ولقد يكون به الزمان بخيلا
٢٢١	لو حار مرتاد المنية لم تجد	الا الفراق على النفوس دليلا
٢٢١	لولا مفارقة الاحباب ما وجدت	لها المنايا الى ارواحنا سبلا
٢٢١	لم يبكنى الا حديث فراقكم	لما اسر به الى مودعى
...	هو ذلك الدر الذى اودعتم	فى مسمعى القيته من مدمعى
٢٢١	وقائلة ماهذه الدرر التى	تساقطها عيناك سمطين سمطين
...	فقلت هى الدرر اللواتى حشا بها	ابو مضر اذنى تساقط من عينى
٢٢٢	مقيم الظن عندك والامانى	وان قلقت ركابى فى البلاد
...	ولا سافرت فى الآفاق الا	ومن جدواك راحلتى وزادى
٢٢٢	وانى عنك بعد غد لغاد	وقلبى عن فنائك غير غاد
...	محبك حيث ما اتجهت ركابى	وضيفك حيث كنت من البلاد
٢٢٢	هو الصنع ان يعجل فخير وان يرث	فلاريث فى بعض المواضع انفع
٢٢٢	ومن الخير بطوء سيبك عنى	اسرع السحب فى السير الجهام
٢٢٣	واذا تألق فى الندى كلامه ال	مصقول خلت لسانه من غضبه
٢٢٣	كأن السنتهم فى النطق قد جعلت	على رماحهم فى الطعن خرصانا

٢٢٣	ولم يك اكثر الفتيان مالا	ولكن كان ارحبهم ذراعا
٢٢٣	وليس باوسعهم فى الغنى	ولكن معروفه اوسع
٢٢٣	والصبر يحمد فى المواطن كلها	الا عليك فانه مذموم
٢٢٣	لقد كان يدعى لابس الصبر حازما	فاصبح يدعى حازما حين يجزع
٢٢٤	فلا يمنعك من ارب لحاهم	سواء ذو العمامة والخمار
٢٢٤	ومن فى كفه منهم قناة	كمن فى كفه منهم خضاب
٢٢٤	سلبوا واشرقت الدماء عليهم	محمرة فكانهم لم يسلبوا
٢٢٤	يبس النجيع عليه وهو مجرد	عن غمده فكانما هو مغمد
٢٢٤	اذا غضبت عليك بنو تميم	وجدت الناس كلهم غضابا
٢٢٤	قولا لهارون امام الهدى	عند احتفال المجلس الحاشد
...	انت على ما بك من قدرة	فلست مثل الفضل بالواجد
...	وليس من الله بمستنكر	ان يجمع العالم فى واحد
٢٢٥	اجد الملامة فى هواك لذيذة	حبا لذكرك فليلمنى اللوم
٢٢٥	احبه واحب فيه ملامة	ان الملامة فيه من اعدائه
٢٢٥	ونغمة معتف جدواه احلى	على اذنيه من نغم السماع
٢٢٥	والجراحات عنده نغمات	سبقت قبل سيبه بسؤال
٢٢٥	وترى الطير على آثارنا	رأى عين ثقة ان ستمار
٢٢٥	وقد ظللت عقبان اعلامه ضحى	بعقبان طير فى الدماء نواهل
...	اقامت مع الرأيات حتى كانها	من الجيش الا انها لم تقاتل
٢٢٧	مفيد ومتلاف اذا ما اتيته	تهلل واهتز اهتزاز المهند
٢٢٧	ايعجب الناس ان اضحكت سيدهم	خليفة الله يستسقى به المطر
...	لم ينب سيفى من رعب ولا دهش	عن الاسير ولكن اخر القدر
...	ولن يقدم نفسا قبل منيتها	جمع اليدين ولا الصمصامة الذكر
٢٢٨	ما ان يعاب سيد اذا صبا	ولا يعاب صارم اذا نبا
	ولا يعاب شاعر اذا كبا	
٢٢٨	كذاك سيوف الهند تنبو ظباتها	وتقطع احيانا مناط التمائم
...	ولا نقتل الاسرى ولكن نفكهم	اذا اثقل الاعناق حمل المغارم
...	وهل ضربة الرومى جاعلة لكم	ابا عن كليب او اخا مثل دارم
٢٢٩	ان كنت ازمعت على هجرنا	من غير ما جرم فصبر جميل
...	وان تبدلت بنا غيرنا	فحسبنا الله ونعم الوكيل
٢٢٩	قال لى ان رقيبى سيئ الخلق فداره	قلت دعنى وجهك الجنة حفت بالمكاره
٢٢٩	لان اخطأت فى مدحك ما اخطأت فى منعى	لقد انزلت حاجاتى بواد غير ذى زرع
٢٣٠	تجرد للحمام عن قشر لؤلؤ	والبس من ثوب الملاحة ملبوسا
...	وقد جرد الموسى لتزيين رأسه	فقلت لقد اوتيت سؤلك ياموسى
٢٣٠	قد كان ما خفت ان يكونا	انا الى الله راجعونا
٢٣٠	اذا ضاق صدرى وخفت العدى	تمثلت بيتا بحالى يليق
...	فبالله ابلغ ما ارتجى	وبالله ادفع ما لا اطيق
٢٣٠	كانت بلهنية الشبيبة سكرة	فصحوت واستبدلت سيرة مجمل
...	وقعدت انتظر الفناء كراكب	عرف المحل فبات دون المنزل

٢٣٠	كأنه كان مطويا على احن	ولم يكن فى قديم الدهر انشدنى
...	ان الكرام اذا ما اسهلوا ذكروا	من كان يألفهم فى المنزل الخشن
٢٣١	على انى سانشد عند بيعى	اضاعونى واى فتى اضاعوا
٢٣١	اضاعونى واى فتى اضاعوا	ليوم كريهة وسداد ثغر
٢٣١	قد كنت لما اطلعت وجناته	حول الشقيق الغض روضة آس
...	اعذاره السارى العجول توقفن	ما فى وقوفك ساعة من آس
٢٣٢	كنا معا امس فى بؤس نكابده	والعين والقلب منا فى قذى واذى
...	والان اقبلت الدنيا عليك بما	تهوى فلا تنسى ان الكرام اذا
٢٣٢	اذا الوهم ابدى لى لماها وثغرها	تذكرت ما بين العذيب وبارق
...	ويذكرنى من قدها ومدامعى	مجر عوالينا ومجرى السوابق
٢٣٢	تذكرت ما بين العذيب وبارق	مجر عوالينا ومجرى السوابق
٢٣٢	اقول لمعشر غلطوا وغضوا	من الشيخ الرشيد وانكروه
...	هو ابن جلا وطلاع الثنايا	متى يضع العمامة تعرفوه
٢٣٢	انا ابن جلا وطلاع الثنايا	متى اضع العمامة تعرفونى
٢٣٣	ما بال من اوله نطفة	وجيفة آخره يفخر
٢٣٣	انلنى بالذى استقرضت خطا	واشهد معشرا قد شاهدوه
...	فان الله خلاق البرايا	عنت بجلال هيبته الوجوه
...	يقول اذا تداينتم بدين	الى اجل مسمى فاكتبوه
٢٣٣	عمدة الخير عندنا كلمات	اربع قالهن خير البرية
...	اتق المشبهات وازهد ودع	ماليس يعنيك واعملن بنية
٢٣٣	اذا ساء فعل المرء ساءت ظنونه	وصدق ما يعتاده من توهم
٢٣٤	لحقنا باخراهم وقد حوم الهوى	قلوبا عهدنا طيرها هى وقع
...	فردت علينا الشمس والليل راغم	بشمس لهم من جانب الخدر تطلع
...	نضا ضوءها صبغ الدجنة وانطوى	لبهجتها ثوب السماء المجزع
...	فوالله ما ادرى احلام نائم	المت بنا ام كان فى الركب يوشع
٢٣٥	لعمرو مع الرمضاء والنار تلتظى	ارق واحفى منك فى ساعة الكرب
٢٣٥	المستجير بعمرو عند كربته	كالمستجير من الرمضاء بالنار
٢٣٦	فبت كانى ساورتنى ضئيلة	من الرقش فى انيابها السم ناقع
٢٣٦	انا البازى المطل على نمير	اتيح من السماء لها انصبابا
٢٣٦	نمير بطرق اللوم اهدى من القطا	ولو سلكت طرق المكارم ضلت
٢٣٦	تكش بلا شىء شيوخ محارب	وما خلتها كانت تريش ولا تبرى
...	ضفادع فى ظلماء ليل تجاوبت	فدل عليها صوتها حية البحر
٢٣٧	لكل هلالى من اللوم برقع	ولابن يزيد برقع وجلال
٢٣٧	قفا نبك من ذكرى حبيب ومنزل	بسقط اللوى بين الدخول فحومل
٢٣٨	كلينى لهم يا اميمة ناصب	وليل اقاسيه بطىء الكواكب
٢٣٨	قصر عليه تحية وسلام	خلعت عليه جمالها الايام
٢٣٨	فراق ومن فارقت غير مذمم	وام ومن يممت خير ميمم
٢٣٨	اريقك ام ماء الغمامة ام خمر	بفى برود وهو فى كبدى جمر
٢٣٨	لاتقل بشرى ولكن بشريان	غرة الداعى ويوم المهرجان

٢٣٩	بشرى لقد انجز الاقبال ما وعدا	وكوكب المجد فى افق العلى صعدا
٢٣٩	هى الدنيا تقول بملأ فيها	حذار حذار من بطشى وفتكى
٢٣٩	السيف اصدق انباء من الكتب	فى حده الحد بين الجد واللعب
...	بيض الصفائح لاسود الصحائف فى	متونهن جلاء الشك والريب
٢٣٩	المجد عوفى اذ عوفيت والكرم	وزال عنك الى اعدائك السقم
٢٤٠	تقول فى قومس قومى وقد اخذت	منا السرى وخطى المهرية القود
...	امطلع الشمس تبغى ان تؤم بنا	فقلت كلا ولكن مطلع الجود
٢٤٠	لو راى الله ان فى الشيب خيرا	جاورته الابرار فى الخلد شيبا
...	كل يوم يبدى صروف الليالى	خلقا من ابى سعيد غريبا
٢٤١	فانى جدير اذا بلغتك بالمنى	وانت بما املت منك جدير
...	فان تولنى منك الجميل فاهله	والا فانى عاذر وشكور
٢٤١	بقيت بقاء الدهر ياكهف اهله	وهذا دعاء للبرية شامل
٢٤٢	واوان لى فى كل منبت شعرة	لسانا يبث الشكر كنت مقصرا
٢٤٢	فكم فيه ذر نفيس منظم	يخجل عقد الغانيات نظامه
٢٤٢	وكم مشكلات حكين السها	خفاء فصرن بكشفى شموسا
٢٤٢	ولكن تأخذ الاذان منه	على قدر القرائح والفهوم
٢٤٣	ومن ذا الذى ترضى سجاياه كلها	كفى المرء نبلا ان تعد معايبه
٢٤٣	فيوما بجزوى ويوما بالعذيب ويو	ما بالعقيق ويوما بالخليصا
٢٤٣	فلا زلت سلطانا على الارض كلها	ومنك الورى فى خصب عيش وأمن

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٠٢	٣	نامه	نامه
٠٤	٧	اولسندن	اولنمسندن
٠٤	١٩	دیرروزکه	دیرزکه
٠٤	٢٦	اشتقاقی الی صیغه‌سنك	اشتقاقی رهین صحت اوله‌رق ایکیسی دخی مفرد اولمسی جهتیله دال صیغه‌سنك
٠٨	١١	الغاظدن	الفاظدن
٠٨	١٩	قر یبه‌ده	قر یبه‌ده
١٠	٥	ایضاخ	ایضاح
١١	٢٠	تشبه	تشبیه
١١	٢٨	لفظهٔ	لفظیه
١١	٢٩	طاهر	ظاهر
١٣	٢	تشبیهه مصطلح ایله تشبیدن	تشبیه مصطلح ایله تشبیهدن
١٤	٣٦	نشرت	نشرن
١٤	٣٨	صفتك	صفتك
١٦	١٣	ایلدیکه	ایلدیکی
١٩	١٢	مشابهة	مشابه
٢١	٢٦	ه	به
٢٢	٢٣	وتضابق	وتضایق
٢٢	٢٣	الاتك	آلاتك
٢٣	١٠	حرات	حرارت
٢٣	٢٧	یجاب	ایجاب
٢٤	٤	وحفاف	وجفاف
٢٦	٢٠	متعد	متعدد
٢٦	٢٢	اوزکی	اوراکی
٢٧	٣٠	اوزده	اوزره
٢٨	١٩	جرثا	جرائته
٢٩	٣٣	قیس به	قیس بن
٣٠	٥	حین نوارا	حین نورا
٣٠	٢٣	ایتدیکز	ایتدیکمز
٣١	٣٠	مبازر ین	مبارز ین
٣٤	٣٩	قصد ونودهٔ	قصد دنوده
٣٦	٢٤	وبجات	ونجات
٣٦	٣٩	آخیره	اخیره
٣٧	٤	ومنکشف	وصفحهٔ آسماندن منکشف
٣٧	٢٢	بومقامده	بومثالده
٣٧	٢٤	صفتیتی	صفتیتی
٣٧	٢٦	اولمسی متعدد	اولمسی اشبو متعدد
٣٨	٩	مراد عطفك	مراد واوعطفك

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٣٨	١٩	فاکهه یی	بر فاکهه یی
٣٨	٢٧	حبا	خیا
٣٩	١٧	بغیظة	لغیظة
٤١	٣	عبس	عیسی
٤١	٢١	اولیه‌رق	اوله‌رق
٤٢	٧	معه ولماسیله	معبر اولمامسیله
٤٢	٣١	ومترازدفا	ومترادفا
٤٤	٢٣	رقام	ارقام
٤٤	٢٩	کانّه	کأنه
٤٩	١٢	اشنهی	اشهی
٤٩	٣٦	عبزنی	عبرتی
٥٠	٥	اسیال	اسبال
٥٢	٢٢	الایه نظم	الآیه و ﴿ اوکصیب من السماء ﴾ الآیه نظم
٥٣	١١	امو	امور
٥٣	١٦	قر ینـه	قرینه‌نه
٥٢	٢٢	برکلاده	برکلامده
٥٥	١٢	اشراقدن	اشرافدن
٥٥	١٩	وحاله	وحالی
٥٥	٢٢	صدع	صدغ
٥٦	١٠	اولمس	اولمسی
٥٦	٢٣	ثردید	تردید
٥٧	٧	بکه	بلکه
٥٧	٧	حقی	حقیقی
٥٧	٣٠	ادارك	ادراك
٦٠	١٧	اول حاصل	اول حامل
٦١	٣١	حکندة	حکمنده
٦٥	١٩	مشبه	مشبهه
٦٦	٢٢	بافاداته	بافادته
٦٦	٢٢	القص	الناقص
٦٧	٢٤	خذف	حذف
٦٧	٣١	البجران	البحران
٦٧	٣٤	کلمه‌سنی	کلمه‌سی
٦٨	٨	واحیرتین	واخیرتین
٦٩	١٨	اولنمامشدر	اولنمشدر
٧٠	٢٣	خطاب	خضاب
٧٣	٢٥	اولنمیان	اولنان
٧٣	٣١	صلوتك	صلاتك
٧٥	٦	معنیندن	معنیلندن

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٠٧٦	١٢	عصر شارح	عصر یعنی شارح
٠٧٦	٢٤	لبق	الیق
٠٧٧	٣	بیتنده	بینده
٠٧٧	٤	متقضای	مقتضای
٠٧٧	١٠	آخری	اخری
٠٧٨	٢٨	بولنلرك	بونلرك
٠٧٩	١٠	ماوضعی اهی	ماوضع اهی
٠٨١	١٧	ماؤهم	دماؤهم
٠٨٣	٤	فلأن	فلان
٠٨٣	١٦	حلوال	حلول
٠٨٤	١١	یعی	یعنی
٠٨٥	٣٥	انتفاع	انتقاع
٠٨٦	٢	انتفاع	انتقاع
٠٨٦	٥	اتمك	اتمك
٠٨٦	٨	استتاره	استعاره
٠٨٧	٤	معلومد	معلومدر
٠٨٨	٣	بعدأبد ورمهأ	بعدا بدورمها
٠٨٨	٢٩	لجـأ طرياً	لجا طریا
٠٨٨	٣٢	اوشد	اواشد
٠٨٨	٣٨	صریحاً	صریحا
٠٩٢	٦	تخصیص	تخصیصی
٠٩٣	٦	و بوتقدیردن	و بوتقریردن
٠٩٣	٣٠	پاس	پاش
٠٩٦	١٨	المرسین	المرسن
٠٩٧	٢	اجسامی	اجسام
٠٩٧	٤	و بینلره	و بینلرنده
٠٩٨	١٩	فرس	فرسی
٠٩٩	١	سیولنی ایلاك	سبولنی ابلاك
١٠٠	٣٤	خواس	خواص
١٠٠	٢	تلافی	تلافی
١٠١	١١	ظلمك	ظلمك
١٠١	٣٨	شانی اهابده بدن	شانی اهابندن
١٠٢	١٣	ادای	اذای
١٠٣	٣٣	حاض	خاص
١٠٨	٢٥	نقربهم	نقربهم
١٠٨	٣٤	نفدبها	نقدبها
١٠٩	٢٨	السرباح	الرباح
١١٠	٣٥	تجریدن	تجزیدن

صحیفه	سطر	خطا	صواب
١١١	٢٧	زاحرا	زاخرا
١١١	٣٥	وبثالث	ونبالث
١١٢	٣٢	فغر الفوأد غراء	فعز الفوأد عزاء
١١٣	٢٢	فغر الغراء غراه غرا	فعز العزاء عزاه عزا
١١٧	٣٨	انبات	انیاب.
١١٩	٧	اولدیغندن	اولدیغنده
١١٩	٩	اولدیغندن	اولندیغندن
١١٩	١١	عهد	عهدایچون
١١٩	٣٤	فوت * اولام	قوت * اولان
١٢٠	٢٦	والنخلیل	والتخییل
١٢٠	٢٩	ان یبین * المحبته	ان یبین * المحبة
١٢٠	٣٠	والبجارة	والتجارة
١٢٠	٣٧	کبی کندوسندن جهات مسیر وسفردن قضای	کبی کندوسندن قضای
١٢١	١	فی لنفس	فی النفس
١٢٥	١٩	من هی هی	من حیث هی هی
١٢٦	١٧	جنسـدندر	جانسندندر
١٢٦	٢١	شهـاع	شجاع
١٢٧	١٢	وحقیقة	وحقیقتـه
١٢٨	٢١	نفوس	نفوسی
١٢٨	٣١	ماء الملامة	ماء الملام
١٢٩	٦	ماء ملایم	ماء ملام
١٣٢	٢٥	منیة	منیة
١٣٤	١٩	أعترض	اعتراض
١٣٨	١٧	خذفه	حذفه
١٣٩	٣٦	المنقطع	منقطع
١٤٠	١٣	واللفظ	اللفظ
١٤٠	٢٥	طرفینی	ظرفیتی
١٤١	٢٢	اراد	اراده
١٤٣	٢٦	غریض	عریض
١٤٤	١١	ماالتضمن	ماالتضمن
١٤٥	٢	الفغا	القفا
١٤٧	٩	مضیافت	مضیافیت
١٤٨	١	لاحل	لاجل
١٤٨	٣٢	زجل	زحل
١٤٨	٣٥	اذیتی	آذینی
١٤٩	٩	تاء خطاب ایله ماوضع	تاء خطاب ماوضع
١٤٩	٢٧	مع الحقیقة	من الحقیقة

صحیفه	سطر	خطا	صواب
١٤٩	٣٢	تفصیلك	تفضیلك
١٥٣	٢٢	بیناره	بینلرنده
١٥٤	٢٥	مطر	المطر
١٥٥	٣	والابیض	وابیض
١٥٥	١٣	وصنعت طباق ایکی شیئه	وضعت طباقه ایکی شی
١٥٦	١٣	فقر	فقرك
١٥٦	٣٢	نعیم	نعیم
١٥٧	٣	بعض مقابله	مقابله بعضا
١٥٧	٨	موافقین	متوافقین
١٥٧	١٠	تدبیر	تیدیر
١٥٨	٥	مشهوردر	مشهوددر
١٥٨	٨	قلنمشدر	قلمشدر
١٥٩	١٠	ناعمه	ناعمة
١٥٩	٢٩	اعراض	اعراضی
١٦١	٢	للخلیل * بالفرم	للخیل * بالضرم
١٦١	١٤	بدل	یدل
١٦٢	١	افترح	قالوا افترح
١٦٢	٨	اولندی	اولثان
١٦٢	١٩	حوابا	جوابا
١٦٣	٤	وفتر	وفتز
١٦٣	٨	کفارة	کفاره
١٦٤	٢٥	هوا	هوایی
١٦٤	٢٨	فیضانده	فیضاننده
١٦٥	٢٣	طوبت * سرای عالی	طویت * سراعالی
١٦٥	٣٨	دموع	دموعی
١٦٦	٣٠	اذ	الذ
١٦٦	٣٥	تمیز	تمیز
١٦٧	٤	ومکی	ومکنی
١٦٨	٢٢	ضمیر بینیله	ضمیر یدیله
١٦٨	٣٠	وچرایدرز	وچرا ایدەرز
١٦٩	٣٥	سیاقده	بوسیاقده
١٧١	٢٩	هلال	هلاله
١٧٢	٢٢	مشهورذر	مشهود در
١٧٢	٢٩	اذاجار	اذاجاد
١٧٣	٢٩	عن المصاحب	عن المصائب
١٧٤	٣٢	بوموقفده	برموقفده
١٧٥	١٣	واحل	واجل
١٧٨	٢٣	حشأت	جشأت

صحیفه	سطر	خطا	صواب
١٧٩	١٧	انما الشعر	وانما الشعر
١٧٩	٣٨	فیغل	فیغسل
١٨٠	٤	دیشیشیدر	دیشیسیدر
١٨٠	٥	فیغل	فیغسل
١٨٠	٦	فلم یغل	فلم یغسل
١٨٠	٢٤	مشهور در	مشهود در
١٨١	٤	مغربده نظرمز	مغربده معرهٔ نعمان طرفندن یعنی جانب وطندن لمعان ایدن برقه نظرمز
١٨١	٦	اشبو معرهٔ نعمان طرفندن یعنی جانب وطندن لمعان ایدن برقه برق بزی	اشبو برق بزی
١٨١	٧	وکأنبله	وکأنبته
١٨١	٢١	تنك هوا	تنك حباب
١٨١	٢٥	مبادی	منادی
١٨١	٣٣	یحیل	یخیل
١٨٢	١٧	مدحهتم	مدحتهم
١٨٢	١٨	الله	الی آخره
١٨٢	١٩	منکدر	متکدر
١٨٢	٢٥	زیر	زیرا
١٨٤	٢١	غصبیه	غضبیه
١٨٦	٣٢	اسقامه	لسقام
١٨٧	١٩	تحریده	تحریمده
١٨٧	٢٠	بماشه	بمایشبه
١٨٧	٢٣	فراع	قراع
١٨٨	٣	الاستشنا	فی الاستشنا
١٨٨	١٩	حدیعه	خدیعه
١٨٩	٢٨	ببد	بید
١٩٢	٢٥	نکة	نکته
١٩٢	٣٢	عناسنه	مضاسنه
١٩٤	١٣	تبیج وتفرغ	تبیج وتفرح
١٩٥	٣٤	برنوع	بونوع
١٩٦	٩	لم تقبها	لم تصبها
١٩٦	٣٨	کندوسنك	کندیسی
١٩٧	١٠	صات	صاب
١٩٧	١٣	بصرتکه	بصیرتکه
١٩٨	٢	المشددة	المشدد
١٩٨	٢٢	مخنضرك	محتضرك
١٩٨	٣٩	نصول	تصول

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٢٠٠	٥	حروفك * تقدیمله	حروف * تقدیم
٢٠٠	٦	اوله‌رق	اولنه رق
٢٠٠	٣٠	غرك غرك •	عزك عزك
٢٠٠	٣٦	غر امارتك	عز امارتك
٢٠٠	٣٧	وهداكه	وهوانكه
٢٠١	٦	بو بدیعه‌ده	بو بدیعه ده
٢٠١	١٩	نظری	نظیری
٢٠١	٣٧	هارون	هرون
٢٠١	٣٨	وهارونك	وهرونك
٢٠٢	٢٤	حاصله اواور	حاصل اواور
٢٠٢	٢٩	وآخر	وآخری
٢٠٢	٣٣	والعیش	والعیس
٢٠٣	٥	وقوعه	وقوعنه
٢٠٣	١٢	المام	الما
٢٠٣	٢٧	بوكا	بكا
٢٠٣	٣٣	وعزام	وغرام
٢ ٣	٣٥	بلغتها	بلغاتها
٢٠٥	٨	لدهر	الدهر
٢٠٥	٣٦	معانی	المعانی
٢٠٧	١٣	صلوه ❊ خذوه	صلوه ❊ قول شریفنده قرینهٔ ثالثه اولان ❊ ثم الجحیم صلوه ❊ خذوه
٢٠٨	٣٣	واناءتنی	وانأتنی
٢٠٩	٣١	دخی بواسلوبده دژ	دخی بالكز صورت ارتباطده بواسلوبده در
٢١٠	٣٠	من بجود	من الجود
٢١١	١٥	برموضك	برموضعك
٢١٢	٣٠	وطعمنده	وطمعنده
٢١٤	١٧	مفعولنه **تقریح	مفعولینه * تصریح
٢١٥	٢٤	حشب	خشب
٢١٥	٣٧	بجنتنی	فجنتنی
٢١٥	٣٨	ومجون	ومجنون
٢١٩	٢٠	اولمدیغنی	اولدیغنی
٢٢٠	٢١	انسا ابی نصر	آنسی ابانصر
٢٢٠	٣٧	واوشبی	اوشبی
٢٢١	١٣	ایدی	ابلدی
٢٢١	٣٩	ماهذادرر	ماهذه الدرر
٢٢٣	٣١	ال	ابل
٢٢٤	١٦	تعزل	تغزل
٢٢٤	١٧	فخزیه	فخریه

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٢٢٤	٢٩	فخزیه	فخریه
٢٢٥	٥	حیا	حبا
٢٢٧	٢٠	فرع	فرح
٢٣٠	٢٨	كوالب	كراكب
٢٣١	٧	المستكن	المشتكی
٢٣٣	٢٠	هیبة	هیئته
٢٣٦	٢٢	فیانها	فیالها
٢٤١	٩	مسبوق الیهٔ	مسوق الیه
٢٤٢	٢٢	ومحزس	ومخرس
٢٤٢	٢٨	هذا لاثر * العزیز	هذا الاثر * العزیز
٢٤٢	٣٢	باستقصا	بالاستقصا
٢٤٣	٨	القدیم	القویم
٢٤٣	١٠	حصب	خصب

جلد ثانى

النفع المعول فى ترجمة التلخيص والمطول

طبع ونشرى وامتيازى مترجمنه
عائددر

مطبعهٔ عامرهٔده طبع اولنمشدر

سنه ١٢٨٩

الفن الثاني علم البيان

بسم الله الرحمن الرحيم

ذات اقدس تعالى يه حمد وشكر اولسونكه وجوه عرايس نفايس فن معانيدن رفع قناع صعاب ايله ختام ترجمه سى ميسر اولديغى مثللو حبيب اكرمى اولان خاتمهٔ رسالهٔ نبوت علت نامهٔ خلقت صلى الله عليه وسلم افندمز حضرتلرينك نور محمدى وفيض سرمديلرى حرمتنه اتمام فن بيان و بديع ايله دخى بوعاجز كمبضاعه يعنى عبد النافع موهون الاستطاعه يى قرير العين فخر وابتسام ومقبول ومنتفع خاص وعام بيورسون آمين قال رحمه الله (الفن الثانى علم البيان) اشبو كتاب تلخيصك حاوى اولديغى فنون ثلثه دن ايكنجيسى علم بياندر واشبو فن بيان علم بلاغتدن جز وتحصيل بلاغت كلامده كندوسنه شدت احتياجندناشى مظهر استبداد وتميز اولمسيله فن بديع اوزره احراز حق تقدم ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (وهو علم يعرف به ايراد المعنى الواحد بطرق مختلفة فى وضوح الدلالة عليه) علم معانيده صور تحقيقيه سى منتظم سلك اللآل تقرير وبيان اولديغى اوزره علم ايله مراد يا ادراكات جزئيه يه مدار اقتدار اولان ملكه وياخود نفس اصول وقواعد كليه در شويله كه علم حقيقتده ادراك معناسنه اولوب بعضا مجاز مشهور وياخود حقيقت اصطلاحيه اولمق اوزره متعلق ادراك اولان معلومه وبعضا كذلك مجاز و ياحقيقت اصطلاحيه اوله رق ادراكه تابع وبقاى ادراكه وسيله اولان ملكه يه اطلاق اولنديغى جهتله شارح مرحوم معنيين اخيرينه حملنى اختيار ايلمشدر بوصورتده بعضيلرك علمى معناى مصدرى يه حمل ايله وياخود متعلقه احتياجندناشى كلامى علم بالقواعد تقديرنده قله رق مبادئ تصوريه نك علمده داخل اولمسنه نظرا ادراك قواعد وعدم دخولنه نظرا اعتقاد قواعد ايله تفسير ايلسى امروهمى اولديغى معلوم اولور واهل معانينك ذكرى اوزره معناى واحددن مراد كندوسنده مقتضاى حاله رعايت اولنان كلامك دلالت ايلديكى معنى اولوب و (المعنى الواحد) قوانده اولان حرف تعريف استغراق عرفى ايچوندركه لفظك بحسب متفاهم العرف تناول ايتديكى هر برفردى اراده دن عبارتدر وطرقدن مراد تركيب ودلالتدن مقصود دلالت عقليه در معناى تعريف علم بيان بر ملكه وياخود قواعد كليه دركه

انكه متكلم قصد واراده سنده داخل اولان هر برمعناى واحدى بعضيسى بعضيسندن او معنايه دلالتده اوضح اولان تركيب ايله ايراده مقتدر اولور ديمكدر امدى كندوسيچون بو ملكه حاصل اولميان كمسنه مثلا (زيد جواد) قولنى طرق مختلفه ده ايراد ايتمك معلومى اولسه فقدان ملكه دنناشى علم بيانه عالم اولمش اولماز ومصنفك معناى واحد ايله تقييدى زيرا اكر بر طاقم معانئ متعددهٔ مختلفه بعضينك كندى معناسى اوزرينه دلالتى بعض آخرينك ينه كندى معناسى اوزره دلالتندن اوضح اولان طرقده ايراد اولنسه بو ايراد علم بياندن اولمديغنه تنبيه ايچوندر واختلاف طرقك وضوح دلالتده اولمسيله تقييدى علم مذكورده معتبر اولان طرقك افادهٔ معناده وضوح وخفاسنده اولوب يوقسه مثلا الفاظ مترادفه ايله ايراد اولنمسى كبى معناى واحد لفظ وعباره ده مختلفه اولان طرقده ايراد اولنسه بو ايراد علم بياندن اولمديغنى اشعار ايچوندر صاحب مفتاحك عباره سنده واقع اولديغى كبى تعريفده (فى وضوح الدلالة وخفائها) لفظنك علاوه سنه حاجت اولميوب هر بر واضح كندوسندن اوضح اولان شيئه نسبتله خفى وطرقك وضوحده اختلافندن مراد بعضيسى واضح الدلاله اولوب وبعضيسى اندن اوضح اولمسندن عبارت ايدوكى تحت اشتباهده غير متواريدر و (المعنى الواحد) قولنك ذكر اولنديغى اوزره مقتضاى حاله رعايت اولنان كلامك مدلولى اولمق اوزره تفسيريله مثلا معناى اسددن اسد وغضنفر وليث وحارث كبى وضوحده مختلفه اولان عبارات ايله تعبير اوزره ملكهٔ اقتدار علم بياندن خروج ايدر زيرا مقتضاى حاله مطابقتى اعتبار انجق معانئ مركبه ده اولوب ذكر اولنان مثال ايسه معانئ مركبه دن دكلدر وبونك اخراجى قريبا بيان اولنه جغى اوزره دلالات وضعيه ده اولان اختلاف وضوحدن قومك اباسنه مبنيدر زيرا ملتزم اصحاب فن بيان دلالات عقليه ده اولان اختلاف وضوحى اياندر ومصنفك علم بيانى بووجهله تعريفى صاحب مفتاحك (معرفة ايراد المعنى الواحد) قوليله تعريفندن اولادر زيرا معرفت بيان اولميوب بلكه علم بيانك ثمره سى اولديغندن تعريف مذكورده ذكر مسبب واراده سبب تأويل مجازيسنى اختياره محتاجدر قال رحمه الله (ودلالة اللفظ) تعريف علم بيان ذكر دلالتى مشتمل اولوب هر بر دلالت ايسه وضوح وخفايه محتمل اولمديغندن دلالتى تقسيم ايدرك بوندن قنغيسى مقصود اولديغنه وجوب تنبيهدنناشى تقسيمنه شروع ايتمشدر ومطلقا دلالت برشيئك كندوسنه علمدن شئ آخره علم لازم كله جك حيثيتده اولمسيدر اشبو شيئيندن اول دال وثانى مدلولدر ودال اكر لفظ اولورسه دلالت وضعيه ولفظك غيريسى اولورسه دلالت غير لفظيه دركه *عقود *وخطوط *ونصب *واشاراتك* دلالتلرى و كذلك نار اوزره دلالت دخان مثللو مؤثره اثرك دلالتى اشبو دلالت غير لفظيه قسمندندر وبونلردن دوال اربعهٔ اولى هرنقدر لفظيه دكللرسه ده وضعه متعلق اوله رق وضعيه در زيرا وضع (جعل الشئ بازاء شئ آخر بحيث يلزم من فهم الاول فهم الثانى) تعريفيله يعنى برشيئى كندوسنى فهمدن شئ آخرك فهمى لازم كله جك حيثيتده شئ آخر مذكورك ازاسنده يعنى مقابلنده قلمق مفاديله معرف اولوب لفظدن اعمدر ومثال اخير اولان مؤثرك اثره دلالتى عقليه در امدى مصنفك بوعباره ده دلالتى لفظه اضافه سى دلالت غير لفظيه دن احتراز اولوب حالبوكه دلالت طبعه وعقليه دن احتراز ايچون دلالت مذكوره يى كندوسنده وضع ايچون مدخل اولمسيله دخى تقييدى لازم كلوردى زيرا دلالت لفظ ايكى صورته منقسم اولوب اول كندوسنده وضع ايچون مدخل اوله رق قومك وضعيه تسميه ايلدكلرى دلالتدركه مطابقت وتضمن والتزامه منقسم اولان بودر وقسم ثانى كندوسنده وضع ايچون مدخل اولميان دلالت لفظيه اولوب بوده يا بحسب مقتضى الطبع اوله رق (دلالت طبيعيه) اطلاق اولنور (اخ) لفظنك مطلقا وجعه دلالتى كبى زيرا طبع لافظ يعنى انسانك سجيهٔ مجبوله سى عند عروض الوجع بولفظ ايله تلفظى ايجاب ايدر وياخود بحسب مقتضى الطبع

اولمز بوده صرف (دلالت عقليه) دركه مثلا لافظى حس بصرله مشهود اولميه‌رق وراء جداردن مسموع اولان لفظك وجود لافظه دلالتى بونوعدندر لكن حق اولان طبيعيه وعقليه اختلاف طبايع وافهام ايله مختلفه اوله‌رق عدم الانضباط اولمسيله بومقامده مقصود بالنظر كندوسنده وضع ايچون مدخل اولان دلالت لفظيه اولوب ومصنفك عدم تقييدى مراد دلالت وضعيه اولديغنك وضوحنه و برده بيان تقسيمده سوق كلامى بونى مشعر اولديغنه مبنيدر دلالت وضعيه (انها فهم المعنى من اللفظ عند اطلاقه بالنسبة الى من هو عالم بالوضع) قوللريله تعريف اولنمشدركه لفظك اطلاق وايرادى عندنده عالم بالوضع اولان كسه يه نسبتله لفظدن معنانك فهم اولمسندن عبارتدر واشبو تعريفده (بالنسبة الى من هو عالم بالوضع) قيد اخيرى علم بالوضعه متوقف اولميان دلالت طبيعيه وعقليه‌دن احترازدر ووضع ايله اولفظك فى الجمله وضعى مراد ايدوب يوخسه لفظ مذكوردن فهم اولنه‌جق معنى ايچون وضعى مراد ايتمامشلردر اكرچه مراد معناى مفهوم ايچون وضعى اولق لازمكلسه تعريفدن دلالت تضمنيه والتزام خروج ايدر زيرا لفظك اصل موضوع لهى معناى مطابقيدر وبوتعريف اوزرينه معرض اعتراضده دنيلمشدركه دلالت صفت لفظ اولوب فهم ايسه اكر مبنى للفاعل اوله‌رق فاهميت معناى مصدريسنه حمل اولنور ايسه صفت سامع واكر مفهوميت معناسنه حمل ايديلورسه صفت معنى اوله‌رق بوصورتده معنيندن فنغيسنه حملى اختيار ايداسه فهمك دلالت اوزرينه حملى ودلالتك بونكله تفسيرى صحيح اوله‌مز امدى اولى اولان (الدلالة كون اللفظ بحيث يفهم منه المعنى عند الاطلاق للعلم بوضعه) قوليله تعريف اولنمسيدر كه مفادى معناى دلالت لفظك اطلاق وايرادى عندنده وضعنه علمدن ناشى كندوسندن معنى فهم اولنه‌جق حيثيتده اولمسندن عبارتدر و بوسؤالدن جوابده ديرزكه فهم صفت لفظ اولديغى غير مسلمدر زيرا فهم وحده صفت سامع ووحده انفهام صفت معنى ايسه‌ده لكن سامعك لفظدن معنايى فهم ايتمسى وكذلك معنانك لفظدن منفهم اولمسى لفظك كندوسندن معنى فهم اولنور حيثيتده اولملغندن عبارت اوله‌رق ايكيسى دخى صفت لفظدر بوجهتله فهم كرك مبنى للفاعل وكركسه مبنى للمفعول اولسون دلالتك فهم ايله تعريفى صحيح اولور حاصلى دلالتدن (دال) وفهم معناذن (منفهم من المعنى) وياخود (متصف بانفهام المعنى منه) لفظلرينك اشتقاقى طريقيله دلالت وفهم معنادن ايكيسى دخى صفت لفظ اولوب شوقدركه دلالت مفرد اولمسيله اندن لفظ اوزرينه حمله صالح لفظ دال كبى برصيغه‌نك اشتقاقى ايكيسى دخى مفرد اولمسى جهتله رهين صحت اوله‌رق دال صيغه‌سنك لفظ اوزرينه حمليله (اللفظ هو الدال) دنله بيله‌جكى دركار ايسه‌ده (فهم المعنى من اللفظ) وياخود (انفهام المعنى من اللفظ) قوللرى مركب اولمسيله اشبو مركبدن دلالتده اولديغى كبى لفظ اوزرينه حمله صالح برصيغه اشتقاقى ممكن اولميوب انجق (اللفظ منفهم منه المعنى) دينلمك كبى برابطه ايله پذيرفته امكان اوله بيلور كورمزميسنكه (اللفظ متصف بانفهام المعنى منه كما انه متصف بالدلالة) قولمز صحيحدر وبوكلام علمك (حصول صورة الشئ فى العقل) قوللريله تعريفى كبيدر شويله كه هرنقدر علم صفت عالم وحصول صفت صورت اولمسيله حمل وتفسيرده عدم صحت كورينور ايسه‌ده عالم علم ايله متصف اولديغى كبى باعتبار المجموع (حصول الصورة فى عقله) صفتيله دخى متصفدر كذلك لفظ دخى دلالتله متصف اولديغى كبى (انفهام المعنى منه) صفتيله دخى متصف اولور قال رحمه الله (اما على تمام ماوضع له او على جزئه او على خارج عنه ويسمى الاول وضعية وكل من الاخيرين عقلية) ووضع ايچون كندوسنده مدخل اولان دلالت لفظ صور ثلثه يه منقسم اوله‌رق يا تمام ماوضع لهى اوزرينه اولور لفظ انسانك معناى ماوضع لهى اولان حيوان ناطق اوزرينه دلالتى بوقبيلدندر وياخود دلالتى ماوضع لهنك جزئى اوزرينه اولور لفظ انسانك حيوان وناطقدن برينه دلالتى بوقسمدندر وياخود ماوضع لهندن خارج اولان لازمى

اوزرينه اولور لفظ انسانك ضحك اوزره دلالتى اشبو قسم اخيردندر و بونلردن اولى به يعنى تمام ماوضع لهى اوزرينه دلالته وضعيه تسميه اولنور زيرا واضعك برلفظى وضع ايتمسى انجق معناى موضوع لهك تمامنه دلالت ايچون اولمسيله تمام ما وضع لهه دلالت وضعه منسوب اولان دلالتدر واخيريندن يعنى كرك جزء وكرك خارج اوزرينه اولان دلالتدن هر برلرى عقليه تسميه اولنور زيرا لفظك جزء معنايه دلالتى انجق كلك ذهنده حصولى جزئك دخى حصولنى مستلزم اوله‌جغنه ومعناى خارج لازمه دلالتى ملزومك ذهنده حصولى لازمك حصولنى استلزام ايده‌جكنه عقلك حكم ايتمسى جهتندندر بوسببله اشبو ايكى دلالت دخى عقليه ايله تسميه اولنمشلردر ومرورايتديكى اوزره منطقيون بونلرك جمله سنده اولان وضعك مدخلنه نظر ايدرك اوچنه دخى وضعيه تسميه‌سيله عقليه‌يى وضعيه وطبيعيه‌يه مقابل اولان دلالته تخصيص ايلمشلردر قال رحمه الله (ويختص الاولى بالمطابقة والثانية بالتضمن والثالثة بالالتزام) ودلالت لفظيه وضعيه‌نك اقسام ثلثه‌سندن اول تطابق لفظ ومعنادن ايچون مطابقت وثانى جزء معناى موضوع لهك ضمننده اولديغيچون تضمن وثالث خارج لازم موضوع له اولديغنه بناء التزام اسامئ مخصوصه قلنه‌رق اوله دلالت مطابقيه وثانى يه دلالت تضمنيه وثالثه دلالت التزاميه تعبيرايله يكديكردن كسب تميز ايتمشلردر لكن مصنفك بووجهله تقسيمنك محصولى اولان تعريفات دلالات مذكوره مورد سؤالدر شويله كه برلفظ جزء ايله كل بيننده مشترك اولوبده لفظ مذكور ايله كل مراد اولنمسيله برابر بطريق التضمن جزء اوزرينه دلالتى اعتبار اولنسه بودلالته تعريف دلالت مطابقيه اولان (دلالة اللفظ على ماوضع له) دينلمك صادقدر زيرا مفروض اولان جزء ايله كل بيننده اشتراكى اولمسيله احد ماوضع لهى اولان جزئنه دلالت ايتمشدر حالبوكه بطريق التضمن دلالتى اعتبار اولنمسيله دلالت مطابقيه اولميوب تضمنيه‌در بوصورتده تعريف مطابقت افراد تضمنى مانع اولمامسيله منتقض اولور واكر لفظ مذكور ايله احد معناى موضوعى اولديغى حيثيتدن جزء مراد اولنورسه تعريف تضمن اولان (دلالة اللفظ على الجزء الموضوع له) دينلمك صادق اولور حالبوكه احد معناى موضوعى اولديغى حيثيتدن اراده ايدلمش اولمسيله مطابقت اولوب تضمن دكلدر بوصورتده تعريف تضمن افراد مطابقتى مانع اولمامسيله منتقض اولور كذلك لازم ايله ملزوم بيننده مشترك اولان برلفظ ايله ملزوم مراد اولنوبده بالالتزام لازمه دخى دلالتى اعتبار اولنسه اشبو لازمه اولان دلالت اوزرينه تعريف مطابقت اولان (دلالة اللفظ على تمام ماوضع له) دينلمك صادق اولور حالبوكه بطريق الالتزام دلالتى اعتبار اولنمسيله مطابقت اولميوب دلالت التزاميه‌در بوصورتده تعريف مطابقت افراد لازمى مانع اوله‌مامسيله منتقض اولور واكر لفظ مذكوردن معناى موضوع لهى اولمسى حيثيتدن لازمه دلالتى مراد اولنورسه بودلالته دلالت التزاميه‌نك تعريفى اولان (دلالة اللفظ على الخارج اللازم) دينلمك صادق اولور حالبوكه معناى موضوع لهنه دال اولمسيله مطابقت اولوب التزام دكلدر بوصورتده افراد مطابقتى مانع اوله‌مامسيله تعريف التزام منتقض اولور حاصل كلام تعريف دلالاتك بعضيسى بعضيسيله منتقضدر بوسؤالدن جوابده دينلوركه مقصود مصنف دلالات مذكوره‌يى تعريف دكلدركه حتى رعايت قيودده مبالغه واعتنا ايتمامسيله محل ايراد اولسون بلكه مقصود تعريفى اشعار ايده‌جك صورتده تقسيمدر بوجهتله مبان قومده وضوح شهرتنه اعتمادا بعض قيودك تركنده بأس يوقدر وقيد متروك قيد حيثيت اولوب تعريف مطابقت (دلالة اللفظ على ماوضع له من حيث انه تمام الموضوع له) وتعريف تضمن (دلالة اللفظ على جزء الموضوع له من حيث انه جزئه) وتعريف التزام (دلالته على الخارج اللازم من حيث انه خارج لازم) تقديرنده اولور وتعاريفده اولان دلالاتك اشبو قيد حيثيتك تعلقيله مقيد بولنمسى افراد خارجيه‌لرى منع ايدرك جمله‌سى انتقاضدن سالم اولور وبوسؤاله بعضلر جوابده ديمشدركه

اشبو قید حیثیته احتیاجدن مستغنیدر زیرا لفظك دلالتی وضعیه اولمسی سببیله لافظك قانون
وضع اوزره جریان ایده‌جك اراده‌سنه متعلقه اولوب بو صورتده اگر لفظ اطلاق اولنه‌رق بر معنی
قصد واراده ایدیلوب واو معنی لفظ مذکوردن فهم اولنور ایسه لفظ مذکور معنای مزبور
اوزرینه دال اولمش اولور واگر اطلاق وایراد اولنان لفظ حیثیت مذکوره‌ده بولنمزسه
لفظ مذکور معنایه دال اولمش اولمز بوده اراده‌ٔ لافظك قانون وضع اوزره اولمامسندن نشئت
ایدر بو صورتده لفظ مشترکله احد معنیین مراد اولندیغندن معنای آخری اراده‌یه محل قالمیوب
اگر احد معنیین مراد اولندیغی مثللو معنای اخر دخی مراد ایدلسه بو اراده قانون وضعه
توافق ایتمز زیرا قانون وضع لفظ مشترکله یالکز احد معنیینك اراده اولنمسیدر بو حالده لفظ انجق
معنای واحده دلالت ایدوب اخرینه تجاوز ایتمز امدی اراده‌ٔ لافظ اوزره فهم اولنان اشبو
معنای واحد تمام موضوع له اولورسه مطابقت واگر جز اولورسه تضمن والا التزامدر
لکن بو جواب محل نظردر زیرا دلالتك وضعیه اولمسی اراده‌ٔ لافظه تابع اولمقلغی اقتضا ایتمیوب
بلکه وضعه تبعیتنی مقتضیدر زیرا قطعیا معلومدرکه برلفظی ایشیدوبده وضعنده عالم اولدیغمز
حینده لافظ کرك مراد ایتسون وکرك ایتمسون لفظ مذکورك معناسنی تعقل ایلرز و دلالتله
بو مفهومدن غیریسنی مراد ایتمز بو حالده دلالتك اراده‌ٔ لافظه توقفیله کلام ظاهر البطلان
اولوب خصوصیله تضمن والتزامده بطلانی مستغنی‌ٔ بیاندر حتاکه ناسدن اکثریسی تضمن
جزئی کلك ضمننده و التزام لازمی ملزومك ضمننده فهم اولوب واگر مجازاتده اولدیغی کبی
لفظ ایله جز ویاخود لازم مراد اولنسه بو دلالات دلالت مطابقیه اولوب تضمنیه و یا التزامیه اولمز
دیو ذاهب اولمشلردر ومجیب مرقومك قائل اولدیغی کلام اوزره بین الدلالات امتناع اجتماع
دخی لازم گلور زیرا لفظ واحد ایله معنای واحددن اکثری مراد ایتمك ممتنعدر حالبوکه تضمن
ایله التزامدن هر برینك مطابقتی مستلزم اولدقلرینی تصریح ایتمشلردر و بالفرض بو مذکوراتك
جمیعسی یعنی اجتماع دلالاتك عدم جوازیله دلالتده اراده‌ٔ لافظك معتبره اولمسی تسلیم اولنسه دخی
ینه بو مقامده بر شیئی مفید اولمز زیرا جز ایله کل بیننده مشترك اولان لفظ اطلاق اولنه‌رق جز
مراد اولنسه مطابقت و تضمندن قنغیسی اولدیغی ظهور وتعین ایتمز و بونلردن قنغیسی اخذ
واعتبار اولنسه اوزرینه اخرك تعریفی صادق اولور لازم ایله ملزوم بیننده مشترك اولان لفظ
دخی بو سیاقده اولوب مطابقتمیدر یوقسه التزامیدر تعین ایتمیه‌رك قنغیسی اعتبار اولنسه
اوزرینه اخرك تعریفی صادق اولور بو جهتله تعریفات مذکوره‌ده قید حیثیتی اعتباردن بشقه
چاره یوقدر قال رحمه الله (وشرطه اللزوم الذهنی) والتزامك شرطی لزوم ذهنیدر یعنی
دلالت التزامیه معنای موضوع له ایله معنای خارج بیننده لزوم ذهنی بولنمسیله مشروطدر شویله که
معنای خارجینك معنای موضوع لهك ذهنده حصولندن علی الفور وفی الحال ویاخود بعد
التأمل فی القرائن ذهنده حصولی لازم گله‌جك حیثیتده اولمسی شرطدر والا خارجك موضوع
لهه نسبتی سائر خارجیاتك موضوع لهه نسبتی کبی اوله‌رق لفظك او خارجه دلالتیله
غیریسنه دلالت ایتمامسی ترجیح بلا مرجح اولور قال رحمه الله (ولو لاعتقاد المخاطب
بعرف اوغیره) لام تعلیل لزوم ذهنی‌یه متعلقه اولوب باء سببیه‌در یعنی ولوکه ذکر اولنان
لزوم ذهنی عرف ویاخود عرفك غیریسی سببیله اعتقاد مخاطبك اثبات ایلدیکی لزومدن
اولسون یعنی بو مقدار کافیدر عرفدن مراد عرف عامدرکه بین الجمهور معروف اولان
امردر زیرا اطلاق عرفدن مفهوم اولان عرف عامدر مثلا اسد بین الجمهور جرأتله معروف
اولمسی سببیله اشبو عرف عامدن ناشی اعتقاد مخاطب بینلرنده لزوم اثبات ایدرك اسدك
ذهنده حصولی شجاعتك دخی حصولنه مؤدی اولور امثالی دخی بوکا مقیسدر وعرفك
غیریدن مقصود شرع واصطلاحات ارباب صناعات امثالی عرف خاص ومجراسنده جاری

اولاندر وابن حاجبك اصولده اولان (ودلالته اللفظیة فی کال معناها دلالة المطابقة وفی
جزئه الدلالة التضمنیة وغیر اللفظیة التزام وقیل اذا کان ذهنیا) قولی اشبو اشتراط لزوم
ذهنیده خلافی مشعر اوله‌رق شارح علامه قطب الدین شیرازی کلام مذکوری توجیهده
بعضیلر لزوم ذهنی‌یی شرط ایتمیوب بلکه دلالت التزامیه‌یی معنادن خارج بر معنانك لفظدن
فهم اولنمسندن عبارت قله‌رق بو فهمك گرکسه بینلرنده لزوم اولمسی سببیله وگرکسه لزومك
غیری قرائن احوالدن بر شی ایله اولمسندن تعمیم ایتمش اولدقلرینی اثبات ایلمشدر (لکن اظهر
اولان ابن حاجبك اشتراطنی اعتبار ایتمدیکی لزوم ذهنیدن مراد مداول التزامی‌یی تعقلك تعقل
مسمادن عدم انفکاکیدر زیرا معنای لزوم عدم انفکاکدر وظاهردرکه بو وجهله
لزوم اشتراط اولنسه معانی‌ٔ مجازات وکنایاتدن پك چوق شیلر مداول التزامی اولمقدن خروج
ایدوب بلکه بو صورتده دلالت التزام کندوسنده وضوح وخفا تأتی وتحقق ایدن شیدن
اولمامسی لازم گلور) حاصلی قومك دخی اشتراط ایلدکاری لزوم عند المنطقیین معتبر اولان اشبو
عدم انفکاك معناسنجه لزوم اولمامسیله ابن حاجبك کلامیله کلام قوم بیننده مخالفت
کورنمز علامه‌ٔ شیرازینك مرادی دخی بوناوبلی ایراد ایسه‌ده عبارهسی بونی افاده‌یه کافی اولمز
قال رحمه الله (والایراد المذکور لایتأتی بالوضعیة لان السامع ان کان عالما بوضع الالفاظ لم یکن
بعضها اوضح والا لم یکن کل واحد دالا علیه) ومعنای واحدی طرق مختلفه فی الوضوح ایله
ایراد وضعیه یعنی دلالات مطابقیه ایله تأتی وتحصل ایتمز زیرا بر معنایه موضوع اولان الفاظك
معنای مزبوره وضعی اگر سامعك معلومی اولورسه اشبو الفاظ موضوعه‌دن بعضیسی معنای
مذکوره دلالتده بعض اخرندن اوضح اولمز واگر سامع وضع الفاظه عالم اولمزسه الفاظ
مذکوره‌نك جمله‌سی معنای مزبوره دلالت ایتمز زیرا لفظدن فهم معنی علم بالوضعه متوقفدر مثلا
(خده یشبه الورد) دنیلسه اگر سامع کلام مذکورده اولان مفردات الفاظه وهیئت ترکیبیه‌نك
وضعنه عالم اولورسه خد محبوبك ورده مشابهتی معناسنی فهم ایدر وبو معنایی ترکیب مذکوردن
اوضح ویاخود اخفی اوله‌رق دلالت مطابقیه ایله افاده وادا ایده‌جك دیگر بر کلام بولنمسی
ممتنعدر زیرا ترکیب مذکورده بولنان کلمه‌لردن هر برینك مقامنه مرادفلری اولان دیگر کلمه‌لر
اقامه واتیان اولنسه سامع اگر اشبو کلمات مترادفه‌نك مفهومات مذکوره‌یه وضعنه عالم اولورسه
سامعك مفهومات مذکوره‌یی اشبو مترادفاتدن فهمی کلام اولده اولان کلماتدن فهمنك مطابقی
اولور واگر مترادفات موروده‌نك مفهومات مذکوره‌یه وضعنه عالم اولمزسه اشبو مترادفاتدن معنای
مذکوری اصلا فهم ایتمز ومصنفك (والا لم یکن کل واحد منها دالا) قولنی نفی عموم اوله‌رق تعبیر ایدوب
عموم نفی صورتیله (والا لم یکن واحد منها دالا) تعبیر ایتمامسی زیرا (هو عالم بوضع الالفاظ)
قولندن مفهوم ومقصود (انه عالم بوضع کل واحد من الالفاظ) موجبه‌ٔ کلیه‌سی اولوب
و بو قولك عبارهٔ مصنفده (دالا) لفظیله مشار الیه اولان نقیضی سالبهٔ جزئیه اوله‌رق
کل واحد من الالفاظك وضعنه عالم اولمامقدر زیرا رفع ایجاب کلینك مفهومی سلب جزئیدر
وکل واحد من الالفاظك وضعنه عالم اولمامق الفاظدن هیچ برینك وضعنه عالم
اولمامقدن وبعضیسنه عالم اولیوب بعضیسنه عالم اولمقدن اعم اولمسیله صورت اولیده
الفاظدن هیچ بریسی معنایه دال اولمیوب صورت ثانیه‌ده بعضیسی دال اوله‌رق بعض
اخری دال اولماز الحاصل (والا لم یکن کل واحد منها دالا) تعبیری (لم یقم کل انسان)
قولنه نظیر اوله‌رق جمله‌ٔ افراددن نفی حکمی مفید اولمسیله اشبو صورتنه شامل اوله‌رق
اگرچه (والا لم یکن واحد منها دالا) دنیلسه ایدی (لم یقم انسان) کبی قوهٔ کلیه‌ده
سالبهٔ مهمله اوله‌رق عموم نفیی افاده ایتمسیله الفاظدن بعضیسنك وضعنه عالم اولمسی صورتی
خارج قالمش اولوردی بناء علیه تعبیر مذکوری اختیار ایلمشدر وهرنه صورتله اولورسه

اولسون دلالات وضعیه‌ده وضوح جاری اولمز اکر سؤال اراولورسه که فهم معنی علم بالوضعه توقف ایتمش اولسه دوری مستلزم اولور زیرا علم بالوضع فهم‌معنایه متوقفدر چونکه وضع دنیلان شی لفظ ایله معنی بیننده اولان نسبتدن عباره اولوب علم بالنسبة ایسه منتسبینک یعنی بو راده لفظ ایله معنانک فهمنه متوقفدر جوابنده دیرز که علم بالوضعه موقوف اولان معنانک لفظدن فهمیدر علم بالوضع ایسه فی‌الجمله یعنی صورت اعمده فهم معنایه متوقف اولوب لفظدن فهمه متوقف دکلدر وبوجواب حال استماعده فهم معنی وضعه اولان علم سابقه متوقف اوله‌رق علم سابق بالوضع ایسه حال سماعده اولان فهم معنایه متوقف اولمیوب بلکه زمان سابق مذکورده اولان فهم معنایه توقف ایدر دیو ویریلان جوابه قریبدر وجوابین بیننده فرق اولده معتبر اولان تغایر بحسب الاطلاق والتقیید وثانیده معتبر اولان تغایر بحسب الزماندر واکر سؤال اولنورسه که سامع وضع الفاظه عالم اولدیغی صورتده معلومی اولان الفاظدن بعضیسی بعضیسندن دلالتده اوضح اولیه‌جغی مسلم دکلدر زیرا خیالده مخزون اولان الفاظدن بعضیسی کثرت ممارسه ومؤانستدن وقرب عهد دنناشی ادناالتفات ایله عقلده حاضر اوله‌جق حیثیتده اولوب وبعضیسی زیاده التفات ومراجعت طول ودارزه محتاج اوله‌جق حیثیتده اولمسی جائزدر وچوق کره واقع اولورکه بعض الفاظ وضعنه علمز سبقت ایتمش اولدیغی حالده اره‌دن وقت مرور ایدرک حس اوزره لفظک وعقل اوزره معنانک قلت تکراری جهتیله استنباط معنای مطابقیسنده معاودهٔ فکر ومراجعهٔ تأمله محتاج اولور جوابنده دیرزکه وضوح وخفاده اختلاف دلالتدن مراد وضوح وخفا نفس دلالتده ناظر اولمیدر ودلالت التزام بویله‌در زیرا دلالت التزام دلالت التزام اولدیغی حیثیتدن بعض کره لوازم قریبه‌ده اولدیغی کبی واضحه وبعضا وسائطه محتاج اولان لوازم بعیده‌ده اولدیغی کبی خفیه اولور مطابقت ایسه بونک خلافنده اوله‌رق وضعه علم عندنده معنای مطابقی یی فهم قطعیا واجب ووضعه عدم علم حالنده قطعیا ممتنعدر وبعض معانیٔ مطابقیه‌نک عقلده سرعت وبطویٔ انجق سامعک وضعی سرعت تذکر وبطویٔ جهتندندر انکچون عقلده حضور معنی باختلاف الاشخاص والاوقات مختلف اولور قال رحمه الله (ویتأتی بالعقلیة لجواز ان‌تختلف مراتب اللزوم فی‌الوضوح) ومعنای واحدی طرق مختلفه‌فی‌الوضوح ایله ایراد دلالات عقلیه ایله حاصل اولور زیرا مراتب لزومک وضوحده اختلافی یعنی من جهة الوضوح دلالات تضمینه‌ده اجزانک کله ودلالت التزامیه‌ده اوازمک ملزومه مراتب لزومی مختلفه اولمسی جائزدر امادلالات التزامیه‌ده اولان جواز اختلاف ظاهردر زیرا لازمدن ملزومه انتقال صورتنده برشی ایچون قلت وسائط سببیله بعضیسی بعضیسندن ملزومه اقرب ولزوم جهتندن اوضح اولان لوازم متعدده بولنمسی جائز اولدیغندن اشبومعنای ملزوم متبوعک لوازم تابعهٔ مذکوره‌یه موضوعه اولوب وضوح وخفای دلالتده مختلفه اولان الفاظ ایله تأدیه‌سی ممکن اولور وکذلک ملزومدن لازمه انتقال صورتنده شیٔ واحد ایچون ملزومات اولوب اوشیٔ لازمک ملزومات مذکوره دن بعضیسنه لزومی دیکرینه لزومندن اوضح اولدیغی حینده بووجهله وضوحده مختلفه اوله‌رق لازم‌مذکوره دلالت ایدن ملزومات مزبوره‌ایله لازم مذکورک تأدیه‌سی ممکن اولور چونکه بومقامده دلالت التزامده معتبر اولان ذهنده مسمانک حصولندن معنای خارجک دخی‌حصولی لازم کله‌جک حیثیتده اولمسیدر وبوده بلاواسطه ووسائط متعدده‌ایله اولمقدن وبینلرنده اولان لزوم لزوم عقلی و یاخود اعتقادی وبوده عرفی و یاخود اصطلاحی اولمسندن عامدر مثلا (زید جواد) قولمزک معناسنه مختلفة اللزوم اولان لوازم عدیده اولوب یعنی مثلا رمادی کثیر وکلبی‌جبان وفصیلی‌مهزول اولمسی لازم کلوب امدی معنای مذکوری یعنی جود زیدی من جهة الدلالة بعضیسی

بعضیسندن اوضح اولان عبارات مذکوره ایله تأدیه ایتمک ممکن اولور چونکه جوادک ضیفی بسیار اوله‌رق کثرت طعامی مستلزم اولوب کثرت طعام ایسه احراق حطب کثیر ایله حاصل اولمسیله کثرت رماد لازم کلمرک (فلان کثیرالرماد) دینلدیکی کبی کثرت رماددن احراق حطب کثیره واندن کثرت طباخه واندن کثرت ضیفانه واندن معنای مقصود اولان جوده انتقال اولنور کذلک (فلان جبان الکلب) دینلدیکی صورتده جبن کلبدن کثرت ضربنه واندن کثرت واردینه واندن کثرت ضیفانه واندن مقصود اولان جوده انتقال اولنوروکذلک (فلان مهزول الفصیل) دینلدکده فصیل ناقه‌نک مهزول وضعیف اولمسندن ناقه‌نک قلت لبننه واندن ناقه‌نک کثرت حلبنه واندن کثرت آکلینه واندن کثرت ضیفانه واندن مقصود اولان جوده انتقال اولنور واما دلالات تضمنیه‌ده اولان اختلافک بیانی چونکه معنای مقصود برشیدن جز وشیٔ آخردن جزء جز اولمسی جائز اولدیغی جهتله معنای مذکوره جزئی اولدیغی شیئک دلالتی البته جزئنک جزئی اولدیغی شیئک دلالتندن اوضح اولور مثلا جزء عقلیده جسم اوزره حیوانک دلالتی انسانک دلالتندن اوضحدر زیراجسم حیوانک جزئی وحیوان انسانک جزئی اوله‌رق جسم انسانک جزء جزئیدر وجزء خارجیده تراب اوزره جدارک دلالتی بیتک دلالتندن اوضحدر زیراتراب جدارک جزئی وجداربیتک جزئی اوله‌رق تراب بیتک جزء جزئیدر اکرسؤال اولنورسه که لایق اولان امر بالعکس اولوب جزئنک جزئی اولدیغی شیئک دلالتی اوضح اولمیدر زیرافهم جز فهم کل اوزرینه سابق اوله‌رق انساندن فهم اولنان اولاجسم وثانیا حیوان وبعده انساندر بوجهتله جزء جزئی فهم ایکی مرتبه سابق اوله‌رق لفظ کلک جزء جز اوزره دلالتی جزاوزره دلالتندن اوضح اولمش اولور جوابنده دیرزکه امر بویله‌در زیرامقرردرکه جزکل اوزره وجودنده سابقدروالا جزئیتی باطل اولور لکن معنای تضمنی‌یه ذهن انجق موضوع لهدن انتقال ایلدیکی جهتله تضمن مطابقته تابع اولدیغنی قوم تصریح ایلمشدرکأن قوم بوتبعیتی شواسسه بنا ایتمشلردرکه (تضمن) بعد فهم الکل جزئی فهم وملاحظه اولوب وچوق کره واقع اولورکه اجزایه التفات اولنقسزین کل فهم اولنور نته کیم شیخ رئیس ابن سینا کتاب شفاسنده دیمشدرکه معنای نوع خاطرده اوله‌رق جنس ایله نوع بیننده اولان نسبته یعنی جنس نوعک جزئی اولمسنه دخی التفات اولنمه وجنس لایح خاطر وقصدا ملتفت الیه اولمسه ذهندن غیوبتی ممکن اولمسیله بوصورتده نوعک باله خطوریله ذهنک جنسه التفات ایتمامسی جائز اولور الحاصل معنای تضمنینک مطابقته تبعیتی قومک ذکر اولندیغی اوزره ذهنک موضوع لهدن تضمنه انتقالیله تعلیل ایتملری تبعیتله مرادوجودده تبعیت اولدیغنه دلالت ایدوب بوصورتده تضمن فهم کلدن متأخر اولان جزئی فهم اوله‌رق ذکر اولنان کلام یعنی لفظ کلک جز اوزره دلالتی فهم جزدن متأخر اولان جزءجز اوزره دلالتدن اوضح اولمسی رهین صحت اولور واکر ایراد اولنورسه که معنای واحد ایله مراد مقتضای حاله مطابق اولان کلامک تأدیه ایلدیکی معنی اولدیغی سبقت ایدوب بوایسه لامحاله معنای ترکیبی اولور زیرا مقتضای حاله مطابقت معنای افرادیده ممکن اولمز حالبوکه بوراده عبارات مختلفه ایله تأدیه اولنه جغی ذکر اولنان معانیٔ افرادیه‌در جوابنده دیرزکه معنای واحدک مقتضای حاله مطابق اولان کلامک ادا ایلدیکی معنی اولمسیله تقییدی لفظک دلالت ایتدیکی ومباحث علم بیانده اولان کلام قومک مساعد اولدیغی شیدن دکلدر زیرا معظم مباحث بیاندن اولان مجاز مفردک جمله‌سی وامثلهٔ کنایه‌دن پک چوغی معانیٔ افرادیه‌ده‌در لکن قوم بوقیدی اعتبارده بزه مساعد اولدیلر ایسه لاجل‌التوفیق دیرزکه کلامک معنای ترکیبیسی اوزره دلالتی اوضح اولمسی اوکلامک بعض اجزاسی معنای ترکیبیٔ مذکورک جزئی اولان شیئه دلالتده اوضح اولمسی سببندن نشئت ایلمسی جائز اولدیغی جهتله امدی بز برمعنای

تركيبدن بعض مفرداتى معناى مذكورده داخل اولان شيئه دلالتده اوضح اولان تراكيب
متعدده‌ايله تعبير ايتديكمز حينده بو تعبير معناى واحد تركيبى يى طرق مختلفه فى الوضوح ايله
تأديه اولمش اولور شارح مرحوم بو مقامده بنم ايچون ميسر اولان كلام بوندن عباره
اولوب لكن هنوز مقام موضع نظردر بيوررلر كه وجه نظرى فاضل محشى قدس سره
ايضاح ايلمشدر قال رحمه الله (ثم اللفظ المراد به لازم ما وضع له ان قامت قرينه على
عدم ارادته فمجاز والا فكناية) ثم كلمه سى بر كلامدن كلام اخره انتقال ايچون اولوب
مصنف مرحوم تعريف علم بيانى اتيان وتعريفه متعلق اولان شيلرى بيان ايتدكدنصكره
علم مذكورده كندو سندن بحث اولنان مسائلك ايرادينه انتقال ايدرك بيورر كه
كندو سيله لازم ما وضع لهى مراد اولان لفظ اگر معناى موضوع لهك عدم
اراده سى اوزره قرينه قائم اولور ايسه مجازدر لازم ايله مرادى موضوع لهده
داخل و ياخارج اولمقدن اعم اوله‌رق ما وضع لهدن منفك اولميان شيدر كه دلالت تضمنيه والتزاميه يه
شامللدر واگر ما وضع لهك عدم اراده سى اوزره قرينه قائم اولمزسه كنايه در ومصنفك بو قولى
اول باب كنايه‌ده اتيان اولنه‌جق شو كلامه مبنيدر كه مجاز وكنايه‌دن ايكيسنده‌دخى انتقال انجق
ملزومدن لازمه اولوب سكاكينك مبناى كنايه لازمدن ملزومه انتقال اوزرينه‌در ديو ذكر ايلديكى كلام
حليهٔ صحتدن عاطلدر زيرا لازم ايچون لازم اولديغى حيثيتدن ملزومه دلالت اولمديغى بارز
ولازم ملزومدن اعم اولسى جائزدر واما ملزوم ملزوم اولديغى حيثيتدن بدون اللازم موجود
اولەمز حالبوكه التزام انجق معنانك لازمى اوزره دلالت اولوب ملزوم اوزره دلالت دكلدر
مثلا ملزوم اولان غيث ايله لازمى اولان نبته واسد ايله شجاعه دلالت وانتقال اولنور
ومصنفك تقسيمى لزوم اوزرينه بنا ايتمسنه نظرا ظاهر كلامى مجازده ملزوم ذكر اولنوب
لازم مراد اولنمسنك وجوبنه دلالت ايدوب بو ايسه ظاهرا اقسام مجازدن از برشيده صحيح اولوب
قصورنده صحيح اولمزنه كيم شارح مرحوم بو بحثك ايضاحاتنى ذيل مبحث علاقه‌ده ايراد
ايتسه كركدر وظاهرا لفظيله قيد ايتمسى مجازك جميع اقسامنده صحيح انتقال اوله‌جق
بر علاقه‌نك لزومى جهتيله بو مقامده (اللفظ المراد به لازم ما وضع له) قولندن مستبان اولان
لزومى اشبو علاقه‌يه حمل ايله دفع اشكالك تيسرينه اشارتدر وستر اولميه‌كه سيالكوتى مرحوم
مصنفك المراد به قولنده مجاز وكنايه‌دن هر برلرنده تعيين معناى مراد ايچون بر قرينه‌دن
لازم اولوب وبينلرنده اولان فرق مجازده موضوع لهى اراده‌دن مانع اوله‌جق قرينه‌نك
وجودى وكنايه‌ده عدم وجودى اعتباريله اولمسنه اشارت اولديغنى بيان ايتمشدر
قال رحمه الله (وقدم المجاز عليها لان معناه كجزء معناها) يعنى مجازك كنايه اوزره
تقديم اولنمسى معناى مجاز معناى كنايه‌نك جزئى مثابه‌ده اولديغندن ايچوندر
زيرا مجازده عدم اراده ملزوم اوزره قرينه‌نك قيامندن ناشى مراد يالكز معناى لازمدر
لكن كنايه بونك خلافنده اولوب لازم وملزومدن ايكيسنك دخى مراد اولمسى
جائزدر وجز بالطبع كل اوزرينه مقدم اولوب يعنى كل وجودده جزئه محتاجدر
شونكله برابر كه جزكله علت دكلدر بو جهتدن ناشى وضع موافق طبع اولمق اوزره
وضعا دخى مجاز تقديم اولنمشدر قال رحمه الله (ثم منه ما يبتنى على التشبيه فتعين التعرض له)
بو عباره‌ده اولان ثم كلمه سى دخى بر كلامدن ديكرينه انتقال ايچون اولوب برأسه
اصول مباحثدن اولميان تشبيهك بيانى ايچون مسوقدر خفى اولميه كه مجازدن بر قسمى
تشبيه اوزرينه ابتنا قلنان شيدر ومجازدن بو قسم كأن اصلى تشبيه اولان (استعاره)
دركه مشبه به ذكر اولنوب مشبه اراده اولنه‌رق استعاره اولمشدر ومجازدن اشبو
(قسم استعاره) مشبه اوزره مبتنى اولمسيله استعاره احد اقسامى اولان مجازه

تعرضدن مقدم تشبيهه تعرض اولنمسنك لزومى تعيين ايتمشدر زيرا مبنى عليه اولان
شى شيئه مبنى اوزره مقدمدر قال رحمه الله (فانحصر فى الثلثة) امدى مقاصد
علم بيانك تشبيه ومجاز وكنايه‌ده انحصارى معلوم اولدى اگر دينوز سه كه علم
بيانده بحث تشبيهك ذكر وايرادى كلام مصنفدن فهم اولنديغى وجهله استعاره‌نك
تشبيه اوزرينه ابتناسى سببيله اولمسنه نظرا برأسه مقصد مخصوص عد اولنمقدن ايسه
بحث استعاره ايچون مقدمه قلنمق اقتضا ايدردى جوابنده ديرز كه تشبيهك
كثرت مباحث وعموم فوائدندن ناشى بحث استعاره ايچون مقدمه قلنمق درجه سندن
كسب ارتفاع ايدرك برأسه بر اصل اتخاذ اولنمقلغه مستحق اولمشدر شارح مرحوم
بيوررلر كه اشته ابتداى فن بياندن بو مقدمهٔ علم مذكورى شرحده ايراد ايتديكمز
مقال سكاكينك اختراع ايلديكى شى اوزرينه جارى اولوب لكن بونده اولان اضطراب
غير خفى اولمسيله اقرب اولان علم بيانى (علم يبحث فيه عن التشبيه والمجاز والكناية)
يعنى بر علمدر كه كندوسنده تشبيه ومجاز وكنايه‌دن بحث اولنور ديو تعريف ايدوب
بعده بونلرك تفصيل مباحثيله مشغول اوله‌رق صدر فنده ايراد ايلديكى ابحاثه التفات اولنمامق
ايدى قال رحمه الله (التشبيه) يا مبتدأ اولوب خبرى محذوف وياخود مبتداى محذوفه خبر وياخود على
سبيل التعداد موقوف الاخردر وحاصل معنى هذا بحث التشبيه الاصطلاحى ديمك اولوب يعنى
بو بحث استعاره‌نك مبتنى عليهى اولان تشبيه اصطلاحى بحثيدر كه مقاصد ثلثه‌دن
مقصد اولدر واشبو تشبيه اصطلاحى معناى لغوى اوزره اولان مطلق التشبيهدن اخص
اولديغندن منقول عنهيله بينلرنده اولان مناسبته علم موجب اتم فائده اولمق اوزره اولا مطلق
تشبيهك تفسيرينه اشارتله بيوررلر كه (التشبيه الدلالة على مشاركة امر لامر آخر فى معنى) بو وجه
مشروح معرفدن مراد مطلقا تشبيه اولوب كرك سه استعاره وجهله اولسون واسترسه
اوزرينه استعاره مبتنى ومتفرع اولسون بونلر ايله امثالى تشبيهاتدن اعمدر مثلا (رايت اسدا
فى الحمام ٭ وزيد كالاسد ٭ ولاقيت من زيد اسدا ٭ وزيد اسد ٭ تركيبلرنده اولان
تشبيهاتك جمله سنه اشبو معناى لغوينجه تشبيه اطلاق اولنور بناء عليه ذكر اولنان
تشبيه مخصوص اصطلاحيه عائد اولمامسيچون اسم مظهرى اعاده ايدوب كلامى ضميره
بنا ايتمامشدر ومعناى اخص اوزره اولان تشبيهك (ثم منه ما يبتنى على التشبيه) قولنده ذكرى
مرور ايتمسيله تشبيه اولده اولان لام عهده وثانيده جنسه محمولدر ومشهور اولديغى اوزره
معرفه معرفه اوله‌رق اعاده اولنديغى صورتده ثانى اولك عينى اولديغى قاعده سى اطلاق
اوزره اولميوب مقامده تغاير لفظنده دلالت ايده‌جك برشى اولمامسيله مقيددر الحاصل
اصل ومقتضاى ظاهر اتحاد ايسه‌ده قرينه‌نك وجودى عندنده متغايرين اولورلر ودلالت
بركسه‌يى برشى اوزرينه هدايت ايتديكك حينده (دلالت فلانا على كذا) قولندن مصدردر كه
لسانمزده قولاغوزلق ورهبرلك مقامنده‌در ولفظ دلالتك حاصل بالمصدر معناسنه اولمسى
تقديرده تشبيه اوزره حملى صحيح اولميه‌جغندن شارح مرحوم (ان يدل) قوليله تفسير
ايدرك معناى مصدرى يه محمول اولمسنه اشارت ايلمشدر وتشبيه لغتده برشيئى آخره شبيه قلمقدن
عبارت اولوب بو ايسه انجق مشاركته دلالت ايده‌جك لفظ ايله تكلم اعتباريله اوله‌جغندن
دلالتله تفسير ايلمشدر و (ان يدل) ضميرى (دلالت) لفظنده اولان تا قرينه‌سيله متكلمه راجعدر
مشاركت اشتراك معناسنه اولوب سافرت وواعدت لفظلرى سفرت ووعدت معنالرينه محمول
اولديغنك نظيرى اوله‌رق مفاعله فعل معناسنه‌در (فى المعنى) قولنده معنادن مراد وصف
اولوب (شرك زيد عمروا فى الدار) قوللرنده اولديغى كبى عينده مشاركتدن احترازدر زيرا
عينده اولان مشاركته تشبيه تسميه اولنمز مفاد كلام مصنف مطلق تشبيهك معناسى برامرك

امر آخره معناده اشتراکی اوزره متکلمك دلالت ایتمسیدر دیمك اولوب امر اول مشبه وثانی مشبه به
و بونلرك اشتراکنه دلالت اولنان معنی وجه تشبیهدر مثلا (زید کالبدر) دینلسه متکلم
بو کلامیله زیدك بدره ضیا و بهاده مشارکتی اوزره دلالت ایتمش اولور وتشبیه بو دلالتدن عبارت
اوله رق زید مشبه و بدر مشبه به وضیا و بها وجه تشبیهدر و بو تفسیرك ظاهری (قاتل زید
عمروا * وجاءنی زید وعمرو) امثال ونظائرنه شاملدر زیرا بونلرده زید وعمروك قتل ومجیئده
شرکتنه دلالت اولوب حالبوکه هرنقدر بونلر ایله معنای اشتراك قصد اولنسه ده هیچ بریسی
تشبیه دکلدر زیرا تشبیه مجرد وصفده اشتراك اولمیوب بلکه کندوسنده احد امرینك آخره
وصفده مماثلت ومساواتنی ادعا لازمدر بو صورتده تفسیر بالاعم اولور وفقط مشارکت اوزره دلالتدن
مراد ادات تشبیهدن مستفاد اولان مشارکت اولمسیله تأویلی قابل اولدیغندن ظاهر تفسیر ایله
قید ایلمشدر قال رحمه الله (والمراد ههنا مالم یکن علی وجه الاستعارة التحقیقیة والاستعارة بالکنایة
والتجرید) وعلم بیانده مصطلح علیه اولان تشبیه ایله مراد بر امرك معناده امر آخره بر حیثیتده
مشارکتی اوزره دلالتیدر که (رأیت اسدا فی الحمام) قولنده اولدیغی کبی استعارۂ تحقیقیه وجهی
اوزره اولمیه و (انشبت المنیة اظفارها) قولنده اولدیغی کبی استعارۂ بالکنایه وجهله دخی اولمیه
و (لقیت بزید اسدا ولقینی منه اسد) قوللرنده اولدیغی کبی علم بدیعده ذکر اولنه جق تجرید طریقی
اوزره اولمیه زیرا بونلرك اوچنده دخی بر امرك معناده امر آخره مشارکتی اوزره دلالت اولوب
حالبوکه بونلردن هیچ بریسنه اصطلاحده تشبیه تسمیه اولنمز لکن صاحب مفتاح تجریدده
بو مذهبك خلافنده اوله رق (رأیت بفلان اسدا * ولقینی منه اسد) قوللری تشبیه قبیلندن
اولدیغنی تصریح ایلمشدر امدی عند المصنف اصطلاحده معنای تشبیه (الدلالة علی مشارکة
امر لاخر فی المعنی لا علی وجه الاستعارة التحقیقیة والاستعارة بالکنایة والتجرید) اولوب لکن ذکری
مرور ایتدیکی اوزره (قاتل زید عمروا * وجاءنی زید وعمرو) امثالی افراد معرفدن اولمیانلری اخراج
ایچون اشبو تعریفده لایق اولان (بالکاف ونحوه لفظا او تقدیرا) قیدی مراد اولنمسیدر ومصنف
استعارۂ تحقیقیه وکنایه دیوب استعارۂ تخییلیه یه تعرض ایتمامسی زیرا استعارۂ تخییلیه ده یعنی
مثلا مثال مذکورده اظفارك منیه یه اثباتنده عند المصنف بر امرك آخره مشارکتی اوزره دلالت
اولمامسیله اصل تعریف تشبیهده داخل اولمامسنه مبنیدر شویله که عندنده اظفار ایله مراد
انشاء الله قریبا تحقیق اولنه جغی اوزره معنای حقیقیسیدر قال رحمه الله (فدخل فیه نحو قولنا
زید اسد * وقوله تعالی صم بکم عمی) امدی تشبیه اصطلاحیك تفسیرنده بلا خلاف تشبیه تسمیه
قلنان (زید کالاسد * وکالاسد) امثالی مشبهك ذکری و یاخود قیام قرینه دن ناشی حذفیله
کندوسنده ادات تشبیه ذکر اولنانلر داخل اولور وکذلك قول مختار اوزره تشبیه تسمیه اولنانلر
دخی داخل اولوب بوده ادات تشبیهك حذفیله مشبه به مشبهدن خبر و یاخود (علمت زیدا
اسدا) قولنده اولدیغی کبی مفعول ثانی وخبر ان وکأن وصفت وحال کبی خبر حکمنده
قلنمسیدر که (زید اسد) امثالی مشبه مذکور و یاخود (هم صم) تقدیرنده اوله رق (صم بکم عمی)
قول شریفی امثالی مشبه محذوف اولمقدن اعمدر زیرا محققین بونلره تشبیه بلیغ تسمیه اولنوب
استعاره اولمدیغنه قائللردر شو جهتدن ناشیکه استعاره انجق مستعار له بالکلیه طی وترك اولنوب
وکلام مستعار لهدن خالی وارادۂ منقول الیهی تعیین ایده جك دلالت حال و یا فحوای کلام یعنی
دلالت مقال اولمامق لازم کلسه منقول ومنقول عنهدن هر بریسی مراد اولنمقلغه صالح اولان
محلده اطلاق اولنور مثلا (رأیت اسدا فی الحمام) قولمز استعاره در زیرا مشبهك ذکری ترك
اولنوب اکرفی الحمام لفظی قرینه سی اولمسه اسد ایله معنای موضوع لهی اولان حیوان مفترس ایله
بر انسان شجیع مراد اولنه بیلمککه صالح اولور ایدی فقط اشبو قرینه نك وجودی سببیله
مراد مستعار له اولان رجل شجاع اولدیغی تعین ایلمشدر و بونك انشاء الله تعالی آخر باب تشبیهده

تحقیق وتفصیلی کلسه کرکدر قال رحمه الله (والنظر ههنا فی ارکانه وهی طرفاه ووجهه واداته
وفی الغرض منه وفی اقسامه) و بو مقصدده بحث ونظر انجق ارکان اربعۂ تشبیهه مصطلح ایله تشبیهدن
غرض نه اولدیغنده وتشبیهك اقسامنده در وارکان اربعه طرفینی اولان مشبه ومشبه به ایله مشترك
اولدقلری معنی یعنی وجه شبه وادات تشبیهدن عبارتدر وتشبیه مصطلح نفس دلالتدن عبارت اولمسیله
اربعۂ مذکوره تشبیه مصطلحدن خروج ایتمش اولدیغی حالده ارکان اطلاقی یا تعریف تشبیهده
ذکر اولندیغندندر زیرا ذکر اولندیغی اوزره (هو الدلالة علی مشارکة امر لاخر فی المعنی بالکاف
ونحوه) ایله معرف اولوب طرفین ووجه واداتدن جمله سی مذکوردر و یاخود (تشبیه)
اصطلاحده چوق کره مشارکت مذکوره اوزره دال اولان کلامه اطلاق اولنمسیله فی ارکانه
ضمیرینك استخدامه حملیله بو معنایی ارادهدن ایچوندر قال رحمه الله (طرفاه اما حسیان) بحث
طرفینی تقدیمه باعث اصالت طرفیندر زیرا وجه تشبیه طرفین ایله قائم بر معنی اولوب ادات ایسه
بیان تشبیهه آلتدر وهمده مشارکته دال اولان کلامده احد طرفینك ذکری البته واجب اولوب
وجه وادات بویله دکلدر (حس) مشاعر خمسۂ ظاهره نك بریله ادراکدر (مشاعر خمسۂ
ظاهره) لمس و بصر وسمع وشم وذوق قوای ظاهره سندن عبارتدر یعنی تشبیهك طرفینی
اولان مشبه ومشبه به یا حسه منسوب اولورلر قال رحمه الله (کالخد والورد والصوت الضعیف والهمس
والنکهة والعنبر والریق والخمر والجلد الناعم والحریر) مثلا (مبصراتده) خدی ورده تشبیه
کبی بونده وجه شبه حمرت اولور و (مسموعاتده) صوت ضعیفی همسه تشبیه کبی صوت ضعیف ایله
مراد قریبدن ایشیدیله بیلان کلامدر که حد همسه بالغ اولمیه (همس) زیاده خفی اولان
صوتدر که ساحۂ فمدن خروج ایتمامه درجه سنده اوله بونده وجه شبه خفادر و (مشموماتده)
نکهتی یعنی ریح فمی عنبره تشبیه کبی وجه شبه طیب رائحه در و (مذوقاتده) ریق فم محبوبی
می خوشکواره تشبیه کبی بونده وجه شبه لذت طعم وذوقیاب رحیق ناب اولمیان ذواتك انکاری
حالده هر برلرینك موجب نشئه ونشاط اولمسیدر و (ملموساتده) جلد ناعم ولینی حریره
تشبیه کبی وجه شبه لیندر لکن امثلۂ مذکوره نك صوت ضعیف وهمس ایله نکهتك غیریسنده
نوع تسامح مشهوددر زیرا بصر ایله ادراك اولنان خد ووردك اونی وشم ایله ادراك اولنان
رائحۂ عنبر وذوق ایله ادراك اولنان طعم ریق وخمر ولمس ایله ادراك اولنان لین وملاست جلد
ناعم وحریر اولوب یوخسه اشیای مذکوره نك نفسلری دکلدر زیرا بونلر اجسام اوله رق جسم ایسه
مدرك اولمیوب ادراك اولنان الوان واشکال واعراضدر لکن عرفده (ابصرت الورد)
و (شممت العنبر) و (ذقت الخمر) و (لمست الحریر) دینلمك مستمر اولمشدر قال رحمه الله
(او عقلیان کالعلم والحیوة) (اما حسیان) اوزرینه معطوف اولوب و یاخود تشبیهك طرفینی
اولان مشبه ومشبه بهك ایکیسی دخی عقلی اولورلر مثلا علمی حیاته تشبیه ایلسه ك علم وحیات
حس ایله ادراك اولنور موجوداتدن اولمیوب ایکیسی دخی معقولاتدن اولمسیله طرفین عقلی اولمش
اولور و بونده وجه تشبیه قریبا تحقیق اولنه جغی وجهله علم ایله حیاتك جهتین ادراك اولملریدر
شارح مرحومك بو مثالده وجه شبهی بیانه تعرضی خفی اولدیغندن وعلم ایله مراد ملکه اولوب
ادراك اولمدیغنه اشارتدن ایچوندر زیرا ادراکه حمل اولنسه نفس ادراك جهت ادراکدر دینلمك
صحیح اولمز قال رحمه الله (او مختلفان کالمنیة والسبع والعطر وخلق کریم) و یاخود طرفین تشبیه
مختلف اولوب مشبه عقلی ومشبه به حسی و یاخود بونك عکسی اولور اول مثلا منیه یی یعنی
موتی سبعه تشبیه ایتمامز کبیدر که (عدم الحیوة عما من شانه الحیوة) مفهومندن یعنی حیات شان
وصفتندن اولان یعنی قابل استفاضۂ حیات بولنان شیئك عدم حیاتندن عباره اوله رق محسوس
برشی اولمامسیله عقلی ومشبه به اولان شی مرئی اولمسیله حسیدر شارح مرحومك موتی
ذکر اولندیغی اوزره (عدم الحیوة عما من شانه الحیوة) مفهومیله تفسیری ❊ کنتم امواتا فاحیاکم ❊

نظم جلیلنده موافق اولوب واهل سنت عندنده مقرر اولدیغی وجهله بنیه شرط حیات اولمیوب حتی جزء لایتجزی دخی عندلرنده قابل حیات اولدیغنه مطابقدر حاصلی بوتعریف اوزره موت حیات ایله اتصافدنصکره اولان موتدن اعمدر تعریف موتده ظاهر وعامهٔ کتبده مذکور ومشتهر اولان (عدم الحیوة عمن اتصف بالحیوة) اولوب مفهومی زوال حیاتدن عبارتدر شارح مرحومك بوندن عدول ایلمسی نظم مذکورایله انتقاضندن ایچوندر و بونك اشبو زوال حیات مفهومنده متعارف اولمسی معنای حقیقیسی اولمسنی اقتضا ایتموب وجودك وجود خارجیده غلبهٔ استعمالی کبی بعضا کلینك فردده استعمالی غلبه ایدر شارح مرحوم شرح مقاصدده اشبو تعریف اولده اولاز (من شانه) قیدنی (من امره وصفته الحیوة بالفعل) مفهومیله تقیید وتخصیص ایتمش اولمسیله بومعناجه مرجع تعریفین حیات ایله اتصافدنصکره حیاتك زوالی معنای واحدی اولهرق بوصورتده بالفعل حیات ایله متصف اولمیان شیلرك عدم حیاتنه کرکسه نظم مذکورده اولدیغی کبی حیات شانندن ایسه‌ده بالفعل حیات ایله متصف اولمسون وکرکسه ﴿ لنحیی به بلدة میتا فاحییناه ﴾ قول شریفنده اولدیغی وجهله حیات شانندن اولمسون موت اطلاقی مجاز اولمش اولور وثانی عطری رجل کریمك خلقنه تشبیه ایتمز کیبدرکه (عطر) طیب اولوب شم ایله محسوس اولمسیله حسی و (خلق) کندوسندن بالسهوله افعال صدور ایدن کیفیت نفسانیه اولمسیله عقلیدر وبعض اهل فن محسوسك معقوله تشبیهنی تجویز ایتمامشلردر شو جهتله که علوم عقلیه حواسدن مستفاد وحواسه منتهیه اولهرق بناء (من فقد حسا فقد علما) یعنی حواسدن برحسینی اضاعه ایدن کسه اوحسدن مستفاد اولان علمی ضایع ایتمش اولور دیلمشدر وبوجهتله محسوس معقوله اصل اولدیغی حالده محسوسی معقوله تشبیه فرعی اصل واصلی فرع قلق اولوب بوایسه غیرجائزدر انکچون برکسه شمسی ظهورایله ومسکی طیب ایله وصفده مبالغه‌یه طالب اولهرق (الشمس کالحجة فی الظهور) و (المسك کخلق فلان فی الطیب) دیسه قول سخیف وضعیف اولور واما بعض استعاره‌ده محسوسی معقوله تشبیهك وجهی امر معقول محسوس تقدیر اولنوب علی طریق المبالغه معقولك اومحسوسه اصل کبی قلنمسنه مبنیدر بو تقدیرده تشبیه صحیح اولور ونه‌زمانکه خیالیات ووهمیات ووجدانیات کبی مشبه ومشبه بهدن بعضیسی حواس ظاهره وقوهٔ عاقله دن بریله مدرك اولمیوب شوایکی قسمك خارجنده بولندیسه بونلر ایچون دخی بشقه بشقه اقسام اعتبارنه احتیاج کورینوب حالبوکه قلت اعتبار قلت اقسامی موجب اولهرق اقسامك قلتی ایسه سهل ضبطی جالب اولدیسه مصنف رحمه الله تعالی تقلیلا للاعتبار وتسهیلا للامر علی الطلاب بونلری حسی وعقلیده درج وادخال ایتمکی مراد ایدرك بیورورلرکه (والمراد بالحسی المدرك هو اومادته باحدی الحواس الخمس الظاهرة فدخل فیه الخیالی) وحسی ایله مراد کندوسی وياخود ماده‌سی یعنی مرکب اولدیغی اجزاسی حواس خمسهٔ ظاهره‌دن بریله ادراك اولناندر (وحواس خمسه) ذکر اولندیغی اوزره بصر وسمع وشم وذوق ولمسدر امدی حسینك تفسیرنده (اومادته) قیدنك زیاده قلنمسیله خیالی دخی افراد حسیدن اولمق اوزره داخل اولمشدر (خیالی) هر برسی حس ایله ادراك اولنان اموردن اجتماعی فرض اولنان معدومدر وبو نوعه خیالی تسمیه‌سی جمیع مدرکات حسیه‌نك تأدی ایلدیکی حس مشترکك خزانه‌سی اولان خیالده محفوظ صوردن اجتماعنه مبنیدر امدی خیالیاتدن مراد مرکبات خیالیه‌در قال رحمه الله (کما فی قوله * وکأن محمر الشقیق اذا تصوب اوتصعد * اعلام یاقوت نشرت علی رماح من زبرجد) خیالی‌یه مثال شاعرك (وکأن محمر الشقیق اه) قولنده مشبه به واقع اولان اعلام یاقوتدر (محمر الشقیق) احمر احمرارا قولندن جرد قطیفة کبی صفتك موصوفه اضافه‌سی قبیلندن اولوب (قطیفة جرد) و (شقیق محمر) تقدیرنده‌در وشقیق محمر) ایله مراد شقایق نعماندرکه وسطنده داغ دل عاشقان کبی

سواد اولان معروف قرمزی چیچکدر و (شقایق) واحد وجمعه اطلاق اولنورسه‌ده (شقیق) لفظیله ایرادی ضرورت شعر ایچوندر (ونعمانه) اضافه‌سی نعمان بن منذرك مانند شقیق روح شکوفهٔ مذکوره میل درونی اولوب برشقایقستان دلستانی مسیره اتخاذیله محروس نظر حمایه واعتبار ایتمش اولدیغنه مبنیدرکه تاریخ ابوالعجیب وسائره‌ده حکایهٔ غریبه‌سی مسطوردر وفتح نون ایله نعمان طریق طائفده اولان بروادینك اسمیدر (تصوب) اسفله میل معناسنه اولوب حکایهٔ نزول مطرده (صاب المطر) دینلور و (تصعد) جهت علوه میل وارتقادر (اعلام) علمك جمعی اولوب رأیت معناسنه‌در (یاقوت) سرخکون و (زبرجد) سبز رنکلی ایکی جوهر معروفدر مفهوم بیت شقایق سرخکون هبوب نسیم ایله زیر وبالایه حرکت ومیلان کوستردیکی حینده زبرجددن مصنوع رماح اوزره نشر اولنمش اعلام یاقوته بکزر دیمکدر اشته بو بیتده مشبه شقیق محسوس اولوب ومشبه به زبرجددن مصنوع رمحلر اوزره منشوره وافراشته اولان اعلام یاقوته اوله‌رق خیالیدر شویله که رماح زبرجدیه اوزره منشوره اولان اعلام یاقوته‌نك وجودی اولمدیغی جهتله حسك ادراك ایلدیکی شیء دکلدر زیرا حس انجق خارجده موجود اولوب عند المدرك کندی‌یه مخصوصه اولان هیئت محسوسه اوزره حاضر اولان شیئی ادراك ایدر لکن بوهیئتی مخزن خیالك ترکیب ایلدیکی مواد واجزا یعنی اعلام و یاقوت ورماح وزبرجددن جمله‌سی محسوس بالبصردر حاصلی بوشیلر خارجده موجوده اولوب لکن هیئت مجموعك خارجده عدم وجودنه مبنی خیالده مخزونه‌در قال رحمه الله (وبالعقلی ماعدا ذلك فدخل فیه الوهمی ای ماهو غیر مدرك بها ولو ادرك لکان مدرکا بها) و (عقلی) ایله مراد نه کندوسی ونه ماده‌سی حواس خمسه‌دن بریله مدرك اولمیاندرکه مرور ایدن معناجه حسینك ماعداسیدر وعقلینك بومعنای اعمه حملی سببیله عقلیده وهمی دخی داخل اولمشدر (وهمی) کندوسنده حس ایچون مدخل اولمیاندر وبوده امور محسوسه‌نك اجتماعندن حاصل اولمدیغی جهتله حسدن غیر منتزع اولمسندن ایچوندر لکن خیالی بونك خلافنده اولوب هرنقدر مخترعات متخیله‌دن ایسه‌ده حسدن منتزع وهر برلری محسوس اولان اموردن مجتمعدر ووهمدن مراد ذکر ایتدیکمز معنی اوله‌رق معنای متعارفی اولمامسندناشی مصنف تفسیرنده وهمی ایله مراد حواس مذکوره‌نك بریله مدرك اولمیوب لکن بالفرض موجود اولوبده ادراك اولنسه حواس مذکوره‌نك بریله ادراك اولنه‌جق حیثیتده اولان شیدر دیو بیان ایدوب (مایدرك بالوهم) مفهومیله اتیان ایلمامشدر وموجود اولوبده ادراك اولنمق لازمکلسه حس ایله مدرك اولمه‌ی صور قبیلندن اولوب معانی قبیلندن اولمدیغی ایچوندر زیرا کلام مخالب وانیاب شبیهه اولان صورتده‌در وبو قیدایله صرف عقلیدن تمیز ایدر زیرا عقلی حواس ایله ادراك اولنمز واما صداقت وعداوت زید کبی محسوساته متعلقه اولان معانئ جزئیه‌دن وهم ایله ادراك اولنان شی معناسنجه وهمی عقلی اولدیغنده قطعا کلام اولمدیغی شرح مفتاحده بیان ایلمشدر قال رحمه الله (کما فی قوله ومسنونة زرق کانیاب اغوال) نته کم امرئ القیسك (ایقتلنی والمشرفی مضاجعی ☼ ومسنونة زرق کانیاب اغوال) بیتنده واقع اولمشدر مفهوم بیت بنی حب سلماده اخافه ایدن کسنه قتله نیجه قدرتیاب اوله بیلورکه بنم مضاجع وملازمم مشارف یمنه منسوب اولان سیف صارم وغول بیابانلرك سیوری دیشلری کبی نصال ودمرنی محدد وتیز وصافی اولان سهامدر دیمك اولور (سن السیف) دیوب سیف کسکنلندی معناسنی مرادایدرلر (زرق) رمح محذوفك صفت ثانیه‌سی اولوب ترکیده کوك تعبیر اولنور صافی اولان دمرنه وصویه وسمایه ازرق دینلور مراد مجلا ومصفا وزرقی بین دیمکدر اشته بو بیتده مشبه سهام مقدر اولوب ومشبه به انیاب اغوال اوله‌رق وهمیدر زیرانه موجود ومحقق ونه‌ده مواد محسوسه‌دن منتزع اولوب فقط اکر موجود اولوبده ادراکی فرض اولنسه انجق حس بصرله ادراك اولنور مخترعات متخیله‌دندر شارح مرحوم خیالی

ووهمينك بو مقامده معناى متعارفلرينك غيرى يه حمل اولنمەدنناشى بونك بيان وجهنه
سوق كلام ايله فوائد مهمەدن اولەرق بيوررلركه (خياليات) ايله مراد طرق حواسدن خياله
متأديه اولوب خيالده مرتسمه اولان صور دكلدر زيرا اشبو صور مرتسمه حسيده داخل
اولوب (اومادته) قيديله ادخاله حاجت يوقدر (ووهميات) ايله مراد ادراك اولنان معانئ
جزئيه دكلدر نتەكيم بحث فصل ووصلده تحقيق سبقت ايتمشدر زيرا مثلا (اعلام ياقوتيه)
حس مشتركدن خياله واصل اولان شيلردن دكلدر چونكه اعلام مذكورەيى قطعا احساس
واقع اولمامشدر و (انياب اغوال) ونظم جليلده (انها شجرة تخرج من اصل الجحيم
طلعها كانه رؤس الشياطين) قول شريفنده اولان (رؤس شياطين) معانئ جزئيەدن
اولميوب بلكه صوردر زيرا حواس ظاهره ايله ادراكى ممكن اولميان شيلردن اولميوب بلكه
وجودى تقديرده انجق حواس ايله ادراك اولنور ونظم مذكورده تشبيه تخييلى اولوب
رؤس شياطين هرنقدر خارجده متحققه و بعضا انبياء عظام واولياء كرام عليهم السلامه
محسوسه ايسەده كندوسيله تشبيه قصد اولنديغى وجهله خارجده موجود دكلدر زيرا
مقصود اوهامده تقرر ايلديكه وجهله اقبح واخسر موجودات اولان شخص ايچون اقبح
واخبث اعضا اولمسيدر بوايسه خارجده غير موجوده در وصداقت زيد وعداوت عمرو
كبى كندوسيچون تحقق اولان شيلردنخى دكلدر بلكه بومقامك تحقيق شو وجهله دركه
قواى ادراكيەدن (متخيله) و (متفكره) تسميه اولنور برقوه اولوب صور ومعانىيى تركيب
وتفصيل ايدرك انده تصرف ايتمك ومثلا ايكى جناحلى وياخود ايكى باشلى وياخود قطعا عديم
الرأس برانسان كبى حقيقتى اولميان اشيايى اختراع ايلمك قوهٔ مذكورەنك شاننددر وبوقوه
حالت نوم ويقظه ده دائما ساكن اولميوب وعملى منتظم دكلدر بلكه نفس انى قوهٔ
وهميه وياخود قوهٔعقليه واسطەسيله قنغى نظام اوزره مراد ايدرسه استعمال ايلر
(اكرقوهٔ وهميه واسطەسيله استعمال ايدرسه بواعتبارايله متخيله) وقوهٔعقليه واسطەسيله
استعمال ايدرسه مفكره تسميه اولنور) امدى خيالى ايله مراد قوهٔ متخيلەنك حواس ظاهره
ايله ادراك اولنان امور دن تركيب ايلديكى معدومدر و (وهمى) ايله مراد متخيلەنك
كندى عندندن اختراع وايجاد ايلديكى شيدركه مثلا غول تعبير اولنور جندن برطائفه سبع
كبى انسانى اهلاك ايدرمش ديو ايشيدلديكى حينده قوهٔ متخيله بونك صورت سبعده
تصويرينه وانكچون سبعده اولديغى كبى ناب اختراعنه شروع ايدر قال رحمه الله
(ومايدرك بالوجدان كاللذة والالم) بوكلام مرور ايدن (الوهمى) اوزرينه معطوف
اولوب يعنى تعريف مذكور اوزره عقليده وهمى داخل اولديغى كبى قواى باطنه ايله ادراك
اولنوب وجدانيات تسميه قلنانلر دخى داخل اولمشدر وبوده لذت والمامثاليدر مصنفك مثال
اولەرق اتيان ايلديكى اشبو لذت والمدن مراد حسى اولان لذت والم اولوب بودخى صورت
اطلاقدن منفهمدر زيراعقلى اولان لذت والم وجدانياتدن اولميوب بلكه علم وحيات كبى عقليات
صرفه دندر و بونك تحقيقنده شارح مرحوم اولا الذت والمك تعريفلرينى اتيان ايله بيوررلركه
(ان اللذة ادراك ونيل لماهو عند المدرك كمال وخير من حيث هو كذلك والالم ادراك ونيل لماهو عند المدرك آفة وشر
من حيث هو كذلك) يعنى لذت عند المدرك كمال وخيراولان شيئى كمال وخيراولديغى جهتدن نيل ووجدانه
قرين ومجامع اولەرق ادراكدر والم عند المدرك آفت وشر اولان شيئى آفت وشر اولديغى جهتدن نيل
ووجدانه مقارن اولەرق ادراكدر(نيل)اصابت ووجدان معناسنه در (ونيل قولنده واومع معناسنه
اولەرق مراد مدر كك نيل ووصوليله برابر ادراكيدر حاصلى ادراك جميع ادركاته شامل
جنس اولوب (بمجامع لنيل) قولى نيل ووصول ايله برلكده اولميان ادراكاتدن تميز ايچوندر
محصول كلام لذت يالكز ادراك لذيذ ايله حاصل اولميوب بلكه لذيذى ولذيذك حصولنى
ادراك ايله اولور ويالكز لذيذك حصولنى ادراك دخى وافى اولميوب بلكه كندوسيچون

حصولنى ادراك اقتضا ايدر كه نيل بوندن عبارتدر عند المدرك قولى كمال و خيره متعلقدر
وكماليت وخيريتى عند المدرك اولمسندن مقصود مدركك معتقدى اولمسيدر و بونكله تقييدى
زيرا مدرك كمال وخير اولديغنى اعتقاد ايتديكى شى ايله تلذذ ايتمز لكن اعتقاد ايدوبده نفس
الامرده كمال وخير اولمسه مقتضاى اعتقادى اوزره تلذذ ايدر ومن حيث هو كذلك
قوليله تقييدى زيرا برشى من وجه خير وكمال ومن وجه شرو وبال اولەرق التذاذ ايسه كمال
وخير اولديغى وجه ايله اولور ولذت والمى بو وجهله تعريفدنصكره دير كه بونلردن هر بريسى
حسى وعقلىيه منقسمدر اما(حسى) نفسك دفع منافر شانندن اولان قوهٔ غضبيه وياخود جذب
ملايم ومنافع شانندن اولان قوهٔ شهويه واسطەسيله عندنده خير وكمال اولان شيئى ادراكى كبيدر وقوهٔ
غضبيه عندنده خيراولان شيئ غلبه وقوهٔ شهويه عندنده خيراولان جذب ملايمدر شويله كه جناب بارى
تعالى وتقدس انسانده اوچ قوى تركب ايدوب (اول ادراك حقايقه ونظر عواقبه انهماك وشوقه
ومصالح ومفاسدك بيننى تميز وفرقه مبدأ اولەرق بوندن قوهٔ نطقيه وعقليه ونفس مطمئنه
وملكيه ايله تعبير اولنور (ثانى منافعك جذبنه ومأكل ومشارب امثالى مشتهياتدن ملاذك طلبنه
مبدأ اولوب قوهٔ شهويه ونفس اماره تسميه قلنور) ثالث اهوال اوزره اقدامه وتسلط
وترفعه شوق واقتحامه مبدأ اولەرق قوهٔ غضبيه وسبعيه تعبير اولنور وشيخ ابن سينا بونلرك
كمالنه اشارتله اشاراتنده ديمشدركه قوهٔ شهويەنك كمالى مثلا عضو ذائقەنك كيفيت
حلاوتله متكيف اولمسيدر مشموم وملموس وامثالى دخى بويلەدر وقوهٔ غضبيەنك كمالى
نفسك كيفيت غلبه سيله متكيف اولمسيدر وشارح مرحوم قوهٔ شهويه عندنده خير
اولوب وادراكى لذت حسيه اولان شيئك مثالنى ايراد ايله دير كه مثلا ذائقەنك حلو ايله
ولامسەنك شيئ لين ايله وباصرەنك ملاحتله وسامعەنك صورت حسنه وشامەنك رائحهٔ
طيبه ايله وقوهٔ متوهمەنك قوت اسبابد نناشى حصولى مرجو اولان شيئك صورتيله تكيفى
كبيدر كه مثلا صورت وصال محبوب ايله واهمه متكيف اولسه وصال امر محسوسه
متعلق اولان معناى جزئى اولەرق بوتكيف واهمەيه كمال وادراكى لذت حسيهٔ وهميه اولمش
اولور سائر قواى مدركهٔ باطنه دخى بويلەدر وجملەسى حس ظاهر وياخود حس باطن
توسطيله حاصله در واما (عقلى) زيرا شك يوقدر كه البته قوهٔ عاقله ايچون بركمال
اولوب و بوكمال قوهٔ عقليەنك مجردات ايچون اولان ادراكات يقينيەسيدر ومجردات ايله
مراد جناب واجب الوجود واندن صادر اولان عقولدر وقوهٔ عاقلەنك
مطلقا معقولات ايله ملكات فاضلەيى ادراك ايلمسى جملهٔ كمالاتندن ايسەده يالكز
مجرداتى ادراكه تخصيص ايلمسى مجردات قوهٔ عاقلەنك اجل كمالاتى اولمسيله لذت
عقليەيى اجل افرادنده تصويره مبنى اولوب يوخسه مراد حصر دكلدر وقوهٔ عاقله
بوكمالى ادراك ايدوب وانكله تلذذ ايدر ولذت عقليەبودر والم دخى بوكا مقيسدر
امدى الذت عقليه وكذلك الم عقلى حواس باطنه ايله مدركه اولان وجدانياتدن اولميوب
بلكه بروجه مشروح قوهٔ عقليه ايله مدركدر واما الذت والم حسيلر نەزمانكه ادراكين
مذكورندن يعنى قوهٔ غضبيه وياخود شهويه واسطەسيله اولان ادراككدن عبارت اولوب
و بوادراك حواس ظاهرەنك ادراك ايتديكى شيدن اولمديلرسه بالضروره احدى حواس
ظاهره ايله مدركك غيريده داخل اولديلر حالبوكه اشبو ادراككين يعنى لذت والم حواسه
مستنده اولان جزئياتدن اولملريله عقليات صرفەدن دخى اولميوب بلكه شبع وجوع وفرح
وغم وغضب ورى وعطش امثالى قواى باطنه ايله ادراك اولنان وجدانياتندر وبومبحثك
خلاصەسى شرح اشاراتده اولان كلامك محصوليدر كه كندوسنه لذت تعلق ايدن كمالاتدن
بعضيسى قوهٔ شهويەيه يعنى حواس ظاهره وباطنەيه وبعضيسى قوهٔ غضبيەيه وبعضيسى قوهٔ عاقلەيه

متعلقه‌در قال رحمه‌الله (ووجهه مایشترکان فیه تحقیقا اوتخیلا) بحث طرفین تشبیهدن فراغله وجه‌شبهی بیانه شروع اولوب یعنی وجه تشبیه کندوسنده تحقیقا ویاخود تخییلا طرفینك اشتراکی قصداولنان معنادر شارح مرحوم دیرکه قصدایله قید ایتمامز زیرابوقید بولنمسه (زیدکالاسد) قولمزده زیدایله اسدك وجود وجسمیت وحیوانیت امثالی معنانیده اشتراکی اولوب حالبوکه بونلردن هیچ بریسی وجه‌شبه اولمیه‌رق بلکه وجه‌شبه شجاعت اولمسیله تعریف اغیارنی مانع اولمز لکن شارحك ذکراولنان وجود وجسمیت ونظائرندن هیچ بریسی وجه‌شبه دکلدر دیمسندن مرادی زیدك شجاعتده اسده تشبیهی قصداولندیغی صورتده دیمك اولوب یوقسه بونلردن هیچ بریسی وجه‌شبه اولمقلغه صالح اولمز دیمك معناسنه اولمدیغنی سیلکوتی مرحوم تصریح ایلمشدر امدی وجه شبهله مراد طرفینه مزید اختصاصی اولوب وکندوسنده اشتراك طرفینك بیانی قصد اولنان معنادر معنی ایله مرادمقابل عین اولوب تمام ماهیتلری ویاخودماهیتلرینك جزئی و یاخودخارجی اولقدن اعمدر واختصاص ایله مراد ارتباط وتعلقدر چونکه تشبیه برامرك معناده اخره اشتراکی اوزره دلالت وآخرایله ادعای مماثلتدن عبارت اولدیسه بهمه حال متکلمك اعتقادنده وجه‌شبه ایچون مشبه به‌ایله مشبهه مزید تعلق وارتباط اولق یعنی (زید کالاسد) امثالی تشبیه غیر مقلوبده مشبه‌بهه و(الاسد کزید) امثالی تشبیه مقلوبده مشبهه وجه‌شبه ایچون مزید اختصاص بولنمق اقتضا ایلر انکیچون شیخ عبدالقاهر تشبیهی (الدلالة علی اشتراك شیئین فی وصف هومن اوصاف الشیء فی نفسه خاصة کالشجاعة فی الاسد والنور فی الشمس) قوالیله تعریف ایلمشدر وصفدن مرادکرك خارجی وکرك عدمی اولسون مطلقا معنادر (وفی نفسه) قیدندن مراد فی نفسه اولوب مشبهه قیاس ایله دکل دیمکدر (خاصة) قولندن مستبان اولدیغی اوزره وصفك مشبه‌بهه مختص اولمسیله مراد اختصاص ادعائی اولوب واقعی دکلدر بوده متکلمك وصف مذکورك اوشیئه ادعای اختصاصیله بعده اوشیئه غیریسنی تشبیه ایتمکلکیدر وبوایضاح ایله کلام شیخدن اشتراکده اعتبار قصده اشارت منفهم اولور حاصل مفهومی تشبیه برشیئك اعتقاد متکلمده کندوسنه خاص اولوب آخره قیاس ایله اولمیه‌رق فی نفسه متصف اولدیغی اوصافدن بروصف ومعناده شیء آخرایله اشتراکاری اوزره دلالتدن عبارت دیمکدر و بووصفده مثلا زیدك اسده تشبیهنده فی نفسه اسده اختصاصی ادعا اولنان شجاعت وکذلك شمسده نورکیدر قال رحمه‌الله (والمراد بالتخییل نحومافی قوله وکأن النجوم بین دجاها* سنن لاح بینهن ابتداع) فان وجه التشبیه فیه هوالهیئة الحاصلة من حصول اشیاء مشرقة بیض فی جوانب شیء مظلم اسود (فهی غیر موجودة فی المشبه به الا علی طریق التخییل) تخییل ایله مراد احد طرفینده ویاخود ایکیسنده وجه‌تشبیه موجود اولمیوب انجق تخییل وتأویل طریقیله بولنمسیدر وبوده قوه‌ٔ متخیله تصرف ایدرك محقق اولمیان شیئی حکم محققده قلمسندن عبارتدر تنه کیم قاضیء تنوخینك وکأن النجوم الخ بیتنده اولان وجه‌تشبیه بوقبیلدندر دجا سکون جیم ایله بضم الدال دجیه‌نك جمعی اولوب ظلمت معناسنه‌در ماقبلنده اولان رب ابل قطعته بصدود اوفراق ماکان فیه وداع بیتنده تکثیره دلالت ایدن رب کلمه‌سندن مستفادلیاله ویاخود اضافه ادنا ملابسه ایچون اولوب میان ظلمتده اولمسی اعتباریله نجومه راجعدر سنن سنتك جمعیدرکه طریقت حسنه ومستقیمه معناسنه‌در (لاح) لمع وظهر معناسنه‌در (الابتداع) مبتدعاتکه شریعت غرادن خارج اولان بدعتلردر (مفهوم بیت) میان ظلام لیالده متلامعه اولان نجومی بدع سقیمه میاننده لایح وظاهر اولان سنن مستقیمه‌یه تشبیهدر وجه‌شبه اشیاء مشرقه ومتلامعهٔ بیضك شیء مظلم اسود جوانبنده حصولندن حاصله اولان هیئتدر وبوهیئتك مشبه‌بهده یعنی میان مبتدعاتده واقع سننده وجودی انجق بطریق التخییل اوله‌بیلوب یوخسه حقیقة موجود دکلدر

قال رح (وذلك انه لما کانت البدعة وکل ماهوجهل یجعل صاحبها کمن یمشی فی الظلمة فلا یهتدی للطریق ولا یأمن ان ینال مکروها شبهت بها ولزم بطریق العکس ان تشبه السنة وکل ماهوعلم بالنور وشاع ذلك حتی تخیل ان الثانی مماله بیاض واشراق نحواتیتکم بالحنیفیة البیضاء والاول علی خلاف ذلك کقولك شاهدت سواد الکفر من جبین فلان فصار تشبیها لنجوم بین الدجی بالسنن بین الابتداع کتشبیهها ببیاض الشیب فی سواد الشباب اوبالانوار مؤتلقة بین النبات الشدیدة الخضرة) بیت مذکورده وجه شبهك مشبه‌بهده علی سبیل التخییل وجودنك بیانی زیرا نه زمانکه بدعت وهربرجهل اولان شی صاحبنی ظلمتده مشی ایدوب مطلوبه موصل اولان طریقه مهتدی ونیل مکرودن سالم ویری اولمیان کسه کبی قلمق حیثیتده اولدیسه بدعت وهربرجهل اولان شی ظلمته تشبیه اولندی وبواصله متفرع اوله‌رق بونلرك ضدینی بیننده دخی تشبیه قصداولندیغی حینده بطریق العکس سنت وهربرعلم اولان شیئك نوره تشبیهی لازم کلدی زیرا نور ظلمته مقابل اولدیغی کبی سنت وعلم دخی بدعت وجهله مقابللردر عکسدن مراد عکس مستوی اولوب (کل بدعة وجهل مشابهة بالظلمة) قولمزك نقیضی اولان (کل مالیس مشابهة بظلمة مشابه لمالیس ببدعة وجهل) ترکیبی بعض مالیس ببدعة وجهل مشابه لمالیس بظلمة قولمزه منعکس اولور وبعض مذکوردن مراد سنت وعلم ومالیس بظلمة ایله مراد نوردر وبووجهله بدعت وجهلك ظلمته وسنت وعلمك نوره تشبیهی شایع اوله‌رق حتاکه ثانی یعنی سنت وهربرعلم اولان شی کندوسیچون بیاض واشراق اولان جسم قبیلندندر دیو تخییل اولنمشدر (مثلا حدیث شریفده (اتیتکم بالحنیفیة البیضاء) وارد اولوب حنیفیه‌دن مراد ملت مستقیمه اوله‌رق اجسام کبی بیاض ایله توصیف ایدلمشدر) واول یعنی بدعت وهربرجهل اولان شی کندوسیچون سواد واظلام اولان اجسام قبیلندن تخییل اولنمشدر مثلا (شاهدت سواد الکفر من جبین فلان) قولکده کفری جسم کبی سواد ایله توصیف ایدرسین وبووجهله ثانی‌یی کندوسیچون بیاض واشراق اولان جسم قبیلندن واولی کندوسیچون سواد اولان جسم قبیلندن تخییل سببیله بین الدجی اولان نجومی بین الابتداع اولان سننه تشبیه نجومك سوادشبابده اولان بیاض شیبه یعنی لحیه‌نك سیاه مولری بیننده اولان شعر بیاضه ویاخود شدیدة الخضره اولان نباتات بیننده واقع ازهار لامعه‌یه تشبیهك نظیروشبیهدرکه اول سواد محققه وثانی یالکز بحسب الابصار اولان سواده مثالدر اشته بوتحقیق ایله بین الدجی اولان نجوم ایله بین الابتداع اولان سننك هربریسی علی طریق التأویل شیء ذی سواد بیننده شیء ذی بیاض اولمقده اشتراکاری ظاهراولور وبوتأویل متلون اولمیان شیئی متلون تخییل ایلمکدن عبارتدر وبوتحقیقدن لایح اولدیغی اوزره سنن لاح بینهن ابتداع قولی باب قلبدن اولوب معنی سنن لاحت بین الابتداع دیمك اولمسیله بیت مذکورك ظاهری اوزره لایح اولان سؤال مندفع اولورشویله‌که ظاهر بیت بین السنن ابتداعك لمعانی اولوب حالبوکه لمعان صفت نوراوله‌رق بوصورتده مفاد بیت خلاف مرضی اولمش اوله‌جغندن قلبه حملیله معنی صورت مرضیه‌یه تحول ایدر وکأن اشبو قلبده اولان لطیفه کثرت سننده‌نشی کأن بدعت سنن بیننده جابجا ظاهر اولان شی مثابه‌ده درجهٔ قلتده اولدیغی افاده ایتمسیدر قلب مرورایتدیکی اوزره اجزاء کلامدن برجزئی جزء آخرمکاننده وجزء آخری انك مکاننده قلمقدر مثلا (عرضت الحوض علی الناقة) دینله‌جك محلده (عرضت الناقة علی الحوض) دینلور قال رحمه‌الله (فعلم فساد جعله فی النحو فی الکلام کالملح فی الطعام کون القلیل مصلحا والکثیر مفسدا لان النحو لا یحتمل القلة والکثرة بخلاف الملح) امدی وجه تشبیهك مشبه ایله مشبه‌به بیننده وجوب اشتراکندن معلوم اولدیکی (النحو فی الکلام کالملح فی الطعام) قولنده یعنی کلامده نحوك طعامده ملحه تشبیهنده (وجه تشبیه) قلیلی مصلح وکثیری مفسد اولمسی فاسددر زیرا مشبه اولان نحو بو معناده مشترك اولمیوب طعام واحده قیاس ایله ملحك قلت وکثرته احتمالی اولدیغی مثلا کلام واحده نسبتله نحوك قلت وکثرته احتمالی غیر متصوردر

زیرا مثلا رفع فاعل ونصب مفعول حکم نحودن اولمسیله امدی اکر بوحکم فاعل ومفعول اولان بر کلامده موجود ومرعی اولورسه او کلامده نحو حاصل اولوب فساد منتفی اولور واکر کلام مذکورده حکم مزبوره رعایت اولنمیه رق خلافنده اولورسه نحو حاصل اولمیوب کلام فاسد اوله رق کندوسیله انتفاع اولنمز بلکه سامع عمایه و یا طلمده واقع اولوب واوزرینه هجوم وحشت وحیرتله مقتضای کلام فاسد المعنی اولدیغی وجهله موجب استضرار وخسار اولور لکن ملح بویله اولمیوب طعامده قدر صالح ویاخود اقل ویا اکثر وضع اولنمسی طریقیله قلت وکثرته محتملدر اویله اولنجه کلام مذکورده حق اولان (وجه تشبیه) نحو وملحدن ایکیسنکده استعمالی مصلح واهمالی مفسد اولمسیدر ومعنی طعام ملح ایله اصلاح اولنمدقجه نفعی اولمیوب طاتسز وطوزسز مثلنه مظهر اوله رق مطلوب اولان منفعت تغذیه علی وجه الکمال حاصل اوله میه جغی مثللو کلام دخی کندوسنده اعراب وترتیب خاص امثالی احکام نحوه رعایت اولنمدقجه حلیهٔ استقامتی حامل ومقاصده دلالتدن عبارت اولان منافعی حاصل اولمز دیمکدر وکلام مذکورده وجه تشبیهی بروجه مشروح قلیلی مصلح وکثیری مفسد اولمقلغی اختیار ایدنلر کأن کثرت نحوایله مفسد کلام ومعقد مرام اولان وجوه غریبه واقوال ضعیفه وامثالنک استعمالی مراد ایلمشلردر یعنی بوصورته توفیق وتأویلی ممکندر (وهو اما غیر خارج عن حقیقتهما کما فی تشبیه ثوب بأخر فی نوعهما او جنسهما) مصنف رحمه الله وجه تشبیهک تقسیمنه شروع ایله بیورردلر که وجه تشبیه یا حقیقت طرفیندن غیر خارج اولوب بوده طرفینک تمام ماهیت نوعیه لری اولمسیله ویاخود تمام ماهیتلرندن جزء اوله رق ماهیت طرفین ایله ماهیت اخری بیننده مشترک ویاخود ماهیت طرفینی ماهیت اخرادن ممیز اولمسیله اولور نته کیم بر ثوبی ثوب آخره نوعلرنده ویاخود جنس ویا فصللرنده تشبیه ایله مثلا (هذا القمیص مثل ذلک) دینلسه وجه تشبیه کرباسیتلری اعتبار اولنورسه تمام ماهیت نوعیه لری اولور واکر ثوب جنسندن اولدقلری اعتبار اولنورسه جنس یعنی ماهیت اخری ایله مشترک اولان جزء ماهیتلری اولوب واکر پموقدن منسوجیتلری اعتبار قلنور ایسه فصل یعنی جزء ممیز ماهیتلری اولور کرباس کسر ایله بیاض پموقدن معمول ثوب اولوب فارسیده فتح ایله کرباسدن معربدر حاصلی کرباسک تمام ماهیتی (الثوب من القطن) اولوب بو صورتده (کرباسیت) تمام ماهیت و (ثوب) کرک پموق وکرک سائر معمولاته شامل جنس و (قطن) فصل اوله رق مثلا حریر وکتان منسوجاتندن فصل وتمییز ایدر قال رحمه الله تعالی (او خارج صفة اما حقیقیة وهی اما حسیة کالکیفیات الجسمیة مما یدرک بالبصر من الالوان والاشکال والمقادیر والحرکات وما یتصل بها) ویاخود وجه تشبیه حقیقت طرفیندن خارج اولوب ولا محاله طرفین ایله قائم بر معنی اولور زیرا وجه شبهک طرفینده وجودی لازمدر انکیچون صفت ایله قید ایلشدر (صفة) لفظی خارجدن بدلدر وبو صفت یا صفت حقیقیه اولور یعنی ذات عالمده اولان علم وقادرده اولان قدرت وعادلده اولان عدالت کبی ذات موصوفده متمکنه ومتقرره اولان هیئت اولور واشبو صفت حقیقیه دخی یا حسیه یعنی حس ایله مدرکه اولور اجسامه مختصه اولان کیفیات جسمیه کبی وبو کیفیاتده یا الوان واشکال ومقادیر وحرکات وبونلره متصل اولان شیلر کبی بصر ایله ادراک اولنور مثلا شکلده قد لطیفی غصنه واستدارده رأسی کره یه ومقدارده عظیم الجثه اولان شخصی جبل ویا فیله وعسکری رمله تشبیه کبی نته کیم مرور ایدن وبوندن بویله ایراد اولنان امثلهده مشهوددر (بصر) دماغده متلاقی اولوب عینینه متفرقه اولان عصبتین مجوفیتنده وضع وترتیب اولنمش بر قوه‌در (الوان) بیاض وسواد وامثالی اولوب تصوری ضروری وتعریفدن مستغنیدر (اضواء) دخی بالذات مبصره ایسه‌ده عدم ذکری بعضیلرک زعمی کبی الوانده داخل قلمسندن نشأت ایلمسی ملحوظدر (شکل) نهایت واحده‌نک جسم ویاخود سطحی هیئت احاطهٔ تامه‌سیدر ونهایتک بر شیئی احاطه‌سنک معناسی وراسنده جزء آخر اولمیان

جزئه اوشیئک منتهی اولمسیدر دائره ایله کره کبی زیرا ضلعلری اولمدیغی جهتله نهایت واحده‌یه منتهیدر (دائره) خط مستقیم مستدیرک احاطه ایلدیکی سطح مستویدر شویله که داخلنده خطوط مستقیمهٔ خارجه‌سی متساویه بر نقطه‌نک فرض وتقدیری ممکن اولور وبعضا دائره اشبو محیطه اطلاق اولنور رسمی بووجهله مدوردر (کره) سطح واحدک احاطه ایلدیکی جسمدر حدود ایله محاطه اولورسه مضلع تسمیه اولنور ویاخود (شکل) نهایتینک هیئت احاطه‌سیدر نصف دائره‌نک شکلی کبی بووجهله رسم اولنور ویاخود (شکل) نهایات وحدود ثلثه‌نک هیئت احاطه‌سیدر رسمنده اولان مثلث کبی ویاخود حدود ونهایات اربعه‌نک هیئت احاطه‌سیدر رسم مربعی کبی والی غیر ذلک (مقدار) قار الذات اولان کم متصلدر (کم) ایله مراد لذاته وبلاواسطة قابل تجزی اولان عرضدر و (اتصال) ایله مراد وقت فرض تجزیده اجزاسیچون عندنده متلاقی اوله‌جقلری حد مشترک اولمسیدر (مثلا خطک حین فرض تنصیفنده مقطع نصفی احد جزئینک نهایتی وآخرک بدایتی اولور واکر بدأی طرفیندن اعتبار اولنورسه ایکیسنکده نهایتی اولور ‒+‒ مقطع نصف (ومثلا زمانده ماضی ومستقبل حال تسمیه اولنان آنده مشترکلردرکه ماضینک نهایتی ومضارعک بدایتیدر) وبو قید ایله عددن احتراز اولنور زیرا عدده خط مشترک اولمیوب مثلا اون عددی تنصیف اولنسه بر نصفک منتهاسی خامس وآخرک مبدائی سادس اوله‌رق خامس دکلدر والا تنصیف اولمش اولمز و (قار الذات) ایله مراد اجزاء مفروضه‌سی ثابته اولمسیدر وبو قید ایله زماندن احتراز اولنور زیرا زمان استر نفس متجدد معلومدن عبارت اولسون واستر متجدددن منتزع امتداد موهومدن عبارتدر دیلسون قار الذات دکلدر ومقدار اکر طول وعرض وعمقده قسمتی قبول ایدرسه سطح واکر فقط طولده قابل قسمت اولورسه خطدر (جسم تعلیمی) بالکز تصورده متصور اوله‌رق وهمده مقاوم اولان شیء متوهمدن عبارت اولوب بونکله تسمیه‌سی علوم تعلیمیه‌ده یعنی عوارض مقداردن بحث ایدن علوم ریاضیه‌ده مبحوث عنه اولمسنه مبنیدر و (جسم طبیعی) وقتده بالفعل قائم ومانع مقاوم اولان شیء متمکندر مثلا اشارت اولنان حائط ویا جبل ویاخود انسان کبی و (حرکه) عند المتکلمین جسمک بر مکانده حصولندنصکره دیکر مکانده حصولیدر که مجموع حصولیندن عبارتدر وحرکه‌نک بوتعریفی حرکت اینیه‌یه مخصوصدر وعند الحکما علی سبیل التدریج قوه‌دن فعله خروجدر که تبدل حال موجودات مفهومنه متقاربدر وبو تعریف مقولات اربعه‌ده یعنی کیف وکم واین ووضعده اولان حرکه‌یه شاملدر (کیفده) اولان حرکه جسمک حرارتدن برودته ویاخود بیاضدن غیریسنه حرکتی امثالیدر که مثلا اوزمک سیاهلنمسی وصوک اصمسی بو قبیلدن اولوب (استحاله) تعبیر اولنور (واینده) حرکه جسمک بر مکاندن آخر مکانه حرکه‌سی کبیدر که حرکهٔ مکانیه دخی دینلور (ووضعده اولان حرکه آسیاب وآسمانک حرکه‌سی کبیدر که حرکهٔ وضعیه دینلور) وکمده اولان حرکه درت نوع اولوب اول (تخلخل) ایله‌درکه حجم جسمک جسم آخر منضم اولمقسزین ازدیادی اولوب بوده مائک حال انجمادده صغیر اوله‌رق حین اذابه‌ده حجم سابقنه عودتیله مثبتدرکه وقت انجمادده بر جزء انفصال وافتراق ایدویده بعده عودت ایتدیکی ظاهر وبیندر ثانی (تکاثف) اولوب بونک ضدیدرکه حجمک من غیر انفصال شیء انتقاصیدر ثالث (نمو) اولوب جسمک نسبت طبیعیه ایله جمیع اقطارنه منضم ومتداخل اولان شی سببیله ازدیادندن عبارتدر و (سمن) طولده زیاده‌سی اولمدیغی و (ورم) طبیعی اولمیوب امر غریب اولدیغی جهتله بوندن خارجدر و (ذبول) بونک عکسیدرکه حجم جسمک نسبت طبیعیه اوزره جمیع اقطارنده کندوسندن انفصال ایدن شی سببیله انتقاصیدر وعلی سبیل التدریج قیدیله صورت ناریه‌نک هوایه تبدلی امثالندن احتراز اولنور زیرا بو تبدل دفعیدر وبوکا حرکه تسمیه ایتیوب کون وفساد تعبیر ایدرلر ومصنفک مقادیر وحرکاتی

کیفیاتدن قلمسی محل نظردر زیرا تعریف اول اوزره مقدار مقولهٔ کمدن اولوب کم لذاته قسمت
اقتضا ایدن شیدر وحرکه اعراض نسبیه دندر کیفیت ایسه لذاتها قسمت ونسبت قبول ایتمز
لکن دینلمک ممکندرکه مقادیردن مرادی اوصاف مقادیر اولان طول وقصر وتوسط وحرکاتدن
مقصودی سرعت وبطوء وبونلرك بیننده اولان توسطدر واشبو الوان واشکال ومقادیر
وحرکاته متصل اولان شیدن مراد مجموع شکل ولوندن عبارت اولان خلقت اعتباریله شخصك
متصف اولدیغی حسن وقبح امثالیدر یعنی شکل لونه مقارن اولدیغی وقتده برکیفیت حاصل اولورکه
او کیفیت اعتباریله برشیئه صورتی حسن ویاقبیح دینلمك صحیح اولور وشکل ولوندن هر برلری ایچون
حاصل اولان حسن وقبح مجموع شکل ولون ایچون عارض اولان حسن وقبحك غیریدر
وکذلك باعتبار الشکل والحرکه حاصل اولان ضحك وبکاونحت شکلده داخل اولان استقامت
وانحنا وتحدب وتقعر وامثالی دخی بویله در (تقعر) ظهرك دخولیله صدرك خروجی
و(تحدب) بونك عکسیدر قال رحمه الله تعالی (او بالسمع من الاصوات الضعیفة والقویة والتی بین بین)
(بالبصر) قوانه معطوف اولوب یعنی یاخود کیفیات مذکوره اصوات ضعیفه وقویه ومتوسطه
واصوات حادهٔ رقیقه وثقیله ومتوسطه دن سمع ایله ادراك اولنانلر اولور (سمع) صماخینك سطح
ومنتهای باطنلری اوزره مفروش اولان عصب یعنی سکرده وضع و ترتیب اولنمش برقوه درکه
انکله اصوات ادراك اولنور و(صوت) قرع وقلعدن نشئت ایدن تموج هوادن حاصل اولور قرعدن
مراد احساس عنیف یعنی اتصال شدیددر وقلع ایله مراد تفریق عنیفدر لکن مقروعك قارعه
ومقلوعك قالعه مقاومت ومدافعه سی شرطدر زیرا مقاومتی اولمیان صوف واشیاء لینهٔ سائره نك
قرع وقلعی صوته سبب اوله مز وصوتك ضعف وقوتی مقاومتك قوت و ضعفی حسبیله
مختلف اولور وکذلك صوتك حدت وثقلتی مقلوع ومقروعك صلابت وملاستی یعنی قایغانلق
وکوشکلکی ویاخود منفذك بینلری متقارب ویاضیق اولمسی ویاخود شدت التواسی حسبیله
مختلف اولور وصلابت وملاست مثلا اغانی یعنی ذوات اوتار اولان عود وقانون کبی آلات
لهوك اوتار ممتده سنده اولدیغی کبیدرکه بوتیللر وکریشلر صقیشدیرلدقجه صداسی کسب قوت ایدر
ومنفذلك تقارب وتضایقی مثلا نی وقرنته کبی ذوات انفخ اولان آلاتك دلکلری نقدر ضیق و یاخود صق
اولسه اومقدار تیز اولور وشدت التوادخی مثلا امیرملتویه نك یعنی بورمه بور یلرك نقدر التوا
وانضمامنده شدت اولورسه اوقدر صداسی کسکین اولور قال رحمه الله تعالی (او بالذوق
من الطعوم) ویاخود کیفیات جسمیه ذوق ایله ادراك اولنان طعومدر (ذوق) جرم لسان اوزره
مفروش عصبده منبثه ومتفرقه اولان قوه در واصول طعوم طقوز اولوب اول کسر ایله (حرافت)
درکه حدت یعنی کسکینلکدر وثانی (مرارت) یعنی اجیلقدر وثالث (ملاحت) یعنی طوزلولقدر
ورابع (حموضت) یعنی اکشیلکدر وخامس (عفوصت) یعنی ککره لکدر وسادس
(قبض) در که اغزی بورشدرمقدن عبارتدر سابع (دسومت) در که یاغلیلق و بولاشقلقدر ثامن (حلاوت)
یعنی طاتلولق وتاسع (تفاهت) یعنی طاتسزلقدر وذکر اولنان عفص ایله قبض بیننده فرق
قبض یالکز ظاهر لسانی وعفص ظاهر وباطننی منقبض قلمسیله اولوب حاصل اختلاف بینلرده اولان
شدت وضعفدن عبارتدر وتفاهت یا مطلقا عدم طعمدن عبارت اولوب تفاهت حقیقیه
تسمیه اولنور ویاخود جسمك کثافت اجزاسندن ناشی احساس طعمنده تحلیله محتاج اولور طعومدن
معدود اولان بونوعدر قال رحمه الله (او بالشم من الروائح) و یاخود کیفیات حسیه شم ایله ادراك اولنان روایح
اولور (شم) برقوه درکه لحمتیندی یعنی ممه باشلری کبی مقدم دماغده اولان ایکی لحمهٔ زائده ده مرتبه در
ورایحه نك انواعی محصوره ومضبوطه اولمیوب واسامیسی انجق یامزاجه موافقت ویامخالفتیله
اوله رق رایحهٔ طیبه ومنتنه دینلور ویاخود رایحهٔ مسك ورایحهٔ ورد ورایحهٔ تفاح دینلور ویاخود محلنه
اضافه سی جهتندن اوله رق مقارن اولدیغی طعومه اضافه سی جهتندن اولوب مقارن اولدیغی

شیدن براسم اشتقاقیله وصف قلنه رق مثلا (رایحة حلوة) و(رایحة حامضة) دینلور
قال رحمه الله تعالی (او باللمس من الحرارة والبرودة والرطوبة والیبوسة والخشونة والملاسة
واللین والصلابة والخفة والثقل ومایتصل بها) ویاخود کیفیات حسیه لمس ایله ادراك اولنان
شیدرکه حرارت و برودت ورطوبت ویبوست وخشونت وملاست ولین وصلابت وخفت وثقلت
وبونلره متصل اولان شیلردن عبارتدر (لامسه) برقوه درکه ظاهر بدنك کلیسنده ساریه
یعنی جلد جسمك مجموع سطحنده موضوعه اولوب انکله ملموسات ادراك اولنور وملموساتدن
حرارت وبرودت ورطوبت ویبوست اوائل اجسام عنصریه اولان عناصر اربعه ده حصولندن ایچون
ملموساتك اوائل واصولی اولوب بونلرله اجسام عنصریه تفاعل ایدوب وبعضیسی بعضیسندن
منفعل ومتأثر اولور و بو تأثرات فعلیه وانفعالیه سببیله اربعهٔ مذکوره دن مرکبات تولد ایدر
وبونلردن حرارت و برودت فعلیه اولوب آخرده مؤثردر زیرا (حرارت) برکیفیتدرکه تفریق
مختلفات وجمع متشاکلات شانندندر چونکه حرارتده قوهٔ مصعده اولمسیله لطافت وکثافت
جهتندن مختلفه اولان اجزادن مرکب برجسمده تأثیر ایتدیکی حینده البته لطافتی زیاده اولان جزلر
اجزای سائره دن مقدم منفصل ومتأثر اوله رق دیکرلرندن افتراق ایله پی در پی صعود ایدرك
اجزای مختلفه نك تفریقنی مستلزم اولور وبو اجزادن بربرینه لطافتده متشاکل اولنلر مقتضای
جنسیت ویاتبخیر حرارت ایله اجتماع ایدوب تفریق مختلفات وجمع متشاکلات حاصل اولور
مثلا هوانك حرارتی قبولی مادن اقدم ومانك قبولی ترابدن مقدم اوله رق بونلردن مرکب اولان
جسمه تأثیر ایتدیکی حینده ابتدا هوایی وبعده مائی تفریق واصعاد ایدر وبو وجهله تفریق متحقق
اولمسیله برابر برمقتضای جنسیت اشبو اجزای لطیفه بربرینه منضم اوله رق جمع متشاکلات دخی
حاصل وحرارت بواجتماعی معده اولمسیله هرنقدر فعلی دکلسه ده اسناد اجتماعه صالح اولور و(برودت)
برکیفیتدرکه تفریق متشاکلات وجمع مختلفات شانندندر مثلا ارضك شدت برد سببیله منشق اولمسی
و سمادن نازل اولان مطر وبللی ارضده منجمد قلمسی کبی لکن ظاهر اولان شفا وشرح مواقفده
ذکر اولنان شیدرکه برودت متشاکلات وغیر یسنك بیننی جمع ایدر زیرا تکثیف یعنی
صقلشدرمق برودتك شانندن اولمسیله بوندن جمع لازم کلور واکر تأثیر ایتدیکی جسمك
اجزاسی مختلفه ایسه بو جهتدن جسمك قطعه قطعه تفریقی ایجاب ایدر واربعهٔ
مذکوره دن رطوبت ویبوست انفعالیه در زیرا (رطوبت) برکیفیتدرکه جسمك سهولت
تشکلی وکذلك غیردن تفرق وانفصال وغیره اتصالك سهولتنی اقتضا ایدر و(یبوست)
برکیفیتدرکه بونلرك صعوبتنی ایجاب ایلر (خشونت) برکیفیتدرکه بعض اجزا اخفض واسفل
وبعضیسی ارفع واعلی اولمسندن حاصل اولور (لین) برکیفیتدرکه برشیئك باطننه غمز
ودخول اقتضا ایدوب بوکیفیت سببیله اوشی ایچون قوام واتصال غیر سیال حاصل اوله رق
وضعندن انتقال ایدر مثلا شمعه کبی زیرا سیاله اولمیوب ووضعندن انتقال ایله مربع
ومدور ومکعب اولور وسهولتله زیاده ممتد اولمز بووجهله لینك باطنه غمز ودخولی قبولی
رطوبتدن وتماسکی یعنی سیال اولمیوب موضع واحدده قالمسی یبوستدن اولور و(صلابت)
لینه مقابل برکیفیتدر یعنی باطنه قبول غمزدن مانعه در واشبو اربعهٔ اخیره نك ملموساتدن اولمسی
مذهب بعض حکما اولوب سائرلری عندنده ملاست وضع اجزانك استواسی
وخشونت عدم استواسی اوله رق انجق اعراض نسبیه دندر وصلابت لاانفعال طرفنه استعداد
شدید اوله رق کیفیات استعدادیه دندر ولین صلابت شانندن اولان شیئك عدم صلابتیدر
و(خفت) برکیفیتدرکه جسم بوکیفیت سببیله اکر رعائق بولنمسه جانب مرکزه تحرکی مقتضی
اولور واشبو خفت وثقلدن هر بریسی عدم حرکه ایله برابر موجود ومخصوص اولان
مدافعه نك مبدأ ومظهریدر نته کم انسان برحجری قسرا وجبرا جوهواده طوردرسه یعنی

معلق اولەرق طوتسـە حجر مذكورده حركە اولمديغی حالده برمدافعهٔ هابطه بولوريعنی
اسفله نزول ایتمك استدیكنی حس ایدر وكذلك برزق یعنی طلومی نفخ ایدوب شیشردكدنصكره
الیله تحت ماده قسرا حبس ایلسه حركە اولمدیغی حالده انده برمدافعهٔ صاعده بولور یعنی
صونك اوزرینـە چقمقلغـە زورلدیغی كوربلور وبومذكوراته متصل اولان شی بله وجفاف
ولزوجت وهشاشت واطافت وكثافت وسائر بوفنك غیریسنده ذكر اولنان كیفیاتدر (بله)
طبیعی اولیوب بلكه جسم رطب آخره مقارنتدن حاصل اولان رطوبت وجفاف یبوستدر
وهشاشت جسمك سهولت تفرق وصعوبت اتصالی ولزوجت بونك خلافیدر واطافت رقت
وكثافت غلاظت قوامدر قال رحمه الله (اوعقلیـة كالكیفیات النفسانیة من الذكاء والعلم
والغضب والحلم وسائر الغرائز) (حسیة) قولنه معطوف اولوب یعنی وجه تشبیه اولان صفت حقیقیه
یاحسیه اولور نته كیم مرور ایلدی ویاخود عقلیـه اولـور بوده ذكا وعلم وغضب وحلم وسائر
غرائزدن عبارت اولان كیفیات نفسانیه كبیدر كیفیات نفسانیه دن مراد ذوات انفسه
مختصه اولان كیفیاتدركـه اكرراسخه اولورسـه (ملكـه) وغیر راسخه اولورسه غضب
حلیم كبی (حال) تسمیه اولنور (ذكاء) ذال معجـه ایله اشتداد واشتعال لهیب ناری مفید اولان
(ذكت النـار) قوللرندن اولوب مراد حدت فؤاد دركه اكتسـاب ارا وافكار ایچون معده وماده
اولان قوهٔ نفسك یعنی ذهنك شدتندن ویاخود قوهٔ نفسك اكتسـاب ایچون معده اولان شدتندن
عبارتدر بعضیلر عندنده ذكـاء مقدمات منتجه ایله كثرت مزاوله وممارسـه واسطه سیله نفس
ایچون برق لامع كبی سرعت انتاج قضـایا وسهولت استخراج نتـایج ملكـه اولمسیدر تعریف
اوله كوره ذكا خلقی وثانی یه كوره كسبی اولمش اولور (علم) بعض كره برشیدن عند العقل برصورتك
حصولیله مفسر اولان ادراكه وبعضا اخص اولەرق اعتقـاد جازم مطابق ثابته و بعضـا ادراك كلی یه
یعنی مفرداته وبعضـا ادراك مركبه اطلاق اولنور وبعضا برملكـه یه اطلاق اولنوركـه اوملكـه
سببیله موضوعاتمانك كندوسنـده ممكن اولەجق طریق ایله اغراضـدن برغرض جانبنـه
عن بصیرة استعمـالنه مقتدر اولنور موضوعاتدن مراد كندوسیله تصرف اولنـان الاتدركه
خارجیـه ویاخود ذهنیه اولمقدن اعمدر خارجیـه مثلا قطع اشجار ایچون استعمـال منشـار كبیدر
منشـار دستره و بعض بلادده بجقی تعبیر ایتدكاری آلتدر خیـاطت دخی بو یله در وذهنیه مقدمات
استدلالـدر استعمـال موضوعاتك عن بصیرة اولمسی قیدیله بلا رویة استعمـالدن احتراز اولنمشدر
و بوملكـه یه صنـاعت دنیلور (وغضب) مبداء ومنشائی قصد انتقـام اولان حركهٔ نفسدر
(وحلم) نفسك برحیثیتده مطمئنه وساكنه اولمسیدركـه انی غضب سهولتله تحریك ایده میوب
حتاكه میل انتقـام ایتمزوعنداصابة المكروه مضطرب اولمز (غرائز) غریزه نك جمعی اولوب طبیعت
یعنی انسانك مجبول اولدیغی سجیه معنـاسنـه دركـه تعریفده (ملكة تصدر عنهـا صفـات
ذاتیة) دنیلمشدر یعنی برملكه وكیفیت راسخه دركه كندوسندن كرم وقدرت وشجاعت وبونلرك
مقـابلی اولان لئـامت وعجز وجبانت وسائر نظائری كبی صفات ذاتیه صدور ایدر (وخلق) دخی
غریزه قریبدركه (ملكـة تصـدر عنها الافعـال بسهولة من غیر روية) قوللریله تعریف
اولنمشدر یعنی برملكه دركه كـندوسندن افعـال من غیر رویة وفكر سهولتله صدور ایلر مثلا
تصمیم اكتساب صیت ایله اظهـار شجاعت خلقدن معـدوت اولمیوب من غیر رویة قیـدیله
خروج ایدر لكن اعتیـاد ایچون خلقـده مدخل اولوب غریزه ده مدخلی یوقدر (صفات ذاتیه)
ایله مراد كندوسنده كسب ایچون مدخل اولمیان صفاتدر امدی ملكهٔ كتابت غریزه تسمیه اولنمز
وكندوسندن بذل مال ونفس وجاه صدور ایدن صفت كرم اكر بسبب الاعتیـاد والممارسه
اولورسـه غریزه تسمیه اولنمز واكر بالذات و برمقتضای خلقیت وفطرت اولورسه غریزه اولور
قال رحمه الله (واما اضافیة كازالة الحجـاب فی تشبیه الحجة بالشمس)اما حقیقیة قولنه معطوفدر یعنی

وجه شبه خارجی اولان صفت یاحقیقیه اولورنته كیم مرور ایلدی ویاخود اضافیه اولورچونكـه
حقیقت بعضا اضافی یه وبعضا اعتباری یه مقابل اولان شیئه اطلاق اولنور اضافی یه مقابل اولدیغی صورتده
(حقیقی) ذات موصوفـده متقرر اولوب غیریسنه نسبتله اولمیـان وصف اولمش اولور
و بومعناجه عقلك ذات موصوفده برشیئه متعلق اولمیـەرق اعتبار ایلـدیكی وصف اعتباری
حقیقیده داخل اولور واعتبـاری یه مقـابل اولدیغی محلده (حقیقی) بدون اعتبار العقل
ذات موصوفده متحقق اولان شی اولور (اضافی) ذاتده متقرر اولمیوب بلكه شیئنه متعلق
اولان معنادر حجت و برهانك شمسه تشبیهنده وجه شبه اولان ازالهٔ حجاب كبی زیرا ازاله
نه ذات حجتده ونه ده ذات شمسـده ونه ده ذات حجابده متقرره اولان برهیئت دكلدر بونك ایضاحی
شـو وجهله دركه ازالهٔ حجابك حقیقتی مرئی ایله نظر رائی بیننده اولان مثلا جدار كبی
سـتره یی رفعدن عبارت اولوب وبورفع نه ذات حجت ونه ذات شمسـده ثابت اولیەرق ومعنای
ازاله انجق غیره نسبتله تعقل اولندیغی جهتله ذات حجابده دخی غیر ثابت اولەرق بلكه عقلك
شمس ایله حجتده اعتبـار ایلدیكی برامردر وبواعتبـارك طریقی ظلمت بصرایله مبصرات
بینـنده حجاب حائل اولدیغی كبی شبهـه دخی بصیرتله معقولات بینـده حجاب حائل
اولوب شمس حجـاب ظلمتی ازاله ایتـدیكی مثللو حجتكـه ذهنـده اثبـات مطلوب
ایچون اقامه اولنـان مقدمات عقلیـه دن عبارتدر بودخی ذهن ایله مطلوب بیننده اولان
حجـاب شبهـه یی رفع ایدر دیو فرض اولنمسیدر ودیكر مقابل حقیقی اولان
اعتباری تحقق مفهومی انجق بحسب العقل اولان شیدر مثلا (منیه) ایچون اولان مخلب
و یاخود (ناب) امثـالی صورت وهمیه كبی وصاحب مفتاح حقیقینك بووجهله اضافی واعتباری یه مقابل
اولەرق اطلاقنه اشارت ایدرك وصف عقلینك وصف حقیقی ایله اعتباری ونسبی بیننده انحصارنی بیان
ایله وصف حقیقی یی علم وغضب امثـالی كیفیات نفسانیه ایله ووصف نسبی یعنی اضافی یی برشیئك وجود
ویاخود عدمی مطلوب اولمقلغیله متصف اولمسیله تمثیل ایلمشدر زیرا مطلوبك مطلوبیتی ذات مطلوبده
متقرر بروصف اولمیوب بلكه نفس ایله قائم اولان طلبه نسبتله عقلك اعتبـار ایلدیكی بروصفدر
مثـلا غنانك مطلوب الوجود وفقرك مطلوب العدم اولمسی كبی ووصف اعتباری یی برشیئك وهمی
محض اولان برشیئ تصوری ایله متصف اولمسیله تمثیل ایلمشدر مثلا سنت وهربر علم اولان شیده
تصور اولنـان بیاض واشراق ایله وكذلك بدعت وهربر جهل اولان شیده تخییل اولنان سواد وظلام ایله
اتصـافی كبی وبوتمثیل ایله وجه شبه عقلینك طرفین تشبیهده اولدیغی كبی وهمی یه شمول وتنـاولی
معلوم اولور شارح مرحوم كلام صاحب مفتاحی ایراددنصكره دیمشدركه بومثللو اقسامنه احكام
متفـاوته تفرع ایتمیان تقسیمات قلیل الجدوی اولوب كأن صاحب مفتـاح اصطلاحات متكلمینه
اطلاع ایله بونی وسیلهٔ ابتهاج وافتخار عد ایلمشدر لكن عبدالقاهر اسرار كلام عرب وخواص
تراكیب بلغـاینی احاطه سنده نـاشی بومقامده انواع تشبیهاتك تكثیر امثله سیله برابر تراكیب مزكوره ده
اولان لطائفك تحقیقیـله اكتفا ایلمشدر لله دره قال رح (وایضا اما واحد واما بمنزلة الواحد لكونه
مركبا من متعدد) وجه تشبیهك صورت اخری ایله تقسیمنه شروع ایدوب بیوررلركه وینه وجه تشبیه یاواحد
ویاخود متعدددن مركب اولدیغیچون واحد منزله سنده اولور بوده یاتركیب حقیقی ایله مركب اولەرق
وجه تشبیه امور مختلفه دن ملتئمه ومجتمعه اولان حقیقت واحده اولور ویاخود تركیب اعتباری اولەرق عقلك
امور عدیده دن نزع واستنباط ایلدیكی برهیئت اولور وبووجهله متعدددن وجه شبه مركبك تركیبی
حقیقی واعتباری اولمقدن تعمیم لفظ مفتاحك اشعار ایتدیكی شی اولوب لكن قریبا مركب حسی یی بیان
اثناسنده معلوم اوله جغی وجهله محل نظردر وحاصلی حقیقت ملتئمه اولان تركیب حقیقی
واحد قبیلندن اولوب واحد منزله سنه منزل قبیلندن دكلدر وواحد منزله سنه منزل اولان تركیب

اعتباریدر ستبراولیه‌كه واحدله مراد اعتبار عقلدن صرف نظرله فی نفسه وحدتله متصف
اولاندر الحاصل اعیاندن برعین و یاخودمعانیدن برمعنی اولمسیدر كه بسیط ومركب اولمقدن اعمدر
ومنزلهٔواحده منزل اولمقدن مراد امورمتكثره‌نك باعتبارالعقل وحدتله موصوفه اولمسیدر ومتعدد
اصلا وحدتله موصوف اولمیاندر ومركبله متعدد بینده فرق واضح مركب ایكی و یاخوددها زیاده امردن
مؤلف اولان جامع واحد اولوب متعدده جامع ایكی ودها زیاده اولمسیدر كه اشبو امرین و یاخود اموردن
بریسی حذف اولنسه مركبده تشبیه مختل اولوب متعدد ده مختل اولمز قال رحمه الله تعالی (وكل
منهما حسی وعقلی) وواحدومنزلهٔواحده اولان وجه تشبیهدن هر برلری حسی وعقلی یه منقسملردر
قال رحمه الله (واما متعدد كذلك اومختلف) اما بمنزلة الواحد اوزرینه معطوفدر یعنی وجه تشبیه یا واحد
و یاخود غیر واحد اولور و غیر واحد یا منزلهٔ واحدده اولوب و یاخود متعدد اولور ومتعدد
اولمسی امور عدیده یه نظر اولنوب طرفینك امور مذكوره‌دن هر برنده اشتراكاری قصد اولنمسیدر
وبوصورت منزلهٔ واحده تنزیل قلنان مركبك خلافیدر زیرا منزلهٔ واحده تنزیل قلنانده
طرفینك امور عدیده دن هر برلرنده اشتراكی قصد اولنیوب بلكه مقصود هیئت منتزعه و یاخود حقیقت
ملتئمه ده اشتراكاریدر وبومتعدد دخی یاحسی و یاخود عقلیدر و یاخود مختلف اولوب
بعضیسی حسی وبعضیسی عقلیدر وكندوسندن منزلهٔ واحد ده بولنان شی تركب ایدن
متعدد دخی بحسب الاجزا تقسیمه صالح اوله‌رق یاحسی ویا عقلی ویاخود مختلف اولورسه ده لكن بونده
وجه تشبیه مجموع مركب اولوب كل واحد من الاجزا اولدیغندن مصنف اشبو مجموع مركبك
اجزاسی اعتباریله اقسام ثلثه‌یه تقسیمنه التفات ایتمشدر حاصلی منزلهٔ واحده ده اولان مركبك مجموعی
من حیث المجموع یاحسی و یاخود عقلی اولوب افرادی ملتفت دكلدر قال رحمه الله (والحسی طرفاه
حسیان لاغیر لامتناع ان یدرك بالحس من غیر الحسی شیء) وحسینك طرفینی انجق حسی اولوب غیریسی
اولمز یعنی وجه تشبیه كركسه تمامه حسی اولسون وكركسه متعدد مختلف اوله‌رق بعضیسی حسی و بعضیسی
عقلی اولسون بونده مشبه ایله مشبه به البته حسی اولوب ایكیسی و یاخود بریسی عقلی اولمق
جائزاولمز زیرا حسی ایله حسینك غیری برشی ادراكی ممتنعدر یعنی وجه تشبیه طرفیندن مأخوذ
وطرفینده موجود برصفت اولوب حالبوكه عقلیدن مأخوذ وانده موجود اولان هر برشیئك عقل ایله
ادراك اولنمسی واجب اوله‌رق حس ایله ادراك اولنمز زیرا حس ایله ادراك اولنان یا جسم و یاخود
جسم ایله قائم اولان شیدن عبارتدر بناء علیه وجه شبه تمامه حسی اولدیغی صورتده اخذ وانتزاع
اولندیغی طرفیندن هیچ برینك عقلی اولمسی جائز اولمیه جغی مثلاو متعدد مختلف اولدیغی صورتده
دخی میان اجزاده حسی بولنه‌رق بونك عقلیدن انتزاعی ممكن اولمیه جغندن بوصورتده دخی
طرفیندن هیچ برینك عقلی اولمسی جائزاولمز لكن حسی ایله عقلیدن مركب اولان وجه تشبیه
هرنقدر بعض اجزاسی حسی ایسه ده مجموع مركب عقلی اولمسیله بوصورتده طرفین و یاخود
احدهما حسی وعقلیدن مركب عقلی اولمسی جائزاولور سیلكوتی مرحوم بوتحقیقی اتیان ایدركه
تدبرله امر ایتمشدر قال رحمه الله (والعقلی اعم لجواز ان یدرك بالعقل من الحسی شیء واذلك یقال
التشبیه بالوجه العقلی اعم) وعقلی كركسه عقلیٔ صرف اولسون وكركسه بعض اجزاسی عقلی
و بعضیسی حسی اولسون اعمدر یعنی طرفینی عقلی و یاحسی و یاخود احدهما حسی واخری عقلی اولمق
جائزدر زیرا عقل ایله حسیدن برشیئك ادراك اولنمسی جائزدر چونكه معقولك محسوس ایله قیامنده
امتناع اولمیوب بلكه هر برجسم محسوس ایچون بعضیسی حسی وبعضیسی عقلی اولان اوصاف
موجوده‌در مثلا برشخصك طول وكرم ایله اتصافی كبی وبوندن ایچون وجه عقلی ایله اولان تشبیه
وجه حسی ایله اولان تشبیهدن اعمدر دینلور یعنی هر برشیكه كندوسنده وجه حسی ایله تشبیه صحیح
اوله وجه عقلی ایله دخی تشبیه صحیح اولوب عكسی بویله دكلدر زیرا مرور ایتدیكی اوزره وجه
حسیده طرفین حسی اولمق لازم اولمسیله هر بر وجه عقلی ایله تشبیه صحیح اولان محلده وجه حسی ایله

تشبیه صحیح اولمز قال رحمه الله (فان قیل هو مشترك فیه فهو كلی والحسی لیس بكلی قلنا المراد ان افراده
مدركة بالحس) اكر سؤال اولنوررسه كه وجه تشبیهك حسی وعقلی یه تقسیمی نوجهله صحیح
اوله بیلوركه وجه تشبیه مشترك فیه اولمسیله كلی اولوب حسی ایسه كلی دكلدر بوصورتده وجه تشبیه
حسی اولمز بوسؤالی شارح مرحوم قیاسیندن مركب اولان برقیاس مفصول النتایجله تقریر
ایلمشلردركه قیاس اول شكل اولدن موجبتین كلیتیندن مؤلف اولوب موجبهٔ كلیه‌یی انتاج ایدر
وثانی شكل ثانیدن صغراسی نتیجهٔ قیاس اول اولان موجبهٔ كلیه وكبراسی سالبهٔ كلیه اولوب مطلوب
اولان سالبهٔ كلیه‌یی یعنی لاشیٔ من وجه الشبه بحسی قولنی یعنی وجه شبه قطعا حسی اولمدیغنی انتاج ایلر
(اما قیاس اول) كل وجه تشبیه فهو مشترك فیه لاشتراك الطرفین فیه وكل مشترك فیه فهو كلی لان الجزئی
یكون نفس تصوره مانعا من وقوع الاشتراك فیه فكل وجه تشبیه فهو كلی (واما قیاس ثانی)
كل وجه تشبیه فهو كلی ولاشیٔ من الحسی بكلی لان كل حسی فهو موجود فی المادة حاضر عند المدرك
وكل ما هذا شانه فهو جزئی ضرورة فلاشیٔ من وجه التشبیه بحسی وهو المطلوب یعنی وجه تشبیهده
اشتراك طرفین اولوب وجزئینك نفس تصوری كندوسنده وقوع اشتراكدن مانع اولمسیله هر بر
مشترك فیهك كلی اولمسی لازمه‌دندر بوجهتله وجه شبهك كلی اولمسی ضروری اولوب هر بر حسی
ایسه ماده وجزئیاتده موجود وعند المدرك حاضر اوله‌رق كلی اولمدیغندن وجه تشبیهدن هیچ بریسی
حسی اولمز و بوسؤاله جوابده دیرزكه وجه تشبیهك حسی اولمسندن مراد جزئیاتی حس ایله مدركه اولمسیدر
مثلا وجهك ورده تشبیهنده اولان حمرت كبی زیرا هرنقدر وجه ایله ورد بینده مشتركه اولان حمرت
كلیه‌نك انجق عقل ایله ادراك اولنه بیله جكی معلوم ایسه ده اشبو حمرتك موادده حاصله اولان افراد
وجزئیاتی بصر ایله مدركه‌در لكن معتبر اولمیه كه مصنفك اشبو جوابی صاحب مفتاحك سؤالنه
ناظر ایسه ده جوابه غیر صالحدر زیرا صاحب مفتاحك كلامی (ان التحقیق فی وجه التشبیه یابی
ان یكون هو غیر عقلی) اولوب مفادی حقیقتده وجه تشبیهك حسی اولمدیغنی ادعادن عبارتدر جواب
مصنف ایسه حقیقتدن عدول ایله حسی اولمقلغی افرادی حسی اولمسی اعتباریله ایدوكی
تأویلنی ایراد اولوب صاحب مفتاحك مدعاسنه منافی دكلدر قال رحمه الله (الواحد الحسی كالحمرة
والخفاء وطیب الرائحة ولذة الطعم ولین اللمس فیما مر) وجه تشبیه ایچون اولان اقسام مذكوره‌نك
تعداد امثله سنه شروع اولوب بو اقسامك صورت ضبطی شووجهله‌دركه وجه تشبیه یا واحد ویا مركب
و یا متعدد واولیندن هر بریسی یاحسی و یا عقلی اولور متعدد دخی یاحسی و یا عقلی و یاخود مختلف اوله‌رق
بعضیسی حسی و بعضیسی عقلی اولور بوصورت یدی قسم اولوب بونلردن هر بریسنده
دخی طرفیندن هرایكیسی یاحسی ویاخود عقلی ویاخود مشبه حسی ومشبه به عقلی ویاخود بالعكس مشبه
عقلی ومشبه به حسی اوله‌رق دردی اقسام سبعه‌یه ضرب ایله یكرمی سكز قسمه بالغ اولور ایسه ده
لكن حسیده طرفین حسی اولمسنك وجوبی اون ایكیسنی اسقاط ایدرك اون التی قسم باقی قالور
امدی بونلردن (واحد حسی) مرور ایتدیكی اوزره خدلك ورده تشبیهنده مبصراتدن (حمرت)
وصوت ضعیفك همسه تشبیهنده مسموعاتدن (خفاء صوت) ونكهتك عنبره تشبیهنده مشموماتدن
(طیب رایحه) وریق فم محبوبك خمره تشبیهنده مذوقاتدن (لذت طعم) وجلد ناعمك حریره تشبیهنده
ملموساتدن (لین لمس) كبیدر لكن اول و ثانی وثالثده تسامح اوله‌رق مسموع اولان خفا اولمیوب
بلكه خفا ایله متصف اولان صوتدر ومشموم اولان رایحه اولوب طیبی دكلدر ومذوق اولان طعم
اولوب لذتی دكلدر قال رحمه الله (والعقلی كالعراء عن الفائدة والجرأة والهدایة واستطابة النفس
فی تشبیه وجود الشیء العدیم النفع بعدمه والرجل الشجاع بالاسد والعلم بالنور والعطر بخلق كریم)
وجه تشبیهك واحد عقلی اولان قسمنی تمثیل اولوب بونك ایچون باعتبار الطرفین امثله‌ٔ اربعه ایراد
ایلمشدركه مثال اول برشیٔ عدیم النفعك وجودنی عدمنه تشبیهده وجه شبه اولان
(عراء عن الفائده) دریعنی موجود اولمیان شیده غنا ونفع اولمدیغی مثللو بعضا موجود اولان

شیدن دخی بر نفع وفائده مشهود اولماسیله فائده سز اکده وجودی عدمنه تشبیه اولنور ووجود
وعدم امور عقلیه دن اولماسیله بومثالده وجه تشبیه عقلی اولدیغی کبی طرفین دخی عقلیدرو (وجود)
فائده دن عاری اولوب اولمامقدن اعم اوله رق وجود ایله فائده بیننده لزوم اولماسیله وجودك
عراءعن الفائده ایله اتصافی ممتنع قیاس اولنوبده بو حالده وجود ایله عدم بیننده تحقق
تشبیهك ظن اشکالنه محل یوقدر وبو وجهله برشیئك وجود وعدمی بیننده وجه شبه عراءعن الفائده
قلنمسیله شیخك دلائل الاعجازده ذکر ایلدیکی کلام ساقط اولور زیراد یمشدر که تشبیه مشبه بهك
معانیسندن برمعنایی ویاخود احکامندن بر حکمی مشبه ایچون اثباتدن عبارت اوله رق مثلا
رجل ایچون جرأت اسد وعلم ایچون حکم نوری اثبات ایدرسین وبونده وجه شبه چونکه نور ایله
میان اشیا فصل وتمییز اولندیغی کبی علم ایله دخی حق ایله باطل بیننی فصل وتمییز ایلرسین حالبوکه نفع وغناسی
قلیل اولان برشخص ایچون (هو معدوم) یاخود (هو والعدم سواء) دینلسه شخص
مذکور ایچون برشیئه شبه اثبات اولنمیوب بلکه لیس هو بشیء مفهومنده وجودنی نفی ایدرسین
بونك امثالی ایسه تشبیه تسمیه قلنمز وشیخ بو کلامی ایراد نصکره دیمشدر که لکن بز ناسك
(موجود کالمعدوم) (وشیء کلاشیء) و (وجود شبیه بالعدم) قوللرینه نظرا تشبیه اولمق اوزره قائل
اولدیغمز جهتله مطلقا ظاهر ایله عمل اولنمق مراد ایدیلور ایسه اعتبار تشبیهده بر بأس یوقدز
واشبو کلام شیخك صورت سقوطی زیر امثال مذکورده وجه شبه نفی وجود اعتبار اولنسه
کلام شیخ بجادر لکن مصنفك بیانی وجهیله وجه تشبیه (عراءعن الفائده) اعتبار اولنمسیله عدمده اولان
اشبو عراءعن الفائده معناسنك وجود ایچون اثباتی مراد اولنه رق بو صورتده تشبیه اولور
ومثال ثانی رجل شجاعی اسده تشبیهده وجه شبه اولان جرأتدر (جرأت) جرعت وزننده
شجاعت معناسنه اولوب مد ایله جرء الرجل جرئتا دخی دینلور جرأتی شجاعت اوزرینه ترجیح
واختیار ایتمسی زیرا تفسیر حکما اوزره شجاعت ذوات انفس انسانیه یه خاص اولوب شجاعتنده
عن رویة صدور شرطدر وجهتله اسده شجاعت موجود اولمیه رق شجاعتنده رجل شجاع
ایله اشتراکی ممتنعدر لکن جرأت اعم اوله رق انسان وغیرنده بولنور بومثالده طرفین حسیدر
وثالث علمی نوره تشبیهده اولان هدایتدر (هدایت) موصل مطلوب اولان دلالت معناسنه‌در
لکن هدایتی بو مفهوم ایله تفسیر مذهب اعتزال اولوب شارح مرحوم سکاکی‌یه اتباع ایلمشدر
وهمده علمك نوره بونلردن هر بریسی برشیئه موصل اولمقده تشبیهنه انسب اولانده بو معنادر بو مثالده
مشبه اولان علم عقلی ومشبه به اولان نور حسیدر امدی نور ایله مطلوب اولنان شیء ادراك اولنوب
واشیانك بیننی فصل وتمییز ایتدیکی کبی علم ایله دخی حقه واصل اولنوب حق ایله باطل بیننی فصل
وتمییز اولنور ورابع عطری شخص کریمك خلقنه تشبیهده اولان استطابهٔ نفس اولوب نفسك
طیب عد ایلمسندن عبارتدر مشبه عطر محسوس ومشبه به خلق معقولدر وکلام مصنفده لف
ونشر اولدیغی معلومدر که وجه شبهلرك ترتیبی اوزره مواقعی اتیان اولنمشدر وذکر اولنان
امثله دن عراءعن الفائده واستطابهٔ نفس کبی بعضیلرنده شائبهٔ ترکیب اولوب حالبوکه واحد عقلی ایچون
مثال اولملریله تسامحه محمولدرز یرا مضاف الیه هر نقدر خارج ایسه ده مضافده اضافه داخله در
لکن وجه شبه امور متعدده دن هیئت منتزعه اولماسیله واحد عد اولنمشدر ومفتاح وایضاحده
علم ایله ادراکك جهتینی اولمقده علمك حیاته تشبیهی طرفینی عقلی اولان وجه شبه عقلی امثله سی
عدادنده ایراد اولنمسیله بونك بیانی شو وجهله درکه علم ایله مراد کندی سببیله ادراکات
جزئیه اوزره مقتدر اولنان ملکه اولوب حیات ایسه شرط ادراکدر وسبب ایله شرط ادراکه
طرفین اولمقده مشترکلردر وبعضیلرك علم ایله مراد عقلدر دیدکاری بوکا قریبدر زیرا ملکه
آلت ادراك اولدیغی کبی علم دخی آلت ادراکدر واکر علم ایله حیات بیننده کندولریله انتفاع اولنمسی
وجه تشبیه قلنسه بنه صواب اولور نته کیم جهل ایله موت بیننده عدم انتفاع وجه تشبیه قلنور
قال رحمه الله تعالی (والمرکب الحسی) اقسام وجه شبهدن مرکب حسینك ایراد امثله سنه شروعدر

ستیر اولیه که مرکب حسی اولان وجه تشبیه مشبه ومشبه بهك حسیت وعقلیتی اعتباریله
قابل انقسام اولمیوب حسینك طرفینی البته حسینك غیری اولمدیغی بیان سابقدن معلوم اولمشدر
لکن طرفینی مفرد ویاخود مرکب ویاخود احدهما مفرد وآخر مرکب اولمق اعتباریله کسب اقسام
ایدر اکر سؤال اولنورسه که بو مقامده طرفینك افراد وترکیبنك معناسی نه‌دن عبارتدر ومصنفك بو تقسیمی
وجه شبه مرکبه تخصیصیله واحده اجرا ایتمامسنك سببی ندر جوابنده دیرزکه مشبه
ویا مشبه بهك ترکیبیله مراد اجزاء مختلفه‌دن مرکب اولان حقیقت دکلدر زیرا علم ضروری ایله
معلومدرکه (زید کالاسد) قولمزده طرفین مفرد اولوب مرکب دکلدر حالبوکه نوع وشخص
اجزاء مختلفه سندن مرکبدرلر کذلك وجه شبهده دخی بویله اولوب زید کعمرو فی الانسانیة قولمزده
وجه شبه اولان انسانیت واحد اولوب واحد منزله سنه منزل اولدیغی بالضرور معلومدر
حالبوکه حیوانیت وناطقیت اجزاء مختلفه سندن مرکبدر بلکه ترکیب ایله مراد اشیاء عدیده
مختلفه‌یه ویاخود شیء واحد ایچون اولان اوصاف عدیده‌یه قصد ونظر ایدرك بونلردن برهیئت
نزعیله اوهیئتی مشبه ویا مشبه به ویاخود وجه شبه قلمقدر واشیاء عدیده‌یه نظر طرف مرکب
اولدیغی صورتده وشیء واحد ایچون اولان اوصاف عدیده‌یه نظر طرف مفرد اولدیغی نقد یرده اولور
وترکیبدن مراد بو معنی اولدیغنه بناء صاحب مفتاحی کورر سونکه مرکبی مرکبه تشبیهده مشبه ایله
مشبه بهدن هر برلری هیئت منتزعه‌در دیو تصریح ایدر انشاالله تعالی قریبا ذکر اولنسه کرکدر
وترکیبك بو معنایه محمول ایدوکی معلوم اولماسیله مصنفك اشبو تقسیمی وجه شبه مرکبه تخصیصنك
سببی دخی معلوم اولور زیرا مرکبك ذکر اولنان معنایه محمول اولمسنه قیاسا وجه تشبیه
واحدك معناسی تحقق تشبیهده مدخللری اوله جق اشیای عدیده دن منتزع اولمامقدن عبارت
اولوب بو صورتده وجه تشبیه واحدك طرفینی مرکب اوله‌مز زیرا بو معناجه یعنی متعدد دینه
قصد ونظر اولنه رق بونلردن هیئتین انتزاعیله بعده اشبو هیئتینك کندیلرینه عام وشامل اولان
برهیئتده اشتراکی قصد اولنمق معناسنجه طرفینك ترکبی انجق وجه شبه مرکب اولدیغی
حینده تحقیق ایدر بناء علیه وجه شبه مفردك طرفینی مرکب اولمق صورتیله تقسیمی صلاحیتی اوله‌میه‌رق
مصنفك اشبو تقسیمی وجه شبه مرکبه تخصیصنی الجا ایدن سبب معلوم اولور وبو تحقیق ایله
یعنی کرك طرفین وکرك وجه شبهده مرکبك معناسی هیئت منتزعه اولمسندن عبارت اولوب
بوخسه اجزاء مختلفه‌دن ملتئمه اولان حقیقت اولمدیغی معلوم اولماسیله صاحب مفتاحك وجه شبه
یا امر واحد ویاخود غیر واحد اولور وغیر واحد یا حکم واحده اولور زیرا یا حقیقت ملتئمه ویاخود
مجموعندن هیئت واحده قصد اولنان اوصاف اوله‌رق حکم واحده اولان غیر واحد بو ایکی
صورتدن خالی اولمز ویاخود غیر واحد حکم واحده اولمیوب یعنی متعدد اولور وبو حکم
واحده اولانی ترکیب حقیقی واعتباری‌یه تعمیم ایتمسی محل نظردر وحاصلی مثلا حیوانیت وناطقیتدن
ملتئمه اولان انسانیت امثالی حقیقت ملتئمه واحده داخل اولوب وجه شبه مرکبدن برقسم
دکلدر وبو بحثك وعد اتیانی سبقت ایتمسیله ایضاحی التزام اولنمشدر قال رحمه الله تعالی
(فیما طرفاه مفردان کما فی قوله (وقد لاح فی الصبح الثریا کما تری ٭ کعنقود ملاحیة حین نورا)
امدی طرفینی مفرد اولان تشبیهده مرکب حسی‌یه مثال احیحة بن الجلاح ویاخود قیس بن الاسلتك
اشبو وقد لاح فی الصبح الی آخره بیتنده‌کی وجه شبه کبیدرکه (ثریا) مشبه و (عنقود) مشبه به
اوله رق ایکیسی دخی مفردو وجه شبه ذکر اولنه جغی وجهله مرکب حسیدر (لاح) ظهر
معناسنه اولوب (ثریا) اولکر تعبیر اولنور التی یلدزدرکه ایکیشر ایکیشر بری بری مقابلنده
واقع اولمشدر (کما تری) قولنده اولان کاف تشبیه ایچون اولمیوب مجرد تقیید ایچون
اوله رق مراد ثریانك عنقوده مشابهتله اتصافی امر جلی وغیر خفی اولدیغی اتیاندن عبارت والندیغی
اختیار اولنمش ایسه‌ده سیلکوتی مرحوم (قد لاح) جمله سنك مضمونی تری جمله سنك مضموننه

تشبيه اولوب و بوجارك متعلق اولمديغنى شيخ رضى تصريح ايلديكنى ومعنى (الثريا الشبيهة بالعنقود لاح فى الصبح كأنّاره) ديمك ايدوكنى اثبات و بونك ايچون ايراد اولنان وجوه سائره محض تكلف اولديغنى بيان ايلمشدر (العنقود) اوزم سالقيمى اولوب (ملاحى) ضم ميم ايله اوزونجه دانه‌لى بياض براوزمدر و بعض كره بو بيتده اولديغى كبى تشديد لام ايله دخى ايراد اولنمشدر (حين نوارا) قولى نورنى فتح وكشاد ايتديكى يعنى چيچكنى اچديغى وقتده ديمكدر اشجارك طلوع ازهارندن حكايه ده (نورت الشجرة وانارت) ديرلر (نور) فتح ايله زهر يعنى چيچك معناسنه‌در مفهوم بيت ملاحيه تعبير اولنور اوزمك چيچك موسمنده اولان عنقودنه شبيه اولان نجم ثريا وقت صباحده مشهود لك اولديغى وجهله لايح وظاهر اولدى ديمكدر كه حاصلى كوكب ثريايى عنقود عنبه تشبيهدر مصنف رحمه الله تعالى بيت مذكورده وجه شبه اولوب (كما فى قوله) قولنده اولان (ما) لفظيله تعبير ايلديكى شبئى معرض تقريرده بيورورلر كه (من الهيئة الحاصلة من تقارن الصور البيض المستديرة الصغار المقادير فى المرأى على الكيفية المخصوصة الى المقدار المخصوص) يعنى بيت مذكورده وجه شبه بر هيئتدن عبارتدركه بو هيئت بياض ومستدير وكورونشده صغار المقادير اولان صورتلرك طول وعرضدن مقدار مخصوصه منضمه اوله‌رق كيفيت مخصوصه اوزره بولنديغى حالده يكديكرنه مقارن اولملرندن حاصله‌در كيفيتدن مراد صور مذكوره‌نك نه يكديكرينه منضم وملاصق اولمق درجه‌ده شدت اجتماع ايله مجتمعه ونه ده شدت افتراق ايله مفترقه اولميوب بلكه صور مذكوره ايچون كواكب مذكوره بيننده رأى العين موجود ومشاهد اولديغى وجهله نسبت قريبه اوزره تقارن وتباعددن حاصله اولان كيفيت مخصوصه‌در وشيخ عبد القاهر اشبو تفسير كيفيتى مقدار ايچون قيلوب يعنى قرب وبعدده اولان مقدارى بو مفهوم ايله تفسير ايلمشدر وصاحب مفتاح مصنف كبى كيفيت ومقداردن ايكيسنى دخى جمع وايراد ايدوب كأن مقدار مخصوص ايله ثريا وعنقوددن هر برينك مجموع مقدارنى يعنى بونلر ايچون اولان طول وعرض مخصوصلرى وهيئتله تفسير مذكور ايله مفسر اولان هيئت مخصوصه‌يى مراد ايلمشدر وكيفيتله شكل مخصوص اراده سى دخى محتملدر زيرا شكل كيفياتدندر بو صورتده مقداردن ذكر ايتديكز وجهله شيخك مراد ايلديكى معناى تقارب اراده اولنور وحاصل كلام بو تشبيهده شاعر مرقوم اشياء عديده‌يه نظر و بو اشيادن حاصل اولان هيئتى قصد ايلمشدركه بو هيئت وجه شبهدر وبو بيتده طرفين تشبيه مفرددر ديمامسى زيرا مشبه نفس ثريا ومشبه به حين تفتح نورنده عنقود اولوب وهرنقدر عنقود وقت انفتاح نورنده اولمقله مقيد ايسه ده قريبا ذكر اولنه جغى اوزره مفرد بعضا مقيد اوله‌رق وبو قيد تركيبنى اقتضا ايتميه جكنه مبنيدر قال رحمه الله تعالى (وفيما طرفاه مركبان كما فى قول بشار (كأنّ مثار النقع فوق رؤسنا * واسيافنا ليل تهاوى كواكبه) وطرفينى مركب اولان تشبيهده مركب حسى بشار نام شاعرك (كأنّ مثار النقع الى آخره) بيتنده اولان وجه شبه امثاليدر (نقع) غبار معناسنه اولوب مثارك نقعه اضافه‌سى صفتك موصوفه اضافه‌سى قبيلندن اوله‌رق نقع مثار يعنى غبار مرتفع ديمكدر (تهاوى) لفظى تساقط معناسنه اولان تهاويدن فعل مضارع اوله‌رق اصلى تتهاوى اولوب احد تائين حذف اولنمشدر مراد بعضيسنك بعضيسى اثر وعقبنده نزول وسقوطنى افاده‌در وظاهره مسند اولمسى جهتله ماضى غير مؤنث قبيلندر مقصود شاعر اولوب اثناء شرح بيتده كسب اطلاع اولنه جق لطائفدن بك چوقلرينى اخلال ايلمشدر زيرا صيغهٔ مضارع استمرار تجددى‌يه دال اولوب استمرار تهاوى ايسه علو اوسفلا و يمينا و يسارا جهات كثيره‌يه تساقط وتداخل وتصادم وتلاقى‌يى اشعار ايدرك تفصيل اولنه جق معانى‌يى كافلدر لكن صيغهٔ ماضى تساقطك زمان ماضيده وقوعنه دلالت ايدرك تساقطك جهات كثيره‌ده اولديغنى مشعر اولمامسيله لطائف مذكوره‌يى اخلال ايدر مفهوم بيت سيوف مسلوله مزه مقارن اوله‌رق رؤسمز اوزرنده بولنان غبار مرتفع

يكديكرى اثرنده كواكبى نزول وسقوط اوزره اولان ليله شبيهدر ديمك اولور مصنف رحمه الله تعالى (كما فى قوله) كلامنده اولان ما ايله تعبير ايلديكى بيت مذكورده واقع وجه شبهى بيان ايله بيورورلر كه (من الهيئة الحاصلة من هوى اجرام مشرقة مستطيلة متناسبة المقدار متفرقة فى جوانب شئ مظلم) (هوى) فتح ها وكسر واو وتشديد يا ايله نزول وسقوط واماضم ايله صعود معناسنه‌در يعنى بيت مذكورده وجه شبه اطراف شئ مظلمده متفرقه ومقدارى متناسبه اولان اجرام منيرهٔ مستطيله‌نك سقوط ونزولندن حاصله اولان هيئت اولوب اشبو وجه تشبيه مشهود اولديغى اوزره مركب اولديغى مثللو طرفين دخى مركبدر نته كيم شيخ اسرار بلاغتده بو وجهله مرواريد نفايس بيانى تعليق كردن تحقيق بيورمشدركه بو بيتده مقصود شاعر سيوفه مقارن اولديغى حالده نقع مثارى كواكبى متهاوى ومتساقط اولان ليله تشبيه اولوب يوخسه برطرفدن نقعى ليله و برطرفدن سيوفى كواكبه تشبيه دكلدر و بوندن ايچون (اسيافنا) لفظى هرنقدر مفعول معه اوله‌رق عاملى (كأن) لفظندن مستفاد اولان معناى تشبيه ايسه‌ده لفظ مثاره قيد ومقارن اولديغندن ضمن مثارده اولان (اثاره) مصدر ايچون صله حكمنده اولمسيله حكم ايتمك واجب اولمشدر تاكه تشبيه تفرقده واقع اولاويده (كأن مثار النقع ليل وكأن السيوف كواكب) قولى حكمنده در ديو توهم اولنميه يعنى نقع وسيوفدن هر برلرى بنى ليل وكواكبدن هر برينه ايرى ايرى تشبيهه حمل ايدلميه واقع اسيافك منصوب اولمسى تقديرا تصاله يعنى مصدرا يچون حكم صله ده اولمسنه مانع دكلدر زيرا اسيافده اولان واو مع معناسنه اولوب (اوتركت الناقة وفصيلها رضعتها) يعنى اكر ناقه فصيليله برابرترك اولنسه البته ناقه‌يى امر قولرينك نظيريدر كورمزميسنكه بو كلامى جملتنه حمل ايله (اوتركت الناقة واوترك فصليها) ديلمك صحيح اولمز الحاصل لفظ اسيافك نصبى كأننك اسمى اوزره معطوف اولمق اعتباريله دكلدركه حتى تشبيه مستقل اولسون بلكه نصبى مفعول معه اولمسى اعتباريله‌در زيرا سيوف نقعك مصاحبيدر واسيافنا لفظنك مصدر ايچون حكم صله‌ده اولديغنه (تهاوى كواكبه) قولى جمله اولوب ليله صفت واقع اولمسى تنبيه ايدر شويله كه كواكب ايله تبعيت طريقيله مذكور اولوب اكر شاننده مستبد ومنفرد اوله‌رق مستقلا تشبيه سيوف ايچون ايراد اولنمش اولسيدى شاعرك (ليل تهاوى كواكبه) (محلنده) (ليل وكواكب) ديمسى يعنى ايجاب وصفيت اولان طريق تبعيتله ايرادايتمامسى لازم كلوردى امدى شاعر بشار اثناى عجاجه وغبارده اولان سيوفك لمعانى ليل مظلمده اولان كواكب كبى اولديغنى ارائه وابرازايله قصر ايتميوب بلكه اغماد واغلافدن سل وتشهير اولندقلرى حالده سيوفك اعتلا وارتساب ومجئ وذهابى هيئتندن تعبير ايلمشدر و بو اعتبارات زائده فضل تشبيهى ارتر مشدر و بو زياده نك نفسده وقوعى انجق جهت واحده‌دن اكثره يعنى جهات عديده‌يه نظر ايله اولور شويله كه حربك حال شدت واحتدامنده وضرب اعناق مخالفين ايچون اختلاف ايادئ مبارزين ايله هر شخص محاربك برصنعت و برصورتله شمشير بازلغنده سيوف ايچون اضطرابات شديده وحركات سريعه اولوب و بو حركات ايچون دخى جهات مختلفه واعوجاج واستقامت وارتفاع وانخفاض بيننده منقسمه اولان احوال عجيبه واردريعنى كاه معوج وكاه مستقيم وكاه مرتفع وكاه متنزل اوله‌رق حركه ايدوب بو ميانده كسب انقسام ايدر زيرا بو امورك اختلافى سببيله سيوف اصحاب رزم بربرينه تلاقى و بعضيسى بعضيسنه تداخل وتصادم ايلر وبوندنصكره اشكال سيوفك مستطيله اولديغى دخى معلومدر اشته شاعر بو دقايقه (تهاوى) لفظ واحديله تنبيه ايلمشدر زيرا كواكب تهاوى وتساقط ايلديكى حينده جهات حركاتى مختلفه اولوب وكواكب ايچون تهاويلرنده تدافع وتداخل بولنور وتهاوى سببيله اشكاللرى مستطيله اولور واما كواكب مكانلرندن زائل اولمدقلرى حالده صورت استداره ده بولندقلرى مشهوددر اشته كلام شيخ بوندن عبارتدر ومرور ايتديكى اوزره شيخك (اسيافنا) لفظى مصدر ايچون

حکم صله ده در قولنک معناسی لفظ مذکور (مشارالنقع) اوزره معطوف اولمیوب بلکه
واومع معناسنه اولدیغی جهتله معنای اثاره کندیسیه متعلق اولان شیدندر دیمك اوله رق
تعلقدن مراد مقارنت ومصاحبت صورتیله اولان تعلقدر وبوکلام (زیدضارب عمروا وبکرا)
قولنده بکرا ضرب ایچون حکم صله دهدر دیدکلری کبیدر که مرادضربك زیده بکره متعلق
ومنسحب اولدیغنی افادهدن عبارت اولوب یوخسه شارح علامه نك توهمی کبی (مثار)
مصدر معناسنده دیمك دکلدریعنی مثار لفظی مصدر میمی واسم مفعول اولمقلغه محتمل ایسهده
مصدرك ایله تشبیهنده اولان وضوح فسادندناشی اسم مفعول اولدیغی مجزومدر الحاصل
شاعرمرقوم سنابك خیولدن کسب ارتفاع ایله مفارق جیوشی احاطه ایدن غباره وبومیانده
سیوف متلامعه نك حال واشکال وحرکات واضطراباتنه نظرایدرك بوندن برهیئت انتزاع ایله
کذلك اثنای ظلمات لیلده تساقط ایدن کواکبك اشکال وحرکاتندن دیکربرهیئت استنباط
ایدوب هیئت اولیی ثانیه یه تشبیه ایلش اولمسیله ایکی طرف دخی مرکبدر وذکراولنان
وجهشبه اشبوهیئتینی جامعدر زیراکواکب متساقطه مقدارلری بربرینه قریب ومتناسب
واجراملری مستطیله وذاتاملامعه اولهرق جوانبلیل مظلمهدواقع اولدقلری مثللواثنای معرکه ده
سیوف مبارزین اغماد واغلا فدن سل وتشهیر اولهرق رؤس جنودده مانند ظلمات کسب
ارتفاع واحاطه ایدن غبار جوانبنده مقادیری متناسبه ومتقاربه ولامعه ومستطیله اوله رق
وقوعی معلومدر هذاماتیسرلی فی ایضاح المقام قال رحمه الله تعالی (وفیما طرفاه مختلفان کمامر
فی تشبیه الشقیق) وطرفینی مختلف اولوب یعنی احد طرفین مفرد وآخری مرکب اولان
تشبیهده مرکب حسی مرورایدن (وکأن محمرالشقیق اذاتصوب اوتصعد* اعلام یاقوت
نشرت علی رماح من زبرجد) بیتنده شقائقك رماح زبرجد اوزره نشر اولنان اعلام یاقوتیه یه
تشبیهنده اولان وجه شبه کبیدر که اجرام خضر مستطیله ومخروطه اوزره اجرام حمر مبسوطه نك
نشرندن حاصله اولان هیئتدن عبارتدر امدی مشبه یعنی شقیق مفرد ومشبه به مرکبدر
وبالعکس مشبه مرکب ومشبه به مفرداولمسی قریبا تشبیه المرکب بالمفرد بحثنده ایراد ایده جکی
(تریانهاراشمسا قدشابه * زهرالربی فکأنماهومقمر) بیتنده محال مرتفعه ده اولان شکوفهلر
کندیه کسب اختلاط ایدن نهارذی شمسی لیل ذی قمره یعنی شب مهتابه تشبیهنده کاور
وبونك ایچون باعتبار الطرفین تقسیم تشبیهده تحقیقات مزیده واردر قال رحمه الله تعالی
(ومن بدیع المرکب الحسی مایجئ فی الهیأت التی یقع علیها الحرکة ویکون علی وجهین احدهما
ان یقرن بالحرکة غیرهامن اوصاف الجسم کالشکل واللون کمافی قوله (والشمس کالمرآت فی کف الاشل)
ومرکب حسینك بدیع وغریبندن برنوعی وجه تشبیهك برهیئتلرده مجیئیدرکه اوزرینه حرکه
واقع اولهیعنی وجه شبه استداره واستقامت وسرعت وبطوء واتصال وانقطاعدن حرکهنك
واقع اولدیغی هیئت اولوب وهیئت مذکورهده ترکیب اعتبار اولنه الحاصل وجه شبه نفس
هیئت اولوب (فی الهیأت) قوله ندن مستفاد اولان ظرفیت جزئك کلی یه ظرفیتی قبیلندندر هیئتله
مراد صفت اولوب وحرکهنك هیئت مذکوره اوزره وقوعندن مقصود حرکهنك او هیئت
مخصوصه اوزرینه اولمقلغیدر نته کیم شارحك هیئتی استداره واستقامت وغیریسیله بیانی
بومعنایی افضاح ایدرکه مراد حرکهنك استداره واستقامت وسرعت وبطوء واتصال
وانقطاعیدر یوخسه حرکهنك هیئت مذکوره اوزره وقوعندن مرادجزئك کل ایله وقوعی کبی
حرکهنك هیئتله وجودی وکذلك استداره واستقامتله مقصود جسمك استداره واستقامتی دکلدر
زیرابو صورتده خلل اولنسه اشبوبدیع مرکب حسی ایچون اولان وجه ثانی یه یعنی حرکهنك
اوصافدن تجردنه شامل اولمیوب وهیئت مذکورهده ترکیب اعتبار اولنمسیله قولی دخی مستدرك اولور
اعتبار ترکیبدن مراد هیئت مذکوره نك حرکه ایله حرکهنك غیری اوصاف جسمدن

وياخود حرکات مختلفهدن مرکب اولمسیدرکه حتی وجه شبه مرکب اوله اشته مصنفك ویکون
علی وجهین قولی بونی مبین اولوب یعنی هیئت مذکوره اوزره کلان وجه تشبیه ایکی اسلوب
اوزره اولهرق اول حرکهیه اوصاف جسمدن شکل ولون کبی حرکهنك غیری بروصف مقارن
اولمقدر که بونکله ترکیب تحقق ایلر وبومقامده مصنف شیخك اسرار بلاغتده اولان کلامنی
تفسیر ایتمشدر که عبارهٔ شیخ (اعلم انه مما یزداد به التشبیه دقة وسحرا ان یجیٔ فی الهیأت التی
تقع علیها الحرکات والهیئة المقصودة فی التشبیه علی وجهین احدهما ان تقرن بغیرها من الاوصاف
والثانی ان تجرد هیئة الحرکة لایراد غیرها) قولندن عبارت اولوب یعنی خفی اولمسونکه
تشبیهك تزاید دقت وقلبده تأثیر ومکانتنی موجب اولان احوالدن بریسی تشبیهك برهیأتده
مجیئیدرکه اوهیئتلر اوزرینه حرکات واهتزاز واقع اوله وبووجهله تشبیهده مقصود اولان
هیئت ایکی وجهاوزره اولوب اول هیئتك دیکر اوصافه مقارنتی وثانی هیئت حرکهنك اوصاف
سائره ایرادندن تجرد واغناسیدر اشبوکلام شیخ افادهٔ مقصودده کلام مصنفدن واضحدر وکلام
مصنفده امارات اضطراب لایخفی واسلوب اولدن وجه تشبیه ابن المعتز ویاخود ابو النجمك
(والشمس کالمرأة فی کف الاشل) قولنده اولان وجه شبه کبیدر (اشل) صفت مشبهه اولوب
ضعف قوادن یدانسانه عارض اولان رعشهدر (مفهوم مصراع شمسی یدمرتعشده
اولان آیینه یه تشبیهدر مصنف رحمه الله تعالی (بونده اولان وجه تشبیهی بیان ایله یوررلرکه
(من الهیئة الحاصلة من الاستدارة مع الاشراق والحرکة السریعة المتصلة مع تموج الاشراق
حتی یری الشعاع کأنه یهم بان ینبسط حتی یفیض من جوانب الدائرة ثم یبدوله فیرجع الی الانقباض)
یعنی مصراع مذکورده وجه شبه جسمك مع الاشراق استداره سندن وکأن شعاع
اطراف وجوانب دائرهدن فیضان ایدهجك درجهده انبساط وکشایش هم وقصد ایدوب بعده بورأیدن
ندامتله جهت انقباضه رجعت ایتمسی مشاهده اولنور صورتده اشراقك اضطراب وتموجیله
برابر جسمك حرکهٔ سریعهٔ متصله سندن حاصل اولان هیئتدر الحاصل اشبوهیئت جسمك
استداره وبلافاصله حرکهٔ سریعهسندن واشبوحرکهٔ سریعه سببیله شعاعك اضطراب وهیجان
وقبض وفیضانته مقارن اولان اشراق ولمعانندن کسب ترکب واجتماع ایدر زیراانسان جرم
شمسی ادراك ایچون حدتله نظرایلسه شمسی ذکراولنان هیئتی ادا ایدهجك صورتده بولهجغی
مثللو مرأت دخی یدمرتعشده اولدیغی حالده بوهیئتی ارائه ایدر حاصلی قرص شمسه دقتله
باقلسه شکلی مدوراولوب کندوسنده برحرکهٔ سریعه ومتصله وشعاعنده انقباض وانبساط
متوالیه مشاهده اولنهجغی ویدمرتعشده اولان مرأت مجلاده دخی بوهیئتك وجودی
انکاراولنمیهجغی جهتله هیئت مذکوره طرفینده حاصله در امدی بووجه شبهده حرکهیه اوصاف
شمس ومرآتدن استداره واشراق متموج دخی منضم اولمشدر قال رحمه الله تعالی (والثانی
ان تجرد عن غیرها فهناك ایضا لابدمن اختلاط حرکات الی جهات مختلفة له فحرکة
الرحی والسهم لاترکیب فیهما بخلاف حرکة المصحف فی قوله (وکأن البرق مصحف قار *
فانطباقا مرة وانفتاحا) وبدیع مرکب حسیدن وجه ثانی حرکهنك اوصاف سائرهدن تجرد
وانفرادیدر یعنی اوصاف جسمدن برشی منضم اولمیهرق وجه شبه یالکز حرکهدن حاصله
اولان هیئت اولمسیدر ووجه اولهده حصول ترکیب ایچون حرکهنك اوصاف سائره یه مقارنتی
معتبر اولدیغی کبی اشبو اسلوب ثانیده دخی جسمك جهات مختلفهسنه حرکات کثیرهسنك
اختلاط ایلمسی یعنی مثلا بعض اجزاسی یمینه وبعضیسی شماله وبعضیسی جانب علوه
وبعضیسی طرف سفله متحرك اولمسی لازمدر تاکه بواختلاط حرکات سببیله ترکب حاصل اوله
والاوجه شبه یالکز حرکهدن عبارت اولهرق مفرد اولوب مرکب اولمز بوجهتدن ناشی آسیاب
وسهامده اولان حرکهده ترکیب غیر موجوددر زیرا بومثللولرده اولان حرکه جهت واحده یه

اوله‌رق متحد در لکن ابن معتزك (وکأن البرق الخ) بیتنده اولان حرکهٔ مصحف بونك خلافنده
اوله‌رق افراد ممثل الهـ‌مندر (قار) اصلی قاریٔ اولوب همزه‌سی یایه قلب اولنـد قدنصکره
حذف اولنمشـدر (انطباقا وانفتاحا) قوللری اضمار فعل ایله منصوب اولوب (فینطبق
انطباقا مرة وینفتح انفتاحا اخری) تقـدیرنده‌در مفهوم بیت کأن برق سحـاب مصحف‌تالی
کبی بعض کره قپانوب و بعض کره اچیلور دیمکدر وجه شبه حرکات مختلطه‌دن حاصله
اولان هیئتدر زیرا مصحف حالتین انفتاح وانطباقده جهتینه حرکه ایدوب هر برحالتده
برجهته حرکت ایلر شویله که مثلا حرکهٔ انفتاح وسطدن طرفه و حرکهٔ انطباق طرفدن
وسـطه اعتبار اولنسـه هر بر حالتده برجهته حرکه موجوداولور و اکر حالت انفتاح
و انقبـضده یمین وشماله حرکه‌سی اعتبار اولنورسه هر برحالتده جهتینه حرکه تحقق ایدر واکر
بواعتبار ایله برابر علودن سفله وسفلدن علوه حرکه‌سی اعتبار اولنسه هر برحالتده جهات
ثلثه‌یه حرکت ایتمش اولور کذلك خلال سحابدن برق ظاهر واطرافه منتشر اولوب ومتعاقبا
انضمام اجزاسیله ابصاردن زائل ومضمحل اولمسی صورت انفتاح وانطباقده اوله‌رق بونده‌دخی
حرکات مذکوره بولنور شیخ دیمشدر که جسمك هیأت وحرکاتندن هر بر هیئتکه حرکه‌سی
جهت واحده‌یه اولمدیه عزیز ونادر اولمق شـانندر وابعاض واجزای جسمك کندوسنه تحرك
وتوجه ایلدیکی جهاتده تفاوت هرنقدار اشداولورسـه هیئت متحرکده ترکیب اکثر وتشـبیه
اصلح والطف واعز واندر اولور وشاعرك (حفت بسرو کالقیان تلحفت * خضر الحریر علی
قوام معتدل * فکأنها والریح جاء یمیلها * تبغی التعـانق ثم یمنعها الخجل) قولی دخی بالکز
حرکه‌دن عبارت اولان اشبو وجه ثانینك لطیف ودقیقلرندندر (حفت) احیطت معناسنه
اولوب ضمیر ریاضه راجعدر (سرو) سروی دنیلان شجر معروف اوله‌رق واحده‌سنده سروه
دنیلور (قیـان) قینه‌نك جمعی اولوب جواری معناسنه درکه مغنیه اولوب اولماقـدن
اعمدر (تلحفت) تلبست و تغطت معناسنه‌در (خضر الحریر) نزع خافضله منصوب اولوب
حـذف وایصال طریقیـله (تلحفت) فعلنـه متعلق اوله‌رق (تلحفت بخضر من حریر)
سبکنده در (علی قوام) تلحفت ضمیرندن موضع حالده اولوب (قوام رجل) فتح قاف ایله قامت
وحسـن طولیدر (معتدل) فتح دال ایله مصدر میمی اولوب مبالغة قوام ایچون وصف
اولنشـدر کسر دال ایله‌ده مضبوطدر ریح هرنقدر مؤنث سماعی ایسه‌ده (هواء هاب)
امثالی مذکر ایله مأول اولمق اوزره جاء ضمیرنه مرجعـدر (فکأنها) لفظنده اولان (فا)
تعقیب وترتیب ایچون اولوب سروك قیانه حصول تشبیهنی تعقیب ایدن تشبیه ثانیدن تیقظ
وتنبهی مفیـد در و (تمیلها) جاء ضمیرندن حال ویاخود تضمین معنای صیرورتله جاءایچون
خبردر (تبغی) تطلب معناسنه‌در (خجل) فتح جیم ایله مصدر اولوب اما کسر ایله صفت
مشـبهه اوله‌رق مقامه غیر مناسـب ومراد استحیادن عارض اولان دهشتدر مفهوم بیت
صدد مدحنده اولدیغی ریاض قامت بااعتدال اوزره حریردن لباس خضرا تلبس ایدن جواریٔ
حسنایه شبیهه اشجار سروایله محاط اوله‌رق هبوب ریاح ایله بعضیسی بعضیسنه میل وتقارب
ایلدکاری حالده کأن صاحبیله معانقه‌یه طالب اوله‌رق بعده ادراك خجالتله ینه سریعا حال
اعتدال واسـتقامته رجوع ایدر دیمکدر وبونظمده اولان وجوه لطائفدن بریسی تفصیل
دقیق اوزره حرکتینه رعایت ایلمشـدرکه اول تقرب ومعانقه‌یه حرکهٔ تهیؤی وثانی اصل
افتراقه حرکهٔ رجوعیدر واشبو حرکهٔ ثانیه‌ده اولان سرعت زائده‌یی ادای لطیف ایله تأدیه
ایلمشدر زیرا شجرهٔ معتدله‌نك اعتدالنه حال رجوعنده اولان حرکه‌سی البته مکاننی ترك
ایله اعتدالنـدن خروجی حالده اولان حرکتندن اسرع اولدیغی مثللو ادراك خجالتله
ارتداع ایدن کسنه‌نك حرکه‌سی قصد ونوده اولان حرکتـدن اسرع اولور زیرا ازعاج

خوف دائما ازعاج رجادن اقوادر قال رحمه الله تعالی (وقدیقع الترکیب فی هیئة السکون
کما فی قوله فی صفـة کلب * یقعی جلوس البـدوی المصطلی) و بعض کره ترکیب هیئت
سـکونده واقع اولور یعنی برجسمك صورت مخصوصه‌ده سـکونندن ناشی افراد اعضانك
هر برلرینه مخصوص اولان مواقع وصورتی اعتبـاریله ترکب ایدن هیئت اولور نته کیم
ابو الطیبك برکلبك صفتنی بیانده ایراد ایلـدیکی (یقعی جلوس البدوی المصطلی * باربع
مجدولة لم تجدل) بیتنده اولان وجه شـبه بوقبیلدندر (اقعاء کلب) کلبك بسط ذراعین
ایله الیتینی یعنی مقعدی اوزره جالس اولسیدر (بدوی) اهل بادیه یعنی عربانذر (اصطلاء)
آتشده اسنمقدر (باربع) قولی (باربع قوائم) تقدیرنده اولوب (قوائم) قائمه‌نك جمعی
اوله‌رق حیوان ذوی الاربعك اوك وارقه ایقلریدر (مجدولة) قولی محکمة الخلق یعنی قوائم
اربعی قوی دیمك اولوب جناب باری‌یه مسـتد اولان (جدل) فعلندن مأخوذدرکه احکم
معناسنه‌در وانسانه اسناد اولنان (جدل) فتل یعنی بوکمك معناسنه اوله‌رق بوندن مأخوذ
اولان مجدول مفتول معناسـیده‌در (لم تجدل) اشـبو معنای ثانی‌یه اشارت اولوب مراد
قوائمنده اولان قوت خلقی اوله‌رق عارضی اولمدیغنی بیاندر واصل لغتده معنای مجدول مفتول
اولوب احکام خلق معناسنده استعمالی یاا کثرتله احکام لازم کلمسیله مجاز ویاخود لغت طاریه‌در
مفهوم بیت اشارت ایتدیکی حیوانك قوائم قویهٔ اربعیله الیتینی اوزره هیئت قعودنی آتشه
قارشو اوتوروب اسینان بدوینك هیئت جلوسنه تشبیهدر ومصنف رح بیت مذکورده
هیئت سکونده واقع اولان ترکیبه اشارتله بیوررکه (من الهیئة الحاصلة من موقع کل عضو منه
فی اقعائه) بیت مذکورده اولان ترکیب کلبك وجه مشروح اوزره اوتوروشـنده هر برعضونك
موقعندن حاصله اولان هیئتدر زیرا حال اقعاده کلبك هر برعضوی ایچون برموقع خاص
اولوب ومجموع اعضا ایچون بوموقعلردن مؤلفه اوله‌رق برصورت مخصوصه واردر وبدوینك
وجه ارضده ایقاد اولنان نار ایلهٔ اصطلاسی عندنده صورت جلوسی دخی بویله‌در وهیئت
سکونده واقع ترکیبه مبتنی اولان تشبیهدن برمثال لطیف شاعرك صفت مصاوبده اولان (کأنه
عاشق قدمد صفحته * یوم الوداع الی تودیع مرتحل * اوقائم من نعاس فیه لوثته * مواصل
لتمطیه من الکسل) قولیدر (کانه) ضمیری مصلوبه راجعدر (صفحه) طرف وجانب اولوب
مراد مدرقبه یعنی بوینی اوزاتمسیدر مرتحلـدن مقصود حبیب مرتحلدر (نعاس)
مقدمهٔ نوم اولان فتوردر زیرا نوم دماغك غشـالرندن قائم اولان بریحدرکه عینه وصولنده
باعث فتور اوله رق بعده قلبه واصـل اولمسیله برابر نائم اولور (لوثه) ضم ایله اسـترخا
وبطائتدر (مواصل) متصل دیمکدر لوثة قولی محل رفعده قائم ایچون صفت ومواصل
صفت بعد صفتـدر (التمطی) تمدد یعنی کرنمك معناسـنه‌در مفهوم بیتین اولدیغی اوزره
کندوسـنده اثر حیات اولمیان مصلوبی حبیبی سفر بر راه فراق وهجران اولوب سر مرحلهٔ
تودیع جاناندە واله وحیران ونارزلف یار ایله منصوروار بردار شاخسـار هموم واحزان اولان
عاشق مکروبه تشبیهده اولان لطافت بلیغانه مسلم اصحاب اذعاندرکه عاشـق صادقك بوحالت
قیامتنشـانده تودیع روح روان ایله قالب مهجور الحیوة اوله‌جغی مستغنیٔ بیاندر اشته بو بیتده
شاعر اخطل شخص مصلوبك هر بر اعضاسی کندی‌یه خاص اولان موقعنده ساکن ومستقر
اولمسـندن حصوله کلان هیئتی دیکر محله متهیٔ نقل وارتحال اولان حبیب لبیبنك یوم وداعنده
کردن دراز مهمهٔ تودیع وتشییع اولان عاشـقه تشبیهد نصکره نوم خفیفدن قیام ایله متصل
کرینن متمطینك مواقعنـده سکون اعضاسنـدن حاصله اولان هیئته تشبیه ایدرك سبب تمطی
اولان کسل ولوثه‌یه دخی تعرض ایلمشدر حاصلی مقصود هیئت مصلوبی هیئت قائم متمطی‌یه
تشـبیه اولوب بوایکی هیئت ایسه مصلوب وقائم متمطینك اعضالرندن هر برلرینك موقعلرنده

سکونلرندن مرکبه اولملریله تشبیه حسیدر ونعاس ایله اوثت وکسله تعرض مجرد هیأت مذکوره‌یی تفصیل وسببنی بیاندن عبارت اولمسیله اوثت وکسل عقلی اولوب عقلی ایله حسیدن مرکب ایسه عقلی اولمسنه نظرا هیئت مذکوره‌نك عقلی اولمسی حقنده اولان مقاله مندفعدر وبو تشبیهده شاعر مرقوم تمطی واوثه وکسلدن عبارت اولان جهات ثلثه‌یه نظر ایدرك بحسب الترکیب والتفصیل تشبیه کسب دقت ولطافت ایلشدر لکن مصلوبك یالکز تمطی‌یه تشبیهی بونك خلافنده وغرابتدن آزاده اوله‌رق قریب التناولدر زیرا بوصورت امر جلی وتفصیلدن خالی اولمسیله مصلوبی رؤیت ایدن کسه‌نك حین رؤیتنده بومقدار مشابهت لایح وظاهر اوله‌بیلور قال رحمه الله تعالی (والمرکب العقلی کحرمان الانتفاع بابلغ نافع مع تحمل التعب فی استصحابه فی قوله تعالی مثل الذین حملوا التوریة ثم لم یحملوها کمثل الحمار یحمل اسفارا) ومرکب عقلی نظم جلیلده (مثل الذین حملوا التوریة) الخ قول شریفنده اولان وجه شبه امثالی اولوب بوده ابلغ نافع یعنی موجب مزید نفع اولان برشیئك مقارنت واستصحابنده تحمل مشاق واتعاب ایله برابر انتفاع واستفاده‌سندن محروم اولقدن عبارتدر (اسفار) کسر سین ایله جمع سفر اولوب کتاب معناسنه در مفهوم لطیفی آرایش بخش صحایف تفاسیر اولدیغی اوزره (حملوا التوریة) علموها وکلفوا العمل بها (ثم لم یحملوها) لم یعملوا ولم ینتفعوا بها یعنی تورات شریفك تعلیمیله مرزوق وعمل احکام منیفه‌سیله مکلف اولدقدن صکره انکله عامل ومنتفع اولمیانلر محمل یار کتب اوله‌رق مودوع صحایف بولنان منافع وفوائدنی ادراك وشعوردن بی بهره ونصیب اولان حمار کبیدرلر دیمك اولور امدی بونظم جلیلده وجه شبه امور عدیده‌دن منتزعه اولان امر عقلیدر که حماردن فعل مخصوص اولان حملنه ومحمولك شیء مخصوص یعنی اوعیه وظروف علم اولان اسفار اولمسنه وحمارك درون اسفارده اولان شیلره جهلنه نظر ورعایت اولنمشدر کذلك جانب مشبهده دخی بویله اولوب فقط جانب مشبهده اولان عدم علم عدم عملرینه مبنی تنزیلیدر یعنی عدم عملری جهتله غیر عالم منزله‌سنه تنزیل اولنمشلردر قال رحمه الله تعالی (واعلم انه قد ینتزع من متعدد فیقع الخطأ لوجوب انتزاعه من اکثر کما اذا انتزع من الشطر الاول من قوله * کما ابرقت قوما عطاشا غمامة * فلما رأوها اقشعت وتجلت * لوجوب انتزاعه من الجمیع فان المراد التشبیه باتصال ابتداء مطمع بانتهاء مویس) واجب التنبیه مسائل بیانیه‌دندر که بعض کره وجه شبه متعدددن انتزاع اولنه‌رق دها زیاده‌دن لزوم اخذ انتزاعی جهتله خطا واقع اولور یعنی وجه شبه انتزاع اولنان متعدد واجب الانتزاع اولان متعدددن اقل ونقصان اوله‌رق انتزاع وجه شبهده وقوع خطایی موجب اولور مثلا شاعرك (کما ابرقت قوما الخ) قولنده وجه شبه یالکز شطر اولدن انتزاع اولنسه کافی اولمه‌رق خطا ایدلمش اولور (برق) شرق وزننده شمشك معناسنه درکه حقیقت شرعیه‌سی سوق سحابه مؤکل اولان ملکك سحابی شدتله ضرب ونحر یکندن تکون ایدوب لمعان ایلیان آتشلر در حکمیه‌سی ابخره یعنی غمامه‌نك شدتله تصادمندن حاصل اولان شعلهٔ ناردر و (برق) مصدر اولوب شمشك چاقمق معناسنه‌در یقال (برق البرق برقا من الباب الاول اذا بدا) و(ابراق) کسر همزه ایله برقه اصابت معناسنه اولوب یقال ابرق القوم اذا اصابهم برق وقلج پارلاتمق معناسنه کلوب (یقال ابرق الرجل بسیفه اذا لمع به) وبو وجهیندن هیچ بریسی بومقامده صحیح اولمز وسحاب برق پیدا ایتمك معناسی دخی مروی اوله‌رق یقال (ابرقت السماء اذا صارت ذات برق وانت به) بومعنایه دخی مقام غیر ملایمدر واساسده ذکر اولندیغی اوزره مرأه نفسنی برکسه ایچون تزیین ایله عرض ایتمك معناسنه دخی کلوب (تقول ابرقت لی فلانة اذا تحسنت لك وتعرضت) وبومقامده اشبو معنای آخیره محمول اولوب معنی (کما ابرقت الغمامة للقوم) یعنی سحاب کندوینی

قومه عرض وابراز ایتدیکی کبی دیمك اوله‌رق (للقوم) لفظندن جار حذف و(ابرقت) فعلی قومه ایصال اولنمشدر (اقشعت) تفرقت و(تجلت) انکشفت معنالرینه در مفهوم بیت حالت مذکوره‌نك نظیری سحاب نفسنی قوم عطاشه عرض وابرازایله انسجام میاه مطره ارائهٔ وجه استعداد ایدرك دلتشنکان محروری اطماع ایتمسنی متعاقب اجزاسی متفرق ومنفصل ومنکشف وزائل اولوب سوختکان تنورهٔ حرارتی دوچار یأس وناامیدی ایلمسیدر امدی بو بیتده وجه شبهی مفهوم مصراع اول اولان غمامه‌نك قوم عطاشه تعرضندن اخذ وانتزاع ایله اکتفا ایتمك خطا اولوب مجموع بیتدن انتزاعی واجبدر زیرا مراد شاعر بو بیتك ماقبلنده اولان ابیاتده ذکر ایتمش اولدیغی حالتی غمامه‌نك قوم عطاشه ظهوریله بعده متفرقه ومنکشفه اولمسنه تشبیهدر واعتبار ایتدیکی وجه شبه ابتداء مطمعك انتهاء مویسه وبعبارة اخری مقدمهٔ مطمعه‌نك نتیجهٔ مویسه‌یه اتصالیدر یعنی حصولی آرزو اولنان برشیئك ابتدای حالده حصولنه دال اولان امارات قویه ظاهر اولمشیکن زوال امارات ایله یأس وحرمانك تعاقب ایلمسیدر زیرابیت مذکور برشیئه زیاده‌سیله محتاج ومضطر اولان کسه ایچون اوشیئك امارهٔ حصول ووجودی ظاهر اولدقدنصکره کندوسنی افاته ایدوب کمال حسرت وزیاده ترح وملالتده قالمسنده ضرب مثلدر بوتحقیق ایله معلوم اولورکه مصنفك (باتصال) قولی بواسطهٔ اتصال تقدیرنده اولوب مراد شاعر وجه تشبیه ومقصود مشترك فیه انتهای مویسه ابتدای مطمعك اتصالی اولدیغی مبیندر امدی (باتصال) قولنده یا مشبه بهده داخل اولان با دکلدر زیرا بو معنی یعنی انتهای مویسه ابتدای مطمعك اتصالی بین الطرفین مشترك اولوب مشبه به غمامه‌نك ظهوریله بعده انکشاف وزوالیدر بلکی باء مذکور (التشبیه بالوجه العقلی اعم من التشبیه بالوجه الحسی) قوللرنده اولان بانك نظیریدر حاصلی باء سببیه اولوب صله دکلدر اکر سؤال اولنورسه‌که بوکلام (زید یصفو ویکدر) امثالی متعدد قبیلندن اولوب کندوسیله غرض بیان اجتماع اولان بعض تشبیهات مجتمعه‌نك تشبیه واحد اولمسنی یعنی منزلهٔ واحده‌ده اولان تشبیه مرکبدن اولمقلغی اقتضا ایدر شویله‌که بومقامده دخی احد جزئین اوزره اقتصار اولنسه کلامدن غرضی افاته وابطال ایلر زیرا غرض مخبر عنه اولان زیدك صفوت وکدورت صفتینی جمع ایدوب وبونلردن برینك دائم اولمامسیله توصیف اوله‌رق (زید کالماء یصفو ویکدر) تقدیرنده در حاصلی غرض متکلمك وجه تشبیه ایچون انتزاعنی اقتضا ایلدیکی شیلردن بعضیسنك ترکیله نقصان انتزاعنك خطا اولمسی متعدد قبیلندن اولان بعض تشبیهات مجتمعه‌ده دخی عینیله جاری اوله‌رق بوکبی تشبیهات مجتمعه‌نك دخی تشبیه مرکب اولمسی لازم کلور زیرا مثال مذکورده زیدك حال صفوتنی بشقه وحال کدورتنی بشقه اعتبار ایدرك علی الانفراد مایه تشبیه‌مزده صفتینی جمع ایله احدهمانك عدم دوام واستقراری معنای مقصودنی مفید اولمیه‌جغندن وصفینك مجموعنی اعتبار ایدرك اولحالده مرکب اولمقلغی اقتضا ایدر حالبوکه مرکب اولمیوب تشبیه متعدددر جوابنده دیرزکه لزوم مذکور ممنوع اولوب تشبیهات مجتمعه ایله تشبیه مرکب بیننده فرق واردر شویله‌که بیت مذکورده غرض شاعر انتهاء مویسه متصل اوله‌رق ابتداء مطمعی اثبات اولوب وبرشیئك آخر ایچون ابتدا اولمقلغی اوشیء ایله آخرك بینی جمع اوزره برامر زائددر وذکر اولنان (یصفو ویکدر) قولنده صفتیندن احدهمانك آخر ایله امتزاجی قصد اولنمیه‌رق یالکز صفتین بینی جمعدن عبارتدر زیرا (هو یصفو) دینلوبده ذکر کدره تعرض اولنمسه زیدك صفاده مایه تشبیهی بحاله وعلی حقیقته تشبیه تام اولوب شیء آخره محتاج اولمز وبیتك نظیری (زید یکدر ثم یصفو) کبیدرکه ثم ایله اقتضا ایدن ترتیب افاده اولندقدنصکره احد وصفینك اخره ربطی افاده اولنور حاصل جواب بیتده وجه تشبیه احد اجزاسنك حذفی تقدیرده تشبیه علی حاله باقی قالمیه‌جق صورتده مرکب اوله‌رق تشبیه واحد غیر متعدددر و(زید یصفو

ویکدر) قولی بویله اولمیوب اکر احداجزاسی حذف اولنسه تشبیه تغیر ایتمز بوصورتده تشبیه
متعدد اولور مصنف ایضاحده بووجهله ذکرایدوب واسراربلاغتدن نقل ایلمشدر وخفی
دکلدرکه (زیدیصفو) قولی انشاالله قریباذکر اولنه جغی اوزره تشبیه مصطلحدن اولیوب بلکه
زید وقت انبساطنده مایه تشبیه اولنه رق انکیچون مانك بعض لوازمی اثبات اولنمسیله
استعارهٔ بالکنایه قبیلندندر ومصنف ذکر اولنان فرقی بیاندنصکره دیمشدرکه اشبو ذکر
اولنان مقالدن معلوم اولمشدرکه صفت مذکوره امثالنده تشبیهات مجتمعه تشبیه مرکبدن
ایکی امر ایله کسب افتراق ایدر بوندن بریسی تشبیهات مجتمعه‌ده ترتیب واجب اولماسی وثانی
تشبیهات مجتمعه‌دن بعضیسی حذف اولنسه باقینك حالی تغیرایتمیه‌رك قبل الحذف افاده ایتدیکی
شیئی نه افاده ایلسیدر یعنی نه تشبیه مستقل اولوب هرنقدر مراد عطفك افاده ایلدیکی اجتماع
صفات فوت اولور ایسه‌ده بوحال افادهٔ تشبیهده موجب تغیر واخلال اولمزامدی (زیدکالاسد
والبحروالسیف) دینلوب زید بأسده اسده وسخاده بحره وحدتده سیفه تشبیه اولنسه بوتشبیهات
ایچون نسق مخصوص اولمق واجب اولمیوب بلکه بحره ویاخود سیفه تشبیهی تقدیم اولنسه
جائزدر واکربواوجدن بریسی اسقاط ایدلسه افادهٔ معناسنده حال باقی تغیر ایتمز والله اعلم
قال رحمه‌الله (والمتعدد الحسی کاللون والطعم والرائحة فی تشبیه فاکهة باخری) وجه تشبیه
اقسام ثلثه یه منقسم اوله رق اول واحد وثانی مرکب وثالث متعدد اولدیغنك ذکری
مرور ایتمشیدی بونلردن اولینك ایراد تفصیل وتمثیلندن فارغ اولمسیله مصنف
رحمه الله تعالی قسم ثالث اولان وجه شبه متعدده شروع ایدوب قسم مذکور
ایسه حسی وعقلی ایله مختلفه منقسم اولدیغندن بشقه بشقه امثله ایله یوردیلرکه
متعدد حسی اولان وجه شبه فاکهه‌یی فاکههٔ اخرایه تشبیهده قصد واعتبار اولنان لون
وطعم ورائحه کبیدر قال رحمه‌الله (والمتعدد العقلی کحدة النظر وکمال الحذر واخفاء السفاد
فی تشبیه طائر بالغراب) ومتعدد عقلی اولان وجه شبه مثلا طیوردن برطائری غرابه تشبیهده
حدت نظر وکمال حذر واخفاء سفاد کبیدر (سفاد) مذکرك انثایه وثب ونزوی یعنی اشمسی
اولوب (اخفی سفادا من الغراب) ضرب امثالدن اوله‌رق غرابك اخفاء مجامعتی وکمال حذر
وحدت نظری مثل سائردر قال رحمه‌الله (والمختلف کحسن الطلعة ونباهة الشان فی تشبیه
الانسان بالشمس) ومتعدد مختلف یعنی بعضیسی حسی وبعضیسی عقلی اولان وجه شبه
متعدد انسانی شمسه تشبیهده حسن طلعت ونباهت شان کبیدر (طلعت) رؤیت ووجه
معنالرینه‌در یقال (حبا الله طلعته ای رؤیته اووجهه کذا فی القاموس (حسن طلعت)
حسن وجه اوله‌رق حسیدر و (نباهت شان) شانك شرف واشتهاری اولوب عقلیدر
(واعلم انه قدینتزع الشبه من نفس التضاد لاشتراك الضدین فیه ثم ینزل منزلة التناسب بواسطة
تملیح اوتهکم فیقال للجبان ما اشبهه بالاسد وللبخیل هو حاتم) ومعلوم اولسونکه وجه شبهده
طرفین بیننده مماثلت حقیقیه شرط اولمیوب بوجه ما تناسب کافی اولمسیله بعض کره شبه
من غیر انضمام شیٔ آخر نفس تضاددن انتزاع اولنور تحریك ایله (شبه) تماثل یعنی
برصفتده اشتراك معناسنه‌در (یقال بینهما شبه ای تشابه) وبعض کره سکون ایله شبه یعنی
مثل معناسنه اولور وعند التحقیق بومقامده مراد مابه التشابه یعنی وجه تشبیهدر
و (تضاددن) مراد مطلقا تنافیدر ووجه شبهك نفس تضاددن انتزاعی ضدینك تضادده
اشتراکندن ایچوندر زیرا ضدیندن هربریسی آخره مضاد ومتنافیدر وبوتضاد عندالتشبیه
تملیح وتهکم واسطه‌سیله تناسب منزله‌سنه تنزیل اولنور واشبو تنزیل نزع شبهدن مقدم
اولسی اقتضا ایده‌جکندن ثم کلمه‌سی ترتیب ایچون اولمیوب اشتراك ایله تنزیل بیننده اولان
تباعددن ایچوندر زیرا اشتراك حقیقی وتنزیل ادعائیدر بوصورت محشی عبد الحکیمك مختاری

اولوب فقط انتزاع شبهده ابتداء اشتراکه نظر اولنه‌رق ثانیا منزلهٔ تناسبه تنزیل قلنه‌جغی
بی‌اشتباه اولدیغنه بناء ترتیب قول مذکوردن اصلح اولمسی لایح خاطردر (تملیح) کندوسنده
ملاحت وظرافت اولان شیئی اتیاندر (یقال ملح الشاعر اذا اتی بشیٔ ملیح) و (تهکم)
سخریه واستهزا معناسنه‌در وبووجهله شیئین متضادین بیننده اولان تضادك اعمال ظرافت
ویا استهزا طریقیله یکدیکره تناسب ومشابهت منزله‌سنه تنزیل اولنه‌رق بینلرنده وجه تشبیه
انتزاع واعتباریله احدهمانك آخره تشبیه اولنمسی مثلا شخص جبان حقنده صیغهٔ تعجبله
(ما اشبهه بالاسد) وبخیله (هو حاتم) دینلدیکی کبیدر شویله‌که شخص جبین ایله
اسد وکذا مرد بخیل ایله حاتم بیننده تنافی وضدیت اولمسیله تملیح ویاتهکم قصدیله بوضدیت
مناسبت منزله‌سنده اتخاذ اولنه‌رق شخص جبینك ضدی اولان حیوان مفترس جری‌یه ومرد
بخیل سخاوتله مشهور افاق اولان حاتم طایی‌یه تشبیه اولنمشدر بومثالیندن هربریسی تملیح
وتهکم ایچون مثال اولمقلقه محتمل اولوب بینلری بحسب المقام فرق اولنور شویله‌که اکر غرض
استهزا وسخریه قصد اولنمیه‌رق مجرد ملاحت وظرافت اولورسه تملیح والا تهکمدر وشرح
مفتاحده (تملیح) فحوای کلامده برقصه ویاخود مثل ویا شعر نادره اشارت اولنمقدر
و (هو حاتم) قولمز تملیح اولوب تهکم ایچون دکلدر دیو واقع اولان کلام غلطدر زیرا
فحوای کلامده قصه وامثالنه اشارت تملیح اولمیوب بلکه میم اوزره تقدیم لام ایله تلمیحدر نته‌کیم
علم بدیعده کلسه کرکدر و (هوحاتم) قولنده قصهٔ حاتم مشهوردن برشیئه اشارت یوقدر
وبوکلامی مؤیددرکه امام مرزوقی رحمه‌الله حماسینك (اتانی من ابی انس وعید * فسل بغیظة
الضحاك جسمی) بیتنده بونك قائلی هزؤ وتملیح قصد ایتمشدر دیو بیان ایدوب بونده ایسه
قصه ومثل وشعردن برشیئه اشارت یوقدر (سل) صیغهٔ معلوم ایله اذاب معناسنه اولوب
بوراده مجهول اوله‌رق ذاب معناسنه اولوب فاعلی (جسمی) لفظیدر (غیظ) غضب
کامن وخفی معناسنه‌در (ضحاك) ابی انسك اسمی اولوب ویاخود کشتهٔ تیغ فریدون اولان
ملك مشهور ضحاك مارینك اسمی ابی انسه بطریق الاستهزا اطلاق اولنمشدر مفهوم بیت
ابوانسك شاعر مرقوم حقنده وعید وتهدیده دائر کلماتی مسموعی اوله‌رق وبووعید سببیله
ضحاكك یعنی ابی انسك غیظ وغضبندن تحاشی ایدرك جسمی مذاب اولدیغنی افاده‌دن عبارت
اولوب مراد ابوانسك خوف وجباننددنناشی استهزا وتملیحدر وامام مرزوقینك بوکلامندن
هزؤ وتملیحك اجتماعی دخی منفهم اوله‌رق بوصورتده کلام مصنفده اولان او کلمه‌سی منع خلوه
محمول اولور اکر سؤال اولنورسه‌که مصنفك (لاشتراك الضدین فیه) قولنك ظاهری جبان ایله
اسد بیننده وجه تشبیه جبن وجرئت وصفینی اعتباریله تضاد اولمسنی ایهام ایدر کذلك بخیل ایله
حاتم بیننده دخی وجه تشبیه بخل وجود اعتباریله تضاد اولمق اقتضا ایلر وبوصورتده ایسه
تملیح وتهکم بولنمز زیرا (الجبان کالشجاع فی التضاد) دینلسه یعنی هربری آخر ایچون مضاد
اولمقده جبان شجاعه تشبیه قلنسه بوکلام ملاحت وتهکمك بریسندن اولمز بوصورتده
(ثم ینزل منزلة التناسب) قولنه حاجت اولمیوب بلکه بوقول ایچون اصلا برمعنی بولنه‌مز
جوابنده دیرزکه خفی دکلدرکه مثلا جبان ایچون (هو اسد) وبخیل ایچون (هو حاتم)
دیوب وجه تشبیهی اظهار مراد ایدلسه‌ك بزم ایچون فی التضاد ویاخود فی مناسبة الضدیة دیمك
جائز اولمز بلکه صحیح اولان انجق (هو اسد فی الجرأة) و (حاتم فی الجواد) دیمکلکمزدر
ومعلومدرکه مشبهده حاصل اولان جرأت وجودك ضدی اولان جبن وبخل اولوب لکن بز بونلری
ضدینده اشتراکلرندن ایچون تملیح ویاخود تهکم واسطه‌سیله اکاذیب مضحکه‌ده قلندیغی کبی جرأت
وجود منزله‌سنه تنزیل ایتمش اولدق ایمدی جبان ایچون (هو اسد) قولمزده وجه شبه انجق جرأت وکذلك
بخیل ایچون (هو حاتم) قولمزده وجه شبه جود اولوب لکن بطریق التملیح والتهکمدر قال رحمه‌الله تعالی

(واداته الكاف وكأن ومثل ومافى معناه) و (ادات تشبيه) كاف وكأن ومثل ومثل معناسنده
اولان الفاظدركه بونلرك وساطتيله وصف جامعده مشبهك مشبه بهه مشاركتنه توصل
اولنور زجاج ديمشدركه (كأن) كلمه سى (كأن زيدا اسد) قولنده اولديغى كبى
اكر خبر جامد اولورسه تشبيه ايچوندر واكر (كأنك قائم) قولنده اولديغى كبى مشتق اولورسه
شك ايچوندر زيرا تشبيهك حلى تقديرده موقع مشبه بهده اولان خبر موقع مشبهده اولان
اسم ايله واقعده متحد يعنى معناده شئ واحد اولوب وبر شيئك نفسنه تشبيهنده بر معنى
اولمديغى واضحدر وبعضيلر كأن مطلقا تشبيه ايچون اولد يغنه قائل اولوب (كأنك قائم)
امثالنى حذف موصوفه بنا ايدرك (كأنك شخص قائم) تقديرنده در لكن موصوف حذف اولنوب
وبسبب التشبيه اسم اولان كاف خطاب عين خبر حكمنده قلنميله خبرده اولان ضميرك موصوف
مقدردن صرف نظرله اسمه عود ورجوعى التزام اولنمشدركه مثلا (كأنك قلت وكأنى قلت)
دينلوب قال دينلز ديديلر وحق اولان كأن كلمه سى بعضا خبر كرك جامد وكرك
مشتق اولسون من غير قصد الى التشبيه ثبوت خبره يعنى مسند اليهه مسندك ثبوتنه ظن وشك عندنده
استعمال اولنوب مثلا (كأن زيدا اخوك) و (كأنه فعل كذا) دينلور وبو استعمال كلام مولدينده
كثير الورود در ومثل معناسنده اولنلردن مراد مماثلت ومشابهت ومضاهاتدن مشتق اولان وبونلرك معناسنى
ادا ايدن سائر الفاظدر قال رحمه الله (والاصل فى نحو الكاف ان يليه المشبه به) و (كاف) ايله مفرد
اوزرينه دخولده كافه نظير اولان (نحو ومثل وشبه) امثالى اداتده اصل اولان مشبه بهك
اداتى ولى وتعاقب ايتمسيدر لكن كأن وتماثل وتشابه امثالى بونك خلافنده در اما لفظا ولى
(زيد كالاسد) وياخود (كزيد الاسد) ونظم جليلده (مثلهم كمثل الذى استوقد نارا فلما اضائت
ما حوله ذهب الله بنورهم وتركهم فى ظلمات لا يبصرون) امثاليدر زيرا اولده مشبه به (اسد)
اولوب وثانيده تشبيه مقلوب طريقيله (زيد) اوله رق مشبه اوزرينه تقديم اولنمشدر
وثالثده مشبه به (مثل مستوقد) دركه مستوقدك حال وقصه عجيبة الشانيدر يعنى منافقينك ماسبقده
ذكر اولنان حال وقصه عجيبه لرينى نار عظيم ايقاديله علوك سطوع وارتفاعنى طلب وتهيئه اسبابيله
حصولنه بذل سعى وتعب ايدرك كسب اشتعال ايله اطراف وحوالنده اولان اماكن واشيايى اضائه
ايلديكى حينده من جانب الله تعالى ذاهب ومنطفى اوله رق ظلماتده قالمش اولانلرك حالنه تشبيهدر
واما تقديرا ولى ايتمسى (اوكصيب من السماء فيه ظلمات ورعد وبرق يجعلون اصابعهم فى اذانهم
من الصواعق حذر الموت) قول شريفنده اولديغى كبيدر زيرا تقديرنظم (اوكمثل ذوى صيب)
اولوب (يجعلون اصابعهم فى اذانهم) الآية قول شريفنك دلالتندن ايچون (ذوى) حذف
اولنمشدر زيرا (اصابعهم واذانهم) ضميرلرى ايچون برمرجعدن لازمدر وذوى محذوفدن لفظ مثلك حذفى
﴿كمثل الذى استوقد نارا﴾ قول شريفنه معطوف اولمسيله قرينه نك قياممندن ايچوندر امدى
نظم مذكورده مشبه به اولان لفظ مثل كافى ولى ايتمشدر زيرا مقدر ملفوظ كبيدر (صيب)
نزل معناسنده اولان (صاب) فعلندن فيعل اولوب مطر وسحابه اطلاق اولنور مراد العلم عند الله
تعالى منافقينك حال وشاننى كندوسنده ظلمات وبرق ورعد اولان مطرو ياسحاب آسمانى بى ادراك
ايدرك اصابت صاعقه ايله موت وهلاكدن خوف وحذرلرندنناشى انامللرينى صاعقه بى صدم سماع
ايچون قولاقلرينه ادخال ايدن كسنه لرك حالنه تشبيهدر شارح مرحوم بيورورلركه بونظم جليلى
مشبه بهك كافى ولى ايلديكى قبيلندن قلملرز كشاف وايضاحده (انما مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه من السماء)
قول شريفى مشبه بهك كافى ولى ايتمديكى قبيلدن اولديغى بيانده زيرا مراد حال دنيا بى مايه
وتقديرنه تحمل وتكلف اولنه جق مفرد آخره تشبيه اولميوب بلكى مراد ارائه نضارت وبهجتله
بعده تعاقب هلاك وفناده حال دنيايى ابتداء كسب اخضرار ورونق ايدرك بعده اصابت
خزان ايله طيران ايدن نباتك حالنه تشبيهدر ديو ذكر ايتدكلرى جهتله بو بياندن مشبه به مفرد

مقدر اولديغى صورتده مشبه بهك حرف تشبيهى ولى ايلديكى قبيلدن اوله جغى معلوم اولديغنه
مبنيدر ومصنف رحمه الله تعالى ايضاحده تصريح ايلمشدركه ﴿ يا ايها الذين امنوا كونوا
انصار الله كما قال عيسى ابن مريم للحواريين من انصارى الى الله ﴾ قول شريفى مشبه بهك
كافى ولى ايتمديكى قبيلدن دكلدر زيرا تقديركلام (ككون الحواريين انصار الله وقت قول
عيسى من انصارى الى الله) اولوب كاده ما مصدريه وزمان مقدردر نته كيم (آتيك خفوق النجم)
قولى (زمان خفوق النجم تقديرنده اولوب (خفوق) غروب وغيبوبتدر بوصورتده نظم مذكورده
مشبه به اولان (كون الحواريين انصارا) لفظى (كمثل صيب) لفظ شريفنده اولديغى كبى
بعد الكاف مقدر در وبونك حذفى مقامنه اقامه قلنان (كما قال عيسى) لفظنك محذوف اوزرينه
دلالتندن ايچوندر زيرا نظم مذكور ايله مراد مؤمنينك انصار اولمقليغى حضرت عيسى عليه السلامك
حوارينه خطاب ايلديكى ﴿ من انصارى الى الله ﴾ قولنه تشبيه اولمديغى غيرخفيدر
صاحب مفتاح نظم مذكورده (اوقع الشبه بين كون الحواريين انصار الله وبين قول عيسى عليه
السلام للحواريين من انصارى الى الله وانما المراد كونوا انصارا مثل كون الحواريين انصاره)
يعنى تشبيه حوار يونك انصار الله اولمقليله حضرت عيسى عليه السلامك حوارينه خطابا
﴿من انصارى الى الله﴾ قولى بيننده ايقاع اولنوب حالبوكه مراد حوارينك انصار الله اولدقلرى كبى
انصار اولكز ديوامر وتكليف اولديغنى بيان ايدوب وبعضيلر صاحب مفتاحك اشبو (اوقع الشبه
بين كذا وكذا) قولنك ظاهرندن اول مشبه وثانى مشبه به اولمق مراد اولمسنى ظن وتوهم
ايدرك آيتله خطاب ايسه مؤمنينه يعنى امت مرحومه محمديه عليه اكمل الصلوة والتحيه يه
اولديغندن عبارهٔ مفتاحده صواب اولان حواريين بدلنده مؤمنين اتيانيله (بين كون
المؤمنين انصار الله وبين قول عيسى عليه السلام الى آخره ديمسى ايدى زيرا مشبه حواريينك انصار
اولمسى اولميوب بلكه مؤمنينك انصار اولمسيدر ديو جزم ايلمشدر ومفتاح شارحى علامه
رازى بو بعضك كلامنى ردايله بوتقديرده نظم مذكورده مشبه به مذكور اولميه رق (اوكصيب
من السماء) قولنه نظير اولش اولمز حالبوكه قول مذكورك نظيرى اولديغى كلام صاحب
مفتاحده صريحدر وبرده كونى يعنى مؤمنينك انصار اولمقلغى قول عيسايه تشبيه ايچون
بروجه بولنمز ديو بيان ايلمشدر لكن شارح علامه دن بو كلام غلطدر زيرا قائل مذكورك مرادى
ظاهرا تشبيه مؤمنينك انصار الله اولمقلغيله قول عيسى بيننده ايقاع اولنوب حالبوكه مفتاحده
صريح اولديغى وجهله مراد تشبيهك مؤمنينك انصار اولمقلغيله عيسى عليه السلامك قول
مذكور ايله تكلملرى حيننده حوارينك انصار الله اولملرى بيننده ايقاعيدر ديمك اولوب
بوصورتده مشبه به محذوف اولان مضاف اليه يعنى كون ايله مضاف اليه اولان حواريين اوله رق
بعينه ﴿اوكصيب من السماء﴾ قول شريفنك نظيرى اولور واقعا شارح علامه نك لفظ مفتاحك
توجيهنده ذكر ايتديكى كلام قائل مذكورك قولنى رده كافيدر زيرا كلام شارح علامه نك
معناسى صاحب مفتاحك (اوقع الشبه) قولنده لام عهده محمول اوله رق تشبيهدن مراد
مؤمنينك انصار اولمقلغى تشبيه اولوب تقديركلام (اوقع تشبيه كون المؤمنين انصار الله دائرا بين
كون الحواريين انصار الله وبين قول عيسى) اولور يعنى مشبه مؤمنينك انصار اولمقلغى اولوب
مشبه به حوار يونك (نحن انصار الله) قوللرندن انتقال ايله ضمنا مفهوم اولديغى اوزره حوارينك
انصار الله اولمقلغيله كلامده صريح اولان قول عيسى اولمسنه محتملدر حاصلى صاحب مفتاحك
مرادى ظاهر تشبيهه نظرا مشبه (كون المؤمنين انصار الله) اولوب ومشبه به كون الحواريين
انصار الله ايله قول عيسى بيننده دائر و بوايكى صورته محتملدر لكن مراد اول اولوب ثانى دكلدر زيرا مؤمنينك
انصار الله اولمسنى قول عيسايه تشبيهده برمعنى يوقدر ديمك اولور وبعضيلر قائل مزبوره
جواب صددنده صاحب مفتاحك (اوقع الشبه بين كون الحواريين) قولنده اولان حوارييندن

مرادمؤمنين اولوب زيرا حوارى رجل صفى وخلصانى اولمسيله مؤمنين دخى پيغمبرمز صلى الله تعالى
عليه و سلم افندمز حضرتلرينك حواريلريدر ديو بيان ايتمشلردر بيضاوى رحمه الله تعالى
نظم مذكور (﴿قل ياايها الذين آمنوا﴾ الآيه تقديرنده اولەرق تشبيهك بين القولين اعتبارنى
دخى ذكر اولنان صورته تقديم ايله ايراد ايلمشدر والله اعلم بمراده قال رحمه تعالى (وقد يليه غيره
نحو واضرب لهم مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه) وبعضا واقع اولوركه كاف وامثالى ادات تشبيهى
مشبه بهك غيريسى ولى وتعقيب ايدر بوده مشبه به كندوسندن مفرد ايله تعبير اولنميان مركب
اولديغى وقتده اولور ومر [illegible] د ايله معبر ولما [illegible] سيله تقييدى ﴿مثل الذين
حملوا التورية ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل اسفارا﴾ قول شريفى امثالندن احترازا يچوندر زيرا نظم
مذكورده مشبه به هرنقدر مركب ايسەده لكن كندوسندن كافى ولى ايدن برمفرد ايله تعبير
اولنمشدركه (مثل) يعنى حال وقصه عجيبة الشاندن عبارتدر وادات مذكورەيى غيرك وليه
مثالى ﴿واضرب لهم مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه من السماء فاختلط به نبات الارض فاصبح
هشيما تذروه الرياح﴾ قول شريفيدر زيرا مراد قريبا دخى ذكرى مرور ايتديكى وجهله حال
دنيايى مايه و تقديرينه تمحل وتكلف اولنان مثل الماء ونبات الماء كبى مفرد آخره تشبيه
اولميوب بلكه مراد دنيانك نضرت وبهجتده وبونى ولى وتعقيب ايدن هلاك وفناده حال
دنيايى خضرت شديده ايله اخضر ناضر يعنى كمال خضرت ونضارتله ظاهر اولەرق فيضياب
رشحات امطار اولدقدنصكره كسب يبوست ايدرك صدمات روزكار ايله كأن لم يكن ذاهب
وطائر اولان حال نباته تشبيهدر ﴿واضرب لهم﴾ بين لهم معناسندە و (هشيم) يابس معناسنەدر
(تذروه) ذروت الشئ قوللرندن اولوب تطيره وتذهبه مؤداسندەدر اكر سؤال اولنورسه كه
بونظم كريمدە دخى برمضاف محذوف اعتباريله (كمثل ماء) تقديرنده اولوب (اوكصيب)
قول شريفى كبى مشبه بهك كافى ولى ايلديكى قبيلدن اولمسى نيچون جائز دكلدر جوابنده ديرزكه
بوتقديره حاجت مس ايتديرەجك برشئ اولماسيله بلا احتياج تقديره قيام وتعرج لايق اولمز واما
﴿اوكصيب﴾ قول شريفى ﴿يجعلون اصابعهم فى آذانهم﴾ ضمائرنك مرجع اقتضاسى جهتله
تقديره محتاجدر صاحب كشاف بومقالى مؤيد اولەرق ديمشدركه اكر ضمائر مذكورەنك
مرجع طلبى اولمسيدى (كمثل ذوى صيب) تقديرندن مستغنى اولوردم زيرا بن كركسه
كندوسيله تشبيه حاصل اولان مفرد حرف تشبيهى ولى ايتسون كركسه ايتمسون مشبه بهك
كيفيت منتزعه اولمسنه رعايت ايدرم كورمزميسنكه ﴿انما مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه﴾
الخ نظم جليلندە ماالفظ مفردى كافى ولى ايدوب حالبوكه غرض دنيايى مايه و ياخود تقديرى ايچون
تمحل اولنەجق برمفردە تشبيه اولميوب بلكه غرض كيفيت منتزعەيه تشبيه اولەرق مركبدر وكافى
ولى ايدن مشبه به اولمديغنه مثالده لبيدك (وما الناس الا كالديار واهلها * بها يوم حلوها وغدوا بلاقع)
قولى ظاهر وبيندر زيرا مرادى ناسى دياره تشبيه اولميوب بلكه ناسك دنياده وجودلرينى متعاقب
زوال وفناسنى اهل ديارك ديار ومنازله حلول ونزول ايله سريعا ومترادفا نهضت وارتحال
ايدرك بلقع وخالى براقملرينه تشبيهدر زيرا ناسك دياره تشبيهى بالبداهه حليه صحتدن عاطلدر
(واهلها) قولندە واو حاليه اولوب (اهلها) مبتدأ (بها) خبر و (يوم حلوها) خبرك ظرفيدر
(بلاقع) مبتداى محذوفك خبرى اولەرق (هى بلاقع) تقديرندەدر (بلاقع) بلقع وياخود
بلقعه نك جمعى اولوب كندوسنده برشئ موجود اولميان ارض قفر وخاليدر (غدوا)
بلاقعك ظرفى اولوب اشبوجمله ثانيه دخى ديه دياردن حالدر ما بعد بيت (وما المال والا هلون
الا وديعة * ولابد يوما ان ترد الودايع * وما القوم الا كالشهاب وضوئه * يحول رمادا بعد اذ هو ساطع)
اولوب مفهوم عبر نمونى معلومدر واكر سؤال اولنورسه كه نظم مذكورده ضمائرك
مرجع اقتضاسى جهتله ذوى تقديرينه حاجت مس ايلديكنى تسليم ايدەلم لكن بوكا علاوه

برده مثل تقدير ايدلمسنده وجه احتياج ندر جوابنده تقدير مذكوره
احتياج مشبه به ذوات ذوى صيب اولميوب انلرك حال وشانى اولمسنه مبنيدر
دينله مز زيرا مثل علاوه اولنميەرق يالكز ذوى تقديريله اقتصاردن مشبه بهك ذوات ذوى
صيب اولمسى لازم كلميوب مشبه به ﴿انما مثل الحيوة الدنيا كماء﴾ قول شريفنده اولديغى
كبى قصه مذكوره نك مجموعيدر بلكه جواب صواب ذوى تقديريله باب حذف وتقديرك
انفتاحندناشى (مثل ذوى صيب) تقديرى يالكز ذوى تقديريله اكتفا واقتصاردن اولى كورنمسيدر
زيرا (مثل ذوى صيب) تقديرى مقصوده ادل ومعطوف عليه اولان ﴿كمثل الذى استوقد نارا﴾
قولنه انسب واميلدر واشبو سؤال وجوابدن ظاهر اولوركه بعضيلرك ﴿كماء انزلناه من السماء﴾
قول شريفى حذف مضاف اوزره (كمثل ماء) تقديرنده اولوب مشبه به كافى ولى ايتامشدر زيرا
محذوفدر ديمسنده سهو بين ظاهردر زيرا بوتقديره اجرا ايدەجك حاجت اولمديغى مثلا و فرض
تقديرده محذوف ملفوظ كبى اولديغى مرور ايتمسيله مشبه به محذوف مقدر اولمسندن عدم
ولى لازم كلمز قال رحمه الله تعالى (وقد يذكر فعل ينبئ عنه كما فى علمت زيدا اسدا ان قرب التشبيه
وفى حسبت ان بعد) وبعض كره تشبيهدن انبا واخبار ايدەجك برفعل ذكر اولنور مثلا تشبيه
تقريب اولنەرق زيد اسده مشابهت قويه ايله مشابهدر دينلك وكمال مشابهتنى بيلدرمك مراد
اولنديغى وقتده (علمت زيدا اسدا) دينلور زيرا (علمت) لفظنده تشبيهك تحقق وتيقننه
دلالت واضحه موجوددر ومثلا تشبيه ادنا تبعيد ايله تبعيد اولنەجغى يعنى بعض مرتبه مشابهتى
واردر دينلك مراد اولنديغى حينده (حسبت وياخود) (خلت زيدا اسدا) دينلور زيرا حسبانده
ظن اوزره دلالت اولوب تحقيقه دال اولماسيله بولفظك ذكرنده زيدك اسده تشبيهى زيدعين
اسددر ديوتيقن حيثيله اولميوب بلكه ظن وتخيل حيثيله اولديغنه اشارت حاصلدر شارح
مرحوم ديركه اشبو افعالك تشبيهى انبا ايتملرى محل نظر اولوب زيرا علم وحسبان ايچون تشبيهه
دلالت اولميوب تشبيهه دال اولان انجق بزم اسدك حقيقة زيد اوزرينه حملى ممكن اولمديغنه علممزدر
وهمده تشبيه كرك فعل ذكر اولنسون وكرك (زيد اسد) امثالى ذكر اولنمسون انجق
ادات تشبيه تقديريله حاصل اولور بناء عليه اكر مصنف (فعل ينبئ عن التشبيه) موقعنده (ينبئ
عن حال التشبيه من القرب والبعد) عبارەسنى ايتان ايله فعل تشبيهك قرب وبعدى يعنى قوت وضعفنى
انبا ايچون اولديغى صورت صريحەده بيان ايلسه محتاج تأويل اولان عبارە مذكورەدن
اصوب اولوردى قال رحمه الله تعالى (والغرض منه فى الاغلب يعود الى المشبه) وتشبيهاتدن اغلب
واكثرده تشبيهدن غرض يعنى ايراد تشبيهدن مقصود متكلم مشبهه عائد اولور چونكه تشبيه برشيئى
شئ آخر اوزرينه الحاق ايتمكده منزله قياسده و بوجهتله مشبه حكم مقيسده اولمسيله وجه اولان غرضك
حكم مقيسده اولان شيئه عائد اولمسيدر قال رحمه الله تعالى (وهو بيان امكانه كما فى قوله (فان تفق
الانام وانت منهم * فان المسك بعض دم الغزال) ومشبهه عائد اولان غرض بعضا مشبهك امكان
وقوعيسنى يعنى امر ممكن الوجود اولديغنى بيان اولور و بوده امتناع وقوعنى ادعا ووجودنه
مخالفت ممكن اولان امور غريبەده اولور نته كيم ابى الطيبك (فان تفق الانام الخ) قولنده واقع
اولمشدركه سيف الدوله حقنده نظم ايتمش اولديغى قصيدەنك مقطع غراسيدر (تفق) فاق يفوق دن
تعلو معناسنه اولوب (الانام) من الانام تقديرندەدر جواب شرط محذوف اولەرق سببى مقامنه
اقامه اولنمشدركه (فان تفق الانام فلا استبعاد ولا استنكار فان المسك ايضا بهذه المثابة)
ديمكدر وبونده تشبيهدن غرض مشبهك بيان امكانى اولمسى شووجهلەدركه مراد شاعر
ممدوحى ناسه برحيثيده فائقدركه انكله ناس بينده مشابهت باقى قالميوب بلكه برأسه اصل
وبنفسه جنس اولمشدر ديمك استربوايسه ظاهرا ممتنعدر زيرا بعض آحاد نوعك اونوعه
خاص اولان فضائلده آحاد نوعدن عد اولنميەجق درجەيه منتهى اولمسى مستبعد در وبوامتناع

ظاهر یدینشاشی اثبات مدعا ایچون حال ممدوحی حال مسکه تشبیه ایله اقامهٔ حجت وبیان امکان ایدرکه مسك دم غزال ایکن سائر دماده موجود اولمیان اوصاف شریفه‌نك مسکده وجودندن ایچون دمادن غیر معدوددر اکرتشبیه بو بیتك قنقی محلنده اولدیغی استفسار اولنورسه دیرزکه بینك هرنقدر صراحةً تشبیهه دلالتی یوغیسه‌ده ضمنا دلالت ایدر شویله که معنای بیت سن افرادانامدن ایکن احاد وجودهٔ بنی نوعکه فائق اولمقلغك امر مستبعد دکلدر زیرا مسك دخی بعض دم غزال اولوب حالبوکه دمایه فائق اوله‌رق حتاکه دمادن غیر معدوددر دیمك اولوب بوایده سنك حالك حال مسکه شبیهدر مفهومندن عبارتدر الحاصل تشبیه حال ممدوح ایله حال مسك بینده اولوب شارح مرحوم بوتشبیهه (تشبیه ضمنی) ویاخود (تشبیه مکنی عنه) تسمیه‌سنی رأی ایلشدر قال رحمه الله تعالی (اوحاله کما فی تشبیه ثوب بآخر فی السواد) (امکانه) اوزرینه معطوفدر یعنی یاخود غرض تشبیه مشبهك حالنی یعنی اوصافدن قنغی وصف اوزره اولدیغنی بیان اولور مثلا سواده برثوب ثوب آخره تشبیه اولنور بوده مخاطب مشبه بهك اونی بیلوب مشبهك اونی معلومی اولمدیغی صورتده اولور والاحال مشبه مبین اوله‌رق تشبیهدن غرض حال مشبهی بیان ایچون اولمش اولمز قال رحمه الله تعالی (اومقدارها کما فی تشبیهه بالغراب فی شدته) ویاخود تشبیهدن غرض حال مشبهك قوت وضعف وزیاده ونقصانده مقدارنی بیان اولور نته کیم مثلا برثوبك رنکی سیاه اولدیغی معلوم سامع ایسه‌ده سیاهلغنك نه درجه‌ده اولدیغی معلومی اولمامسیله شدت سواده غرابه تشبیه اولنور قال رحمه الله تعالی (اوتقریرها کما فی تشبیه من لایحصل من سعیه علی طائل بمن یرقم علی الماء) مرفوع اوله‌رق (بیان امکانه) قولنه معطوف اولوب مجرور اوله‌رق (امکانه) اوزرینه معطوف دکلدر زیرا بیان تقریر مشبهده برمعنی بوقدر قاموسده (الحاصل من کل شیء مابقی وثبت وذهب ماسواه) اولوب اساسدن روایت محشی اوزره (حصل علیه من حق کذا) قوللرینك معناسی (بقی منه) دیمکدر یعنی بعضا غرض تشبیه حال مشبهی نفس سامعده تقریر وشانی تقویه اولور مثلا سعی واقدامندن برطائل وفائده اوزره باقی قالمیان یعنی سعیندن برفائده وثمره حاصل اولمیان کسه صفحهٔ میاه اوزره نقش رقام ایلیان شخصه تشبیه اولنور زیرا اشبو طریق تشبیه ایله حاصل اولان عدم فائده‌نك تقریر وتقویهٔ شانی غیریسنده موجود اولمیوب مثلا (فلان لایحصل من سعیه فائدة) دینلسه سعیندن عدم حصول فائده‌یی مبین اوله‌رق صورت تشبیهده اولان تقریر وتقویه حاصل اولمز چونکه تقریر ایچون اولان تشبیهده اصل اولان محسوساته تشبیه اولوب معقولاته تشبیه اولنمسی دخی منزلهٔ محسوساته تنزیل طریقه سنده در فکرك حسیات ایله الفتی ایسه عقلیات ایله الفت ومؤانستدن اتمدر زیرا حسیاتك حصولی مقدم ونفسك حسیات ایله فرط الفتی غیر مبهمدر کورمزمیسنکه یومك طول ایله وصفنی مراد ایتدیککده (یوم کاطول ماتوهم) (ویاخود) کأنه لاآخرله (دینلسه سامع بوشالردن شاعرك (ویوم کظل الرمح قصر طوله * دم الذق عنا واصطکاك المزاهر) قولی درجه‌ده کسب انس ایدمز زیرا اولیندن مستفاد اولان معقول وبینده ایراد اولنان ظل رمح محسوسدر ووقت طلوع وغروب شمسده رماحك ظلالی ذاتنده اولان طولك اضعف مضاعفی درجه‌ده ممتد اولمسیله کثیر الطول اولان اشیا ظل مذکوره تشبیه اولنور (ویوم) رب یوم تقدیرنده ذق طولوم معناسنه اوله‌رق دم ذقدن مراد باده در (مزاهر) مزهرك جمعی اولوب فارسیده چارپاره وترکیده ذل دید کاری رقاصلرك آلت لهو یدر مفهوم بیت وقت طلوع وغروبده اولان ظل رمح کبی طول ودراز نیجه کونلری بزدن صدور ایدن تناول بادهٔ فرحفزا وآوازهٔ تضارب چارپارهٔ چنکی دلکشا قصر ایدرك سرعتله امرار ایلشدر زیرا سرور ونشاط موجب قصر اوقاتدر دیمك اولور وکذلك یومی قصر ایله وصف مراد ایدرك (یوم کا قصر مایتصور) ویاخود (کلمح البصر) ویاخود (کأنه ساعة) دینلسه بوتشبیهلری)

(ایام کاباهیم القطا) قوللرنده شاعرك ظللنا عند باب ابی نعیم * بیوم مثل سالفة الذباب) بیتنده اولان استیناس سامع درجه‌ده انسیت بوله‌مز سین (اباهیم قطا) قطادینلکله معروف اولان مرغك اصابعی معناسنه اولوب قصر ابهامده مثل سائردر (ظللنا) دخلنا فی النهار دیمکدر (سالفه) مقدم عنق در مفهوم بیت ابو نعیمك بابنده کذران ایدن وقتنی کمال قصرده مقدم عنق ذبابه تشبیهدر که غرضی باب نعیمده اولان طیب ایامنی ثنادر زیرا ایام وصال وسرور قصر ایله وایام فراق واحزان طول ایله توصیف اولنور وکذا (فلان اذاهم بشیء لم یزل ذلك عن ذکره وقصر خواطره علی امضاء عزمه فیه ولم یشغله عنه شیء) یعنی مثلا فلان ذات برامره عزم وقصد ایلسه امر مذکوری قلبندن فك وازاله ایتمیوب انده اولان امضای عزیمتی اوزره خواطر وافکارنی قصر ایله کند وسنی امر مقصود مذکوردن برشی اشغال ایله‌مز دینلسه سامع بوکلامده سعد بن ثابتك (اذا هم القی بین عینیه عزمه * ونکب عن ذکر العواقب جانبا) بیتنی انشادن تصادف ایلدیکی نشاط ورایحه‌یه مصادف اوله‌مز زیرا مفاد بیت صورت اهتمامك دائرهٔ حس وابصارده اولدیغی طریقه سنده‌در (نکب) تنکب معناسنه اولوب انحرف دیمکدر (جانبا) لفظنك انتصابی یا ظرفیت اوزره اوله‌رق (فی جانب) تقدیرنده ویاخود حالیت اوزره اوله‌رق (متجنبا) مفادنده‌در (هم والقی) عاملریله ضمائر سائره ماقبلنده‌کی بیتده اولان کریمه راجع اولوب مراد نفس شاعر وعزمدن مقصود معزوم علیهدر مفهوم بیت کریم ممدوح برشیئه هم وقصد ایلسه مقصود ومعزوم علیهی اولان شیء مذکوری ساحهٔ معاینه القا ایدرك نصب عین اتخاذ وبوبابده عواقب امری خاطرندن برطرف ایدوب مطالعهٔ عواقبدن اعراض ایلر دیمکدر که مراد جرأت وتیقظ وعدم مبالات عواقبله وصفدر قال رحمه الله تعالی (وهذه الاربعة تقتضی ان یکون وجه التشبیه فی المشبه به اتم وهو به اشهر) واشبو مشبهك امکانی ویاخود حال ویاخود مقدار حالنی بیان ویاخود حالنی نفس سامعده تقریردن عبارت اولان اغراض اربعه وجه تشبیهك مشبه بهده مشبهدن اتم ومشبه بهك وجه شبهله اشهر واعرف اولمسنی اقتضا ایدر (هو) ضمیر مرفوعی مشبه بهه عائد اولوب (وجه التشبیه) اوزرینه (واشهر) اتم اوزره معطوفدر زیرا مقصود اغراض مذکوره‌نك امر بنی مقتضی اولدیغنی افاده اولمسیله موقع حالده جمله دکلدر واتمیت واشهریتله مراد تشبیه ایله کندوسنه توجیه خطاب اولنان شخص عندنده اتمیت واشهریتدر واشهریت اعرفیتدن کنایه اولوب معنای اعرف (اشد معرفة) دیمك اولمسیله مفادی اکر مشبه وجه شبه ایله معروف اولوار ایسه مشبه بهك دها زیاده معروف اولمسنك لزومندن عبارتدر واشبو عبارهٔ مصنفك ظاهری اغراض اربعه دن هربرلرینك اتمیت واعرفیتی اقتضاسی اولوب حالبوکه حقیقت امر بویله دکلدر زیرا اغراض مذکوره دن امکان مشبهی بیان بالکز مشبه بهك اشهریتنی مقتضی وبوده مشبهك مشبه به اوزرینه قیاسیله امکاننه دلیل اتخاذی صحیح اولمسی مطالعه‌سنه مبتنی اولوب وجه شبهك مشبه بهده اتمیتنی اقتضا ایتمز وکذلك اغراض مذکوره دن بیان حال مشبه بالکز مشبه بهك وجه شبهله اشهریتنی اقتضا ایدوب اتمیتنی غیر مقتضیدر شویله که مثلا سواده متساوی اولان ثوبیندن احدهما مشبه وآخر مشبه به قلنمق صحیح اولور زیرا غرض مجرد تشبیه اولنان ثوبك لونی سیاه اولدیغنی اشعار اولوب زیاده ونقصان اولمسی مانفت دکلدر وکذلك اغراض مذکوره دن حال مشبهك بیان مقداری (مشبه بهك اتم اولمسنی اقتضا ایتمیوب بلکه مشبه بهك وجه تشبیهده حقیقة ویا ادعاء حدود درجه‌سی نه مقدار ایسه مشبه دخی اودرجه‌ده اوله‌رق زیاده ونقصان اولمامسنی اقتضا ایدر تاکه مشبه ضعف وقوتده مشبه بهك بولندیغی مقدار اوزره تعیین ایده ایچون بیان مقدار حال مشبهده وجه تشبیه هر نه مقدار زیاده ونقصاندن سالم اولورسه تشبیه دخی اوقدر ساحهٔ قبولده داخل اولور دینلشدر وامااغراض مذکوره دن تقریر حال

مشبه اتميت واشهر يتدن ايكيسنى دخى اقتضا ايدر زيرانفسك شئ اتم واشهره ميلى زياده
اولمسيله اتم واشهره تشبيه مزيدتقرير وتقويه ايچون اجدر واليقدر الحاصل ظاهر كلام
مصنف غيرمستقيم اولمسيله كلامنى مجموع اغراضك مجموع امرينى اقتضاسنه حمل ايتمك لازم كاور
وبوصورتده امريندن بعضيسنك بعض اغراضه اختصاصى خلل ويرمز ومصنفك اتميت
واشهريتى اغراض اربعهٔ مذكوره يه تخصيص ايتمسنك سبب وعلتى استفسار اولنورايسه
بياننده ديرزكه بوتخصيصك سببى تشبيه مشبهك تزيين وياخود تقبيح وتشويهى
وياخود استطراف واستغرابى اغراضنه مبتنى اولورسه بوصورتلر مشبه بهك
وجه شبهده اتم واعرف اولمسنى اقتضا ايتمامسيدر زيرامثلا شديد السواد اولان وجه
هندينك غرض تزيين ايچون مقلهٔ ظبيه يعنى چين آهويه تشبيهى صحيح اولوب حالبوكه
نه مقلهٔ ظبيده اولان سواد وجه هنديده اولان سواددن اتم ونه مقلهٔ ظبى سواد جهتندن
وجه هنديدن اشهر واعرفدر ومثلا صورت تشويهده مجدور ايله سلحهٔ جامده منقوره بينده
مشترك اولان هيئت سلحه ده اتم وسلحه بوهيئتله اشهر دكلدر استطرافده دخى بويله دز بلكه
مشبه به وجه شبهده هرنقدر اندر واخفى اولورسه تشبيه دخى اشبو اغراض ثلثه نك تأديه سنه
اومقدار اوفق اولور زيرا صورت ندر وخفا موافق استطراف اولديغى مستغنئ ايضاح اولوب
تزيين وتشويهده دخى مشتهر اولميان شيئك حسن وياقبحى غرابتلرندنناشى مألوفدن زياده
موجب تأثير اولور وبومقامده كلام صاحب مفتاح حال اضطرابده بولنمشدر زيرا
ديمشدركه مشبه بهك حق جهت تشبيهده مشبهدن معروف وجهت تشبيهه مختص ومشبهدن
زياده جهت تشبيه ايله حالى اقوى اولمسيدر وبووجه ايله اعرف واخص واقوى اولمسه
مشبهك نه مقدار ونه امكانك بيانى ونه زيادهٔ تقريرى ونه ده معرض تزيين وتشويهده ابراز
ايچون مشبه بهك ذكرى صحيح اولمز زيرا مجهولك مجهول ايله تعريفى وبرشيئك مساوى اولديغى
شى ايله تقرير بليغ ايله تقريرى قرين صحت اولمز وكذلك مشبه به وجه مذكور اوزره اولمديغى
صورتده مشبهك معرض استطرافده ابرازى ايچون ذكر اولنمسى دخى صحيح اولمز مثلا
كنديده جمر موقد اولان فحمى مسكدن وامواجى ذهبدن اولان بحره تشبيه مشبه به اولان بحر
موصوفك امتناع وقوعى لاجل الاستطراف واقعده موجود اولان فحم مذكوره نقل ايچوندر
وبونده اولان استطراف وغرابت مشبه اولان فحمك شئ ممتنعه مشابهتندنناشى ممتنع حكمنده
واومساقده قلنمسيدر وياخود فحم مذكورك بحر مزبوره تشبيهى وجه آخردن ايچوندر
شويله كه مشبه بهك مطلقا وياخود عند حضور المشبه ذهنده ندرت حضورنى (لمثل ماذكر)
مشبهه نقل ايچوندر اشته صاحب مفتاحك محصول كلامى بوندن عبارت اولوب شارح علامه
(لمثل ماذكر) قولنى (اى ليستطرف استطراف النوادر) قوليله يعنى ذكر اولنان مشبه بهك
ذهنده ندرت حضورنى مشبهه نقل استطراف نوادرله استطراف ايچون اولمسيله تفسير ايلمشدر
وبوتفسيرا وزره صورت اوليده استطراف امتناع وقوع مشبه بهى نقل ايچون تعليل اولديغى
مثللو اشبو (لمثل ماذكر) قولى دخى مشبه بهك ندرت حضورنى نقل ايچون تعليل اولهرق
بوحالده اعرف واخص واقوى اولميان مشبه بهك صورت استطرافده ذكرى صحيح اولمديغى
تعليلدن خالى اولمش اولور وبعضيلر اشبو (لمثل ماذكر) قولنى ذكر اولنان تعريف المجهول
بالمجهوله حمل ايتمشلردر بوتقديرده مشبه به مذكورك عدم صحت ذكرى تعليلدن خالى اوليوب
وسياق كلام سكاكى يه موافق اولانده بودر حاصل كلام دليل سكاكى دعواسى اولان عدم
صحت ذكره غيرمطابقدر زيرا دليلى مشبه بهك حال جهتندن وجه تشبيه ايله اقوى اولمسنك
وجوبنه يالكز زيادهٔ تقرير ايچون اولان تشبيهدن ماعدا صورتلرده دلالت ايتمز واقعا تشبيه
تزيين وياخود تشويه وياخود استطراف ايچون اولديغى صورتده اشبو اغراضك حصولچون

مشبه بهك استحسان وياخود استقباح و ياخود غرابت ويا ندرتده اتم اولمسى لازمدر واما هيئت
مشتركه اولان وجه تشبيهده مشبه بهك اتم اولمسى غير مشروطدر بوتقديرده جهت تشبيه ايله
مراد سكاكى وجه شبه اوليوب بلكه تشبيه كنديسنه توجه ايدن مقصد يعنى تشبيه كنديسيچون
ذكر اولنان امر اولمسى غيربعيددركه تشبيهدن غرض امر مذكوردر زيرا صاحب مفتاح
ديمشدركه تشبيهدن غرض مشبهك حال و يا مقدارنى بيان اولديغى صورتده مشبه بهك
وجه شبهده اعرفيتى واجب اولوب لكن بيان مقدارنده اشبو اعرفيتله برابر وجه تشبيهده
مشبهك مقدارى حدنده اوله رق ازيد وانقص اولماسى دخى اقتضا ايدر واكر غرض
ناقصى كامله الحاق وياخود عند السامع زيادهٔ تقرير اولورسه وجه تشبيهده اتم اولمسى وغرض
مشبهك بيان امكانى و ياخود تزيين و ياتشويهى اولورسه مشبه بهك وجه تشبيهدن قصد
اولنان شيده حكمى مسلم يعنى وجه شبهك كنديسيچون ثبوتى معروف اولمسى ومشبهك
استطرافى قصد اولنديغى حينده مشبه بهك ذهنده نادر الحضور اولمسى واجب اولور قال رحمه الله
(اوتزيينه كما فى تشبيه وجه اسود بمقلة الظبى) رفع ايله (بيان امكانه) قولنه معطوفدر يعنى
بعضا مشبهه عائد اولان غرض تشبيه سامعك عين وخيالنده مشبهك تزيينى اولور بوده وجه شبهده
مسلم الحسن اولان بر امره تشبيه اولنمسى طريقيله اولور مثلا وجه اسودك مقلهٔ غزاله تشبيهى
بوقبيلدندر يعنى بو تشبيهدن غرض چشم سياه غزال غايت ملاحتله معروف اولديغندن وجه اسودى
نظر سامعده مزين قله رق ميل ورغبتى جلب ايتمكدر (مقله) عيندن محل بياض وسواد
اولان شحمه در قال رحمه الله تعالى (اوتشويهه كما فى تشبيه وجه مجدور بسلحة جامدة قدنقرتها
الديكة) وياخود تشبيهدن غرض خيال سامعده مشبهى تشويه وتقبيح اولور نته كيم مجدور
يعنى چيچك بوزوغى اولان يوزى خروسك منقاريله نقر ونقب ايلديكى نجس يابسه تشبيه بوقبيلدن
اوله رق غرض وجه مجدورى تشويه وتقبيح ايله تنفير سامعدر حضرت فاروق برشهادت
خصوصنده زيادى (ياسلح الغراب) تعبيريله تعيير بيورمشلردركه (تشويه) تقبيح معناسنه اولوب
(امرأة شوها) قبيحة الوجه ديمكدر (ديكه) كسر دال وفتح يا ايله جمع ديكدر كه تركيده
خروس دينلور قال رحمه الله تعالى (اواستطرافه كما فى تشبيه فحم فيه جمر موقد ببحر من المسك
موجه الذهب لابرازه فى صورة الممتنع عادة) وياخود غرض تشبيه مشبهى طريف وعجيب وحديث
وجديد يعنى بديع وغريب عد ايلمككدر مثلا بر طرفدن يانمقده اولان فحم يعنى كورى ذهب
آتشين ايله تموج ايدن بحر مسكه تشبيهده اولان استطراف كبيدركه بوتشبيهده مشبهك استطراف
واستبداع اولنمسى مشبهى عادة ممتنع صورتنده ابرازدن ايچوندر شويله كه مسكدن دريا اولوب
موجلرى التوندن اولمق اكرچه قدرت بارى يه نسبتله ممكن ايسه ده عادتا ممتنع اولمسيله فحم ذى جمر
موقدى بوكا تشبيه مشبهى ممتنع صورتنده ابراز اوله رق عند السامع بديع وغريب عد اولنور
قال رحمه الله (وللاستطراف وجه آخر وهو ان يكون المشبه به نادر الحضور فى الذهن امامطلقا كامر
واماعند حضور المشبه كما فى قوله (ولازوردية تزهو بزرقتها * بين الرياض على حمر اليواقيت * كأنها
فوق قامات ضعفن بها * اوائل النار فى اطراف كبريت) واستطراف ايچون ذكر اولنان صورت
ممتنعده ابراز مشبهك غيرى بروجه اولوب بوده مشبه بهك ذهنده نادر الحضور اولمسيدر زيرا
ذهنه خطورى نوادراتدن اولان شى ايله مشبه اجتماع ايلديكى كبى امر مستطرف ومستغرب اولور
بوده يا مطلقا ذهنده حضورى نوادردن اولمسيله اولور مثال مذكور يعنى كندوسنده جمر موقد
اولان فحمى موجى ذهب اولان بحر مسكه تشبيه كبى زيرا كندوسى مسك وامواجى ذهب اولان
بر بحرك خاطره كلمسى پك نادر برشيدر بوصورتده اشبو مثالده استطرافك ايكى وجهى موجود
اولمش اولور وياخود مشبه بهك ذهنده ندرت حضورى مشبهك ذهنده حضورى حيننده اولور
نته كيم ابى العتاهيه نك بنفسج يعنى منكشه دينلان شكوفه يى توصيفده نظم ايتمش اولديغى

(ولازوردية تزهو الخ) قولنـده واقع اولمشـدر (واو) رب معناسـنه اولوب (لازورد) زای
خالصه ایله فارسـیده زای غلیظه ایله لاژوردن معربدر ترکیـده لاجورد دینلور کوك برطاشدر
بوراده بنفسج ایچون وصف اولوب (رب بنفسج لازوردیة) تقـدیرندهدر (تزهو) تتکبر
معناسنهدر جوهریده (زهی الرجل فهو مزهو) دینلوب استعمـالی بناء مفعول ایله اولدیغی تصریح
اولنوب ابن زیدون بناء فاعل اوزره (زها یزهو زهوا) لغتنی دخی روایت ایتمشـدرکه اشبو بیت
بولغتـدندر (زرقه) ضم ایله کوکلك معناسـنهدر ماء صافی به ماء ازرق دینلورکه زرقی بین یعنی
شدید الصفا دیمکدر (علی حمر الیواقیت) تزهو ایچون صله اولهرق مراد یواقیته شبیه کل وشقایق
امثالی قرمزی شکوفه اولوب اسـتعاره و یاخود یاقوت دینلان نفس حجر مشهورهدر وبنفسجك
بونلر اوزرینـه زهو وتفـاخری بنفسج کوکلکنده بونلردن حمرتلرنده احسن اولدیغنی افاده دن
عبارتدر و (کأنها و بها) ده اولان ضمیرلر لازوردیه ایله موصوف اولان بنفسجه راجع اولوب
جنس ایله افراد اراده سـنه محمول وازهاره رجوعی محتملدر (ضعفت) قامالك وصـفی اولوب
(ضعفت تلك القـامات بحملها) دیمکدر قامات ایله مراد بنفسجك ساقلری اولوب ضعفلری
انحنالرندن کنایهدر اوائل ناردن مراد کبریته متصل اولان ناردرکه شعلهٔ مرتفعهسندن احترازدر
مفهوم بیت چمنزار و بساتین ایچره لاجورد رنکلی منکشهلر رنك ازرق ایله قرمزی یاقوتلر اوزرینه
و یاخود همرنك یاقوت اولان ازهاره ابراز حسن فائقـله اظهار زهو ومفاخر ایدرلر کو یا که ساق
ضعیف منحنیلری اوزره اطراف کبریتده رنك زرقله تابدار اولان اوائل ناره مشابهت کوسـترلر
دیمك اولور حقیقة کبریتك رشتهٔ معمولی اشـعال اولنوبده شعلهسـنك کبریته متصل اولان محلی
دقت اولنسـه غایت اطیف بر رنك ازرق مشاهده اولنهجغی غیر منکردر انجق بووجهله اطراف
کبریته صورت اتصال نارك ذهنـده حضوری موجب ذهب اولان بحرمسـکك ندرت خطوری
درجهده دکلسه ده لکن بنفسجك ذهنده حضوری حینده تخطری نادر اولمسیله بووجهله بحسب
الحضور بینلرندهغایت تباعدله بعدیت اولان صورتینك عناق واجتمـاعنی مشاهده باعث اسـتطراف
واسـتبداع اولور شویله که طرفین بیننده عندالخـاطر الفت وموانست دائمه اولمـامسیله بطریق
التشـبیه اجتمـاع ومعانقهلری کورلدیکی کبی غـریب وعجیب عد ایدیلور واشـبو بیتـده اولان
ومتلالی اولان ازهار واوراق رطب وابدار ایچون کبریت کـبی اوزرینـه یبوست اسـتیلا ایدن
برجسمدهکی ناره مشابهت ارائه ایدوب مبنای طبایع ونفوس ایسه برشیئك موضع غیر معهوددن
ظهوری حینده اوشیئه میلی اکثر وشغف وحرصی الیق واجدر اولمق اوزرهدر قال رحمه الله تعالی
(وقد یعود الی المشـبه به وهو ضربان احدهما ایهام انه اتم من المشـبه وذلك فی التشبیه المقلوب کقوله
(و بدا الصباح کأن غرته * وجه الخلیفة حین یمتـدح) و بعضا غرض تشـبیه مشـبهبهه عائد
اولهرق بوده ایکی ضرب اولوب اول وجه تشـبیهده مشبهبه مشـبههدن اتم اولدیغنی ایهـامدر
و بوایهام تشبیه مقلوبده اولور (تشبیه مقلوب) وجهشبهده ناقص اولان شیئی مشبهبه قلمقدرکه
مقصود اوشیئك اکمل وزائد اولمسنی اعتبار وادعادر نته کیم محمد بن وهیبك (و بدا الصباح الخ)
بیتنده واقع اولمشدر (بدا) ظهر معناسنهدر (غره) وجه فرسده درهمدن زائد اولان بیاض
معناسـنه اولوب بعده هرشـیئك اعز واکرمنده استعمال اولنمشـدر وصباحك غرهسی بیـاضیدر
مفهوم بیت انکشاف ستارهٔ ظلمت لیل ایله رخسارهٔ نهـار ظاهر و بدیدار اولمسیله مشاهده اولنان
صباحت افق سـپیدی حین انشاد مدایحده رونق بشاشـتله تابدار اولان وجه خلیفهیه تشـبیه
اولوب بوایسه تشبیه مقلوبدر شویله که وضوح ضیاده بیاض صباح وجه خلیفهدن اتم وازید
اولمسیله وجه خلیفهیی بیاض صبحه تشـبیه ایدهجك محلده وجه خلیفه بیـاض صبحدن اتم وازید
اولمق ادعاسنه مبنی قلب ایدرك بالعکس بیـاض صبحی وجه خلیفهیه تشبیه ایلمشـدر بوجهتله اشبو

تشبیهده غرض مشبه بهه عائد اولوب وجه خلیفهنك وضوح وضیاده ایهام اتمیتی قصد اولنمشـدر
و (حین یمتدح) قولنـده ممدوح مشارالیـه حق مادحی معرفت ومادحه اصغا والتفات واظهار
ارتیاح و بهجـات ایدرك نزد حضارده شاننـه رعایتـله متصف اولوب استمـاع مدحده ابراز بشر
وطلاقتله متکیف اولهرق کرمده کامل حاصلی قدر دان بیعـادل اولدیغنـه اشارت واردر قال
رحمه الله تعالی (والثـانی بیان الاهتمـام به کتشبیه الجـایع وجها کالبدر فی الاشراق والاسـتدارة
بالرغیف ویسمی هذا اظهار المطلوب) وغرض تشـبیه مشبهبهه عائد اولان تشبیهدن ضرب ثانی
مشبهبهه بیان اهتمـامدر مثلا جایع وکرسنه اولان شخصك اشراق واسـتدارهده بدر منیره نظیر
اولان وجهی رغیفه تشـبیه ایتمسی بونوعدندر (رغیف) یوفقه اتمکدر زیرا طعامه مشـتهی
اولان کسه عندنده شایان اعتنا واهتمـام اولان رغیفدرکه اظهار طلب نان وطعامه وسـیله اولور
حتی ادبیـاتده مرقم اولدیغی وجهله صاحب بن عبـاد حقنـده هم جلیس بزم منادمتلری اولان
ارباب سخنـدن هر برلری براسلوبده آغاز مدح وستایش ایدرك بومیانده برشریف ظریف (اشهی
الی النفس من الخبز) کـلامیله جناب صاحبك نفوس خلائقه خبزدن اشتهی اولدیغنی ایراد ایتمسیله
اظهـار مائده یه امر واشارت ایلمشـدر وغرضدن بونوع اوزره مشتمل اولان اشبو تشـبیهه
(اظهـار المطلوب) تسمیـه اولنور قال رحمه الله (هذا اذا ارید الحـاق الناقص حقیقة اوادعاء
بالزائد فان ارید الجمع بین الشـیئین فی امر فالاحسن ترك التشـبیه الی الحکم بالتشابه احترازا من ترجیح
احد المتساوبین) واشبو احد شیئینی مشبه وآخری مشبهبه قلمق انجق تشبیهدن غرض مشـبههه عائد
اولدیغی صورتده حقیقة ومشـبه بهه عائد اولدیغی تقـدیرده ادعاء وجه شـبهده ناقص اولان
شـیئی زائد اولان شـیئه الحاق ایتمك مراد اولندیغی وقتـده اولور لکن شارح مرحوم دیرکه
بوکلام محل نظردر زیرا ماتقدمك جملهسی کندوسـنده وجه شـبهده ناقصی زائده الحاق قصد
اولنـان قبیلدن دکلدر نته کیم (وهذه الاربعـة تقتضی) قولنی شرحده تفصیلا بیـانی مرور
ایتمشدر سیلکوتی مرحوم صدد جوابده شارحك بوسؤالی (الحاق الناقص بالزائد) قوللرنده
(فی وجه الشـبه) قیدنی زیاده ایتمسـندن یعنی ناقص وزائد اولمقلغی وجهشبهده اعتبار ایلمسندن
نشئت ایدوب مراد مصنف ایسـه ذکری مرور ایدن اغراضدن برغرضده ناقصی زائده الحـاق
دیمك اولمسـیله بومعناجه کلام محل اعتراض اولمدیغنی بیان ایتمش وکأن بوجوابی شارحك کلام
صاحب مفتاحی تأویلده مسبوق اولان تحقیقاتندن استنباط ایلمش ایسـهده لکن مقال حکم
بالتشابهه رد اوزرینـه اولوب بوایسـه وجه تشـبیهده تساویٔ طرفین اولدیغی صورتده جریان
ایدهجکی معلوم بولنمسـیله شارحك اعتبار ایلـدیکی قید مذکوره مقام قرینهٔ واضحه اولهرق
مخشینـك توجیهی غایت ضعفیتـده اولدیغی لایح خاطردر امدی اکر ذکر اولنـدیغی اوزره
وجهشبهده ناقصی زائده الحاق مقصود اولمیهرق شیئین بینی اموردن برامرده جمع مراد اولنورسه
یعنی فی نفسه کرکسه احدهماده زیاده ونقصانلق موجود اولسون وکرکسه اولمسون امر مذکورده
احد طرفین ناقص وآخر زائد اولدیغی قصد اولنمیـهرق مجرد بینلرینـك جمعی مقصود اولورسه
بوصورتده ترجیح احد متساوینـدن احترازا ایچون احسن اولان تشـبیهی حکم بالتشـابهه ترك
ایتمکدر یعنی احدهمانك آخره تشـبیهندن قطع اعتبار ایله مشابهت ومماثلتی طرفینـده اعتبـار
ایلمکدر تاکه شیئیندن هر بریسی هم مشبه وهم مشبهبه اولهرق وجه شبهده متساو بیندن احدهمانك
آخره ترجیحـندن احتراز حاصل اوله قال رحمه الله (کقوله (تشابه دمعی اذجرا ومدامتی * فمن
مثل ما فی الکأس عینی تسکب * فوالله ما ادری ابالخمر اسبلت * جفونی ام من عبرتی کنت اشرب)
نته کیم اشبو حکم بالتشابهه ترك ایله احد امرینك آخره تشبیهنی عدم اعتبار ابی اسحق صابینك
(تشابه دمعی الخ) قولنـده واقع اولمشدر (دمع) کوز یاشی و (مدامه) خمر و (جفون)
جمع جفن اولهرق کـوز قپاغیـدر (اذجرا) تشابه ایچون ظرف (فمن مثل) قولی تشا بهی

تعليلدر (اسبلت) سالت معناسنه اولوب (اسبل الدمع والمطر واسبلت السماء) قوللرى (هطل ونزل وتتابع وسال) مفادنده‌در بوصورتده (ابالخمر) ده اولان باتعديه ايچون اولوب بعضيلرك وهمى كبى زائده دكلدر مفهوم بيت وقت جريانده سرشك خونمله صهباى كلكون يكديكره مشابه اولدى زيرا كوزلرم جام مصفاده اولان شراب نابك نظيرنى سكب واساله ايتمكده در نام خدايه قسم ايدرمكه جفون عينمى كاسه‌ده اولان شرابى اسيال ايلشدر يوقسه خمر ديو نوش ايلديكم عبرات عينميدر بونلرى فرق وتمييزه مقتدر دكلم ديمك اولور شاعر مرقوم خمر ايله دمع بيننده تساوى اعتقاد ايدوب واحدهما حمرتده زائد وآخر ناقص اوله‌رق زائده الحاقنى قصد ايتمديسه بيتلرنده تشابهله حكم ايدوب احدهمانك آخره تشبيهنى نظر اعتباردن ترك واسقاط ايلشدر قال رحمه الله (ويجوز التشبيه ايضا كتشبيه غرة الفرس بالصبح وعكسه متى اريد ظهور منير فى مظلم اكثر منه) واشبو شيئين بيننك برامرده جمعى اراده عندنده تشابه احسن اولديغى مثلاو تشبيه دخى جائز اولور مثلا غرهٔ جبين فرس صبحه وبالعكس صبح غرهٔ فرسه تشبيه اولنور بوده تشبيه ايله شئ منيرك كندوسندن اكثر اولان مظلمده وقوع وظهورنى افاده قصد اولنديغى حينده جريان ايدر وبوصورتده غرهٔ فرسك ضيا وانبساط وفرط تلألؤ وامثاليله وصفنده مبالغه قصد اولنمامسى اقتضا ايلر زيرا بونلردن بريسى وجه شبه اوله‌رق مبالغه قصد اولنوبده على سبيل الحقيقه تشبيه مراد اولنديغى وقتده غره‌يى مشبه وصبحى مشبه‌به قلمق واجب اولور زيرا ضيا وتلألؤده صبح غره‌دن ازيد اولمسيله مشبه‌به اولمسى تعين ايدر الحاصل وصفده مبالغه قصد اولنميوب مجرد شئ منيرك شئ كثير مظلمده وقوع وظهورنى افاده قصد واراده اولنورسه تشابه وتشبيهدن ايكيسى دخى جائز اولوب وبوتشبيهده تارة غره‌يى مشبه وصبحى مشبه‌به وتارة بالعكس صبحى مشبه وغره‌يى مشبه‌به قلمق جارى اولور واما وصفده مبالغه قصد اولنديغى كبى تشابه جارى اولميه‌رق تشبيه تعين ومشبه‌به صبح اولديغى تحقق وتبين ايدر شيخ اسرار بلاغتده بووجهله رفع برقع خلاصهٔ مقال ايلشدركه برصفتك برشيئه اثباتنده برنوع مبالغه وناقصك زائد كبى اولمسنى ايهام قصد اولنميه‌رق مطلقا صورتده وشكلده واونده شيئين بينى وياخود اصل اولان مشبه‌بهك زياده ونقصان وضعف وشدتى مقدار حدنده وياخود او مقداره قريب صورتده ميان وصفنى جمع اوزره اقتصار اولنديغى حينده تشبيهده عكس مستقيم اولور يعنى تشبيه مقلوب اعتبار اولنميه‌رق مشبه مشبه‌به ومشبه‌به مشبه قلنمق جائز اولور وهرنوقت مبالغه وايهامدن برشى قصد اولنورسه عكس مستقيم اولمز اكر سؤال اولنورسه كه احد متساويينك امتناع ترجيحى تشبيه اصلا جائز اولميوب حكم بالتشابهك وجوبنى اقتضا ايدر جوابنده ديرزكه طرفين بيننده اولان تساوى انجق وجه شبهده اولمسيله بوصورتده متكلمك زياده ونقصان قصد ايتميه‌رك لغرض من الاغراض ولسبب من الاسباب احدهمايى مشبه وآخرى مشبه‌به قلمسى جائز اولور لكن اشتراكلرى قصد اولنان امر يعنى وجه شبهده مساوى اولملرى جهتيله حكم بالتشابهه ابتناسيله غالبا احدهمانك ناقص وآخرك زياده اولمسنى انبا ايدن تشبيهك تركى احسن عد اولنمشدر اشته تشبيهك اركانيله تشبيهدن غرضده اولان كلامك تمامى بومذكوراتدن عبارت اولوب وتشبيه ايچون باعتبار الطرفين برتقسيم وباعتبار وجه الشبه ديكر تقسيم وباعتبار الاداة تقسيم آخر وباعتبار الغرض تقسيم ديكر اولمسيله مصنف رحمه الله ترتيب سابق اوزره بونلرك ايرادنه شروع ايدرك تقسيم اوله اشارتله بيورركه (وهو باعتبار الطرفين اما تشبيه مفرد بمفرد وهما غير مقيدين كتشبيه الخد بالورد) و (تشبيه) طرفينى اولان مشبه ومشبه‌به اعتباريله درت قسمدر زيرا يامفردى مفرده تشبيه اولوب طرفين مفرد اولور واشبو مفردينده يابرقيد ايله مقيد اولمزلر نته كيم خدك ورده تشبيهى بوقبيلدن اوله‌رق ايكيسى دخى مفرد وبرقيد ايله غير مقيددر وكذلك ﴿هن لباس لكم وانتم لباس لهن﴾ قول شريفنده رجل ايله مرأه‌دن

هر بريرينك آخر ايچون اولان لباسه تشبيهى دخى اشبو طرفينى مفرد اولان تشبيه قسمندندر وبونده وجه تشبيه زيرا رجل ايله مرأه‌دن هر بريسى اعتناق واجتماع عندنده يعنى بربريله سينه‌صاف اولوب يكديكرى درآغوش ايلدكلرى حينده لباس كبى صاحبى اوزره مشتمل اولور وياخود رجل ايله مرأه‌دن هر بريسى عضو عورتى ساتر اولان لباس كبى صاحبنى فضيحهٔ فواحشدن صون ووقايه ايدر وجه اوله كوره وجه شبه حسى وثانى‌يه كوره عقلى اولور و(لكم ولهن) قولنك تشبيهده مدخلى اولمديغى جهتله مشبه‌به ايچون قيد دكلدر زيرا على الاعتبارين وجه شبه اولان اشتمال وصيانت بوقوله توقف ايتمز قال رحمه الله (او مقيدان كقولهم لمن لا يحصل من سعيه على طائل هو كالراقم على الماء) وياخود طرفين مفرد مقيد اولورلر مثلا سعيندن ايچون برطائل وفائده اوزره حاصل وباقى اولميان يعنى سعى وورزشنه برثمرهٔ ترتب ايتميان كسه حقنده (هو كالراقم على الماء) قوللرى بوقسمندندركه مفادى اقتطاف ثمرهٔ مساعى ايتميان ذاتى صفحهٔ آب اوزره نقش ارقام ايله اضاعهٔ وقت ايدن شخص بى شعوره تشبيهدر زيرا مشبه (ساعى) اوله‌رق مفرد اولوب لكن سعيندن برسود اوزره حاصل وباقى اولمامقله مقيددر ومشبه‌به (راقم) اوله‌رق ينه مفرد ورقمى ماء اوزرينه اولمقله مقيددر چونكه بوتشبيهده وجه شبه فعل وعدم فعل بيننى فائده‌دن عارى اولمقده تسويه‌در واشبو وجه شبه طرفينده ذكر اولنان قيدينى اعتباره موقوفدر واشبو تشبيه مفرد مقيدده تقييد بعضا وصف ايله وبعضا اضافه ايله وبعضا مفعول ايله وبعضا حال ايله وبعضا جار ومجرور وتمييز كبى بونلرك غيريله اولور مثلا اضافه ايله مقيد اوله‌رق (لون هذا الثوب مثل لون ذلك الثوب) ومفعول ايله (ضرب زيد عمروا مثل ضربه بكرا) وتمييز ايله (طاب زيد ابا مثل طيب عمرو ابا) دينلور قال رحمه الله (او مختلفان كقوله والشمس كالمرآة فى كف الاشل وعكسه) وياخود مختلفين اوله‌رق احد طرفين غير مقيد وآخر مقيد اولور (والشمس كالمرآة الخ) قولنده اولديغى كبى زيرا مشبه هيچ برقيد ايله مقيد اولميان شمس ومشبه‌به كف اشلده اولمقلغيله مقيد اولان مرآتدر وبوقولك عكسى يعنى كف اشلده اولان مرآتك شمسه تشبيهى صورتنده مشبه مقيد ومشبه‌به غير مقيد اولور قال رحمه الله (واما تشبيه مركب بمركب كما فى بيت بشار) وياخود طرفين مركب اوله‌رق مركبى مركبه تشبيه اولور نته كيم بشار نام شاعرك (كأن مثار النقع فوق رؤسنا * واسيافنا ليل تهاوى كواكبه) قولنده واقع اولمشدركه تحقيق وجه شبه بحثنده مرور ايتمشدر ومركبى مركبه تشبيهده مشبه ايله مشبه‌بهك هر بريسى امور عديده‌دن حاصله برهيئت اولمسى واجبدر نته كيم صاحب مفتاح بونى تصريح ايلمشدر وصاحب كشاف اشارت ايدوب ديمشدركه عرب بعضيسى بعضيسندن معزول ومتفرق اولان اشياء مفرده‌يى اخذ ايدرك بواشيايى على الانفراد نظائرينه تشبيه ايدرلر وبواشيانك مجموعندن بربرينه تضام وتلاصقله حتاكه شئ واحد اوله‌رق حاصله اولان هيئتى بونك مثلى اولان هيئت اخرايه تشبيه ايدرلر اشته صاحب كشافك كلامى بوندن عبارت اولوب ايراد ايلديكى صورت ثانيه تشبيه مركبه اشارتدر وستيراولميه‌كه مركبى مركبه تشبيه بعضا برحيثيتده واقع اولوركه اجزاى احد طرفيندن هر برجزئك طرف آخردن مقابللرى اولان جزئلره تشبيهى حسن اولور مثلا شاعرك (وكأن اجرام النجوم لوامعا * درر نثرن على بساط ازرق) قولى بوقبيلدندر (اجرام) كسرايله جرمك جمعيدر (لوامعا) اجرامدن حاليت اوزره منصوبدر (نثرن) بعض نسخه‌ده شين وديكرنده ثا ايله محرر اولوب (نثر) طاغتمق وصاچمق و(نشر) خلاف طى اوله‌رق ياعق واچمق معنالرينه‌در مفهوم بيت اجرام نجوم بريق ومتلامع اولدقلرى حالده كوك رنكلى بساط اوزره مبسوط اولان انجولر كبيدر ديمك اولور امدى نجومك درره وسمانك بساط ازرقه تشبيهلرى تشبيه حسن اولوب لكن اشبو تشبيه افراد ايله اديم صاف ازرق فام سماده متفرقه ولامعه ومتألقه اولان نجومك طلوعندن عبارت اولوب قلوبى سرور ونشاط

وتعجب وانبساط ایله املا ایدن هیئتی دیدهٔ لطائف بین مخاطبه ارائه وابراز ایلیان تشبیه مرکب
بیننده فرق عظیم واردر (ادیم سما) وجه اسمان اولوب (زرقا) تأنیثا زرقدر اشبو هیئت
مشبه اولوب مشبه به بساط ازرق کون اوزره لآلئ متلامعه‌نك انتشاری هیئتیدر وبعضا تشبیه
مرکب بوحیثیتده اولیوب اجزای احد طرفیندن هربریسی اجزای آخردن مقابللرینه تشبیه
اولنمق حسن اوله‌مز شاعرك (فكأنما المریخ والمشتری * قدامه فی شامخ الرفعة * منصرف باللیل
عن دعوة * قد اسرجت قدامه شمعة) قولی بوقبیلدندر (والمشتری) مبتدأ (قدامه) خبری
اولوب ضمیر مریخه عائددر (فی شامخ الرفعة) حذف موصوف ایله (فی مكان شامخ الرفعة)
تقدیرنده و (جدجده) سبکنده اوله‌رق خبر بعد خبردر وجمله حال اولمق اوزره محل نصبده‌در
(منصرف) شخص منصرف مقامنده مبتداء اول اولان (والمریخ) ایچون خبر ومشبه بهدر
مفهوم شعر من جهة الرؤیة نجم منیر مشتری مكان عالیده وقدامنده اولدیغی حالده کوکب تابان
مریخی کیجه‌لاین امامنده شمعه ایقاد اوله‌رق مجلس دعوتدن عودت وانصراف ایدن انسانه
تشبیهدر وبوتشبیه هیئت اولی‌یی هیئت ثانیه‌یه تشبیه ایله تشبیه مرکب اولوب واجزاء طرفیندن
مشتری‌نك شمعهٔ مسرجه‌یه تشبیهیله احمر اللون اولان برشیئك سفید رنك اولان شیٔ آخرك
خلفنده بینلری مسافهٔ قریبه وهربرلری متلامعه اوله‌رق حصولی هیئتنك وجه تشبیه اعتباری
صحیح اولسه‌ده دیکر جزلری اولان مریخك دعوتدن منصرفه تشبیهی تشبیه صحیح اوله‌ماسیله
اجزاسی بیننده اعتبار تشبیه استحسان اولنمیان قسم مرکبدن عدایدلمشدر مشتری‌نك علو مكانی
جهت رؤیتله قید ایتامز زیرا مریخ فلك سادسده ومشتری فلك خامسده اوله‌رق حقیقة مكان
مریخ مكان مشتریدن عالی اولسنه مبنیدر لكن طاوعلری اعتباریله مثلا نصف شرقیده بولندقلری
حینده مریخ جهت شرقه متقارب اوله‌رق منزل مشتری عالی مشاهده اولنور وبعض کره تشبیه
مرکب برحیثیتده اولورکه اجزای احدطرفیندن هر برجز ایچون طرف آخردن مقابلی اوله‌جق
شیئی تعیین ممكن اولمیوب انجق تکلف وتعسف ایدلنصکره اوله‌بیلور مثلا ﴿ مثلهم کمثل الذی استوقد
نارا ﴾ الآیه نظم جلیلنده اولان تشبیهین آحاد اجزاسیچون مقابلنده تشبیه اولنه‌جق برشی
اختراع وتعیننده تکلف اولنمیان تشبیهات مرکبه‌دندر وقول فحل وقویم ومذهب جذل
ومستقیم بودر واکر بوایکی آیت شریفه‌ده اولان تشبیهك تشبیهات متفرقه ومفرده‌دن قلنمسی
یعنی آحاد اجزاسنده دخی تشبیه اجزاسی مراد اولنورسه اختیار تکلفه محتاجدر شویله‌که
اولده یعنی ﴿ مثلهم کمثل الذی استوقد نارا فلما اضاءت ما حوله ذهب الله بنورهم وترکهم فی ظلمات
لایبصرون ﴾ قول شریفنده منافق مستوقد ناره ومنافقك اظهار ایمانی اضاءته‌یه وانقطاع انتفاع
وحرمانی انطفاء ناره تشبیه اولنمشدر دینلمکله وثانیده یعنی ﴿ اوکصیب من السماء فیه
ظلمات ورعد وبرق یجعلون اصابعهم فی اذانهم من الصواعق حذر الموت ﴾ قول شریفنده منافقین
ذوی صیبه تشبیه اولندقدنصکره دین اسلام صیبه ودینه متعلق اولان شبهات کفار ظلماته ودینده
اولان وعد ووعید رعد وبرقه وجهت اسلامدن کفاره اصابت ایدن افزاع ومصائب
وفتن صواعقه تشبیه اولنمشدر دیو اعتبار ایتمکلکه متوقفدر بواعتبارات ایسه بشقه بشقه
اختراع وجه شبهله تکلفدن غیر سالم اوله‌رق بروجه مشروح مذهب صحیحده مشبه ایله مشبه بهك
آحاد اجزالری بیننده تشبیه معتبر اولمیه‌رق تشبیه مرکبدر ومنافقینك مستوقدینه تشبیهنده
وجه شبه مباشرت اسباب قویه سببیله تیسر مطلوبه عطف نظر طمعله برابر انقلاب اسبابدن ناشی
تعاقب حرمان وخیبتدر واشبو وجه شبه امور عدیده‌دن انتزاع اولنمش برامر وهمی اولوب
مشبه بهده بووجهله تحقق واسباب قریبه‌سی واسبابك انقلابی ظاهردر واما مشبهده تحقق
زیرا مطلوب منافقین اهل اسلامك انلره تعرض وقدحلرندن خلاص وسلامت وحظوظ ومنافعده
مؤمنینه مشارکتدر وبومطلوبك حصولنه اسباب قریبه ایمان باللسان وظواهر حاللرنده اتباع

اهل ایماندر وبواسبابك انقلابی جناب باری تعالینك اهل ایمانی انلرك اسرارنه مطلع قله‌رق
بین المؤمنین مفتضح ومتهوم وسمهٔ منافقین ایله موسوم اولملریدر وکذلك منافقین ایله ذوی صیب
بیننده اولان وجه شبه منافقین ایله ذوی صیبدن هربرلرینك مطمع حصول مطالب اولان محللرده
خلاف مطبوع فیه‌لری اولان مقاسات واهوال وشدائد وافزاع ونکاله دوچار اولملریدر وبونك
مشبه بهده تحقق ظاهر اولوب مشبهده دخی متحققدر زیرا منافقین ایچون اولان مقام مطمع انلرك
ظاهرا ایمان وصورتا مؤمنینه اتباعلریدر ومقاسات اهوال کاشف ستیرهٔ سرائرلری اولان وحیك
نزوایله مظهر افتضاح اوله‌رق بوسببله مخاوف هائله‌ده وقوعلریدر *قال رحمه الله تعالی (واما تشبیه
مفرد بمرکب کما فی تشبیه الشقیق باعلام یاقوت) وتشبیهك برقسمی دخی مفردی مرکبه تشبیهدر
یعنی مشبه مفرد ومشبه به مرکب اولسیدر نته‌کیم مروایدن (وكأن محمر الشقیق اذا تصوب
او تصعد * اعلام یاقوت نشرن علی رماح من زبرجد) بیتنده شقایقك رماح زبرجد اوزره نشر
اولنمش اعلام یاقوته تشبیهی بوقبیلدن اوله‌رق مشبه شقیق مفرد ومشبه به امور عدیده‌دن مرکبدر
وکذلك شات جبلی‌یی شفه وحوافری مشقوقه ورأسنده ایکی شجرهٔ غضاتیه اولان حمار ابتره
تشبیه دخی بوقبیلدندر (شات جبلی) طاغ کچیسیدر (ابتر) مقطوع الذنب اولوب (شفه)
طودق (حافر) طرنقدر (غضا) جمع غضات اولوب مدت مدیده آتشی منطفی اولمیان سکساك
دیدکلری شجرك اسمیدر فارسیده تاغ دینلور (ارض غضیه) قوللری کثیر الغضا معناسنده‌در ورأس
حمارده بوشجره‌نك نابت اولمسی اعتبارشاك قرینه مشابهت ایچوندر وبوقرینه ایله شات جبلیدن
مراد شات جبلیٔ مذکر اولدیغی معلوم اولور انکیچون شارح (شات جبلی) تعبیر ایدوب (جبلیه)
دیمامشدر زیرا لفظ مذکور حمام ایله حمامه وتمر ایله تمره کبی مفرداتیله جوعی بیننی تافارق اولان
اسما قبیلندن اوله‌رق تأنیث وتذکیرلری (حمامة مذکر وحمامة انثی) کبی صفتیله ظاهر اولور وستیر
اولیه‌که مرکب ایله مفرد مقیدبیننی فرق وتمییز ایتمك زیاده‌سیله محتاج تأمل وتدبر اولوب ایکسنده دخی
وجه شبه قلنان هیئتده قیود معتبر واحدهمانی آخردن تمیز ایدهجك سلامت طبع وصفای قریحه‌دن
بشقه حاکم اولمدیغی مقرردر شرح مفتاحده سید شریف قدس سره برکلامده مفرد مقید
وبامرکب اولمسی بیننده التباس وقوعی حینده اکر کلام مذکورده مشبه ومشبه بهدن قصد اولنان
شیئ اصل اوله‌رق برامر بولنوبده ماعداسی اکا تابع واعتبارده انك تتمه‌سندن اولورسه مفرد مقید
والا مرکب اولور دیو فتح باب تمییز ایلشدر امدی مفرد مقید قسمندن اولان تشبیهاتدن مثلا
ذکر وتحقیق مرور ایدن (کالراقم علی الماء) قولنده مشبه به یالکز راقم اولوب لکن رقمی ماء
اوزره اولمقله مشروطدر ومرکبدن شقیق وشات جبلیده مشبه به امور متعدده‌دن مجموع مرکب
وبلکه بوامورد حاصله اولان هیئتدرکه اول مذهب شیخ وثانی مختار سکاکیدر وصاحب مفتاح
تشبیه شات جبلی‌یی مفردی مفرده تشبیه قبیلندن قیلوب سقطی عین دیکه یعنی چاقمق طاشندن
عندالقدح ظهور ایدن شراره‌یی خروسك عیننه وثریایی عنقود منوره وشمسی کف اشلده اولان
مرآته تشبیه نظائرندن اولمسنی اختیار ایتمشدر و (والشمس من مشرقها قد بدت * مشرقة
لیس لها حاجب * کأنها بوتقة احمیت * یجول فیها ذهب ذائب) شعرنده ومرور ایدن (كأن
مثار النقع) وکذلك مرور ایدن (وكأن اجرام النجوم الخ) وکذلك (وكأنما المریخ الخ)
قوللریله اشبو (وكأن محمر الشقیق) بیتنده مشبه ایله مشبه بهدن هربرلرینك امور عدیده‌دن
حصولنه ذاهب اوله‌رق بونلرده اولان تشبیهاتی مرکبی مرکبه تشبیه قسمندن قیلمشدر ومفردك
مرکبه ومرکبك مفرده تشبیهنه تعرض ایتمامشدر الحاصل طرفینی هیئات منتزعه اولان محللرده
تشبیه المرکب بالمرکبی اعتبار ایدوب احد طرفینی مفرد اولان مواقعده طرف آخرك ترکیبنی اعتبار
ایتمامشدر ومصنفك کتاب ایضاحنده ایضاح ایتمش اولدیغی وجهله کرك تشبیه شقیق وکرکسه
تشبیه شات جبلینك مفردی مرکبه تشبیه قبیلندن اعتبار ایلمسی صوابه اقربدر زیرا صاحب

صاحب مفتاحك بیانی وجهله اشبو تشبیه شقیق ایله تشبیه شات جلیدن اولده مرکبی مرکبه تشبیه قسمندن اولمق اوزره کندوسنده امور متعددهٔ مختلفه داخل اولان هیئتی قصد وثانیده عدم قصد ایله بینلرینی فرق ایدرك مفردی مفرده تشبیه قبیلندن عد ایتمك اعتبار ضعیفدر ذکر اولنان (والشمس من مشرقها) قولنده (بوتقه) قیومجی پوته سیدرکه کموش والتون اذابه ایدرلر (احیث) بوتقه ایچون صفت و (یجول فیها) صفت بعد صفتدر مفهوم بیت شمسك اشراق ولمعان ایدرك اوزرنده سحاب حائل اولمدیغی حالده طلوع و بروزی هیئتی آتش اوزره موضوع اولهرق درونده ذهب مذاب جولان ایدن پوته نك هیئت مجتمعه سنه تشبیهدر

قال رحمه الله تعالى (واما تشبیه مرکب بمفرد کقوله (یاصاحبی تقصیا نظریکما * تریا وجوه الارض کیف تصور * تریا نهارا مشمسا قد شابه * زهر الربا فکأنما هو مقمر) وتشبیهك برقسمی مرکبی مفرده تشبیه اولوب مشبه مرکب ومشبه به مفرد اولور نته کیم ابی تمامك (یاصاحبی الخ) قولنده واقع اولمشدر (تقصیا) تقصیدن استقصا ایله امر اولوب تدقیق نظردن کنایه اولهرق اقصای نظرکزه بالغ اولك یعنی زیاده سیله دقت ونظرکزده اجتهاد ایدك دیمکدر (یقال تقصیته) ای بلغت اقصاه کذا فی الاساس (تصور) تتصور تقدیرنده اولهرق تا حذف اولنمشدر (صوره الله صورة حسنة فتصور) دینلور مراد (کیف تصور صورة حسنة بنباتات الربیع) دیمکدر (نهار مشمس) نهار ذات شمس معناسنه اولوب مراد نهار مذکورده شمسك غیم وسحاب ایله مستور اولماسیدر (شابه) خالطه معناسنه در (زهر) چیچك معناسنه اولوب مراد نباتدر (ربی) ربوه نك جمعی اولهرق مکان مرتفعدر وزهر ربایه تخصیصی مکان مرتفعده اولان نبات انضر وتازه وخضرتی شدیده اولدیغندندر (فکأنما هو) ضمیری نهار مشمسه راجعدر (مقمر) لیل ذی قمر یعنی ماهتاب دیمکدر (تریا وجوه الارض) جواب امر اولهرق مجزوم اولوب (تریا نهارا) بوندن بدلدر مفهوم بیت رفیق ومصاحبلرینه خطاب ایدوب دیرکه تقصیٔ نظر وتدقیق امعان ایدکزکه ساحهٔ زمینی اکتسای حلل ازهار ونباتات ایله نه کیفیتده اکتساب صور عجیبه وغریبه ایتمش وفیض ربیعدن نه رونق وزیبایش پیدا ایلمش اولدیغنی مشاهده ایدرسکز برحالده تماشا ایلرسکزکه آفتابی پردهٔ غیم وسحابدن عاری اولان روز فیروز تلالؤ وربواتده کسب نضارت ایدن ازهار ونباتاتك انعکاس خضرتیله لیلهٔ قمرایه یعنی شب شعله افروزه شبیه اولمشدر دیمك اولور امدی شاعر کندوسنه نباتات ربوات اختلاط ایدرك بونلرك اخضراری سببیله شعاع شمسه نقیصه عارض اولوب حتاکه میل سواد ایدن نهار مشمسی لیل مقمره تشبیه ایلمشدر وبو تشبیهده مشبه مرکب ومشبه به مفردر لکن شارح مرحوم بوکلام تسامحدن خالی اولمدیغنی بیان ایله (کأن مقمر لیل مقمر) تقدیرنده اولهرق شائبهٔ ترکیبدن خالی اولمدیغنه اشارت ایلمشدر لکن مشبهده اعتبار هیئت ظاهر ومشبه به ذو قمر اولمقله مقید بولنان لیل اولهرق مفرد مقید ایدوکی سید شریفدن روایتله بیان فرق وتمیزده مرور ایدن ضابطه یه امعان نظرله غیر مستتردر

قال رحمه الله تعالى (وایضا ان تعدد طرفاه فاما ملفوف کقوله (کأن قلوب الطیر رطبا ویابسا * لدی وکرها العناب والحشف البالی) باعتبار الطرفین تشبیه ایچون تقسیم آخردر یعنی وینه تشبیهك اکر طرفینی متعدد اولورسه یوده یا ملفوفدر (ملفوف) اولا مشبهلری عطف ویاسائر طریق ایله اتیان ایدوب بعده مشبه بهلری ایراد ایتمکدر نته کیم امرئ القیسك عقاب دینلان لسانمزده طوشنجل وقره قوش تعبیر ایتدیکمز مرغ صیادی کثرت اصطیاد طیوردن ایچون وصف ایله نظم ایتمش اولدیغی (کأن قلوب الطیر الخ) قولنده جاریدر (حشف) تمر ردی ویابسدر مفهوم بیت لانهٔ عقابده اولان قلوب طیور بعضیسی عناب کبی تازه وطری وبعضیسی چوروش ردی خورمالر کبی یابس وبالی اولهرق اجتماع ایتمشدر دیمك اولور امدی شاعر مرقوم وکر عقابده اولان قلوب طیوردن تازه وطری اولنلری

عنابه وبونلردن یابس وعتیق اولنلری تمر ردی یه تشبیه ایدوب ابتدا مشبهلری اتیان ایله بعده مشبه بهلری ایراد ایلمشدر وبونك تشبیه مفرد متعدد قسمندن عدیله تشبیه مرکبه حمل اولنماسی بونلرك اجتماعی ایچون اعتداد واعتماد وتشبیهی قصد ومراد اولنهجق برهیئت اولماسندن ایچوندر بنابرین شیخ اسرار بلاغتده امرئ القیسك بو بیتی انجق اختصار لفظ وحسن ترتیب جهتندن مستحق فضیلت اولوب یوخسه بوجمعك عین تشبیهده برفائده سندن ایچون مستحق فضل ومزیت اولمدیغنی تصریح ایلمشدر

قال رحمه الله تعالى (او مفروق کقوله (النشر مسك والوجوه دنا * نیر واطراف الاکف عنم) ویاخود طرفینی تشبیه متعدد مفروق اولور (تشبیه مفروق) اولا برمشبه ومشبه بهی وثانیا دیکر مشبه ومشبه بهی اتیاندر مثلا مرقش اکبر یعنی بنی سدوسدن عوف بن سعدك مدیحهٔ نساده نظم ایلدیکی (النشر مسك الخ) قولی بواسلوبده در (نشر) نصر وزننده طیب ورائحه وخصوصیله ریح فم مرأه یه اطلاق اولنوب طیبه حملی تقدیرده استعمال ایلدکاری روغن صندل وورد کبی طیبلری نفاست رائحه ده مسکه تشبیه اولهرق سلالهٔ اشرافدن اولدیغنه ایما اولمش اولور (اکف) جمع کف اولوب بعض روایتده (اطراف البنان) واقع اولمشدر (عنم) برنوع شجردرکه قزل ویومشق بوداقلری اولور شاعر مرقوم مرأهٔ ممدوحه نك اولا استعمال ایلدیکی طیب ویاخود ذاتنده اولان روائح طیبه یی مسك عبیره وثانیا عذار تابدارینی دنانیره وثالثا اصابعنی عنم تعبیر اولنور شجرلین احمره تشبیه ایلمشدر وشاعر دیکرك (حکی خده وردا وعیناه نرجسا * وصدغاه ریحانا وقامته سروا) قولی دخی اشبو تشبیه مفروقدن اولوب محبوبك عذارنی کل حمرایه ودیده لرینی نرکس شهلایه وکیسوانی ریحانه وقدینی سرو رعنایه تشبیه ایلمشدر

قال رحمه الله تعالى (وان تعدد طرفه الاول (فتشبیه التسویة کقوله (صدغ الحبیب وحالی * کلاهما کاللیالی) واکر مشبهدن طرف اول یعنی مشبه متعدد اولوب مشبه بهده تعدد اولمزسه (تشبیه تسویه) تسمیه اولنور نته کیم شاعرك (صدغ الحبیب وحالی * کلاهما کاللیالی * وثغره فی صفاء * وادمعی کاللآلی) قولی بو وتیره ده در (صدغ) ضم ایله زلف معناسنه در (ثغر) فتح ایله دندان یعنی اوك دیشی و (دمع) کوز یاشیدر شاعر زلف حبیب ایله کندی حالنی لیاله ودندان صفارسان حبیب ایله اشك چشمنی لآلیه تشبیه ایتمشدر ایکیسنده دخی مشبه متعدد ومشبه به غیر متعدددر

قال رحمه الله تعالى (وان تعدد طرفه الثانی فتشبیهه الجمع کقوله (کأنما یبسم عن لؤلؤ منضد اوبرد اواقاح) واکر بالعکس طرف ثانی یعنی مشبه به متعدد اولوب طرف اولده متعدد اولمز ایسه (تشبیه جمع) اطلاق اولنور نته کیم بحترینك (بات ندیما لی حتی الصباح * اغید مجدول مکان الوشاح) (کأنما یبسم عن لؤلؤ الخ) قولنده واقع اولمشدر (اغید) بات ایچون اسم اولوب بدنی ناعم ویومشق دیمکدر و (مجدول) محکم معناسنه در (وشاح) نسوانك بند حمایل کبی قلادهٔ کردن اتخاذ ایلدکلری لسانمزده کردانلك تعبیر اولنان حلی و (مکان وشاح) صدر یدر (کأنما یبسم) کسر سین ایله (یضحك کاشفا عن لؤلؤ) تقدیرنده اولهرق (عن لؤلؤ) قرینه سیله معنای کشفی متضمن وضمیر اغیده راجعدر (منضد) منضم معناسنه در (برد) فتح وتحریك ایله حب غمامدرکه ترکیده طولو تعبیر اولنور (اقاح) اقحوانك جمعی اولوب ترکیده پاپدیه دینلان نباتدرکه اطرافی بیاض واورته سی صاری رائحه سی کوزل برچیچکدر مفهوم بیتین مرئهٔ نازك وتنومند منادمت لیل ایله تا بصباح سینه صاف بزم عیش ووصالی اولوب کمال بشاشت وحسن ملاطفتندن ناشی اظهار تبسم ایله استوا والتماعده لؤلؤ منضم ومنتظمه ویاخود حب غمام ویا ورد اقحوانه شبیه اولان دندان صفارسانی نمایان اولوردی دیمکدر امدی بحتری دندان محبوبنی اوچ شیئه تشبیه ایلمشدر که اول لؤلؤ منضم وثانی حب غمام وثالث ورد اقحواندر وحریرینك مقاماتنده اولان (یفتر عن لؤلؤ رطب وعن برد * وعن اقاح وعن طلع وعن حبب) بیتنده بش شیئه تشبیه اولنمشدر

اول بیت (نفسی الفداء لثغر راق مبسمه ٭ وزانه شنب ناهیك من شنب) اوله‌رق (مبسم) کسر سین ایله موضع تبسم یعنی فمدر (شنب) رقت اسنان و یاخود برد ریقیدر (ناهیك) حسبك معناسنه اولوب مراد انك حسنی سنی ماعداسنی طلبدن منع ایدر دیمکدر و برکسه اسنانی ظاهر اوله‌جق حیثیتده تبسم ایتسه (افترعن اسنانه) دیرلر (طلع) هنوز اچلمدق خورما چیچکیدر (حبب) صواوزرنده اولان افق قبارجقلردر که اکثریا سویه صوو شراب طولدر یغی وقتده ظهور ایدر مفهوم بیتین نفسم فدا اولسون اوتبسمی عجیب و لطیف اولوب ارایش رقت و لطافتی عیون تماشاگرانی دهان محابیب سائره به میل و نظردن منهی و مستغنی ایدن دندان صفا رسانه که حین تبسمده لؤلوء آبدار بدیع الانتظام وحب غمام وورد اقحوان و طلع نخلستان وحباب مادن اثرنما اولور دیمکدر شارح مرحوم دیر که اشبو بحتری و حریرینك کلاملری باب تشبیهدن اولس محل نظردر زیرا مشبه اولان ثغر نه لفظا و نه تقدیرا مذکور اولماسیله بو صورتده تشبیه اولیوب بلکه استعاره اولمسی اقتضا ایدر شوقدر وارکه بحترینك بیتنده اولان (کأنما) لفظی تشبیه اولوب استعاره اولمدیغنه دلالت ایدر کلام شارح بوندن عبارت اولوب حریرینك بیت اولنده لفظ ثغر مصرح اولمسیله شارح مرحومك بو کلامی بیت اولدن قطع نظرله بیت ثانینك حال انفرادده ایراد اولنمقلغنه حمل ایدلمك لازمگلور وصاحب بن عبادك کندوسنه اهدا اولنان ابیاتك وصفنده اولان (اتتنی بالامس ابیاته ٭ تعلل روحی بروح الجنان ٭ کبرد الشباب وبرد الشراب ٭ وظل الامان ونیل الامانی ٭ وعهد الصبا ونسیم الصبا ٭ وصفو الدنان ورجع القیان) نظمی دخی تشبیه جمعدندر (تعلل) تعلیلدن الها یعنی برشی ایله اکلندرمکدر مثلا صبی یی طعامدن برشی ایله الهالیدوب مشغول ایتمك کبی (روح) فتح ایله نسیم معناسنه در (برد الشباب) اول شبابدر که گنجلك وقت نضارت وطراوتیدر زیرا (برد) ضم ایله برنوع ثوب اولوب شبابه اضافه‌سی (لجین الماء) قبیلندندر که (شباب کالبرد) تقدیرنده در و بعضیلر فتح ایله تصرف ایدرك مراد نوم شباب اولمسنه ذهاب ایله نوم شباب نوم شیخدن الذ واطیب اولمسیله تعلیل ایتمشلردر (دنان) جمع دن اولوب دنك صفوی خالصیدر (رجع قیان) جواری مغنیه‌نك عند التغنی ترديد صوت ایلمریدر زیرا قیان جمع قینه اولوب قینه امه معناسنه اوله‌رق رجع قرینه‌سیله امه مغنیه مراد اولنور الحاصل وزیر صاحب ابیات متقدمه‌یی اوائل عمر جوانی و برودت شراب و سایه امن وحضور و نیل مقاصد و آمال و زمان صباوت اطفال و نسیم صبا ایله صفوت اکواب و دنان و تغنی قینه تشبیه ایله نسیم حیات افروز جان کبی روح روانی الهالیدرك صفارسان اولدیغنی توصیف ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (و باعتبار وجهه) وجه شبه اعتباریله تشبیهك تقسیماتنه شروع اولوب (باعتبار الطرفین) قولنه معطوفدر یعنی وجه شبه اعتباریله تشبیه تقسیمات ثلثه ایله منقسم اولور که اول تمثیل ایله غیر تمثیله و ثانی مجمل ایله مفصله و ثالث قریب ایله بعیده انقسامیدر مصنف رحمه الله تعالی تقسیم اوله اشارتله بیورر که (اما تمثیل وهو ماوجهه منتزع من متعدد کامر) یعنی وجه شبه اعتباریله تشبیه یا تمثیلدر (تمثیل) بر تشبیهدر که کندوسنده وجه شبه متعدددن یعنی امرین و یاخود امور عدیده‌دن منتزع اولان وصف اولور نته‌کیم مرور ایتدیکی اوزره ثریانك عنقوده تشبیهی و بشارك (کأن مثار النقع) قولنده اولان تشبیه و شمسك کف اشلده اولان مرآته تشبیهی و کلبك بدوی مصطلی یه تشبیهی و ﴿مثل الذین حملوا التوراة ثم لم یحملوها کمثل الحمار یحمل اسفارا﴾ قول شریفنده و (کما ابرقت قوما عطاشا غمامة) قولنده اولان تشبیهلر ایله امثالی بو قسمدندر زیرا بونلرك جمله‌سنده وجه شبه بعضیسنده حسی و بعضیسنده عقلی اولان امور متعدده‌دن منتزع اولوب طرفین بعضیلرنده مرکب و بعضیلرنده احدهما مفرد و آخر مرکبدر و تفصیلی مرور ایتمسیله تکراره حاجت کورلمامشدر قال رحمه الله تعالی (وقیده السکاکی بکونه غیر حقیقی کما فی تشبیه مثل الیهود

بمثل الحمار) وسکاکی متعدددن منتزع اولان وجه شبهی غیر حقیقی اولمسیله یعنی حسا وعقلا متحقق اولماسیله تقیید ایلمشدر زیرا تشبیهده هرنه وقت وجه شبه غیر حقیقی اولوب و امور عدیده‌دن منتزع اولورسه اسم تمثیل ایله کسب اختصاص ایدر یعنی او تشبیهه تمثیل تسمیه اولنور دیمشدر نته‌کیم مثل یهودك مثل حماره تشبیهنده مرور ایلمشدر زیرا بونده وجه شبه (ابلغ نافع) یعنی موجب مزید نفع اولان برشیئك مقارنت واستصحابنده کدو تعبله برابر حرمان انتفاع و استفاده اولوب بو ایسه متعدددن انتزاع اولنمش بر وصف مرکبدر و حقیقی اولمیوب بلکه توهمه عائددر زیرا وصف حقیقی ذاتده متقرره و متمکنه اولان هیئتدن عبارت اولوب وصف مذکورك ایسه ذات موصوفده تقرری یوقدر و ﴿مثلهم کمثل الذی استوقد نارا﴾ قول شریفی ونظائری دخی بویله‌در امدی سکاکینك تفسیری اوزره تمثیل تفسیر جمهور ایله اولان تمثیلدن اخصدر شویله که امور عدیده‌دن منتزع اولوب وحقیقی اولمزسه عند الجمهور تمثیل و عند السکاکی غیر تمثیلدر واما صاحب کشاف تمثیلی تشبیهه مرادف اوله‌رق اجرا ایدوب وجه شبه هیئت منتزعه اولسون و یاخود اولمسون هر برشیئه که تشبیه اطلاق اولنور عندنده بلا فرق تمثیل دخی اطلاق اولنور بو صورتده تفسیر جمهور اوزره اولان تمثیلدن اعم اولمش اولور وشیخ اسرار بلاغتده دیمشدر که تمثیل وجه شبهی اموردن منتزع اولان تشبیهدر و وجه شبهی اموردن منتزع اولدقدنصکره عقلی اولدیغی حینده اشبو کندوسنده وجه شبه امور عدیده‌دن منتزع اولوب لکن عقلی اولمیان تشبیهك بولندیغی کلامه شوکلام تشبیهی متضمندر دینلوب بونده تمثیل وضرب مثل واردینلز و وجه شبه عقلی اولدیغی صورتده کلام مذکور اوزرینه تمثیل اطلاق اولنمق و (ضرب الاسم مثلا لکذا) یعنی اسم مشبه مشبه به ایچون مثل ضرب اولندی دینلك جائز اولور مثلا (نور) قرآن ایچون و (حیات) علم ایچون ضرب مثل قلندی دینلور اشته کلام شیخ بوندن عبارت اولوب حاصلی شیخ مثلی کندیده وجه شبه اولان وصف منتزعك یالکز متحقق حسی اولماسیله تقیید ایلمشدر بو صورتده تمثیلده مذاهب اربعه اولوب بریسی مطلقا تشبیهه تمثیل اطلاقیدر که مذهب صاحب کشاف بودر و اکثر کتب تفاسیر بو اطلاق ایله مشحوندر ثانی وجه شبه حسا متحقق اولمیان وصف مرکب اولمسیدر که مذهب شیخدر وثالث وجه شبه نه حسا و نه عقلا متحقق اولمیان وصف مرکب اولمسیدر که مذهب سکاکی بودر ورابع وجه شبه کرك متحقق وکرك غیر متحقق مطلقا مرکب اولمسیدر که مذهب جمهور بودر قال رحمه الله تعالی (واما غیر تمثیل وهو بخلافه) و یاخود وجه شبه اعتباریله تشبیه تمثیلك غیریدر واشبو غیر تمثیل تمثیلك خلافیدر که عند الجمهور وجهی متعدددن منتزع اولمیوب و یاخود منتزع ایسه‌ده وصف حقیقی اولاندر امدی ثریانك عنقود منوره تشبیهی عند الجمهور امور متعدده‌دن منتزع اولدیغی جهتله تمثیل و عند السکاکی غیر تمثیلدر زیرا بونده وجه شبه حسی ایله ادراك اولنان وصف حقیقیدر حاصلی تفسیر جمهور اوزره غیر تمثیل تفسیر سکاکی اوزره غیر تمثیلدن اخصدر زیرا اعم مطلقك نقیضی اخص مطلقك نقیضندن اخصدر مذاهب سائره دخی بونلره مقیسدر قال رحمه الله تعالی (وایضا اما مجمل وهو مالم یذکر وجهه فمنه ماهو ظاهر یفهمه کل احد نحو زید کالاسد) تشبیه ایچون باعتبار وجه الشبه تقسیم آخردر (فمنه) ضمیری اگر مجمله راجع اولورسه ظاهر لفظنك مجمله اسنادنده تسامح اولوب تشبیه مجملك ظاهر اولمسندن مراد وجه شبهنك ظهوریدر و اگر وجهه راجع اولورسه تسامح اولمیوب فقط سوق کلامدن خروجدر یعنی تشبیه یا مجملدر (مجمل) بر تشبیهدر که وجه شبهی ذکر اولنمیه واشبو تشبیه مجملدن بعضیسنده وجه شبه غیر مذکور هرکسك فهم ایده‌جکی بر امر ظاهر اولور (زید کالاسد) کبی زیرا مراد شجاعتده اولوب بخرو دوام حمی وسائره‌ده تشبیه اولمدیغی هرکس فهم ایدر قال رحمه الله تعالی (ومنه خفی لا یدرکه الا الخاصة کقول بعضهم هم کالحلقة

المفرغة ای هم متناسبون فی الشرف کما انها متناسبة الاجزاء فی الصورة) و تشبیه مجملدن
بعضیسنده وجه شبه غیر مذکور خفی اولوب خواصدن غیر یسی ادراك ایده من مثلا بعضیلر ینك
(هم کالحلقة المفرغة) قولی بو قبیلدندر (حلقهٔ مفرغه) اطرافی تعیین اولنه میان حلقه در یعنی
ذوات ممدوحه فضل وشرفده متناسبه اوله رق بونلردن بعضیلر ینی فاضل وبعض آخرلر ینی
افضل تعیین ایتمك ممتنعدر نته کیم حلقهٔ مفرغه مفرغه وجوانبی مصمته وغیر منفرجه اولدیغیچون
متناسبة الاجزا اوله رق بعضیسی طرف و بعضیسی وسط اولمق اوزره تعیینی ممتنع اولور
و اما مصمته اولمیانلر بونك خلافنده اولوب زیرا موضع انفراج طرف ومقابلی وسط اولور
جار اللهك روایتی اوزره اشبو (هم کالحلقة المفرغة) کلامی انماریه تعبیر یله ملقبه اولان فاطمه
بنت خرشبك قولی اولوب اصحاب کمالدن بولنسان درت نفر اوغللر ینکه (ربیع الکامل) و (عمارة الوهاب)
و(قیس الحفاظ) و (انس الفوارس) لقبلری ایله ملقب اولوب زیاد عبسینك اولادلر یدر کلام
مذکوری بونلری مدح اثناسنده ایراد ایتمشدر که انماریهٔ مرقومه دن ذکر اولنان
ابناسندن قنغیسی افضل ایدوکی سؤال اولندقده عماره در دیو جواب ویرمسنه متعاقبا
جوابندن رجوع ایله (لا بل فلان) دیو دیکر ینی واندن دخی رجوع ایله آخر ینی ذکر ایدرك
بعده بونلردن هیچ بر ینی آخرلری اوزره تفضیلدن اظهار عجز مقامنده (ثکلتهم ان کنت
اعلم ایهم * افضل هم کالحلقة المفرغه) دیمشدر (ثکلت) صیغهٔ حکایه اوزره مبنی للمفعول
اولوب (ثکل) مرأنك ولدنی فقدانیدر ولدنی غائب ایدن مرأه یه (امرأة ثکلی دیرلر
مفهوم بیت اکر بن انلرك قنغیسی افضل اولد یغنی بیلش اولورسم انلری ضایع ومهجور ایتمش
اوله یم زیرا انلر شکل دائره ده اولوب طرف ووسطی قابل تعیین اولمیان حلقهٔ مفرغه کبیدر
دیمك اولور الحاصل وجه شبه مانع تمایز اولان تناسب اولوب فقط اولده اولان تناسب
فضل وشرفده وثانیده اولان تناسب صورت وشکلده در وبو وجه تناسبی طرفیندن بو اولوب
فهم ایتمك انجق اعتبارات بلغایه آشنا اولان خواصه مخصوص صدر واختیار شیخ اوزره قول
مذکورك قائلی بنی مهلبی حجاجه وصف ایدن کسه اولوب بونلردن قنغیسی اشجع اولدیغنی
حجاج سؤال ایتمسیله قول مذکور ایله جواب ویرمشدر قال رحمه الله تعالی (وایضا منه
مالم یذکر فیه وصف احد الطرفین) (منه) ضمیری مجمله راجع اولوب و (ایضا اما کذا واما کذا)
تعبیر یله ایراد ایتماسی بو تقسیم تقسیمات مجملدن اوله رق مطلقا تشبیهك تقسیماتندن اولمدیغنی
اشعار ایچوندر و بو کلام (منه ظاهر ومنه خفی) قولنه معطوف اوله رق کندوسنده احد
طرفینك وصفی ذکر اولنمیان تشبیهك دخی اقسام مجملدن اولد یغنی افاده ایدر وصفدن مراد کندوسنده
وجه تشبیهه ایما اولان وصفدر امدی (زید الفاضل اسد) قولمز دخی کندوسنده وصف احد طرفین ذکر
اولنمیان تشبیه مجمل قسمندن اولور زیرا هرنقدر وصف مشبه اولان فاضل ذکر اولنمش ایسه ده
لکن بو وصف وجه شبه اولان شجاعتی اشعار ایدرشی دکلدر قال رحمه الله تعالی (ومنه ماذکر فیه
وصف المشبه به وحده) و کندوسنده یالکز مشبه بهك وجه تشبیهی اشعار ایدن وصفی ذکر اولنان
تشبیه دخی بو اقسام مجملدندر مرور ایدن (هم کالحلقة المفرغة لایدری این طرفاها) قولی بو قبیلدن
اولوب زیرا حلقهٔ مفرغه یه طرفینی غیر معلومه اولمقله وصف وجه تشبیهی مشعر در زیرا
ذکری مرور ایتدیکی اوزره وجه تشبیه موجب امتناع تمایز اولان تناسبدن عبارت اولوب حلقهٔ
مفرغه نك وصف مذکور ایله توصیفی بو معنایی اشعار ایدر و نابغة الذبیانینك (فانك شمس
والملوك کواکب * اذا طلعت لم یبد منهن کوکب) قولی دخی بو قبیلدندر زیرا ممدوح ایله شمس
بیننده وجه شبه کمال ظهور وملوك ایله کواکب بیننده وجه شبه نقصان ظهور اولوب
و(اذا طلعت لم یبد منهن کوکب) قولی وجه شبهی اشعار ایدن وصف مشبه بهدر (لم یبد منهن
کوکب) قولنده اولان کوکبدن مراد نور وضیادر مفهوم بیت سن کمال ظهورده شمسه وملوك
سائره نقصان ظهورده کواکبه شبیه اوله رق طلوع شمس منیرده کواکبدن نور و ضیا ظاهر

اولمدیغی کبی سنك ظهور واشتهارکله ملوك سائره دن دخی تاب ورونق مضمحل اولور یعنی زمان
سلطنتکده ملوك سائره صولت واشتهاردن ساقط ومعزوللر در دیمك اولور قال رحمه الله تعالی
(ومنه ماذکر فیه وصفهما کقوله * صدفت عنه ولم تصدف مواهبه * عنی وعاوده ظنی فلم یخب *
کالغیث ان جئته وافاك ریقه * وان ترحلت عنه لج فی الطلب) و کندوسنده مشبه ومشبه بهدن هر برینك
وصفلری ذکر اولنان تشبیه دخی تشبیه مجمل اقسامندندر نته کیم ابی تمامك حسن بن سهل حقنده
انشاد ایتمش اولدیغی (ستصبح العیس بی و اللیل عندفتی * کثیر ذکر الرضی فی ساعة الغضب)
صدفت عنه ولم الخ (قولی بونو عندندر) العیس کسرعین وسکون یا ایله بیاض دوه در که
برمقدار صفرتله مختلط اوله (ستصبح) ایچون فاعل اولوب (واللیل) دخی اشبو (العیس)
اوزره معطوفدر) (فتا) دن مراد ممدوحیدر (کثیر ذکر الرضی) فتی ایچون (صفة جرت علی
غیر من هی لهدر (رضا) خشنودلق معناسنه اولوب رضایی کثرت تخطری غلبهٔ عفودن
کنایه در (صدفت) اعرضت معناسنه در (خیبت) طلب اولنان شیئه نائل اولمامقدر
(وافاك) اتاك دیمکدر (ریق) جعله فی روق شبابه وریق شبابه قوللرندن اول شباب معناسنه در
و(اصابه ریق المطر) دینلور وهر برشیئك ریقی افضلیدر الحاصل (ریق) فتح ایله هرنسنه نك
اولی وافضلیدر مفهوم نظم راکب اولدیغم ابل عیس بنله بو کیجه قطع راه ایدرك علی الصباح
برذاته واصل اولور که برکسه یه غضب ایتسه اوساعت کمال حلم وکرمندن عفو ایله
معامله ایدربن اوذاتدن مقدما اعراض ومفارقت ایتمشیکن آنك مواهب وعطایاسی بندن اعراض
ومفارقت ایتمدی یعنی بنم اعراض ومفارقتم انك انقطاع کرم وعنایتنی موجب اولمدی وبنم ایچون
جود وسخاوتیله ظن وکمانم معاوده وتکرر ایدوب مطلوبمدن بنی خائب ومحروم ایتمدی یعنی هرنه
زمان برشی امید وطلبنده اولدم ایسه مخالفت ایلمدی اوذات غیث وبارانه شبیهدر که غیثه حین
اقبال وتوجهکده زیاده سیله رشحه دار ایدوب قصد ترحل وفرارده دخی سنی طلب وتعقیبده لج
واصرار ایله فیضبار اولور یعنی ممدوح مرقوم دخی حالتی اقبال واعراضده افاضهٔ رشحات عطایا
ایلردیمکدر امدی شاعر بو ابیات ایله ممدوحنی وقت اقبال واعراضده عطایا ومواهبی کندی
مفارقنده فائقه اولمقله وصف ایدوب کذلك غیثی وقت اقبال وارتحالده اصابتله وصف ایلمشدر
و بو وصفلر وجه شبهی مشعرلردر زیرا وجه شبه طلب وعدم طلب واعراض وعدم اعراض حالتینده
افاضه دن عبارتدر وکندوسنده یالکز وصف مشبه ذکر اولنان تشبیه دخی مجملدن بعضدر
(فلان کثرایادیه لدی ووصل مواهبه الی طلبت عنه اولم اطلب کالغیث) قولی بو قسمدن اولوب
مشبه اولان ممدوحك کثرت ایادی وتواصل مواهب وصفلری ذکر اولنه رق مشبه به اولان غیث
ایچون وصف ایراد اولنمامشدر (طلبت عنه اولم اطلب)قولی وجه تشبیه اولان طلب وعدم طلب
حالتینده افاضه یی مشعردر و مصنفك بو قسمی ذکر ایتمامسی غالبا کلام ثقاتده مثالنه ظفریاب
اولمامسنه مبنیدر قال رحمه الله تعالی (واما مفصل وهو ماذکر فیه وجهه کقوله) * وثغره فی صفاء
وادمعی کاللآلی) مرور ایدن (اما مجمل) قولنه معطوفدر یعنی و یاخود تشبیه مفصل اولور
(تشبیه مفصل) کندوسنده وجه شبه ذکر اولنان تشبیهدر نته کیم شاعرك (وثغره فی صفاء
وادمعی کاللآلی) قولنده وجه شبه اولان (صفا) ذکر اولنمشدر (صفا) مد ایله اوساخ
وکدورتدن خالی وخالص معناسنه در واشبو تشبیه مفصل ایکی قسم اولوب اول ذکر اولنان شیئك
حقیقة وجه شبه اولمسی وثانی مذکور وجه شبهه لازم کلان بر امر اولمسیدر ومصنف
رحمه الله تعالی اشبو قسم ثانی یه اشارتله بیورر که (وقد یتسامح بذکر مایستتبعه مکانه کقولهم للکلام
الفصیح هو کالعسل فی الحلاوة فان الجامع فیه لوازمها وهو میل الطبع) و بعضا وجه شبهك
مکاننده وجه شبهی مستتبع ومستلزم اولان شیئك ذکریله تسامح اولنور یعنی وجه شبه ذکر اولنان
شیئه لازم کلور (مایستتبعه) قولنده ضمیر مستتر ماء موصوله وضمیر ثانی وجه شبهه راجعدر مثلا کلام

فصیحی عسله تشبیهده (هو کالعسل فی الحلاوة) دینلورز براعسل ایله کلام فصیح بیننده جامع یعنی وجه شبه حلاوت اولیوب بلکه حلاوتك لازمی اولان میل طبعدر چونکه عسل ایله کلام فصیح بیننده وصف مشترك میل طبع اولوب یوخسه خواص مطعوماتدن اولان حلاوت دکلدر صاحب مفتاح بو تسامح تشبیهك میل طبع وازالهٔ حجاب امثالی وصف اعتبار یده اولدیغی صورته مخصوص اولدیغنی بیان ایله وجه شبه حقیقت حال ونفس الامرده عقلی اولمقلغه منحصر بولندیغی حالده اهل بیانك وجه تشبیهی حسی وعقلی یه تقسیم ایدرك تحقیقنی ترك ایتملری فصحانك بو وجهله تسامحلرندن نشئت ایتمش اولمسی ملحوظ ایدوکنی ایرا د ایدرك شارح مفتاح سکاکینك بو کلامنی ایضاحده یعنی اهل بیانك وجه تشبیهی عقلی وحسی یه تقسیملرنده اولان تسامحلری فصحانك بو وجهله تسامحلرندن نشئت ایدوب تسامح فصحایه متفرعدر زیرا نه زمانکه فصحا تسامح ایدرك مثلا مثال مذکورده وجه شبهی حلاوت قیلوب حلاوت ایسه ذوق ایله ادراك اولنور امر حسی اولدیسه بو مسامحه اهل بیانی تسامح ایدرك وجه تشبیهی حسی وعقلی یه منقسم قلمقلغه مجبور ایلمشدر تا که مثال مذکورده قطعیا امور محسوسه دن اولان حلاوت وجه شبهدر دیو قوللری رهین صحت اوله دیو بیان ایتمشدر لکن بو کلامك فسادی ظاهرو بیندر زیرا قومك بو تسامحده وجه شبهی حلاوت قیلملری مثلا (الخد کالورد فی الحمرة) قولنده علی التحقیق وجه شبهی حلاوت کبی امور محسوسه دن اولان حمرت قیلملری اوزره زائد برشی اولمیوب بو صورتده اهل بیانك وجه شبهی عقلی وحسی یه تقسیم ایله مسامحه وترك تحقیق ایتملرینه اول حاصل و باعث اولوب ثانی اولماسی نه کیفیتده واقع اوله بیلور وارد خاطر اولان کلام سکاکینك معناسی قومك وجه شبهی حسی وعقلی یه تقسیم ایله وجه شبهدن بعضیسنی حسی تسمیه لرنده اولان تسامح وجه شبهی مستلزم اولان شیئه وجه شبه تسمیه لرنده اولان مسامحه یه شبیهدر بوده زیرا خدك ورده تشبیهندن وجه شبه حمرت جزئیهٔ محسوسه یه لازم کلان حمرت مشترکهٔ کلیه اولدیغی حالده حمرت جزئیه یی وجه تشبیه عدایدرك مسامحه ایتدکلری جهتله بومثللو محللرده وجه تشبیهه حسی تسمیه ایتمشلردر دیمك اولور قال رحمه الله تعالی (وایضا اما قریب مبتذل وهو ما ینتقل فیه من المشبه الی المشبه به من غیر تدقیق نظر لظهور وجهه فی بادی الرأی) تشبیه ایچون باعتبار وجه شبه تقسیم ثالثدر یعنی تشبیه یا قریب مبتذلدر (قریب مبتذل) برتشبیهدر که کندوسنده وجه شبهك تدقیق نظر ایتمکسزین بادی رأیده ظهورندن ایچون مشبهدن مشبه بهه انتقال اولنور (بادی) ظهر معناسنه اولان (بدا الامر یبدو) دن قیلنورسه ظاهر رأیده دیمکدر واکر (بدأ)دن دینلوب مهموز قلنورسه اول رأی معناسنه اولور الحاصل تشبیه حال مشبهی بیان ایله مشبهی مشبه به کبی قلمقلغه مسوق اولمسیله اکر مشبه مشبه ومشبه به مشبه به اولدقلری حیثیتدن مشبهدن مشبه بهه انتقال وجه شبهك مشبه ومشبه بهدن ایکسنده دخی ظهورندن ایچون بلا تدقیق نظر حاصل اولورسه یعنی وجه شبهك طرفینده ظهورندن ایچون احدهمانك مشبه وآخرك مشبه به اولدیغی ظاهر اولورسه تشبیه تشبیه قریب اولور ووجه تشبیهك بادئ رأیده ظهوری ایکی قسم اوله رق مصنف رحمه الله بوکا اشارتله بیورر که (اما لکونه امرا اجمالیا فان الجملة اسبق الی النفس) وظهور وجه شبه یا وجه شبه مجمل اولوب کندوسنده تفصیل اولمیان برامر اولدیغندن ایچون اولور یعنی (امر اجمالیا) قولنده اولان جملدن مراد معناسی متضح اولمیان ویاخود مرکب اولان شی اولمیوب بلکه کندوسنده تفصیل وبربر اجزایه نظرا ولمیانشیدر وبوده کندوسنده ترکیب اولمیان امر واحد ویاخود اجزاسنه نظر اولنمیان مرکب اولمقدن اعمدر ووجه شبه جملك ظهوری زیرا جمله یعنی مجمل غیر مفصل نفسه تفصیلدن اقربدر کورمزمیسنکه انسانی شی ویاخود جسم ویاخود حیوان اولدیغی حیثیتدن ادراك ایتمك جسم حساس ناطق ومتحرك بالاراده اولمقلغی حیثیتدن ادراکندن اسهل واقدمدر زیرا مفصل مجمل ایله اعتباراتدن شئ آخر اوزره مشتملدر چونکه متعدده واحددن لازمدر ومفصل مجمل ایله شئ

آخری مشتمل اولدیغندن ناشی عام خاصدن اعرف اولوب وتعریفات کامله یعنی حدود تامه ده عامك تقدیمی واجب اولمشدر وادراك حواسده بویله در زیرا رؤیت اولا جمله یه وثانیا تفصیله واصل اولور مثلا انسان بربغچه یه نظر ایلمسه ابتدا مجتمع برطاقم اشجار مشاهده ایدرك تکریر نظر ایتدکجه اشجارك بربر تفصیلاتنه ونهال واغصان وبرك وبارنه کسب اطلاع ایدر وبوندن ایچون (النظرة الاولی حمقاء) و (فلان لم یمعن النظر ولم ینعمه) دینلور (حمقاء) حماقتندر ونظرهٔ اولینك حمقی زیرا چوق کره نظرهٔ اولی قبیحی استحسان وحسنی استقباح ایتمسنك وقوعیدر (امعان فرس) فرسك عدوده تباعدی اولوب نظر دقیقده مجازدرو (انعام نظر) تدقیق وتزیید نظردر وکذلك اصوات وطعوم وروایح وامثالنك مرهٔ اولیده ادراك اولنه میان تفاصیلی مرهٔ ثانیه ده ادراك اولنور قال رحمه الله تعالی (وقلیل التفصیل مع غلبة ظهور المشبه به فی الذهن اما عند حضور المشبه لقرب المناسبة کتشبیه الجرة الصغیرة بالکوز فی المقدار والشکل) ویاخود وجه تشبیهك بادئ رأیده ظهوری مشبه بهك ذهنده غلبهٔ حضوریله برابر وجه شبه قلیل التفصیل اولدیغندن ایچون اولور ومشبه بهك ذهنده غلبهٔ حضوری یا مشبه ایله مشبه به بیننده اولان قرب مناسبتدن ناشی مشبهك ذهنده حضوری عندنده اولور زیرا برشیئك مناسب اولدیغی شی ایله ذهنده حضوری کندوسنه مناسب اولمیان شی ایله حضورندن اسهل اولدیغی غیرخفیدر مثلا جرهٔ صغیره یی یعنی کوچك دستی یی مقدار وشکلده کوزه تشبیه کبی (کوز) برداق معناسنه در زیرا بو تشبیهده اولان وجه شبهده مقدار وشکل اعتبار اولندیغی جهتله نوعما تفصیل اولوب لکن ذهنده حضور جره عندنده کوز غالب الحظوردر قال رحمه الله تعالی (او مطلقا لتکرره علی الحس کالشمس بالمرآة المجلوة فی الاستدارة والاستنارة) (عند حضور المشبه) قولنه معطوفدر یعنی یاخود مشبه بهك ذهنده غلبهٔ حضوری مشبه بهك هربار محسوس اولمسیله وقت حضور مشبهه خاص اولمیه رق کرك حاضر اولسون وکرکسه اولسون علی الاطلاق اولور زیرا حس اوزره تکرر ایدن شیئك ذهنده حضوری تکرر ایتمیان شیئك حضورندن یعنی مثلا منخسف اولدیغی حالده صورت قمرك ذهنده حضوری حس اوزره تکرر ایتمیان قمرك حال انخسافده اولان صورتنك ذهنده حضورندن اسهل ایدوکی غیرخفیدر وبو وجهله مشبه بهك مطلقا حس اوزره تکرری مثلا شمسی استداره واستناره ده مرآت مجلایه تشبیه صورتنده حاصلدر زیرا وجه شبهده بعض مرتبه تفصیل اولوب لکن مرآتك علی الاطلاق یعنی هر نوقت اولورسه اولسون ذهنده حضوری غالب واکثردر قال رحمه الله تعالی (لمعارضة کل من القرب والتکرر التفصیل) یعنی تفصیل اسباب غرابتدن ایکن بروجه مشروح قرب مناسبت ویاخود حس اوزره تکرردن ناشی غلبهٔ حضور مشبهله قلت تفصیلك ابتذال تشبیهه مؤدی اوله جق ظهوره سبب اولمسی زیرا صورت اولیده مشبه ایله مشبه بهك یکدیکره قرب مناسبتلری وصورت ثانیه ده حس اوزره مشبه بهك تکرری تفصیل قلیله معارضه ایتمسندن ایچوندر زیرا قرب وتکرردن هربرلری مشبهدن مشبه بهه سرعت انتقالی مقتضی اوله رق بو جهتله وجه شبه کندوسنده تفصیل اولمیان امر جلی حکمنده قالوب قسم اولده بیانی سبقت ایتدیکی کبی ابتذاله مفضی اولور قال رحمه الله تعالی (واما بعید غریب وهو بخلافه لعدم ظهوره اما لکثرة التفصیل کقوله والشمس کالمرآة فی کف الاشل) (اما قریب مبتذل) قولنه معطوف اولوب یعنی تشبیهدن برقسمی دخی تشبیه بعید غریبدر وبو تشبیه تشبیه قریب مبتذلك خلافنده اولوب یعنی برتشبیهدر که کندوسنده مشبهدن مشبه بهه انتقال انجق تعمیق فکر وتدقیق نظر دنصکره حاصل اولور وبوده وجه شبهك بادئ رأیده خفا وعدم ظهورندن نشأت ایدر ووجه شبهك عدم ظهوری یا کثرت تفصیلدن ایچون اولور مثلا (والشمس کالمرآة فی کف الاشل) قولی بو قسمدندر شمس ایله کف اشلده اولان مرآت بیننده وجه شبه ذکری مرور ایتدیکی اوزره مع الاشراق استداره ومع تموج اشراق حرکت

سريعهٔ متصله‌دن حاصله اولان هیئت اولوب بونده اولان تفصيل ماسبقده معلوم اولمشدر
انكيچون اشبووجه شبه مرأت دائمة الاضطرابی رؤيت ايدن كسه‌نك نفسنده انجق استيناف واعادهٔ
تأملدنصكره واقع اولوب ونظرى متمهل و بطئ اولور قال رحمه الله تعالى (اوندور حضور المشبه به اما
عند حضور المشبه لبعد المناسبة كمامر واما مطلقا لكونه وهميا اومركبا خياليا اوعقليا كمامر اولقلة تكرره على
الحس كقوله والشمس كالمرآة فى كف الاشل) و ياخود وجه شبهك عدم ظهورى مشبه بهك ذهنده ندرت
حضورندن ايچون اولو ومشبه بهك ندرت حضورينده يا بنفشجك نار كبريته تشبيهنده مرور ايتديكى كبى
مشبهك حضورى عندنده اولور وياخود مطلقا اولور ومشبه بهك مطلقا ندرت حضورى يا انياب
اغوال كبى وهمى اولسندن و ياخود رماح زبرجد اوزره منشوره اولان اعلام ياقوت كبى مركب خيالى
اولديغندن وياخود (كمثل الحمار يحمل اسفارا) كبى مركب عقلى ايدوكندن وياخود (والشمس
كالمرآة فى كف الاشل) كبى حس اوزره قلت تكررندن نشئت ايلر زيرا كف اشلده اولديغى
حالده مرأت حس اوزره تكرر ايدر واكثر احيانده مشاهده اولنور برشى دكلدر زيرانجه
اشخاص يد اشلده رؤيت مرأته مصادف اولمه‌رق اعمار ايام حيات ايدر ومشبه بهك
ندرت حضورى وجه شبهك عدم ظهورنه سبب اولمسى زيرا وجه شبه طرفينك فرعى اولوب
طرفيندن انتقال اولنور چونكه وجه شبه طرفين بينده وصف مشترك جامع اولوب انجق
طرفينك حضورندنصكره طلب اولنه‌جغى جهتله حضور طرفين نادر اولديغى كبى جامع
طرفين اولوب بينلرنده تشبيهه سبب اولمقلغه صالح اولان شيئه التفات ذهن دخى نادر اولور
قال رحمه الله تعالى (فالغرابة فيه من وجهين) امدى شمسك كف اشلده اولان مرأته تشبيهنده
غرابت ايكى جهتدن اولوب اول وجه شبهك كثرت تفصيلى وثانى مشبه بهك حس اوزره قلت
تكرريدر قال رحمه الله تعالى (والمراد بالتفصيل ان تنظر فى اكثر من وصف و يقع على وجوه
اعرفها ان تأخذ بعضا وتدع بعضا كما فى قوله (حملت ردينيا كأن سنانه * سنا لهب لم يتصل
بدخان) وتفصيل ايله مراد شئ واحد وياخود اكثر ايچون اولان مافوق وصف واحده
نظر اولنمسيدر يعنى امر واحد وياخود امرين وياخود امور ثلثه ويا اكثرده اولان اوصافك
وجود وياعدمنى وياخود بعضيسنك وجود و بعضيسنك عدمنى اعتباردر و بوندن ايچون
تفصيل وجوه كثيره اوزره واقع اولوب و بووجوهك اعرف واشهرى اوصافدن بعضيسى اخذ
و بعضيسى ترك اولنمسيدر يعنى بعضيسنك وجودنى و بعضيسنك عدمنى اعتباردر
نته كيم امرئ القيسك (حملت ردينيا الخ) بيتنده واقع اولمشدر (ردينى) ردينه نامنده
اولان عاملهٔ رماح بر مرأه عمليتندن اولان رمحدر (سنان) حديد رمحدر (سنا) قصر ايله
اتش وقمرك ضوئيدر مفهوم بيت سنانى لهيبى دخانك ضياسنه شبيه اولان رمح ردينيى
حمل واستصحاب ايلديكنى مفيد اولوب سنان رمحى دخانه متصل اولميان نارك ضياسنه تشبيه ايله
اوصاف ناردن شكل ولون ولمعانى اخذ ايدرك اتصال دخان وصفنى ترك ونفى ايلمشدر قال رحمه
الله تعالى (اوان تعتبر الجميع كما مر من تشبيه الثريا) وياخود وصف واحددن اكثره
نظر وجه شبه اولان جميع اوصافك وجودنى اعتبار ايله اولور نته كيم ثريايى عنقود
ملاحيه‌يه تشبيهده مرور ايتمشدر شويله كه مشبه طرفنده نفس انجمله شكل ومقدار واونه ومسافهٔ
مخصوصه اوزره اجتماعنه نظر واعتبار ايدوب كذلك عنقود ملاحيه‌ده دخى بو اوصافك امثالنه نظر
واعتبار اولنور شيخ اسرار بلاغتده بو وجهله تحقيق مقال ايتمشدركه (التفصيل) قولمز ايكى شى بيننى جامع
اولان بر عباره اولوب معناسى سنكه برابر ايكى ويا اكثر اوصاف اوله‌رق بونلره على الانفراد نظر ايدوب
و بعضيسنى بعض آخرندن تأمل وتدقيق نظرله تفصيل ايدرسين وسنك ايچون شئ واحددن اكثره
وشئ واحده جهت واحده‌دن اكثره نظر ايتمكلك فى الجمله حاجت واردر و بودخى وجوه
عديده ايله واقع اولوب وجه اول اوصافدن بعضيسنى اخذ و بعضيسنى ترك ايله اولور نته كيم

امرئ القيس دخانى سنادن عزل وتجريد ايتديكى حينده لهبده اعتبار ايلمشدر وجه ثانى
اوصاف مشبهدن امور عديده‌يه جمله‌سنى طلب واعتبار ايچون نظر ايدرسين نته كيم ثريانك
عنقوده تشبيهنده نفس انجم ايله شكلى ولونى ومقدارى وقربده مسافهٔ مخصوصه اوزره اجتماعى
اعتبار اولنه‌رق عنقود ملاحيه‌ده دخى بونلرك مثلى اعتبار اولنور وجه ثالث جنسده اولان
خاصه‌يه نظر ايلرسين مثلا عين ديكده نفس حمرت قصد اولنميوب بلكه قصد ونظر هر برحمرتده
موجود اولميوب بلكه عين ديكه خاص اولان صفت اولور امدى بو تشبيهده اولان تركيب حمرت
مخصوصه ايله شكل كرى ومقدار مخصوصدن اولمش اولور و بونكله وجه ثانى واولدن كسب
تميز ايدر زيرا وجهينده نظر من غير اعتبار خصوصيت وجود وصفه‌در وشيخ بو كلامى
ايراددنصكره ديمشدركه بو اقسام اغلب واعرف اوزره موضوعه اولوب والا دقايق تفصيل
خيطهٔ ضبط وحصره كنجيده اوله‌مز قال رحمه الله تعالى (وكلما كان التركيب من امور اكثر
كان التشبيه ابعد) مشبه بهك مركب خيالى وياعقلى اولمسى ذهنده مطلقا ندرت حضورنى
موجب اولوب ومشبه بهك ندور حضورى وجه شبهك خفا وعدم ظهورنى مؤدى اوله‌رق تشبيه
غريب اوله‌جغنى بيان ايتمسيله بو كلامك تتمه‌سى اولق اوزره ديركه اجزاى تركيب اولان امور
هر نمقدار اكثر وازيد اولورسه كرك خيالى اولسون وكركسه عقلى اولسون تشبيه دخى اوقياس
اوزره ذهندن ابعد اولور زيرا تفاصيلى اكثر اولمسيله تشبيه دخى كثرت اجزاى تركيبه كوره كسب
بعديت ايدر ومركبك خيالى اولمسى تركب ايتديكى اجزا حسياتدن اولمسيله وعقلى اولمسى
حسياتدن اولمامسيله اولوب نفس تركيب حسى اولمز وتركيبك امور كثيره‌دن تركبى نظم جليلده
❊ انما مثل الحيوة الدنيا كماء انزلناه من السماء فاختلط به نبات الارض مما يأكل الناس والانعام
حتى اذا اخذت الارض زخرفها وازينت وظن اهلها انهم قادرون عليها اتاها امرها ليلا اونهارا
فجعلناها حصيدا كأن لم تغن بالامس ❊ قول شريفى كبيدر زيرا بو نظم جليلده مشبه به اون
جمله‌دن مركبدركه بربرينه تداخل ايدوب حتى كه جملهٔ واحده كبى اولمشدر (اختلط به) قول
شريفنده باسببيه اولوب معناى منيفى نبات ارض نزول ايدن ماسببيله اشتباك واختلاط ايتدى ديمكدر
(مما يأكل الناس والانعام) ده اولان ما زروع و بقول وحشايشدن عبارتدر و (زخرف ارض) ايله
مراد صفايح ارضى تزيين ايدن نباتاتدر (وازينت) تزينت معناسنه‌در و (اهلها) ضميرى
نباته راجع اولوب مضاف اليهدن كسب تأنيث ايلمشدر (قادرون عليها) على حصدها ورفع غلتها
ديمكدر (فجعلناها) ضميرى نباته راجع اولوب (حصيدا) شبيها بما حصد يعنى حصاد اولان
زرعه شبيه قلدق مفهومنده‌در (كأن لم تغن بالامس) كأن لم تنبت ولم تكن قبل ذلك فى زمان
قريب غاية القرب ديمكدر (غنى بالمكان) ديرلر اقام به معناسنه‌در امدى بو نظم جليلده حيات
دنيانك ابتداء قوتى ظاهر اولوب ناس انكله كسب غرور واوزرينه اعتماد موفور ايلدكدنصكره
سرعتله منقضى وزائل ونعمتلرى بالكليه بغتة منقرض ومضمحل اولمسندن عبارت اولان حال عجيبة
الشانى نبات ارضك اولا تازه وطرى اوله‌رق بعضيسى بعضيسنه ملتف ومختلط اولوب والوان
وطراوتيله ارضى تزيين ايليوب وحين ظهورنده ضعيف ايكن ناسى كندوسندن اطماع وسلامتنى
ظن ايتديره‌جك حيثيتده كسب قوت ايلدكدنصكره فجأتا زوال خضرت ونضارتيله اصلا اثرى
باقى قالمامجه قوريوب محو وهبا اولمسنه تشبيه اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (والبليغ ماكان
من هذا الضرب لغرابته ولأن نيل الشئ بعد طلبه الذ) وتشبيه بليغ اشبو بعيد غريب ضربندن
اولان تشبيهات اولوب قريب مبتذلدن اولان تشبيهات تشبيه بليغ دكلدر و بو ضرب غريبك
تشبيه بليغ اولمسى استماع ايچون مبتذل اولميه‌رق غريب اولديغندن واوزرينه بيوت عناكب
منسوجه اولان اشيا كبى مهجوره ومتروكه اولديغندن ايچوندر ومعانئ غريبه معانئ مبتذله‌دن
ابلغ واحسن اولديغى غير خفيدر شارح مرحومك اشبو مفهومى بيانده ابلغ اوزرينه احسنى

عطف ایتمسی متده اولان لفظ بلیغ معنای متعارف اوزره اولمیوب حسندن مجاز اولدیغنه اشارتدر زیرا بلیغ متعارف کلام ویاخود متکلمك صفتی اولوب تشبیهك صفتی دکلدر وبرده ضرب مذکورك تشبیه بلیغ اولمسی برشیئه بعد الطلب نیل ووصولده اولان وفور لذت جهتندندر چونکه تعب ومشاقدنصکره حاصل اولان شی اعز اولوب وهر برشیئ اعز اعزیتی حیثیتدن الذ ونفسدن موقعی الطفدر یعنی نفسه مورث لطافت وموجب نشاط ومسرت اولور انکچون هر برموقعی الطیف اولان یعنی مورث لطافت نفس اولان شی ایچون عطش وحرارت اوزره ایچلان ماء بارده ضرب مثل اولنور وبومقام غرابت خفاء مرادی موجب اولوب خفاء مراد ایسه محل بلاغت اولان تعقیدی ایجاب ایتمسیله بوصورتده غرابت نوجهله تشبیهك بلیغ وحسن اولمسنی موجب اولور دیو توهم محل اولوب وبوتوهمك منشائی مصنفك (وهو بخلافه لعدم الظهور) قولی وموردی (والتشبیه البلیغ ماکان من هذا الضرب) کلامی اولمسیله شارح مرحوم تفسیر عدم ظهوری بومقامه تأخیرایله توهم مذکورك دفعنده دیرکه (بادئ رأیده عدم ظهور) ایله مرادمز سببی معنانك لطف ودقتی ویاخود بعض معانینك بعضیسی اوزره ترتبی اولان عدم ظهوردر وبعض معانینك بعضیسی اوزره ترتبینك عدم ظهوره سببی زیرا آزکره واقع اولورکه معانئ شریفه دن ثانی اول اوزره بنا وترتبدن وثانینك سابقه ردندن منفك اوله رق اوحالده کیفیت ارتباط وتناسبلرینی وجدانده نظر وتأمله احتیاج مس ایدر وبو اسبابدن نشئت ایدن عدم ظهورك بعدالتأمل انکشاف وظهوری البته موجب لذت اولور زیرا مطلوبه ایصال ومقصوده مظفرایدن نهج قویم وطریق مستقیمه مصادف اولان فکردن احلی والذ برشی اولهمز وتعقیدده معدود اولان خفاء مردود سببی تعقیدلفظیده الفاظك سوء ترتیبی وتعقید معنویده معنای مذکوردن معنای مقصوده انتقالك اختلالی اولان خفادر وبین الخفائین فرق عظیم اولوب اشبو خفا محل بلاغت واول مورث حسن واطافتدر قال رح (وقد یتصرف فی القریب بما یجعله غریبا کقوله (لم تلق هذا الوجه شمس نهارنا * الا بوجه لیس فیه حیاء) وبعضکره تشبیه قریب مبتذلده ابتذالدن اخراج ایدوب غریب قله جق شی ایله تصرف اولنور نته کیم ابی الطیبك (لم تلق هذا الوجه الخ) بیتنده واقع اولمشدر زیرا وجه حسینی شمسه تشبیه قریب مبتذل اولوب لکن حدیث حیا زیادهٔ دقت وخفا اوزره اشتمالندن ایچون صورت ابتذالدن غرابته اخراج ایلمشدر و(لم تلق) قولی ابصرته معناسنه اولان لقیت دن اوله بده مفهوم بیت وجه محبوبی شمس نهار انجق وجه بی حیا سیله رؤیت ایلدی دیمك اولور سه ادات تشبیه وتشبیهدن انبا ایدجك فعلك عدمی جهتله بیتده اولان تشبیه مکنی غیرمصرح اولور زیرا عدم حیایه ملتبس اوله رق شمسك وجه حبیبی رؤیتی وجه حبیبه دعوای مشابهتنده حد ادبی تجاوزندن کنایه در وبونده تشبیهك وجودی زیرا شمس ایچون عدم حیایه التباس وقتنده رؤیتی اثبات وبو وقتك غیریده سلب ایتمك وجهی شمس اوزره ترجیحنه دلالت ایدر وترجیح فی الجمله مشارکته دال اولمسیله تشبیهی مستلزم اولور وکلامده ادات تشبیه وتشبیهدن انبا ایدجك فعل اولمامسیله تشبیه غیر مصرح اوله رق معنای مذکوردن کنایه اولمش اولوز واکرقول مذکور قابلت ومعارضت معناسنه اولان لقیت لفظندندر دینلورسه بو صورتده تشبیهدن انبا ایدرك مفهوم بیت شمسك وجه محبوب ایله حسن وبهاده مقابله ومعارضه سی انجق وجه بیحیا ایله اولدی دیمك اولوب تشبیه لفظ فعل ایله مصرح به اولور وشاعر اخرك * ان السحاب لتستحیی اذا نظرت * الی نداك فقاسته بما فیها * قولی دخی بونك مثلیدر (ندی) عطا معناسنه اولوب (مافیها) دن مراد مطردر مفهوم بیت سحاب عطا یای ممدوحه نظر ایدرك کندیده اولان قطرات امطاره قیاس ایلسه قطراتندن اکثر اولدیغنه واقف اولوب بوجهتله استحیا واظهار خجالت ایدر دیمکدر وقول ابی الطیبله بو بیت بیننده فرق اولده معتبر اولان عدم حیا وبونده معتبر اولان

حیادر قال رح (وقوله عزماته مثل النجوم ثواقبا * لولم یکن للثاقبات افول) شاعر وطواطك (عزماته مثل النجوم الخ) قولی دخی بواسلوبده در زیرا عزمی نجمه تشبیه مبتذل اولوب لکن عدم افولی اشتراطی غرابته اخراج ایلمشدر مفهوم بیت ممدوحك مقاصد وعزماتی اکر عیب افول ایله معیوب ومعلول اولسه نجوم زاهره یه شبیهدر دیمك اولور (افول) غروب معناسنه در (ثواقب) ثاقبه نك جمعی اولوب ضیاو تلألؤی شدید معناسنه اوله رق نجومدن حالدر قال رحمه الله تعالی (ویسمی هذا التشبیه المشروط) وبو تشبیه تشبیه مشروط عنوانیله موسومدر (تشبیه مشروط) مشبه ومشبه بهدن هر برلری ویاخود بونلردن بریسی برشرط وجودی وباعدمی ایله قید اولنان تشبیهدر وبوقید لفظ صریح ایله ویاخود سیاق کلامك دلالتیله اولمقدن اعمدر (هی بدر تسکن الارض * وهذه القبة فلك ساکن) قوللری اشبو شرط لفظده مذکور اولمیوب اوزرینه سیاق کلام ایله دلالت اولنان قسمدن اوله رق (اول) هی بدر لو کان البدر تسکن الارض (وثانی) هذه القبة فلك لو کان الفلك ساکنا) تقدیرنده در (هی) ضمیری محبوبه یه راجعدر ولو لفظیله اتیانی توصیف فرضی اولوب محقق اولمدیغنه اشارتدر مصنف رح تشبیهك طرفین ووجه شبه اعتبارلریله اولان تقسیمدن فارغ اوله رق باعتبار الاداة تقسیمنه شروع واشارتله بیوررکه (وباعتبار اداته اما مؤکد وهوماحذفت اداته مثل وهی تمر مر السحاب ومنه نحو (والریح تعبث بالغصون وقدجری * ذهب الاصیل علی لجین الماء) واداتی اعتباریله تشبیهك برقسمی مؤکد اولوب (تشبیه مؤکد) اداتی نسیا منسیا حذف اولنان تشبیهدر نته کیم (وهی تمر مر السحاب) قول شریفنده واقع اولوب زیرا حاصل معنی (تمر مثل مر السحاب) دیمکدر وبعد حذف الاداة مشبه به مشبهه اضافه اولنان تشبیه دخی اشبو قسم مؤکددندر نته کیم شاعرك (والریح تعبث بالغصون الخ) قولنده ظاهردر (لجین الماء) صفتك موصوفه ومشبه بهك مشبه اضافه سی قبیلندن اولوب اصلی علی ماء کاللجیندر ادات تشبیه اولان کاف نسیا منسیا حذف اولنه رق مشبه به اولان لجین مشبه اولان مایه اضافه اولنوب تشبیه مؤکددر (لجین) فضه معناسنه اولوب وجه شبه بیاض وصفادر اضافه سی بیانیه اولوب کان آب ناب فضه نك اصلی ومعدنی اولمق اوزره لجینتنده افادهٔ مبالغه قصد واراده ایدلمشدر (اصیل) مابعد عصردن غروبه قدر اولان وقت اولوب صفرتله توصیف اولنور نته کیم شاعر (ورب نهار للفراق اصیله * ووجهی کلا لونیهما متناسب) قولنده اصیل نهار ایله کندی وجهنك لاجل الفراق لوننده متناسب وایکیسنده صفرتله متلون اولدقلرینی بیان ایلمشدر (ذهب اصیل) شمسك وقت مذکورده صفرتی اولوب مراد صفرت اصیل دیمکدر بوصورتده (ذهب الاصیل) قولی استعارهٔ مصرحه اوله رق صفرت اصیل اونده ذهبه تشبیه ولفظ مشبه به اولان ذهب مشبه اولان صفرتده استعمال اولنمش اولور ویاخود ذهب الاصیلدن مراد (شمس کالذهب الاصیل معناسی اوله رق بوتقدیرده (ذهب الاصیل) لجین الماء ترکیبنه قریب اولور زیرا بوصورتده (ذهب الاصیل) دخی مشبه بهك مشبهه اضافه سی قبیلندن اولوب لکن بونده مشبه اولان شمس محذوفدر شارح مرحوم دیرکه بیت مذکورده اولان ذهب ولجینك سبیکهٔ تحقیقنده اذابه وانتقاده شایان اولان وجه وجه مذکور اولوب بوقسمه خلخالی وزوزنی امثالی بصائر ناقده لرینی فاقده اولان بعض اوهامه سوق ایتدیکی کبی لجینی فتح لام وکسر جیم ایله دوکلمش اولان اوراق اشجار معناسنه حمل ایله اوراق مذکوره نك وجه مایه تشبیه قلندیغی ویاخود اصیل کندوسیچون اصل وعرق اولان شجر اولوب بونك ذهبندن مراد برد خریف ایله صراروب وجه ما اوزره ساقط اولان ورقی اولدیغی اعتباره محل اولمیه رق وجهینك ایکیسی دخی یکدیکرندن ابرددر (عبث) لعب معناسنه اولوب ریحك غصون ایله عبث ولعبی غصونی اماله وتحریکندن عبارتدر

وعبثك وقت اصيله تخصيصى وقت سحركبى اطيب اوقاتدن اولمسيله بو وقتده ريحك غصون ايله عبث وتلاعبى هوانك غايت اطافتنى مفيددر وبو تخصيصه (وقد جرى) قولنك تعبث فعلنده اولان ضميردن حال اولمسى دلالت ايدر محصول بيت وقت ربيعده شاعر مرقومك ديده عبرتبيندن امرار ايتمش اولديغى اطافت هواى هنكام اصيلى مدح ايله هبوب ايدن نسيم حيات افزانك نهال شاخسارى تحريك ايله اظهار شيوه لعب وملاطفات ايدرك مهر منيرك وقت تقرب تغربى اولمسيله شبيه زرناب اولان رنك صفرت هوانك نظيرفضه بيضا اولان آب انهاره انعكاس وجريان وكويا كه كوش صويندن آلتون معدنى فوران ايتديكنى بياندن عبارتدر و وقت اصيلك اطيب اوقاتدن اولديغى ابو رديئك (ايا ليه اسحار وفيه هواجر ❊ كاخضلت والشمس تنعس آصال) قولندن دخى مستفاد اولور بيت مذكور وصف ربيعده انشاد اولنوب (ايا ليه وفيه) ضميرلرى ربيعه راجعدر (هواجر) هاجره نك جمعى اولوب مابين الزوال والعصردر (الخضل) اصلانوب حتى كه ياش اولمقدر يقال (خضل الشئ) اى ندى حتى ترشش (آصال) خضلت فعلنك فاعلى اولوب ماكافه وياخود مصدريه وجمله هواجره صفت اولهرق (كآصال خضلت) تقديرنده دركه هوا جرى سورت شعاع شمسك زوالى حينده اولان اصال رطبه وبارده يه تشبيهدر (والشمس تنعس) تغيب معناسنه اولوب آصالدن حالدر حاصل معنى ليالئ ربيع طيب هواسنده شبيه اسحار اولوب وانده اولان هواجر يعنى مابين زوال وعصر سورت شعاع شمسك وقت زوالى اولهرق كسب برودت ورطوبت ايدن وقت آصاله مماثلدر ديمك اولور قال رح (اومرسل وهو بخلافه كامر) (اما مؤكد) قولنه معطوف اولوب يعنى باعتبار الاداة تشبيهك برقسمى مؤكد اولديغى مثلاو برقسمى دخى مرسل اولوب واشبو قسم مرسل مؤكدك ملابس خلافيدر يعنى برتشبيهدر كه اداتى ذكر اولنهرق مشبه مشبه بهك بحسب الظاهر عينى اولمسنى اشعار ايدن حذف اداتك مفيد اولديغى تأكيددن عارى ومرسلدر نته كيم ادات تشبيهك ذكرينى حاوى اولان امثله مرور ايتمشدر قال رح (وباعتبار الغرض امامقبول وهو الوافى بافاداته كأن يكون المشبه به اعرف شئ بوجه الشبه فى بيان الحال اواتم شئ فيه فى الحاق الناقص بالكامل اومسلم الحكم فيه معروفه عند المخاطب فى بيان الامكان اومردود وهو بخلافه) وتشبيه باعتبار الغرض ايكى قسمه منقسم اولوب يامقبول و ياخود مردوددر (تشبيه مقبول) غرض تشبيهى افاده يه وافى اولاندر مثلا غرض حال مشبهى بيان اولديغى صورتده مشبه بهك وجه شبهله زياده معروف اولان شى اولمسيدر وياخود غرض ناقصى كامله الحاق اولديغى حينده مشبه بهك وجه تشبيهده اتم اولمسيدر وياخود غرض مشبهك امكاننى يعنى امر ممكن الوقوع اولديغنى بيان اولديغى صورتده مشبه بهك عندالمخاطب وجه تشبيهده حكمى مسلم معروف اولمقلغيدر (وتشبيه مردود) بونك خلافنده اولهرق افادهٔ غرض تشبيهده قاصر اولان تشبيهدر وبو موضعك تحقيق ايده جك نقا بس معانى غرض تشبيه بحثنده مرور ايتمشدر قال رح (خاتمه) بو خاتمه اركان تشبيهدن كليسنى وياخود بعضيسنى ذكر اعتباريله مبالغه ده اولان ضعف وقوت حسبيله تشبيهى تقسيمدر واركان تشبيه درت اولديغى ماسبقده ذكر اولنمسيله امدى بو اعتبار ايله حاصل اولان اقسام تشبيه سكزدر زيرا مشبه به قطعا مذكور اولوب وبو تقديرده مشبه يامذكور ويامحذوف اولور وعلى التقديرين وجه شبه يامذكور وياخود متروكدر وعلى التقادير الاربعة ادات يامذكوره ويامحذوفه اولوب سكزه بالغ اولور اول اركان اربعه نك كاملا ذكر اولنمسيدركه (زيد كالاسد فى الشجاعة) قولى بو قبيلدن اولهرق طرفين وجامع وادات تشبيهك ذكرنى شاملدر ثانى ترك مشبهدر مثلا زيددن اخبار عندنده (كالاسد فى الشجاعة) قولى زيد تقديرنده اولوب اركان اربعه دن يالكز مشبه اولان) زيد غيرمذكوردر ثالث كلمهٔ تشبيهك تركى اولوب نته كيم (زيد اسد فى الشجاعة) قولنده يالكز ادات تشبيه حذف اولنهرق (زيد كالاسد) تقديرنده در

رابع مشبه ايله كلمهٔ تشبيهى تركدر مثلا (اسد فى الشجاعة) قولنده مشبه وادات تشبيه حذف اولنهرق (زيد كالاسد) تقديرنده در خامس وجه تشبيهى تركدر نته كيم (زيد كالاسد) تركيبنده وجه تشبيه مذكور اولميوب (فى الشجاعة) تقديرنده در سادس مشبه ووجه شبهى تركدر مثلا (كالاسد) قولنده مشبه ووجه شبه حذف اولنوب (زيد كالاسد فى الشجاعة) تقديرنده درسابع كلمهٔ تشبيهى ووجهى تركدر (زيداسد). بواسلوبده اولوب (زيد كالاسد فى الشجاعة) تقديرنده در ثامن اركان سائره نك تركيله مشبه بهك افراديدر مثلا مشبه وادات ووجه تشبيه ترك اولنهرق (اسد) دينلور (زيد كالاسد فى الشجاعة) تقديرنده اولور وبوندنصكره ستير اولميه كه مراتب تشبيهك اختلافى بعضا اختلاف مشبه به اعتباريله اولور زيدكالاسد) وياخود (كالسرحان فى الشجاعة) كبى (سرحان) كسر ايله ذئب معناسنه اولوب جمعى) سراحين كلور (امدى شجاعت اسد جرئت سرحاندن ابلغ اولمق تقريبيله اشبو قوليندن اول يعنى (زيدكالاسد قولمز (زيد كالسرحان) قولندن ابلغدر وياخود اختلاف مراتب تشبيه اختلاف ادات اعتباريله اولور نته كيم (زيدكالاسد) و(كأن زيدا الاسد) قوللرى بيننده بو اختلاف مشهوددر (زيرا كأن زيدا الاسد) قولنده ايهام اتحاد اولديغندن (زيد كالاسد) قولندن ابلغدر وبعضا اختلاف مراتب تشبيه اركان تشبيهدن كليسنك وياخود بعضيسنك ذكرى اعتباريله اولور شويله كه اكر جميع اركان تشبيه ذكر اولنورسه مراتب تشبيهك ادناسيدر واكر وجه تشبيه ايله ادات حذف اولنورسه مراتبك اعلاسيدر والامتوسطه در وبو مقامده مقصود اولان اشبو اركان تشبيهدن كليسنك وبابعضيسنك ذكرى اعتباريله اولان اختلافدر انكيچون مصنف رحمه الله تعالى بيورركه (واعلى مراتب التشبيه فى قوة المبالغة باعتبار ذكر اركانه كلها اوبعضها حذف وجهه واداته فقط اومع حذف المشبه) (باعتبار) قولى سوق كلامك مدلولى يعنى (اعلى مراتب) قولنك مفهومى اولان اختلافه متعلقدر زيرا اعلاى مراتب انجق مراتب عديدهٔ مختلفه يه نظر ايله اوله بيلور وظرفده رايحهٔ فعل كافى اولهرق لفظ اختلاف نظم كلامده مقدر ديمك دكلدر امدى (باعتبار) قولى ظرف لغو اولوب (فى قوة المبالغة) قولى دخى لغويت اوزره اعلى يه متعلقدر (واعلى) قولى مبتدا و (حذف وجهه) خبريدر حاصل معنى اركانك كليسنى ويا بعضيسنى ذكر اعتباريله اختلاف مراتب تشبيه اعتبار اولنديغى وقتده قوهٔ مبالغه ده اعلاى مراتب يالكز وجه وادات تشبيهك ادعاى اتحاد ايله حصول مبالغه ايچون لفظا وتقديرا حذف اولنمسيدر زيرا (اسد) كبى اصلى (زيد كالاسد فى الجرائة) اولوب (كاف) و (فى الجرائة) لفظا محذوف وغير مقدر وفقط استعاره اولميوب تشبيه اولمقلغيچون منوى ومضمردر وياخود بونلرك مشبهله برابر حذفيدر بوده يالفظا محذوف اولمسيله اولور مثلا زيددن اخبار مقامنده (اسد) دينلوب (زيد اسد) تقديرنده در وياخود منوى اولهرق لفظا وتقديرا حذفيله اولور نظم جليلده (ومايستوى البحران هذا عذب فرات سائغ شرابه وهذا ملح اجاج) قول شريفى بحث استعاره ده اتيان اولنه جغى وجهله بو قبيلدندر قال رحمه الله تعالى (ثم حذف احدهما كذلك) بوراده ثم كلمه سنى رتبه ده تراخى ايچوندر (كذلك قولى) فقط اومع حذف المشبه مفادنده در يعنى ذكر اولنان مرتبه دنصكره اعلاى مراتب تشبيه يالكز وياخود مع حذف المشبه وجه واداتدن بريتك حذفيدر مثلا يالكز وجه تشبيهك حذفيله (زيد كالاسد) ومع المشبه وجهى حذف ايله زيددن اخبار مقامنده (كالاسد) ويالكز اداتى حذف ايله (زيد اسد فى الشجاعة) ومع حذف المشبه اداتى حذف ايله زيددن مقام اخبارده (اسد فى الشجاعة) دينلور قال رحمه الله تعالى (ولاقوة لغيره) وبو مذكورك غيريسى قوت مبالغه دن مهجوردر غيردن مراد متباقى تشبيهندركه اول مجموع اركانك ذكريدر (زيد كالاسد فى الشجاعة) كبى

وثانی یالکز مشبهك حذفیدر مثلا زیددن اخبار عندنده (کالاسد فی الشجاعة) کبی امدی
اولکی ایکی مرتبه یعنی یالکز ویاخود مع حذف المشبه وجه واداتی حذف قوتده ومرتبتین
اخیرتین یعنی مجموع ارکانك ذکری ویاخود یالکز مشبهك حذفی عدم قوتده متساویه وار بعهٔ
باقیه یعنی یالکز ویاخود مع حذف المشبه ادات ووجهدن برینی حذف متوسطه در زیرا
قوت مبالغه یامن حیث الظاهر وجه شبهك عموم وهر برشیٔ صالحه شمولیله ویاخود ظاهره
نظرا مشبه بهی عین مشبهدر دیو مشبه اوزره اجرا طریقیله اولور ومرتبهٔ اولیان کبی وجه
تشبیهه عدم تعرضله اولی وحذف اداتیله ثانی یی مشتمل اولنلر البته غایت قوتده اولوب
واخیرتین کبی بو اعتباریندن خالی اولنلر قوت مبالغه دن ساقطه وار بعهٔ باقیه کبی اعتبارندن
یالکز برینی مشتمل اولنلر قوت وضعفده متوسطه در واشبو اربعهٔ متوسطه بیننی دخی حذف
ادات مشبهی عین مشبه به قلق طریقیله وجه شبهی حذفدن اقوی اولمسی اعتباریله فرق
ایتمك بعید اولمز شارح مرحوم بیوررلر که بو مقامده ابحاث تشبیهه متعلق بر بحث شریف
باقی قالمشدر که (لقینی اسد یرمی) و (لقیت فی الحمام اسدا) قولمز ایله (زید اسد) وزیددن
اخبار مثالوده (اسد) قولمز بینی فرق اولنوب اول استعاره وثانی تشبیه عد اولنمشدر وبونك
تحقیقی شو وجهله در که کلامده برلفظ ذکر اولنه رق اول لفظك معناسنه برشیئی تشبیهه دلالت
ایده جك قرینه بولنسه بو صورت ایکی وجهله اولوب اول مشبه نه لفظا ونه تقدیرا ذکر
اولنمامسیدر مثلا (لقیت فی الحمام اسدا) دینلوب حمامده رجل شجاعه ملاقی اولدم دیمك
معناسی مراد اولندیغی کبی بو وجهك استعاره اولوب تشبیه اولمدیغنده اختلاف یوقدر
وجه ثانی مشبه مذکور ویاخود مقدر اولمسیدر وبو تقدیرده اسم مشبه به اکر مشبهدن
(زید اسد) کبی خبر ویاخود (کان زید اسدا) و (ان زیدا اسد) امثالی باب کان
وان ایچون خبر و (علمت زیدا اسدا) کبی علمت بابی ایچون مفعول ثانی و (جائنی زید اسدا)
و (جائنی رجل اسد) کبی حال وصفت اوله رق حکم خبرده اولورسه اصح اولان تشبیه
تسمیه اولنوب استعاره اطلاق اولنمامسیدر زیرا اسم مشبه به ذکر اولنان مواقعدن برنده
بولندیغی یعنی خبر وحال وامثالی واقع اولدیغی صورتده وضع کلام اشبو مشبه بهك معناسنی
مجری علیهی اولدیغی مبتدأ وموصوف وذی الحال امثالی اولان شیئه اثبات ویا اوشیئدن
نفی ایچون اولور بو صورتده (زید اسد) دینلسه بو کلامك ظاهرا صوغ ووضعی معنای
اسدی زیده ایچون اثبات اولوب حالبوکه (اسد) نفس الامرده زیده مباین اوله رق علی
وجه الحقیقه معنای اسدیك زیده اثباتی ممتنع اولمسیله کلام مذکور اسددن زید ایچون اثبات
شبه اولمق اوزره حمل اولنور وبو حالده لفظ اسدی اتیان اثبات تشبیه ایچون اولوب تشبیه
ایله تسمیه اولنمقلغه خلیق ولایق اولور زیرا بر وجه مشروح مشبه به انجق افادهٔ تشبیه ایچون اتیان
اولنمشدر اما (لقیت اسدا) امثالی بونك خلافنده اوله رق زیرا بونده مشبه بهی اتیان معناسنی
برشیئه اثبات ایچون اولمیوب بلکه صوغ کلام فعل ملاقاتی متکلمدن اسد اوزرینه واقع
اولدیغی حالده اثبات ایچوندر بو صورتده اتیان مشبه به اثبات تشبیه ایچون اولمیوب قصد تشبیه ضمیر
متکلمده مکنون ومستتر ومفروغ عنه اوله رق لفظده بونی اشعار ایده جك برشی اولمیوب
انجق حکم زیدی اسد اوزرینه اجرا ایتمك مجرد زیدی اسد قه رق اسده تشبیه اولنمسی
واسد جنسنده دخولنك ادعا ایدلمسی اعتباریله اولدیغی نظر وتأملدنصکره بیلنور الحاصل
(زید اسد) و (لقیت اسدا) قوللری بیننده اولان فرق معنوی اولدن مقصود مشبه اولان
زیدك مشبه به اولان اسد جنسندن اوله رق افراد اسددن برفرد اولدیغی ادعادر
وثانیسندن مقصود مشبهك جنس مشبه بهده داخل وافرادندن برفرد اولدیغی
دعواسی مسلم ومعلوم برکیفیت اولمسیله مشبهدن مشبه بهك اسمیله تعبیر اولنه رق فعل

ملاقاتی لفظ اسده اثباتدر وایکی صورت بو وجهله یکدیکرندن مفترق اولمسندن ناشی
اصطلاح وعبارده دخی بریرندن فرق اولنه رق احدهما تشبیه واخری استعاره تسمیه اولنمسی
مناسب اولمشدر شیخك اسرار بلاغتده اولان کلامنك خلاصه سی بوندن عبارت اولوب جمیع
محققین دخی بو قول اوزره متفقلردر وناسدن بعضیسی ثانی یعنی (زید اسد) امثالی دخی کلمهٔ
تشبیهك حذفیله مشبه مشبه به اوزرینه اجرا اولندیغی جهتله استعاره اولمسنه ذاهب اولمشدر
وبو اختلاف طرفینك تشبیه واستعارده مصطلحلری اولان تفسیره راجع بر اختلاف لفظیدر یعنی
هرنقدر معناده اختلاف ایسه ده تفسیر لفظه راجعدر الحاصل اکر تشبیه (الدلالة علی مشارکة
امر لاخر فی معنی بالکاف ونحوه) قولیله واستعاره (اجراء اسم المشبه به علی شیٔ سواء کان باستعماله فیه
او حمله علیه) عبارهسیله تفسیر اولنورسه (زید اسد) امثالی تشبیهدن خارج اولوب استعارده
داخل اولور نته کیم قول بعض بودر واکر تفسیر تشبیهده (بالکاف ونحوه) قیدی اعتبار
اولنمیوب واستعارده اجرای مشبه به یالکز معناده استعماله تخصیص اولنه رق حملدن تعمیم
اولنمزسه قرل مذکور امثالی تشبیهده داخل اولوب استعاره اولمز نته کیم مذهب شیخ وقول
محققین بودر وبو اختلاف مشبه به اسم مشبهدن خبر ویا حکم خبرده اولدیغی صورتده اولوب
واکر خبر ویا حکم خبرده اولمزسه (رأیت بزید اسدا ولقینی منه اسد) کبی اول حینده بالاتفاق
استعاره تسمیه اولنمز زیرا بو صورتده اسم مشبه به کندوسیچون استعاره سی ادعا اولنان شی اوزرینه
علی اختلاف المذهبین نه (لقیت اسدا) قولنده اولدیغی کبی لفظ مشبه بهی شیٔ مذکورده استعمال
ونه (زید اسد) قولنده اولدیغی کبی معنای مشبه بهی شیٔ مذکور ایچون اثبات طریقیله اجرا
اولنمامشدر واستعاره تسمیه اولنمدیغی مثللو تشبیه دخی تسمیه اولنمز زیرا مشارکته دلالت قصد
اولنمدیغی جهتله اسم مشبه بهی اتیان اثبات تشبیه ایچون اولمیوب تشبیه انجق ضمیرده مکنون
ومستور اوله رق بعد النظر والتأمل ظاهر اولور الحاصل نه استعاره ونه تشبیه اولوب بلکه
تجریددر زیرا (لقیت من زید اسدا) قولنده زیدی کندوسندن اسد آخر انتزاع اولنه جق حیثیتده
جنس اسدك غایتنه بالغ براسد قیلوب اندن براسد آخر تجرید ایدرسن یعنی (کأن زید) کمال
شجاعتده جنس اسدك فرد کاملی اعتبار اولنوب اندن بطریق الادعا براسد دخی انتزاع ایدرك
(لقیت من زید اسدا) دیرسن نته کیم تفصیل وایضاحی علم بدیعده بتوفیقه تعالی کلسه کرکدر
اشته بو تجرید ضمیرده مکنون ومستور اولوب بالکلیه مفروغ عنه اولان تشبیهه مبنیدر وبو تشبیه
من ویاخود باء تجریدیه لرك مداول علیهی اولان تجریددن بعد التأمل ظاهر اولور لکن قول
سکاکی بونك خلافنده اولوب زیرا بو مثللوره تشبیه تسمیه ایدر وسکاکینك بو مخالفتی دخی اختلاف
لفظیدر زیرا اکر تشبیهده علی وجه التجرید اولمامسی اعتبار اولنورسه اشبو (رأیت بزید اسدا
ولقیت من زید اسدا) امثالی تشبیه اولمز نته کیم مذهب شیخ وسائره بودر واکر تشبیهده برامرك
امر آخره برشیده مطلقا مشارکتی اوزره دلالت اعتبار اولنورسه تشبیهدر نته کیم قول سکاکی
بودر وشیخ کلام مذکوری ایراددنصکره اسرار بلاغتده دیمشدر که اکرسن هر برشیدن ابا
ایدرك بو قسم اوزره یعنی زید اسد کبی مشبه مذکور ویا مقدر اولان قسم تشبیهه استعاره اطلاقنی
امل ایتدکك صورتده سبیر اولمیه که اکر بر کلامده مشبه به اوزره دخول ادات تشبیه حسن اولورسه
استعاره اطلاقی صحیح اولمز زیرا مبنای استعاره بالکلیه تناسیٔ تشبیه اوزره اولوب ادوات تشبیهك
حسن دخولی ایسه تشبیهی مشعردر وادوات تشبیهك دخولی حسن اولمسی (زید الاسد) و (هو
شمس النهار کبی) اسم مشبه به معرفه اولمسیله اولور زیرا (زید کالاسد) و (هو کشمس النهار)
دینمك حسن اولور واکر ادواتدن برشیئك دخولی حسن اولمیوب صورت کلامی تغییره محتاج
اولورسه اول حینده کندوسنده تقریر ادات تشبیه غامض ومشکل اولمسی جهتله استعاره اطلاقی
قوله اقرب اولور ودخول ادوات حسن اولمامسی اسم مشبه به مشبه بهه ملایم اولمیان برصفتله

موصوفه اولان نکره اولمسیله اولور واما مشبه‌بهه ملایم اولمیان صفتله موصوفه اوله‌رق وقوع
معرفه غیر متصوردر زیرا (تعریف) موصوف ایله مراد مداول معروف ومشهوری ایدوکنه
دلالت ایدوب صفت ایسه بوندن ابا ایدر لکن نکره بونك خلافنده اولوب صفت مذکوره ایله
اجتماع ایده بیلور (فلان بدر یسکن الارض) و (شمس لاتغیب) قوللریله شاعر بحترینك
(شمس تألق والفراق غروبها * عنا و بدر والصدود کسوف) قولی بوقیاس اوزره‌در زیرا
بوامثله‌دن هیچ برنده کاف وامثالنك دخولی حسن اولمیوب انجق (هوکالبدر الا انه یسکن الارض)
و (هو کالشمس الا انه لایغیب) امثالی تغییر صورت کلام ایدرك نکره معرفه قلنمسیله اولور تاکه
مجهول اوزره قیاس لازم کلیه وبار معروفك بووصف ایله متصف اولمدیغی معلوم اولمسیله استثنا
اولنمقلغی لازمکلور امدی بوکبی امثله تقدیر اداتده مزید دقت وغموضه محتاج اوله‌رق اطلاق
اسم استعاره‌یه کندوسنده تقدیر ادات حسن اولاندن اقرب اولور بیت مذکورده (تألق)
لفظی احد تائینك حذفیله مضارع اوله‌رق اصلی (تتألق) اولوب تلألؤ وتلمع معناسنه‌در
(والفراق) قولنده واو تأکید لصوقه محمول اوله‌رق شمس ایچون صفت بعد صفتدر (عنا) فراقه
متعلقدر (صدود) اعراض معناسنه‌در (کسوف) شمس وقمرده مستعمل اولوب لکن مشهور
اولان قمرده خسوفدر مفهوم بیت محبوبه‌سنی مهر منیره ومفارقتنی غروب شمسه وتکرار
محبوبه‌سنی بدر انوره وکندوسندن اعراض ایله عدم التفاتنی کسوفه تشبیه‌در وبعضکره نکرهٔ
موصوفه‌ده مشبه‌بهه ملایم اولمیان صفات وصلات یعنی متعلقاتده تقدیر اداتی مستحیل ایدن شیٔ
بولنور یعنی مشبه‌به وصف غیر ملایمیله موصوفه اولان نکره اولدیغی صورتده بعضا واقع اولورکه
ایراد اولنان وصف تقدیر ادات تشبیهك استحاله‌سنی ایجاب ایدر واوحالده صورت اولدن
زیاده اطلاق اسم استعاره قبوله قریب اولور نته‌کیم شاعرك (اسد دم الاسد الهزبر خضابه *
موت فریص الموت منه یرعد) قولنده تقدیر ادات ایله (انه کالاسد وکالموت) دینلمکلکه طریق
یوقدر زیرا صورت تقدیرده تناقض حاصلدر شویله‌که تقدیر ادات صورتنده ممدوحی سبع معروف
جنسنه تشبیه ممدوحك جنس سبعدن دون ویاخود سبعك مثلی اولمسنه دال اولوب وبعده اقوای
جنس اولان هزبرك دمنی خطاب ممدوح قیلمق ممدوحك جنس سبع فوقنده اولمسنه دلیل اوله‌رق
قواین بیننده تناقض تحقق ایدر موتده دخی بویله‌در (دم الاسد) صفت اسددر (هزبر) کسرها
وفتح زا وسکون یا ایله اسد اقوی معناسنه‌در (خضاب) هرندن اولورسه اولسون بویه معناسنه‌در
(الفریص) تحت کتفده واقع برلحمه‌درکه عند الخوف مرتعد اولوب دترر وموت ایچون
اثبات فریص مجازدر مفهوم بیت ممدوح برارسلاندرکه اك قوت وجرئتلو ارسلانك دمیله
اختضاب ایتمش یعنی اقوای سبعه بطش وافتراس ایدرك قانیله بویانمشدر وکثرت اهلاکی سببیله
برموتدرکه موت اندن خوف وهراس ایدوب دترر دیمکدر ودخول ادات تشبیه جائز اولمامسنده
بحترینك (وبدر اضاء الارض شرقا ومغربا * وموضع رحلی منه اسود مظلم) قولی دخی بیت
سابقك نظیریدر فقط اولده تشبیهه حملی موجب تناقض اولوب بونده برشیئی کندیده اولمیان
وصف ایله توصیفی مستلزم اولور زیرا بوبیتده تشبیه ساذجه مراجعت اولنوب یعنی کندوسنده
استعاره اولمیان تشبیه خالصدر دینله‌رك معنی (هوکالبدر) اولمق لازمکلسه بدر معروفك کندیده
اولمیان صفتله موصوف قلنمش اولمسی لازمکلور وبوصفت بدرك اسوداد موضع رحل شاعر ایله
برابر شرق وغربی تنویر ایتمسیدر زیرا قمر معروفك تنویرده بعض محلی بعض محلدن فرق ایتمدیکی
معلومدر امدی بوندن ظاهر اولورکه شاعرك مرادی ممدوحدن بدر حقیقی ایچون معروفه
اولمیان صفت عجیبه ایله یعنی تنویرده بعض موقعله بعض موقعك بینی فرق ایتمکله موصوف بربدر
اثباتیدرکه بواثبات جنس بدرده صفت مذکوره ایله موصوف برفرد زائد غیر متعارف اولمسنی
یعنی جنس بدرك صفت مذکوره ایله موصوف برفردی بولنمسنی تخیله مبنیدر وبونکله معلوم

اولورکه کلام مذکور ممدوح ایله بدر بیننده اثبات شبه ایچون موضوع اولمیوب بلکه صفت
مذکوره‌یی اثبات ایچون موضوعدر امدی بوکلام (زید رجل کیت وکیت) قولك کبیدرکه
بوقول ایله زیدك رجل اولمقلغی اثبات مقصودك اولمیوب لکن مقصود (کیت وکیت) لفظنك
مدلولی اولان اوصاف ایله متصف اولدیغی اثباتدر (کیت وکیت) لفظی زیدك فاضل وزاهد
ویاخود فاجر وفاسق اولمسی کبی اوصاف اوزره دال اولان حدیثدن کنایه‌در ترکیده شویله شویله
وشوجهتله شوجهتله دینلور وبوندن مراد اختصار کلامدر ونه زمانکه بیتده اولان
اسم مشبه‌به یعنی لفظ بدر اثبات تشبیه ایچون جلب اولنمدیغی معلوم اولدیسه تقدم ایدن اصلدن
یعنی مشبه‌بهك اثبات تشبیه ایچون مجتلب اولمسی اصلندن خروجی تبین ایلدی اویله اولنجه
بیت مذکورده کلام ممدوحك بدر اولمسی برامر ثابت ومستقر اولوب وشاعرك عمل واعتباری صفت
غریبه‌نك اثباتنده اولمقلغنه مبنی اولمش اولدی زیرا کلام مثبت ومنفیده مقصود قید اولدیغی
علم معانیده شیخدن نقل اولنمشیدی مفهوم بیت ممدوح بربدردرکه شرقا وغربا ارضی اضائه
ایدوب واندن بنم موضع رحل ومنزلم سواد ومظلمدر دیمك اولور سیاق کلامه نظرا مراد شاعر
علی طریق المبالغه ممدوحك انوار مکارم واحسانی عالمه شامل اولوب فقط کندوسی بومواهب
عمومیه‌دن حصه‌دار اولهمامسنی ویاخود کندوسنك بالعکس مظهر غدر واعتسافی اولمسنی بیاندر
وبووجهله برموضعی منور وموضع اخری مظلم قیلوب تنویرده موضعین بینی فرق ایتمك صفت بدر
حقیقیدن دکلدر وبوبیتده دخول کاف وامثالی ممتنع اولدیغی کبی (کأن وحسبت) لفظلرینك
دخولی دخی ممتنعدر زیرا بولفظلر مدخوللری اولان خبر ومفعول ثانی فی الجمله یعنی تحقیقا ویاتخییلا
ثابت اولوب فقط بونلرك اسم ومفعول اوله متعلق اولمسی مشکوك ویاخود خلاف ظاهر اولمقلغنی
اقتضا ایدر اول (کأن زیدا الاسد) وثانی (کأن زیدا اسد) امثالیدر زیرا صورت معرفه‌ده
ظاهر اولان دعوای تشبیه اولوب اتحاد وحمل دکلدر نته‌کیم بحث استعاره‌ده فاضل محشی تصریح
ایتمشدر بناء علیه بحثی مرور ایتدیکی وجهله معرفه‌ده تقدیر ادات تشبیه حسن اولمشدر وزیدك
شجاعتده اسده تشبیهی جدا ظاهره مخالف اولمیوب غایتی بومشابهتك مشکوك فیها اولمسیدر
واما صورت نکره‌ده ظاهر اولان اسدك زید اوزره حملیله مبالغهٔ افراد اسدده مندرج برفرد
اولدیغی ادعادر انکیچون تقدیر ادات تشبیه حسن دکلدر ومانحن فیهمزده اولان نکره یعنی ذکر
اولنسان صفت غریبهٔ غیر متعارفه ایله موصوفه اولان بدر نه حقیقة ونه‌ده (کأن محمر الشقیق الخ)
بیتنده اولدیغی کبی تخییلا ثابته دکلدر زیرا بوبیتده رماح زبرجدیه اوزره منشوره اولان اعلام
یاقوتیه خیالده ثابته اولوب مانحن فیهمز بونك خلافنده اوله‌رق بدر حقیقیٔ معروفك تنویرده
موضعین بینی فارق اولمغله موصوف اولمسنی تخییل ایتمك ممتنع وفرض محالدر بوصورتده کأن
وحسبت لفظلرینك دخولی مشبهی مجهول اوزره قیاس کبی اوله‌جغندن ممتنعدر وهمده بوفن
لایقیله تأمل وسبریله تحقق اولنسه کندوسنده تقدیر ادات تشبیه محال اولان نکرهٔ موصوفه‌نك
محصولنی مذکور اولان جنس احادندن اولوب لکن جوازی توهم اولنمیان برصفت عجیبه‌یه مختص
اولان برشیئك حدوثنی ادعادن عبارت کوررسون شویله‌که مثلا (اسد دم الاسد الهزبر خضابه)
قولنده متکلم جنس اسدده داخل اولوب لکن خضابی دم اسد هزبر اولمق کبی جوازی توهم
اولنمیان صفت عجیبه‌یه مختص اولان براسدك حدوثنی ادعا ایلدیکی عند التأمل معلوم اولور
بوصورتده تقدیر تشبیهده برمعنی اولمز مثلا ذکر اولنان (اسد دم الاسد الهزبر خضابه) قولنده
دم اسد هزبر خضابی اولمق برصفت عجیبه‌درکه اسد ممدوح بوصفته مختص اولمشدر حالبوکه
بوصفتك جنس یعنی اسد حقیقی اوزره جواز اجراسی متصور دکلدر بوجهتله تقدیر تشبیه ایچون
برمعنی یوقدر اشته شیخك محصول کلامی بوندن عبارت اولوب وصاحب مفتاح عندنده مشبه
مذکور ویامقدر اولدیغی وقتده تشبیه اوله‌رق استعاره دکلدر وشارح مرحوم بومقامده

كندوسيچون نفايس كلام اولوب ان شاء الله تعالى اول بحث استعاره ده ذكر ايده جكنى وعد بيورمشدر قال رحمه الله تعالى (الحقيقة والمجاز) حذف مبتدا ومضاف ايله مقامنده مضاف اليه اقامه ايدلمشدركه هذا بحث الحقيقة والمجاز تقديرنده اولوب اشبو كلام مقاصد علم بياندن مقصد ثانيدر ومعناى واحدى طرق مختلفه فى الوضوحده ايراد انجق مجاز ايله حاصل اوله جغى جهتله فن بيانده مقصود اصلى بحث مجاز اولوب لكن مجازكبى حقيقتدن دخى بحث اولنمقله عادت جارى اولمشدر زيرا حقيقتله مجاز بينده شبه تقابل عدم وملكه واردر شويله كه حقيقت لفظك ماوضع لهنده ومجاز ماوضع لهنك غيريده استعمال اوزره مشتملدر وشك يوقدركه (تعقل عدم) تعقل ملكه يه متوقف اولديغى كبى غير موضوع لهى تعقل موضوع لهى تعقله توقف ايدر* ستر اولنميه كه ايكى شى بينده بعضا تقابل اولەرق زمان واحده جهت واحده دن محل واحد ده اجتماعلرى ممكن اولمز وبو ده اقسام اربعه يه منقسمدركه اول تقابل تضاد وثانى تقابل تضايف وثالث تقابل العدم والملكه ورابع تقابل الايجاب والسلبدر تقابل تضاد امرين وجودينك صورت مشروحه ده تقابلرى اولوب فقط احدهمانك تعقلى اخرك تعقلنه توقف ايتميه جك حيثيده اولمسيدر سواد ايله بياض كبى وتقابل تضايف امرين وجودينك كذلك صورت مشروحه ده تقابلرى اولوب فقط احدهمانك تعقلى اخره نسبتله اولمسيدر ابوتله بنوت كبى تقابلك جهت واحده ايله تقييدى برشخصك شخص واحده نسبتله اب واخرينه نسبتله ابن اولمسى جهتنده ابوت وبنوتك اجتماعندن احتراز ايچوندر وتقابل عدم وملكه برى وجودى واخرى اشبو وجودينك عدمى اولان شيئك بر موضوع قابلده صورت مشروحه ده تقابللريدر بصر ايله عمى وعلم ايله جهل والحاصل ايله كوسجيت كبى زيرا بصر وجودى اولوب عمى (عدم البصر عما من شانه ان يكون بصيرا) مفهومنده اولەرق سلب مفهومندن جز اولمسيله عدمى ومطلقا عدمى اولميوب ذكر اولنان وجودينك يعنى بصرك عدميدر واشبو بصر ايله عمانك تقابلى بصر شانندن اولان انسانه نسبتله در وتقابل ايجاب وسلب برى وجودى واخرى اشبو وجودينك عدمى اولان شيئك مطلقا محل واحد ده اجتماعلرى ممكن اولميه جق حيثيده اولمسيدر فرسيت ولافرسيت كبى حاصلى تقابل ايجاب وسلبده تقابل عدم وملكه ده اولديغى كبى عدمده وجودى يى قابليت معتبر اولميوب زيرا لافرس اولان شى فرسيتى قابل اولەمز لكن تقابل عدم وملكه بويله اولميوب قبول وجودى معتبردر مثلا علم ايله جهل بينده بو اعتبار ظاهردركه شخص جاهل اكتساب معارف ايدرك جاهل بولنديغى وقتده عالم اولمغه قابليتى دركاردر وحقيقت ايله مجاز بينده اولان شبه تقابل مذكوردن ايچون تعريف حقيقت تقديم اولنمشدر وبينلرنده تقابل مذكورك حقيقة تحقق مجاز ماوضع لهنده استعمالى شانندن اولان لفظك ماوضع لهنده عدم استعمالى معناسنه اولمقله اولوب مجاز ايسه بو معنايه اولميوب بلكه لفظك ماوضع لهنك غيريده استعمالى اولەرق معناى مذكور لازم مجازدر وبرده مجاز هرنقدر مذهب صحيح اوزره كندوسيچون حقيقت اولمقله توقف ايتمزسه ده لكن ماوضع لهنك غيريه دال اولان شى ماوضع له اوزره دال اولانك فى الجمله يعنى من حيث الفهم والانتقال فرعى اولمسيله اولا اصله تعرض مناسبدر قال رحمه الله تعالى (وقد يقيدان باللغويين) وبعضكره حقيقتله مجاز اسناده اولان حقيقت ومجاز عقليلردن تميز ايچون لغوى ايله تقييد اولنورلر وفقط شرعى وعرفى يه مقابل ظن اولنمامق اوزره ترك تقييد اكثردر امدى عقلى ايله مقيد اولنلر اسناده اولانه منصرف اولوب وتقييددن عارى اولەرق مطلق ايراد اولنورسه اسنادك غيريه يعنى لغوى وشرعى وعرفى يه منصرف اولور قال رحمه الله تعالى (الحقيقة) فى الاصل (حقيقت) برشيئك ثبوتنى اخبارده (حق الشئ) قولندن فعيل بمعنى فاعل وياخود برشيئك اثباتنى بيانده دينلان (حققت الشئ) قولندن فعيل بمعنى مفعول اولوب مكان اصليسنده ثابته ويا مثبته اولان كلمه يه نقل اولنمشدر

وعلى الوجهين لفظ حقيقتده اولان تا وصفيتدن اسميته نقل ايچوندر وصاحب مفتاح عندنده على الوجهين تا تأنيث ايچوندر اما فعيل بمعنى فاعل اولەرق كلمهٔ ثابته يه نقلى اوزره تأنيث ايچون اولمسى ظاهردر زيرا فعيل بمعنى فاعل كرك موصوفى اوزره اجرا اولنسون وكركسه اولنمسون يعنى موصوفى مذكور اولسون ويا اولمسون تذكير وتأنيث اولنور رجل ظريف وامرأة ظريفة كبى واما فعيل بمعنى مفعول اولەرق كلمهٔ مثبته يه نقلى اوزره زيرا لفظ حقيقتك اسميته نقلندن مقدم موصوفى اوزره اجرا يعنى موصوفى ذكر اولنميەرق مثلا لفظ كلمه كبى بر مؤنثك صفتى فرض وتقدير اولنور وفعيل بمعنى مفعولده تساوىٔ مذكر ومؤنث اعتبارى انجق موصوفى اوزره اجرا اولنديغى وقتده فرض وتقدير اولنان موصوف مؤنث اولمسيله دفعا للالتباس تأنيث واجب اولور زيرا موصوف مذكور اولمامسيله علامت تأنيث دخى بولنمديغى صورتده موصوف مذكر ويا مؤنث اولمسنده التباس تحقق ايدر مثلا مقتول رجل اولديغى حينده مررت بقتيل بنى فلان ومرأه اولديغى صورتده مررت بقتيلة بنى فلان دينلور وحكاكينك تابى تأنيثه حمل ايچون اختيار ايلديكى اشبو كلامده اولان تكلف غير خفى وتابى نقله حمل بو تكلفدن مغنيدر وفقط بو تكلفى اختيار اتمسنه سبب تانك تأنيثده اصالتيدر قال رحمه الله تعالى (الكلمة المستعملة فيما وضعت له فى اصطلاح به التخاطب) و (حقيقت) بركلمه دركه تخاطب ومكالمه كندوسيله اولان اصطلاحده موضوع لهى اولان معناده استعمال اولنور (فى اصطلاح) قولى (وضعت) لفظنه متعلق اولوب (المستعملة) قولنه متعلق دكلدر زيرا عند التأمل (المستعملة) قولنه تعلقده برمعنى اولمديغى معلومدر چونكه استعمال كلمه سى فى ايله ذكر اولنديغى وقتده لفظ ايله مرادفينك مدخول عليهى اولور مثلا (استعمل الاسد فى زيد) قوليله اسد ايله زيد مراد اولنديغى افاده اولنور بو صورتده (فى اصطلاح) قولى (المستعملة) لفظنه متعلق اولسه كلمه ايله مراد اصطلاح حدر ديمك لازم كلوب بو ايسه فاسددر (المستعملة) قولى معناده استعمال اولنميان كلمه دن احترازدر زيرا قبل الاستعمال كلمه يه مجاز تسميه اولنمديغى كبى حقيقت دخى تسميه اولنمز (وفيما وضعت له) قوليله ايكى شيدن احتراز ايلمشدر كه اول غلط اولەرق ماوضع لهك غيريده مستعمل اولان كلمه در مثلا كتابه اشارت ايدرك (خذ هذا الفرس) دينلسه بو كلامده لفظ فرس مجاز اولمديغى كبى ما وضع لهنك غيريده مستعمل ولمسيله حقيقت دخى دكلدر ثانى نه اصطلاح تخاطب ونه غيريسنده معناى ماوضع لهنده استعمال اولنميان مجازدر مثلا رجل شجاع معناسنده استعمال اولنان اسد لفظى كبى زيرا استعاره هر نقدر تأويل ايله موضوعه ايسه ده يعنى استعاره ده مثلا رجل شجاعى جنس اسددن ادعا طريق تأويليله وضع بولنسه ده لكن عند الاطلاق وضعدن فهم اولنان وضع حقيقى او اوب تأويل ايله اولان دكلدر امدى معناى مجازى معناى ماوضع له اولميوب (فيما وضعت له) قوليله خروج ايدر (وفى اصطلاح به التخاطب) قولى اصطلاح تخاطبك غيرى اصطلاحده موضوع لهى اولان معناده استعمال اولنان مجازدن احترازدر مثلا عرف شرع ايله خطاب ايدن كسه نك لفظ صلاتى دعا معناسنده استعمال ايتمسى بو قبيلدندر زيرا دعا اصطلاح شرعده لفظ صلاتك ماوضع لهى اولمديغى جهتله تخاطب عرف شرع ايله اولديغى حينده مجاز اولور چونكه اصطلاح شرعده صلاة بالكل اركان واذكار مخصوصه يه يعنى نمازه ولغتده دعايه موضوعه در اكر سؤال اولنورسه كه تعريف حقيقت مفرد ومركبه شامل اولمق اوزره (الكلمة المستعملة موضعنده (اللفظ المستعمل) دينلمك اقتضا ايدردى زيرا كلمه مركبه غير شاملدر جوابنده ديرزكه مجموع مركب اوزره اطلاق حقيقتى تسليم ايتمز يعنى مركب هرنقدر هيئت تركيبيه اعتباريله على التحقيق موضوع ايسه ده لكن مركبه حقيقت اطلاقى غير مجزومدر ولو سلم چونكه بو فنده تعريف حقيقت مقصود اولمديغى جهتله مصنف رح فقط اصل اولان حقيقت فى المفرده تعرض ايدوب ماعداسنه تعرض ايتمامشدر ديرز قال رح (والوضع تعيين اللفظ

للدلالة علی معنی بنفسه فخرج المجاز لان دلالته بقرینة) (وضع) اصطلاحده ایکی معنایه اطلاق
اولنه رق بری وضع مطلقدر بوده برشیئ برحیثیتده شیء آخرك ازاسنده قلمقدر که شیء اول فهم اولندیغی کبی
شیء ثانی فهم اولنه ودیکری وضع لفظ اولوب مصنفك صدد تعریفنده بولندیغی وضعدن مراد اشبو وضع
لفظدر زیرا تعریف حقیقتده مأخوذ اولان (فیما وضع له) قولندن مقصود بودر یعنی لفظك وضعی
لفظی بنفسه برمعنایه دلالت ایچون تعیینیدر وبنفسه لفظك دلالتندن مراد معنی نفس لفظدن
فهم اولنمقدن عبارت اولمسیله لفظه منضم اولان قرینه ایله دلالتندن احترازدر و بو قیدایله مجاز
معنای مجازیسنه نسبتله موضوع اولمقدن خروج ایدر یعنی مجاز اولان لفظك معنای مجازی یه
دلالت ایچون تعیینی وضع اولمز زیرا لفظ مجازك معنای مجازی یه دلالتی بنفسه اولمیوب
بلکه قرینه ایله در اکر دینلورسه که وضع لفظك بو وجهله بنفسه دلالتله قید اولنمسنه نظراً
اقسام کلمه دن اولان حرف دخی الفاظ موضوعه دن اولمامق اقتضا ایدرز برا حرفك معنایه
دلالتی بغیره اولوب بنفسه دکلدر شویله که (الحرف مادل علی معنی فی غیره) قولرینك معناسی
حرفك ظرف والصاق واستفهام وتعریف کبی معنای افرادیسی اوزره دلالتنده متعلقنك
ذکری مشروط دیمکدر جوابنده دیرزکه تعریف حرفده غیریسنده اولان معنی اوزره
دلالتدن مراد ذکر اولندیغی وجهله حرفك دلالتنده متعلقنك ذکری مشروط دیمك اولدیغی
غیرمسلمدر بلکه مراد محققین نحاتدن نجم الدین رضینك بیانی وجهله (الحرف مادل علی معنی
ثابت فی لفظ غیره) دیمك اولوب مفهومی مدلول حرف کندینك غیری برلفظده ثابت اولان معنی
اولمسندن عبارتدر شیخ رضی معنای حرفك لفظ آخرده ثبوتیله مراد حرفك کندی معناسنی
دیکر برلفظده موجد واولفظ معنای اصلیسی اوزره دلالت ایتمسیله برابر کندوسنده حرفك احداث
ایلدیکی معنایی دخی متضمن اولمسی ایدوکنی تصریح ایلمشدر بو صورتده مثلا (الرجل) قولرزده (لام)
لفظ رجلده اولان تعریفه ومثلا (هل قام زید) قولنده (هل) بنفسه (قام زید) جمله سنده اولان
استفهامه دلالت ایدر حاصلی لفظ رجل کندی به مقترن اولان لامك کندیده احداث ایلدیکی
معنای تعریفی وکذلك (قام زید) هل لفظنك احداث ایلدیکی معنای استفهامی متضمن اوله رق
و بو حرفلر ذکر اولنان لفظلرده احداث ایلدکلری معنای تعریف واستفهام اوزره بنفسه
دال اولمسیله سؤال مندفع اولور ولوسلکه (مادل علی معنی فی غیره) ایله مراد حرفك معناسی
اوزره دلالتنده ذکر متعلقنك اشتراطی اولسون لکن بو اشتراط بنفسه دلالته منافی دکلدر
زیرا بنفسه دلالتدن مراد علم بالتعیین عند اطلاق اللفظ فهم معناده کافی اولمقدر بو معناجه
حرفه دخی شامل اولور زیرا حروفك اوضاعی معلوم اولدقدنصکره حین اطلاقنده معانیء
حروفدن برمعنایی فهم ایلرز فقط معانیء حروف فی نفسها اسم وفعل کبی تامه اولمیوب بلکه
غیریسنه محتاج اولور حاصلی حرفك دلالتنده ذکر متعلقك اشتراطندن مراد نفس دلالتده
مشروط دیمك اولمیوب بلکه معنای مدلول علیهنده مشروط دیمکدر تأمل قال رحمه الله تعالی
(دون المشترك) یعنی (بنفسه) قیدیله مجاز خروج ایدوب مشترك خروج ایتمز (مشترك) وضع
متعدد له معنیین و یاخود اکثره وضع اولنان لفظدر (وضع متعدد) دن مراد مثلا لفظك معنییندن
هر برینه مستقلا ومنفردا ایری ایری وضع اولنمسیدر وبونك عدم خروجی زیرا لفظ مشترك معنییندن
هر بریسنه بنفسه دلالت ایچون تعیین اولنمشدر واشتراك عارضه سندن ایچون علی التعیین
احد معنیینه عدم دلالتی بنفسه معنیینه دلالت ایچون تعیینه منافی دکلدر شارحك بو کلامی
وارد اولان سؤالی دفعدر وحاصل ایراد اکر مشترك بنفسه معنییندن هر برینه آخرندن قطع نظرله
معین اولسه الفاظ متباینه ده اولدیغی کبی معنییندن هر برینه بدون الآخر علی التعیین دلالت
ایدردی حالبوکه بویله دکلدر زیرا احد معینی تعیین ایده جك قرینه نك عدمی عندنده معنیینك ایکیسنه دخی
دلالت ایدر وحاصل دفع لفظ مشترکك اشتراك وعدم ترجیح احد وضعین عارضه سیله عند عدم القرینة
معنییندن واحد معین اوزره عدم دلالتی معنییندن هر برلرینه بنفسه دلالت ایچون تعیینه

منافی دکلدر یعنی معنای واحد معین اوزره دلالتی مقتضی اولان تعیین متحقق اولوب لکن لاجل المانع
واحد معینه دلالت منتفی اولمشدر و بو مانع بروجه مشروح اشتراك واحد وضعینی آخر اوزرینه
عدم ترجیحدر بو مقامك تحقیقنده صاحب مفتاح زعم ایتمشدرکه (ان المشترك کالقرء مثلا
لایتجاوز الطهر والحیض غیر مجموع بینهما) یعنی مشترکك مثلا قرء لفظی کبی مدلولی
طهر ایله حیض بینی مجتمع اولمدیغی حالده بونلری غیر متجاوز اولمسیدر یعنی مدلولی معنییندن
واحد غیر معیندر حاصلی مدلولی طهر وحیض معنییندن لاعلی التعیین بریسی اولوب بونلرك غیریسی
و بونلرك معاً ایکیسی اولمامقدن عبارتدر (فهذا مفهومه مادام منتسبا الی الوضعین) یعنی
مادامکه لفظ مشترك وضعینه منتسب اولدقچه مفهومی معنای مذکوردر زیرا فهمه متبادر
اولان بو مفهوم اولوب وفهمه تبادر دلائل حقیقتدندر (اما اذا خصصته باحد الوضعین کما اذا قلت
القرء بمعنی الطهر اولابمعنی الحیض فانه ینتصب دلیلا علی الطهر بالتعیین والقرینة لدفع مزاحمة الغیر)
یعنی اکر لفظ مذکور معنیینه اولان وضعیندن برینه یعنی مثلا قرء طهر معناسنه در دیو صریحا
ویاخود (لابمعنی الحیض) یعنی حیض معناسنه دکلدر دیو استلزاما طهر معناسنه
تخصیص قلندیغی صورتده بسبب التعیین طهر اوزره دلالت ایچون منتصب اولوب وقرینه
دفع مزاحمهء غیر ایچون اولور و بونك تخصیصی واضع لفظ قرءی بنفسه معنای طهره دلالت ایچون
تعیین ایدوب کذلك لفظ مذکوری بنفسه معنای حیض اوزره دلالت ایچون تعیین ایتمش اولدیغی
جهتله اشبو وضعیندن برینه تخصیص ایدرك (بمعنی الطهر) یاخود (لابمعنی الحیض) قولمز احد
وضعینه تخصیصدن نشاشی دیکر معنانك مزاحمه سنی دفع ایچون قرینه اولوب یوقسه بوقرینه
واسطه سیله معنای مذکوره دلالت ایچون دکلدر زیرا لفظ مذکوری واضعك بو معنایه وضعی
بنفسه دلالته اولوب قرینه ایله دلالته دکلدر و بو وضعیندن یعنی مجموع وضعینه انتسابندن
بروضع آخر ضمنی حاصل اولمشدر که بو وضع لفظ مذکورك احد معنیینه تخصیص اولنمیه رق
اطلاقی عندنده معنیینك بینی مجموع اولمدیغی حالده احد معنیین اوزره دلالت ایچون تعیینیدر
کأن واضع برکره بنفسه معنای طهره دلالت ایچون ودیکر دفعه بنفسه معنای حیضه
دلالت ایچون وضع ایدوب بعده واضع لفظ مذکور اطلاق اولندیغی حینده مفهومی بینلری
مجموع اولمیه رق احد معنیین دیمش اولور وضع ضمنیدن مراد بودر اشته صاحب مفتاحك
تحقیق کلامی بو مرکزده اولوب بو تحقیق اوزره مصنفك ایضاحده اولا لفظ قرءك معنای
حقیقیسی طهر ایله حیضی تجاوز ایتمامك اولدیغی مسلم دکلدر وعند الاطلاق لفظ قرءك اشبو عدم
تجاوزه دلالتنه دلیل ندر والقرء بمعنی الطهر اولابمعنی الحیض دال بنفسه علی الطهر بالتعیین
قولی سهو بیندر زیرا (بمعنی الطهر ولا بمعنی الحیض) قوللرندن هر بریسی قرینهء لفظیه اولوب
وقرینه معنویه اولدیغی مثللو لفظیه دخی اولور دیو اعتراضی ساقط اولمشدر وحاصل دفع اول
معنای مذکورك فهمه تبادری وفهمه تبادر دلائل حقیقتدن اولمسیدر ووجه اندفاع
ثانی قرینة دفع مزاحمه ایچون اوله رق دلالت ایچون اولمامسیدر ومتنك اکثر نسخه لرنده
(دون المشترك) محلنده (دون الکنایة) لفظی واقع اولوب بوایسه سهو ناسخدر زیرا اکر کنایه
مسماسی اولان معنایه نسبتله موضوع اوله رق بو جهتله خروج ایتمامشدر دیمك معناسی
مراد اولنورسه مجاز دخی معنای مسماسنه نسبتله موضوع اوله رق انك دخی خروج ایتمامسی
اقتضا ایدردی زیرا مثلا (رأیت اسدا یرمی) قولمزده اسد لفظی حیوان مفترسه نسبتله موضوعدر
واکر کنایه لازم مسما اولان معنای کنایه یه نسبتله موضوعدر دیمك مراد اولنورسه
فسادی واضحدر زیرا کنایه نك معنای لازم اوزره دلالتی بنفسه اولمیوب بلکه قرینه واسطه سیله
اولدیغی ظاهردر وصددنا و بلده دینله مزکه بنفسه قولنك معناسی من غیر قرینة مانعة
عن ارادة الموضوع له ویاخود من غیر قرینة لفظیة دیمك اولوب کنایه ده ایسه بونلر موجود دکلدر

زیرا جوابنده دیرزکه معنای اوله حملی تقدیرده تعریف وضعده موضوع اخذ اولنمسیله دوری
مستلزم اولور وثانی قرینهٔ مجازك لفظی‌یه انحصارنی مستلزم اوله رق حتاکه اکر قرینه
معنویه اولسه مجازك حقیقتده داخل اولمسی اقتضا ایدر واکر دینلورسه‌که نسخهٔ مذکوره
اوزره کلام مصنفك معناسی تعریف حقیقتدن مجاز خروج ایدوب کنایه خروج ایتمامشدر
زیرا کنایه حقیقتدر دیمك اولوب وکنایه‌نك حقیقت اولدیغنی سکاکی تصریح ایدرك حقیقت
مفرده ایله کنایه حقیقیین اولمقده مشترك اولوب افتراقلری اولده تصریح وثانیده عدم تصریح
ایله‌در دیو بیان ایلمشدر جوابنده دیرزکه سکاکینك بوقولی دخی غیر صحیحدر زیرا کنایه
موضوع لهنده مستعمل اولمیوب بلکه ملزومك جواز اراده سیله برابر لازم موضوع لهده استعمال
اولنمشدر ومجرد ملزومك جواز اراده سی لفظك ملزومده مستعمل اولمش اولمسنی موجب
اولمز وبونك ایچون انشاءالله تعالی باب کنایه‌ده تحقیقات مزیده کلسه کرکدر قال رحمه‌الله
تعالی (والقول بدلالة اللفظ لذاته ظاهره فاسد) والفظك معنایه دلالتی لذاته اولمسیله قوللك ظاهری
فاسدر بومقامده بعض مشاهیرانه وحذاق عصر شارح علامه‌دن واقع اولان شیء
عجایبدرکه لفظ ایضاحه نظر ایدرك مصنفك بوقولنی سکاکی‌یه اولان اعتراضی تتمه‌سندن
اولمق ظنیله دیمشلردرکه سکاکینك بنفسها دلالته مرادی فهم معناده علم بالوضع کافی دیمکدر
وچونکه مصنف لفظك دلالتی لذاته اولمسنك فسادنه قائل اولمسیله سکاکینك دلالت
بنفسها ایله مرادی بعضیلرك دلالت الفاظ ذاتیه‌در دیدکاری معنادر دیو توهم ایلمشدر
حالبوکه مراد سکاکی مصنفك توهم ایتدیکی بومعنی اولمیوب بلکه ذکر اولنان علم بالوضعك
دلالتده کفایتی معناسیدر بوصورتده هیچ برفرد ایچون غیرك کلامنی قائلنك بری اولدیغی
برمعنایه حمل ایله ابطال ایتمك حلال اولمز اشته کلام بعض حذاق بوندن عبارت اولوب جوابنده
دینلورکه عجبا قائل مذکور ایچون کلام مصنفی بری اولدیغی معنایه حمل ایله ابطال
ایتمك نصل حلال اولور امر مستغربدرکه مصنفك دخی سکاکی کبی وضعی (تعیین اللفظ للدلالة
علی معنی بنفسه) قولیله تفسیرندن وسکاکی دخی ذکر اولنان مذهبی ایراد وابطال ایله بعده تأویل
ایلدیکندن متنبه اولمامشدر بوذات حقنده (حفظت شیأ وغابت عنك اشیاء) قوللك ایرادی
لیق واحرادرکه سکاکینك (بنفسها) دلالتدن مرادی علم بالوضع فهمده کافی دیمك اولدیغی
معلومی اوله‌رق فقط بوکلام مصنفك سکاکی اوزرینه اولان اعتراضی تتمه‌سندن اولدیغنه دلالت
ایده‌جك اموردن غافل اولمشدر امدی دیرزکه مصنفك بوکلامی ابتدای بحث اولوب شویله‌که
هر برلفظك جمیع معانی‌یه نسبتده تساوی اولمسیله برلفظك برمعنایه دلالت ایدوب
معانیٔ سائره‌دن دیکرینه دلالت ایتمامسیچون برمخصصدن لازم اولدیغی جهتله نشانی
محققون مخصص وضعدر دیو ذاهب اولدیلر ووضعده مخصص یعنی لفظی معنای آخردن تجاوزله
برمعنایه وضعی تخصیص ایدن ارادهٔ واضعدر یعنی مثلا (ما) لفظنك صو ونان وحجر ومعانی
سائره‌دن هر برینه دلالته صلاحیتی اولمسیله صو معناسنه دلالت ایدوب سائر معنایه
دلالت ایتمامسی البته بومعنایه تخصیص ایدجك برشیئه محتاج اولدیغندن محققون بومخصص
واضعك لفظ مذکوری صو معناسنه وضعی اولمسنده اتفاق ایلدیلر وبین المعانی بومعنایه
وضعه تخصیص ایدن واضعك کندی اراده‌سیدر وظاهر اولان شیخ ابوالحسن الاشعرینك
ذاهب اولدیغی اوزره واضع جناب باری اولوب الفاظی معانی‌یه وضع ایله اشبو الفاظ اوزرینه
عبادنی واقف ومطلع بیورمشدر وعبادی واقف قیلمق یاوحی طریقیله یعنی الفاظی
کندوسندن معانیسی اوزره دلالتی فهم اولنه‌جق حیثیتده وحی اولنمسیله درویاخود برجسمده
اصوات وحروفی خلق ایله اوجسمدن نامدن کرك واحده وکرکسه جماعته معناسنی
فهم ایده‌جك حیثیتده اسماعیله درویاخود نامدن برکسه‌ده ویاخود برجماعتده معناسنی فهم ایده‌جك
حیثیتده الفاظ اوزره علم ضروری خلق ایتمسیله‌در وبعضیلر یعنی عباد بن سلمان ضمیری)

مخصص وضع وسائر امر خارج اولمیوب بلکه ذات کلمه اولدیغنه ذاهب اولمشدر یعنی لفظ ایله
معنی بیننده مناسبت طبیعیه اولوب لفظك اومعنایه اختصاص دلالتنی اقتضا ایدر دیمشدر الحاصل
مثلا ماء ایله صو بیننده مناسبت طبیعیه اولوب ماء لفظی بطبعه وبذاته صو معناسنه دلالت ایدر
وماء لفظنك بووجهله صو معناسنه دلالتی ماء لفظنك مقتضای طبع وذاتی اولوب یوخسه
مقتضای وضع وسائره دکلدر دیمکدن عبارتدر اشته مصنفك (والقول بدلالة اللفظ لذاته
ظاهره فاسد) قولی اشبو مذهب عبادی رد اولوب جمهور بوقولك فسادی اوزره اتفاق
ایلشاردر زیرا لفظك معنی اوزره دلالتی اکر لفظك لافظه دلالتی کبی لذاته ومن غیر وساطة
الوضع اولمق لازم کلسه اولا اختلاف امم لغاتك مختلفه اولماسی واجب اولوردی زیرا بالذات
اولان شیء اختلاف وتخلف ایتمز حالبوکه الفاظدن اکثریسی برامت وبرقبیله عندنده برمعانی
وامت آخری عندنده معانیٔ اخرایچون اولور مثلا سو لفظی هرنقدر لسانمزده صاد ایله
مستعمل ایسه‌ده اصل لسان ترك یعنی چغتایده سین ایله اوله‌رق ماء معناسنه وعند الفرس
جانب وعند العرب قبیح معناسنه‌در وثانیا هر برشخص هر برلفظك معناسنی فهم ایتمك واجب
اولوردی زیرا دلیلك مدلولدن انفکاکی ممتنعدر مثلا لفظ لافظه دلیل اولدیغیچون هر برشخص
هر برلفظدن اولافظك برلافظی اولدیغنی فهم ایدر وثالثا لفظك بواسطة القرینه معنای
حقیقیدن تجاوزله معنای مجازی‌یه دلالت ایده‌جك حیثیتده قلنمسی ممتنع اولوردی زیرا بالذات
اولان شی غیر ایله زائل اولمز ورابعا برلفظك عند الاطلاق معنای ثانیدن غیریسی فهم
اولنمیه‌جق حیثیتده برمعنادن معنای آخره نقلی ممتنع اولوردی حالبوکه اعلام منقوله وسائر
منقولات شرعیه وعرفیه بونك خلافنده‌در وخامسا متنافیین ویاخود متضادین بیننده
(ناهل) لفظی کبی برلفظك مشترك کاوضعی ممتنع اولوردی زیرا لفظ (ناهل) برینه متنافی
اولان عطشان وریانه اطلاق اولنور لفظ مشترکدر ومثلا لفظ (جون) اضداددن اولان
سواد وبیاض بیننده مشترکدر وبو امتناع زیرا دلالت لفظ لذاته اولمق لازم کلسه
مثلا برشیئه (هوناهل) ویاخود (هوجون) دینلدیکی کبی بوکلامك مفهومی اوشیئك متنافیین
ویاخود متضادین ایله اتصافی اولمقلغنی مستلزم اولوردی حالبوکه بزقطعیا بیلورزکه کلام مذکورك
معناسی شیء مذکورك احد متنافیین ویاخود احد متضادین ایله اتصافیدر وبو تعلیل
بعضیلرك زیرا اسم واحد ذات نقیضین ویاخود ذات متضادینه مناسب اولمز دیو تعلیلندن
اولیدر زیرا اسم واحدك ذات نقیضین ایچون مناسب اولمدیغی مسلم دکلدر قال رحمه‌الله تعالی
(وقد تأوله السکاکی) وسکاکی عبادك ذکر اولندیغی اوزره دلالت لفظ لذاته‌در دیو قولنی تأویل
وظاهرندن صرف وتحویل ایله دیمشدرکه بوقول ائمهٔ علم اشتقاق وعلم حرفك قائل اولدقلری
شیئه تنبیهدر زیرا ائمه دیمشلردرکه حروف ایچون فی انفسها خواص اولوب بوخاصه‌لر
سببیله مختلفه اوله‌رق جهر وهمس وشدت ورخاوت وتوسط بینهما واستعلا وانخفاض
واطباق وانفتاح امثالی اقسامه منقسم اولمشدر وبوخواص اقتضا ایدرکه خواص مذکوره‌یه
عالم اولان کسه حروفدن مرکب اولان برلفظی برمعنی ایچون وضعه شروع ایتدیکی وقتده
لفظ مذکورك مرکب اولدیغی حروف ایله وضع ایده‌جکی معنی بیننده تناسبی اهمال ایتمیه
تاکه رعایت تناسب شانندن اولان حکمتك حقنی کوزتمش اوله مثلا حرف رخوه‌دن فا ایله
(فصم) لفظنك برشیئك ظاهر اولمیه‌جق مرتبه کسریچون وحرف شدیددن اولان قاف ایله
(قصم) لفظنك برشیئك مبین وظاهر اوله‌جق مرتبه کسری ایچون وضع اولنمسنده بورعایت
ظاهردر وهیئت ترکیب حروف ایچون دخی خواص اولوب مثلا تحریك عین ایله (فعلان وفعلی)
اوزاننده اولان نزوان وحیدی لفظلرنده منظوردر شویله‌که نزوان برحیوانك دیشیسی اوزرینه
استعلا ایدوب جماع ایتمسی معناسنه وحیدی نشاطندن ایچون کندی ظلندن اورکن حمار

قوی‌یه موضوع اولوب و بو اسملرك حروفی متحرك اولدیغی كبی مسمالرنده دخی حركه واردر وضع
عین ایله (فعل) بابنك شرف و كرم كبی افعال طبیعیهٔ لازمه ایچون اولمسنده دخی بو رعایت
متحققدر زیرا ضمه اقوای حركاتدن اولمسیله موضوعی اولان معنانك دخی اقوای افعالدن
اولمسی مناسبدر سائرلر یده بونلره مقیسدر قال رحمه الله تعالی (والمجاز) مجاز لفظی
فی الاصل بر كسه بر مكانی تعدی و تجاوز ایلدیكی وقتده (جاز المكان یجوزه) قوللرندن (مفعل)
یعنی مصدر میمی اولوب بعده فاعل معناسنه اولەرق كلمهٔ جائزه‌یه یعنی مكان اصلیسینی متعدیه
اولان و یاخود معنای مفعولده اولمق اوزره مجوز بها اولان یعنی مكان اصلیسندن تجاوز
ایتدیریلان كلمه‌یه نقل اولنمشدر شیخ اسرار بلاغنده بووجهله ذكر ایلمشدر الحاصل
تفصیلی مرور ایتدیكی اوزره لفظ حقیقت مكاننده ثابته و یاخود مثبته اولان كلمه‌یه نقل
اولنمش اولدیغی كبی لفظ مجاز دخی جائزه و یاخود مجوز بها اولان كلمه‌یه نقل اولنمشدر
و مصنف ایضاحده لفظ مجازك بووجهله فاعل و یا مفعول معناسنه مصدر میمی‌یه حل اولنمسنده
اولان تكلفدن ناشی (جعلت كذا مجازا) قوللرندن اولمسنك ظهورنی زعم ایلمشدر كه فلان
شیٔ حاجتم ایچون طریق و وسیله قلدم معناسنده‌در شو اصله مبنیكه (جاز المكان) قوللرینك
معناسی (سلك المكان) دیمكدر بو صورتده مجاز ظرف اولمش اولور و بو قولدن مأخوذ اولمسنك
ظهوری مجاز معنای مجازینك تصورنه طریق اولدیغی جهتله تسمیه‌ده تحقق مناسبتدر
لكن معنای اوله حملنده حقیقتك معنای ماوضع لهنده مستعمله اولان كلمه‌یه اطلاقی محلنده
ثابته و یا مثبته اولمسنه ابتنا اولنمسیله تقابله رعایت حاصل اولدیغندن شارح مرحوم كلام
مصنفی بو دقیقه‌یه اشارت ایچون زعم ایله تعبیر ایلمشدر واكر توهم اولنورسه‌كه بووجه
یعنی مصنفك ذكر ایلدیكی مناسبت حقیقتك دخی مجاز تسمیه‌سنی مستلزم اولور زیرا حقیقت
معنای حقیقتی تصوره وسیله‌در جوابنده دیرزكه برشیئك براسم ایله تسمیه‌سنده اولان اعتبار
تناسب برشیئك برشی ایله وصفنده اولان اعتبار معنایه مغایردر مثلا كندیسیچون حمرت اولان
انسانه احمر تسمیه‌سیله شخص مرقومك احمرله توصیفی بیننده اعتبار تناسبده فرق اولوب زیرا
تسمیه‌ده اعتبار تناسب اسمك معنای مسمایه وضعی حالنده تسمیه اولنه‌جق اسمی اسماء سائره
اوزرینه ترجیح و بو اسم مسمایه اسماء سائره‌دن اولی اولدیغی بیان ایچوندر و برشیئك بر وصف
ایله توصیفنده اولان اعتبار تناسب وصفك صحت اطلاقیچوندر و بوندن ایچون بقاء معنی
وصفده شرط اولوب تسمیه‌ده شرط دكلدر مثلا انسان مذكوردن حمرتك زوالی عنده‌نده حقیقة احمر ایله
وصفی صحیح اولمیوب تسمیه‌سی صحیح اولور امدی حقیقتده ثبوت و مجازده طریق معنینك اعتباری
بونلرك حقیقت و مجاز ایله تسمیه‌لرینك صحتیچون اولمیوب بلكه بو اسمك اولویتی و اسمادن بونلرك
غیریسیله تسمیه‌لری اوزره ترجیحی ایچوندر بو جهتله تسمیه‌نك اعتبار تناسبده او معنانك مسمانك غیریده
وجودیله ایراد نقض صحیح اولمز یعنی مانحن فیهمزده اولدیغی كبی تصور معنایه طریق اولمق
معناسی حقیقتده دخی موجود اولمسیله مجازه مجاز تسمیه‌سنده اعتبار اولنان اشبو وجه تناسب
منتقض اولور دینله‌مز قال رحمة الله تعالی (مفرد و مركب اما المفرد فهو الكلمة
المستعملة فی غیر ما وضعت له فی اصطلاح به التخاطب علی وجه یصح مع قرینة عدم ارادته)
امدی مطلقا مجاز مفرد ایله مركبه منقسم اولوب و بونلردن هر برلرینك حقیقتی حقیقت
آخره مخالف اولمسیله تعریف واحده جمعلری ممكن اولەمز (مجاز مفرد) تخاطب
كندیسیله اولان اصطلاحده وضع اولندیغی معنانك غیریده معنای موضوعی ارادەیه مانعه
اولان قرینه‌نك وجودیله برابر وجه صحیح اوزره استعمال اولنان كلمه‌در وجه صحیحدن مراد
معنای اصلی ایله معنای مستعملی بیننده معنای مستعملك اراده‌سنی تصحیح ایده‌جك علاقهٔ
معتبره‌نك وجودیدر (المستعملة) قولی استعمال اولنمیان كلمه‌دن احترازدر زیرا انفا ذكر اولندیغی

اوزره كلمه قبل الاستعمال حقیقت تسمیه اولنمدیغی مثللو مجاز دخی تسمیه اولنمز و (فی غیر ما وضعت له)
قولیله حقیقتدن احتراز اولنمشدر حقیقتده (مرتجل) و یاخود (منقول) و یاخود بونلرك غیریسی
اولمقدن اعمدر خفی اولمیه كه لفظك مفهومی تعدد ایتدیكی صورتده اكر مفهومین بیننده نقل
حلول ایتمزسه (مشتركدر) واكر نقل تحلل ایدرسه بو صورتده نقل لمناسبة اولدیغی
تقدیرده (مرتجل) و لمناسبة اولدیغی تقدیرده اكر معنای اول متروك و مهجور اولورسه
(منقول) و مهجور اولمزسه معنای اولده (حقیقت) و ثانیده (مجاز) در و (فی اصطلاح
به التخاطب) ظرفی (وضعت) قولنه متعلق اولوب اصطلاح آخرده ما وضع لهی
اولان معناده استعمال اولنان مجازی ادخال ایچوندر مثلا عرف شرعی ایله خطاب ایدن
كسه‌نك مجازا دعا معناسنده استعمال ایلدیكی لفظ صلات هرنقدر فی الجمله یعنی بحسب اللغة
ما وضع لهنده مستعمل ایسه‌ده تخاطب كندیله واقع اولان اصطلاح شرعده ما وضعی لهی
اولان معناده مستعمل دكلدر و لفظ صلاتی عرف لغتله خطاب ایدن كسه مجازا اركان
مخصوصه‌ده استعمال ایلسه یینه اصطلاح تخاطبده اولان ما وضع لهنده مستعمل اولمامسیله
مجازدر قال رحمه الله تعالی (فلا بد من العلاقة لیخرج الغلط والكنایة) امدی مجازده نوعی
معتبر اولان برعلاقه بولنمسی لازمدر زیرا تعریفده اولان (علی وجه یصح) قولندن
مقصود بو معنی اولوب (المستعملة) قولنه متعلقدر الحاصل معنای مجاز ایله وضع اول
بیننده برمناسبت معتبره مقتضی اولەرق و بو مناسبت اهل لغتك بیان ایلدیكی مناسبت اولوب
مناسبت مطلقه دكلدر و تعریفده (علی وجه یصح) قیدنی اتیان ایله مجازی لزوم علاقه
ایله تقیید تعریف مجازدن غلطی اخراج ایچوندر مثلا كتابه اشارت ایدرك (خذ هذا
الفرس) دینلسه بو استعمال عدم علاقه دن ناشی وجه صحیح اوزره دكلدر و (مع قرینة
عدم ارادته) قولیله كنایه خروج ایدر زیرا كنایه ما وضعت لهنك جواز اراده‌سیله برابر
ما وضعت لهنك غیریده مستعمله‌در امدی ما وضع لهنك غیریده مستعمل اولان لفظ
بعض كره مجاز و بعض كره كنایه و بعض كره غلط و بعضا مرتجل و بعضا منقول اولور
شویله كه ما وضع لهنك غیریده ما وضع لهنك غیری اولدیغی حیثیتدن مستعمل اولان لفظ معنیین
بیننده علاقه دن ناشی استعمال اولنورسه بو حالده اكر معنای موضوع لهنك جواز اراده‌سیله برابر
مستعمل اولورسه كنایه‌در واكر معنای موضوع لهنك اراده سندن مانعه اولان قرینه ایله اولورسه
معنای موضوع له مهجور اولدیغی صورتده مجاز و مهجور اولورسه منقولدر واكر استعمالی
معنیین بیننده علاقه‌دن ایچون اولمزسه بوده لاعن قصد استعمال اولنورسه غلط واكر بقصد
اولورسه مرتجلدر و منقولدن بر نوعی موضوع له اول ایچون اولان معنای مجازیده تغلیب اولنەرق
حتاكه موضوع له اول هجر و ترك اولنانەدر و بو نوع منقولات لغتده معنای اولده حقیقت
و ثانیده مجازدر و منقول فیه اولان اصطلاحده بالعكسدر یعنی اولده
مجاز و ثانیده حقیقتدر مثلا دعا معناسندن دعایی مشتمل اولان اركان مخصوصه‌یه منقول
صلات لغتده دعاده حقیقت و اركان مخصوصه‌ده مجاز و شرعده بالعكس اركان مخصوصه‌ده
حقیقت و دعاده مجازدر و منقولدن نوع آخر موضوع له اولك بعض افرادنده تغلیب اولنەندر
مثلا دابه لفظی فرسه خصوصیت فرس ملاحظه اولنمیه‌رق مجرد ارض اوزره دب و سیراتمسی
اعتباریله اطلاق اولندیغی وقتده حقیقت و مجموع خصوصیت فرس و دبیب اعتباریله
اولدیغی حینده مجاز اولور و بو اعتبار من حیث اللغة اولوب اما من حیث العرف دابه فرس
ایچون ابتداء موضوعدر و معنای دبیبه رعایت مجرد تسمیه‌ده مناسبت ایچون اولوب نقلدن
عاریه اولان حقیقت لغویه بونك خلافنده‌در زیرا اشبو حقیقتده معنای دبیبه رعایت صحت
اطلاق ایچون اولەرق حتاكه دابه لفظنك هر بر كندوسنده دبیب وسیر بولنانلرك جمله‌سنه

اطلاقی صحیح اولور وما وضع لهنك غیریده مستعمل اولان مجاز مطلق یعنی مجاز لغوی دخی بونك خلافنده‌در زیرا مجازده معنای حقیقی بی اعتبار انجق مجاز اولان لفظك لازم معنای حقیقی کندوسنده موجود اولان هر برشیئ اوزرینه اطلاقی صحیح اولمق ایچون اولوب حتاکه اسد لفظنك کند وسنده شجاعت بولنان هر برشیئه اطلاقی صحیح اولور حالبوکه منقولده رعایت معنی مجرد تسمیه ده مناسبتدن ناشی اولمسیله عرفده کندوسنده دیب اولان هرشیئ اوزرینه دابه اطلاقی وشرعده هر برد عا اوزره صلات اطلاقی صحیح اولمز قال رحمه الله تعالی (وکل منهما لغوی وشرعی وعرفی خاص اوعام) وحقیقت و مجازدن هر برلری لغوی و شرعی وعرفی خاص وعرفی عام اقسام اربعه سنه منقسم اولور (عرفی خاصدن مراد معنای لغویدن ناقلی تعین ایدن لفظدر مثلا اهل نحو واهل صرف واهل کلامك معانئ لغویه دن نقل ایلدکلری الفاظ اشبو عرف خاصدندر (وعرفی عام ناقلی متعین اولمیاندر و بوندن مراد ناقلی جمیع ناسدر دیمك اولمیوب بلکه تعین ایله ناقلی معلوم اولمامسیدر حاصلی طائفهٔ مخصوصه یه مستند اولور سه عرف خاص والا عرف عامدر اما حقیقتك بو نلره انقسامی زیرا اکر بر حقیقتك واضعی واضع لغت اولورسه حقیقت شرعیه‌در والا عرفیهٔ عامه ویاخاصه‌در حاصلی واضعه نسبت اولنور واما مجازك انقسامی زیرا تخاطب کندوسیله واقع اولوب ولفظك ماوضع لهنك غیریده استعمالی کند وسنده اولان اصطلاح لغت ایسه مجاز لغوی واکر اصطلاح شرعی ایسه شرعیدر والا عرفی عام ویاخود خاصدر قال رحمه الله تعالی (کاسد للسبع والرجل الشجاع وصلوة للعبادة والدعاء وفعل للفظ والحدث ودابة لذی الاربع والانسان) حقیقت ومجازك لغوی وشرعی وعرفی خاص وعامنه مثال اولوب یعنی مثلا (اسد) بر لفظدرکه عرف لغتله خطاب ایدن کسه بولفظی سبع مخصوصده استعمال ایتدیکی وقتده حقیقت لغویه ورجل شجاعده استعمال ایدرسه مجاز لغوی اولور وکذلك لفظ صلاتی عرف شرع ایله خطاب ایدن کسه عبادت مخصوصه‌ده استعمال ایتدیکی صورتده حقیقت ودعاده استعمال ایدرسه مجاز اولور وکذلك عرف نحو ایله مخاطب اولان کسه کسر فا ایله لفظ فعلی ضرب ونصر کبی لفظ مخصوصده استعمال ایدرسه حقیقت ومفعول به ومفعول فیه ومفعول لهك تعریفلرنده اولدیغی کبی حدث معناسنده استعمال ایدرسه مجازدر وکذلك لفظ دابه ذوی الاربعده استعمال اولنورسه حقیقت وانسانده مجازدر زیرا دابه عرف عامده قوائم اربعه سی اولان حیواناتده حقیقت وثانیده مجازدر تفسیر کبیرده دابه لفظی عرفده خاصة فرس ایچون اولدیغی وتاو یحده ذوات قوائم اربع ایچون ایدوکی وقاموسده مارکب ایچون تغلیب اوناندیغی بیان ایلمشدر مصنفك اشبو امثله‌ده لفظ نکره ایله ذکر ایلدیکی اسد وصلات ایله نظائری حقیقت ومجازی تمثیل و بونلرك مابعدنده ایراد ایلدیکی السبع والرجل لفظلریله امثالی معنای حقیقی ومجازی‌یه اشارتدر وسنیرا ولیه‌که رأی شارح اوزره الفاظ وضع ضمنی ایله کندی نفسلرینه موضوع اولمسیله ذکر اولنان کاسد وصلوة قوللریله نظائرنده مراد نفس لفظ اسد ونظائری اوله‌رق بونلر حقیقة معرفه وداخل اولان تنوینلر تنوین تمکن اولوب فقط شارحك نکره اطلاقی اتمسی صورت نکره‌ده دیمکدر قال رحمه الله تعالی (والمجاز مرسل ان کانت العلاقة غیر المشابهة والا فاستعارة) ومجاز قسمینه منقسم اوله‌رق اکر علاقهٔ مصححه معنای مجازی ایله معنای حقیقی بیننده مشابهتك غیری اولورسه مرسل والا استعاره‌در و بو تقدیر اوزره استعاره معنای اصلیسنه تشبیه اولنان معناده مستعمل لفظ اولمش اولور مثلا (رأیت اسدا یرمی) قولمزده اولان اسد کبی قال رحمه الله تعالی (وکثیرا ما یطلق الاستعارة علی استعمال اسم المشبه به فی المشبه فهما مستعار منه ومستعار له واللفظ مستعار) وچوق کره استعاره متکلمك فعلی اولان (استعمال اسم المشبه به فی المشبه) مفهومنه اطلاق اولنور واشبو مشبه بهی مشبهده استعمال

معناسنه اطلاق اولندیغی صورتده لفظ استعاره مصدر معناسنه اولوب لفظ مذکور دن اشتقاق صحیح اوله‌رق متکلم مستعیر ومعنای مشبه به مستعار منه و معنای مشبه مستعار له ولفظ مشبه به مستعار اولور زیرا لفظ یعنی مثلا اسد لفظی عاریت اوله‌رق مشبه بهدن مشبه ایچون طلب اولنمش لباس منزله‌سنده‌در قال رحمه الله تعالی (والمرسل کالید فی النعمة) و(مجاز مرسل) ذکر اولندیغی اوزره کندوسنده علاقه مشابهتك غیری اولان مجاز اولوب بوده نعمت معناسنده استعمال اولنان (ید) کبیدر (ید) لفظی جارحهٔ مخصوصه‌یه موضوعه اولوب لکن یددن صدور ایدوب مقصود بالنعمه اولان کسه‌یه یعنی منعم علیهه واصل اولمق نعمتك شاننده اولمسیله جارحهٔ مخصوصه نعمت ایچون علت فاعلیه منزله سنده‌در وفی الواقع علت فاعلیه صاحب ید اولان شخص منعمدر کذلك نعمت ید ایله ظاهر اولدیغی جهتله ید نعمت ایچون علت صوریه منزله سنده‌در حاصلی جارحهٔ مخصوصه معناسنه اولان ید لفظنك نعمتده استعمالی علت فاعلیه وصوریه منزله سنده اولان شیئك اسمنی معلول اوزره اطلاق قبیلندن مجاز مرسل‌در وبونکله برابر منعمه اشارت اولنمق دخی لازم کلور مثلا (کثرت ایادی فلان عندی) و(جلت یده عندی) دینلور واما (اتسعت الید فی البلد) قولی (کثر ظهور سلطانها) معناسنه بونك خلافی اوله‌رق منعمه اشارت غیر موجوددر قال رحمه الله تعالی (والقدرة) دخی مجاز مرسل قدرت معناسنده استعمال اولنان ید کبیدر زیرا قدرتك اکثر ظهور سلطان وحکمی یدده اولوب وقدرت اوزره دلالت ایدن بطش وضرب وقطع واخذ امثالی افعال ید ایله اوله‌رق علاقه موجوددر واما (المؤمنون تتکافأ دماؤهم ویسعی بذمتهم ادناهم وهم ید علی من سواهم) حدیث شریفنده واقع اولان لفظ ید باب تشبیهدندر بو صورتده ید لفظنك حدیث شریفده نعمت وقدرت معنالرندن هیچ برینه محمول اولمیوب جماعت مسلمینه اطلاق اولنمسیله اهل بیانك قولی منقوض اولمز زیرا لفظ ید بوراده مجاز مرسل اولمیوب مراد جماعت مؤمنینی ید واحده‌یه تشبیهدر یعنی اهل ایمان کثیر الافراد اولملریله برابر بینلرنده وجوب کمال اتفاق واتحادده ید واحده کبی اولوب بعض اجزای ید اعانه وتعاضدده بعض آخرینی ترك ایتمك واجزای ید تصرفده مختلفه اولمق متصور اولمدیغی کبی طریق مؤمنین دخی مشرکین اوزره یکدیکره تعاضد وتعاونده ید امثالیدر زیرا کلمهٔ توحید انلری جامعه و یکدیکرینی ترك وخذلاندن مانعه‌در (تکافؤ) تساوی معناسنه‌در چونکه اهل جاهلیه بینلرنده دم وضیع ایله دم شریفی مساواتده طوتمیوب بر وضیع بر شریفی قتل ایلدیکی حینده مقتول واحده بدل اقارب قاتلدن اشخاص عدیده‌یی طعمهٔ شمشیر غدر ایدرلر ایدی بو عادت قبیحه‌نك ازاله‌سی ذیلنده حضرت صاحب سعادت صلی الله تعالی علیه وسلم افندیمز بطریق الاخبار بیوررلر که جناب باری مشروعیت قصاص ایله مبجل بیوردیغی ملت اسلامیه‌نك دماسی نسق مساواتده اولوب وانلردن نساء وضعفا کبی ادنا اولنلر بیله عهد وذمتلرینه سعی ایدرلر وانلر ماسوالری اولان شرذمهٔ کفار اوزرینه یکدیکرینه تعاون وتظاهر ایتمکده ید واحد منزله‌سنده اتفاق واتحاد تام اوزره‌درلر وشیخك اسرار بلاغنده اشبو حدیث نبویده ید استعاره‌در دیمسی کلام مشبه به اوزره دخول ادات تشبیه حسن اولمیان قبیلدن اولورسه اطلاق استعاره محل قبولده اولدیغنه دائر مرور ایدن کلامنه مبنیدر و بو مقامده (علی من سواهم) وصفی ملایم مشبه به اولمیوب بلکه مشبهه ملایم اولمسیله دخول ادات ایله (هم کید علی من سواهم) دینلمك غیر مستحسندر قال رحمه الله تعالی (والراویة فی المزادة) دخی مجاز مرسل مزاده معناسنه استعمال اولنان راویه کبیدر (مزادة) مزوده درکه دغارجق امثالی کندوسنه زاد یعنی سفر ایچون اتخاذ اولنان طعام وضع اولنور (راویه) فی الاصل مزاده تحمیل اولنان بعیرك اسمیدر ومزاده ایله راویه بیننده علاقه راویه‌نك یعنی بعیرك مزاده‌یی حامل اولمسیدر واشبو راویه ایله مزاده بیننده اولان علاقهٔ مذکوره مجاورت نوعندندر مجاورتله مراد جزئك کلده وحالك محلده ومظروفك ظرفده

اولمسی کبی احدهما آخرده اولمقدن ومحل واحدده ومحلین ویاحیزین متقاربینده بولنملرندن وسبب
ومسبب کبی وجودده وضدین کبی خیالده ویاخود عقلده متلازمین اولملرندن اعمدر لکن سید
شریف مزادهنك بیان شارح اوزره مزوده معناسنه حملی صحیح اولمیوب مزاده حیوانه تحمیل
اولنان صوقربهسی معناسنه اولهرق راویه بومعناجهمزاده معناسنه حمل اولندیغنی بیان ایتمشدر وحق
اولانده کلام سیددرکه استعمالدن دخی معلوم اولهرق لسانمزده بیله راویه اطلاق ایتدکاری
صوقربهسی اولوب یوقسه ابنای سفرك درونته طعام وضع ایتدکاری مزودهیه یعنی دغارجغه راویه
اطلاقی غیر منظور واعتبار علاقهدن مهجوردر ومصنف مجاز مرسل ایچون اشبو امثلهٔ عدیدهیی
ذکر ایله برابر بوندنصکره انواع علاقهدن برقاچنه دخی وجه کلی اوزره اشارت ایتمکلکی مراد
ایتمشدر تاکه جزئیاتی انواع مذکورهیه قیاس اولنه وبوده زیرا علاقه عند العرب نوعی معتبر
اولان علاقهدن اولمسی واجب اولوب وجزئیاتندن هر برجزده عربدن نقل شرط دکلدر زیرا
ائمهٔ ادب اطلاق مجازیده عربدن نوع علاقهنك نقلی اوزره توقف ایدوب آحاد وجزئیات
علاقهنك مسموع اولمسی اوزره توقف ایتمدیلر مثلا عربك مسبب اوزره اسم سببی اطلاقلری ثابت
اولمق واجب اولوب لکن افرادندن اولهرق مثلا غیثك نبات اوزره اطلاقی عربدن مسموع اولمق
واجب دکلدر و (المجاز موضوع بالوضع النوعی لابالوضع الشخصی) قوللرینك معناسی بودر
وانواع علاقهٔ معتبره کثیره اولوب ذکر ایلدکاری اوزره یکرمی بشه قدر ترقی ایدر ومصنف
رحمه الله تعالی اولا سببیت صوریه علاقهسیله ید لفظنك نعمت وقدرت اوزره وعلاقهٔ مجاورتله
راویهنك مزاده اوزره اطلاقنده سبقت ایدندن ماعدا مضمار بلاغتده کثرت دورانه مبنی انواع
علاقهدن طقوزنی ایراد ایله بیوررکه (ومنه تسمیة الشیٔ باسم جزئه کالعین فی الربیئة) وبرشیئی
جزئنك اسمیله تسمیه دخی مجاز مرسلدندر ومصنفك بوکلامنده مسامحه اولوب مراد بوتسمیهده
مجاز مرسل اولدیغنی افادهدر زیرا مجاز مرسل اولان نفس تسمیه اولمیوب بلکه برشیئك جزئنه
موضوع اولهرق اوشیئه اطلاق اولنان لفظدر وبوده جارحهٔ مخصوصه معناسنه موضوع
اولان (عین) لفظنك ربیئهده استعمالی کبیدر (ربیئه) شخص رقیبدرکه ترکیده دخی لفظ
رقیب مستعمل اولوب کوزجیلك ونکهبانلق ایدن کسهدر وعین شخص ربیئهدن جزدر وبواطلاقك
سببی چونکه رجلك ربیئه وکوزهدیجی اولمسنده اصل مقصود عین اولوب زیرا بدون العین اعضاء
سائره شوحالده فائده ویرمیهجکی درکار اولمسیله کأن عین شخص رقیبك کلیسی اعتبار
اولنمشدر اشته بوبیاندن معلوم اولورکه کل اوزره اطلاق اولنان جزء ایچون کل ایله قصد
اولنان معنایه مزید اختصاص اولمق لازمهدندر مثلا ربیئه اوزره ید ویاخود اصبع اطلاقی جائز
دکلدر زیراهرنقدر ید واصبعدن هر بریسی دخی عین کبی شخص ربیئهدن جزء ایسهده
مقصود اولان معنای رقابتده بونلر ایچون مزید اختصاص موجود دکلدر قال رحمه الله تعالی
(وعکسه کالاصابع فی الانامل) وذکر اولنان (تسمیة الشیٔ باسم جزئه) نك عکسی اولهرق
(تسمیة الشیٔ باسم کله) دخی مجاز مرسلدندر الحاصل اول برشیئك اسم جزئیله تسمیه اولنمسی
اولوب بونك عکسی جزئی کلك اسمیله تسمیهدرکه اصابع لفظنك انامله استعمالی بوقبیلدندر
نته کیم ﴿ یجعلون اصابعهم فی آذانهم من الصواعق ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر (انمله)
پرمق اوجی واصبع پرمق معناسنه اولهرق انمله اصابعدن جزدر وبواطلاقدن غرض مبالغه اولوب
کأن کمال خوف ودهشتلرندناشی آواز صاعقهیی قطعا ایشتمامك اوزره اصابعلرینك جملهسنی
قولقلرینه طقارلر دیمك معناسنی افاده ایدر قال رحمه الله تعالی (وتسمیته باسم سببه نحو رعینا الغیث
اومسببه نحو امطرت السماء نباتا) دخی برشیئی سببنك اسمیله تسمیه دخی مرسلدندر مثلا
(رعینا الغیث) ترکیبی بوقبیلدن اولهرق رعی اولنان غیث ومطر اولمیوب مراد سببی غیث
اولان نباتدر ویاخود برشی مسببنك اسمیله تسمیه اولنور مثلا (امطرت السماء نباتا) قولی

بونوعدن اولهرق سمانك امطار ایلدیکی نبات اولمیوب مراد نبات غیثدن مسبب اولمسیله (امطرت
السماء غیثا) دیمکدر الحاصل اولده نباته سببی اولان غیثك اسمی وثانیده غیثه مسببی اولان
نباتك اسمی اطلاق اولنمشدر ومصنف ایضاحده (تسمیة السبب باسم المسبب) ایچون ایراد
ایلدیکی امثله میاننده (فلان آکل الدم) قولنی ایراد ایلمشدر وظاهر اولان بوتمثیل سهو اولوب
قول مذکور تسمیة المسبب باسم السبب قبیلندندر زیرا مراد اکل دیت اولوب دم ایسه سبب دیتدر
ومستغربدرکه قول مذکوری تفسیرده (ای الدیة المسببة عن الدم) تعبیریله دیتك مسبب اولدیغنی
بیان ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (اوماکان علیه نحو وآتوا الیتامی اموالهم) وبرشیئی وصف
وحال سابق امثالی زمان ماضیده اولدیغی شیئك اسمیله تسمیه دخی مجاز مرسلدندر ﴿ وآتوا الیتامی
اموالهم ﴾ نظم شریفی بواسلوبده اولهرق ایتاء اموال درجهٔ رشد وبلوغی ادراکدنصکره
اولوب وبعد البلوغ یتیملك باقی اولمیهجغندن مراد وقت اعطادن مقدم یتیم اولنلر دیمکدر
قال رحمه الله تعالی (اوما یؤل الیه نحو انی ارانی اعصر خمرا *اومحله نحو فلیدع نادیه* اوحاله نحو
*واما الذین ابیضت وجوههم ففی رحمة الله *ای فی الجنة) ویاخود برشیئی زمان مستقبلده اول
ورجوع ایدهجکی شیئك اسمیله تسمیه دخی مرسلدندر مثلا ﴿ انی ارانی اعصر خمرا ﴾ قول
شریفنده مراد مستقبلده خمر اولهجق عصیر اولوب استقبالده خمر اولهجغی مناسبتله خمر اطلاق
اولنمشدر ویاخود برشیئی محلنك اسمیله تسمیه دخی مرسلدندر ﴿ فلیدع نادیه ﴾ قول شریفی
بونوعدن اولوب (نادی) مجلس معناسنه اولهرق مراد مجلسه حلول ایدن اهل مجلسدر ویاخود
برشیئی اسم حالیله یعنی اوشیده حلول ایتمش اولان شیئك اسمیله تسمیه دخی مرسلدندر نته کیم
﴿ واما الذین ابیضت وجوههم ففی رحمة الله ﴾ قول شریفنده رحمتدن مراد محل رحمت اولان
جنتدر معلوم اولهکه (حلول الشیٔ فی الشی) یعنی برشیئك برشیده حلولنده عند الحکما متعارف
اولان شیٔ اول ناعت وثانی منعوت اولهجق حیثیتده اولك ثانییه اختصاصیدر عرضك جوهرده
وصورتك مادهده حلولی کبی بناء علیه صاحب تنقیح حال ومحل ایله مراد اشبو مذهب حکما
اولان معنی اولمیوب بلکه مقصود اولان برشیئك برشیده حصولیدرکه عرضك جوهرده وصورتك
مادهده وجسمك مکانده حصولندن ومثلا رحمتك جنتده حلولی کبی بونلرك غیریسندن اعم اولدیغنی
تصریح ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (اوباسم آلته نحو واجعل لی لسان صدق فی الاخرین ای
ذکرا حسنا) ویاخود برشیئی اسم آلتیله تسمیه دخی مرسلدندر مثلا ﴿ واجعل لی لسان صدق ﴾
قول شریفنده لسان صدقدن مراد ذکر حسندر ولسان آلت ذکردر واشبو مثالین اخیرینده
معنای مجازی امثلهٔ سابقهده ظهوری درجهده ظاهر اولمیوب نوع خفا اولدیغندن مصنف
(ای فی الجنة) و (ای ذکرا حسنا) قوللریله تصریح ایلمشدر اکر سؤال اولنورسهکه بوفنك
مقدمهسنده مبنای مجاز ملزومدن لازمه انتقال اوزره اولدیغی ذکر اولنمشیدی حالبوکه انواع
علاقهدن بعضیسی وبلکه اکثریسی لزومی مفید دکلدر زیرا مقدمهده مرور ایتدیکی اوزره
معنای لزوم معنای موضوع اهك ذهنده حصولندن یافورا ویاخود بعد التأمل فی القرائن معنای
خارجینك ذهنده حصولی لازم کلهجك حیثیتده اولمسیدر بومعناجه لزوم ایسه اکثر انواع
علاقهده غیر متحققدر جوابنده دیرزکه انواع علاقهنك جمیعسنده بوجه ما لزوم اعتباری
سدید یعنی هر بردرلری فی الجمله لزومی مفیددر اما استعارهده اعتبار لزوم ظاهردر زیرا وجه شبه
بهمه حال مشبهبهك اخص اوصافی یعنی اختصاصی جهتدن اوصافنك اظهر واشهری اولهجغی
جهتله لامحاله مشبهبهدن وجه شبهه انتقال اولنور وبعده وجه شبهدن بمعونة القرینه مشبهبهك
غیریسی اولهرق معروض وجه شبه اولان شیئه یعنی مشبهه انتقال اولنهرق لزوم تحقق ایدر
شویله که مثلا اسد لفظی بخصوصه زید وعمرو ایچون استعاره اولنمیوب بلکه اسدك غیری اولهرق
مفهوم شجاعتك صادق اولدیغی برشی ایچون استعاره اولنوب بخصوصه زید وعمروه وقوعی

خارجده‌در وعند الاطلاق لفظدن قصد اولنان شی ایله بحسب الخارج لفظك واقع اولدیغی
شی بیننده فرق واردر واسددن شجاعته وشجاعتدن شجاعه یعنی بمعونة القرینه اسدك غیری
اوله‌رق شجاعتله موصوفه اولان ذات مابه ذهنك انتقالنده ایسه قطعا شك یوقدر واما
استعاره‌نك غیریده اعتبار لزوم بعض متأخرینك ذکرایلدیکی کلامك ایرادیله ظاهر ومتعین وجمیع
انواع علاقاتده فی الجمله لزوم اولدیغی متبین اولور زیرا دیمشدرکه برلفظ ماوضع لهنك غیری‌یه
اطلاق اولندیغی وقتده اوغیر یعنی معنای مجازی اکر معنای موضوع له ایله زمان سابق ویالاحقدن
برنده بالفعل متصف اولان شیدن اولورسه لفظ مذکور باعتبار ماکان ویاخود باعتبار مایؤل
مجازدر ویاخود بالفعل متصف اولمامش ایسه‌ده بالقوه متصف اولان شیدن ایسه بالقوه مجازدر
وقوه‌دن مراد استعداددر مثلا اراقه وصب اولنمش اولان خمر ایچون مسکر لفظنی اطلاق کبی
زیرا خمر تناول اولنمیه‌رق دوکلمش اولمسی جهتله بالفعل مسکر اوله‌میوب فقط بالقوه مسکردر
وبو وجهله معنای مجازی فی الجمله یعنی باعتبار ماکان ویاخود باعتبار مایؤل بالفعل ویابالقوه
معنای حقیقی ایله متصف اولدیغی کبی البته ذهن فی الجمله واو فی بعض الاحیان معنای حقیقیدن
اومعنایه انتقال ایدر الحاصل معنای مجازینك بالفعل ویابالقوه معنای حقیقی ایله بروقتده اتصافی
حاصل اولورسه بو اتصاف فی الجمله انتقال ایچون مدار کافی اولوب مطلوب اولان لزوم دخی بوندن
عبارتدر واکر نه بالقوه ونه بالفعل معنای حقیقی ایله اصلا متصف اولمزسه وجه آخرله بینلرنده
لزوم بولنمق یعنی اول حیننده لفظ ایله ذهنا معنای حقیقی‌یه لازم کله جك برمعنی مراد اولنمق
اقتضا ایدر شو وجهله که معنای مراد فی الجمله ذهن معنای حقیقیدن کندوسنه انتقال ایده جك
برمعنی اولمسی لازمه‌دن اولوب فقط معنای حقیقینك تصورندن اومعنانك تصوری لازمکلمسی
شرط دکلدر واشبو لزوم ذهنیده یاذهنی محض اوله‌رق بلا انضمام الخارج یالکز لزوم
عقلی اولور مثلا اعمی اوزره اطلاق بصیرده اولان لزوم ذهنی بو قبیلدندر زیرا تصور بصیردن
تصور اعمی لازم کلمیه‌رك لکن بصیردن ذهن باعتبار المقابله اعمایه انتقال ایدر بو صورتده علاقه
مقابله اولمش اولور لکن تحقیق اولان احد متقابلینی آخر اوزرینه اطلاق تلمیح ویاخود تحکم
ویامشاکله واسطه‌سیله تقابلی تناسب منزله‌سنه تنزیل ایدرك استعاره قبیلندن اولدیغی تلویحده
تصریح وبیان ایدلمشدر ویاخود لزوم ذهنی بحسب العاده ویا بحسب الواقع لزوم خارجی‌یه
منضم اولور ومنضم اولدیغی تقدیرده یامعنییندن احدهما آخر ایچون جزء اولور قرآن کریمدن
بعض اجزایه قرآن اطلاقی بو قبیلدن اولوب فقط بو مثال قرآن مابین دفتی المصاحفه موضوعدر
دینلدیکی وقتده اولور وعبد ایچون رقبه اطلاقی دخی بو وجهله اوله‌رق رقبه ذات عبددن
جزءدر ویاخود احدهما آخردن خارج اولوب وخارجین بیننده لزوم بعضا احدهمانك آخرده
حصولیله اولور حال ومحل وظرف ومظروف بونوعدندر وبعضا (رعینا الغیث) کبی احدهمانك
آخره سببیتیله ویاخود یکدیکره مجاورتلریله ویاخود احدهما آخر ایچون شرط اولمسیله اولور
مثلا ﴿ ماکان الله لیضیع ایمانکم ﴾ قول شریفنده ایماندن مراد شطر بیت مقدسه اولان صلات
مؤمنین اولوب ایمان شرط صلاتدر امدی بو مذکوراتدن جمله‌سی لزوم اوزره مشتملردر
وبو وجهله بوجه ما لزوم معتبر اولمسنه مبنی جزئك کل اوزره اطلاقنده جزئك کلی استلزامی شرط
قلنمشدر مثلا رقبه ورأس کبی زیرا انسان بونلرسز اوله‌مز لکن ید بویله خلافنده اوله‌رق انسان
اوزرینه اطلاق اولنه‌مز واما ربیئه یعنی شخص رقیبه عین اطلاقی انسان اولدیغی حیثیتدن
اولمیوب بلکه رقیب اولدیغی حیثیتدن اوله‌رق معنای رقابت ایسه بدون العین تحقق ایتمز وحاصل
کلام شیئین بیننده علاقه اولدیغی وقتده لامحاله احدهمادن آخره فی الجمله انتقال ذهن بولنوب
بومقامده معتبر اولان لزومك معناسی ایسه بوندن عبارتدر قال رحمه الله تعالی (والاستعارة)
(استعاره) علاقه‌سی مشابهت اولان یعنی معنای مجازی‌یه اطلاقی معنای مجازینك معنای حقیقی‌یه

تشبیهی سببیله اولمسی قصد اولنان مجازدر امدی مثلا شفهٔ ابل معناسنه اولان لفظ مشفر
شفهٔ انسان اوزره اطلاق اولندیغی صورتده اکر شفهٔ انسانی غلظتده مشفرایله تشبیه معناسی مراد
اولنورسه استعاره اولور وتشبیه قصد اولنمیوب‌ده مقیدی مطلق اوزره اطلاق اوله‌رق شفهٔ ابل اولمقله
مقید بولندیغی حالده مطلقا شفه معناسی مراد اولنورسه مرسنی انف اوزره اطلاق طریقنده
مجاز مرسل اولور حاصلی مشفرایله مطلق شفه مراد اولنوب شفهٔ انسان اوزره ورودی مطلق
شفه‌دن برفرد اولمسی اعتباریله اولور (مرسن) انف ابلدن موضع رسن اولوب مطلقا انف
معناسنده استعمال اولنور امدی لفظ واحدك معنای واحده نسبتله بسبب الاعتبارین استعاره
ومجاز مرسل اولمسی جائزدر قال رحمه الله تعالی (وتقید بالتحقیقیة لتحقق معناها حسا اوعقلا
کقوله (لدا اسد شاکی السلاح مقذف) ای رجل شجاع وقوله (اهدنا الصراط المستقیم ای الدین
الحق) واستعاره بعضا تحقیقیه ایله قید اولنه‌رق استعارهٔ تحقیقیه دینلور وبو تقییدایله
تخییلیه ومکنی عنهادن تمیز ایدر وتحقیقیه ایله تسمیه‌سی معناسنك یعنی استعاره ایله قصد اولنوب
استعاره کندوسنده استعمال اولنان شیئك وحاصلی معنای مجازینك حسا ویاخود عقلا تحققندن
ایچوندر ومعنای مذکورك حسا ویاعقلا متحقق اولمسی معنای مذکور امر معلوم اولوب اوزرینه
اشارت حسیه ویاعقلیه ایله نص واشارت اوله‌رق لفظ مسمای اصلیسندن علی سبیل الاعاره
شو معنایه معنای موضوع لهه تشبیهده مبالغه ایچون نقل اولنمشدر دینلمك ممکن اولمسیله اولور
امدی حسی زهیر بن سلمانك (لدا اسد شاکی السلاح مقذف ※ له لبد اظفاره لم تقلم) قولنده اولدیغی
کبیدر (لدا) عند معناسنه اولوب (شاکی السلاح) تام السلاح مفهومنده‌در و(شائك السلاح)
وقلب وحذف ایله (شاك السلاح) دخی بویله‌در شارح شرح مفتاحده (شاکی السلاح)
برکسدنك شوکتی ظاهر اولسه دینلان (شاك الرجل یشاك) قوللرندندر (شوکت) شدت بأس
وحدت سلاح معناسنه‌در اصلی (شایك) اولوب بعضا قلب اولنه‌رق (شاکی السلاح) وبعضا
حذف یا وضم کاف ایله (هو شاك السلاح) دینلور دیو تصریح ایلمشدر وشرح کشافده
واقع اولان اصلی (شایك) اولوب بعضا ضم عین ایله بضم الکاف (شاك السلاح) وموضع لامه
نقل واعلال اولنه‌رق (شاکی السلاح) دینلدیکی مبیندر قول اول اوزره حذف وقلب شاکده
وقول ثانی‌یه کوره قلب شاکیده وحذف شاکده اولمش اولور (قذف) رمی معناسنه اولوب
(مقذف) چوق کره وقایع وحروبه قذف ورمی اولنمش مفادنده اولوب بعضیلر لحم ایله قذف ورمی
اولنه‌رق کسب جسامت ونبالت ایتمشدر دیمکله حمل ایلدیلر (لبدهٔ اسد) منکبینی اوزره تلبد
واجتماع ایدن شعریدر (تقلیم) مبالغهٔ قلم اولوب (قلم) قطع معناسنه‌در و(تقلیم اظفار)
ضعفدن کنایه اوله‌رق (فلان مقلوم الاظافیر) قوللرندن مراد ضعیف دیمك اولوب ومبالغه منفی‌یه
قیددر امدی بو بیتده اسد رجل شجاع ایچون مستعار اولوب ورجل شجاع حسا امر
متحققدر وتحقق عقلی ﴿ اهدنا الصراط المستقیم ﴾ قول شریفنده اولدیغی کبیدر زیرا
صراط مستقیمدن مراد دین حق اوله‌رق دین حق ملت اسلامدر ودین حق عقلا متحقق اولوب
لکن دین وملت محسوساتدن دکلدر وصاحب مفتاح ﴿ فاذاقها الله لباس الجوع ﴾ قول
شریفنده اصحاب علم بیان عندنده لباسدن ظاهر اولان تخییله حمل اولنمسی اولوب عندنده تحقیقه
حمل اولنمقلغه محتمل بولندیغی ذکر ایلمشدر وتحقیقه حملی لفظ لباسك عند الجوع انسانه
ملابس اولان انتفاع وتغیر لون ورثاثت هیئتیچون استعاره اولنمسیدر لکن سکاکینك
بو کلامی محل بحث اولوب کلام صاحب کشاف نظم مذکور استعارهٔ تحقیقیه اولوب
عقلیه وحسیه اولمقلغه محتمل اولدیغی مشعر اوله‌رق بو قولده سکاکینك ادعای انفرادی
غیر سدیددر زیرا دیمشدرکه انسانی غشی واحاطه ایدوب ملابسی اولان بعض حوادث
لابسی اوزره اشتمالندن ایچون لباسه تشبیه اولنمشدر وانسانی غشی واحاطه ایدن امر حادث ایله

جوعدن حاصل اولان ضرر مراد اولنمق محتمل اولوب بوصورتده عقليه اولور وكذلك حادث
مذكور ايله سكاكينك ذكر ايلديكى كبى انتفاع وتغير اون ورثاثت هيئت مراد اولنمقلغه
دخى محتمل اوله رق بوصورتده حسيه اولور حاصل كلام مشبه نفس جوع اوليوب
بلكه عندالجوع حادث اولان امر اولمسيله بونك (لجين الماء) كبى تشبيه اولوب استعاره اولماسنى
توهم ايمك غلطدر ولباسى تخييله حمل شو وجهله اولوركه جوع ايله خوف ايچون
لابسه شامل اولان لباس كبى برامر شامل وهمى تخييل ايدرسين وجوع وخوفك ذى لباسه
تشبيه وعدم تشبيهى مساواتده اولوب مقصود بوتشبيهه متوقف دكلدر واشبو امر وهمى يى
تخييلدنصكره لفظ لباسى امر مذكور ايچون استعاره ايدوب بعده اشبو لفظ مستعار اولان لباسى
﴿ وضرب الله مثلا قرية ﴾ الآيه قولنده اولان قريه ايچون اثبات ايلرسين تاكه كأن قريه
سرتا بقدم نفس جوع وخوف اولديغنه دلالت ايليه وحاصلى اهل قريه دن كفران نعما هيه يه
جسارتلرى سببيله امن ورزق واسعك ازاله سنده مبالغهٔ تامه يى افاده دن عبارت اوله رق استعارهٔ
تحقيقيه يه حملنده مبالغهٔ مذكوره غير موجوددر زيرا صورت تخييل اثار جوع وخوفك احاطهٔ
تامه سنى افاده ايده رك سياق آيته مناسب اولانده بودر قال الله تعالى ﴿ وضرب الله مثلا
قرية كانت آمنة مطمئنة يأتيها رزقها رغدا من كل مكان فكفرت بانعم الله فاذاقها الله لباس الجوع
والخوف بما كانوا يصنعون ﴾ واشبو ذكر اولنان معناى تخييل مذهب سكاكى رحمه الله تعالى
اوزره اولوب زيرا عندالسكاكى استعارهٔ تخييليه ده مستعار له صورت وهميه در وزعم سكاكى اوزره
مذهب اصحاب دخى بودر ومذهب تحقيق اهل بيان تخييل (جعل الشئ للشئ) مفهومندن
يعنى برشيئى برشئ ايچون قلمقدن عبارتدر بوقول اوزره لباسده اولان معناى تخييل جوع وخوف
ايچون لباس احترا عيله بعده قريه نك نفس جوع وخوف اولديغنى افاده ايچون لباس مذكورى
قريه يه اثباتدر وبو اثباتدن مقصود قريه نك نفس جوع وخوف اولديغنى افاده وعلى وجه
المبالغه معناى مقصودى ابانه در وبونده جوع وخوفى ضرره تجد اولان برشيئه ضاره تشبيه
موجود دكلدر و بوتخييلده مقصودى وجه ابلغ اوزره افاده سيله برابر تصرفات زائده يه
احتياج يوقدر وظاهر اولان (فاذاقها الله) محلنده ﴿ فكساها الله لباس الجوع والخوف ﴾ اولوب
لكن اذاقه اصابت ايچون استعاره اولنه رق (اذاقها) لفظيله وارد اولمشدر زيرا اذاقه ده اولان
شدت اتصالى افاده كسوده موجود دكلدر زيرا ذوق ايله ادراك لمس ايله ادراكى مستلزمدر
ولباس استعارهٔ تحقيقيه يه حمل اولنديغى صورتده ترجمهٔ كلام شارحده مرور ايتدى يكى اوزره
ايكى صورته محتمل اولوب اول عندالجوع انسان ايچون حاصل اولان ضررى لباسه
تشبيه ولفظ لباسى ضرر حاصل ايچون استعاره در وثانى عندالجوع حاصل اولان تغير اون
ورثاثت هيئتى لباسه تشبيه ولباسى تغير ورثاثت مذكوره ايچون استعاره در واكر جوع ايله
خوفك ذى لباسه تشبيهى اعتبار اولنورسه استعارهٔ مكنيه اولور بوصورتده آيتده
اوچ استعاره اولوب اول استعارهٔ تحقيقيه دركه اذاقه نك اصابت ايچون استعاره سيدر
ثانى تخييليه وتحقيقيه يه محتمل اولان استعارهٔ لباس وثالث جوع وخوفى ذى لباسه تشبيه اعتباريله
استعارهٔ مكنيه در شارح مرحوم آخر بحث تشبيهده ايرادنى وعد ايتمش اولديغى كلامى بر بحث
شريف طويل الذيل اوله رق بو مقامده ايراد ايده رك بيوررلركه مصنف ايضاحده ديمشدركه استعاره
(ما تضمن تشبيه معناه بما وضع له) قوليله معرف اولوب مفهومى استعاره برشيدركه معناسنك معناى
موضوع لهنه تشبيهى متضمن اوله ديمكدر وبونده اولان معنادن مراد لفظ ايله قصد اولنوب
ولفظ كندوسنده استعمال اولنان معناى مجازى اولمسيله اشبو (ما تضمن تشبيه معناه بما وضع له)
قولمز كنديسيه برشيئك تشبيهى قصد اولنان معناى موضوع لهده مستعمل اولان لفظه شامل
اولمز يعنى بومثللر افراد استعاره دن اولمز (زيد اسد) و (رأيت زيدا اسدا) و (مررت به اسدا)

كبى زيرا لفظدن مقصود اولان معنى معناى موضوع لهنك عينى اولديغى حيثده معناسنى
معناى موضوع لهنه تشبيه صحيح اولمز زيرا برشيئك نفسنه تشبيهى مستحيلدر وهمده
(ما تضمن) قولمزده اولان ما لفظى مجازدن عبارت اولوب (الاستعارة مجاز تضمن) مفهومنده
اولديغى سوق كلام مجازى استعاره وغيريسنه تقسيم ايچون اولمسى قرينه سيله معلومدر
وامثلهٔ مذكوره ده لفظ اسد مجاز اوليوب ماوضع لهنده مستعملدر شارح مرحوم ديرلركه
بوكلام محل نظردر زيرا (زيد اسد) قولنده لفظ اسد ماوضع لهنده مستعمل اولديغى مسلم
اوليوب بلكه معناى شجاعده اولمسيله يعنى اسددن ماعدا اوله رق اوزرينه معناى شجاع صادق
اولان ذات ماده مستعمل اولمسيله (رأيت اسدا يرمى) قولنده اولديغى كبى زيده حملى قرينه سيله
مجاز واستعاره اولور وبو مثالده ادات تشبيه محذوف اوله رق (زيد كالاسد) تقديرنده
اولوب ادات تشبيهك حذفنه ابتنا ايله ماوضع لهنده مستعمل اولمسيله استعاره دكلدر ديمكلكه
بردليل يوقدر اكر دينلورسه كه مثال مذكورده ادات تشبيه محذوف اولوب (زيد كالاسد)
تقديرنده اولديغنى اثبات ايچون صاحب مفتاح (زيد اسد) قولنك مفهومى اسدى زيد
اوزرينه ايقاع اولوب حالبوكه انسان اسد اولمديغى معلوم اولمسيله قصد مبالغه ايچون حذف
ادات ايله تشبيهه رجوعت وجوبيله استدلال ايلمشدر جوابنده ديرزكه تشبيهه رجوع
واجب اولديغى غير مسلم اولوب بووجوب انجق معناى حقيقيسنده استعمالى صورتنده تحقق ايدر
واما رجل شجاعدن مجاز اولديغى حيثده زيد اوزره صحت حملى ظاهردر وبونك يعنى (زيد اسد)
قولنده اسد لفظنك (رأيت اسدا) قولنده اولديغى كبى استعاره اولمسنك تحقيقى شو وجهله دركه
(رأيت اسدا يرمى) قولنده اسد استعاره در قولمزله اسددن يعنى زيد وعمرو ورجل وامرأه كبى
ذات مخصوصه دن استعاره در ديمك مراد ايتميز زيرا زيد ايله اسد بينده ملازمه و زيد اوزره دلالت
موجود دكلدر يعنى هرنقدر كندوسنده وصف شجاعت اعتبار اولنسه ده اسد ايله ذات
مخصوصه بينده ملازمه موجود اوليوب زيرا علاقه انجق اسد ايله شجاعتله موصوفه اولان
ذات ما بينده اوله رق ذات مخصوصه بينده دكلدر زيرا اسد ايچون ذات مخصوصه اوزره
دلالت غير متحققدر زيرا انتقال انجق اسددن اخص اوصافى اولان شجاعته اولوب وبوندن
معروض شجاعت اولان ذات مايه اوله رق خصوصيت ذاته انتقال غير موجوددر بو جهتله
كلام مذكوردن انجق لفظ اسد شجاعتله موصوف اولان على الاطلاق اسدك غيرى برشخصدن
استعاره اولديغنى قصد ايدرز بوصورتده (زيد اسد) قولمزك اصلى (زيد رجل شجاع كالاسد)
اولوب مشبه اولان رجل شجاعك حذفيله مشبه به معناى مشبهده استعمال اولنمشدر
بوتقديرده مثال مذكور استعاره اولور زيرا لفظ مشبه به رجل شجاع اولان مشبهده مستعمل
اولوب تشبيهى مفروغ عنه ومسلم اوله رق مقصود حكم بالاتحاددر نته كيم (رأيت اسدا يرمى)
قولنده رجل شجاعك اسده تشبيهى مفروغ عنه اولوب مراد اوزرينه رؤيتك ايقاعيدر
وبو مثللو مقامده اكثر جار ومجرورك مشبه بهه تعلقى ذكر اولنديغى اوزره اسدك ذكر اولنان معناى وصفنده
مستعمل اولديغنه دلالت ايدر نته كيم * اسد على وفى الحروب نعامة * فتخاء تنفر من صفير الصافر) قولنده
(على) جارى اسده متعلق اولوب مراد (مجترئ على صائل) ديمكدر يعنى شخص مرقوم بنم عليهمده ارسلان
كبى صولت وجرأت اظهار ايدوب حالبوكه نعامه يعنى دوه قوشو برصدا ايشتسه هرب وفرار ايدرك دائما
جناحنى مكشوف ومسترخى طوتديغى كبى ميدان حروبده جبان وهاربدر وكذلك (والطير اغربة عليه)
قولنده (عليه) اغربه يه متعلق اولوب (الطير باكية عليه مثل الغربان) مفهومنده اوله رق شخص مرثى اوزره
طيور دخى غرابلرك بكاسى كبى بكا ايتدكلرينى مفيددر وكذلك ذكرى مرور ايدن حديث شريفده واقع (هم
يد على من سواهم) قولى دخى (هم متفقون مثل اليد على من سواهم) مفهومنده در وچوق كره واقع اولوركه
بو مثللوركيده اوزرينه ادات تشبيهى ادخال حسن اوليه جق حيثيتده بولنور نته كيم شيخ عبدالقاهردن

نقلی مرور ایتمشیدی وکذلك (لقیت اسدا) مثالو ده دخی کلام ذکر اولندیغی وجهله اولوب (لقیت شجاعا کالاسد) مفهومنده در واما مشبه بالکلیه ترك اولنوبده مثلا (رأیت اسدا فی الشجاعة) و (ولاحت من بروج البدر بعدأ * بدورمها تبرجها اکتنان) قوللرنده اولدیغی کبی وجه شبهله اتیان اولندیغی صورتده اشکال تحقق ایدر زیرا لفظا وتقدیرا مشبه ترك اولنوبده مشبه اوزرینه اسم مشبه بهك اجراء اولنمسی استعاره اولمسنی ووجه شبهك ذکری تشبیه اولهرق (رأیت رجلا کالاسد) و (ولاحت من قصور مثل بروج البدر فی البعد) تقدیرنده اولمقلغنی اقتضا ایدرك اقتضائین بیننده تدافع واقعدر بو وجهله صدر الافاضل دیوان معری شرحی اولان ضرام السقطده ذکر ایلمشدر وظاهر اولان بو مثالو ارباب تشبیهدن اولمقدر زیرا مشبهك مقدر اولمسی (صم بکم عمی) قول شریفنده اولدیغی کبی کلامدن جز اولهرق محذوف اولمسیله (رأیت اسدا فی الشجاعة) قولنده اولدیغی کبی کلامده تقدیرینی مقتضی اولهجق برشئ بولنمسندن اعمدر وبوکا دلیل قوم ﴿حتی یتبین لکم الخیط الابیض من الخیط الاسود من الفجر﴾ قول شریفنده خیط اسودی تشبیهه حمل ایدرك دیمشلردرکه خیط ابیضی فجر ایله بیان خیط اسودك دخی سواد آخر لیل ایله مبین اولمسنی مبنیدر حاصلی افقده معترض اولان فجردن ابتداء ظهور ایدن شعاع ایله بونکله برابر ممتد اولان غسق لیل ایکی خیط ابیض واسوده تشبیه اولنهرق بعده خیط ابیض (من الفجر) قولیله بیان اولنوب خیط اسودك بیانندن بیان مذکورك دلالتنه اعتماداً اکتفا اولنمشدر وصاحب کشافك ﴿ضرب الله مثلا رجلا فیه شرکاء متشاکسون ورجلا سلما لرجل﴾ قول شریفیله ﴿ومایستوی البحران هذا عذب فرات سائغ شرابه وهذا ملح اجاج﴾ نظم جلیللرینی مشبه بالکلیه متروك اولوب وجه شبه دخی مذکور اولمدیغی حالده تشبیهه حمل ایتمسی اشکال مذکوره دن ابعد واقوادر زیرا اشبو نظم جلیللری استعاره ده اولدیغی کبی کندوسنده ذکر مشبه طی اولنان تشبیه بابندن اولدیغنی بیان ایتمشدر وبو اشکالدن تفصی وتخلص انجق شو وجهله رهین تیسر اوله بیلورکه استعاره لفظك موضوع لهی اولان معناسنك غیریده مستعمل اولمسی واجب اولوب وعلامتی اشبو مشبه حقیقینك موقع مستعار منهده اقامه سی صحیح اولهرق لفظ مشبهك حین اقامه سنده صورت تشبیهده حاصل اولهجق مبالغه دن بشقه برشئ فوت اولمامسیدر بو صورتده (رأیت اسدا) قولنده (رأیت رجلا شجاعاً) دینلك صحیح اولوب لکن ذکر اولنان نظم جلیللر بو قبیلدن دکلدر زیرا ﴿ضرب الله مثلا﴾ قول شریفنده محل استعاره ده وقوع مشبهله ﴿ضرب الله مثلا المؤمن والکافر﴾ دینلکده برمعنی اولمیه رق وجود مانع معنویدن ناشی غیر صحیحدر ﴿ومایستوی البحران الخ﴾ قول شریفنده دخی بحرین موصوفین ایله مؤمن وکافر اراده سی صحیح اوله مز زیرا مابعدی اولان ﴿ومن کل تأکلون لحما طریا وتستخرجون حلیة تلبسونها﴾ قول شریفی مقصود استعاره اولیوب تشبیه اولدیغنی ومراد بحر اجاج منافعده بحر عذبه مشارك اولوب کافر ایسه منفعتدن خالی اولمسیله بحر اجاجی کافر اوزرینه تفضیل ایدوکنی انبا ایدرك بو صورتده نظم مذکور قلوب کفار ومنافقینی بیانده ﴿فهی کالحجارة اوشد قسوة وان من الحجارة لما یتفجر منه الانهار﴾ قول شریفی طریقه سنده اولوب مانع لفظی موجوددر وبو معنانك خفاسندن ناشی اکثر ناس آیتین استعاره قبیلندن اولوب وصاحب کشاف بونلری استعاره ایچون مثال ایراد ایتمش اولدیغنه ذاهب اولمشلردر وکلام صاحب کشافی تأمل ایدن ذوات عندنده قول مذکورك ضعفی غیر خفیدر وصاحب کشاف بو مبحثی ﴿اوکصیب من السماء﴾ قول شریفنده ایراد ایلمشدر لفظ کشاف (فان قلت هذا تشبیه اشیاء باشیاء فاین ذکر المشبهات قلت کما جاء ذلك صریحا فقد جاء مطویا ذکره علی سنن الاستعارة کقوله ﴿ومایستوی البحران هذا عذب فرات سائغ شرابه وهذا ملح اجاج﴾ ﴿ضرب الله مثلا

رجلا فیه شرکاء متشاکسون ورجلا سلما لرجل﴾ اولوب (کقوله) دن مرادی کندوسنده علی سنن الاستعاره ذکر مشبه حذف اولنان تشبیه مطوی یی تمثیل اولهرق طیبی وصاحب کشافك توهملری کبی نفس استعاره یی تمثیل اولمدیغی ظاهردر ذکر اولنان (ولاحت من بروج البدر الخ) بیتنده (لاحت) ظهرت معناسنه اولوب (بدور) لاحت ایچون فاعلدر (تبرج) نسانك بروز واظهار محاسنی و (مها) بقر وحش اولوب مفردی (مهات) اولهرق نسوانی بقر وحشی یه تشبیهدر مفهوم بیت نسوانك موضع معهودده بروج قمره شبیه اولان منازلدن ظهور ایتدکارینی افاده اولوب حسنده بدره نظیر اولهرق وصاللری ممکن اولهمیه جق مرتبه ده حال اتقا وامتناعده بولندقلرندن ایچون منزللرینی منازل قمره تشبیه ایله اشبو وجه شبهه (بعدا) قولیله اشارت ایلمشدر وبو وجهله ممدوحی اولان نسوانك منازلنی بروج قمره تشبیهدنصکره کندولرینی بدور مها اولمالریله توصیف ایدرك بونلر هرنقدر حسن جهتندن بدور ایسه لرده حسن مشی وعیون جهتندن جنس مهادن اولدقلرینی علاوه وبعده استدراك ایدرك بونلر مخدراتدن بولنمالریله مها کبی ساحهٔ ظهورده اولمیوب بروز وظهورلری تحت استارخدرده استتار ایله اولهرق بوجهتله مهادن مفارقتلرینی افاده ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (ودلیل انها مجاز لغوی کونها موضوعة للمشبه به لا للمشبه ولا لاعم منهما) واستعاره مجاز لغوی اولدیغنه دلیل استعاره مشبه بهه موضوعه اولوب مشبهه ومشبه ایله مشبه بهدن اعمه موضوعه اولمامسیدر خفی اولمیه که استعاره مجاز لغوی ویاخود عقلی اولمسنده اختلاف اولنوب جمهور (انها لفظ استعمل فی غیر ماوضع له لعلاقة المشابهة) یعنی استعاره بر لفظدر که علاقهٔ مشابهتدن ناشی ماوضع لهنك غیریده مستعمل اوله معناسنه حمل ایله مجاز لغوی اولدیغنه ذاهب اولمشلردر وبوکا دلیل زیرا استعاره یعنی مثلا (رأیت اسدا یرمی) قولنده اولان لفظ اسد مشبه به اولان سبع مخصوصه موضوعه اولوب نه مشبه اولان رجل شجاعه ونه ده مشبه ایله مشبه بهه اعم معنای شجاع کبی برامره موضوعه دکلدرکه حتی اسد لفظنك سبع مخصوص ورجل شجاعدن هر برلرینه اطلاقی حیوان لفظنك بونلره اطلاقی کبی حقیقت اوله ووضع استعاره وجه مشروح اوزره اولدیغی ائمهٔ لغتدن نقل ایله قطعیا وجزما معلومدر بو تقدیرده لفظ اسدك مشبهده یعنی رجل شجاعده استعمالی موضوع له اولان مشبه بهی اراده دن مانعه اولان قرینه ایله برابر ماوضع لهنك غیریده استعمال اولور وقرینه (یرمی) لفظیدر وبو دلیل ایله مجاز لغوی اولدیغی ثابت اولور وستیر اولمیه که بو کلام صریحدرکه برلفظ عام برخاص اوزرینه خصوصی اعتباریله اولمیوب بلکه عمومی اعتباریله یعنی افراد عامدن اولدیغی اعتباریله اطلاق اولنسه بو اطلاق مجاز دکلدر مثلا زیدی رؤیت ایدرك رأیت انسانا ویاخود رجلا دیدیکك صورتده لفظ انسان ویا رجل انجق ماوضع لهنده استعمال اولنمش اولوب لکن خارجده افرادندن زید اوزرینه واقع اولمشدر وفعلده واقع اولان عمومده بویله اولوب مثلا برکسه (اکرمت زیدا واطعمته وکسوته) دیسه جوابنده ایراد اولنسان (نعم مافعلت) قولنده (فعلت) لفظی مجاز اولمز زیرا (فعلت) لفظی معنای موضوع لهی اولان فعل مطلقده استعمال اولنوب فقط خارجده ذکر اولنسان اکرام واطعام واکسا افعال مخصوصه سی اوزره واقع اولمشدر و (الانسان حیوان ناطق) قولمزده اولان حیوان لفظیده بویله در فقط مثالین اولیندن افراد عام اشخاص وبونده انواع قبیلندندر اشته بو کلامه صرف فکرت وضبط ودقت لازمه دندرکه بو بحث محصلیندن نیجه ذواته موجب اشتباه اولوب حتاکه ذکر العام وارادة الخاص مجازدر دیو توهم وعام ایچون خاصه قطعا دلالت بوقدر دیو اعتراض ایلدیلر وبو اشتباهك منشائی اطلاق واستعمالدن - لفظ ایله قصد اولنسان شی بینیله باعتبار الخارج اوزرینه لفظ واقع اولان شی بینی فرق ایتمامرلیدر حالبوکه صورت اولی بحسب الاراده مجاز وحقیقت اولمقلغه محتمل اولوب صورت ثانیه حقیقته محصوردر ومانحن فیهمز صورت ثانیه دندر

الحاصل كلمه نك معناده استعمالنك معناسى غرض اصلى كلمه نك او معنايه دلالتى وكلمه‌دن معنانك
قصد اراده‌سى اولمقدر حالبوكه سن مثلا لفظ عامى خاص اوزره اطلاقكده انجق حقيقت عامى
مراد ايدرسين و بوندن خارجده وجودى اعتباريله وقرينه‌دنك انضماميله تعدد لازمكلور
بوصورتده لفظ عام ماوضع لهنده مستعمل اولمش اولور و بونك تحقيقنه مسند اليهك لام ايله
تعريفى بحثنده اشارت سبقت ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (وقيل عقلى بمعنى ان التصرف فى امر
عقلى لا لغوى لانها لما لم تطلق على المشبه الا بعد ادعاء دخوله فى جنس المشبه به كان استعمالها فيما
وضعت له) و بعضلر استعاره مجاز عقلى اولوب مجاز لغوى اولمديغنه قائل اولديلر و بوندن مرادلرى
استعاره‌ده تصرف امر عقليدر ديمك اولوب يوقسه مقصود مجاز حكمى ديمك دكلدر زيرا مجاز
حكمى نسبتده اولوب استعاره مثلا لفظ اسدده‌در واستعاره ده تصرف امر عقليده اولوب مجاز
لغوى اولماسى زيرا نه زمانكه مشبه اوزرينه اطلاق استعاره انجق مثلا رجل شجاعى افراد
اسددن برفرد قلق طريقيله مشبهك جنس مشبه بهده دخولنى ادعادنصكره اولديسه استعاره‌نك
مشبهده استعمالى يعنى مثلا لفظ اسدك رجل شجاعده استعمال اولنمسى ماوضعت لهنده استعمال
اولمش اولور واستعاره نك بربيان محرر انجق ادعاى مذكوردنصكره مشبه اوزره اطلاقيله قول
زيرا بووجهله اولمسه مشبه اوزره اطلاق اولنان كلمه استعاره اولمز چونكه مجرد نقل اسم اكر
استعاره اولمق لازمكلسه (يزيد ويشكر) امثالى اعلام منقوله دخى استعاره اولوب واستعاره
حقيقتدن ابلغ اولمزدى زيرا معناسندن مجرد اولان براسمى آخره اطلاق ايتمكدن مبالغه تحصل
ايتمز و (رأيت اسدا) ديوب زيدى مراد ايدن كسه‌يه (انه جعله اسدا) يعنى زيدى اسديتله
متصف قيلدى ديمك صحيح اولمز نته كيم ولدنى اسد تسميه ايدن كسه‌يه (جعله اسدا) قولى
محمول صحت اوله‌مز زيرا (جعل) لفظى مفعولينه تعدى ايلديكى حينده (صير) معناسنه اولوب
برصفتى برشى ايچون اثباتى افاده ايدر حتا كه برشخصه صفت امارت اثبات اولنمدقچه (جعلته اميرا)
دينلمز ونوقتكه مشبه ايچون ادعاء معناى اسد حقيقى اثبات اولنوب بعده مشبه اوزره اسم اسد
اطلاق اولنمسى معناسنجه اسم مشبه بهك مشبهه نقلى معناى مشبه بهك مشبهه نقلنه تابع اولديسه
امدى اسد ماوضع لهنده مستعمل اوله‌رق مجاز لغوى اولميوب بلكه حقيقت لغويه ومجاز عقلى
اولور شو معناجه كه عقل بونده تصرف ايدوب رجل شجاعى جنس اسددن قلمشدر وواقعده
اوليان شيئى واقع قلق مجاز عقليدر قال رحمه الله تعالى (ولهذا صح التعجب فى قوله (قامت
تظللنى من الشمس * نفس اعز على من نفسى * قامت تظللنى ومن عجب * شمس تظللنى من الشمس)
واسم مشبه بهك مشبه اوزره اطلاقى انجق مشبهك جنس مشبه بهده دخولنى ادعادنصكره اولمسيله
ابى الفضل بن عميدك مانند نهال موزون فرقنده سايه نمون اولان برغلام حقنده نظم ايتمش اولديغى
(قامت تظللنى من الشمس الخ) نظمنده واقع (ومن عجب شمس تظللنى من الشمس) قولنده اولان
تعجب صحيح اولمشدر (قامت) فعلى (نفس اعز على) ده اولان نفسه مسند اولمسيله تأنيث اولنمشدر
(تظللنى) اوچ محلده مذكور اولوب اول وثانى موقع حالده وثالث صفت شمس اوله‌رق
(توقع الظل على) معناسنه‌در چونكه (تظليل) كولكه لندرمك وكولكه لك ايتمك معنالرينه
كلوب بوراده مراد اولدر بيت ثانينك مصراع اولى اولان (قامت تظللنى ومن عجب) محلنده
(فاقول ياعجبا ومن عجب) دخى روايت اولنور (شمس تظللنى) قولنده اولان شمسدن مرادى
حسن وبهاده شمس كبى اولان انسان يعنى غلام ممدوحدر مفهوم بيت نفس نفيس محبوب فرق
شاعرده سايبان اوله‌رق قائم اولوب مقتضاى علاقه ومحبتله عندنده نفسندن اعز ومحترم ايدوكى
وحسن وبهاده مثيل شمس تابان و بلكه عين آفتاب درخشان ايكن فرقنده قائم اوله‌رق سايه بخش
اولمسى برامر مستغرب ومستعجب اولديغنى بياندر امدى شاعر مرقوم اكر غلام ممدوح ايچون
معناى شمس حقيقى يى ادعا ايله على الحقيقه شمس قلمش اولمسه ايراد ايلديكى تعجب ايچون برمعنى

اولمز ايدى زيرا حسن الوجه اولان برانسانك انسان آخرى تظليلى امور عجيبه ومستغربه‌دن معدود
اولميوب بلكه جاى استغراب عين شمسك شمسدن تظليليدر قال رحمه الله تعالى (والنهى عنه
فى قوله (لا تعجبوا من بلى غلالته * قد زر ازراره على القمر) ومشبه اوزره اسم مشبه بهك اطلاقى
مشبهك جنس مشبه بهده دخولنى ادعادنصكره اولديغيچون شاعرك (لا تعجبوا الخ) قولنده
تعجبدن نهى صحيح اولمشدر (بلى) اسكيوب فرسوده اولمسيدر (غلاله) تحت ثوب ودرعده
الباس اولنان شعار يعنى بدنه ملاصق اولان قميصدركه تركيده كوملك دينلور (زر) كسرايله
كوملك وخفتان تكمه‌سى اولوب جمعى (ازرار) كلور (قد زر) على سبيل التجريد (قد شد)
معناسنه‌در بركسه اوزرنده اولان قميصك تكمه لرينى شد ايلديككده (زررت القميص عليه)
ديرسين مفهوم بيت شعار محبوبك فرسوده وبالى اولمسى محل تعجب واستغراب اولميوب زيرا
انك ازرار شعارى يعنى پيراهننك تكمه‌لرى قمر اوزره شد اولنمشدر وقمرك كتانده اولان تأثيراتى
معلومدر ديمك اولور امدى شاعر مرقوم اكر محبوبنى بطريق الادعا قمر حقيقى قلمامش اولسيدى
تعجبدن نهى ايچون برمعنى اولمز ايدى زيرا كتانه سرعت اصابت بلى انجق قمر حقيقى يه ملابستى
سببيله اولوب يوخسه حسنده قمر كبى اولان انسانه ملابستى سببيله بوتأثيراتك عدم وقوعى معلوم
ونيجه مبنه سيمين قمر پيكرانده اولان پيراهن كتانك هر تارسختى دكل بلى هزاران مشافه رسن كردن
ابتلا اولديغى بالمشاهده متيقن ومجزومدر قال رحمه الله تعالى (ورد بان الادعاء لا يقتضى كونها
مستعملة فيما وضعت له) وقائل مذكورك بودليلى رد اولنه‌رق دينلمشدركه مشبهك جنس مشبه بهده
دخولنى ادعا استعاره نك ماوضعت لهنده مستعمله اولمسنى اقتضا ايتمز زيرا مثلا اسد لفظنك رجل
شجاعده مستعمله اولديغى بالبداهه معلوم اولوب حالبوكه موضوع له سبع مخصوصدر وبوردنك
تحقيقى شو وجهله دركه مشبهك جنس مشبه بهده دخولى بطريق التأويل افراد اسدى ايكى
قسم قلمقلغه مبنيدر شويله كه قسميندن بريسى قسم متعارف اولوب بوقسم معلوم اولان جثه
وصورت وهيئت وانياب ومخالب امثاليله متصف بولنان يعنى بومثللو هيئت ضخمه ومفترسه‌ده
اوله‌رق كندوسيچون غايت جرئت ونهايت قوت اولان بيلديكمز عادتا ارسلاندر وقسم ثانى غير
متعارفدركه بوقسم ايچون دخى قسم اولده اولان جرئت وقوت اولوب لكن اوجثه وهيئت
مخصوصده دكلدر بلكه عادتا بيلديكمز جسور برآدمدر ولفظ اسد انجق قسم متعارفه موضوع
اولوب غير متعارفده استعمالى ماوضع لهنك غيريده استعمالدر وقرينه معناى غير متعارفى تعيين
ايتديكى جهتله معناى متعارفى اراده‌دن مانعه‌در و بوقولمزله بعضيلرك رجل شجاع ايچون
دعواى اسديت اوزره اصرار سبع مخصوصى اراده‌دن مانعه اولان قرينه‌نك نصبنه منافيدر ديملرى
مندفع اولور قال رحمه الله تعالى (واما التعجب والنهى عنه فللبناء على تناسى التشبيه قضاء
لحق المبالغة) واما ذكر اولنان بيتلر ايله غيريلرنده اولان تعجب وتعجبدن نهى حق مبالغه‌يى
ادا ايچون تناسئ تشبيهه يعنى تشبيهى نسيان ايتمك صورتنده بولنمقلغه بنا ومشبه مشبه بهدن
اصلا تميز ايتميوب حتا كه تعجب وتعجبدن نهى كبى مشبه به اوزره ترتب ايدن هر برشى مشبه اوزره‌ده
ترتب ايده‌جك حيثيتده اولديغنه دلالت ايچوندر قال رحمه الله تعالى (والاستعارة تفارق الكذب
بالبناء على التأويل ونصب القرينة على ارادة خلاف الظاهر) واستعاره كذبدن ايكى وجهله مفارق
اولوركه اول استعاره‌نك تأويل اوزره بناسى وثانى خلاف ظاهرى اراده اوزره نصب قرينه‌در
يعنى استعاره‌ده مشبهك جنس مشبه بهده دخولنى ادعا تأويله مبنى اولوب و بوتأويل ذكر اولنديغى
اوزره افراد مشبه بهى قسمين قلمقدن عبارتدر كذبده ايسه تأويل يوقدر واستعاره‌ده معناى
حقيقئ موضوع لهى اراده‌دن مانعه ومراد خلاف ظاهر اولديغنه داله اولان قرينه‌دن لازم
اولوب كذب ايسه بونك خلافيدر زيرا كذبده خلاف ظاهر اراده اولديغنه قرينه نصب اولنميوب
بلكه ترويج ظاهرنده بذل جهد وطاقت اولنور وصاحب مفتاح استعاره ده اولان دعوى

تأويله مبنى اولسى جهتله دعواى باطله‌دن واستعاره‌ده ارادهٔ ظاهردن مانعه اولمق اوزره قرينه
نصب اولنمسندنناشى كذبدن افتراق ايلديكنى بيان ايدوب وشارح مفتاح باطلى خلاف واقع اولان
كلام ايله وكذبى كلامك خلاف مافى الضمير اوزره اولمسيله تفسير ايلشدر وكذبى شارح مفتاحك
بومفهوم ايله تفسيرى جمهورك متفق عليهى اولوب وسكاكينك مختارى اولان تفسيره مخالف
اولديغى مقدمه‌ده مرور ايدن تفصيلاتدن معلومدر ومع هذا سكاكينك تأويلى مفارقت باطله
وقرينه‌بى مفارقت كذبه تخصيص ايچون برجهت اولميوب بلكه اشبو تأويل وقرينه‌دن
هر بريسيچون باطل وكذبك مجموعندن مفارقت استعاره حاصل اولور واقعا باطل ايله كذب
بيننده شوقدر فرق واردركه باطل حقه وكذب صدقه مقابلدر وحق ايله صدق بالذات متحد اوله‌رق
خبرك واقعه مطابق اولمسندن عبارتدر لكن بحسب الاعتبار متغاير اوله‌رق حقده واقعك خبره
قياسى وصدقده خبرك واقعه قياسى معتبردر وبوفرق ايله برابر صاحب مفتاحك وجه تخصيصى
غيرظاهردر قال رحمه‌الله تعالى (ولاتكون علما لمنافاته الجنسية الا اذا تضمن نوع وصفية كحاتم)
واستعاره علم اولمز زيرا ذكراولنديغى اوزره استعاره مشبهك افراد مشبه‌بهى متعارف وغير متعارف
اوله‌رق ايكى قسم قلمق طريقيله جنس مشبه‌بهده ادخالنى اقتضا ايدوب بوايسه علمده ممكن اولمز
زيرا علم تشخص ومنع اشتراكى مقتضى اولوب جنس ايسه عموم وتناول افرادى مقتضى اولمسيله
علم ايله جنسيت بيننده منافات واردر فقط علم مثلا (حاتم) كبى اوصافدن بروصف ايله
اشتهارى سببيله نوع وصفيتى متضمن اولديغى وقتده استعاره‌يه كسب قابليت ايدر زيرا (حاتم)
لفظى حاتم طائى بن عبدالله بن سعد بن حشرجك علمى ايسه‌ده جود ايله اتصافى متضمندركه كندوسيله
جودده ضرب مثل اولنور وكذلك بخلده كسر دال ايله (مادر) دخى بوقبيلدن اولوب بخل ايله
مشهور اولان بررجلك اسمى اوله‌رق كندوسيله بخلده ضرب مثل اولنور فصاحتده سحبان
دخى بووجهله اولوب (سحبان) وائل قبيله‌سندن اوله‌رق فصاحت وبيانده ضرب مثل اولنور
درجهٔ فصاحتى اومبلغه رسيده ايمش كه بركون فجردن ضحوهٔ كبرايه دكين ميان الفاظده حرف
الف اولميه‌رق برخطبه قرائت ايلديكى مرويدر وفهاهتده يعنى كلامدن عى وعجزده (باقل)
دخى بوقبيلدندر امدى بووجهله نوع وصفيتى متضمن اولديغى تقديرده برشخصى جود وسخاده
حاتمه تشبيه ايدوب حاتمده تأول اولنمق جائز اولور شويله كه مثلا لفظ اسد كرك متعارف وكرك
غير متعارف مطلقا شجاع ايچون وضع اولنمش حكمنده اعتبار وتأويل قلنديغى مثللو لفظ حاتم
دخى كأن كرك طى قبيله‌سندن اولان رجل معهود ومشهور اولسون وكركسه رجل مذكورك
غيرى آخر بركسه اولسون مطلقا جواد ايچون وضع اولنمش برلفظ اولمق اوزره اعتبار وتأويل
اولنه‌رق بوتأويل ايله حاتم فرد متعارف معهود اولان حاتم طائى ايله فرد غير متعارف اولان
من يتصف بالجوده متناول اولوب لكن غير متعارفده استعمالى موضوع لهك غيريده استعمال
اوله‌رق استعاره اولور و (رأيت اليوم حاتما) دينلوب برشخص سخى مراد اولنور وحاصلى علميت
تأويل مذكوردنناشى صفت مذكوره ايله متصف اولان هرفرد ايچون اسم اوله‌رق كثيرين اوزره
صادق اولوب اسم جنس منزله‌سنه تنزل ايدر قال رحمه‌الله تعالى (وقرينتها اما امر واحد
كما فى قولك رأيت اسدا يرمى او اكثر كقوله (وان تعافوا العدل والايمانا * فان فى ايماننا نيرانا)
واستعاره مجاز اولوب وهر برمجاز ايچون معناى موضوع لهى ارادهدن مانعه اولان برقرينه‌دن
لابد اولمسيله قرينهٔ استعاره يا امر واحد اولور (رأيت اسدا يرمى) قولنده اولان (رمى)
اوصاف اسددن اولمامسيله اسددن مراد اسد حقيقى اولمديغنه قرينه‌در وياخود قرينه
مافوق واحد اوله‌رق امران وياخود اموردن هر برى اولور مثلا شاعرك (وان تعافوا العدل
والايمانا الخ) قولنده تعدد قرائن موجوددر (تعافو) تكرهوا معناسنه‌در (ايمان) يمينك
جمعى اولوب اول قسم وثانى يد معناسنه‌در (نيران) دن مراد شعلهٔ نيران كبى لمعان ايدن

سيوفدر امدى (تعافوا) قولنك عدل وايماندن هر برينه تعلقى نيران ايله مراد سيوف
اولديغنه قرينه‌در زيرا جواب شرط (تحاربون وتلجئون الى الطاعة بالسيوف) اولديغنه دلالت
ايلر مفهوم بيت اكر سزلر عدل وانصف مراد ايتموب وعهود وايمانه راضى اولميوب جور
وعدوانه ميل ايدرسه كز بزلر عدل وايمانه نصرت ايدرز شويله كه سزكله محاربه ايدرك دائرهٔ
انقياد واطاعته دخوله مجبور ايتمكلكه مقتدرز زيرا حدت ولمعانده شبيه نيران اولان سيوف قاطعه
آرايش دست صولت پيوستمزدر ديمك اولور وبوتقديردن (فان فى ايماننا) قولى علت جزا ايچون
علت اولوب مقام جزاده اقامه اولنديغى معلوم اولور قال رحمه‌الله تعالى (اومعان كقوله
(وصاعقة من نصله تنكفى بها * على اروس الاقران خمس سحائب) وياخود قرينهٔ استعاره
على الانفراد اوليوب بلكه بعضيسى بعضيسنه مربوط وملتئم اولان معنالرك جميعيسى من حيث
المجموع قرينه اولور وبوتقديرده (اومعان) لفظنك (اواكثر) قولنه قسيم اولمسنك صحتى
غير خفى وبعضيلرك قول مذكورك معانى‌يه ادعاى شموليله بونك (اواكثر) قولنه قسيم اوله‌رق
ايرادنك عدم صحتنه ذهابنده اولان فساد بديهيدر وقرينه‌دنك معانىٔ ملتئمه اولسى بحترينك
(وصاعقة من نصله الخ) بيتنده واقع اولمشدر (وصاعقة) قولى رب صاعقة تقديرنده جر
ومن نصله قوليله موصوف اوله‌رق مبتدا اولمق اوزره رفع ايله روايت اولنمشدر (من نصله) ضميرى
سيف ممدوحه عائددر و(تنكفى) انكفادن انقلاب معناسنه خبردر (بهاده) با تعديه ايچون
اولوب معنى (رب صاعقة من حد سيفه يقلبها على رؤس الخ) ديمكدر (اروس) رأسك جميدر
و(سحائب) سحاب وسحب كبى سحابه‌نك جمعى اولوب (خمس سحائب) تنكفى ايچون فاعلدر
خمس سحائبدن مراد جود وعموم عطاده شبيه سحائب اولان انامل يعنى رؤس اصابع خمس
اوله‌رق بوواسطه ايله اشبو نظم رنكين ابداع حامل صنعت استتباع اولوب ممدوحك شجاعتله
مدحى سخاوتله دخى توصيفنى متضمن اولمشدر شارحك تفسير سحائبده معناى انامل اختيار ايله
اصابع ايله عدم تفسيرى اصابت صاعقه بلا احتياج تكلف واعتنا سهولتله اولديغنه اشارت ايچون
اولوب شجاعتنده مبالغه افاده ايدر (اروس اقران) ايله مراد بقرينة المدح جمع كثردر زيرا
جمع قلت وكثرتدن هر برلرى آخرايچون استعاره اولنور بوصورت مختار شارح اولوب قلت
اقرانه اشارت اولمق اوزره جمع قلته حملى دخى حملطيفدر الحاصل شاعر مرقوم سحائبك
انامل ممدوحه استعاره‌سنى مراد ايتمسيله انامله صاعقه اولوب بودخى نصل سيفندن اولديغى
ذكر وبيان وبعده اروس الاقران ديوب رؤس اقرانى وبعده خمس لفظيله عدد انامل اولان
عدد خمسى اتيان ايلمشدر وبونلرك جميعسندن سحائبله انامل مراد ايلديكى تحقق ايدرك قرينه
معانىٔ ملتئمه اولمشدر مفهوم بيت سيف ممدوحك حد ونصلندن بحساب صاعقه‌لر انبعاثيله بذل
مكارم وعطايا ده نظير سحائب سما اولان انامل خمسى اوصواعق ميدان حرب وستيزده مفارق
اقران وامثالنه قلب وصب ايدرك خرمن حياتلرينه شراره پاس هلاك ودمار اولور ديمكدر قال
رحمه‌الله تعالى (وهى باعتبار الطرفين قسمان لان اجتماعهما فى شئ اما ممكن نحو احييناه
فى اومن كان ميتا فاحييناه اى ضالا فهديناه ولتسمه وفاقية) واستعاره طرفين وجامع وبونلردن
هر اوچى اعتباريله واعتبار لفظ واعتبارات سائره ايله اقسام عديده‌يه منقسم اوله‌رق طرفينى اولان
مستعار منه ومستعار له اعتباريله ايكى قسم حاصل اولور زيرا طرفينك برشيده اجتماعى يا ممكندر
نته كيم ﴿ اومن كان ميتا فاحييناه ﴾ نظم كريمى (اومن كان ضالا فهديناه) مفهومنده اولوب
(احيا) معناى حقيقيسى اولان (جعل الشئ حيا) يعنى برشيئى حى قلمق معناسندن هدايت ايچون
استعاره قلنمشدر (هدايت) مطلوبه موصل اولان طريقى اوزره دلالتدر واحيا ايله هدايت برشيده
اجتماعلرى ممكن اولان مواددن اولوب جناب بارى هم محيى وهم هاديدر واشبو طرفينك
شئ واحدده اجتماعى جائز اولان استعاره‌نك طرفينى بيننده اولان اتفاقدن ايچون (استعارهٔ وفاقيه)

تسميه‌سی احيا وانسبدر ومستعار منه احيا اولوب حيات اولديغی جهتله ذكر اولنديغی اوزره اجتماعك احيا ايله هدايت بيننده اعتباری مصنفك ايضاحده بونی حيات ايله هدايت بيننده اعتبارندن اولی واوفقدر زيرا حيات صفت حيدر واما ميتك ضال ايچون استعاره‌سی بوقبيلدن اولميوب زيرا ميتك ضلال ايله اتصافی غير ممكندر بناء عليه مصنف (نحو احييناه فی اومن كان ميتا فاحييناه) قوليله اشارت ايلمشدر قال رحمه الله تعالی (واما ممتنع كاستعارة اسم المعدوم للموجود لعدم غنائه والتسمه عنادية) (اما ممكن) اوزرينه معطوفدر يعنی وياخود طرفينك برشيده اجتماعی ممتنع اولور مثلا برامر موجودك انتفاء نفع وغناسندن ناشی اسم معدومی موجود ايچون استعاره بوقبيلدن اولەرق مراد معدومده نفع منتفی اولديغی كبی موجود مستعار لهده دخی انتفاء نفعی افاده اولور ووجود ايله عدمك برشيده امتناع اجتماعی معلومدر وكذلك ذاتی معدوم ومفقود اولوب فقط بين الناس اسمنی دائم وابقا وذكرنی احيا ايده‌جك آثار جميله‌سی باقی قلان كسه ايچون حی اسمنی وكذلك حی جاهل وياعاجز وياخود نائم ايچون ميت اسمنی استعاره دخی بويله‌در زيرا موت وحياتك برشيده اجتماعلری ممكن دكلدر مصنف ايضاحده ديمشدر كه اكر ضدان شدت وضعفی قابل اولورلرسه اسم اشدك اضعف ايچون استعاره‌سی اولی اولور بوصورتده علمی اقل وقوتی اضعف اولان هر كسه ايچون اسم ميت استعاره اولنمق علمی قليل وقوتی ضعيف اولانلر ايچون استعاره‌دن اولی اولور بونكله برابر علمی اقل اولان كسه ايچون لفظ مذكورك استعاره‌سی من جهة القوه اضعف اولان كسه‌يه استعاره‌سندن اولیدر زيرا علم وادراك خاصهٔ حيوان اولمقده فعلدن اقدمدر چونكه حيوانه مخصص اولان افعال يعنی حركات اراديه ادراك ايله مسبوقدر وادراكك حيوانه اختصاصی اقدم واشد اولديغی كبی ادراكده اولان نقصان صاحبنی حياتدن تبعيد ايله ضدی اولان موته تقريب جهتندن اشد اولور وكذلك جانب اشدده دخی حال بو مركزده اولەرق علمی اكثر واشرف اولان هر كسه ايچون موتدن بعدی اكثر اولمسندن ناشی حيدر دينلك اولیدر اشته مصنفك كلامی بوندن عبارت اولوب لكن اختلالدن غير خاليدر زيرا شدت وضعفی قابل اولان ضدين علم ايله جهل وقدرت ايله عجز اولوب حالبوكه بونلردن احدهمانك اسمی آخر ايچون استعاره اولنمامشدر بلكه مصنفك اشبو اتيان ايلديكی كلامدن مقصود احد ضدينك اسمی شدت وضعفی قابل اولان معنای جامع اعتباريله اخری اوزرينه اطلاق اولنديغی تقديرده ضدينندن قنغيسنده بومعنی اشد ايسه اسم مذكورك اشبو معنای اشدی حاوی اولان ضد اوزرينه اطلاقی اولیدر ديمك اولوب عبارهٔ مصنف ايسه اشبو معنای مقصودی افاده‌دن قاصردر عبد الحكيم سيالكوتينك توجيه كلام مصنفده ايراد ايلديكی مقال حل مقامده مهم الايراد كورنمكله علاوه‌سی تنسيب قلنمشدر شويله كه اكر ضدين شدت وضعفی قبول ايده‌جك اضداددن اولوب‌ده علم وجهل وعجز وقدرت كبی هر برلری شدت وضعفی قبول ايدرلر ايسه مثلا لفظ جاهلك ضد اشد ايچون يعنی علمی وياخود قدرتی اقل اولان كسه ايچون استعاره‌سی علمی وقدرتی قليل اولان كسه ايچون استعاره‌دن اولیدر وعكسی دخی بويله اولوب زيرا لفظ عالمك جهلی اقل اولان كسه ايچون استعاره‌سی جهلی قليل اولان كسه‌يه استعاره‌سندن اولیدر اشته شارحك تعرض ايلديكی بوقسم اولوب مصنف رحمه الله تعالی ظهورندن ايچون بوقسمه تعرض ايتمامشدر وقسم ديكری مثلا ميت ايله حی جاهل وياعاجز بيننده اولديغی كبی احد ضدين اشد وآخر شدت وضعفده مختلف اولديغی صورتده اشد اولان اسم ميتك علمی اقل وقدرتی اضعف اولان حی ايچون استعاره‌سی علمی قليل وقدرتی ضعيف اولان حيه استعاره‌سندن اوليدر ولفظ مذكورك علمی اقل اولان حی ايچون استعاره‌سی قدرتی اضعف اولان حی ايچون استعاره‌سندن اوليدر وكذلك جانب اشدده دخی آثار باقيه‌سنه نظرا حی استعاره اولنديغی صورتده علم جهتندن اكثر ويا اشرف اولان ميت ايچون لفظ حی استعاره علم وقدرتی قليل اولان ميتدن وعلمی اكثر اولان ميت قدرتی

اكثر اولاندن اوليدر . حاصلی مراد مصنف اشبو قسم ثانی‌يی بيان اولوب وبونی افاده‌ده لفظ ايضاح وافی اولديغی حالده شارح قسم اوله حملی مراد ايدرك عبارهٔ ايضاحده بومعنايی افاده‌ده قصور مشاهده ايلمشدر وستير اوليه كه ضدان اجتماعلری ممكن اولميوب لكن بعضا هر ايكيسنك ارتفاعی واقع اولان شيلردر كه سواد وبياض ضدان اولوب محل واحدده اجتماع ايده‌مزلرسه‌ده محلك بونلردن خالی ايله ديكر براون اولمسی ممكندر ونقيضان نه اجتماع ونه ارتفاع ايتميان شيلردر كه ليل ايله نهار كبی احدهمانك انتفاسی حينده بهمه حال آخری موجود اولور واشبو طرفينك برشيده اجتماعی ممكن اولميان استعاره تعاند طرفيندن ايچون (استعارهٔ عناديه) تسميه اولنمسی تنسيب كردهٔ جناب مؤلفدر قال رحمه الله تعالی (ومنها التهكمية والتمليحية وهی ما استعمل فی ضده او نقيضه لما مر نحو فبشرهم بعذاب اليم) واستعارهٔ تهكميه وتمليحيه ذكر اولنان استعارهٔ عناديه قسمندندر و(استعارهٔ تهكميه وتمليحيه) براستعاره‌در كه باب تشبيهده تحقيق مرور ايلديكی اوزره تمليح وياخود تهكم واسطه‌سيله تضاد وياخود تناقضك تناسب منزله‌سنه تنزيلندن ايچون معنای حقيقيسنك ضدنده وياخود نقيضنده استعمال اولنور مصنف آخر مباحث تشبيهده تضادده متشاركين اولان ضدينك ذكريله اكتفا ايدرك ضدين ايله مطلقا تنافيده متشاركين اولان متنافيينی مراد ايتمش اولديغی مثلاو بومقامده ضدين اوزره نقيضينی عطف ايدوب ضدين ايله متقابليندن ماوراء نقيضينی مراد ايلمشدر ومعنای حقيقيسنك ضدنده استعمال اولنان استعاره‌يه مثال ﴿فبشرهم بعذاب اليم﴾ قول شريفی اولوب (بشرهم) انذرهم معناسنده اولەرق انذاری علی سبيل التهكم والاستهزا بشارت جنسنده ادخال ايله مخبراهك سرورنی اظهار ايده‌جك شی ايله اخباردن عبارت اولان بشارت ضدی اولان انذار ايچون استعاره قلنمشدر وكذلك برشخص جبانی مراد ايدرك تمليح وظرافت واستهزا طريقی اوزره (رأيت اسدا) قولی دخی بويله‌در قال رحمه الله تعالی (وباعتبار الجامع قسمان لانه اما داخل فی مفهوم الطرفين نحو كلما سمع هيعة طار اليها) وجامع اعتباريله استعاره ايكی قسمدر جامعدن مراد كندوسنده اشتراك طرفين قصد اولنان شيدر كه باب تشبيهده وجه شبه وبونده جامع تسميه اولنور وجامع اعتباريله ايكی قسم اولمسی زيرا جامع يا مفهوم طرفينده يعنی مستعار له ومستعار منهك مفهومنده داخلدر نتكيم حديث نبويده وارد اولان (خير الناس رجل ممسك بعنان فرسه كلما سمع هيعة طار اليها اورجل فی شعفة فی غنيمة حتی يأتيه الموت) قول شريفنده واقع اولمشدر (هيعه) كندوسندن فزع وخوف اولنان صيحه‌در اصلی جبن معناسنه اولان هاع يهيع قوللرندندر (شعفه) رأس جبلدر معنای حديث ناسك خيرلوسی بركسه‌در كه عنان فرسنه تمسكله هرنه زمان برصيحهٔ مفزعه ومخوفه ايشتسه اوطرفه سير سريع ايله توجه وطيران ايده يعنی فی سبيل الله جهاد واهل ايمانه انتصار ايچون مستعد وآماده اوله وياخود بركسه‌دركه ناسدن اعتزال وانزوا ايدرك بعض رؤس جبالده مالك اولديغی غنم قليل المقدار درونده ايوا وانلری رعی وچرا وامور معاشنده بونكله اكتفا ايدوب جناب خالق بيچون وچرايه عبادت ايدرك امرار مدت حيات قيله ديمكدر امدی بوحديثده طيران عدو ايچون استعاره اولنمشدر (عدو) پرتاب ايدرك سير سريعدركه قوشمق وسكرتمك تعبير اولنور قال رحمه الله تعالی (فان الجامع بين العدو والطيران قطع المسافة بسرعة وهو داخل فيهما) زيرا عدو ايله طيران بيننده جامع سرعتله قطع مسافه اولوب وبومعنی عدو وطيراندن هر برلرينك مفهوملرنده داخل وفقط طيرانده اولان قطع مسافه عدوده اولاندن اقوادر مصنفك سياق كلامندن عدو ايله طير جنسين اولمسی فهم اولنور لكن بوكلام شيخك اسرار بلاغتده اولان تحقيقاتنه مباينددر زيرا ديمشدركه طيرانك عدو ايچون استعاره‌سيله (رأيت اسدا) امثالی بيننده فرق شو وجهله‌دركه (رأيت اسدا) قولنده اشتراك اسد وانسان كبی جنسين مختلفينده موجود اولان صفت شجاعتده اولوب طيران وعدو بويله خلافنده‌در زيرا طيران وعدو جنس واحددركه

مرور وقطع مسافه‌دن عبارتدر و بیلرنده اولان اختلاف انجق سرعتله اولوب وحقیقت سرعت
قلت تخلل سکناتدن عبارت اوله‌رق جنسده اختلافی موجب اولمز و بو کلامدنصکره ایراد ایلدیکی
مقال دخی اشبو عدو وطیران جنسین اولمدیغنی تأیید ایدر زیرا دیمشدرکه مرسن ایله طیراندن
هر برنده انف وعدوده اولمیان خصوصی وصف بولندیغی یعنی مرسنده مرسونیت وطیرانده
سرعت وصفلری موجود اولدیغی حالده عدو ایچون استعارهٔ طیران باب استعاره‌دن وانف
انسان ایچون استعارهٔ مرسن مجاز مرسل قسمندن اولمسنی تعیین ایده‌جك صورتده اشبو استعارتین
بیننده فرق شو وجهله‌درکه (طار) لفظنده اولان خصوص وصف یعنی (سرعت) لفظ
مذکورك عدو ایچون استعاره‌سنده مرعیدر ومرسنده اولان خصوص وصف یعنی (مرسونیت)
بونك خلافی اولوب لفظ مرسنك انف انسان ایچون استعاره‌سنده مرعی دکلدر الحاصل طیرانك
عدوه استعاره‌سنده عدوك طیرانه سرعتده تشبیهی منظور اولوب لکن مرسنك انف ایچون
استعاره سنده مرسونیت غیر منظوردر و بو جهتدنشی مشفرك غلیظ الشفه اوزره اطلاقده
ملاحظه اولندیغی کبی اکر اشبو انف ایچون استعارهٔ مرسنده دخی تشبیه ملاحظه اولنسه استعارهٔ
حقیقیه عد اولنور دی وتشبیه منظور اولمدیغنه مبنی (استعمال المطلق فی المقید) اوله‌رق مجاز
مرسل عد اولنمشدر وبو کلامدن صکره مرسنك انفده استعمالنه استعاره اطلاق اولنوبده فرق
مذکوری بیانه احتیاج مس ایتمسنك وجهی ایضاحده دیمشدرکه مرسنك موضع انفده وضعی
امثالی مقیدك مطلقده استعمالنه اسم استعاره‌یی اطلاق ایتمامکلکمز اقتضا ایدردی لکن سلف
بونلری استعاراتده عد ایدوب واستعاراته خلط ایتمش اولدقلرندن مخالفت سلفی کریه کوره‌رك
فی الجمله کلام سلفه اعتداد واعتبار (واستعارة المرسن للانف) قولم امثلنده اطلاق لفظ استعاره‌یه
ابتدار ایلدم و بونك اوزرینه استعاره اطلاق اولنمامسنك وجوبنه بو استعاره‌یه استعارهٔ غیر مفیده
تسمیه ایتمکلکمله تنبیه ایتدم ومرسنی موضع انفده وضع ایله استعارهٔ حقیقیه بیننده اطلاق
استعاره‌یی تصحیح ایده‌جك وجه شبه بودرکه سن لفظ مرسنی موضع انفده وضعده و بلکه مقیدی
مطلقده استعمالکده اسمی مقیددن مجانسنه نقل ایدرسنکه بو مجانس خارجده اوزرینه مطلق انف
لفظی واقع اولان فرددر الحاصل لفظ مرسنی انف مرسوندن مجانسی اولان انف انسانه نقل
ایدرسین ومجانسته مشابهت وادیٔ واحده‌دندر زیرا ایکیسی دخی برامرده اشتراکدرکه مجانستده
جنسده اشتراك ومشابهتده وصفده اشتراکدر امدی مبناسی مشابهت اولان اسم استعاره کندوسنده
مجانست اولان شی اوزرینه مجازا اطلاق اولنمش اولور لکن ید ونعمت امثلی بونك خلافنده
اولمسیله نه حقیقة ونه ده مجازا استعاره اطلاقی صحیح اولمز اکر سؤال ایدرسنکه استعاره مطلوب
اولان مبالغه‌یی مفید اولمق اوزره مستعارمنهده جامع اشد واقوی اولمسی واجبدر حالبوکه
ذاتیاتده امتناع تشکیکدنناشی جزء ماهیتك شدت وضعف ایله عدم اختلافی بوفنك غیرنده تقریر
اولنمشدر بو صورتده جامع مفهوم طرفینده نوجهله داخل اوله بیلور جوابنده دیرزکه امتناع
اختلاف انجق ماهیت حقیقیه‌ده‌در کورمزمیسنکه سواد شدت وضعف جهتندن اختلافیله برابر
سواد ایله مجلدن مرکب اولان مفهوم اسوددن جزدر ووجه شبه انجق مفهوم طرفینده داخل
قیلنوب بوخسه طرفینك ماهیت حقیقیه‌سنده داخل قلنمامشدر ومفهوم بعضا ماهیت حقیقیه
و بعضا بعضیسی شدت وضعفی قابل اولان اموردن مرکب برامر اوله‌رق بو صورتده جامعك
احد مفهومینده یعنی مستعارمنهده اشد واقوی اولمسیله برابر مفهومده داخل اولمسی صحیح اولور
وعدو ایچون استعارهٔ طیران تمثله اولان جامعك مفهوم طرفینده داخل اولدیغی قبیلدن اولمسنده
نظر واردر زیرا طیران جناح ایله قطع مسافه‌دن عبارت اولوب بو مفهومده سرعت داخل
اولمیوب بلکه اسد ایچون اکثر لزوم بجرئت کبی سرعت دخی طیران ایچون اکثر احیانده لازمدر
چونکه اکر سرعت مفهوم طیرانده داخل اولسه احیانا مفارقت ایتمامسی لازمکلوردی بو جهتله

مصنف ایچون اولی اولان ﴿ وقطعناهم فی الارض امما ﴾ قول شریفنده اولان استعارهٔ تقطیع ایله
تمثیل اولنمسیدی زیرا بعضیسی بعضیسنه ملتزقه ومتصله اولان اجسامی بیننده کی اتصالی ازاله‌یه
موضوع اولان لفظ تقطیع جماعتك تفریقی و بعضیسنك بعضیسندن ابعادی ایچون استعاره
اولنمشدر و بونلره اولان جامع مفهوملرنده داخل اولان ازالهٔ اجتماع اولوب وازالهٔ اجتماع
قطعده اشددر زیرا قطعده اتصال عادتا عدیم الامکان اولوب تفریقده ممکندر وکذلك شاعرك
(ماکان خاط علیهم کل زراد) قولنده اولان استعارهٔ خیاطتده بویله‌در زیرا خیاطت ثوبك خرق
وقطعنی ضم ایچون موضوعه اولوب مصراع مذکورده سرد ایچون استعاره اولنمشدر (سرد)
درعك یعنی اهل حربك تلبس ایلدیکی زرهك حلقه‌لرینی بر برینه ضم والصاقدر و بو معنیین
بیننده جامع مفهوم طرفینده داخل اولان ضمدر وخیاطتده شدت اتصال اولمسیله خیاطتده اولان
ضم سردده اولان ضمدن اشددر (زراد) زره اعمال ایدن کمسه‌در بو مصراعك ماقبلیله ایضاحاتی
حقنده اولان کلام قریبا اتیان اولنه‌جغی جهتله بو مقامده اختیار طی ایدلمشدر قال رحمه الله
تعالی (واماغیر داخل کامر) (اماداخل) قولنه معطوفدر یعنی و یاخود جامع مفهوم طرفینده
داخل اولمز نته کیم ذکری مرور ایدن اسدك رجل شجاع ایچون وشمسك وجه متهلل ومتلالی
ایچون استعاره‌سی امثله‌سی مرور ایتمشدر اکر سؤال اولنورسه‌که شیخ اسرار بلاغتده لفظ اسد
شجاعت یعنی شجاع ایچون موضوع ایدوکنه وفقط یالکز شجاع اولمیه‌رق بلکه هیئت
مخصوصه‌ده اولان شجاعه موضوع اولدیغنه نص وحکم ایلمشدر ومعلومدرکه مستعارله رجل
شجاع اولوب یالکز رجل دکلدر بو صورتده رجل شجاع ایچون لفظ اسدی استعاره‌ده دخی جامع
طرفینده داخل اولوب سائرلرده بوکا مقیسدر جوابنده دیرزکه اولا شیخك اسد شجاعت
ایچون موضوعدر دیمسنده تجوز وتسامح واردر زیرا لفظ اسد معلوم اولان حیوان مخصوص
ایچون موضوع اولوب شجاعت حیوان مذکور ایچون وصفدر واما مستعارله شجاعتله موصوف
اولان رجل اولوب یوخسه رجل وشجاعتدن مجموع مرکب دکلدر ومقید ایله مجموع بیننده
فرق کثیر واردر شونکله برابرکه اکر مستعارله مجموع مرکب اولسه بیله مفهوم مستعارمنهده
یعنی مفهوم اسدده داخل اولمدیغی اعتبار یله ینه جامع مفهوم طرفینده داخل دکلدر دینلك
صحیحدر زیرا مفهوم احد طرفینده دخول مفهوم طرفینده عدم دخوله مباین دکلدر قال
رحمه الله تعالی (وایضا اما عامیة وهی المبتذلة نحو رأیت اسدا یرمی اوخاصیة وهی الغریبة) استعاره
ایچون باعتبار الجامع تقسیم آخر اولوب یعنی دخی استعاره یا عامیه درکه استعارهٔ مبتذله‌در مثلا
(رأیت اسدا) قولنده اسدله رجل شجاع بیننده اولان جامع جرئت اولدیغی هرکسك بیله‌جکی
شی اولمسیله بونده اولان استعاره استعارهٔ عامیه‌در و یاخود خاصیه درکه استعارهٔ غریبه اولوب
بونك اوزرینه اطلاع طبقهٔ عامه‌دن سبب ارتفاع اولان ذهن وفطانتله مکرم بولنان خواصه
مخصوصدر قال رحمه الله تعالی (والغرابة قدتکون فی نفس الشبه کما فی قوله (واذا احتبی قربوسه
بعنانه) وغرابت بعضکره نفس شبهده اوله‌رق کندوسنده نوع غرابت وکلام عربده وقوعنده
ندرت اولان تشبیه اولور نته کیم یزید بن مسلمه ابن عبدالملکك (واذا احتبی قربوسه بعنانه * علك
الشکیم الی انصراف الزائر * عودته فیما ازور حبائبی * اهماله وکذاك کل مخاطر) قولنده واقع
اولمشدر یزید بن مسلمه بو بیتین ایله فرسنی مؤدب وتربیه‌لی اولمسیله وحین نزولده عنانی قربوس
سرجی اوزره القا ایلدیکی یعنی دیزکنی اکر قاشنه کچردیکی وقتده عودتنه دکین محلنده توقفیله
وصف ایلمشدر (قربوس) فتحتین ایله مقدم سرج یعنی اکرك اوك قاشیدر صحاحده قربوس
سرجله تفسیر اولنمشدر سکون را ایله غلط اولوب کلام عربده بسکون العین صعفوقدن بشقه
وزن فعلول اولمدیغی ووطن مترجم حقیر اولان ادنه ایالتنه مربوط طرسوس شهرشهیرنه بسکون الراء
طرسوس اطلاقی غلط اولوب فتح ایله اولدیغی وخرنوب استعمالی ضعیف اولوب فصیح اولان ضم ایله

ایدوکنی بعض حواش بیان ایلمشدر و (شکیم وشکیمه) فم فرسده معترضه اولان حدید یعنی کمدر زار ایله مراد شاعر دلالت ماقبلیله کندی نفسیدر (عودته) صبرته وزننده (علمه وجعلته معتادا) مفادنده در (فیما ازور) قولنده ما مصدریه اولوب (فی وقت الزیارة) مفهومنده در (حبائب) احبا دیمکدر (مخطر) دن مراد نفسنی امور صعابه القا ایدن کسه اولوب رؤسایه اطلاق اولنور مفادی فرس مذکورده اولان ثبات ومکانت شعار اولی الخاطر اولدیغنی بیاندر شاعر مرقوم عنانك طرفین فم فرسه ممتد اولهرق اکرقاشنده اولان موقعنده وقوعی هیئتنی محتبی اولان شخصك کند اتخاذ ایلدیکی ثوبك ظهر محتبینك جانبینه ممتد اولهرق رکبتینی موقعنده وقوعی هیئته تشبیه ایدوب برشخصك ظهر وساقینی ثوب ویاغیریله جمع ایتمسی معناسنه اولان لفظ احتبایی عنانك قربوس سرجده وقوعی ایچون استعاره ایلمشدر (احتبا) مثلا دیزلرینی دیکوب ایکی اللرینی منکبینی تحتندن قاوشدروب اوتورمق واقامهٔ ایالده عروض سنه وغفلتدن احتراز واتقا ایله زهاد متعبدده وقوعی مسموع اولدیغی اوزره دیزلرینه بز ویاقایشدن کند اوروب طورتوب جالس اولمق کبیدر امدی بوشهده غرابت یعنی استعمالنده ندرت اولدیغندن تشبیه مذکور غریب عداولنمشدر اکر بطریق الاستفسار سؤال اولنورسه که بیت مذکورده اولان اشبو تشبیهی تقریرده صورت دیکرله تصرف اولنهرق شاعر عنانك جانبین فمه ممتد اولدیغی حالده قربوسده وقوعی هیئتنی حبوه نك جانبین ساقینه ممتد اولهرق ظهر محتبیده وقوعی هیئته تشبیه ایدرك ظهر قربوس منزلهسنده ورکبتان وساقان رأس فرس منزلهسنده اولمسی جائز اوله بیلورمی جوابنده دیرزکه احسن اولان تقریر سابقدر زیرا یکدیکره منضامه اولان رکبتین قربوسه ظهردن زیاده مشابه اولوب واحتبا اولنان ثوب جهت رکبتینده علوه مائل اولهرق بعده جهت ظهره متسفلا امتدادی عنانك قربوسی ولی ایدن طرفی فم فرس ولی ایدن طرفندن اعلی اولمسنه شبیه ونظیردر الحاصل بوهیئتده اعتبار تشبیه اجلدر قال رحمه الله تعالی (وقد یحصل بتصرف فی العامیة کما فی قوله (وسالت باعناق المطی الاباطح) و بعضا استعارهٔ عامیهده برنوع تصرف سببیله غرابت حاصل اولور نته کیم شاعرك (ولما قضینا من منی کل حاجة * ومسح بالارکان من هو ماسح * وشدت علی دهم المهاری رحالنا * ولم ینظر الغادی الذی هو رائح * اخذنا باطراف الاحادیث بیننا * وسالت باعناق المطی الاباطح) نظمنده متبیدر (قضینا) ادینا معناسنهدر (منی) مکهٔ مکرمهده موضع مشهوردر (مسح) تشدید ایله مسحده مبالغهدر ارکاندن مراد ارکان کعبهٔ معظمهدر (دهم) ضم ایله بفتح الدال دهمانك جمعی اولوب (ناقهٔ دهما) ناقهٔ سودادر (مهاری) مهری بن حیدانه منسوب اولان ناقهدر و بوقبیله قضاعهدن بر بطن یعنی برفرقهدر فرق قبائل مراتب سته اولوب بعد قرابتلری اولنلره (شعب) و بودرجهدن دون اولانه (قبیله) واندن (فصیله) وبعده (عماره) واندن (بطن) وغایت یقین اولنلره (فخذ) دیرلر و (اباطح) ابطحك جمعی اولوب کندوسنده دقاق حصی یعنی احجار صغار اولان مسیل مادر (لم ینظر) ده نظر انتظار معناسنهدر زیرا (نظر) بلا صلة ذکر اولنورسه انتظار معناسنه اولور (غادی) صباحدن وقت ظهره دکین و (رائح) ظهردن مغربه دکین سیر ایدن کسهدر (الذی هو رائح) لم ینظر ایچون مفعولدر (اخذنا) شرعنا معناسنهدر (اطراف) باکسر ایله کریم معناسنه اولان طرفك جمعی اولوب (اطراف احادیث) کرائم احادیث دیمکدر مثلا فلان کس کرائم عربدندر دیهجك محلده (هو من اطراف العرب) دیرلر و یاخود تحریك ایله ناحیه معناسنه اولان طرفك جمعی اولوب فنون احادیث دیمکدر مفهوم بیت نهزمانکه مناسك حجی ادا واتمام وعند طواف الوداع ارکان بیتی مسح واستلام ایدوب مطایای اصیل ودهما اوزره شد رحال واحمال ولاجل الاستعجال سائرین غدات سیر رواحه منتهی اولنلره عدم انتظار ایله سمت وطنه ارتحال ایلدکسه کرائم احادیث ومصاحبات وانواع قصص وفقرات ایله مکالماته شروع ایلدك ودرهلر اعناق مطایا ومراکبه ملابس اولهرق سیلان ایلدی یعنی مطایا دخی سرعت مضی وسیره

شروع ایتدی دیمکدر امدی شاعر وادیلرك سیلان سوالی ایلك سیر حثیث وسریع ایله سیر ایچون استعاره ایلمشدر ووجه شبه لین وسلاست اوزره مشتمله اولان غایت سرعتدر واشبو شبه ظاهر وعامی اولوب لکن بونده شاعر کلامك افاده ایلدیکی لطف وغرابتله تصرف ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (اذ اسند الفعل الی الاباطح دون المطی وادخل الاعناق فی السیر) شاعر مرقومك تصرف ایلدیکی لطف وغرابتدن بریسی زیرا شاعر سالت فعلنی اباطحه اسناد ایله مطایا و یاخود اعناق مطایایه اسناد ایتمیوب حتاکه بواسناد اباطحك ابلدن امتلاسنی یعنی دوهلرله مملو اولدیغنی افاده ایتمشدر زیرا صفت حال اولان فعلك محله نسبتی حالك محلده شیوع ومجموع محلی احاطهسنی افاده ایدر نته کیم ﴿ واشتعل الرأس شیبا ﴾ قول شریفنده شیبك رأسی استیعابنی اشعار ایچون صفت شیب اولان اشتعال محل شیب اولان رأسه مسند واقع اولمشدر وشبه مذکورده اولان لطف وغرابتدن دیکری اعناقی سیرده ادخال ایلمسیدر زیرا سیر اباده سرعت و بطوء غالبا اعناقده ظاهر وسرعت و بطوءك امر وشانی هوادی یعنی اعناقده متبین اولوب وسائر اجزای جسم حرکدده هوادی یه استناد وثقل وخفتده اکا اتباع ایلر و بعض کره غرابت برشکلی برشکله الحاق ایچون استعارات عدیده بینی جمع ایله اولور نته کیم امرئ القیسك (ولیل کموج البحر ارخی سدوله * علی بانواع الهموم لیبتلی * فقلت له لما تمطی بصلبه * واردف اعجازا وناء بکلکل * الا ایها اللیل الطویل الا انجلی * بصبح وما الاصباح منك بامثل) نظمنده اولان بیت ثانیده واقع اولمشدر (ولیل کموج البحر الخ) ظلام لیلی هول وصعوبتده ونکارت امرنده امواج بحره تشبیه اولوب (رب لیل) تقدیرنده اولهرق متعلق جار (ارخی) فعلیدر (سدول) سدلك جمعی اولوب (ستور) یعنی محفه اوزرینه کشیده اولنان پردهدر (ارخا) ارسال معناسنهدر مفهوم بیت شاعر مرقوم بواندیغی لیل فراقك توحش ونکارت امرنده امواج بحری محاکی وانواع حزن وهموم ایله اوزرینه ستور ظلامنی مرخی اولوب بونکله ضروب شدائد وفنون نوائبه صبرنی اختبار وامتحان قصد ایلدیکنی بیاندر (فقلت له لما تمطی الخ) تمطی تمدی معناسنه اولوب ظهر معناسنه اولان مطادن ایسه مد ظهر مفادنده وتمططدن اولو بده احد طائین یایه قلب اولنمش ایسه مطلقا تمدی معناسنه اولور (صلب) ظهرك فقار اولان محلیدر که بل کمکارینك ممتد اولدیغی موقعدر (اعجاز) مآخر معناسنه اولوب مفردی عجزدر (ناء) نأی لفظندن مقلوب اولهرق بعد معناسنهدر (کلکل) صدر معناسنه اولوب جمعی کلاکلدر مفهوم بیت لیل طولنی افراط وتأخیرینی تمدید واطاله ایله مزداد وصدرنی یعنی وقت اوائلنه عهدنی ابعاد ایلدیکی حینده بیت ثانی مفادیله مخاطبهسنی بیاندر طول لیل مفرط اولوب اوائلی کسب بعد وامتداد اواخری تزاید ایدرك اوزادیغی وقتلرده تولید سهر ایله مقاسات احزان وشدائددن انبا ایدهجکی امر معلومدر (الا یا ایها اللیل الا انجلی الخ) لیل طویله ضیاء صبح ایله انکشاف وزوال ظلامنی تکلیف وخطاب ایله برابر صبح دخی عندنده ظلام وقسوت هموم منشاسی لیلدن افضل اولمدیغنی ایراد ایلمشدر بووجهله لیله توجیه خطابی فرط وله وشدت تحیرنی تأکیددر (فیالك من لیل کأن نجومه * بامراس کتان الی صم جندل) امراس جمع مرس اولوب حبل معناسنهدر اضافه بعضك کله اضافهسی قبیلندن اولهرق (بامراس من الکتان) تقدیرندهدر کذلك ایله صورت متعجبانهده خطاب ایله کأن نجومی حبال کتان ایله صخور صلبهیه شد وبند اولنمش مشابهده اولدیغی اتیان ایله لیل مذکورده معانات هموم ومقاسات احزاندن ناشی استطالهٔ لیلی بیاندر شاعر مرقوم ذکر اولنان (فقلت له لما تمطی الخ) بیتنده لیلی طول ایله وصف ایتمك مراد ایدرك لیل ایچون مابه التمطی اولان صلبی وصلبه ملائم اولان اوزره طول ایچون لفظ تمطی یی استعاره ایلمشدر زیرا ذی صلب اولان هر برشیئك طولنده عند التمطی بعض مرتبه زیادهلك اولور و بو استعارهدن صکره مبالغه ایدوب مآخیر لیل ایچون بعضیسی بعضیسنی ارداف وولی ایدن اعجازی تخییل ایلمشدر ولیلی قلب ساهره مورث ثقل وشدت اولمسیله توصیفی مراد

ایدرك اوائل لیل ایچون مابه الثقل اولان كلكلی استعاره ایتمشدر حاصلی دواعیٔ هموم واحزان ایله استطاله ایلدیكی لیلك شكل وصورتی مخیله‌سنی شخص متمطیٔ مردف ومثقله الحاق ایتمك اوزره لیل ایچون صلبی وصلبه ملایم اولمق اوزره طول لیل ایچون لفظ تمطی یی واوائل لیل ایچون لفظ كلكلی ومآخیری ایچون لفظ اعجازی استعاره ایدرك استعارات عدیده‌یی جمع ایلمشدر لكن ظاهر اولان یدك ریح شمال استعاره‌سی كبی استعارهٔ بالكنایه اوله‌رق لیل شخص متمطی یه تشبیه اولنوب ومشبه اولان لیل ایچون لوازم مشبه‌به اولان صلب وتمطی یی واعجاز وكلكلی اثبات ایتمش اولمسیدر. وجه شبه طولدر وشارحك قید ظهور ایله تقییدی مجموعك استعارهٔ تمثیلیه اولمسنه دائر شرح تبیانده اولان ذهابه اشارتدر ویدك ریح شمال ایچون استعاره‌سی قریبا ذكر اولنه‌جغی وجهله ابیدك (وغداة ریح قد كشفت وقرة * اذ اصبحت بید الشمال زمامها) قولنده واقع اولمشدر قال رحمه الله تعالى (وباعتبار الثلثة ستة اقسام) واستعاره مستعار منه ومستعارله وجامع اعتباریله التی قسمدر زیرا مستعار منه ومستعارلهدن هرایكیسی حسی ویاخود عقلی ویاخود مستعارمنه حسی ومستعارله عقلی اولمقدن خالی اولمیوب وبحث تشبیهده معلوم اولدیغی اوزره طرفین ویاخود احد طرفین عقلی اولدیغی صورتده جامع انجق عقلی اوله‌رق بوجهله بالكز اوچ قسم حاصل اوله‌جغی مثلاو طرفین حسی اولمسی وجه اولنده جامع یاحسی ویاخود عقلی ویاخود بعضیسی حسی وبعضیسی عقلی اوله‌رق مختلف اولمسیله اقسام سته‌یه بالغ اولور مصنف رحمه الله تعالى بوتقسیمه اشارتله بیوررکه (لان الطرفین ان كانا حسیین فالجامع اما حسی نحو فاخرج لهم عجلا فان المستعار منه ولد البقر والمستعارله الحیوان الذی خلقه الله تعالى من حلی القبط والجامع الشكل والجمیع حسی) زیرا طرفین حسی اولدیغی صورتده جامع دخی یاحسی اولور مثلا ﴿ فاخرج لهم عجلا جسدا له خوار ﴾ قول شریفی بوقسمدندر مستعار منه یعنی (عجل) ولد بقر ومستعارله واجب تعالى حضرتلرینك طائفهٔ قبطك ذهب وفضه كبی حلیسندن خلق بیوردیغی حیواندركه سامری نام حداد حلیٔ مذكوره یی آتشده سبك واذابه ایدوب درونته حضرت جبریل علیه السلامك موطیٔ فرسندن اخذ ایلدیككی ترابی القاسی عندنده جناب باری شكل بقرده حیوان مذكوری خلق بیورمشدر (جسدا) قولی (عجلا) دن بدل اولوب مراد ذالحم ودم اولان بدن ویاخود ذهبدن مصنوع اوله‌رق جسد خالی عن الروحدر (له خوار) له صوت البقر معناسنه‌در و(جسدا له خوار) قولی عجلدن مراد عجل حقیقی اولمیوب عجل ادعائی اولدیغنه دلالت ایتمسیله قرینهٔ استعاره‌در زیرا بقر ایچون (انه جسد له صوت البقر) دینلمز شویله كه انكیچون صوت بقر واردر دینلك حقیقة بقر اولیوب سائر برشی اوله‌رق فقط كندوسیچون صوت بقر اولدیغی صورتده اولور (حلی) ضم حا وتشدید یا ایله بفتح الحاء وسكون اللام حلیك جمعیدر وولد بقرله حیوان مذكور بیننده جامع یعنی وجه شبه شكلدر زیرا حیوان مذكور شكل ولد بقرده اولوب عجل تسمیه‌سی صفحهٔ جدارده مرتسم اولان صورت فرسه جامع شكل واسطه‌سیله فرس اطلاقنه نظیردر وبواستعاره‌ده مستعارمنه ومستعار وجامعدن جمله‌سی مدرك بصر اولان حسیدر ونظم جلیلده ﴿ واشتعل الرأس شیبا ﴾ قول شریفی دخی سكاكینك بوقسمدن عد ایلدیكی استعاره‌دندركه مستعارمنه نار ومستعارله شیب وجامع نارده شیبدن اقوی اولان انبساطدر وبونلرك جمیعسی حسی اولوب وقرینه خواص ناردن اولان اشتعالدر لكن استعارهٔ بالكنایه اولوب وكلام سكاكی استعارهٔ مصرحه وكنایه‌دن اعم اولان استعاره‌ده اولمسیله بونكله تمثیل سكاكی صحیح اولمشدر ومصنفك كلامی استعارهٔ مصرحه‌ده اولدیغندن مصنف ایچون تمثیله صالح دكلدر ومصنف خلاف مذهبی اوله‌رق بونده ایكی تشبیه اولدیغی ایضاحده بیان ایلمشدر شویله كه تشبیه اول شیبی بیاض واناره‌ده نارك شواظ وعلونه تشبیه اولوب بواستعاره استعارهٔ مكنیه‌در وثانی شعرده شیبك انتشارنی تعذر تلافی وادراكیله برابر سرعت انبساطده اشتعال ناره تشبیهدر

وبواستعاره استعارهٔ تصریحیه اولوب لكن جامع عقلی اوله‌رق ینه ما نحن فیه‌مزه مثال اوله‌مز وجامعك عقلی اولمسی جامعدن بعض اولان تعذر تلاقی عقلی اولدیغندندر قال رحمه الله تعالى (واما عقلی وآیة لهم اللیل نسلخ منه النهار فان المستعار منه كشط الجلد عن نحو الشاة والمستعارله كشف الضوء عن مكان اللیل وهما حسیان والجامع مایعقل من ترتب امر على آخر) (اما حسی) قولنه معطوفدر یعنی ویاخود طرفینی حسی اولان استعاره‌ده جامع عقلی اولور ﴿ وآیة لهم اللیل ﴾ قول شریفی بوقبیلدن اوله‌رق (نسلخ) قولنده مستعار منه شاة امثالندن جلدك كشط ونزعی ومستعارله مظلمهٔ لیلدن ضیانك كشف ورفعیدر وكشط وامتیاز عندنده حاصل اولان هیئت محسوسه اوله‌رق بوجهله طرفیندن ایكیسیده حسی اولوب جامع برامرك امر آخر اوزرینه ترتبندن تعقل اولنان شیدر وبرامرك امر آخر اوزرینه ترتبندن مراد مثلا ظهور لحمك نزع جلد اوزره ترتبی وظهور ظلمتك مكان لیلدن كشف وازالهٔ ضوء اوزره ترتبی كبی برامرك دائما ویاخود غالب اوقاتده امر آخری متعاقبا حصولیدر وبومعناجه ترتب ایسه امر عقلیدر وظهور ظلمتك بیان وایضاحی شووجهله دركه (ان الله تعالى خلق خلقه فی ظلمة ثم رش علیه من نوره) حدیث شریفنده مبین اولدیغی وجهله ظلمت اصل ونور ظلمت اوزره طاری ومشتمل اولوب ضیاسیله ظلمتی ستر ایتمسیله حین غروب شمسده نهار لیلدن مسلوخ اولور یعنی برشیدن اوزرینه طاری وانی ساتر اولان شی كشف ونزع اولندیغی كبی نهار دخی لیلدن كشط وازاله اولنمش اولور بوجهله ضوء نهارك ذهابندنصكره ظلمتك ظهوری مسلوخك اهاب وجلدندن انسلاخیله ظهورنه شبیه قلنمشدر یعنی مشابهت ظهور ینه تبعیتله اظهار ظلمت اظهار مسلوخه تشبیه اولنه‌رق (نسلخ منه النهار) بیوریلوب (نكشف منه النهار) معناسی مراد اولنمشدر شیخ عبدالقاهر ایله صاحب مفتاحك عباره‌سنده (ان المستعارله ظهور النهار من ظلمة اللیل) واقع اوله‌رق مستعارله نهارك ظلمت لیلدن ظهوری اولدیغی تصریح ایتمش اولدقلرندن بوكلام اوزرینه اعتراض ایله دینلمشدركه اكر مستعارله ظهور نهار اولق لازم كلسه نظم مذكورده (وآیة لهم اللیل نسلخ منه النهار فاذاهم مبصرون) بیوریله‌رق (فاذاهم مظلمون یعنی داخلون فی الظلمات) لفظیله واقع اولمامسی اقتضا ایدردی زیرا نهارك ظلمت لیلدن ظهوری عقبنده واقع اولان ابصار اولوب اظلام دكلدر وبواعتراضدن عبارهٔ شیخینی قابل حمل ایدرك (ظهور ظلمة اللیل من النهار) مفهومنده اولمسیله ویاخود ظهور نهار ایله ظلمت لیلدن تمیز مراد اولنمسیله ویاخود (من ظلمة) قولنده (من) عن معناسنه اوله‌رق (ظهور) زوال معناسنه محمول اولمسیله جواب ویرلمشدر وظهورك زوال معناسنه حملی ابیات حماسه‌دن (اعیرتنا البانها ولحومها * وذلك عار یا ابن ریطة ظاهر) قولنده واقع اوله‌رق امام مرزوقی (ذلك عار ظاهر زائل) قولیله تفسیر ایلمشدر استفهام انكاره محمول اولوب مراد ابلك البان ولحومیله عدم تعییریدر وكذلك ابوذویبك (وعیرها الواشون انی احبها * وتلك شكاة ظاهر عنك عارها) قولنده دخی زوال معناسنه اولوب (تلك شكایة زائل عنك عارها) مفهومنده ومرجع ضمائر محبوبه‌در بوصورتده معنای كلام شیخین (ان المستعارله زوال ضوء النهار عن ظلمة اللیل) مفهومنده اوله‌رق مستعارله ظلمت لیلدن ضوء نهارك زوالی اولمش وعن مقامنده من اقامه قلنمش اولور ومن عن معناسنه حمل اولنمسی زال معناسنه ظهر لفظنك صله‌سی عن اولوب من اولمدیغنه مبنیدر وبوصورتده كلام شیخین اقوال سائره وفقنده بولنور وشارح مفتاح ذكر ایتمشدركه (سلخ) بعضا (سلخت الاهاب عن الشاة) تركیبنده وقوعی كبی نزع معناسنه وبعضا (سلخت الشاة من الاهاب والشاة مسلوخة) قولنده وقوعی وجهله اخراج معناسنه اولور یعنی اهابی شاتدن سلخ ایتدم دینلوب شاتدن دری یی نزع ایتدم صویدم معناسنده استعمال اولندیغی كبی شاتی اهابدن بدن سلخ ایتدم یعنی دریدن اخراج ایلدم معناسنده دخی مستعمل اوله‌رق عبد القاهر وسكاكی ثانی یه وغیریلری معنای اوله ذاهب اولمشلردر بوصورتده ﴿ فاذاهم مظلمون ﴾ قول شریفنده

اولان فاغبر يلرك قولى اوزره ظاهر اولوب اما على قول الشيخين صحتى انجق شو جهتدن اولور كه فاكلمه سنك وضعى عادتده مرتب غير متراخى عد اولنان شي ايچوندر بو بابده اختلاف امور وعادات ايله مختلف اوله رق بعضا زمان طويل اولوب بومثللو محلده عادت مهلتك عدم اعتبارنى اقتضا ايلر نته كيم ﴿ ثم خلقنا النطفة علقة فخلقنا العلقة مضغة ﴾ قول شريفـيله ﴿ الم تر ان الله انزل من السماء ماء فتصبح الارض مخضرة ﴾ نظم جليلى بوقبيلدندر و بعضا بالعكس زمان قصير اوله رق عادت بومثللوده اعتبار مهلتى اقتضا ايلر اشبو صدد بيانده اولديغمز آيت بوقبيلدندر زيرا زمان نهار هرنقدر نهارك ليلدن اخراجى ينيـله دخول ظلام ميانه يعنى شمسك طلوع وغروبى ميانده توسط ايتمش ايسه ده لكن بعد اضائة النهار دخول ظلامك عظمندن و بعد الاضائه دخول ظلام زمان نهارك اضعافى مدتده حاصل اوله بيلمسى لازم كاور شي اولمـدنغنى زمان قريب عد اولنوب كأن نهارك ليلدن عقيب اخراجنده ليل انلرى مفاجأه وتعقيب ايتمش اولمسى منزله سنده قلنمشـدر بو صورتده وضع فايه مخالف اولمز و بو كلامدنصكره خفى اولميه كه مفاجئه مترقب ومنتظر اولميوب بلكه بغتة حاصل اولان شيده متصور اولمسيله (فاذاهم مظلمون) قولنده اداى مفاجئه نك صحتى انجق سلخك اخراج معناسنه حملى تقديرنده جارى اولوب (اخرج النهار من الليل ففاجأه دخول الليل) قوللرى مستقيم اولور لكن سلخك نزع معناسنه حملى تقديرده اداى مفاجئه صحيح اولميه رق (نزع ضوء الشمس عن الهواء ففاجئه الظلام) ديمك (كسرت الكوز ففاجئه الانكسار) قولى طريقه سنده اولوب مستقيم اوله مز زيرا ظلامده دخوللرى حصول ظلامك عينى اوله رق بو صورتده ظلامده دخوللرينك ضوء نهارك نزعنه نسبتى انكسارك كسره نسبتنه مثيل اولور بوسببدنناشى شيخين سلخى اخراج معناسنه حمل ايله نزعه حمل ايتمامشلردر شارح علامه نك كلامى بونده منتهى اولوب شارح مرحوم بو كلامى تقويه ايچون علاوۀ مقال ايتمشدر كه جناب بارى سلخ مذكور حقنده ﴿ وآية لهم ﴾ بيوروب و برشيئك آيت وعلامت اولمسى انجق نوع اقتداره مفتقر اوله جق حيثيتده استغراب واستعجابدن بر نوع اوزره اشتماليله اوله بيلور بورادہ اولان نوع استغراب واستعجاب ايسه ظلامك عقيب ظهور نهارده مفاجئه سى اولوب يوقسه عقيب زوال ضوء نهارده مفاجئه سى استمرار عادى اوله رق امر مستغرب دكلدر قال رحمه الله تعالى (واما مختلف كقولك رأيت شمسا وانت تريد انسانا كالشمس فى حسن الطلعة ونباهة الشان) وياخود طرفينى حسى اولان استعاره ده جامع مختلف اوله رق بعضيسى حسى و بعضيسى عقلى اولور مثلا (رأيت شمسا) دينلوب حسن طلعت ونباهت ورفعت شانده شمس كبى اولان بر انسان مراد اولنديغى صورتده اشبو وجه شبهدن بعض اولان حسن طلعت حسى و بعض آخرى اولان نباهت شان عقليدر صاحب مفتاح ندرت وقوعندن و بو قسم حقيقت حال ونفس الامرده ايكى استعاره اوله رق جامع برنده عقلى وديكرنده حسى اولمسيله ما تقدمده داخل اوله رق نوع آخر اولمديغندن بو قسمى اهمال ايدوب مبناى استعاره تشبيه اوزرينه اولديغى جهتله تشبيهك اقسام خمسه يه تنوعى كبى استعاره دخى بش قسمه متنوع اولديغنى بيان ايلمشدر لكن صاحب مفتاح باب تشبيهده بونى قسم على حده عديله تشبيه ايچون اقسام سته ايراد ايدوب مبناى استعاره ايسه تشبيه اولمسيله استعاره ده قسم مذكورى اقسامدن اسقاط ايتمسنده بروجه بوقدر وندرت وقوعى وحقيقتده استعارتين اولمسيله عذرده تشبيه واستعاره مشتركدر قال رحمه الله تعالى (والا فهما اما عقليان نحو من بعثنا من مرقدنا فان المستعار منه الرقاد والمستعار له الموت والجامع عدم ظهور الفعل والجميع عقلى) (ان كانا حسيين) اوزرينه معطوفدر يعنى طرفين حسى اولمدقلرى صورتده يا عقلى اولور نته كيم ﴿ ونفخ فى الصور فاذاهم من الاجداث الى ربهم ينسلون قالوا ياويلنا من بعثنا من مرقدنا هذا ما وعد الرحمن وصدق المرسلون ﴾ قول شريفنده مستعار منه (رقاد) يعنى نوم ومستعار له موت وجامع ميت ونائمدن هر برلرنده فعلك عدم ظهورى اوله رق جمله سى عقليدر اكر سؤال اولنورسه كه

(من بعثنا من مرقدنا) قول شريفنك معناسى (من ايقظنا من مكاننا) اولديغى حالده تشبيه اسم مكان اولان مرقدده اعتبار اولنميوب مصدرى اولان رقادده اعتبار اولنمسى واستعاره تبعيه قلنمسى نيچوندر جوابنده ديرزكه قريبا ذكر اولنه جغى اوزره لفظ مستعار فعل وياخود فعلدن مشتق اولورسه استعاره مصدرنده اولان تشبيهه تبعيله اولور ومشتق اسم فاعل ومفعول كبى صفت اولمقدن واسم زمان ومكان وآلت كبى صفتك غيرى اولمسندن اعمدر يعنى قنغيسى اولورسه اولسون بونلرده اولان استعاره مصدرلرى بينده اولان تشبيهه تابعدر و برده بو تشبيهده منظور اولان انجق موت ايله رقاد اولوب مجرد قبرايله محل نوم دكلدر ومرقد مصدر معناسنه اولمقده محتمل اوله رق بو صورتده مصنفك (المستعار منه الرقاد) قولى كلامى تفسير وتحقيق اولوب بو تقديرده استعاره اصليه اولور لكن بو مقام موقع بحثدر زيرا جامعك مستعار منهده اقوى واشهر اولمسى واجب اولوب حالبوكه مستعار له اولان موتده عدم ظهور فعلى مستعار منه اولان رقادده اقوى اولديغنده شك اولميه رق بو صورتده عدم ظهور فعل جامع اتخاذنه صالح اوله مز و بو كلامدن ايچون بعضيلر جامع نومده اشهر واقوى اولان بعث اولمسنه قائل اولمشلردر زيرا نومده اولان بعثده برفردك شبهه سى اولميوب لكن بعث موتى بعض ناس انكار ايلمشلردر و بو استعاره نك قرينه سى كلام مذكورك (هذا ما وعد الرحمن وصدق المرسلون) قوليله برابر كلام موتى اولمسيدر وجامعى عدم ظهور افعالدر دينلردن بعضيسى قرينه ذكر بعث اولمسنه ذاهب اولوب بوايسه محل نظردر زيرا بعث ايچون موته اختصاص اولميوب نومدن بركسه يى ايقاظده (بعثه من نومه) وموتايى نشر واحياده (بعث الموتى) دينلور الحاصل لفظ بعث نوم وموتده جارى اولوب وقرينه نك مستعار لهه اختصاصى واجبدر قال رحمه الله تعالى (واما مختلفان والحسى هو المستعار منه نحو قوله تعالى فاصدع بما تؤمر فان المستعار منه كسر الزجاجة وهو حسى والمستعار له التبليغ والجامع التأثير وهما عقليان) (اما عقليان) اوزرينه معطوفدر يعنى وياخود طرفين مختلف اوله رق طرف حسى مستعار منه اولور مثلا ﴿ فاصدع بما تؤمر ﴾ قول شريفنده مستعار منه كسر زجاجه اولوب حسى ومستعار له تبليغ وجامع تأثير اولوب ايكيسيده عقلى اوله رق معنى (ابن الامر ابانة لا تنمحى كما لا يلتئم صدع الزجاجة) يعنى زجاجه نك صدع وكسرى قابل التيام والتصاق اولمديغى كبى طرف باريدن مأمور بيورلدقلرى امر دينك كندوسنده اصلا خفا والتباس باقى قالميه جق ابانه ايله ابانه واظهار وكشف واجهار بيورلمسيله جناب رسالته امردر و ﴿ ضربت عليهم الذلة ﴾ قول شريفى دخى بو يله اولوب خيام وقباب امثالى مظله سنده بولنانلر اوزره ضرب وركز اولنديغى كبى ذلت دخى طائفۀ يهودى محيطه اوله رق اوزرلرينه ضرب وركز اولند يغنى مفيددر وياخود حائط اوزره طين ضرب اولنه رق حائطه لازم ولاصق اولديغى كبى ذلت دخى طائفۀ مرقومه يه الصاق اولنه رق حتاكه ضربۀ لازم وثابتله انلره لازم ولاصق اولديغى مبيندر امدى مستعار منه (ضرب القبة على الشخص) وياخود (ضرب الطين على الحائط) اوله رق حسى ومستعار له ذلتى تثبيت وانلره الصاق اولوب وجامع احاطه وياخود لزوم اوله رق عقلى اولوب استعارۀ تبعيۀ تصريحيه در وذلك قبه وياخود طينه تشبيه اولنمسى دخى محتمل اولوب قرينه على ايله معدى اولمسى جهتندن قبه وطينه خاص اولان ضربك ذلته اسناديدر بو صورتده استعارۀ مكنيه اولور قال رحمه الله تعالى (واما عكس ذلك نحو انا لما طغى الماء حملناكم فى الجارية فان المستعار له كثرة الماء وهو حسى والمستعار منه التكبر والجامع الاستعلاء المفرط وهما عقليان) يعنى وياخود طرفان مختلف اولوب وحسى مستعار له اولور نته كيم ﴿ انا لما طغى الماء حملناكم فى الجارية ﴾ قول شريفنده مستعار له كثرت ماء اولوب حسى ومستعار منه تكبر وجامع استعلاء مفرط اوله رق ايكيسيده عقليدر قال رحمه الله تعالى (وباعتبار اللفظ قسمان لانه ان كان اسم جنس فاصلية كاسد وقتل) واستعاره لفظ مستعار اعتباريله ايكى قسمدر زيرا لفظ مستعار اكر اسم جنس اولورسه

استعاره اصلیه‌در (اسم جنس) من غیر اعتبار وصف من الاوصاف کثیرین اوزره صدقه صالحه اولان نفس ذات اوزره دلالت ایدن اسمدر ذات ایله مراد حقیقت ومفهوم اولوب محشی حسن چلبی (ما یستقل بالمفهومیة) قولیله تفسیر ایلمشدر وذلك کثیرین اوزره صدقه صالحه اولمسی قیدیله اعلام ومضمرات واسماء اشارات وحروف وافعال خروج ایدر زیرا بونلرك جمله سی جزئیات اولوب استعاره جاری اولمز و (من غیر اعتبار وصف) قیدیله مشتقات خروج ایتمشدر واسم جنس اولان لفظ مستعار رجل شجاع ایچون استعاره اولنان (اسد) وضرب شدید ایچون استعاره اولنان (قتل) امثالیدرکه اول اسم عین وثانی اسم معنادر و (رأیت الیوم حاتما) امثالی نوع وصف ایله مشهور اولان علم کبی اسم جنس ایله متأول اولنلردخی اسم جنس حکمنده‌در حاصلی اسم جنس موصوفیته صالحه ووجه شبه اولمقلغه صلاحیتی اولان برمعنی ایله مشتهره اولان ذات اوزره دلالت ایدرك کندوسنده استعاره اصلیه اولدیغی کبی علم دخی برمعنی ایله مشتهر اولدیغی تقدیرده بونده اولان استعاره دخی اصلیه اولور وافعال وحروف وکذا صفات مشتقات موصوفیته صالحه اولمدقلری جهتله بونلرده اولان استعاره تبعیه‌در قال رحمه الله تعالی (والا فتبعیة کالفعل وما یشتق منه والحرف) واکر لفظ مستعار اسم جنس اولمیه‌رق فعل وفعلدن مشتق اولان اسم فاعل واسم مفعول وصفت مشبهه وافعل تفضیل واسم زمان ومکان وآلت ایله حرف اولورسه استعاره تبعیه اولور وبونلرده جریان ایدن استعاره‌نك تبعیه اولمسی زیرا اعتماد استعاره تشبیه اوزره اولوب تشبیه ایسه مشبهك وجه شبهله موصوف ویاخود وجه شبهده مشبه بهه مشارك اولمسنی اقتضا ایلر وموصوفیته انجق (جسم ابیض) و (بیاض صاف) امثالی حقایق یعنی امور متقرره ثابته صالح اولور (جسم) اسم عین و (بیاض) اسم معنادر معانیء افعال وصفات مشتقه ایسه موصوفیته صالح دکلدر زیرا مفهوملرِ افعالده زمان داخل اولوب ومفهوم مشتقاته زمان عارض اولمسی واسطه‌سیله افعال وصفات مشتقه متجدده وغیر متقرره‌در کذلك حروف دخی غیرده اولان معنایه دال اوله‌رق فی نفسه معنایه دلالتی اولمامسیله موصوفیته غیر صالحدر واما (شجاع باسل) و (جواد فیاض) و (عالم نحریر) امثالنده موصوف محذوف اولوب (رجل شجاع باسل) تقدیرنده‌در اشته قومك ذکر ایلدیکی دلیل بوندن عبارت اولوب لکن محل نظردر زیرا بودلیلك صحتی تسلیم اولنسه اسماء زمان ومکان وآلته متناول دکلدر اماعدم صحتنك وجهی شارحدن نقل اولندیغی اوزره ایکی امر اولوب اول حرکه وزماندن هر برلری امور متقرره ثابته‌دن اولمدقلری حالده موصوف واقع اوله‌رق مثلا (زمان طویل وقصیر) و (حرکة سریعة وبطیئة) دینلور وثانی مقتضای مدعا افعال وصفات وحروفك مشبه‌به واقع اولمدیغی ومقتضای دلیل بونلرك مشبه وقوعنك امتناعی اولوب بوصورتده دلیل مدعایه مطابق اولمامسیدر وبوسؤاللرك جوابی مفصلا حواشده مرقومدر واما اسماء زمان ومکان وآلته عدم تناولی زیرا بونلر موصوفیته صالح اولوب مثلا (مقام واسع) و (مجلس فسیح) و (منبت طیب) دینلور وقطعا وصف واقع اولمزلر وبرده قوم مایشتق من الفعلی صفات مشتقه‌یه تخصیص ایلدیلر اسماء زمان ومکان وآلت ایسه بالاتفاق صفات دکلدر وبوندن ایچون صفتك (مادل علی ذات باعتبار معنی هو المقصود) قولیله تعریفی اسم زمان ومکان وآلته انتقاضندن ناشی صحیح دکلدر یعنی اغیارنی غیر مانعدر زیرا مثلا (مقتل) قتلك کندوسنده وقوعی اعتباریله مکان ایچون اسم اولمسیله مقصود اولان معنی اعتباریله ذات اوزره دال اوله‌رق اوزرینه تعریف صفت صادق اولور دیو تصریح ایلدیلر الحاصل استعارهء تبعیه ایچون ذکر اولنان دلیل اشبو اسم زمان ومکان وآلته غیر شامل ومایشتق منهی صفات مشتقه‌یه تخصیص ایدوب بونلر ایسه صفات مشتقه‌دن اولمدقلری متفق اولمسیله تبعیه‌یی بیانده ذکر ایلدکلری (کالفعل وما یشتق منه والحرف) قوللرنده دخی غیر داخل اوله‌رق بوصورتده بونلرده اولان

استعاره تبعیه اولمیوب اصلیه اولمسی وتشبیه مصدرلرنده تقدیر اولنمیوب بلکه نفس اسم مکان ویا زمان ویا آلتده تقدیر اولنمسی واجب اولور حالبوکه بز مثلا (بلغنا مقتل فلان) دیوب ضرب شدید ایله ضرب اولندیغی موضعی مراد ایتدیکمز وقتده معنی ضرب فلانك قتله تشبیهی اوزرینه مبنی اولدیغنده وکذلك مثلا برکسه‌نك قبرینه اشارتله (هذا مرقد فلان) دیدیکمزده معنی موتی رقاده تشبیه اوزره بنا اولندیغنده شك یوقدر خلاصهء کلام قومك دعواسی معانی افعال وصفاتده استعاره‌نك عدم جریانی اولوب وذکر اولنان دلیللری بونی اثباته کافی ایسه ده واقعده اولان شیئك یعنی اسم زمان ومکان وآلتده دخی واقعه نظرا استعارهء تبعیه اولدیغنك افاده‌سندن قاصر وبلکه بونلرده استعارهء اصلیه‌نك جریانی موهم اولمسیله امدی اولی اولان واقعده اولان شیئی یعنی بونلرده اولان استعاره دخی تبعیه اولدیغنی مثبت وخلاف واقعی غیر موهم اولمق اوزره (ولان المقصود الاهم فی الصفات واسم الزمان والمکان والآلة هو المعنی القائم بالذات لا نفس الذات قولنی) دخی دلیل مذکوره ضم ایتمکدر یعنی صفات واسم زمان ومکان وآلتده مقصود اهم ذات ایله قائم اولان معنی اولوب نفس ذات دکلدر ومقصود اهم معنای قائم بالذات اولوب نفس ذات اولمدیغی ظاهردر مثلا (بلغنا مقتل فلان) قولنزده اصل مقصود بالبیان ذات مکان اولمیوب بلکه انکله قائم اولان معنای قتلدر امدی مستعار مثلا صفت ویاخود اسم مکان اولدیغی حینده لایق اولان استعاره‌نك مقصود اهم اولان شیئده اعتبار اولنمسیدر ومقصود اهم معنای قائم بالذات اولدیغی ظاهردر زیرا اکر مقصود معنای قائم بالذات اولمیوب نفس ذات اولسه نفس ذات اوزره دلالت ایده‌جك برلفظ ایله ذکر اولنمق لازم کلوردی قال رحمه الله تعالی (فالتشبیه فی الاولین لمعنی المصدر وفی الثالث لمتعلق معناه) امدی فعل وفعلدن مشتق اولان اسم فاعل ومفعول وصفت مشبهه وافعل تفضیل واسم زمان ومکان واسم آلتده تشبیه معنای مصدر وحرفده متعلق معنای حرف ایچوندر صاحب مفتاح دیمشدرکه (متعلقات معانیء حروف) ایله مراد برشیدرکه معانیء حروفی تفسیر عندنده اوشی ایله تعبیر اولنور مثلا (من) لفظنك معناسی (ابتداء غایت) و (فی) لفظنك معناسی ظرفیت و (کی) لفظنك معناسی غرضدر وبونلر یعنی ابتداء غایت وظرفیت وغرض معانیء حروف دکلدر والا حروف اولمیوب اسم اولملری لازم کلور زیرا اسمیت وحرفیت انجق معنی اعتباریله‌در شویله‌که اکر معنای کلمه مفهومیتده مستقل اولمزسه حرفدر والا اکر احد ازمنهء ثلثه‌یه مقترن اولورسه فعل واولمزسه اسمدر وانجق ذکر اولنان معانی معانیء حروف ایچون متعلقاتدر یعنی حروف مذکوره‌نك معانیسنی افاده‌سی حینده افاده ایده‌جکلری معانی نوع استلزام ایله معانیء مذکوره‌یه رجوع ایدر واشبو رجوعده معتبر اولان نوع استلزام مقیدك مطلقه تعلقیدر مثلا (سرت من البصرة) قولنزده من ابتدای سیر بصره‌دن اولدیغنی افاده ایدوب واشبو ابتدای خاص ایله مطلقا ابتدا بیننده نوع استلزام ظاهردرکه مقیدك مطلقه تعلقی معلومدر اشته بوتحقیق ایله معلوم اولورکه مصنف رحمه الله تعالینك متعلق معنای حرفی تمثیلده (کالمجرور فی زید فی نعمة ورفاهیة) قولی غیر صحیحدر نته کیم قریبا اشارت اولنسه کرکدر یعنی متعلق معنای حروف (زید فی نعمة) قولنده اولان نعمت کبیدر چونکه نعمت زید ایچون (زید فی الدار) کبی ظرف مکان و (سرت فی یوم الجمعة) کبی ظرف زمان اولمقلغه صالح اولمیوب بلکه معنی نعمتك زیده تلبسندن عبارت اولمسیله استعاره‌یه محمول اوله‌رق علی قول المصنف ابتدای امرده نعمتله دار امثالی ظرفیته صالح برشی بیننده تشبیه اجرا اولنوب بعده بوکا تبعیتله ظرفده استعمالی حق اولان (فی) مجازا نعمتده استعمال اولنمش اولور وعلی تحقیق الشارح ابتداء ظرفیت مطلقه ایله تلبس بیننده تشبیه اجرا اولنه‌رق بعده تشبیه معنای فی اولان ظرفیت مخصوصه‌یه سرایتله ظرفیت مخصوصه‌یه موضوعه اولان فی نعمتك زیده تلبسنده استعمال اولنمش اولور قال رحمه الله تعالی (فیقدر فی نطقت الحال والحال ناطقة بکذا للدلالة بالنطق)

امدی (نطقت الحال) و (الحال ناطقة بكذا) قوللرنده حال ذی نطق اولمدیغی جهتله (دلالت)
معنای مجازیسنه محمول اوله رق دلالت ایچون نطقه تشبیه تقدیر اولنور یعنی معنایی ایضاح
وذهنه ایصالده دلالت حالك نطق ناطقه تشبیهی تقدیر اولنوب بعده دلالت تشبیهده مبالغه
قصدیچون جنس نطق افرادندن برفرد قلنمق نأویلیله نطق ناطق جنسنده ادخال اولنه رق دلالت
ایچون لفظ نطق استعاره اولنور وبعده نطقدن مثال اولده نطقت فعلی وثانیده ناطقة
صفتی اشتقاق اولنه رق استعاره مصدرده اصلیه وفعل وصفتده تبعیه اولور اشبو فعل وصفتده
اولان استعارهٔ تبعیه ده زبازد اساتیذ اولان تقریر شو وجهله درکه (دلالت) نطق ناطقه
تشبیه اولندی معنایی ایضاح وذهنه ایصال اتمده (دلالت) نطق ناطق جنسندن ادعا اولندی
لفظ نطق (دلالت) ایچون استعاره قلندی وبو استعاره ذهنده طی وترك اولنوب بو تشبیه
وبو استعارهٔ اصلیه یه تبعا (نطقت) لفظی (دلت) مفهومیچون استعاره اولنه رق (نطقت)
دینلوب (دلت) معناسی مراد اولندی و بو استعاره تبعیه اولدی سائرینده بوكا مقیسدر شارح
مرحوم دیركه دلالت نطق ایچون لازم اولمسیله نطقك دلالت اوزره اطلاقی ذكر الملزوم وارادة
اللازم اعتباریله مجاز مرسل اولوب استعاره اولمق ایچون تشبیه قصد اولنمامسی نیچون جائز
اولمز دیو بعض افاضلك یعنی بهاء الدین حلوانینك سؤالی ایشیتدیكمده لفظ واحد معنای واحده
نسبتله بسبب الاعتبارین مجاز مرسل واستعاره اولمق جائزدر وبوده معنای مجازی ایله معنای
حقیقی بیننده بریسی مشابهت وآخری غیر مشابهت اوله رق ایكی نوع علاقه نك وجودی عندنده
اولور مثلا (مشفر) لفظنك شفهٔ انسانده استعمالی كبی زیرا غلظنده مشابهت قصدی اعتباریله
استعاره ومقیدی یعنی مشفر بعیری مطلق شفه ده استعمالی اعتباریله مجاز مرسلدر نته كیم شیخ
عبدالقاهر تصریح ایلمشدر ونطقك دلالت اوزره اطلاقنده بویله در وبو تقدیرده احد اعتبارین
اوزره تمثیل صحیح اولور دیو بیانمی فاضل مشارالیه تحسین ایلدی قال رحمه الله تعالی (وفی لام
التعلیل نحو فالتقطه آل فرعون لیكون لهم عدوا وحزنا للعداوة والحزن بعد الالتقاط بعلة الغائیة)
و ﴿فالتقطه آل فرعون لیكون لهم عدوا وحزنا﴾ قول شریفنده لام تعلیلده بعد الالتقاط حاصل
اولان عداوت وحزن ایچون علت غائیهٔ التقاط اولان محبت وتبنی امثالنه تشبیه تقدیر اولنور
یعنی آل فرعونك حضرت موسایی اخذ والتقاطی تبنی وحصول نفع ایچون اولدیغی حالده عداوت
وحزن ایله تعلیل حقیقته محمول اوله میوب لام تعلیلك معنای مجازیه لزوم حملنه مبنی استعارهٔ
مصرحهٔ تبعیه اجراسیله بعد الالتقاط حاصل اولان عداوتك التقاط اوزره ترتب وبعد الالتقاط
حصولنده التقاطك محبت وتبنی كبی علت غائبه سنه تشبیهی تقدیر اولنوب بعده علت غائیه نك
ترتبنده استعمال حق اولان لام ترتب عداوت وحزنده استعمال اولنمشدر بوصورتده لامده اولان
استعاره مجرورده یعنی عداوت وحزنده اولان استعاره یه تبعیتله اولمش اولور اشته مصنفك
ذكر ایلدیكی بوصورت یعنی حرفده اولان استعاره نك مجرورده اولان استعاره یه تبعیتی كلام
صاحب كشافدن مأخوذدر زیرا دیمشدركه لامده اولان معنای تعلیل علی طریق المجاز واردر
زیرا آل فرعونی حضرت موسی علیه السلامی اخذ والتقاطلرینه داعی وسبب حامل اولان جناب
كلیمك انلره عدو وحزن اولمسی دكلدر یعنی آل فرعونك حضرت كلیمی ساحهٔ نیلدن اخذ والتقاطدن
قصد وغرضلری كندولرینه دشمن پیدا اتمك اولمیوب بلكه داعیٔ التقاط محبت وتبنیدر لكن
نه زمانكه التقاطلرینك نتیجه وثمره سی عداوت وحزن اولدیسه حضرت موسانك انلره عدو وحزن
اولمسی فعل فاعل كندی اجلیچون اولان داعی یه یعنی محبت وتبنی یه تشبیه اولنمشدر اشته
كلام صاحب كشاف بوندن عبارت اولوب بو ایسه استعارهٔ مصرحه ده مذهب مصنف اوزره
غیر مستقیمدر زیرا مذهب مصنف اوزره استعارهٔ مصرحه ده كرك اصلیه اولسون وكر كسه تبعیه
اولسون مشبهك متروك اولمسی واجبدر حالبوكه بوصورتده مشبه عداوت وحزن اولوب بوایسه

مذكوردر بوحالده نه لامده تبعا ونه مجرورده اصالة استعاره تحقق اتمز غاية ما فی الباب تبعیه ده
تشبیه نفس مفهوم لفظده اولمز واقعا مصنفك ذكر ایلدیكی وجهله عدوات وحزنی التقاط
ایچون اولان علت غائیه یه تشبیه نفس مجرورده استعارهٔ بالكنایه اولدیغی صورتده موجهدر زیرا
مثلا عداوتك علت غائیه یه تشبیهی نفسده اضمار اولنه رق مشبهدن غیریسی تصریح اولنمیوب
واشبو تشبیه مضمر اوزرینه مشبه بهه خاص اولان لام تعلیلك ذكریله دلالت اولنمشدر بوصورتده
استعارهٔ تبعیه اولمز زیرا عند المصنف استعارهٔ تخییلیه حقیقت اولوب واستعارهٔ بالكنایه تشبیه
مضمردر یعنی نفسده مشبه بهه تشبیه ایله مشبهی ذكر ایدوب مشبه بهه دال اولان قرینه واسطه سیله
مشبه بهی اراده دن عبارتدر كذلك مجرورده استعارهٔ بالكنایه اجراسی استعارهٔ بالكنایه ده اولان
مذهب سكاكی اوزره ده صحیح وموجه اولور زیرا مشبه اولان عداوت ذكر اولنوب لام تعلیل
قرینه سیله مشبه به اولان علت غائیه مراد اولنمشدر الحاصل استعاره نك استعارهٔ بالكنایه اوله رق
مجرورده اجراسی كرك استعارهٔ مكنیه ده اولان مذهب مصنف وكرك مذهب سكاكی اوزره سدید
ومستقیم اولوب فقط بوصورتده استعارهٔ تبعیه اوله مز حالبوكه بیان مصنف استعارهٔ مصرحهٔ
تبعیه اولمق اوزره اولدیغی جهتله كلامنك بوصورته صلاحیت حملی یوقدر امدی نظم مذكورده
اولان استعارهٔ تبعیه نك تحقیقی شو وجهله دركه عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی علت غائیه نك
التقاط اوزره ترتبنه تشبیه اولنه رق بعده علت غائیه اولان مشبه بهك ترتبی اوزره دلالت ایچون
موضوعه اولان لام مشبهده استعمال ایدلمشدر بو تقدیرده استعاره اولا علیت وغرضیتده جریان
ایدوب وبوكا تبعیتله لامده اجرا اولنمشدر نته كیم (نطقت الحال) قولنده مرور ایلمشدر
بوصورتده لام مذكورك حكمی رجل شجاع ایچون استعاره اولنان اسدك حكمی اوله رق زیرا
اسد رجل شجاعده استعمال اولندیغی كبی لام دخی علیته مشابه اولان ترتب عداوت وحزن
ایچون استعاره اولنمشدر محشی عبد الحكیم بونی ایضاحده بیوررلركه یعنی علت غائیه نك
غیریسنك ترتبی علت غائیه نك ترتبنه تشبیه اولنه رق بعده بوكا تبعیتله ترتب مخصوص ترتب
مخصوصه یعنی عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی نفع وتبنینك ترتبنه تشبیه اولنمشدر بوصورتده
تشبیه قصدا ترتبین كلیتنده واقع اوله رق بعده جزئیاتنه سرایت ایلمشدر والحاصل نظم مذكور
امثالنده اكر تشبیه حرفك داخل اولدیغی لفظده اجرا اولنورسه استعارهٔ مكنیه اولوب حرف
قرینه اولور واختیار سكاكی بودر زیرا ذكر اولنه جغی اوزره سكاكی استعارهٔ تبعیه یی انكار ایدوب
قومك استعارهٔ تبعیه اجرا ایتدكلری محللری استعارهٔ مكنیه یه حمل ایلشدر نته كیم (نطقت الحال)
قولنده اكر حالك انسان متكلمه تشبیهی تقدیر اولنه رق و (نطقت) قرینه در دینلورسه استعارهٔ
مكنیه اولور واكر تشبیه علیت وظرفیت كبی متعلق معنای حرفده تقدیر واعتبار اولنورسه
بوصورتده استعاره تبعیه اولور خلاصهٔ كلام شارح نظم مذكور امثالنده علی الاعتبارین استعارهٔ
مكنیه وتبعیه اجراسی صحیح اوله رق اول مذهب سكاكی وثانی قول سكاكی واختیار شارح اوزره
مذهب سلفدر وبیان مصنف استعارهٔ تبعیه اولمسی صورتنده اولوب حالبوكه صاحب كشافه
تبعیتله مجرورده اولان استعاره یه تبعیته قائل اولدیغی ومشبه مذكور اولمسیله مجرورده مذهبنه
تطبیقا استعارهٔ مصرحه اجراسی صحیح اولیه جغی جهتله فساد كلامی تحقق ایلمشدر لكن
علامهٔ سیلكوتی كلام مصنفی بو فساددن تخلیص ایله تبیین مراد ایلدده دیمشدركه مصنفك كرك
بوكتابده وكرك ایضاحده اولان كلامنك مفادی لامده اولان استعاره نك عداوت وحزنك علت
غائیه یه تشبیهنه تابع اولمسندن عبارت اولوب كلامنده لامده اولان استعاره مجرورده اولان
استعاره یه تابع اولدیغی موجود دكلدر وانجق بو كلام شارح مرحومك كلام مصنف اوزره
علاوه سیدر وحاصل كلام مصنف اولا عداوت وحزن ایچون علت غائیه یه تشبیه تقدیر اولنوب
بعده بو تشبیهك ترتب عداوت وحزنی ترتب علت غائیه یه تشبیهه سرایتیله ترتب علت غائیه یه

موضوع اولان لامك ترتب عداوت وحزنه ایچون استعاره‌سی اولەرق مجرورده استعاره معتبر دكلدر و بوتشبیه (انبت الربیع البقل) قولنده ربیعك قادر مختاره تشبیهیله بعده انباتك ربیعه اسنادی كبیدر وكشافدن فهم اولنانده بودر بوصورتده مجرورده استعاره اعتبار ایدرك مشبه مذكور اولمسیله مذهب مصنف اوزره استعارهٔ مصرحه جریان ایتمز دیو اعتراض شارح ساقط اولور زیرا مصنفك وصاحب كشافك مجرورده اعتبار ایلدكاری بروجه مشروح یالكز تشبیه اولوب استعاره دكلدركه حتی مصرحه ویاخود مكنیه اولمقلغنده تصرف اولنسون ومحشئ مومی الیه بوتحقیقی اجرادنصكره دیركه بنم عندمده ده حق اولان اشبو مذهب مصنفدر چونكه لامك معناسی ذكر مجروره محتاج اولدیغندن لایق اولان لام وسائر حروفده اولان تشبیه واستعاره‌نك تشبیه مجروره تابع اولمسی اولوب یوخسه مختار شارح اوزره معنای حرف جزئیاتندن اولان برمعنای كلینك معنای كلئ آخره تشبیهنه تابع اولمامسیدر امدی قول سكاكی یه تبعیتله مختار شارح اولدیغی اوزره نظم مذكورده اولان استعارهٔ تبعیه‌نك تقریری علت غائیه‌نك غیری اولان شیئك ترتبی مطلقا علت غائیه‌نك ترتبنه تشبیه واول ثانی جنسندن ادعا اولندی علت غائیه‌نك ترتبی علت غائیه‌نك غیریسنك ترتبی ایچون استعاره اولندی وبواستعاره استعارهٔ مصرحهٔ تحقیقیه اولوب ذهنده طی وترك اولنەرق بواستعاره‌یه تبعیتله عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی علت غائیه‌نك التقاط اوزره ترتبنه تشبیه وجنسندن ادعا اولندی علت غائیه‌نك التقاط اوزره ترتبنه موضوعه اولان لام عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبیچون استعاره قلنەرق (فالتقطه آل موسی لیكون عدوا وحزنا) دینلوب عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی یعنی التقاطك نتیجه وثمره‌سی اولمسی معناسی مراد اولندی وبواستعاره استعارهٔ مصرحهٔ تبعیه اولدی وسیلكوتی مرحومك بیاننه تطبیقا مذهب صاحب كشافه تبعیتله ذهاب مصنف اوزره نظم مذكورده اولان تقریر استعارهٔ تبعیه شو وجهله دركه عداوت وحزن محبت وتبنی كبی علت غائیه‌یه تشبیه اولندی و بوتشبیهه تبعا عداوت وحزنك التقاط اوزره ترتبی علت غائیه‌نك التقاط اوزره ترتبنه تشبیه وجنسندن ادعا وعلت غائیه‌نك التقاط اوزره ترتبنه موضوعه اولان لام عداوت وحزنك ترتبیچون استعاره اولنەرق ترتب علت غائیه‌یه موضوع اولان لامك ذكریله ترتب عداوت وحزن معناسی مراد اولندی ومذهب سكاكی اوزره استعارهٔ مكنیه‌نك تقریری ان شاء الله تعالی محلنده ایراد اولنه‌جقدر قال رحمه الله تعالی (ومدار قرینتها فی الاولین علی الفاعل نحو نطقت الحال بكذا اوالمفعول نحو قتل البخل واحیی السماحا ونحو نقریهم لهذمیات نقدبها) واستعارهٔ تبعیه‌نك فعل وفعلدن مشتق اولان اسم فاعل ونظائرنده مدار قرینه‌سی فاعل اوزرینه اولەرق اسناد اولندیغی فاعل اسناده غیر صالح اولدیغی جهتله استعاره‌یه قرینه اولور مثلا (نطقت الحال) قولنده نطق حقیقی‌یی حاله اسناد ایچون صلاحیت اولمامسیله معنای مجازی مراد اولدیغنه قرینه اولور ویاخود مدار قرینه مفعول اولور نته‌كیم شاعرك (جمع الحق لنا فی امام * قتل البخل واحیی السماحا) قولنده حق ایله مراد عدل وانصاف وامامدن مراد خلیفه‌در وبخل وسماحت قتل واحیایه صالح شیلر اولمامسیله قتلدن مراد ازاله واحیادن مراد اظهار واكثار معنای مجازیلری اولدیغنه بخل وسماحتك مفعول واقع اولملری قرینه اولور وقطامینك (لم تلق قوما هم شر لاخوتهم * منا عشیة نجری بالدم الوادی * نقریهم لهذمیات نقدبها * ما كان خاط علیهم كل زراد) قولنده اولان (نقریهم لهذمیات) لفظی دخی بووجهله در (عشیه) مابین المغرب والعشا اولان وقت اولوب مراد مطلقا وقتدر (نقریهم) نضیفهم ونحسنهم بلهذمیات معناسنه اولوب یعنی انلره لهذمیات ایله ضیافت واحسان ایدرز دیمكدر (اللهذم) اسنه‌در اختریده (لهذم) كسكین قلج وسنكو در جمعی لهاذم كلور اما دستور اللغه‌ده مطلقا كسكین نسنه‌یه دیرلر دیو بیان ایلمشدر امدی لهذمیات ایله مرادی اسنهٔ قاطعه‌یه منسوبه اولان طعناتی اولوب ویاخود نسبت مبالغه ایچون اولەرق نفس اسنه‌یی مراد ایلمشدر ونسبت

مبالغه ایچون اولمسی مثلا (شدید الحمرة) معناسنی افاده‌ده (احمری) دینلدیكی كبیدر و(قد) قطع معناسنه‌در و(خیاطت) سرد ایچون استعاره اولندیغی قریبا ذكر اولنمش ایدی ودرعك یعنی زرهك زرد وسردی نسجی یعنی حلقه‌لرینی بربرینه كچیروب نسج اولنمسیدر امدی مفعول ثانی اولان (لهذمیات) لفظی اسنه اطعام وضیافته صالح شی اولمامسیله (نقریهم) قولی استعاره اولوب مراد (نطعنهم) دیمك اولدیغنه قرینه‌در مفهوم بیت صحرالر مجرای دم كشتگان اولدیغی وقت مبارزه واقتحامده اخوان وعشیرتیچون ایقاع شر وخسار ایدر بزم كبی برقومه ملاقی ومصادف اولمش دكلسین كه بز اشبو وقت حرب ومبارزه‌ده اخوان وعشائرمز اولان مقابلان صف جداله پوشیده اولدقلری دروعی قطع وچاك ایلدیكمز آلات تیز طعنه‌لر ایله ضیافت واحسان ایدرك طعن واهلاك ایدرز دیمك اولور وبعض كره مفعوللردن هر بریسی قرینه اولمقلغه صالح اولورلر نته‌كیم حریرینك (واقری المسامع اما نطقت * بیانا یقود الحرون الشموسا) قولنده (اقری) لفظنك مسامع وبیاندن هر برینه تعلق وبونلرك قری وضیافته عدم صلاحیتی (اقری) لفظی القاء كلام ایچون استعاره اولدیغنه قرینه اولمشدر بیت مذكور مقامات (طیبه) ایله موسوم اولان اوتوز ایكنجی مقامه‌سنده واقع قصیده سندندر (القری) بالكسر ضیافت ایتمك واحسان ایلمك معناسنه‌در (اما نطقت) ان نطقت دیمك اولوب ما زائده‌در جواب شرط (اقری) لفظی اولوب (المسامع) اقری ایچون مفعول اول و(بیانا) مفعول ثانیدر (حرون) زیاده قوشدرلدیغی وقتده انقیاد ایتمیه‌رك توقف ایدن و(شموس) بیندرمكدن امتناع ایلیان اتدر مراد بركسه‌نك كلامنه منقاد وتسلیم اولمیان شخصدر مفهوم بیت حین نطق وتكلمده جدالكاران میدان سخنی منقا درسن الزام ایده‌جك بیان ایله مسامعه ضیافت واحسان یعنی فصاحت بلاغتی انكاره محال اولیه‌جق سخن بدیع البراعه اتیان ایلرم دیمكدر قال رحمه الله تعالی (او المجرور نحو فبشرهم بعذاب الیم) ویاخود فعل ومشتقاتنده مدار قرینه بونلره تعلق ایده‌جك جارك مدخول علیهی اولان مجرور اوزرینه اولور مثلا ﴿فبشرهم بعذاب الیم﴾ قول شریفنده (بشرهم) لفظنه تعلق ایدن با ایله مجرور عذاب لفظنك ذكری (بشر) كلمه‌سی (انذر) معناسیچون استعاره اولندیغنه قرینه‌در زیرا عذاب امر مستبشر اولمیوب بلكه عذابه صالح اولان اخافه وانذاردر ویاخود مدار قرینه فاعل ومفعول ومجرورك جمیعسی اوزرینه اولور مثلا (قری حرب بنی فلان اعناق الاعادی بالسیوف طعنات) كلامنده فاعل حرب ومفعول اول اعناق وثانی طعنات ومجرور سیوف اولوب بووجهله داعی حرب ومدعو اعناق ومابه الدعوة سیوف وشئ مدعو الیه طعنات اولمسی (قری) لفظی طعن ایچون استعاره اولندیغنه قرائندر واشبو فاعل ومفعول ومجرورك جمیعسی قرائن اولمسی صاحب مفتاحك (تقری السرباح ریاض الحزن مزهرة * اذا سری النوم فی الاجفان ایقاظا) شعریله تمثیلی غیر صحیح اولوب مجرور اولان (فی الاجفان) لفظی تقری‌یه متعلق اولمیوب سرایه متعلقدر وشارح مفتاحك مجرور مذكور لفظ سری استعاره اولدیغنه قرینه اولوب زیرا حقیقة سری سیر باللیلدر دیمسی تأویله غیر صالح اولەرق مقصود جمیعسنك استعارهٔ واحده‌یه قرینه اولمسیدر مفهوم بیت شبه اجفان اولان ازهاره نوم مشابه‌ده ذبول عارض اولدیغی حینده ریاح لطیفه ریاض مزهرهٔ حزنی ایقاظه دعوت وضیافت یعنی اكمام ازهارنی فتح وكشادیله بخش طراوت ایدر دیمكدر (حزن) بلاد مرتفعدر ومصنفك مدار قرینه فاعل ویامفعول ویامجرور اوزرینه در دیو مدار لفظیله ایراد ایتمسی قرینه قرائن احوال كبی بونلرك غیری اولمقلغك دخی جوازنه مبنیدر مثلا بركمسه‌یی ضرب شدید ایله حین ضربده (قتلت زیدا) قولنده زیدك برحیات اولمسی قتلدن مراد ضرب شدید اولدیغنه قرینهٔ حالیه‌در واما حروفده اولان قرائن استعاره عدیم الانضباطدر قال رحمه الله تعالی (وباعتبار آخر ثلثة اقسام (مطلقة) وهی مالم تقرن بصفة ولاتفریع والمراد المعنویة لاالنعت) واستعاره طرفین وجامع ولفظك غیری اولەرق ذكر اعتبار ایله

اقسام ثلثه‌یه منقسم اولور زیرا استعاره یا مستعارله ومستعار منهك ملایم ومناسبلرندن برشیئه مقارن اولمز ویاخود ملایم مستعارله ومستعارمنهدن برینه مقارن اولور اول یعنی ملایم طرفینه مقارن اولمیان (استعارهٔ مطلقه) در امدی استعارهٔ مطلقه مستعارمنه ومستعار لهه ملایم اولان صفته وبونلرك ملایمندن اولان بركلامك تفریعنه قرین اولمیان استعاره‌در (عندی اسد) كبی زیرا بوكلامده استعاره اسد ایله رجل شجاعه ملایم اولان برشیئه مقارن دكلدر وصفتله مراد بحث قصرده مرور ایتدیكی اوزره صفت معنویه اولوب نعت نحوی دكلدر وستیر اولمیه كه اكر ملایم كندوسنده استعاره اولان كلامك تتمه‌سندن اولورسه صفتدر واكر كلام مذكوردنصكره اتیان اولنمش بركلام مستقل اولدیغی حینده اوانده حرف تفریع اولسون ویاخود اولسون تفریعدر قال رحمه الله تعالى (و (مجردة) وهي ماقرن بما يلايم المستعارله كقوله * غمر الرداء اذا تبسم ضاحكا) وثانی (استعارهٔ مجرده) در واستعارهٔ مجرده مستعار لهك ملایم ومناسبنه مقارن اولان استعاره‌در مثلا كثیر نام شاعرك (غمر الرداء اذا تبسم ضاحكا * غلقت لضحكته رقاب المال) قولنده واقع اولمشدر (غمر الرداء) هو غمر الرداء تقدیرنده‌در غمر الرداء دن مراد كثیر العطا معناسی اولوب (رداء) قفتان معناسنه اوله‌رق شاعر عطا ایچون استعاره ایلمشدر وبینلرنده جامع ردا شخص لابسك وجودنی وعطا عرض صاحبنی صون وحمایه ایتمسیدر وعطا ایچون لفظ ردایی استعاره‌دنصكره بو استعاره ایچون تجرید اولمق اوزره عطایه ملایم وردایه غیر ملایم اولان غمر ایله ردایی توصیف ایلمشدر چونكه ردایه وصف اولان وسعت اولوب معنای غمر اولان كثرت دكلدر لكن بوصورت غمر الماء غمارة وغمورة دینلوب كثر معناسنه اولدیغنه حملی تقدیرده اوله‌رق اكر (ثوب غامر) یعنی واسع قوللرندن اولمق لازم كلسه ترشیح اولمش اولور واشبو استعارهٔ مصرحه‌یه قرینه (فتبسم ضاحكا) قولنك سیاقیدر قرینه لفظ غمر دكلدر زیرا معنای مجازی بی تعینه غیر صالح اولوب سیاق كلام بونك خلافنده‌در وبوكلامدن ظاهر اولدیغی اوزره كلامده ایكی ملایم بولنسه هر بریسنك قرینه وتجرید اولمسی جائزدر شوقدر كه اولك حق تقدمی اولوب وقرینه تتمهٔ استعاره‌دن اولمسیله ملایم اولك قرینه اعتبار ایدلمسی اولیدر و(تبسم) مادون ضحكدن عبارت اولوب ضحك ایله مجامع اولدیغی جهتله (ضاحكا) قولی (شارعا في الضحك آخذا فيه) معناسنه محمولدر كه ضحكه بدء وشروع ایدرك تبسم ایلدیكی حینده دیمكدر (غلقت) قولی بركسه دینی مقابلنده رهن ایلدیكی شیئك استخلاص وانفكاكنه قادر اولمدیغی وقتده دینلان (غلق الرهن في يد المرتهن) قوللرندندر مفهوم بیت ایام جاهلیه‌ده بركسه مدت معینه ایله استقراض ایدوب بلا اداء دین وقت معینی حلول ایلسه مقابلنده اولان اشیاء مرهونه تحت تملك مرهونده مغلوق اوله‌رق بعده استرداد واستخلاصه مساغ قالمامق قاعدهٔ مرعیه‌دن اولدیغی مثلاو ممدوح دخی صاحب عطا واحسانات كثیره اوله‌رق حین تبسمنده رقاب اموالی ضحكدننشی ایادیٔ سائلینده مغلوق اولور یعنی اصحاب سؤال واستعطا دردست ایلدكاری مال ممدوح ایله حضورنه كلدكاری حینده اظهار تبسم وبشاشت ایتمسیله استرداد اولنمیه‌رق تملك ایدرلر دیمكدر كه أن سائلینك كندی اوزرنده حق اولدیغی معلومی اولوب بوواسطه ایله اموالی عندلرنده مرهون اوله‌رق بوحقك اداسندن عاجز اولمسیله سائلیندن انفكاك اموالنه قادر اولمز ونظم جلیلده * فاذاقها الله لباس الجوع * قول شریفی دخی استعارهٔ مجرده‌یه محمولدر كه لباسه مناسب اوله‌رق (فاذاقها الله) محلنده (فكساها) بیورلمامشدر زیرا ترشیح هرنقدر تجریدن ابلغ ایسه‌ده لكن ذوق ایله ادراك لمس ایله ادراكی مستلزم اولوب عكسی بویله اولمدیغی جهتله لفظ اذاقه‌ده الم جوعك اسنانه وارنجه قعر بدنه سرایت وشدت اصابتنی اشعار اولوب كسوه‌ده ایسه بو اشعار غیر موجوددر واما (لباس الجوع) مقامنده (فاذاقها الله طعم الجوع) ایله تعبیر اولنمامسی زیرا طعم هرنقدر اذاقه‌یه موافق ومناسب ایسه‌ده لفظ لباس اثر جوع وخوفك ملبوسات كبی جمیع بدنه عمومنی مفید اولوب لفظ طعم ایسه بومعنایی

غیر مفید ومفوتدر اكر سؤال اولنورسه كه نظم مذكورده مستعارله ذكری مرور ایتدیكی اوزره عند الجوع ادراك اولنان ضرور ثاثت هیئتله اونده انتقاع وتغیر اولوب اذاقه ایسه بومعناره غیر ملایم اوله‌رق (فاذاقها) قولی نوجهله تجرید اوله بیلور جوابنده دیرزكه اذاقه‌دن مراد اهل قریه‌نك لباس كندوسیچون استعاره اولنان امر حادثله مصاب اولملری اولوب كأن (فاصابها بلباس الجوع والخوف) مفادنده‌در واذاقه‌نك بلایا وشدائدده شیوعی اوله‌رق نته‌كیم (ذاق فلان البؤس والضر) و(اذاقه العذاب) كلاملری زبانزد خاص وعام اولمسی جهتله عندلرنده اصابت معناسنده اذاقه ایرادی مجرای حقیقتده جاریدر وستیر اولمیه كه شارحك بوكلامنده تجرید حقیقته مبنی اولدیغنه اشارت اولوب شرح مفتاحده ترشیح حقیقت اولدیغی وبناء ترشیح مشبه به اوزرینه اولمسیله كرك صفت اولسون وكركسه تفریع اولسون حقیقی اوزره اولوب تشبیه واستعاره معتبر اولمدیغی تصریح وبیان ایتمش اولدیغندن بوقیاس اوزره تجرید دخی مستعارله اوزرینه مبنی اوله‌رق حقیقتدر لكن شرح كشافده ترشیح بعضا مجاز اولدیغی ذكر ایتمسیله شرح مفتاحده اولان كلامی اكثره محمولدر شارح مرحوم دیركه كلام قومدن لایح اولان اشبو (لباس الجوع) نظم جلیلنده استعارتین اولوب اول تصریحیه‌دركه انسانی عند الجوع والخوف غشی ایدن بعض حوادث شخص لابسی اشتماللدن ایچون لباسه تشبیه اولنوب بعده حوادث مذكوره ایچون لفظ لباس استعاره اولنمشدر وثانی استعارهٔ مكنیه‌دركه عند الجوع والخوف ادراك اولنان اثر ضر والم مروكریه اولان طعمدن ادراك اولنان شیئه تشبیه اولنوب طعمه مناسب اولان اذاقه اثر مذكور اوزره ایقاع واثبات اولنمشدر نته‌كیم صاحب كشاف بووجهله اجالهٔ توسن بیان ایلمشدر بوصورتده اذاقه منیه ایچون اظفار منزله‌سنده اولوب استعارهٔ تخییلیه اولور واستعارهٔ تخییلیه استعارهٔ مكنیه‌نك قرینه‌سی اولوب وترشیح وتجرید تمام استعاره‌دنصكره معتبر اولمسیله ترشیح وتجرید اولمز قال رحمه الله تعالى (و (مرشحة) وهي ماقرن بما يلايم المستعار منه نحو اولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى فما ربحت تجارتهم) واوچنجیسی (استعارهٔ مرشحه) در واستعارهٔ مرشحه مستعار منهك ملایم ومناسبی اولان شیئه مقارن اولان استعاره‌در نته‌كیم * اولئك الذين اشتروا الضلالة * الآیه قول شریفنده ضلالتك هدایه استبدال وهدی اوزره اختیاری ایچون رد وقبول جامعه‌سیله لفظ (اشتری) استعاره اولنوب بعده اشترایه ملایم اولان (ربح وتجارت) تفریع واثبات اولنه‌رق (فما ربحت تجارتهم) بیورلمشدر وصفتله ترشیحك نظیری (حاورت اليوم بحرا زاخرا متلاطم الامواج) قولیدر (حاورت) حاء مهمله ایله محاوره‌دن مكالمه معناسنه ویاخود جیم ایله مجاوره‌دن مقارن اولمق معناسنه اولوب على التقدیرین قرینهٔ لفظیه اوله‌رق (بحر) لفظی عالم ایچون استعاره اولنوب (زاخر ومتلاطم الامواج) وصفینی مستعار منه اولان بحرك وصف وملایمی اولمسیله ترشیحدر قال رحمه الله تعالى (وقد يجتمعان كقوله (لدى اسد شاكي السلاح مقذف * له لبد اظفاره لم تقلم) وبعضا استعارهٔ واحده‌ده ترشیح وتجریددن ایكیسی دخی اجتماع ایدر نته‌كیم شاعرك (لدى اسد شاكي السلاح الخ) قولنده (تام السلاح) معناسنه (شاكي السلاح) تجرید و(له لبد اظفاره لم تقلم) ترشیحدر زیرا (لبده) كتفینی اسد اوزره تراكم ایدن شعر اولدیغی كبی (اظفاری غیر مقلم) اولمق بنه ملایم اسددر واما (مقذف) كركسه چوق كره وقایع وحروبه قذف ورمی اولنمش معناسنه محمول اولسون وكركسه لحم ایله قذف ورمی اولنه‌رق انكیچون جسامت وبتالت حاصل اولمش معناسنه حمل ایدلسون مستعارله ومستعار منهدن ایكیسنك دخی بومعنالرله اتصافی جائز اولمسیله نه ترشیح ونه تجریددر مفهوم بیت عندمده اسده شبیه بر رجل شجاع اولوب تام السلاحدر وكرارا وقایع وحروبده بولنوب جرئت وشجاعتی مجربدر وفرقنده لبدهٔ اسد كبی سپری واردر زیرا (امنع من لبدة الاسد) قوللری مثل اولوب (لبده) سپر وقالقاندن كنایه اولمسی قریب الاحتمالدر واظفاری قلم اولنمیوب یعنی قوی البنیه اوله‌رق ضعیف دكلدر

دیمك اولوب ضعیف ایچون (مفاوه الاظهر) دینلور بو بینده ذکر اولان ایضاحات اول بحث استعاره‌ده مرور ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (والترشیح ابلغ لاشتماله علی تحقیق المبالغة) وترشیح اطلاق وتجرید دن وترشیح ایله تجریدی جمعدن ابلغدر زیرا ترشیح تشبیهده اولان مبالغه‌نك تحقیقی اوزره مشتملدر شویله که استعاره‌ده مبالغه فی التشبیه اولمسیله استعاره‌نك ملایم مستعار منه اولان شی ایله ترشیح وتزیینی مبالغهٔ مذکوره‌یی تحقیق وتقویه‌در قال رحمه الله تعالی (ومبناه علی تناسی التشبیه حتی انه یبنی علی علو القدر ما یبنی علی علو المکان کقوله (ویصعد حتی یظن الجهول * بان له حاجة فی السماء) ومبنای ترشیح تناسیٔ تشبیه ایله مستعارله عین مستعارمنه اولوب مستعارمنهه تشبیه اولنمش شیٔ آخر دکلدر دیو ادعا اوزرینه‌در الحاصل ترشیح مستعارلهك مستعارمنهه تشبیهندن اغماض عین وابراز صورت نسیان ایله مستعارله عین مستعارمنهدر دیو ادعایه مبنی اولوب حتاکه بو تناسی وادعایه مبنی کندوسیچون علو مکان استعاره اولنان علو قدر اوزره علو مکان اوزره بنا اولنه‌جق شی بنا اولنور نته‌کیم ابی تمامك خالد بن یزید شیبانینك مرثیه‌سنده اولان (ویصعد حتی یظن الخ) قولنده واقع اولمشدر بو بیتی خالدك والدنی مدح وعلو قدرینی ذکر ایچون ایراد ایلیوب لفظ صعودی علو قدر ومدارج کماله ارتقا ایچون استعاره ایدرك بعده علو مکان وارتقاء آسمان ایچون بنا اولنه‌جق (حتی یظن الجهول بان له حاجة فی السماء) کلامنی علو قدر ومدارج کماله ارتقا اوزره بنا ایلمشدر امدی اکر شاعر تناسیٔ تشبیهی قصد ایله انکار تشبیه اوزره اصرار ایدرك ممدوحی من حیث المسافة المکانیه سمایه صاعد قلمش اولمسیدی بو کلام ایچون بروجه اولمزایدی زیرا شخص جهول قدر ممدوحك کمال علونی مشاهده ایدوبده بناء علیه الجای حاجتدن ناشی سمایه عروج ایتمسنی ظن ایلمسی محل احتمال اوله‌مز مفهوم بیت ممدوح اومرتبه‌ده عارج مراتب کمالدرکه انك حالی معلومی اولمیان کسه انکیچون سماده برحاجتی وبلی واردر یعنی قضای مطلب ایچون سمایه عروج ایدیور ظن ایدر دیمکدر قال رحمه الله تعالی (ونحوه ما مر من التعجب والنهی عنه) وذکری مرور ایلدیکی اوزره شاعرك (قامت تظللنی ومن عجب * شمس تظللنی من الشمس) قولنده اولان تعجب ایله دیکرشاعرك (لاتعجبوا من بلا غلالته * قدزر ازراره علی القمر) قولنده اولان تعجبدن نهی دخی اشبو تناسیٔ تشبیهدن ایچون علو مکان اوزره بنا اولنان شیئك علو قدر اوزره بنا اولنمسی نظیریدر زیرا تشبیهك تناسیسی وانکاری قصد اولنمامش اولسه تعجب وتعجبدن نهی ایچون بروجه تحقق ایتمزدی لکن مذهب تعجب مذهب نهیك عکسیدر زیرا مذهب تعجب مستعارمنه اولان شمس ایچون اثباتی ممتنع اولان وصف تظللی اثبات ومذهب نهی تعجب مستعارمنه اولان قمرك خواصندن بولنان بلی محبوبه اثباتدر الحاصل اولده محبوبی شمسه تشبیه وشمسی محبوب ایچون استعاره وفی الحقیقه شمسدر دیو تصور وتشبیهی نسیان ایدوب بعده شمسك کندوسی تظلیلندن تعجبی اثباتدر وثانیده محبوبی قمره تشبیه وبو تشبیهی نسیان ایله قمر حقیقی تصور ایدرك قمره ملاقاتی سببیله بلی قمیصندن تعجبی نهیدر قال رحمه الله تعالی (واذا جاز البناء علی الفرع مع الاعتراف بالاصل کما فی قوله (هی الشمس مسکنها فی السماء * فعز الفؤاد عزاء جمیلا * فلن تستطیع الیها الصعودا * ولن تستطیع الیك النزولا * فمع جحده اولی بالجواز) مصنفك بو کلامی استعارهٔ مرشحه‌ده ملایم مستعارمنهك ایرادی حقنده مظنون اولان سؤاله جوابدرکه خلاصهٔ سؤال استعاره‌ده حقیقة مقصود مستعارله اولدیغی حالده بطریق الترشیح ملایم مستعار منهك ایرادیله کلامك مستعار منه اوزرینه بناسی حلیهٔ استقامتدن عاطل اولمسیدر ومحصول جواب باب تشبیهده بلغا اصل اولان مشبهی اعتراف وتصریح ایله برابر فرع اولان مشبه به اوزرینه کلامی بنا ایدرك ملایم مشبه بهك ایرادنی تجویز یدلری کلاملرنده شائع وذیع اولوب باب استعاره‌ده ایسه مستعارله حال تناسیده بولنه‌رق مستعار منه اصل مجراسنده اولمسیله مستعارمنهك ذکر ملایمیله کلامك مستعارمنه اوزرینه جواز بناسی طریق اولو یتده اولمسیدر

حاصلی بلغا تشبیهده مشبهك مشبه بهه مغایرتنی معترف بولندقلری حالده مشبه اوزرینه مشبه بهك احکامنی اجرا ایتمکلکی تجویز ایدوب استعاره‌ده ایسه مشبهك مشبه بهه مغایرتنی انکار وتناسیٔ تشبیه ایله شیٔ واحد حکمنده اعتبار ایتملریله احکام مشبه بهك مشبه اوزرینه اجراسی اولی اولور وباب تشبیهده بلغانك اصل اولان مشبهی اعتراف ایله برابر فرع اولان مشبه به اوزرینه بنای کلاملری عباس الاحنفك (هی الشمس مسکنها فی السماء الخ) کلامنده ظاهردر زیرا مشبه اولان ممدوحه سنی هی عائدیله تصریح ایدرك شمسه تشبیه ایدوب بووجهله شمسدن مرادی ممدوحه‌سی اولان لیلا نام مرأه ایدوکنی اعترافیله برابر اوزرینه مشبه به اولان شمسك ملایمندن (مسکنها فی السماء الخ) اوصافنی اجرا وکلامی شمس حقیقی اوزرینه بنا ایلمشدر ومصنفك مشبهه اصل ومشبه بهه فرع اطلاقی شوجهتله درکه هرنقدر مشبه به وجه شبهده اقوی واعرف اولدیغی جهتدن تشبیهده اصل ایسه‌ده لکن مشبه دخی غرض تشبیه کندیه عائد اولدیغی واثبات ونفی ایله کلامدن مقصود بولندیغی جهتدن اصلدر وبعضیلرك مشبهه اصل ومشبه بهه فرع تسمیه‌سنی استبعاد ایدرك اصل ایله مراد تشبیه وفرع ایله استعاره‌در دیو زعملری غلط اولوب زیرا بو صورتده مفهوم کلام مصنف اولمق لازم کلان تشبیهی اعتراف ایله برابر استعاره اوزره بنا ایچون برمعنی یوقدر وذکر اولندیغی اوزره مصنفك فرعدن مرادی مشبه به واصلدن مشبه اولدیغی صراحت عبارهٔ ایضاحك مدلولی اولوب (واذا جاز البناء علی المشبه به مع الاعتراف بالمشبه) قولیله بوراده اولان فرع مقامنده مشبه به واصل موضعنده مشبه لفظلرینی تصریح ایلمشدر صاحب مفتاحك (واذا کانوا مع التشبیه والاعتراف بالاصل یسوغون ان لایبنوا الاعلی الفرع) کلامی دخی بو معنایه دال اولوب زیرا قائل مذکورك ذهابی وجهله اکر اصل ایله مراد تشبیه وفرع ایله استعاره اولمق لازم کلسه تقدیر کلام (واذا کان البلغاء من الشعراء مع التشبیه والاعتراف بالتشبیه یجوزون ان لایبنوا الاعلی الاستعارة) دیمك اولوب بو معناده اولان رکاکت ایسه مستغنیٔ توضیحدر شاعر احنف لیلاسنی شمسه تشبیه ایلمشدر (مسکنها) خبر بعد خبر ویاخود شمس ایچون صفتدر (فعز) قولی (حمله علی العزاء) معناسنه (عزاء) قوللرندن امر اولوب (عزا) صبر معناسنه‌در (فلن تستطیع) قوللرندن اول خطاب وثانی تأنیث اولوب ضمیر شمسه راجعدر (الیها) لفظنده عامل (صعود) و(الیك) قولنده (نزول) اولوب وظرفك مصدر اوزره تقدیمی بحثی دیباجه‌ده (واکثرها للاصول جمعا) قولنده مرور ایلمشدر مفهوم بیت لیلا مسکنی سماده اولان شمسه شبیه ویاخود لیلا شمس مسکنی سمادر ای نفس بو حالده قلبکی شدائد هجران اوزره صبر جمیل ایله صبره حمل وتحریض ایله زیرا سن شمسه صعوده قدرتیاب اوله‌مزسین وشمس ایچون نزول متصور اوله‌مز یعنی حبیبهٔ مرقومه‌نك علو جناب وسمو قدری بالاتر وسنك مقامك احقر اولوب وصاله مجال اولمامسیله ذیل صبره تمسکدن بشقه چاره یوقدر دیمك اولور امدی (هی الشمس) قولی تشبیه اوله‌رق استعاره دکلدر مصنفك (فمع جحده اولی) قولی (واذا جاز) شرطنه جواب اولوب (فالبناء علی الفرع مع جحد الاصل کما فی الاستعارة اولی بالجواز) مفهومنده‌در یعنی باب تشبیهده اصلك اعترافیله برابر کلامك فرع اوزرینه بناسی عندلرنده جائز اولدیسه استعاره‌ده اولدیغی وجهله اصلك جحد وانکاریله برابر فرع اوزرینه بنا اولنمسنك جوازی طریق اولویتده اولور زیرا استعاره‌ده اصل اولان مشبهك ذکری طی وکلام اندن خالی قلنوب حدیث مشبه به ایله اولدیغی جهتله مشبه به اوزره بناء کلامك جوازی محل اشتباه اوله‌مز مستتر اولمیه که ذکر اولنان مجازات متنوعه مجاز مفرد اولوب مصنف رحمه الله تعالی مجاز مرکبی بیانه شروع ایله بیورر که (واما المرکب فهو اللفظ المستعمل فیما شبه بمعناه الاصلی تشبیه التمثیل للمبالغة کما یقال للمتردد فی امر (اراك تقدم رجلا وتؤخر اخری) یعنی مجاز مرکب بر لفظه اطلاق اولنورکه لاجل المبالغه تشبیه تمثیل ایله معنای اصلیسنه تشبیه اولنان معناده مستعمل اوله معنای اصلیدن مراد اولفظك

بالمطابقه دلالت ایلدیکی معنادر تشبیه تمثیلدن مراد وجه‌شبهی متعدددن منتزع اولان تشبیهدر
واشبو (تشبیه التمثیل) قیدیله مفردده اولان استعاره‌دن احتراز ایلمشدر و (للمبالغة) قولی
تعریفده داخل اولجوب مفرد ومرکبده اولان استعاره ده اتحاد غایته اشارتدر یعنی ایکیسنده دخی
علت غائیه تشبیهده مبالغه اولوب مرکبده استعاره‌دن غرض شیٔ آخر اولمدیغنی بیاندر والحاصل
(مجاز مرکب) متعدددن منتزعه اولان صورتیندن برینی آخرینه تشبیه ایله بعده صورت
مشبهه‌یی صورت مشبه‌بها جنسندن ادعا ایدرك بالمطابقه صورت مشبه‌بها اوزره دال اولان لفظی
صورت مشبهه اوزره اطلاق ایتمکلکدر نته‌کیم برامرده متردد اولان کمسه‌یه توجیه اولنان
(انی اراك تقدم رجلا وتؤخر اخری) قولی اشبو مجاز مرکبدندر بو عباره‌نك مفهوم ظاهریسی
مترددك احد رجلینی قدامنه تقدیم ایله رجل آخرینی خلفنه تأخیر ایتمسی اولوب بو معنی ایسه
هیئت واقعهٔ مترددە موافق اولمیه‌رق هیئت متردد رجل واحدنی کاه تقدیم وکاه تأخیر حالتینی
بیننده تحریکدن عبارت اولمسیله عبارهٔ مذکوره‌دن اشبو معنایه توصل ایچون شارح مرحوم
رجلدن مراد خطوه اولمسنی اختیار ایتمشدر بوصورتده معنی بن سنی برحال ترددده کوررمکه
برخطوه جهت قدامه تخطی ودیکر خطوه جهت خلفه تأخر ایدرسین دیمك اولور وسید شریف
قدس سره (اخری) لفظنك مقدر تارة ایچون صفت اولوب تقدیر کلام (تقدم رجلا تارة
وتأخر تلك الرجل تارة اخری) اولمسنی اختیار وعصام دخی شرح فرائدده بو توجیهی تصریح واعتبار
ایلمشدر بوصورتده معنی بن سنی کوررمکه رجلکی برکره تقدیم ایدوب ودفعهٔ اخراده تأخیر ایدرسن
دیمك اولور ملوك امویه‌دن ولید بن یزیده بیعت اولندقده مروان بن محمدك بیعتده ترددی مسموعی
اوله‌رق تسطیر ایلدیکی مکتوبده مثل مذکوری درج ایله دیمشدرکه (اما بعد فانی اراك تقدم
رجلا وتؤخر اخری فاذا اتاك کتابی هذا فاعتمد علی ایتهما شئت والسلام) یعنی تصدیق امارتمله
بیعت ایچون سنی حال ترددده مشاهده ایتمکده‌یم وصول مکتوبمده بیعت وعدم بیعتدن قنغیسنی
دیلرسن اوصورته جزم واعتماد ایله دیمکدرکه مراد بیعته تحریض وتهدید اولوب یعنی یا بیعت
وانقیاد ایت ویاخود قوهٔ مجبره‌یه مراجعت اولنمق اوزره تصریح ترك مطاوعت قبیل دیمك
اولور امدی ولید مروانك مبایعه‌ده صورت ترددنی یعنی مروانك تارة بیعت اوزره اقدام وتارة
احجامندن منتزعه اولوب مبایعه‌ده تردد وتشککیچون ملزومه اولان هیئتی برامره ذهاب
ایچون قائم اولوب تارة ذهابی مراد ایدرك برخطوه ایلروسنه تخطی وتارة بوذهابدن عدول ایله
اعادهٔ خطوه‌یه تصدی ایدن کمسه‌نك ترددی ایچون ملزومه اولان صورته تشبیه ایله صورت ثانیه
اوزره دال اولان کلامی صورت اولیده استعمال ایلمشدر وصورت ثانیه تارة تقدیم رجل وتارة
اخری تأخیرندن منتزعه‌در ووجه‌شبه امور عدیدهٔ مذکوره دن انتزاع اولنان تارة اقدام وتارة
اخری منع واحجامدر وبو استعارهٔ تمثیلیه‌نك اشبو تحقیقاته تطبیقا صورت تقریری شخصلردن
برشخصك امرلردن برامره تارة اقدام وتارة اخری عدول واحجامندن منتزعه اولوب ترددیچون
ملزومه اولان هیئتی شخصلردن برشخصك برامره ذهاب ایچون قائم اوله‌رق تارة ذهابی مراد
ایدوب رجلنی تقدیم وتارة اخری عدم ذهابی مراد ایدرك رجلنی تأخیرندن منتزعه اولوب تردد
ایچون ملزومه اولان هیئته تشبیه ایلدك نه‌ده احدامرینی ترجیح ایده‌میوب تارة اقدام وتارة اخری
احجامده هیئت اولی‌یی هیئت ثانیه جنسندن ادعا وهیئت ثانیه‌یه دال اولان (تقدم رجلا وتؤخر
اخری) لفظ مرکبنی هیئت اولی مفهومیچون استعاره ایلدك هیئت ثانیه‌یه دال اولان لفظ
مذکوری ذکر ایدوب هیئت اولی‌یی مراد ایلدك قال رحمه الله تعالی (وهذا یسمی التمثیل علی
سبیل الاستعارة وقد یسمی التمثیل مطلقا) واشبو مجاز مرکبه تمثیل علی سبیل الاستعارة تسمیه اولنور
اما تمثیل اطلاقی وجه‌شبهی متعدددن منتزع اولدیغیچوندر واما علی سبیل الاستعاره اولمسی زیرا
اشبو مجاز مرکبده مشبه‌به ذکر اولنوب مشبهك کلیا ترکیله برابر مشبه مراد اولنور نته‌کیم طریق

استعارهٔ تصریحیه‌ده بودر وبعضا (علی سبیل الاستعاره) لفظیله قید اولنمیه‌رق بالکز تمثیل
تسمیه اولنور وتشبیهدن امتیازی تشبیه تمثیل ویاخود تشبیه تمثیلی دینلمکله اولور وبومقامده
بربحث واردرکه مجاز مرکب استعاره اولدیغی کبی بعضا استعاره‌نك غیری دخی اولور وبونك
تحقیقی چونکه واضع مفرداتی بحسب الشخص معانیسنه وضع ایلدیکی کبی مرکباتی دخی بحسب
النوع معانیٔ ترکیبیه‌سنه وضع ایلمشدر انکیچون معانیٔ ترکیبیه‌یی افاده‌ده واضعك اعتبار ایلدیکی
قوانینه رعایته محتاج اولنور مثلا (زید قائم) مثالوده اولان هیئت ترکیب اخبار اثباته یعنی قیامك
زید ایچون ثبوتنی اخباره موضوعه‌در واثباتی اخبار ایچون موضوعه دیمکدن مراد مخبر به اولان
اثباته موضوعه دیمکدر زیرا هیئت ترکیبیه‌نك ماوضعت لهی نفس اثبات اولوب اثباتی اخبار دکلدر
امدی بومرکب ماوضع لهنك غیریده استعمال اولندیغی حینده البته معنیین بیننده برعلاقه‌دن ناشی
اولمسی لازمه‌دن اوله‌رق بوعلاقه مشابهت اولورسه استعاره والا استعاره‌نك غیریسی اولور مثلا
شاعرك (هوای مع الرکب الیمانین مصعد) قولی اخباره موضوع اولوب حالبوکه غرض اظهار
تحزن وتحسردر یعنی معنای حقیقیسی مبتلای هوای عشق ومحبتی اولدیغی حبیبه سنك رفاقت
قافلهٔ یمانیه ده عزیمتنی اخبار ایتمك قصدیله حبیبه ایچون اصعاد وذهابی اثبات اولوب ومقصود
شاعر اولان معنای مجازیسی هجر وفراق یاردن اظهار حزن وتحسر قصدیله اثبات اصعاددر
واخبار مفارقت محبوبه مفارقت محبوب اوزره اظهار تحسر وتحزن لازم کلمسیله علاقه لازمی
ملزومده استعمالدر بوصورتده مصنفك مجاز مرکبی استعاره ده حصر ایدوب وذکر اولنان
تعریف ایله تعریف ایتمسی صوابدن عدولدر واستعاره‌یه حصری تعریف معرفه مساوی اولمق
واجب اولمسندن مستفاددر لکن علامهٔ سیلکوتی جوابنده دیمشدرکه حصر وتعریف مذکورك
صوابدن عدول اولمسی مجاز مرکب ایچون استعاره‌نك غیری اوله‌رق کلام بلغادن برشاهد بولندیغی
وقتده اولور وشارحك ذکر ایلدیکی مثال ونظائری خلاف مقتضای ظاهردن اولوب بواسه
مقدمه‌ده تفصیلی مرور ایلدیکی اوزره بعضا کنایه وبعضا مجاز اولمسیله مثال مذکور ونظائرینك
اوازمنه انتقال ایچون ماوضعت لهنده استعمال اولنان کنایاتدن اولمسی نیچون جائز دکلدر ومجرد
جواز مانع استشهاددر لکن بومثللو تراکیبك صورت تشبیهده مجاز مرکبه حملیله غیریسنك
عدم حملی برمرجحه مستند اولمامسیله حق طرف شارحده اولدیغی لایح خاطردر قال رحمه الله
تعالی (ومتی فشا استعماله کذلك سمی مثلا ولهذا لا یغیر الامثال) مجاز مرکب ویاخود تمثیلك علی
سبیل الاستعاره استعمالی فاش ومشتهر اولدیغی حینده یعنی علی سبیل الاستعاره استعمالی حقیقت
ویاخود تشبیه اوله‌رق استعمالنه نسبتله مساوی ویاخود قلیل اولمیان مواقعده (مثل) تسمیه اولنور
(مثل) فی الاصل مثل یعنی نظیر معناسنه اولوب بعده قول سائره نقل اولنمشدر (قول سائر) دن
مراد مضربی موردنه تمثل اوله‌رق فاش اولان قولدر وموردندن مراد کلام کندوسنده وارد
اولان حالت اصلیه اولوب ومضربندن مراد حالت اصلیه‌یه تشبیه اولنوب کلام ایله مراد اولنان
حالتدر ومثل علی سبیل الاستعاره استعمالی فاش ومشتهر اولان تمثیل اولدیغندن ایچون (امثال)
هیئت اصلیه‌سندن تغییر اولنمز زیرا استعاره مشبهده استعمال اولنان لفظ مشبه‌به اولمق واجب اولمسیله
اکر تمثیله تغییر عارض اولمق لازم کلسه بعینه لفظ مشبه‌به اولمیه‌رق استعاره اولمز واستعاره اولمدیغی کبی
مثل اولمز وبونك تحقیقی چونکه مستعار مشبه‌بهك حقی اولوب مشبه ایچون عاریت اوله‌رق
مشبه‌بهدن اخذ اولنمش برلفظ اولمسی واجب اولمسیله اکر مثلده تغییر واقع اولسه لفظ مستعار
مشبه‌بهه خاص اولان لفظ اولمیوب مشبهده عاریت اولمش اولمز وبوندن ایچون مثلده تذکیر
وتأنیث وافراد وتثنیه وجمع جهتلرندن مضربنه التفات اولنمیوب انجق مورد مثله نظر اولنور
مثلا بررجل قبل الطلب ضایع ایلدیکی برشیئه طالب اولسه انکیچون کسرتاء خطاب ایله (بالصیف
ضیعت اللبن) دیرسین زیرا مثل مذکور برمرأه حقنده وارد اولمسیله مثل اوله‌رق رجل حقنده

ضرب اولندیغی جهتله هیئت اصلیه‌سندن تغیر اولنوب تاء خطابك فتحیله (ضیعت) دینلمز واما کلام بلغاده لفظ متکلم اوزره وارد اولان (ضیعت اللبن بالصیف) قولی مثل اولمیوب بلکه مثلدن مأخوذ ومثل مذکوره اشارتدر مثل مذکورك اصلی قصهٔ مشهوره درکه دختنوس بنت لقیط بن زراره عمرو بن عدسك تحت نکاحنده اولوب وعمرو بن عدس شیخ کبیر اولمسیله طلاقه رغبت وعاقبت عمرو بن عدسدن مفارقت ایدرك عمرو بن معد بن زراره‌یی نکاح وتزوج ایلمشدر وعمرو بن معد شاب فقیر اوله‌رق وقت شتا دخولیله امر تعیشده وقوع ضرورتلرندن ناشی مرأهٔ مذکوره مطلقه‌سی اولدیغی عمرو بن عدسدن برمقدار لبن طلب ایتمسیله عمرو مرأهٔ مرقومه‌یه خطابا (بالصیف ضیعت اللبن) یعنی لبنی صیفده ضایع ایتدك دیمشدرکه مراد طلب طلاق کندوسنی وسعت نعمتدن محروم ایلدیکنی ایما وسؤالنی رد ایله عدم اصغادر وکلام مذکور مرأهٔ مرقومه‌نك سامعه کذاری اولیجق یدیله زوج ثانیسی اولان عمرو بن معدك زانوسی اوزره ضرب ایدرك (هذا ومذقه خیر) یعنی بوشاب جمیل ایله انك قدر تیساب اوله بیلدیکی آب ایله ممزوج وممذوق اولان ابن قلیل سندن وسنك ابن کثیرکدن خیرایدر دیو کلام عمروه مقابله ایتمشدر وتضییع لبنی صیفه تخصیصی سؤال طلاق صیفده واقع اولمسنه مبنیدر واشته عمروك (فی الصیف ضیعت اللبن) قولی هر یرنده بولنان نعمتنی ضایع ایدوب بعده طالب اولان کسه حقلرنده ضرب اولنور مثلدن عد اولنمشدر ومثل کندوسنده غرابت اولان شیدن اولدیغی جهتله لفظ مثل شان عجیبی اولان حال ویاخود قصه ویاخود صفت ایچون استعاره اولنور نته‌کیم ﴿ کمثل الذی استوقد نارا ﴾ الایه قول شریفندن مراد کفارك حال عجیب الشانلریدر وکذلك ﴿ وله المثل الاعلی ﴾ نظم جلیلنده مثل اعلیدن مراد صفت عجیبه‌در و ﴿ مثل الجنة التی وعد المتقون ﴾ قول شریفنده اولان مثلدن مراد قصه اولوب معنی اهل اتقایه موعود اولان دارجنتك قصهٔ عجیبة الشانی آیات بیناتده ایراد وبیان اولنان عجایب قصص میاننده‌در دیمکدر قال رحمه الله تعالی

﴿ فصل فی الاستعارة بالکنایة والاستعارة التخییلیة ﴾

بوفصل (استعارهٔ بالکنایه) و (استعارهٔ تخییلیه) نك تحقیقنده اولوب ستیر اولمیه که آراء علماء بیان (اظفار المنیة نشبت بفلان) قولنده استعارهٔ بالکنایه واستعارهٔ تخییلیه اولمسنده اتفاق ایدرك لکن اشبو استعارهٔ بالکنایه وتخییلیه لفظلری اطلاق اولنان معنینك تشخیصنده رأیلری مضطرب ومذهبلری منشعب اولمشدر و بو اختلافك محصلی اقوال ثلثه‌یه راجع اولوب اول مفهوم کلام قدما وثانی مذهب سکاکی اولوب بونلرك بیانی قریبا ورود ایده‌جکدر وثالث مصنفك اختیار وایراد ایلدیکی معنادرکه عند المصنف استعارهٔ بالکنایه وتخییلیه امر معنوی اولوب تعریف مجازده داخل اولمدقلرندن ناشی اقسام استعاره‌یی تتمیم واستعاره اطلاق اولنان معانی‌یی تکمیل ایچون ذیل بحث استعاره‌ده بونلر ایچون برفصل علی حده ایراد ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (وقد یضمر التشبیه فی النفس فلا یصرح بشیء من ارکانه سوی المشبه) و بعضکره تشبیه نفس متکلمده اضمار اولنوب ارکان تشبیهدن مشبهك غیری برشی اظهار اولنمز اگر سؤال اولنورسه که بحث تشبیهده ذکر مشبه البته واجب اولوب واقسامی ارکاننك ذکر وترکی اعتباریله اقسام ثمانیه‌یی تجاوز ایتدیکی مرور ایتمشیدی حالبوکه اشبو استعارهٔ بالکنایه‌ده اولان تشبیهده مشبه‌به مذکور اولمامسیله اقسام مذکوره اقسام ثمانیه‌ده منحصر اولمز جوابنده دیرزکه مشبه‌بهك وجوب ذکری واقسام تشبیهك سکزده انحصاری انجق تشبیه مصطلحده اولوب وتشبیه مصطلحدن مراد استعارهٔ بالکنایه‌نك غیریسی اولدیغی ماسبقده ذکر اولنمشیدی قال رحمه الله تعالی (و یدل علیه بان یثبت للمشبه امر مختص بالمشبه به) واشبو نفسده اضمار اولنان تشبیه اوزرینه مشبه ایچون مشبه‌به مختص اولان برامرك اثباتیله دلالت اولنه‌رق بو اثبات تشبیه مضمره قرینه اولور ومشبهده اوزرینه امر مثبتك اسمی اجرا اولنه‌جق حسا ویاخود عقلا برامر متحقق موجود اولمامسی ایجاب ایدر

قال رحمه الله تعالی (فیسمی التشبیه استعارة بالکنایه اومکنیا عنها واثبات ذلك الامر للمشبه استعارة تخییلیة) امدی نفسده مضمر اولان تشبیه (استعارهٔ بالکنایه) ویاخود (مکنی عنها) یعنی (استعارهٔ مکنیه) تسمیه اولنور اما کنایه تسمیه‌سی تشبیه تصریح اولنمیه‌رق بلکه اوزرینه مشبه‌بهك ذکر خواص ولوازمیله دلالت اولنمسندن واستعاره اطلاقی مناسبتدن خالیه اوله‌رق مجرد تسمیه‌دن عبارتدر ومشبه‌بهه مختص اولان امرك مشبهه اثباتی (استعارهٔ تخییلیه) تسمیه اولنمشدر زیرا مشبه‌بهه خاص اولوب مشبه‌بهك وجه شبهده کمال ویاخود قوامی کندوسیله اولان امر مذکور مشبه جنس مشبه‌بهدن اولدیغی تخیل اولنمق اوزره مشبه ایچون استعاره اولنمشدر واشبو مشبه‌بهه خاص اولوب مشبه ایچون اثبات اولنان امر ایکی نوع اوله‌رق اول امر مذکورسز وجه شبه مشبه‌بهده کامل اولمیان وثانی مشبه‌بهده وجه شبهك قوام وحصولی انکله اولاندر مصنف رحمه الله تعالی ضرب اوله اشارتله بیوررکه (کما فی قول الهذلی (واذا المنیة انشبت اظفارها) نته‌کیم ابوذویب الهذلینك (واذا المنیة انشبت اظفارها * الفیت کل تمیمة لاتنفع) قولنده واقع اولمشدر (منیة) فی الاصل برکسه برشیئی تقدیر ایلدیکی حینده دینلان منی الشیء قوللرندن اولوب وموت مقدر اولدیغی مناسبتله عرفده موت معناسنه نقل اولنمشدر (اذا) شرطیه اولوب (الفیت) جزاسیدر (انشبت) تقدیرا مدخول اذا اولان فعل مضمری مفسر اولوب (علقت) معناسنه‌در (الفاء) وجدان کبی بولمق معناسنه‌در (تمیمه) سوء عیون واصابت گزند روحانیوندن استعاذه ایچوندن اعناق صبیانه تعلیق اولنان بونجقلردرکه تعویذ اطلاق اولنور مفهوم بیت موتك اظفار ومخالبی لاجل الاذهاب برشیئه تعلق ایتدیکی حینده استحضار جمیع تعویذات ایله تااسباب اندفاعیه‌سنه صرف کوشش ومساعی اولنسه فائده‌بخش اولمیوب حلول اجل موعودده حیله‌لر باطل وسعی وورزشلر نتیجهٔ مقاومتدن عاجز وعاطل اولور مرویدرکه ابوذویبك سنهٔ واحده‌ده بش فرزند دلبستندی لاجل التجاره مهاجرین قبیلهٔ مضرجمله‌سندن اولدقلری حالده طعمهٔ شیر اجل اولملریله مرثیه اوله‌رق حقلرنده برقصیده نظم ایدوب بیت مذکور ایله (اودی بنی واعقبونی حسرة * عند الرقاد وعبرة لاتقلع) بیتی دخی قصیدهٔ مذکوره دندر (اودی) هلاك و (اعقبونی) ترکونی معنالرینه‌در (رقاد) موت و (عبره) کوزیاشی معناسنه اولوب (لاتقلع) لاتسکن ولاتزول مفهومنده‌در مفهوم بیت اولادنك بادیهٔ بقایه ارتحالیله کندوسنی عند الارتحال مبتلای الم هجران ودموع غیر زائله ایله کریان ونالان براقدقلرینی مفیددر محکیدرکه جناب حسن بن علی رضی الله تعالی عنهما لاجل العیاده مجلس معاویه‌یی تشریف بیورملریله حین ملاقاتده قیامه مسارعت واظهار تجلد وشجاعتله قصیدهٔ مذکوره جملهٔ ابیاتندن بولنان (بتجلدی للشامتین اریهم * انی لریب الدهر لا اتضعضع) قولنی انشاد ایتملری اوزرینه جناب امام عالی مقام دخی علی الفور والتعقیب ینه قصیدهٔ مذکوره‌دن (واذا المنیة انشبت اظفارها * الفیت کل تمیمة لاتنفع) بیتیله جوابداد اولمشلردر رضی الله تعالی عنهم (تجلد) اظهار جلادت وجرئت معناسنه‌در (شامتین) اهل شماتت اوله‌رق (شماتت) مصائب دشمنله اظهار فرح ومسرتدر (ریب دهر) حوادث زمان اولوب (تضعضع) اضطرابدر قال رحمه الله تعالی (شبه المنیة بالسبع فی اغتیال النفوس بالقهر والغلبة من غیر تفرقة بین نفاع وضرار فاثبت لها الاظفار التی لایکمل ذلك فیه بدونها) شاعر مرقوم نفسنده منیه‌یی میان اصحاب نفع وزیانی تفریق وتمییز ایتمیه‌رك وفرد افرینده حقنده میل رقت واصحاب فضائل وکمالاته بقیا وشفقت ایلمیه‌رك قهر وغلبه ایله نفوسی اغتیال وفجأة اهلاك ایتمده سبعه تشبیه ایدوب بعده تشبیهده تحقیق مبالغه قصدیله سبعده اهلاك واغتیالك کماله موقوف علیه اولان اظفاری منیه ایچون اثبات ایلمشدر زیرا اسدده بدون الاظفار انیاب ایله اغتیال متحقق ایسه‌ده لکن کمالی اظفار ایله اولوب بدونها ناقص اولور امدی منیه‌نك سبعه تشبیهی استعارهٔ بالکنایه واظفارك منیه ایچون

اثباتی تخییلیه‌در ومصنف رحمه‌الله تعالی مشبه ایچون اثبات اولنان امرك مابه‌القوام اولان
ضرب ثانیسنه اشارتله بیوررلركه (وكما فی قول الاخر (ولئن نطقت بشكر برك مفصحا * فلسان
حالی بالشكایة انطق) بیت دلپذیری اشبو استعارهٔ بالكنایه‌دن اولوب مفهومی قسم ایدرمكه اكر
بن سنك شكر بر واحسانكی افصاح واظهار ایدرك نطق وتكلم ایدرسم لسان حالم بونك خلافنده
اوله‌رق سنك شكایت اساتكی دها زیاده اظهار وافصاح ایلر دیمكدر قال رحمه الله تعالی
(شبه الحال بانسان متكلم فی الدلالة علی المقصود فاثبت لها اللسان الذی به قوامها فیه) شاعر
مرقوم حالی مقصود اوزره دلالتده انسان متكلمه تشبیه ایلدی وبوتشبیه استعارهٔ بالكنایه‌در
وبوتشبیهدن ایچون انسان متكلمده دلالتك قوام وحصولی كندوسیله اولان اسانی حال ایچون
اثبات ایتدی وبواثبات استعارهٔ تخییلیه‌در امدی مصنفك بیان استعارهٔ مكنیه وتخییلیه ده
ذكر ایلدیكی تعریف وتقاریر اوزره اظفار ومنیه لفظلرندن هر بریسی معناسی ماوضع لهلرنده
مستعمله اولان حقیقت اوله‌رق كلامده مجاز لغوی اولیوب یالكز وانجق مجاز اولان برشی ایچون
كندی اوصاف وملایمندن اولمیان امری یعنی مثلا منیه ایچون اظفاری اثباتدن عبارتدر وبوایسه
ماسبقده ذكر اولندیغی اوزره ربیع ایچون انبات انبات كبی مجاز عقلیدر واستعارهٔ بالكنایه
وتخییله‌دن هر بریسی امر معنوی اولوب متكلمك ایكی فعلی یعنی ابداع تصرف عقلی اوله‌رق
كلامده یكدیكره متلازم وبونلردن بریسنك بدون الاخری تحقق متعذردر زیرا تخییلیه البته مكنیه
ایچون قرینه اولمسی وقرینهٔ مكنیه البته تخییلیه اولمسی واجبدر اكرسؤال اولنورسه كه (اظفار
المنیة الشبیهة بالسبع اهلكت فلانا) قولنزده مصنف نه دیركه استعارهٔ بالكنایه اولمدیغی حالده
اظفارده تخییلیه تحقق ایتمشدر زیرا تشبیه ومشبه به ظاهر اولمسیله استعاره موجود دكلدر حالبوكه
علی قول المصنف استعارتین بر برینه متلازمدر جوابنده دیرزكه اولا بوكلامك بلغادن عدم
صدوری جهتله صحتی غیر مسلم وتسلیم صحتی تقدیرده اظفار تخییلیه اولیوب بلكه تشبیه ایچون
ترشیح ایدوكی غیر مبهمدر و (ترشیح تشبیه) مشبه بهه ملایم اولان وصفی اتیان و (ترشیح مجاز)
معنای حقیقی به ملایم اولان وصفی ذكر در نته كیم (اسرعكن لحوقابی اطولكن یدا) حدیث
شریفنده (اطولكن) لفظی مجازا نعمتده استعمال اولنان ید ایچون ترشیح تسمیه اولنور الحاصل
ترشیح استعاره‌یه مخصوص اولمیوب تشبیه ومجازده دخی جاریدر شارح مرحوم استعارهٔ بالكنایه
وتخییله‌ده مذاهب ثلثه اولوب مذهب سلف وسكاكی آتیده ذكر اولنه‌جغنی وعد ایتمسیله بیان
مذهب سلفه شروع ایدرك بیوررلركه اكر استفسار اولنورسه كه مصنفك استعارهٔ بالكنایه ایچون
ذكر ایلدیكی تفسیر كلام سلفده مستند صریحی اولمیوب ومناسبت لغویه اوزره بنا اولنمیان بر كلام
اوله‌رق كأن كندی مخترع ذاتیسی اولمسیله بونك صحیح اولان تفسیری ندر جوابنده دیرزكه
استعارهٔ بالكنایه‌نك كلام سلفده مذكور اولان معنای صحیحی مستعار اولان لفظ مشبه بهك ذكریله
تصریح اولنمیوب بلكه مستعار اوزره دال اولان ردیف ولازمنك ذكر اولنمسیدر شویله‌كه مثلا
(اظفار المنیه) قولیله مقصود (رأیت اسدا) قولنده لفظ اسدك رجل شجاعه استعاره‌سی كبی
لفظ سبعك منیه ایچون استعاره‌سی اولوب لكن مستعار اولان سبعك ذكرنی تصریح ایتمیه‌رك
لازم سبعدن مقصوده انتقال ایچون لازم سبع اولان اظفارك ذكری ایله اقتصار اولنمشدر نته كیم
شان كنایه ده بودر زیرا كنایه علی اختلاف القولین لازمدن ملزومه ویاخود ملزومدن لازمه
انتقالدر امدی مستعار ذكری تصریح اولنمیان لفظ سبع ومستعارمنه حیوان مفترس ومستعارله
منیه‌در اشبو مذهب سلف اوزره استعارهٔ مكنیه‌نك تقریری منیه‌یی سبعه تشبیه ایلدك اهلاكده
منیه‌یی سبع جنسندن ادعا ایتدك لفظ سبعی منیه مفهومیچون استعاره ایلدك وبواستعاره‌یی ذهنده
طی وترك ایدرك سبعك ملایمی اولان اظفارك ذكریله اكتفا ومنیه‌یی ذكر ایدوب بنه منیه معناسنی
مراد ایلدك ومكنیه‌نك بومعنایه حملنی صاحب كشافك ﴿الذین ینقضون عهد الله﴾ قول شریفنده

اولان كلامی اشعار ایدر زیرا دیمشدركه بلغانك عهد متعاهدینده اولان ثبات وصلتدنناشی علی
سبیل الاستعاره عهدی حبل ایله تسمیه‌لرندن ایچون نقضك ابطال عهدده استعمالی شایع اولمشدر
وبلغانك شیٔ مستعاری ذكر ایتمیه‌رك سكوت ایدوب بعده روادف مستعاردن برشیئك ذكریله
مستعاره رمز ایدرك بورمز ایله مكان مستعار اوزره تنبیه ایتملری بلاغتك اسرار ولطائفندن اولوب
شویله‌كه مثلا (شجاع یفترس اقرانه) قوللرنده شجاع اسد اولدیغنه تنبیه اوله‌رق قرینه
اثبات افتراسدر اشته كلام صاحب كشاف بوندن عبارت اولوب وبوكلام مستعار صریحا
متروك اولوب ذكر اولنمیله مرموز الیه اولان اسم مشبه بهك اسمی اولدیغندن صریحدر زیرا
كلام مذكور (الذین ینقضون عهد الله) قولنده حبل عهد ایچون استعاره اولنوب مستعار تصریح
اولنمیه‌رق لفظ نقض ایله رمز اولدیغندن عبارتدر لكن بوكلامدن استعارهٔ بالكنایه‌نك قرینه‌سی
صورت وهمیه ایچون استعاره اولنان استعارهٔ تخییلیه اولمسی واجب اولمیوب بلكه بعضا نقضك
ابطال عهد استعاره‌سی كبی استعارهٔ تحقیقیه دخی اولدیغی مستفاد اولور شویله‌كه
ابطال عهد امر متحقق اولوب نقضك بو امر متحقق ایچون استعاره‌سی استعارهٔ تحقیقیه
اولدیغی حالده استعارهٔ حبل ایچون قرینه اولدیغی سیاق كلامدن منفهم اولمشدر ومذهب
سكاكی اوزره كلام فصل ثانیده كلسه كركدر واما شیخ عبدالقاهرك كلامی استعارهٔ بالكنایه‌نك
ذكرنی اشعار ایتمیوب فقط (اظفار المنیه) قولی استعاره اولدیغنه دلالت ایدر شومعناجه‌كه منیه
ذی اظفار اولان سبعه تشبیه اولنمسنه مبنی منیه ایچون كندوسنده موجود اولمیان شی یعنی اظفار
اثبات اولنمشدر وشیخك بوكلامی مصنفك تخییلیه‌ده اولان قولنه قریبدر وكلام شیخك بوكا
دلالتی زیرا اسرار بلاغتده دیمشدركه استعاره ایكی قسم اوزره اولوب بریسی اسمك مسماسندن
كندوسی اوزره نص واشارت اولنمق یعنی شوشیئه نقل اولنمشدر دینلمك ممكن اولان برامر متحققه
نقل اولنمسیدر مثلا (رأیت اسدا) قولنده مراد رجل شجاع اولوب لفظ اسد مسماسی اولان
حیوان مفترسدن امر محقق اولان رجل شجاعه نقل اولنمشدر وقسم ثانی اسمی حقیقتندن
یعنی استعمال اولندیغی موضع محققندن اخذ ایله كندوسنده مشارالیه اولوب اسم ایله مراد شودر
دیو اشارتنه صالح برشیٔ تبین ایتمیان موضعه وضع اولنمقدر مثلا لبیدك (وغداة ریح قد كشفت
وقرة * اذ اصبحت بید الشمال زمامها) قولی بوقسمدن اولوب اكثر نسخ دیوانده (قد كشفت)
محلنده (قد وزعت) لفظی مرقم اوله‌رق كففت معناسنه‌در (قره) كسر قاف وتشدید را ایله
برد معناسنه اولوب (یوم قر) و (لیلة قرة) دینلور مفهوم بیت نیجه كونلركه انده ابرد ریاح
اولان ریح شمال هبوب ایدردی ونیجه برودتلركه زمامی ید عاصف شماله مسلم ایدی بویله ایام
مهالكده اطعام ناس ایله سورت عادیهٔ بردی كف ووزع وكشف ودفع ایلدم دیمكدر شاعر مرقوم
یدن مراد فلانشیدر دیو تعیین ایله اوزرینه اسم ید اجرا اولنه‌جق برمعنایه اشارت ایتمكسزین
شمال ایچون ید اثبات ایلمشدر انكیچون (رأیت رجلا مثل الاسد) دینلدیكی كبی (اذا صبحت بشیٔ
مثل الید للشمال) دینلمك صحیح اولمز وبوكلامده اعتبار تشبیه انجق بوطریقی تغییر ایدرك
(اذا صبحت الشمال ولها فی قوة تأثیرها فی الغداة شبه المالك تصریف الشیٔ بیده) دیمكله اولور
(فی قوة) ظرفی شبهه متعلق اولوب (تصریف الشیٔ) مالك ایچون مفعولدر مفادی شمال
ایچون غداتده فوت تأثیری جهتله یدیله برشیده تصرفه مالك اولام ذی روحه شبه اولمسنی اعتبار
معناسنه حالدن عبارت اولوب وجه شبه تأثیر اولمش اولور بوصورتده انتزاع اولنان مشابهت
نفس مستعاردن متوجه ومتلق اولمیوب بلكه مستعار اولان لفظ یدك مضاف اولدیغی شمالدن
حاصل اولدیغنی بولورسون زیرا سن شمالی ذی روحدن ذی الید كبی قیاوب یعنی شمالی برشخص
ذی الیده تشبیه ایدوب مستعارله اولان شمالی ذاشیٔ قیلر یعنی شمال ایچون ید مخیل اثبات
ایلرسین وبواثباتدن غرض شمال ایچون یدیله متصرف اولان كسه‌نك حكمنی اثبات اولمش اولور

وكذلك شيخ ديمشدر كه لفظ يدك استعاره اولسنده خلاف اولميوب حالبوكه برشيدن شیء آخره منقول دكلدر
زيرا معنى شاعرك برشيئى يده تشبيه ايتمسى اوزرينه اولميوب بلكه شمال ايچون يد اثبات ايتمكلكنى
مراد ايتمسى اوزرينه در امدى شيخك مراد شاعر شمال ايچون اثبات يددر ديمسندن ظاهر
ومتبادر اولان مصنفك قولى كبى اثبات مذكور استعارهٔ تخييليه اولمسيدر لكن استعاره اثبات
اولنان يد در ديمك معناسى دخى احتمال وامظ يد استعاره اولسنده خلاف بوقدر ديمسى بوصورتده
دال اولديغندن شارح مرحومك قول شيخ مصنفك ذكرايلديكى شيئه قريبدر تعبيريله استعارهٔ
تخييليه ده قول مصنفك عينيدر ديو جزم ايتمامسى بوندن نشئت ايلمشدر وشيخك كلامنده
استعارهٔ بالكنايه نك ذكرى اولميوب بلكه شمالى ذى اليد كبى قيلرسين قولندن اثبات يد (شمالى)
ذى اليده تشبيهه مبنى اولديغى فهم اولنور واما استعارهٔ بالكنايه اولوب اولمديغى واستعارهٔ
بالكنايه نك وجودى تقديرده استعاره اولان تشبيه مذكورميدر وياخود مشبه اولان شماليدر
وياخود مشبه به متروك اولان ذى اليدميدر بورالرى كلامندن معلوم دكلدر قال رحمه الله تعالى
(وكذا قول زهير (صحا القلب عن سلمى واقصر باطله * وعرى افراس الصبى ورواحله) وزهيرك
(صحا القلب الخ) قولى دخى اشبو استعارهٔ بالكنايه وتخييليه دندر (صحا) خلاف سكر اولان
صحودن مشتق اولوب استعارهٔ تبعيه اوله رق (سلا) معناسنه در تاجده سلو زائل شدن اندوه
وعشق ايله تفسير اولنمشدر يعنى حزن وعشق زائل اولمق معناسنه اولوب عن ايله تعدى ايدر معنى
قلبم هواى سلمى سكرندن افاقت بولدى ديمكدر (اقصر) قولى (اقلاع) يعنى ترك وامتناع
معناسنه (اقصر عن الشیء) قوللرندن اولوب معنى (امتنع باطله عن حب سلمى) اولور بعضيلر
كلام قلبه محمول اولوب (اقصر القلب عن باطله) ديمكدر ديديلر لكن بوكا حاجت اولميوب
(امتنع باطله عنه وتركه بحاله) ديمك صحيح اولور زيرا معنى سلمايه اولان ميل قلب قلبدن زائل
اوله رق قلبى حاليله ترك ايلدى ديمك اولوب بومعنى ايسه صحيحدر وكلامك قلبه حملى تاجده ذكر
اولنديغى اوزره (اقصار) بركاردن قدرتله برابر كرو طورمق معناسنه اولوب باطل ايسه ذى قدرت
وادراك اولميه رق بومقاجه باطله اسناد اقصار صحيح اولميه جغى جهتله در باطل قلبدن مراد
سلمايه قلبك ميليدر (عرى) صيغهٔ مجهول اوزره (عرية) قوللرندن اولوب مجرد وعريان قيلدم
ديمكدر بوبيت استعارهٔ بالكنايه وتخييليه ايچون مثال ثالث اولوب مصنفك بومثالى ايراد ايتمسى
استعارهٔ تخييليه دن بعضيسى تحقيقيه يه محتمل اولديغنه تنبيه ايچوندر وبونوع تخييليه يه سكاكى
(الاستعارة المحتملة للتحقيق والتخييل) تسميه ايلمشدر وبو استعاره تحقيقيه يه حمل اولنديغى كبى
عند المصنف بالضرور استعارهٔ بالكنايه منتفى اولور زيرا عند المصنف آنفا ذكر اولنديغى اوزره
استعارهٔ تخييليه ومكنيه بينده تلازم واردر امدى مصنف رحمه الله تعالى تخييليه نك بيانه اشارتله
بيوردركه (اراد ان يبين انه ترك ما كان يرتكبه زمن المحبة من الجهل والغى واعرض عن معاودته
فبطلت آلاته فشبه الصبى بجهة من جهات المسير كالحج والتجارة قضى منها الوطر فاهملت آلاتها)
(اراد) ونظائرنده اولان ضمائر زهيره (ويرتكبه ومعاودته وآلاته) ضميرلرى (ما كان يرتكبه)
قولنده اولان مايه راجع اولوب (من الجهل) مابى بياندر (بطلت) فتح ايله (بطل الاجير
بطالة) قوللرندن تعطيل معناسنه اولوب (بطل الشیء بطلانا) قولندن دكلدركه حتى تعريه
بطلانه دلالت ايتمز ديناه (بجهة من جهات المسير) بغرض من اغراض المسير ديمكدر (منها)
جهته راجعدر (وطر) حاجت معناسنه در يعنى بيت مذكورده زهير زمان محبتنده ارتكاب ايلديكى
جهل وضلالى ترك ورجوع ومعاودتدن اعراض ايدرك آلات جهل وضلال باطل ومعطل اولديغى
بيان مراد ايتمسيله صبابى حج وتجارت كبى كندوسندن جهات مسير وسفردن قضاى وطر وحاجتله
آلاتى اهمال اولنان جهات مسير وسفردن برجهته تشبيه ايلمشدر وجه شبه اشتغال تام ومهلكه
ومعاركدن احتراز ومبالات ايتميه رك مسالك صعبهٔ اشتغاله ركوب واقتحامدر وبو تشبيه مضمر

فى لنفس استعارهٔ بالكنايه در قال رحمه الله تعالى (فاثبت له الافراس والرواحل) صبابى جهت
مذكوره يه تشبيه دنصكره صبى ايچون جهت مذكوره يه خاص اولان شيئك بعضيسنى يعنى جهت
مسير وسفرك قوامى كندوسيله اولان افراس ورواحلى اثبات ايلمشدر امدى اثبات افراس ورواحل
استعارهٔ تخييليه در زيرا صبى ايچون اوزرينه افراس ورواحل اسمنى اجرا ايده جك برشیء محقق
متصور اولميوب منيه ايچون اثبات اظفار كبيدر قال رحمه الله تعالى (فالصبى من الصبوة بمعنى الميل
الى الجهل والفتوة) امدى صبى بومعنى اوزره جهل وفتوته ميل معناسنه اولان صبودن مشتقدر
صحاحده يقال (صبا يصبو صبوة اى مال الى الجهل والفتوة) ديمشدر (فتوت) مروت وكرم
معناسنه اولوب واستيفاى لذتده مستعمل اولمسيله بورا ده مراد استيفاى لذتدر وفتح صاد ايله
صبادن اولميوب صبى صباء سمع سماعا كبى لعب معناسنه صبياندندر ومصنف رحمه الله تعالى بيت
مذكورك محتمل اولديغى استعارهٔ تحقيقيه يه اشارتله بيوردركه (ويحتمل انه اراد دواعى النفوس وشهواتها
والقوى الحاصلة لها فى استيفاء اللذات أو الاسباب التى قلما تتأخذ فى اتباع الغى الا اوان الصبى فيكون
تحقيقية) دخى محتملدركه زهير افراس ورواحل ايله نفوسك دواعى وشهواتنى ونفوس ايچون
استيفاى لذائذده حاصله اولان قوابى مراد ايلمشدر (دواعى) داعيه نك جمعى اولوب نفس فعل
وياخود تركه اوزرينه حمل ايدن صفتدر (شهوات) شهوتك جمعى اولوب اشياء ملايمه يى
اراده دن عبارتدر (قوى) قوه نك جمعى اولوب افعالك مبدأى يعنى علت قريبه سيدر وياخود
زهير افراس ورواحل ايله اتباع غى وضلالده آوان صبانك غيريده قليلا تأخذ يعنى اتباع غى
وضلالات وجر اذيال بطالتده اكثر آوان صباوت وعنفوان شبابده اجتماع وتعاضد ايدن مال
ومنال واعوان واخوانى مراد ايلدى واشبو وجهين اوزره افراس ورواحلى استعاره استعارهٔ
تحقيقيه اولمش اولور زيرا افراس ورواحل ايله وجه اول اوزره دواعى مراد اولنديغى كبى معناسى
عقلا متحقق اولور زيرا دواعىٔ نفوس امور عقليه دندر ووجه ثانى اوزره اسباب اتباع غى مراد
اولنديغى كبى معناسى حسا تحقق ايدر زيرا اموال واعوان امور محسوسه دندر وسكاكى رحمه الله
تعالينك بحث حقيقت ومجاز وبحث استعارهٔ بالكنايه وتخييليه ده اولان كلامى مصنف مرحومك
ذكرايلديكى شيئه مواضع عديده ده مخالف اولمسيله مواضع مذكوره يه وانده اولان فوائده
واوزرينه وارد اولان اسئله يه اشارت ايتمك مراد ايدرك بونكيچون فصل مستقل وضعيله بيوردركه

❊ فصل عرف السكاكى الحقيقة اللغوية بالكلمة المستعملة فيما وضعت له من غير ❊
❊ تأويل فى الوضع واحترز بالقيد الاخير عن الاستعارة على اصح القولين ❊

سكاكى عليه الرحمه (حقيقت لغويه) يى من غير تأويل فى الوضع ماوضعت لهنده مستعمله اولان
كلمه در ديو تعريف ايدوب و (من غير تأويل فى الوضع) قيد اخيريله على اصح القولين استعاره دن
احتراز ايلمشدر قول اصحدن مراد استعاره موضوع له حقيقيسنك غيريده مستعمل اوله رق
مجاز لغوى اولمسيدر بوقوله كوره استعاره افراد حقيقتدن اولميوب تعريف حقيقتده احترازى
مقتضيدر واما استعاره مجاز عقليدر شويله كه تصرف امر عقليده اولوب اسدك غيرى يى اسد
قيلمقدن عبارت وكلمه ماوضع لهنده مستعمله در ديو ذاهب اولنلرك قولنه كوره استعار حقيقت
لغويه اولمسيله افراد حقيقتدن اولوب بوندن تعريفده احتراز صحيح اولمز بناء عليه اصح قولين ايله
قيد ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (فانها مستعملة فيما وضعت له بتأويل) وتعريف مذكورده ذكر
اولنان قيد اخيرايله قيد اصح اوزره استعاره دن احتراز واقع اولمسى زيرا قول مذكور اوزره
استعاره بطريق التأويل ماوضعت لهنده مستعمله در وبو تأويل افراد مشبه بهى متعارف
وغير متعارف اوله رق ايكى قسم قلمق طريقيله مشبهك جنس مشبه بهده دخولنى ادعادر امدى
مجرد (المستعملة فيما وضعت له) قيدى تعريف حقيقتدن استعاره يى اخراج ايده ميوب بلكه
من غير تأويل قوليله تقييد اولنمق لازم كاور بومقامده سكاكينك مقصودى اولمسى واجب اولان

معناى صحيح اشبو تقديراولنسان معنى اولوب لكن عباره سى بومعنايى افاده دن قاصردر زيرا ديمشدركه (وانما ذكرت هذا القيد اعنى من غيرتأويل فى الوضع ليحترزبه عن الاستعارة فنى الاستعارة تعد الكلمة مستعملة فيما وضعت له على اصح القولين ولانسميها حقيقة بل مجازا لغويا لبناء دعوى اللفظ المستعار موضوعا للمستعارله على ضرب من التأويل) امدى سكاكينك سياق عبارەسندن ظاهر اولان (على اصح القولين) قولى (مستعملة فيما وضعت له) قولنه متعلق اولوب (ليحترز به عن الاستعارة) قولنه متعلق اولماميدر حالبوكه قول مذكوره تعلق صحيح اولەمز زيرا (مستعملة) قولنه تعلق تقديرده استعارەنك ماوضعت لهنده مستعمله اولمقلغى انجق اصح قولين اوزره اولوب اما قول غيراصح اوزره استعاره ماوضعت لهنده غير مستعمله اولمقلغى مفيد اولور حالبوكه حقيقت حال بووجهله اولميوب قولين استعاره نك ماوضعت لهنده مستعمله اولديغنده متفقلردر و بينلرنده اولان فرق وضعك قول اصح اوزره ادعائى وقول آخر اوزره تحقيقى اولمسندەدر چونكه سبقت ايتديكى اوزره اختلاف قولين استعاره مجاز لغوى وياخود عقلى اولمسنده اولوب يوخسه استعارەنك ماوضعت لهنده مستعمله اولمسنده اولميه رق فى الجمله ماوضعت لهنده مستعمله اولديغنده قولين متفقدر واكر وضعدن وضع حقيقى مراد اولنسه بوصورتده اصح قولين اوزره اولمز زيرا بروجه مشروح قول اصح اوزره وضع ادعائيدر وبالفرض قول اصح اوزره وضع استعاره تحقيقيدر ديلمك لازم كلسه بوحالده (من غير تأويل) قوليله نه كيفيتده خروج ايدركه مفروضمز قول اصح اوزره استعاره وضع تحقيقى ايله ماوضعت لهنده مستعمله اولمسيدر بوصورتده توجيه عبارهٔ سكاكيده وجه صحيح (على اصح القولين) قولنك (ليحترزبه عن الاستعارة) قولنه متعلق اولمسنى اختياراليله كلامك قلق واضطرابنى ارتكاب ايلمكدر وجه اضطراب (على اصح القولين) قوليله متعلق اولان (ليحترزبه عن الاستعارة) بيننى (فنى الاستعارة تعد الكلمة مستعملة فيما وضعت له) قوليله و (لانسميها حقيقة) ايله (تعد الكلمة الخ) قولى بيننى (على اصح القولين) كلاميله فصل ايدوب نظم كلام مختل اولەرق موجب تعقيد اولمسيدر قال رحمه الله تعالى (وعرف المجاز اللغوى بالكلمة المستعملة فى غيرماوضعت له بالتحقيق فى اصطلاح به التخاطب مع قرينة مانعة عن ارادته) وسكاكى مجاز لغوى بى تخاطب كندوسيله اولان اصطلاحده ماوضعت له حقيقىسى اولان معنايى ارادەدن مانعه اولان قرينه موجود اولەرق اصطلاح مذكورده ماوضعت له حقيقىسى اولان معنانك غيريده استعمال اولنسان كلمەدر ديو تعريف ايلدى سكاكينك عبارەسى (الكلمة المستعملة فى غيرماهى موضوعة له بالتحقيق استعمالا فى الغير بالنسبة الى نوع حقيقتها مع قرينة مانعة عن ارادة معناها فى ذلك النوع) اولوب (بالنسبة) قولنده باغيره متعلقدر (وفى الغير) قولنده لام عهد ايچوندر يعنى مجاز لغوى لغت وياخود شرع وياعرفده كلمه كندوسيچون وضع اولنسان معنانك غيريده مستعمله اولان كلمەدر وغيريتى او كلمەنك نوع حقيقتنه نسبتله اولوب حتاكه اكر كلمەنك نوع حقيقتى لغوى اولورسه معناى لغويسنك غيريده استعمال اولنمش اولمسيله مجاز لغوى اولور واكر شرعى اولورسه كلمه معناى شرعيسنك غيريده واكر عرفى اولورسه معناى عرفيسنك غيريده مستعمل اولور واونوعده اولان معناسنى ارادەدن مانعه اولان قرينەنك وجودى دخى لازمدر الحاصل (بالنسبة الى نوع حقيقتها) قولى اصطلاح آخرده ماوضع لهى اولان معناده استعمال اولنان مجازى ادخال ايچوندر نته كيم تفصيلى تعريف مجازده مرور ايتمشدر امدى بوقيد نه زمانكه (فى اصطلاح به التخاطب) قولمز منزلەسنده اولوب و (فى اصطلاح به التخاطب) تعبيرى اوضح ومقصوده ادل اولديسه مصنف قيدمذكور مقامنده (فى اصطلاح به التخاطب) ايله تعبير وعبارهٔ سكاكى بى بووجه حسنله تغيير ايلمشدر ولله دره قال رحمه الله تعالى (وانى بقيد التحقيق ليدخل فيه الاستعارة على مامر) وسكاكى تعريف مجازده مجاز لغوى اولان استعارەنك دخوليچون (فى غير ماوضعت له) قولنده اولان وضعى (بالتحقيق) قوليله تقييد ايلدى وبوقيدك استعارەيى تعريف

مجازده ادخاله مدار اولمسى مرور ايتديكى اوزره استعارەنك ماوضعت لهنده استعمالى بطريق التأويل اولوب حقيقة موضوع لهنده مستعمل اولمديغنه مبنيدر يعنى ماسبقده ايضاح لوانديغى وجهله استعاره هرنقدر معناى موضوع لهنده مستعمله ايسه ده لكن مستعمل اولديغى معنى حقيقة موضوع لهى اولميوب بلكه افراد حقيقتدن عد وادعا ايتمك تأويليله معناى موضوع لهيدر امدى اكر (ماوضعت له) قولى (بالتحقيق) قيديله تقييد اولنمسه تعريف مجازده استعاره داخل اولميوب افرادنى جامع اولەمز ايدى زيرا بطريق التأويل ماوضعت لهنده مستعمله اولديغندن استعاره ايچون على الاطلاق (انها مستعملة فى غير ماوضعت له) دينلمك صادق اولمز وبوكلام واضح اولوب لكن سكاكينك بومقامده اولان عبارەسى مضطربدر شويله كه سكاكى (وقولى بالتحقيق احترازان لايخرج الاستعارة) ديوب بوايسه فاسددر زيرا مفهوم عباره (بالتحقيق) لفظى استعارەنك خروج ايتمامسندن احتراز ايچوندر ديمك اولوب حالبوكه مراد خروج استعارەدن احتراز اولوب عدم خروجندن احتراز دكلدر بوحالده لفظ لانك ﴿ لئلا يعلم ﴾ قول شريفنده وقوعى وجهله زائده اولمسى ايجاب ايدر شارح مرحومك بوسؤالى احتراز كلمەسنك لفظا ويا تقديرا عن ايله عدم استعمالى خلاف ظاهر اولمسيله سكاكينك (ان لايخرج) قولنى (عن ان لايخرج) تقديرنه مبنى اولوب اكر لام تقديريله (لئلا يخرج) مفهومنده اولسه بوسؤالدن وارسته اولور وينه سكاكى (وقولى استعمالا فى الغير بالنسبة الى نوع حقيقتها احتراز عما اذا اتفق كون الكلمة مستعملة فيما وضعت له لا بالنسبة الى نوع حقيقتها كما اذا استعمل صاحب اللغة لفظ الغائط فى فضلات الانسان مجازا اوصاحب الشرع لفظ الصلوة فى الدعاء مجازا اوصاحب العرف لفظ الدابة فى الحمار مجازا) ديوب بوقولى دخى فاسددر زيرا مفهوم كلامى تعريفده اتيان ايلديكى (استعمالا فى الغير بالنسبة الى نوع حقيقتها) قولى مثلا صاحب لغتك لفظ غائطى مجازا نجسده وياخود صاحب شرعك صلاتى كذلك مجازا دعاده وياخود صاحب عرفك لفظ دابه يى ينه مجاز اجارده استعمال ايتملرى كبى كلمەنك نوع حقيقتنه نسبتله اولميەرق نوع حقيقتنك غيريه نسبتله مستعمل اولمسى صورتندن احتراز ايچون اولمسندن عبارت اولوب حالبوكه بومثالولر افراد مجازدن اولمسيله بونلردن احتراز ايچون مساغ صحت اولەمز بوحالده كلام حذف مضافه حمل ايله (احتراز عن خروج ماذا اتفق) تقديرنده اولمسى لازم كلور قال رحمه الله تعالى (ورد بان الوضع اذا اطلق لايتناول الوضع بالتأويل) وسكاكينك كلامى وضع ووضعدن مشتق اولان شى مطلق اولەرق ايراد اولنديغى وقتده تأويل ايله اولان وضعه شامل اولمزكه حتى بوقيده احتياج مس ايتمش اولسون ديو رد اولندى زيرا سكاكى كندوسى وضعى (تعيين اللفظ بازاء المعنى بنفسه) قوليله تفسير ايدوب (بنفسه) قولله قرينه ايله معناى مجازيسى ازاسنه معين اولان مجازدن احتراز ايلدم ديمشدر ومحل اشتباه دكلدركه اسدك رجل شجاع اوزره دلالتى ورجل شجاع ازاسنه تعيينى انجق بواسطة القرينه در بوتقديرده وضعى تعريف حقيقتده عدم تأويل ايله وتعريف مجازده حقيق اولمسيله تقييده حاجت يوقدر مكركه بوقيدلردن زيادهٔ ايضاح مراد اولنوب تتميم حد قصد اولنميه ومرادى اشبو زيادهٔ ايضاح اولديغى صورتده (ليحترز عن كذا وكذا) قولى تجوز وتسامحه مبنى اولوب (ليحترز) قولندن مراد (ليتضح الاحتراز) اولمش اولور ومصنفك بوايرادنه جواب ويرلمشدركه عند الاطلاق وضعك وضع بالتأويله عدم تناولى مسلم اولميوب وتفسير وضعده مأخوذ اولان (بنفسه) قيدى مجاز مرسلدن احترازه صالح اولەرق استعارەدن احترازه غير صالحدر زيرا استعارەده تعيين لفظ بحسب الادعا بنفسه ازاء معنايه اولوب نصب قرينه بالكز تعيين دلالت ايچون اولمسيله مشتركده اولديغى كبى وضعه منافى دكلدر چونكه استعارەده مستعير اولان كيمسه افراد اسد برى متعارف وديكرى غير متعارف اولەرق ايكى قسم اولديغنى ادعا ايدر ونصب قرينه مراد اولان غير متعارفى تعيين ايتمك اوزره متعارفى نفى ايچون

اولوب يوقسه متعارف وغير متعارفدن اعم اوله رق مطلقا نفى اسد ايچون دكلدر والا ادعاى مذكور مستقيم اولميه رق استعاره اوله مز لكن بو جوابك ضعفى غير خفى اولوب اولا (بنفسه) قيدى مطلق مجازى اخراج ايچون اولديغى مفتاحك (قولى بنفسها احتراز عن المجاز اذ اعينته بازاء ما اردته بقرينة فان ذلك التعيين لا يسمى وضعا) عباره سنك صراحتيله معلومدر وثانيا قرينهٔ مجاز مطلقا دلالت ايچون اولوب مشترك بونك خلافنده اوله رق مشتركده قرينه تعيين مراد ايچوندر وثالثا استعاره ده لفظك ازاء معناى مجازى يه تعيينى بسبب القرينه اولمسيله تعيين لفظ بنفسه اولمسى ادعايه محل يوقدر ورابعا وضعدن متبادر اولان وضع تحقيقى اولوب ادعائى دكلدر قال رحمه الله تعالى (ورد بان التقييد باصطلاح التخاطب لابد منه فى تعريف الحقيقة) و بنه كلام سكاكى رد اولنمشدر كه مثلا عرف شرع ايله مخاطب اولان كمسه نك مجازا دعاده استعمال ايلديكى لفظ صلاتى اخراج ايچون تعريف حقيقتده وكذلك لفظ مذكورى ادخال ايچون تعريف مجازده (باصطلاح التخاطب) قوليله وياخود بو معنايى افاده ايده جك برلفظ ايله تقييد لازم كاور زيرا هرنقدر اصطلاح مذكورده ماوضع لهى دكلسه ده لكن فى الجمله يعنى اصطلاح آخرده ماوضع لهى اولان معناده مستعملدر وبو وضعده تأويل يوقدركه حتى (من غير تأويل) قيديله خروج ايتسون زيرا تأويلك معناسى ذكرى مرور ايلديكى اوزره تصرف عقلى ايله ماوضع لهك غيرى بى ماوضع لهندن قسم آخر قيله رق ماوضع لهده ادخالنى ادعادن عبارت اولوب اشبو صورت نقضده اولان وضع ايسه تأويلدن عارى اوله رق وضع حقيقيدر ومن غير تأويل قيدى اخراج استعاره يه مختصدر امدى تعريف حقيقتده بو قيدك اهمالى مخل تعريف اولوب حاصلى اغيارنى مانع اولمز لكن غير خفيدركه اشبو قيدك تعريف حقيقتده اخذى ذكر اولنان (باصطلاح به التخاطب) عباره سيله ممكن اولوب يوقسه صاحب مفتاحك ذكر اولنديغى اوزره تعريف مجازده ايراد ايلديكى (بالنسبة الى نوع حقيقتها) عباره سيله تقييدى ممكن اوله مز زيرا اكر (هى الكلمة المستعملة فيما وضعت له استعمالا فيه بالنسبة الى نوع حقيقتها) وياخود (الى نوع مجازها) دينلسه (توقف الشئ على ما يتوقف عليه) معناسنجه اولده بلا واسطة وثانيده بواسطة دور لازم كاور زيرا (بالنسبة الى نوع حقيقتها) تقديرنده لزوم دور ظاهردركه حقيقى حقيقتله تعريف اولور و (بالنسبة الى نوع مجازها) دينلديكى صورتده لزوم دور حقيقتك تعريف مجازده مأخوذ اولمسى جهتندر زيرا مجاز لغوى بى (هى الكلمة المستعملة فى غير ما هى موضوعة له بالتحقيق استعمالا فى الغير بالنسبة الى حقيقتها) قوليله تعريفاتمسيله علم بالمجاز علم بالحقيقته توقف ايدر زيرا حقيقت تعريف مجازدن جزدر بو صورتده مجاز دخى تعريف حقيقتده اخذ اولنسه رق (الكلمة المستعملة فيما وضعت استعمالا فيه بالنسبة الى نوع مجازها) دينلسه علم بالحقيقة علم بالمجازه توقف ايدر بو ايسه دور باطلدر وبعضيلرك اشبو ايراد مصنفدن جوابده قيد مذكور تعريف حقيقتده مراد اولوب لكن بو قيدك تعريف مجازده ذكريله اكتفا ايلمشدر زيرا حقيقتدن بحث مقصود بالذات دكلدر ديملرى قطعا ملتفت اولميوب زيرا بيتلرنده شايع اولان متقدم ايله متأخرده اكتفا اولنه رق عكس دكلدر خصوصيله تعريفاتده بيانه كمال عنايه دن ناشى اكتفا اصلا جائز اوله مز وكذلك بعض اخرك (الوضع) لفظنك لام عهد ايله تعريفى بو قيددن اغنا ايلمشدر ديملرى دخى غير ملتفتدر زيرا ديرزكه كلمه فنى وضع ايله موضوع لهى اولان معناده مستعمل ايسه وضع معهوددن مراد او وضع اولوب مخاطبه كنديده واقع اولان وضع دكلدر زيرا وضع معهوددن مراد اشبو ما به التخاطب اولديغنه بر دليل يوقدر وتسليم اولنسه كه بيتلرنده اولان شيوعه مبنى وضع ايله ما به التخاطب اولان وضع مراد اولسون ينه دفع انتقاضده فائده ويرميوب مادامكه سكاكينك (فيما هو موضوعة له) قولنده اولان (موضوع) ما به التخاطب اولان وضع ايله تقييد اولنمدقجه تعريف تمام اولمز زيرا دعاده مستعمله اولان صلات اوزرينه (انها كلمة مستعملة فيما هى موضوعة له

فى الجمله من غير تأويل فى الوضع الذى يقع به التخاطب) دينلك صادق اولور زيرا لفظ مذكور هرنقدر دعاده كندوسيله تخاطب اولان وضع شرعيده مستعمل دكلسه ده وضع مذكور ده من غير تأويل وضع لغوى ايله موضوعه اولديغى معناده استعمال اولنمشدر زيرا وضع مذكور تحقيق اولوب وضع تأويلى دكلدر امدى تعريف حقيقتدن بونك امثالنى اخراج ايچون (فيما هى موضوعة له) قولندن مستفاد اولان وضعك كندوسيله تخاطب اولان وضع اولمسيله تقييد ايدلمسى اقتضا ايلر فساد تعريفدن مراد ايسه بوندن عبارتدر بلكه ايراد مذكوردن جواب صالح بودركه اختلاف اضافات ايله مختلفه اولان شيلرك تعريفاتنده (من حيث هو كذلك) قيديله تقييد ايدلمسى لابد اولوب ومعرفك اضافى اولديغى معلوم اولمسى واسطه سيله بو قيد چوق كره لفظدن حذف اولنور نته كيم منطقيون كليات خمسه نك تعريفاتندن اسقاط ايله مثلا جنسى تعريفده (كلى مقول على كثيرين مختلفين بالحقيقة فى جواب ما هو) قوللريله اكتفا ايلمشلردركه (فى جواب ما هو من حيث هو كذلك) تقديرنده در وكذلك متقدمينك دلالت ثلثه نك تعريفلرنده قيد مذكورى لفظا حذف ايلدكلرى اوائل فن بيانده مرور ايلمشدر ومعلومدركه بر كلمه بر معنايه نسبتله بعضا حقيقت و بعضا مجاز اولوب لكن وضعين حسبيله اولور يعنى برلفظ بر معنايه نسبتله مثلا وضع لغتده حقيقت وعرفده مجاز اولور نته كيم مرور ايتمشدر خصوصيله حكمك وصفه تعليقى حيثيتنى مشعر اولوب مثلا (الجواد لا يخيب سائله) قولى (من حيث انه جواد) يعنى جواد اولان كمسه نك سؤال واستعطا ايدن شخصى تخييب ونوميد ايتمامسى جواد اولديغى حيثيتدن ديمكدر امدى بو محلده معنى (ان الحقيقة هى الكلمة المستعملة فيما هى موضوعة له من حيث انها موضوعة له) اولمش اولور وحيث كلمه سى اطلاق وتقييد وتعليلده مستعمل اوله رق اول مثلا ماهيت ايچون من هى هى وثانى مثلا تعريف علم طبده (ما يبحث فيه عن بدن الانسان من الصحة والمرض لا مطلقا بل من هذه الحيثية) وثالث مثلا (الماء يبرد وجود الانسان من حيث انه بارد) قوللرى كبيدر وبو مقامده اطلاق ايچون اوله رق مع قطع النظر عن امر آخر مفادنده اولوب كندوسيله شئ آخر معتبر دكلدر ديمك اولور بو صورتده معناى تعريف (الكلمة المستعملة فيما هى موضوعة له من غير اعتبار امر آخر) يعنى حقيقت كندوسيله امر آخر اعتبار ايتمكسزين معناى ماوضع لهنده استعمال اولنان كلمه در ديمك اولور امدى بو مفهوم اوزره شارعك دعا معناسنده استعمال ايلديكى لفظ صلات تعريفدن خروج ايدر زيرا شارعك لفظ مذكورى دعاده استعمالى دعا ايچون موضوعه اولديغى حيثيتدن اولميوب والا قرينه يه محتاج اولمزدى بلكه دعا لفظ صلاتك وضع شرعده اولان معناى موضوع لهى ايچون لازم اولديغى حيثيتدن مجازا استعمال ايلمسيله استعمالى بو اعتبار ايله مقيددر اكر سؤال اولنورسه كه بو صورتده تعريف مجازده دخى بو قيد ترك اولنمق لايق اولوردى جوابنده ديرزكه اولا اصل اولان قيد مذكورك ذكرى اولوب و بزم ذكر ايلديكمز اعتبار قيد حيثيت انجق مقام اعتذارده در وثانيا اكر تعريف مجازده قيد مذكور ترك اولنسه معنى (انه الكلمة المستعملة فى غير ما هى موضوعة له من حيث انه غير ما هى موضوعة له) يعنى موضوع لهنك غيرى اولديغى حيثيتدن موضوع لهنك غيرنده مستعمله اولان كلمه در ديمك اولور حالبوكه مجازك موضوع لهك غيرنده استعمالى موضوع لهك غيرى اولديغى حيثيتدن اولميوب بلكه موضوع لهى ارادهدن مانعه اولان قرينه ايله برابر موضوع لهه نوع علاقه ايله متعلق اولديغى حيثيتدن اوله رق بو اعتبار ايله مقيددر بو جهتدن ناشى قيد مذكورك تعريف حقيقتده تركى جائز اولوب مجازده جائز اولمامشدر وينه سكاكى اوزره تعريف مجازده غلط داخل اولمسيله اعتراض اولنوب (على وجه يصح) قوليله تقييده لزوم كوسترلمشدر وخفى اولمسونكه بو غلطله مراد سبق لسان ايله سهو اولميوب بلكه عن قصد صادر اولان لغتده خطادر وبو سؤالدن جوابده غلط (مع قرينة مانعة عن ارادة معناها) قيديله خروج ايدر زيرا غلطده

موضوع لهك عدم ارادەسی اوزره قرینه نصب اولنمز دینلمشدر لکن بوجواب غلطدر زیرا برکسه عندنده اولان کتابه اشارت ایدرك خذ هذا الفرس قولیله خطاب ایلسه کتابه اشارتی فرس ایله معنای موضوع لهنی مراد ایتدیکنه قرینهٔ قاطعەدر و (اکتب هذا الفرس) قولیده بویلەدر زیرا لفظ مذکوری لغتده خطا اولەرق استعمالی انجق برقرینهٔ حالیه و یامقالیەنك وجودیله معلوم اولور قال رحمه الله تعالی (وقسم المجاز الی الاستعارة وغیرها) وسکاکی رحمه الله تعالی مجازی استعاره وغیریسنه تقسیم ایلمشدر بوعبارەده شارح مرحوم (وقسم المجاز) قولنی (ای المجاز اللغوی الراجع الی معنی الکلمة المتضمن للفائدة) قولیله تقیید ایلیوب (لغوی) قیدیله مجاز عقلی یی و (الراجع الی معنی الکلمة) قولیله کلمەنك حکمنده یعنی قریبا ذکر اولنەجغی اوزره ﴿ واسئل القریة ﴾ قول شریفنده واقع اولدیغی کبی اعرابده اولان مجازی و (المتضمن للفائدة) قولیله (استعمال المقید فی المطلق) طریقیله اولان مجازی اخراج ایتمشدر زیرا مثلا مشفری شفهٔ انسان اوزره اطلاق کبی (اطلاق المقید علی المطلق) طریقیله اولان مجازده توسعهٔ لغتدن ماعدا برفائده یوقدر ومجازك استعاره وغیریسنه صورت تقسیمی اکر مجاز تشبیهده مبالغهیی متضمن اولورسه استعاره والا استعارەنك غیریسی اولدیغی طریقیله در قال رحمه الله تعالی (وعرف الاستعارة بان تذکر احد طرفی التشبیه وترید به الاخر مدعیا دخول المشبه) وسکاکی رحمه الله تعالی استعارەیی مشبهك مشبه به جنسنده دخولنی ادعا ایتدیکك حالده طرفین تشبیهدن برینی ذکر ایدوب اشبو طرف مذکور ایله متروك اولان طرف آخر مراد اولنمسیله تعریف ایتمشدر مثلا رجل شجاعی اسد جنسندندر دیو ادعا ایدرك بوادعایه مبنی مشبه بهه خاص اولان اسم جنسنی یعنی لفظ اسدی رجل شجاع ایچون اثبات ایدوب رجل شجاعی مراد ایتدیکك حالده (فی الحمام اسد) دیرسین ومثلا منیه ایچون سبعیت ادعاسیله منیه ایله سبع مراد ایدرك منیه ایچون مشبه به اولان سبع خواصندن اظفاری اثبات ایدوب (انشبت المنیة اظفارها) دیرسین بوصورتده اسم اسدی حیوان مفترس مکتسبی اولدیغی کبی شخص شجاع دخی اکتسا ایلمش اولور ومثال ثانیده مع الاظفار منیه سبع موضعنده بروز وظهور ایتمش اولور ومنیەنك معرض مذکورده بولنمسی منیه ضار ونافع بیننی فرق ایتمیەرك نفوسی اغتیال واهلاك ایتمسنده سبعه مشارك اولمسیله منیه اسده مماثل اولوب بینلرنده فرق اولمیەرق ذی ناب ومخلب اولمسی جدیر ولایق اولدیغی ابراز وبیان معرضندەدر نته کیم شان عاریتده بویلەدر زیرا مستعیر اولان کسه شئ مستعار ایله برابر مستعارمنه معرضنده ابراز اولنوب فقط مستعار منه مالك ومستعیر غیر مالك اولمقدن ماعدا بینلرنده تفاوت اولمز ومشبه به کرکسه مذکور اولسون وکرکسه متروك اولسون مستعار منه تسمیه اولنوب واسم مشبه به مستعار ومشبه بهه تشبیه اولنان شی یعنی مشبه مستعارله تسمیه اولنور اشته بومذکور کلام سکاکی اولوب بوکلامی استعارهٔ بالکنایەده مستعار منه سبع متروك ومستعار لفظ سبع ومستعارله منیه اولدیغنه دلالت ایدر ومناسبت تسمیەده اولان کلامی مستعار لفظ سبع اولمیوب بلکه منیه یه اثبات اولنان مثلا لفظ اظفار اولدیغنی اشعار ایدر وکلام سکاکیدن بونلرك جمیعسنه منافی اولان تحقیقات قریبا ایراد اولنور الحاصل قومك زعمی اوزره تحقیق استعارهٔ بالکنایەده سکاکیدن خبط وخلل واقع اولمشدر قال رحمه الله تعالی (وقسمها الی المصرح بها والمکنی عنها یعنی بالمصرح بها ان یکون المذکور هو المشبه به وجعل منها تحقیقیة وتخییلیة وفسر التحقیقیة بمامر) وسکاکی مرحوم استعارەیی مصرحه ومکنیەیه تقسیم ایدوب مصرحه ایله کندوسنده یالکز مشبه به مذکور اولان استعارەیی مراد ایلدی واستعارهٔ مصرحەدن بعضیسنی تخییلیه وتحقیقیه قیلدی وبیت زهیرده ذکری سبقت ایلدیکی اوزره برقسم آخر ذکر ایدرك (الاستعارة المحتملة للتحقیق والتخییل) تسمیه ایلدیکی جهتله مصنف (قسمها الی التحقیقیة والتخییلیة) تعبیر ایتمیوب (وجعل

منها) تعبیر ایلدی زیرا تحقیقیه وتخییلیه دن فهمه متبادر اولان قطعیا بونلردن بریسی اولوب تحقیق وتمثیله محتمل اولان قسمه عدم شمولیدر وتحقیقیەیی مرور ایتدیکی وجهله مشبه متروکك حسا ویاخود عقلا متحقق اولمسیله تفسیر ایلدی قال رحمه الله تعالی (وعد التمثیل منها ورد بانه مستلزم للترکیب المنافی للافراد) وسکاکی (اراك تقدم رجلا وتؤخر اخری) قولنده اولدیغی کبی علی سبیل الاستعاره اولان تمثیلی تحقیقیەدن عد ایلدی زیرا استعارهٔ مصرحهٔ تحقیقیه قسمنده (ومن الامثلة استعارة وصف احدی صورتین منتزعتین من امور او وصف صورة اخری) دیو قطعیا بیان یعنی امور عدیدەدن انتزاع اولنان صورتیندن برینی صورت اخرایه استعاره دخی امثلهٔ تحقیقیەدن اولدیغنی اتیان ایلدی وسکاکینك تمثیلی استعارهٔ مصرحهٔ تحقیقیەدن عد ایلمسی رد اولنوب تمثیل افراده منافی اولان ترکیبی مستلزم اولمسیله مجاز مفرد اقسامندن برقسم اولان استعارەدن عدی صحیح دکلدر دینلدی زیرا تنافئ لوازم تنافئ ملزوماته دلالت ایدر والا عند وجود اللازم وجود ملزوم ضروری اولمسیله اجتماع متنافیین لازم کلور الحاصل تمثیله ترکیب وحقیقة افراد لازم اولوب ولزومین بینده یعنی ترکیب ایله افراد میانده منافات اولمسیله ملزومین اولان تمثیل وحقیقت بینلرنده دخی منافات تحقق ایدر والا اجتماع متنافیین لازم کلور وبوسؤالدن جواب صواب بودرکه سکاکی تمثیلی مطلق استعارەدن برقسم قیلوب یوخسه مجاز مفرد اولان استعاره اقسامندن عد ایلمامشدر ومجاز مفردك استعاره وغیریسنه قسمندن هر براستعاره مجاز مفرد اولمق لازم کلمز نته کیم (الابیض اما حیوان اوغیره) دینلور حالبوکه حیوان بعضا ابیض اولوب وبعضا اولمز وخصوصیله سکاکینك مطلق استعارەیی (الکلمة المستعملة فی غیر ما وضعت له) قولیله معرف اولان مجاز مفرد اقسامندن قلمدیغنه تعریف مجازدنصکره مجاز عند السلف ایکی قسم اولوب بری لغوی ودیکری عقلیدر ولغوی ایکی قسم اولوب بریسی معنای کلمەیه ودیکری حکم کلمەیه راجعدر ومعنایه راجع اولان ایکی قسم اولوب بریسی فائدەدن خالی ودیکری فائدەیی متضمندر وفائدەیی متضمن اولان ایکی قسم اولوب برقسمی استعاره ودیکری غیر استعارەدر دیو تحقیقاتی قطعیا دلالت ایدر زیرا مجاز عقلی وحکم کلمه یه راجع اولان مجاز (الکلمة المستعملة فی غیر ما وضعت له) تعریفیله معرف اولان مجازده داخل اولمدقلری ظاهر ومعلوم اولمسیله (الکلمة المستعملة الخ) قولیله معرف اولان مجاز مورد قسمت اولمدیغی مستفاد اولور وبوسؤاله وجوه سائره ایله دخی جواب ویرلمشدر جواب اول کلمه بعضا مرکبه عام اولەرق لفظه دخی اطلاق اولنەرق مثلا کلمهٔ توحیده (کلمة الله) دینلمسیله تعریف مجازده اولان کلمەنك مفرد ومرکبه شمولیچون لفظ معناسنه حملی غیر ممتنع وبوحالده تمثیل دخی اقسام معرفده داخل اولور لکن بوجواب محل نظردر زیرا اصطلاح عربیەده کلمەنك لفظده استعمالی مجاز اولوب من غیر قرینة تعریفده اعتباری غیر صحیح ومع هذا استعارەیه منقسم اولان مجاز فی المفرد اولدیغی کلام سکاکیده صریحدر وتسلیم ایدلمکه کلمه مرکبه عام اولسون لکن دیرزکه کلمه ایله مفرد ومرکبه عام اولان معنی مراد اولندقدنصکره اکر وضع ایله وضع شخصی مراد اولنورسه مرکب وضع شخصی اولمدیغی جهتله تعریفنده داخل اولمز اکر شخصی ونوعیدن عام اولان وضع مراد اولنورسه علم اصولده مثبین اولدیغی اوزره مجازات وضع نوعی ایله معنای مجازی ازاسنه موضوع اولەرق بوصورتده تعریف حقیقتده مجاز داخل اولور جواب ثانی تمثیل ترکیبی مستلزم اولدیغی مسلم اولمیوب بلکه تمثیل تشبیه تمثیلی اوزرینه مبنی اولان استعارەدر وتشبیه تمثیلی بعضا طرفینی مفردین اولور نته کیم ﴿ مثلهم کمثل الذی استوقد نارا ﴾ نظم جلیلنده واقع اولمشدر بوجواب دخی محل نظردر زیرا بومثاله مشبه بهك استعارهٔ تمثیلیه واقع اولمسی ثابت اولمق لازم کلسه بوجواب مصنفك تمثیل ترکیبی مستلزم اولدیغی ادعا ایتمسنه بناء کلام مصنفی ردده صالح اولوب توجیه کلام سکاکی یه صالح اولمز زیرا سکاکی (اراك تقدم رجلا وتؤخر اخری) قولنی حقیقیەدن عد ایلمشدر بوکلام ایسه

مشبه‌بهدن مفردله تعبیر اولنسان تمثیلدن اولمدیغی ومفرداتندن برمفرد ده مجاز اولمیوب بلکه مجاز معنای اصلیسنده استعمال اولنمدیغی جهتله نفس کلامده اولدیغی غیر مشکوکدر والحاصل اکر تمثیل ترکیبی مستلزم اولمزسه افرادی دخی مستلزم اولمیوب بوجهتی اعتراضده کافیدر جواب ثالث کلمه‌نك برشیئه اضافه سی ویاخود هزار اشیایه اقتران وتقییدی کلمه‌یی کلمه اولمقدن اخراج ایده میه‌جکی جهتله اشبو (اراك تقدم رجلا وتؤخر اخری) قولنده استعاره تارة اخری تأخیره مقترن اولان رجله اضافه قلنان تقدیم اولوب مستعارله تردد اوله‌رق بوصورتده تردد موضوع لهنك غیریده مستعمله اولان کلمه اولور بوجواب دخی کندوسیچون غایت اشتهار وحذاقت اولان صدرالشریعه کبی برذاتك کلامی ایسه‌ده غایت سقوطده‌در زیرا مجزومدرکه (تقدم رجلا وتؤخر اخری) قولنده اولان تقدم لفظی معنای اصلیسنده مستعمل اوله‌رق مجاز انجق بوکلامك معنای اصلیسنك غیریده استعمالنده اولوب ومعنای اصلیسی لاجل الذهاب قائم وایستاده اوله‌رق تارة ارادهٔ ذهاب ایله رجلنی تقدیم وتارة عدم ارادهٔ ذهاب ایله تأخیر ایدن شخصك صورت تردیدیدر وحقیقت حال بووجهله اولدیغی علم بیانده حظ ومسلکی اولان ذوات ایچون امر ظاهردر قال رحمه الله تعالی (وفسر التخییلیة بما لا تحقق لمعناه حسا ولا عقلا بل هو صورة وهمیة محضة کلفظ الاظفار فی قول الهذلی (واذا المنیة انشبت اظفارها) فانه لما شبه المنیة بالسبع فی الاغتیال اخذ الوهم فی تصویرها بصورته واختراع لوازمه لها فاخترع لها مثل صورة الاظفار ثم اطلق علیها لفظ الاظفار) وسکاکی تخییلیه‌یی مالا تحقق لمعناه حسا الخ) قولیله تفسیر ایلدی یعنی استعارهٔ تخییلیه برشیدرکه نه حسا ونه عقلا معناسیچون تحقق یعنی انکیچون برمعنای متحقق عقلی وحسی اولمیوب بلکه تحقیق عقلی وحسیدن کندوسنه برشی مختلط ومشوب اولمیان محض صورت وهمیه‌در مثلا هذلینك (واذا المنیة انشبت اظفارها) قولنده اولان لفظ اظفار کبی زیرا هذلی نه زمانکه منیه‌یی اغتیال واهلاکده سبعه تشبیه ایلدیسه وهم منیه‌یی صورت سبعده تصویره ولوازم سبعی وخصوصیله نفوس اغتیال سبعك قوامی کندوسیله اولان شیئی منیه ایچون اختراعه اخذ وشروع ایدرك منیه ایچون اظفار محققه صورتنه مماثل برصورت اختراع ایدوب بعده صورت اظفار محققه‌نك مثل مخترعی اولان اشبوصورت وهمیه اوزره لفظ ظفاری اطلاق ایلدی بوصورتده استعارهٔ تصریحیه اولور زیرا مشبه‌به اولان اظفار محققه اسمی مشبه اولوب صورت اظفار محققه‌یه شبیه اولان صورت وهمیه اوزره اطلاق ایلدی قرینه اظفارك منیه‌یه اضافه‌سیدر امدی عندالسکاکی استعارهٔ تخییلیه استعارهٔ بالکنایه‌یه تابع اولمق واجب اولمیوب واشبو عدم وجوبدن ایچون مفتاحده استعارهٔ تخییلیه‌یی (اظفار المنیة الشبیهة بالسبع) و (لسان الحال الشبیهة بالمتکلم) و (زمام الحکم الشبیهة بالناقة) قوللریله تمثیل ایدرك استعارهٔ تخییلیه استعارهٔ بالکنایه‌سز یالکز اظفار ولسان وزمامده اولمسیچون امثلهٔ مذکوره‌ده تشبیهی تصریح ایلدی ومصنف ایضاحده تخییلیه‌نك استعارهٔ بالکنایه‌یه تابع اولمیه‌رق وجودنی قطعیا استبعاد وکلام بلغاده بونك ایچون مثل اولمدیغی ایراد ایدوب ابی تمامك (لا تسقنی ماء الملامة فاننی * صب قد استعذبت ماء بکاء) قولنده سکاکی رحمه الله تعالی لفظ ماء استعارهٔ تخییلیه اولوب استعارهٔ مکنی عنهایه تابع اولمدیغی وبوده ابی تمام ملام ایچون ملامك نفسده قوام سریانی وملامدن نفسك تأثیری کندوسیله اولان مایه شبیه برشی توهم ایدوب مانك ملامه اضافه‌سی قرینه‌سیله اشبو امر وهمی ایچون اسم مایی استعاره ایتمش اولدیغی بیان وبلا استعارهٔ بالکنایه استعارهٔ تخییلیه اکتسای حسن بلیغ ایده‌میه‌جکنه بناء بوصورتی استهجان ایتمیله مصنف رحمه الله تعالی سکاکینك اشبو کلام ابی تمامی بوصورته حمل ایتمسی بردلیله مستند اولمیوب زیرا جائزکه ملامی ظرف شرابه تشبیه ایتمش اولسون بوصورتده استعارهٔ بالکنایه اولوب بعده مایی ملامه اضافه‌سی استعارهٔ تخییلیه اولور ویاخود ملامی مایه تشبیه ایدوب (لجین الماء) قولنده اولدیغی کبی مشبه‌بهی مشبهه اضافه ایتمش اولسون

بوصورتده استعاره دن برشی اولمز لکن بوتقدیرین اوزره دخی بنه تشبیه مذکور مستهجندر زیرا بوصورتلرده لایق وتشبیه ملامه مناسب اولان ملامی ظرف شراب مکروهه ویاخود نفس شراب کریهه تشبیه اولوب حالبوکه لفظ بیت بوکا دلالتدن عاری اوله‌رق مدلول لفظ مطلق ظرف ویاخود مطلق مایه تشبیهدر دیو زعم ایلمشدر مفهوم بیت تأثیر آتش عشق ومحبتله فرط حزن وبکا سندن طولانی حقنده متصدیٔ لوم وتعییب اولان شخصه خطاب اولوب ماء بکایی استعذاب واستطابه سندنناشی ماء ملایم ایله اسقا اولنمامسنی یعنی آب بکا ایله ریان ومدار تسکین حرارت عشق اولمق اوزره کریان اوله‌رق بو باده لوم وتعییر موجب تأثیر اولمیوب آب ملام نظر التفاتندن ساقط اولمسیله کندی حالنه ترك ایدلمسنی التماس ایلمشدر . قال رحمه الله تعالی (وفیه تعسف) وتخییلیه‌نك معنای مذکور ایله تفسیرنده اعتساف وباب بلاغتده مرضی اولان طریق واضحدن میل وانحراف اولوب بلا دلیل برطاقم اعتبارات عدم الاحتیاجی التزامدن عبارتدر بعضیلرك بیان تعسفده اکر امر زعم سکاکی اوزره اولمق لازم کلسه بواستعاره‌نك تخییلیه تسمیه اولنمیوب توهمیه تعبیر اولنمسی ایجاب ایدردی دیو کلاملری غایت سقوطده‌در . زیرا حکما حکم وهمه تخییل تسمیه ایدرك شیخ علی ابن سینا شفاده وهم ایله موسوم اولان قوه حیوانده رئیس صاحب حکم اولوب لکن حکمی حکم عقلینك غیری اوله‌رق حکم تخییلی اولدیغی ذکر ایتمشدر وکذلك وهمك خیالده مکنوز اولان صور ومعانیٔ جزئیه بینی ترکیب وتفصیلده خدمت ایدر برقوه‌سی اولوب قوهٔ مذکوره عقلك استخدامی حیننده مفکره ووهمك استخدامنده متخیله تسمیه قلندیغی بیان ایلمشلردر قال رحمه الله تعالی (ویخالف تفسیر غیره لها بجعل الشیٔ للشیٔ) وتفسیر مذکور سکاکیدن غیریلرینك تخییلیه‌یی (جعل الشیٔ للشیٔ) قوللریله تفسیرینه مخالف اولور برشیئی برشیٔ ایچون قلمق مثلا شاعر لبیدك شمال ایچون ید قلمسی وهذلینك منیه ایچون اظفار اثبات ایلمسی کبیدر امدی تفسیر سکاکی اوزره شمال ایچون یده شبیهه اولان برصورت متوهمه اختراعی واجب اوله‌رق صورت مذکوره اوزره اطلاق ید استعارهٔ تصریحیهٔ تخییلیه ولفظ یدی ماوضع لهنك غیریده استعمال اولور وسکاکینك غیریسی عندنده استعاره شمال ایچون اثبات یددن عبارت اولوب لفظ ید معنای ماوضع لهنده مستعمله اولان حقیقت لغویه اولور سؤال اولنورسه که تخییلیه‌ده معنای استعاره انجق تفسیر سکاکی اوزره تحقق ایدوب تفسیر مصنف اوزره تحقق ایتمز زیرا برشیده استعاره اولمسی اوشیئك حقیقة لفظ مستعارك ماوضع لهی اولان معنایه تشبیهنی اقتضا ایدر بومعنی ایسه معنای حقیقیسنه تشبیه توهم اولنمیه‌رق مجرد برشیئی برشی ایچون قلمقله تحقق ایتمز زیرا سبقت ایدن تفسیر استعاره‌نك مقتضاسی بودر واکر مسبوق اولان تفسیر استعاره استعارهٔ تخییلیه‌نك غیری‌یه تخصیص اولنورسه نزاع نزاع لفظی واستعارهٔ تخییلیه اقسام مجاز لغویدن بر قسمدر دیو اجماع سلفك خلافی اولور جوابنده دیرزکه ذکری سبقت ایدوب تشبیهی مقتضی اولان معنای استعاره انجق اقسام مجاز لغویدن اولان استعاره اولوب بوایسه استعارهٔ بالکنایه وتخییلیه‌نك غیریدر وتخییلیه‌ده معنای استعاره‌نك تحقق منیه ایچون کندوسنده اولمیان اظفارك استعاره اولنمسیدر ونزاع لفظ اظفار حقیقت لغویه اولمق اوزره معنای حقیقیسنده ویاخود مذهب سکاکی اولدیغی اوزره مجاز لغوی اولمسیچون معناسنك غیریده یعنی اظفاره شبیهه اولان صورت وهمیه‌ده مستعمله اولمسنده اولوب وبونزاع لفظی اولمدیغی ظاهردر وتخییلیه مجاز لغویدندر دیو اجماع سلفه قول وحکم غلط اولوب بلکه بونك خلافی اوزره ادعای اجماعلری غیر بعیددر قال رحمه الله تعالی (ویقتضی ان یکون الترشیح تخییلیة للزوم مثل ماذکره فیه) وسکاکینك تخییلیه‌ده اولان کلامی ترشیحك دخی استعارهٔ تخییلیه اولمسنی اقتضا ایدر زیرا تخییلیه‌ده ذکر واعتبار ایلدیکی اثبات صورت وهمیه‌نك مثلنی ترشیحده دخی اعتبار ایتمك لازم کلور . شویله که ترشیحه وتخییلیه‌دن هربرلرنده خواص مشبه بهدن بعضیسنی مشبه ایچون

اثبات متحقق اولەرق تخییلیەدە مشبه بەاولان سبعك خواصندن اظفار مشبه اولان منیه دە اثبات
اولندیغی کبی ترشیحدە دخی ﴿ اولئك الذین اشتروا الضلالة بالهدی فما ربحت تجارتهم ﴾ قول
شریفندە مشبه بە اولان اشتراء حقیقی خواصندن ربح وتجارت مشبه اولان اختیار ضلالت علی
الهدی ایچون اثبات اولنمشدر بوصورتدە تخییلیەدە اظفارە شبیهە اولان صورت وهمیە اعتبار اولندیغی
کبی (فما ربحت تجارتهم) قولندە دخی ترشیح اولان تجارت وربح ایچون دخی کندولرندە تجارت
وربحی استعمال استعارتین تخییلیتین اولەجق ربحە شبیە برمعنای وهمی وتجارتە شبیه دیکر برمعنای
وهمی اعتبار اولنسون زیرا ترشیح ایلە تخییل بیننده فرق اولمیوب فقط مشبه بهە خاص اولان
شی کندوسیچون اثبات اولنان مشبهدن یعنی تخییلیەدە مثلا موتدن موضوع لهی اولان منیە
لفظیلە وترشیحدە لفظ موضوع لهنك غیریلە تعبیر اولنور مثلا نظم مذکوردە مشبه اختیار ضلال
وهدایی ضلالە استبدال اولوب بوندن موضوع لهی اولمیان لفظ اشترا ایلە تعبیر اولنمشدر اشتە
مصنفك ایضاحدە ذکر ایلدیکی کلامدن مقصود بومعنادر زیرا دیمشدر کە تخییل وترشیحدن
هر برلرندە مشبه بهە خاص اولان لوازمك مشبهە اثباتی موجود اولوب شوقدر کە تخییلیەدە
مشبهدن تعبیر موضوع لهی اولان لفظ ایلە وترشیحدە تعبیر لفظ موضوع لهنك غیریلەدر
مصنفك بوکلامندە اولان مشبهدن مراد مشبه بهك بعض لوازمی کندییە اثبات اولنان مشبه
معهوددر وبومعنی بعضیلرە خفی اولەرق بومحلدە مشبه ایلە مراد صورت متحققەیە شبیهە اولان
صورت وهمیە اولمسنی توهم ایتمسیلە استعارۀ مرشحەدە مشبهدن لفظ موضوع لە ایلە تعبیر اولنمدیغی
کبی تخییلیەدە دخی مشبه لفظ موضوع لهیلە معبر اولمیوب بلکە لفظ مشبه بهلە تعبیر اولنمشدر
مثلا منیە ایچون اولان صورت وهمیە صورت محققە اولان مشبه بهە موضوع اظفار ایلە معبردر
دیو اعتراضە تصدی ایتمشدر بوایسە سهو ظاهردر خلاصە تخییلیەدە مشبه کندی لفظیلە
وترشیحدە لفظنك غیریلە معبردر وبوفرق تخییلیەدە معنای متوهمك وجوب اعتبارنی وترشیحدە
عدم اعتبارنی مقتضی اولماسیلە احدهمادە اعتبار وآخرندە عدم اعتبار تحکمدر وترشیحك
اقسام مجاز واستعارەدن اولدیغنە صاحب کشافك ﴿ واعتصموا بحبل الله جمیعا ﴾ قول شریفندە
حبل عهدالله ایچون واعتصام وثوق بالعهد ایچون استعارە ویاخود لفظ اعتصام استعارۀ حبل ایچون
حبلە مناسب وملایم اولان شی ایلە ترشیح اولدیغنی بیانی دخی دلالت ایدر زیرا ترشیحی استعارەیە
مقابل قلمشدر وحاصل اعتراض مصنف تخییلیە ایلە ترشیح بیننده احدهمادە صورت وهمیەیی
اعتبار وآخردە عدم اعتباری موجب اولەجق صورتدە فرق ایلە مطالبە اولوب طرف سکاکیدن
بواعتراضە جواب بودر کە تخییلیەدە خواص مشبه بهدن اولوب مشبهە تعلق ومناسبتی اولمیان امر
یعنی مثلا اظفار مشبه اولان مثلا منیەیە مقارن اولدیغی جهتلە امر مذکوری مجازە حمل ایدرك
مشبه ایچون اثباتی ممکن اولان امر متوهمدن عبارت قلەرق لکن ترشیحدە لفظ مشبه بهە مقارن
اولدیغندن مجازا امر متوهمدن عبارت قلنماغە محتاج اولمامشدر زیرا مشبه بهی مع لوازمە اومعنی
قلمشدر بوصورتدە مشبه بە ایلە مراد معنای مجاز یدر دینلمکلکە محل اولەمز مثلا (رأیت اسدا
یفترس اقرانه) و (رأیت بحرا یتلاطم امواجه) قوللرمزدە مشبه بە اولدە افتراس حقیقی ایلە
موصوف اولان اسد وثانیدە تلاطم امواج حقیقی ایلە موصوف اولان بحردر اما (اظفار المنیه)
بونك خلافی اولوب زیرا منیەیە اضافەسی صحیح اولمسیچون اظفار صورت متوهمەدن مجازدر
اکر سؤال اولنور سە کە مشبه بە معنی مع لوازمە اولدیغی یعنی مثلا (رأیت اسدا یفترس اقرانه)
قولندە افتراس اقران ایلە موصوف ومقید اولان حیوان مذکور اولمسی اعتبار قلندیغی صورتدە
ترشیح استعارەدن خارج واستعارە اوزرە زائد اولمز حالبوکە ترشیح بعد تمام الاستعارە مبالغە ایچون
اتیان اولنور جوابندە دیرزکە مقید ایلە مجموع بیننده فرق اولوب وترشیحیەدە مشبه بە ترشیح ایلە
مقید اولان شی اولەرق مجموع مرکب دکلدر زیرا مشبه بە بالکز موصوف اولوب صفت خارج

اولەرق موصوف ایلە صفتك مجموعندن مرکب دکلدر وهمدە ترشیحك استعارە اوزرە زیادە
اولمسنك معناسی بدون الترشیح استعارە تامە اولمسیدر قال رحمه الله تعالی (وعنی بالمکنی عنها
ان یکون المذکور هو المشبه علی ان المراد بالمنیة هو السبع بادعاء السبعیة لها بقرینة اضافة الاظفار الیها)
وسکاکی استعارۀ مکنی عنها ایلە طرفین تشبیهدن طرف مذکور مشبه اولوب وبونکلە ادعاء
مشبه بە مراد اولنمسنی قصد ایلدی شو وجهلە کە (واذا المنیة انشبت اظفارها) قولندە خواص
سبعدن اولان اظفارك منیەیە اضافەسی قرینەسیلە ومنیە ایچون سبعیت ادعاسی وسبعك غیری
برشی اولمسنك انکاری طریقیلە منیە ایلە مراد سبع اولوب مشبه اولان منیە ذکر اولنەرق مشبه بە
اولان سبع مراد اولنمشدر امدی استعارۀ بالکنایە تخییلیەدن منفك اولمز شو معناجە کە استعارۀ
تخییلیەسز استعارۀ بالکنایە موجود اولەمز زیرا خواص مشبه بهك مشبهە اضافەسی استعارۀ تخییلیەدر
وعلی مذهب السکاکی قول مذکوردە مشهور اولان تقریر استعارۀ بالکنایە وتخییلیە شو وجهلەدر کە
مفهوم منیە مفهوم سبعە تشبیه اولندی ندە قهر وغلبە ایلە نفوسی اغتیال واهلاکدە منیە سبع
جنسندن ادعا اولنەرق سبعك قسم غیر متعارفی قیلندی لفظ منیە سبع مفهومیچون استعارە اولندی
منیە لفظی ذکر اولنوب حقیقة موت وادعاء سبع معناسی قصد واراده اولندی بو استعارە استعارۀ
مکنیە اولدی وتخییلیەدە اظفار مخیلە اظفار محققەیە تشبیه اولندی ندە هیئتدە وشکلدە اظفار
مخیلە اظفار محققە جنسندن ادعا اولندی اظفار محققەیە موضوع اولان اظفار لفظی اظفار مخیلە
ایچون استعارە اولندی اظفار ذکر اولنوب اظفار مخیلە معناسی قصد واراده اولندی وبو استعارە
استعارۀ تصریحیۀ تخییلیە واستعارۀ بالکنایەیە قرینە اولدی قال رحمه الله تعالی (ورد بان لفظ
المشبه فیها مستعمل فیما وضع له تحقیقا والاستعارة لیست کذلك واضافة نحو الاظفار انما هی قرینة
التشبیه) وسکاکینك استعارۀ مکنی عنها ایچون اختیار ایلدیکی تفسیر مذکور رد اولنمشدر کە
استعارۀ بالکنایەدە لفظ مشبه یعنی مثلا منیە حقیقة ما وضع لهندە مستعملدر زیرا منیە ایلە مراد موت اولوب
غیریسی اولمدیغی قطعیا معلومدر حالبوکە استعارە بویلە اولمیوب ماوضع لهنك غیریندە مستعملدر
زیرا سکاکی استعارەیی احد طرفین تشبیه ذکر اولنوب طرف آخر مراد اولنمسیلە تفسیر ایدوب
و (الکلمة المستعملة فی غیر ما وضعت له بالتحقیق) قولیلە مفسر اولان مجاز لغویدن برقسم قلمشدر
واستعارەیە قرینە قلدیغی اظفار امثالنك اضافەسی نفسدە مضمر اولان تشبیهك یعنی منیەنك سبعە
تشبیهنك قرینەسیدر ومصنفك اشبو (واضافة نحو الاظفار الخ) قولی کأن اکر منیە ایلە معنای
حقیقیسی مراد اولنسە اظفارك منیەیە اضافەسنك معناسی ندر دیو وارد اولان سؤال مقدره
جواب اولوب والا بوقول ایچون اعتراضدە مدخل یوقدر اکر ایراد اولنورسە کە سکاکی کلامندە
کندوسیلە بو اعتراضدن تفصی وخلاص حاصل اولەجق کلام ایراد ایلمشدر زیرا اولا ایراد
سؤال ایلە دیمشدر کە استعارە مستعارلهك مستعارمنە جنسندن اولدیغنی ادعا ومستعار منهك غیری
برشی اولمسنی انکار اقتضا ایدر حالبوکە استعارۀ بالکنایەنك مبناسی مشبهی اسم جنسیلە ذکر
اوزرینە اولوب وبرشیئك حقیقتنی اسم جنسیلە تصریحدن اکمل اعتراف اولەمز وثانیا بوسؤالدن
جوابدە دیمشدر کە بز استعارۀ مصرحەدە مسمای مشبهە اجرا ایتدیکمز شیئی استعارۀ بالکنایەدە
اسم مشبهە اجرا ایدرز شویلە کە استعارۀ مصرحەدە ذکری مرور ایدن تأویل ایلە یعنی مشبه بهك
جنسندە ادخال تأویلنی ارتکاب ایلە معنای شجاع لفظ اسد ایچون مسمی اولدیغنی ادعا ایدوب
حتی کە شجاع ایچون برطرفدن ادعای اسدیت وبرطرفدن هیکل مخصوص یعنی اسد حقیقی یی
ارادەدن مانعە اولان قرینەیی نصب واقامت بیننده اولان تناقضدن بزم ایچون تفصی تهیئ ایلدیکی
کبی استعارۀ بالکنایەدە دخی ارتکاب تأویل ایلە یعنی افراد سبعی متعارف وغیر متعارف اولمق اوزرە
ایکی قسم عد ایدوب تشبیهدە مبالغە ایچون منیەیی جنس سبعدە ادخال واسم منیەیی سبعە
مرادف قلەرق سبع ایچون اسم اولدیغنی ادعا ایدرز وبعدە واضع منیە وسبع لفظلری کبی ایکی

اسمی حقیقت واحده‌یه وضع ایدوبده بولفظلرك لفظین مترادفین اولماسی نوجهله صحیح اوله‌بیلور دیو تخییل وتوهم طریقیله بونلرك لفظین مترادفین اولمسنه ذاهب اولورز و بوطریق ایله بزم ایچون لفظ منیه‌یی تصریح ایله برابر منیه ایچون سبعیت دعواسی تهیؤ ایدر اشته سکاکینك بوقولیله اعتراض مذکوردن تفصی حاصل اولور زیرا لفظ منیه لفظ سبع ایچون مرادف قلندیغی کبی منیه‌نك موتده استعمالی صریح لفظ سبعی موتده استعمال کبی بطریق المجاز اولمش اولور جوابنده دیرزکه بوکلامك کافه‌سنی تسلیم ایده‌لم لکن بوتوجیه لفظ منیه‌نك علی التحقیق من غیر تأویل ماوضع لهنك غیریده مستعمل اولمقلغنی اقتضا ایتمزکه حتی تعریف مجازده ادخال وتعریف حقیقتدن اخراج اولنسون امدی مسمای رجل شجاعی بطریق التأویل مسمای اسد جنسندن قلدیغمز صورتده لفظ اسدك رجل شجاعده استعمالی بطریق الحقیقه اولمیوب بلکه مجاز اولدیغی کبی اسم منیه‌یی بطریق التأویل اسم سبعه مرادف قلدیغمز صورتده دخی منیه‌نك موتده استعمالی بطریق المجاز اولمزکه حتی استعاره اولسون بلکه حقیقتدر ﴿ فلیتأمل ﴾ وحاصل کلام بوموضعده منیه ایله مراد موت اولوب ولفظ منیه موت ایچون موضوع اولدیغی هر برشخصك معلومی اوله‌رق البته مجاز اوله‌مز وبوجواب اوزرینه بعضیلرك لفظ سبع ایچون منیه مرادف قلندقدنصکره منیه‌نك موتده استعمالی ادعاء ماوضع لهنده استعمال اولوب حقیقی اولدیغی وکذلك بعض آخرك منیه‌ایله مراد مشبه‌به اولان سبع اولدیغنك عدم امکان انکارنی ادعاری مندفع اولور اما قول اولك اندفاعی زیرا ادعای ترادف ترادفی موجب اولمز وادعای سبعیت موت حقیقة موتك لفظ منیه ایچون موضوع له اولماسنی ایجاب ایلمز واما قول ثانینك اندفاعی زیرا دیرزکه مشبه‌به سبع حقیقیٔ متعارف اولوب سبع ادعائی غیر متعارف دکلدر زیرا سبع ادعائی انجق مشبه اولان منیه‌نك عینیدر وبوده ظاهردر بلکه رد مصنفدن جواب بودرکه تعریف حقیقتده قید حیثیت مراد اولدیغی ذکر ایتمشیدك امدی حقیقت حقیقة موضوع لهی اولان شیده حقیقة موضوع لهی اولدیغی حیثیتدن استعمال اولنان کلمه‌در وبز (انشبت المنیة اظفارها) قولمزده لفظ منیه‌نك موتده استعمالی موضوع له حقیقیسنده موضوع له حقیقیسی اولدیغی حیثیتدن استعمال اولدیغنی تسلیم ایتمز بلکه بوراده منیه‌نك موتده استعمالی ذکری مرور ایدن تأویل ایله لفظ منیه کندیسیچون موضوعه اولان افراد سبعدن موت برفرد قلندیغی حیثیتندر و بونك بیانی چونکه لفظ منیه‌نك موتده استعمالی مثلا تقرب موت فلانی بیان صددنده ایراد اولنان (دنت منیه فلان) قولنده اولدیغی کبی بعضا موت موضوع لهی اولدیغی اعتباریله اولور و بعضا (اظفار المنیة) قولنده اولدیغی کبی لفظ منیه سبع ایچون موضوع وسبعه مرادف اولوب وموت افراد سبعدن فرد غیر متعارف اولدیغی اعتباریله اولور بوصورتده باعتبار الاول منیه‌نك موتده استعمالی علی سبیل الحقیقه اولوب باعتبار الثانی استعمالی بونك خلافنده اولور زیرا باعتبار الثانی منیه‌نك موتده استعمالی موضوع له حقیقیسی اولدیغی حیثیتدن اولمیوب بلکه لفظ منیه سبعه مرادف وموت افراد سبعدن برفرد اولدیغی حیثیتندر ﴿ فلیفهم ﴾ اشته بوجواب قومك فهم ایتدیکی اوزره توجیه کلام سکاکیده ممکن اولان شیئك غایتی اولوب لکن بودخی اشکالدن خالی دکلدر زیرا فرض تسلیمده حاصل مفادی قید حیثیتك انتفاسنه یعنی استعمالی موضوع لهی اولدیغی حیثیتدن اولماسنه مبنی لفظ منیه‌نك موتده استعمالی حقیقت اولماسندن عبارت اولوب بوایسه ماوضع لهنك غیریده مستعمل اولدیغی ایجاب ایتمز وماوضع لهنك غیریده مستعمل اولدیغی کبی مجاز اوله‌مز شارح مرحوم بیوررکه طرف سکاکیدن جوابده حق اولان استعارهٔ بالکنایه بطریق الادعا موقعنده مرادفی اولان لفظ منیه واقع اولوب ردیف ولازمنك ذکریله کندوسندن کنایه اولنان لفظ سبعدر الحاصل (انشبت المنیة اظفارها) قولنده لفظ مستعار سبع اولوب فقط بوندن ردیف ولازمی اولان اظفار لفظنك ذکریله کنایه اوله‌رق موقعنده ادعاء مرادفی اولان لفظ منیه

واقع اولمشدر ومنیه یعنی موت مستعارله وحیوان مفترس مستعار منهدر نته‌کیم بیانی سبقت ایلمشدر وسکاکی استعارهٔ بالکنایه‌یی (ذکر المشبه وارادة المشبه به) قولیله تفسیر ایلدیکی محلده استعاره لفظیله معنای مصدری‌یی مراد ایدوب استعارهٔ بالکنایه‌نك صورت استعمالنی بیاندر یوخسه استعاره ایله مرادی لفظ مستعار اولوبده (ذکر المشبه) قولی (المشبه المذکور) دیمك دکلدر واستعارهٔ مذکوره‌یی مجاز لغویدن قلدیغی محلده استعاره ایله لفظ مستعاری یعنی مثلا سبعی مراد ایتمشدر واستعارهٔ بالکنایه‌ده مستعار اسم مشبه‌به متروك اولدیغنی تصریح ایلمشدر وبوتحریر اوزره کلام سکاکی اشکالدن وارسته اولور فقط آخر بحث استعارهٔ تبعیه‌ده (ان المنیة استعارة بالکنایة عن السبع والحال عن المتکلم) قولیله (منیه) سبعدن و (حال) متکلمدن استعاره اولدیغنی امثلهٔ سائره ایله برابر تصریح ایدوب وآخر بحث مجاز عقلیده (ان الربیع استعارة بالکنایة عن الفاعل الحقیقی) کلامیله ربیع فاعل حقیقیدن استعاره اولدیغنی ایراد ایتمسی موجب اشکال اوله‌رق مستعار لفظ مشبه یعنی منیه اولمسنده صریحدر امدی وجه صواب سکاکینك (ان المنیة والحال وان الربیع) قوللری امثالی حذف مضافه حمل اولنه‌رق (ان ذکر المیة استعارة بالکنایة حال کونها عبارة عن السبع ادعاء) تقدیرنده اولوب استعاره ایله (استعمال المشبه فی المشبه به ادعاء) معنای مصدریسی مراد اولمسنه حمل ایدلمسیدر بوصورتده اشبو کلام سکاکینك مفهومی منیه‌نك ادعاء سبعدن عبارت اولدیغی حالده ذکری استعارهٔ بالکنایه یعنی مشبهی ادعاء مشبه‌به‌ده استعمالدر دیمك اولور ذکر حال وربیع دخی بوکا مقیس اولوب بوتقدیرده مستعار لفظ منیه اولدیغنه دلالتی اولمیوب استعارهٔ بالکنایه بحثنده اولان کلامنه موافق اوله‌رق اشکال موروده محذورنه یعنی بجمیعه مندفع اولور الحاصل بوتحقیق اوزره سکاکی عندنده استعارهٔ بالکنایه ذکر ردیفله کنایة مذکور اولان لفظ مشبه‌به یعنی سبع اولوب منیه دکلدر قال رحمه الله تعالی (واختار رد التبعیة الی المکنی عنها بجعل قرینتها مکنیا عنها والتبعیة قرینتها علی نحو قوله فی المنیة واظفارها) وسکاکی استعارهٔ تبعیه‌یی یعنی حروف وافعال ومشتقاتده اولان استعاره‌یی استعارهٔ مکنی عنهایه رد ایدوب منیه‌یی استعارهٔ بالکنایه واضافهٔ اظفاری قرینه قلدیغی وجهله قرینهٔ تبعیه‌یی دخی استعارهٔ مکنی عنها واستعارهٔ تبعیه‌یی استعارهٔ مکنی عنهایه قرینه قلدی امدی (نطقت الحال بکذا) قولمزده قوم (نطقت) لفظنی استعارهٔ تبعیه اوله‌رق دلالتدن استعاره وافظ حالی نطقك دلالت ایچون استعاره‌سنه قرینه قیلدیلر یعنی حال معنای حقیقیسنده اولوب متکلمدن استعارهٔ بالکنایه ایتمدیلر وسکاکی حالی متکلمدن استعارهٔ بالکنایه قیلوب ونطقك حاله نسبتنی بواستعاره‌یه قرینه قیلدی وآنف البیان (نقریهم لهذمیات) قوللرنده دخی لهذمیاتی علی سبیل التهکم مطعومات شهیه‌دن استعارهٔ بالکنایه ولفظ قرانك لهذمیاته نسبتی بواستعاره‌یه قرینه اولمسنی اختیار ایلدی سائر امثله دخی بونلره مقیسدر مثلا ﴿ لیکون لهم عدوا وحزنا ﴾ قول شریفنده عداوت وحزنی التقاط ایچون اولان علت غائیه‌دن استعارهٔ بالکنایه قیلوب لام تعلیلك عداوت وحزنه نسبتنی بواستعاره‌یه قرینه ایلمشدر وکذلك ﴿ ولاصلبنکم فی جذوع النخل ﴾ قولنده جزوعی ظروف وامکنه‌دن استعارهٔ بالکنایه قیلوب فی لفظنك بونده استعمالنی قرینه قیلمشدر الحاصل قومك استعارهٔ تبعیه‌یه قرینه قلدقلرینی سکاکی استعارهٔ بالکنایه وتبعیه قلدقلرینی اشبو استعارهٔ بالکنایه‌یه قرینه اعتبار ایلمشدر وسکاکینك بوصورتی اختیاردن غرضی ضبطه اقرب اولمق اوزره اقسام استعاره‌یی تقلیلدر قال رحمه الله تعالی (ورد بانه ان قدر التبعیة حقیقة لم تکن تخییلیة وذلك باطل بالاتفاق) وسکاکینك اشبو اختیار ایلدیکی کلام رد اولنمشدرکه سکاکی مثلا (نطقت الحال بکذا) قولنده اولان نطقت لفظنی معنای حقیقیسنه حمل ایدوب اشبو تبعیه‌یی حقیقت عد ایدرسه استعارهٔ تخییلیه اولمز زیرا عندالسکاکی تخییلیه مجازدر چونکه تخییلیه‌یی (ذکر المشبه به وارادة المشبه) قولیله مفسر اولان مجاز اقسامندن برقسم اولان استعارهٔ مصرح بها اقسامندن قلمشدر فقط

تخییلیه‌ده مشبه کندوسیچون نه حسا ونه عقلا تحقق اولیوب بلکه صورت وهمیهٔ محضه‌دن اولان
شی اولسنك وجوبنی اعتبار ایلمشدر الحاصل عندالسكاكی استعارهٔ مصرحهٔ تحقیقیه ایله
مصرحهٔ تخییلیه بیننده فرق یالکز تخییلیه‌ده مشبه صورت وهمیه اولمسندن عبارت اولوب مصرحه
قسمندندر وتبعیه تخییلیه اولمدیغی کبی (نطقت الحال) مثالوده بدون التخییلیه مکنی عنها موجود
اولسیله استعارهٔ مکنی عنها تخییلیه‌یی مستلزم اولمش اولمز زیرا بدون اللازم وجود ملزوم محالدر
حالبوکه مکنی عنهانك تخییلیه‌یی عدم استلزامی بالاتفاق باطلدر وانجق خلاف تخییلیه‌نك مکنی عنهایی
استلزامنده اولوب عند السكاكی (اظفار المنیة الشبیهة بالسبع) قولنده اولدیغی کبی غیر مستلزمدر
قال رحمه الله تعالی (والا فیکون استعارة فلم یکن ماذهب الیه مغنیا عما ذکره غیره) واکر سكاكی
مکنی عنهایه قرینه قیلدیغی تبعیه‌یی حقیقت تقدیر ایتمیوب ده بلکه مجاز عدو تقدیر ایدرسه بوصورتده
(نطقت الحال) امثالی تبعیه استعاره اولوب مجاز مرسل اولمز زیرا معنیین بیننده اولان علاقه
انجق مشابهتدر وبر استعاره ایله بوندن غیریسنی مراد ایتمیز بوصورتده سكاكینك ذاهب اولدیغی
شیٔ یعنی تبعیه‌یی مکنی عنهایه ردی غیریلرینك ذکر ایلدکاری شیدن یعنی استعارهٔ تبعیه
وغیریسنه تقسیمدن مغنی اولمز زیرا سكاكی (نطقت الحال) قولنده (نطقت) لفظی حقیقت
قیلمق ممکن اولمیوب بلکه استعاره تقدیر ایتمسی لازم کلدیکی وفعلده اولان استعاره ایسه انجق
تبعیه اولدیغی جهتله آخر الامر استعارهٔ تبعیه‌یه قائل اولمقلغه مضطر ومجبور اولمش اولور
وبعضیلرك صدد جوابده مجرد علاقه‌نك مشابهت اولمسی استعاره‌نك ثبوتنده کفایت ایتمیوب بلکه
تشبیهده قصد مبالغه ایله برابر مشابهت جلیه اولدیغی صورتده استعاره اولور و(نطقت الحال)
مثالوده بوامرینك تحقق ممنوعدر دیمسی شایان التفات دکلدر وکذلك بوفنك غیریده حذاقتی
اولان بعض ذات اعتراض مصنفدن جواب اولمق اوزره ایراد ایتمشلردر که (نطقت) لفظی حقیقت
اولدیغی صورتده استعارهٔ تخییلیه موجود اولمیه جغنی تسلیم ایتمیز زیرا استعارهٔ تخییلیه نطقنده
اولیوب بلکه حال ایچون لسان قلق طریقیله حالده‌در وهمده سكاكینك (لا ینفك المکنی عنها
عن التخییلیة) قولنك معناسی تخییلیه مکنی عنهایی مستلزم دیمك اولوب مصنفك فهم ایلدیکی کبی
مکنیه تخییلیه‌یی مستلزمدر معناسنه دکلدر بوصورتده (نطق لسان الحال) دینلوب لسان ایله حال
ایچون لسان انسان منزله‌سنده صورت تخییلیه مراد اولونسه اولحالده متکلمك حال ایچون
استعاره‌سی لازم کله رك استعارهٔ مکنیه وتخییلیه موجود اولور واما (نطقت الحال بکذا)
دینلسه بوصورتده استعارهٔ مکنیه موجود اولوب تخییلیه بولنمز زیرا تخییلیه استعارهٔ مصرحه
اقسامندن اولوب نطقت الحالده ایسه مشبه به غیر مصرحدر بعض مذکورك جوابی بوندن
عبارت اوله‌رق بونك کلام سكاكی‌یه قطعا مساس وتعلق اولمیوب ذکر ایتدیکی شیلرك جمله‌سی
تصریحات سكاكی‌یه مخالفدر وبوکا دائر حاشیه‌ده ایضاحات وار ایسه‌ده اصل کلام فائدهٔ
زائده‌دن عاری اولدیغی جهتله تفصیلنه حاجت کوریلمدی اکر ایراد اولنورسه که مصنفك
استعارهٔ مکنی عنهانك تخییلیه‌یی استلزامی بالاتفاقدر قولندن مرادی سكاكیدن غیریلرینك اتفاقی
دیمکسه بوکلام ابطال کلام سكاكی اوزره دلیل اوله‌مز زیرا سكاكی غیریلریله صدد خلافده یعنی سائر
اهل فنه مخالفتله قصد اختراع مذهبده‌در مع ذلك سكاکیدن ماعداسنك دخی استلزام مذکورده
اتفاقی غیر مسلم اولوب زیرا صاحب کشاف ﴿ ینقضون عهد الله ﴾ قول شریفنده عهدده
استعارهٔ بالکنایه وحبله تشبیه اولوب ونقض ابطال عهد ایچون استعاره اولدیغنی تصریح ایتمشدر
ابطال عهد ایسه عقلا امر متحقق اولوب وهمی اولمامسیله اشبو نظم جلیلده اولان استعارهٔ
بالکنایه‌نك قرینه‌سی استعارهٔ تحقیقیه اولوب تخییلیه اولمز واکر اتفاق مذکوردن مراد سكاكی
وغیریسنك اتفاقی ایسه بطلانی ظاهردر زیرا سكاكی مکنی عنهانك تخییلیه‌دن عدم انفکاکی انجق
مذهب سلف اولدیغنی تصریح ایلمشدر وعند السكاكی مکنیه وتخییلیه بیننده اصلا لزوم اولمیوب

بلکه (اظفار المنیة الشبیهة بالسبع) قولنده ذکر ایلدیکی کبی بدون المکنیه تخییلیه بولنور ومجاز
عقلیده تصریح ایلدیکی کبی بدون التخییلیه مکنیه تحقق ایدر زیرا دیمشدرکه مکنی عنهانك
قرینه‌سی یا امر مقدر وهمی اولور (اظفار المنیة) قولنده اولان اظفار و(نطقت الحال) قولنده
اولان نطقت کبی ویاخود امر متحقق اولور (انبت الربیع البقل) قولنده اولان انبات و(هزم
الامیر الجند) قولنده اولان هزم کبی جوابنده دیرزکه بوکلام کلام مصنفی ابطاله صالح اولوب
کلام سكاكی‌یی توجیهه صالح اولمز زیرا سكاكی (نطقت الحال) قولنده نطقت لفظی اظفار کبی
وهمی قبیلندن وموت مکنی عنها ایچون قرینه اولدیغی مجاز عقلیده تصریح ایتمسیله اظفارده
ذکر ایلدیکی کبی بونده دخی نطقه شبیه اولان بر امر وهمی تقدیر اولنمسی واجب اولور بوبابده
استعارهٔ تبعیه‌یه قائل اولمقدر بلی کلام سكاكیدن استعارهٔ مکنی عنها ایله تخییلیه‌ده مصنفك اختیار
ایلدیکی تفسیر اعتبار اولندیغی تقدیرده تبعیه اوزره مشتمل اولان ترکیبی مکنی عنها اوزره مشتمل
اولان ترکیبه رد ایتمك یعنی ذکر اولندیغی اوزره قرینهٔ تبعیه‌یی استعارهٔ بالکنایه وتبعیه‌یی قرینه
قلمق ممکن ایدوکی مستفاد اولور مثلا (نطقت الحال بکذا) قولنده حالك متکلمه تشبیهی استعارهٔ
بالکنایه ونطقك حاله اثباتی استعارهٔ تخییلیه قلنوب (نطقت) لفظی حقیقت اوله‌رق معنای
اصلیسنده مستعمل اولور نته‌کیم اظفارده مذهب مصنف بودر بوصورتده استعارهٔ بالتبعیه‌یه قائل
اولمق لازم کلمز وکذلك اشبو تبعیه‌نك مکنیه‌یه ردیله قول تخییلیه‌ده اولان مذهب سلف
اوزره‌ده ممکن اوله‌بیلور زیرا مرور ایتدیکی وجهله عندالسلف (ید الشمال) و(اظفار المنیة)
کبی تخییلیه حقیقت اولمسیله مختار سكاكی اوزره تبعیه‌یه قرینه اولدیغی کبی معنای حقیقیسنده مستعمل
اوله‌رق استعارهٔ بالتبعیه ایله قول لازم کلمز حاصلی سكاكینك تبعیه‌یی استعارهٔ مکنیه‌یه رد ایلمسی
کندی مذهبنه قابل توفیق اوله‌میوب بلکه مصنف ویاخود سلفك مختاری اولان مذهبیندن
برینه بنا ایدلسیله میسر اولور قال رحمه الله تعالی

﴾ فصل ﴿

بوفصل شرائط حسن استعاره‌یی مبیندر قال رحمه الله تعالی (حسن کل من الاستعارة التحقیقیة
والتمثیل برعایة جهات حسن التشبیه) استعارهٔ تحقیقیه ایله علی سبیل الاستعاره اولان تمثیلدن هر برلرینك
حسنی جهات حسن تشبیهه رعایتله‌در وجهات حسن تشبیهدن مراد وجه تشبیهك طرفینه
شمولی وتشبیهك کندوسنه تعلیق اولنان غرضی افاده‌یه وافی اولمسی و بونلر امثالی باب تشبیهده
ذکر اولنان جهاتدر وحسن استعاره بوجهاته رعایتله اولمسی زیرا استعارهٔ تحقیقیه وتمثیلیه‌نك
مبناسی تشبیه اوزره اولمسیله حسن وقبحده تشبیهه تابع قلنورلر قال رحمه الله تعالی (وان لا یشم
رائحته لفظا) وکذلك حسن استعاره تحقیقیه وتمثیلیه‌دن هر برلرینك جهت لفظدن رائحهٔ
تشبیهی اشمام ایتمامسی یعنی لفظا تشبیهدن ایما ایده‌جك شیدن تجریدیدر خفی اولمسونکه اکر
شرائط حسن استعاره وجهات حسن تشبیه ایله شرائط مذکوره سببیله مقبوله وانتفاسیله منتفیه
ویاخود من غیر حسن باقیه اولملری مراد اولنور ایسه بردینیله جك اولمیوب امثلهٔ مذکوره‌دن
وجه شبهك طرفینه شمولی استعاره وتشبیهی محسن اوله رق انتفاسی استعاره وتشبیهك انتفاسنی
موجبدر وتشبیهك غرضه وافی اولمسی موجب حسن اولوب نقصان اولمسی عدم حسننی موجب
اوله‌رق موجب انتفاء تشبیه دکلدر وکذلك ابتذالدن سلیم اولمسی موجب حسن تشبیه اولوب
مبتذل اولمسی غیر مقبول اولمسنی ایجاب ایدرك انتفاسنی موجب دکلدر وتشبیهی عدم اشمام
استعاره‌نك مقبوله اولمسنی موجب اولوب حال اشمامده استعاره منتفی اولور واکر شرائط
مذکوره ایله حسننی موجب اولوب انتفاسیله منتفی اولمامق مراد اولنورسه بوصورتده عبارهٔ شارحی
ظاهرندن صرف ایله شمول ووفادن شمول ووفا بلا شبهة معناسی قصد ایدلمك اقتضا ایلر زیرا

شمول طرفین ووفاء غرضده شبهه‌نك تحقق حینده تشبیه وکذلك استعاره باقی قالوب فقط حسنلری باقی قالمز و بو وجهله عدم اشمام رایحهٔ تشبیه حسن استعاره ایچون شرط قلندیغندن ایچون محققین علماء بیان (رأیت اسدا فی الشجاعة) قولرده اولدیغی کبی مشبهك ترکیله مشبه به ایله وجه شبه ذکراولنان محلارده اختیار تشبیه ایدرك استعاره دن عدا یتامشلردر زیرا تشبیه بلیغ ایله قول استعارهٔ غیر حسنه ایله قولدن اولیدر مشبه ایله مشبه به صریحا ویاضمنا بیان اولندیغی صورت دخی بو یله‌در ورایحهٔ تشبیهی عدم اشمام شرائط حسن استعاره‌دن اولمسی زیرا استعاره‌نك رایحهٔ تشبیهی اشمام ایتمسی غرض استعاره‌یی ابطال ایدر چونکه غرض استعاره مشبهك جنس مشبه بهده دخولی ومشبه‌بهه الحاقی اولوب اشمام رایحهٔ تشبیه ایسه بونی ابطال ایدر زیرا تشبیهده مشبه‌بهك وجه شبهده اقوی اولدیغنه دلالت واردر نته‌کیم (ظلماتك فی تشبیه صدغیك بالمسك) قولنده زلف محبوبك مسکه تشبیهیچون اثبات ظلمك منشائی تشبیه سببیله مسکده اولان رایحهٔ طیبه زلف محبوبدن اقوی اولدیغی اعترافدر امدی قاعدهٔ تشبیه حکایه اولنان شیئك نقصانیتیدر وبعضیلرك استعارتینك شرائط حسنندن بریسی مطلقه اوله‌رق برصفتله تعقیب ویاخود احد طرفینه ملایم اولان کلام تفریع اولنمامسیدر دیو زعمی خطا اولوب زیرا استعارهٔ مرشحه احسن انواع استعاره‌دندر وواقعا مجرده‌نك حسنی مرور ایتدیکی وجهله مرشحه یه نسبتله ناقصه‌در قال رحمه الله تعالی (ولذلك نوصی ان یکون الشبه بین الطرفین جلیا لئلا یصیر الغازا) ولفظا رایحهٔ تشبیهی عدم اشمام استعارتینك شرط حسنی اولدیغندن طرفین بیننده شبه یعنی مابه المشابهه‌نك بنفسه ویاخود عرف ویاخود اصطلاح خاص سببیله جلی اولمقلغی توصیه ایدرز تاکه الغاز وتعمیه فی المراد اولمیه (الغاز) برکسه مرادنی اخفا ایلدیکی حینده (الغز فی کلامه) قوللرندن و (لغز) ده بوندن اولوب جمعی الغاز کاور رطب ایله ارطاب کبی یعنی شرائط حسن استعاره‌یه رعایت اولندیغی وقتده وجه شبه جلی اولمزسه الغاز اولور واما شرائط حسن استعاره‌یه رعایت اولنمیوبده مثلا رایحهٔ تشبیهی اشمام ایلدیکی وقتده الغاز اولیوب لکن حسن استعاره فوت اولور ووجه شبهك جلی اولمسندن مراد ابتذاله مفضی اولیه‌جق درجه جلاسی اولوب والا مفوت حسن استعاره اولور واشبو وجه شبهك جلاسیله توصیه لفظا مشبه مذکور اولمیان استعارهٔ مصرحه‌ده اولوب واما استعارهٔ بالکنایه‌ده مشبه مذکور اولمسیله قرینه کافیه اوله‌رق وجه شبهك ظهور وجلاسی غیر مشروط ایدوکنی شرح مفتاح شریفدن محشی عبد الحکیم نقل ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (کما لوقیل رأیت اسدا وارید انسان ابخر ورأیت ابلا مائة لاتجد فیها راحلته وارید الناس) والغازه مثال مثلا استعارهٔ تحقیقیه‌ده (رأیت اسدا) دینلوب انسان ابخر مراد اولنمسی کبیدر (ابخر) تحریك ایله بخرك جمعی اولوب رایحهٔ کریههٔ فم معناسنه‌در فم اسدده علت بخر موجود ایسه ده شهرتی جرأتله اولوب بخر ایله دکلدر واستعارهٔ تمثیلیه‌ده (رأیت ابلا مائة لاتجد فیها راحلته) دینلوب بونکله ناس مراد اولنمسی کبیدر بو کلام حضرت صاحب رسالت علیه اکمل التحیه افندمزك ﴿ الناس کابل مائة لاتجد فیها راحلته ﴾ قول شریفلرندن مأخوذدر کتاب فائقده (تجدون الناس کالابل المائة لیست فیها راحلته) روایت اولنمشدر (راحله) رکوبه مخصوص بعیر معناسنه اولوب جمل وناقه‌دن اعمدر مراد ناسدن مرضی ومنتخب اولان شخص عزت وندرت وجودنده ابل کثیره درونده موجود اولمیان ابل نجیبه کبیدر دیمك اولوب (کالابل) قولنده کاف (تجدون) ایچون مفعول ثانیدر و (لیست) لفظی حیزنده اولان (فیها راحلته) لفظلریله حال اولمق اوزره محل نصبده اولوب کأن (کالابل المائة غیر موجودة فیها راحلته) دینلمشدر ویاخود جملهٔ مستأنفه اولوب وجه شبهدن سؤاله جوابدر الحاصل حدیث شریفده ایچلرنده منتخب برمرد صالح عزیز الوجود اولمیان ناسدن برجماعتی دزونده برابل نجیب موجود اولمیان مقدار مائه ایله تشبیه اولوب وجه شبه درونده مختار ومنتخب موجود اولمیه‌رق متعددك

حصول ووجودی اولدیغی نیکساری ایضاح ایلمشدر و بو معنی لفظ ابلك اطلاقندن وعدده تخصیصندن معروف دکلدر بوجهتله (رأیت ابلا مائة لاتجد فیها راحلته) قولنده اولدیغی کبی مشبه حذف اولنوب مشبه به ایله مشبه مراد اولندیغی وقتده وجه شبهك خفاسندن شی الغاز وتعمیه‌ده داخل اولور قال رحمه الله تعالی (وبهذا ظهر ان التشبیه اعم محلا) وبونکله ظاهر اولورکه تشبیه محل جهتندن بحسب التحقق استعارهٔ تحقیقیه وتمثیل دن اعمدر یعنی هرنه محلده استعارهٔ تحقیقیه ویاخود تمثیل جاری ومتحقق اولسه اومحلده تشبیه دخی تحقق ایدر وهرنه محلده تشبیه تحقق ایتسه اومحلده استعارهٔ تحقیقیه ویاخود تمثیل تحقق ایتمسی لازم کلمیه‌رك بعضا واقع اولورکه برمحلده تشبیه اجرا اولنوب استعاره جریان ایتمز زیرا وجه شبهك خفاسی جائز اولمسیله استعاره طریقیله اتیان اولندیغی کبی تعمیه والغاز وتکلیف مالایطاق اولور نته‌کیم ذکر اولنان مثاللردن مشهوددر قال رحمه الله تعالی (ویتصل به انه اذا قوی الشبه بین الطرفین حتی اتحد کالعلم والنور والشبهة والظلمة لم یحسن التشبیه وتعینت الاستعارة) وذکر اولنان شبه‌ده یعنی بین الطرفین وجه شبه خفی اولدیغی صورتده استعاره حسن اولیوب تشبیه تعین ایده‌جکی قاعده‌سنه متصل وملحق اولان دیکر قاعدهٔ بیانیه‌درکه طرفین بیننده وجه شبه متحد وشیٔ واحد اولمق درجه‌سنده قوی اولدیغی وقتده مثلا علم ایله نور وشبهه ایله ظلمت کبی اوحالده تشبیه‌ده حسن اولمیوب استعاره تعین ایدر تاکه برشیئی نفسنه تشبیه کبی اولمیه امدی مسائلدن برمسئله‌یی فهم ایتدیکك وقتده بطریق الاستعاره (حصل فی قلبی نور) دیوب (کأن فی قلبی نورا) دیمزسین وکذلك برشبهه‌ده واقع اولدیغك حینده (وقعت فی ظلمة) دیوب (کأنی وقعت فی ظلمة) دیمزسین قال رحمه الله تعالی (والمکنی عنها کالتحقیقیة والتخییلیة حسنها بحسب حسن المکنی عنها) واستعارهٔ مکنی عنها تشبیه مضمر اولدیغی جهتله حسنی جهات حسن تشبیهه رعایتله اولمقده استعارهٔ تحقیقیه کبیدر واستعارهٔ تخییلیه‌نك حسنی استعارهٔ مکنی عنهانك حسنی حسبیله‌در زیرا تخییلیه عند المصنف البته مکنی عنهایه تابعه اولوب فی نفسها تخییلیه ایچون تشبیه اولمیه‌رق ذکری مرور ایتدیکی اوزره عند المصنف حقیقت اولمسیله حسنی متبوعی اولان مکنی عنهانك حسننه تابعدر واما صاحب مفتاح مکنی عنهایه تابعیتنك وجوبنه قائل اولمدیغی جهتله مکنی عنهایه تابع اولدیغی حینده حسنی مکنی عنهانك حسنی حسبیله اولوب ومکنی عنهایه تابعه اولمدیغی وقتده حسن بلیغ ایله حسن اولمسی نادر اولدیغنه وبناء علیه ذکری سبقت ایدن ماء الملامك استهجاننه قائل اولمشدر لکن عند السکاکی استعارهٔ تخییلیه مصرحه اوله‌رق تشبیهه مبنی اولمسیله تحقیقیه ومکنیه‌ده اولدیغی کبی حسن تخییلیه دخی جهات حسن تشبیهه رعایتله نیچون میسر اولمامسی اعتراضندن وارسته اوله‌مز قال رحمه الله تعالی

﴿ فصل ﴾

معلوم اوله‌که (کلمه) معنای اصلیسندن دیکر معنایه نقل اولنمسندن طولایی مجاز تسمیه اولندیغی کبی اعراب اصلیسندن دیکر اعرابه نقلندن ایچون دخی مجاز ایله توصیف اولنور وظاهر کلام سکاکیدن مستبان اولان بونوع مجاز ایله موصوف اولان اعراب اولوب وموصوف اعراب اولمسی صورت حذفده ظاهردر مثلا ﴿ واسئل القریة ﴾ قول شریفنده اولان (نصب قریه) و ﴿ وجاء ربك ﴾ قول شریفنده اولان (رفع رب) بوسیاقده اوله‌رق هر بریسی محللری اولان مضافدن نقل اولنمشدر یعنی اصلی (واسئل اهل القریة) اولوب (اهل) حذف اولنمسیله اعرابی قریه‌یه انتقال ایلمشدر کذلك (وجاء ربك) وجاء امر ربك تقدیرنده اولوب (امر) حذف اولنه‌رق اعرابی (رب) لفظنه انتقال ایلمشدر واما زیادهٔ لفظ طریقیله اولان مجازده بوانتقال غیر متحقق اولوب حالبوکه سکاکی ﴿ لیس کمثله ﴾ قول شریفنده اولان (جر) مجاز اولدیغنی تصریح ایلمشدر وفن بیانده مقصود اولان معنای اول اوزره یعنی کلمه‌یی برمعنادن معنای آخره

نقل معناسنده اولان مجاز اولوب لکن مصنف رحمه الله تعالی معنای ثانی ایله یعنی بر اعرابدن اعراب
آخره نقل طریقیله اولان مجاز اوزره دخی تنبیهه محاوله ایلشدر و بو محاوله‌دن مقصود سلفه اقتدا
و کلمه‌نك اشبو معنای ثانی اعتباریله اولان مجاز ایله اتصافی عندنده سامعی زلق و سقوطدن محافظه
ایچون ضم و بازوسنی اجتذاب وامساکدر زیرا اشبو نوع مجاز معلومی اولمیوبده بو معناجه مجاز
اولمغله برکلمه موصوف اولدیغی مشاهده‌سنده طالب مجازك معنای اولنه حمل ایله خطاده واقع
اولور قال رحمه الله تعالی (وقد یطلق المجاز علی کلمة تغیر حکم اعرابها بحذف لفظ او زیادة لفظ
کقوله تعالی وجاء ربك واسئل القریة ومثل قوله تعالی لیس کمثله شیء ای جاء امر ربك واهل القریة
ومثله شیء) و بعضا مجاز برلفظك حذفی و یاخود زیاده ایدلمسیله حکم اعرابی تغیر ایدن کلمه اوزره
اطلاق اولنور ظاهر اولان (تغیر حکم اعرابها) قولنده حکمك اعرابه اضافه‌سی بیان ایچون اولوب
لفظ مفتاح دخی بونی اشعار ایدر یعنی برکلمه‌یه اطلاق اولنور که اعرابی بر نوعدن نوع دیگره تغیر
ایده امدی برلفظك حذفیله اولان تغیر اعراب «وجاء ربك» و «واسئل القریة» قول
شریفلری کبیدر وافظك زیاده‌سیله اولان تغیر «لیس کمثله شیء» قول شریفنده واقع اولمشدر
زیرا نظم اول متداول ظاهریسی اولان مجیء رب مستحیل اولمسیله (وجاء امر ربك) تقدیرنده
اولوب اعراب (رب) نوع جردن اولدیغی حالده مضاف اولان لفظ امرك حذفیله لفظ (رب)
مقام فاعلده قائم اوله‌رق اعرابی نوع رفعه تغیر ایتمشدر ونظم ثانی (واسئل اهل القریة)
تقدیرنده‌در زیرا جناب باری انطاق جدران اوزره قادر ایسه‌ده مقصود اهل قریه‌دن سؤال اولدیغی
مقطوع و مجزوم اوله‌رق مقام خذفه قرینه‌در شیخ عبد القاهر دیمشدر که بو مقامده حذف ایله
حکمك منشائی غرض متکلمه راجع اولان برامر اولوب حتی اگر کلام مذکور بو مقامك غیرنده
واقع اولسه حذف ایله جزم اولنه‌مز زیرا بر رجلك کلامی اولمق جائزدر که خراب اولوب اهالیسی
محو و هلاك اولان بر قریه‌یه مرور ایله صاحبنه واعظ و مذکر و یاخود نفسیچون متعظ و معتبر اوله‌رق
(اسئل القریة عن اهلها وقل لها ما صنعوا) دیمش اولسون مفهومی قریه‌یه اهالیسندن وانلر
نه ایشلیوب ونه اولدقلرندن سؤال ایله دیمکدر که مراد نتیجهٔ حیات مستعار دنیا موت وفنا وآخر
عمران عالم خراب وهبا اولمسیله اتعاظ واخذ عبرتدر نته‌کیم (سل الارض من شق انهارك وغرس
اشجارك وجنی اثمارك) دینلوب بو عملیاتك صانع وفاعللری جمله آغشتهٔ خاك عدم اولدقلرینی
کفهٔ میزان اعتباره اله‌رق فریفتهٔ حیات بیثبات اولنمامسیچون ایقاظ ونصیحت قصد اولنور
الحاصل (رب) و (قریه) لفظلریچون حکم اصلی جر اولوب حذف مضاف سببیله اولده رفعه
وثانیده نصبه تغیر وانتقال ایتمشدر ونظم ثالث (لیس مثله شیء) اولوب لفظ مثل ایچون حکم
اصلی خبر لیس اولدیغی جهتله نصبدر حالبوکه زیادهٔ کاف سببیله جره تغیر ایلمشدر وکاف
زیاده عد اولنمسی زیرا مقصود واجب تعالی حضرتلرینك مثلی برشی اولمقلغی نفی اولوب یوخسه
مثلنك مثلی برشی اولمقلغی نفی دکلدر و بو وجهله کافك زیاده‌یه حملی اخذ بالظاهر اولوب احسن
اولان زائده اولمامسیدر بو صورتده باب کنایه‌دن اوله‌رق طریق ابلغ کنایه ایله مثلی نفی اولمش اولور
و بونده ایکی وجه اوله‌رق وجه اول بودر که قول مذکور برشیئی نفی لازمیله نفیدر زیرا لازمی
نفی نفی ملزومی مستلزم اولور نته‌کیم زیدك برادری اولمدیغنی وجه ابلغ کنایه ایله افاده ایچون
(لیس لاخی زید اخ) یعنی زیدك برادرینك برادری یوقدر دینلور شویله که زیدك برادری
اولدیغی کبی زیدده انك برادری اوله‌رق او برادر ایچون بر برادر اولمق اقتضا ایده‌جکندن الحاصل
زیدك قرنداشی عمرو اولمق فرض ایدلسه البته عمروك قرنداشی دخی زید اولمق لازم کله‌جکندن
زیدك اخی ملزوم واخ اخی لازم اولمش اولور امدی (لیس لاخی زید اخ) دینلدیکی حینده
بو لازمی یعنی زیدك برادرنك برادرینی نفی ایدوب نفی ملزومی یعنی زیدك برادری اولمدیغنی مراد
ایدرك ابلغ وجه ایله) لیس لزید اخ) دیمش اولورسون زیرا اگر زید ایچون اخ اولسه بالضرور

اشبو اخ ایچون دخی اخ اولوردیکه بوده زیددر اشته بو مثالده اولدیغی کبی نظم مذکورده دخی
مثل الله ایچون مثل اولمقلغی نفیدن مراد مثل اللهی نفیدر شویله که جناب باری ایچون مثل
اولسه نفی اولنسان مثلك مثلی اولوب نفی صحیح اولمزدی زیرا تقدیر موجود اولمسیدر حاصلی جناب
باری موجود اولمسیله مثل مثلی نفی اولندیغی کبی مثلنك نفیی لازم کلور زیرا ضروریدر که اگر
خدای متعالك حاشا مثلی اولسه ذات باری مثلنك مثلی اولوب بو صورتده مثل مثلنی نفی صحیح
اولمز ووجه ثانی کشافده ذکر اولنسان وجهدر که بلغا (مثلك لا یبخل) دیوب مثل مخاطبدن
بخلی نفی ایدرلر حالبوکه غرض ذات مخاطبدن بخلی نفی اولوب قصد مبالغه ایچون طریق کنایه‌یه
سلوك ایدرلر زیرا بخلی مخاطبك مماثل واخص اوصافنی حامل اولان کمسه‌دن نفی ایتدکاری کبی
مخاطبدن نفی ایتمش اولورلر مثلا (فلان قد ایفعت لداته وبلغت اترابه) دیوب فلانك ایفاع و بلوغنی
مراد ایدرلر (یافع) شبابی متناهی اولوب سن صباوتدن ترقی ایدن شابدر ماضیسی (ایفع)
اولوب (غلام یفاع و یفعة و یافع) دینله‌رك (موفع) دینلمز (لداة) دال مهمله ایله جمع لدة
اولوب توأم یعنی همزاددر که لسانمزده اکیز دینلور هاء مبدله‌سی اولندن ذاهبه اولان واودن
عوض اولوب اصلی ولادتدندر تثنیه‌سنده (لدان) دینلوب بعضا (لدون) ایله جمعلنور
واکثرسنده اقرانی مراد اولنور (اتراب) تربك جمعی اولوب اقران وامائل معناسنده‌در الحاصل
فلانك همزاد واقرانی سن شباب بلوغه منتهیه اولمسی فلانك دخی ایفاع و بلوغنی مستلزم اولور
امدی بو تقدیرده (لیس کالله شیء) قولیله (لیس کمثله شیء) بیننده فقط عبارهٔ ثانیه‌ده کنایه‌نك
اعطا ایلدیکی فائدهٔ مبالغه‌دن بشقه فرق یوقدر و بو عباره‌لر معنای واحد اوزره متعاقبه و متوارده
اولان ایکی عباره اولوب معنای مذکور دخی ذات باریدن نفی مماثلتدن عبارتدر و «بل یداه
مبسوطتان» نظم شریفی دخی بونك نظیری اولوب معناسی ید و ید ایچون بسط تصور اولنقسزین
(هو جواد) دیمکدر زیرا بو عباره جواددن عبارت اوله‌رق واقعه اولوب بلغا استعماللرنده بونکله
جواددن بشقه برشی قصد ایتمیوب حتاکه کندوسیچون ید اولمیان کمسه‌ده دخی استعمال ایتمشلردر
کذلك (لیس کمثله شیء) عباره‌سی دخی کندوسیچون مثل اولمق ممکن اولوب واولمیان ذات
حقنده استعمال اولنور صاحب مفتاح دیمشدر که مجازك اشبو حکم اعرابی تغیر ایدن کلمه اوزره
اطلاقنده رأیم مجازه ملحق واصلدن غیر اصله تعدیه اشتراکلرندن ایچون مجازه مشبه عد اولنوب
مجاز عد اولنمامسیدر و بو سببدننا‌شی حد مجازی بو نوعه شامل اوله‌جق صورتده ذکر وایراد ایتمدم
لکن بو نوعی مجازدن عد ایتمکده عهده وضمان سلف اوزرینه‌در کلام صاحب مفتاح بوندن
عبارت اولوب محل نظردر زیرا اگر نوع مذکورك مجازدن عدیله مرادی بو نوع اوزره لفظ
مجازی اطلاق ایسه بو اطلاقده کرك علی سبیل المجاز اولسون وکرکسه بطریق الاشتراك اولمش
اولسون کندوسیچون نزاع یوقدر واگر مراد سلف بو نوعی حقیقته مقابل اولوب بو نوعه وانواع
سائره‌یه شامل اوله‌جق تفسیر ایله مفسر اولان مجاز لغوی اقسامندن قلمشلردر دیمکسه حقیقت حال
بو مرکزده دکلدر زیرا سلف تعریف مجازده اولان عباره‌لری مختلف اولمسیله برابر کلمه‌نك
غیر ما وضع لهنده مستعمله اولمسنك وجوبنده متفقلردر نته‌کیم تعریفات سلفدن سکاکینك نقل
ایلدیکی (کل کلمة ارید بها غیر ما وضعت له فی وضع واضع لملاقة بین الثانی والاول) تعریفی مجازدن
نوع مذکوره شامل اولمدیغی ظاهردر زیرا نوع مذکور معنای اصلیسنده مستعملدر واگر تعریف
مذکورك نوع مزبوره شمولی لازم کلسه تعریف سکاکیده دخی داخل اولور واما مجازی
بو نوع ایله انواع سائره‌یه تقسیم ایتملری لفظ مجازك (المستثنی المنقطع ومنفصل) قوللرنده اولدیغی
کبی بو نوع ایله انواع سائره‌یه اطلاقنی بیاندن عبارت اولمسیله سکاکی ایچون بو بابده موجب تفرد
اوله‌جق بررأی بیلنه‌مز والله اعلم امدی اگر حذف و یاخود زیاده موجب تغییر حکم عباره
اولمزسه «او کصیب من السماء» قول شریفنك (کمثل ذوی صیب) تقدیرنده اولدیغی

و ﴿ فبما رحمة من الله ﴾ قول شریفی (فبرحمة) تقدیر قلندیغی کبی بونوعده کلمه مجاز ایله توصیف اولنمز وموجب تغیراولنلردن اول یعنی حذف لفظ ایله اولان (مجاز بالنقصان) ایله تسمیه و (اللفظ المستعمل فی غیر ماوضع له لعلاقة بعد نقصان منه تغیر الاعراب والمعنی الی مایخالفه رأسا) قوللریله تعریف ایدلمشدر یعنی کندوسنده اعراب ومعنایی مخالفی اولان معنایه رأسا تغیر ایدەجك نقصان لفظ ایله برابر وجود علاقه دناشی ماوضع لهنك غیرنده مستعمل اولان کلمەدر ﴿ جاء ربك ﴾ قولندن (رب) و ﴿ واسئل القریة ﴾ قولندن (اهل) لفظلرینك نقصانی کبی واما (زید منطلق وعمرو) قولنده اولان ایکنجی منطلق و ﴿ اوکصیب ﴾ قولی مثالنده اولان (ذوی) لفظلرینك نقصانی بقاء اعراب و (سرت یوم الجمعة) قولنده اولان (فی) لفظنك بقاء معنادناشی نقصانیتلری قیود مورودە ایله تعریفدن خارجدر لکن بوکلام محل نظراولوب زیرا مجازدن بونوعده تغیرمعنی ایله لفظك ماوضع لهنك غیرنده مستعمل اولدیغی ممنوعدر زیرا مثلا قریه اکر بعض کتب اصولده واقع اولدیغی کبی محل اولمق علاقەسیله اهلدن مجاز قلنسه اشبو مجاز فی الاعراب نوعندن اولیوب وتقدیر مضافه دخی محتاج اولمز ومجاز مذکوردن نوع ثانی یعنی زیادهٔ لفظ ایله اولان (مجاز بالزیاده) ایله تسمیه و (واللفظ المستعمل فی غیر ماوضع له لعلاقة بعد زیادة علیه تغیر الاعراب والمعنی الی مایخالفه بالکلیة) قوللریله تعریف اولنمشدرکه مفهومی اعراب ومعنایی بالکلیه مخالفنه تغییر ایدەجك زیادەدنصکره لعلاقة ماوضع لهنك غیرنده مستعمل اولان لفظدر دیمك اولور اشبو تعریفدن دخی لفظ ومعنادن برشیئی تغییر اتمیان ﴿ فبما رحمة ﴾ ویالکز اعرابی تغییر ایدن (سرت فی الیوم الجمعة) ویالکز معنایی تغییر ایدن لام عهد ایله (الرجل قائم) ومعنایی تغییر ایدرسەده تغییری بالکلیه مخالفنه اولمیان (ان زیدا قائم) امثالی خروج ایلر لکن بوتعریف دخی محل نظردر زیرا مرور ایتدیکی وجهله تغییر معنی وماوضع لهنك غیرنده استعمال ممنوعدر وبومحلده زیاده ایله مراد عبارهٔ نحاتك واقع اولدیغی زیادهٔ حروف اولوب بوصورتده (سرت فی یوم الجمعة) و (الرجل قائم) و (انه قائم) امثالی داخل اولمز وعبارهٔ نحاتك واقع اولدیغی حروف زائده ایله مراد کندوسندن غرض تأکید اولان حروف اولوب (ان ولام) بونك خلافنده اولەرق بونلرك مداولی تأکیددر و (فی) دخی (سرت فی یوم الجمعة) امثالندن تأکید ایچون کورینورسەده ینه مداولی اولان معنای ظرفیتده اولوب مقصود طرفیتی تصریحدر الحاصل حروف زائدەدن مراد بعضا زائده اولەرق واقع اولوب بدونها اصل معنی مختل اولمیان حروفدرکه فائدهٔ معنویەسی تأکید معنی وفائدهٔ لفظیەسی تزیین لفظ وشعرك استقامت وزننه تهیؤ وحسن سجع امثالیدر بوده (ان وان مخففه وما ولا ومن وباء ولام) حرفلریدرکه اکثر ان مخففهٔ مکسوره ماء نافیه ایله تأکید نفی ایچون زیاده قلنوب (ما ان رأیت زیدا) دینلورکه اصلی (ما رأیت زیدا) در وان مفتوحه لما ایله زیاده قلنوب نظم جلیلده (فلما ان جاء البشیر) واقع اولمشدر وقسم متقدم ایله لو بیننده اولەرق (والله ان لو قام زید قمت) دینلور قصوری دخی علم نحوده مسطوردر امدی بوحروفك معنای تأکید مداولاتی اولمیوب بلکه بونلرك زیاده ایدلمسیله معنای مذکورك حصولی قصد واراده اولنور لکن (انه قائم) مثالوده ان بونك خلافنده اولوب افاده ایلدیکی معنای تأکید مداول اصلیسیدر قال رحمه الله تعالی

﴿ الکنایة ﴾

کنایه لغتده برشیئك ذکر وارادنده ترك تصریح اولندیغی وقتده (کنیت و یاخود کنوت بکذا عن کذا) قوللرندن مصدر اولوب اصطلاحده ایکی معنایه اطلاق اولنور معنای اول فعل متکلم اولان معنای مصدر یدرکه (ذکر اللازم وارادة الملزوم مع جواز ارادة اللازم ایضا) قولیله مفسر اولەرق بوصورتده لفظ مکنی به ومعنی مکنی عنه اولوب مفهومی لازمی ذکر ایدوب لازمك جواز

ارادەسیله برابر ملزومی قصد وارادەدر ومصنفك معنای ثانیی تفسیرده اولان کلامنه انسب اولان اشبو معنای اولده (ذکر الملزوم ارادة اللازم مع جواز ارادة الملزوم) دینلمسی ایسه ده لکن معنای مصدری مصنفدن منقول اولمدیغی جهتله شارح مرحوم تعریف سکاکی یی ایراد ایدوب فقط (مع جواز ارادة اللازم) قولنی زیاده ایتمشدر و بوده جواز ارادهٔ لازمی سکاکینك اعترافنه وکنایه ایله مجاز بیننی فرقه مفیدر الحاصل شارحك ذکر ایلدیکی معنای مصدری مذهب سکاکی اوزره در وکنایه نك اصطلاحا اولان معنیلرندن معنای ثانی مصنفك اشارت ایلدیکی معنادر قال رحمه الله تعالی (لفظ ارید به لازم معناه مع جواز ارادته معه) (کنایه) برلفظدرکه کندوسیله معنای حقیقیسنك لازمی مراد اولوب و بومعنای لازمینك ارادەسیله برابر معنای اصلیسنی دخی اراده جائز اولور مثلا (طویل النجاد) لفظی کنایه اولوب بولفظ ایله مراد لازم معناسی اولان طول قامتدرکه برکسه نك بند ونطاق سیفی طویل اولمقدن طول قامتی لازم کلور و بومعنای لازمی ایله معنای حقیقیسی اولان طول نجاد معناسنی اراده ایتمك دخی جائزدر معلوم اوله که مجاز وکنایەدن هر برلرنده معنای حقیقیدن معنای مراده حصول انتقال ایچون معنای حقیقینك فهم وذهنده تصوری لازمەدن اولوب فقط بینلرنده فرق شو اعتبار ایلەدرکه مجازده معنای حقیقیی ارادەدن مانعه اولان قرینەنك وجودنه مبنی معنای حقیقیی اراده جائز اولەمز واما کنایەده بو قرینەنك فقدانی جهتله کنایه اولدیغی حیثیتدن معنای حقیقیی اراده جائزدر واما ﴿ بل یداه مبسوطتان ﴾ امثالنده عدم جوازی کنایه اولدیغی حیثیتدن اولیوب بلکه خصوصیت محلدن ایچوندر قال رحمه الله تعالی (وظهر انها تخالف المجاز من جهة ارادة المعنی مع ارادة لازمه) امدی بوتعریفدن ظاهردرکه (کنایه) معنای لازمی اراده ایله برابر لفظك معنای حقیقیسنی دخی اراده جائز اولمسی جهتندن مجازه مخالفدر یعنی بوجهتدن بینلرنده فرق متحققدر مثلا مثال سالف البیانده طول قامتی اراده ایله برابر طول نجادی دخی اراده جائزدر لکن مجاز بونك خلافی اولوب مجازده معنای حقیقیی اراده جائز دکلدر مثلا (رأیت اسدا فی الحمام) قولمزده اسد ایله حیوان مفترسی اراد جائز اولەمز زیرا مجازده معنای حقیقیی ارادەدن مانعه اولان قرینەنك وجودی لازم اولمسیله بولزوم منتفی اولدیغی کبی مجاز دخی منتفی اولورچونکه لازمك انتفاسی انتفاء ملزومی موجبدر وقومك مجاز ارادهٔ حقیقتنه معاند اولان قرینەنك ملزومی اولوب و برشیئك ملزوم معاندی اوشیئه معاندر والا بدون اللازم ملزومك صدقی لازم کلور دیو قوللرینك معناسی ذکر ایتدیکمز کلامدر وبومقامده بربحث اولوب شویله که تعریف مذکوردن فهم اولنان کنایەده معنای مراد ملزومك لازمی اولوب ومعنای حقیقینك جواز ارادەسی اولەرق یوخسه وجوب ارادەسی دکلدر و بونی سکاکینك مفتاحده اولان (ان الکنایة لا تنافی ارادة الحقیقة فلا یمتنع فی فلان طویل النجاد ان یراد طول نجاده مع ارادة طول قامته) قولی دخی اشعار ایدر وحق اولانده بودر یعنی کنایەده ارادهٔ معنای حقیقی جائز اولوب واجب دکلدر زیرا کنایەده هرنقدر معنای حقیقیی اراده جائز ایسەده چوق کره اشبو ارادهٔ معنای حقیقیدن خالی اولور مثلا برکسه ایچون اصلا نجاد اولمدیغی حالده طول قامتنی بیان ایچون (فلان طویل النجاد) دینلمك ومثلا برکسەنك کلبی وفصیلی یعنی ناقەسنك یاوریسی اولمدیغی حالده سخاوتنی بیان ایچون (فلان جبان الکلب ومهزول الفصیل) دینلمك جائز اولدیغی مقطوع ومجزومدر و بوقول حققك خلافی اولەرق مفتاحدن موضع آخرده کنایه ایله مراد مجموع معنای حقیقی ولازمی اولدیغنه تصریح واردر زیرا مفتاحده کلمهٔ مستعمله ایله مراد یا یالکز کندی معناسی اولور و یاخود یالکز معناسنك غیری اولور و یاخود هم معناسنك غیریله برابر معناسی اولور بونلردن اول حقیقت وثانی مجاز وثالث کنایەدر وحقیقتله کنایه حقیقتین اولمقده اشتراك وتصریح وعدم تصریحده افتراق ایدرلر دیمشدر ومصنفك (انها تخالف المجاز من جهة ارادة المعنی مع ارادة لازمه) قولی هرنقدر لازمی اراده

اصل ومعناى حقيقى بى اراده بالتبع اولديغنـه اشارت ايدرسه‌ده كنايه ايله مراد مجموع معنـاى
حقيقى ولازمى اولديغنى اشعار ايدر وارادهٔ لازم اصل وارادهٔ معنى بالتبع اولديغى كلام
مصنفك اشعارى (مع) لفظيله ايرادندن اولوب نته‌كيم بودقيقه (جاء زيد مع عمرو) قولمزدن
مستبان اوله‌رق معيت زيدى مشعردر و بووجهله مع لفظنك متبوع اوزره غلبـهٔ دخولندننشى
(جاء فلان مع الامير) ديناوب (جاء الامير مع فلان) ديناز وصاحب مفتاحك دخى هرنقـدر
(اومعناها وغير معناها) قولنـده واو مع معناسـنه محمول ايسه ده كلام مصنفده مع لفظنك
صراحتندننشى معناى حقيقى بى اراده بالتبع اولديغنه اشارت ظاهردر امدى مصنفك تعريفدن
فهم اولنان قول حقيله اشبو (من جهة ارادة المعنى مع ارادة لازمه) قولى بيننده منافات ظاهر
ومحتاج توفيق اولمسيله وجه توفيق (من جهة ارادة المعنى) قولنى تقـدير مضاف ايله (من جهة
ارادة جواز المعنى) مفهومنه حمل ايتمكدر و بوكا قرينه تعريفدر واما مصنفك كتاب ايضاحده
واقع اولان (والفرق بينها و بين المجاز من هذا الوجه اى من جهة ارادة المعنى مع جواز ارادة لازمه)
قولى غير صحيحدر مكركه معنى ايله معناى ماوضع لهنك لازمى اولان معناى مقصود باللفظ ولازم
معنى ايله معناى موضوع له مراد اولنه لكن بوتوجيه لفظ ايضاحك دلالت ايتمديكى برمعنادر زيرا
معنـاى موضوع له اوزره لازم ولازم موضوع له اوزره معنى اطلاقى مسـتبعد واطلاقلرنده غير
واردر وعند المصنف لازمدن انتقال اولمديغى جهتله معناى موضوع له اوزره لازم اطلاقى عندنده
غير صحيحدر قال رحمه الله تعالى (وفرق بان الانتقال فيها من اللازم وفيه من الملزوم) وسكاكى ايله
آخرلرى كنايه ايله مجاز بيننى كنايه‌ده انتقال لازمدن ملزومه ومجازده ملزومدن لازمه اولمسيله تفريق
ايتديلر شويله كه مثلا كنايه اولان (فلان طويل النجاد) قولمزده انتقال طول قامتك لازمى اولان
طول نجاددن ملزوم اولان طول قامته‌در ومثلا (مجاز) اولان (رعينا الغيث) قولنـده انتقال
نبتك ملزومى اولان غيثدن لازم غيث اولان نبته وملزوم شجاعت اولان اسددن لازم اسد اولان
شجـاعته‌در ديديلر قال رحمه الله تعالى (ورد بان اللازم مالم يكن ملزوما لم ينتقل منه) و بوفرق
شو طريق ايله مردوددركه لازم مادامكه بنفسـه وياخود انضمام قرينـه ايله ملزوم اولمدقچه
لازمدن ملزومه انتقـال اولنمز زيرا لازم اولديغى حيثيتدن ملزومدن اعم اولمسى جائز وعام ايچون
خاص اوزرينه دلالت اولمديغى بارز اولمسيله لازمدن لازم اولديغى حيثيتدن ملزومه انتقال صحيح
اولمز بلكه انتقال انجق لازم وملزومك تلازم وتساويلرى تقـديرده اولور زيرا بوتقديرده
هرايكى طرفك لازميت وملزوميتى اعتباره صلاحيتى اولوب احدهما آخره دلالت ايلر اكر لازم
عامك قرينه وساطتيله ملزومه دلالتى جائزدر ديناورسه جوابنده ديرزكه بوتقديرده اعميتى باقى قالمز
وبقاى اعميتى فرض اولنسه مجاز دخى بوطريق ايله لازمدن ملزومه انتقال اولمسى نيچون جائز
اولمز قال رحمه الله تعالى (وحينئذ يكون الانتقال من الملزوم) ولازم ملزوم اولديغى حينده مجاز
كبى كنايه ده دخى انتقال ملزومدن لازمه اولوب بوصورتده مجاز ايله كنايه بيننده شوجهتدن
فرق تحقق ايتمز حالبوكه سكاكى دخى لازم ملزوم اولمدقچه كندوسندن انتقال ممتنع اولديغى
معترفدر زيرا سكاكى مبنىٔ كنايه لازمدن ملزومه انتقال اوزره اولوب بودخى لازمك ملزومه
مساواتى اوزره توقف ايدر ديمشـدر و بوتقديرده طرفين متلازمان اوله‌رق لازمدن ملزومه انتقال
ملزومدن لازمه انتقال منزله‌سنده اولور اكر ديناورسه كه سكاكينك مرادى طرفين بيننده لزوم
خواص كنايه‌دن اولوب خواص مجازدن دكلدر وياخود كنايه ايچون شرط اولوب مجازده شرط
دكلدر ديمكدر جوابنده ديرزكه بوكلام مسلم اولميوب ودليلى غير معلومدر بلكه جواب بودركه
سكاكى وغيريلرينك لازمدن مرادى ممتنع الانفكاك معناسـنه اولان لازم اولميوب بلكه مثلا
طول قامته تابع اولان نجادكبى وجودى على سبيل التبعيه اولان لازمدر و بوندن ايچون انسانه
ضاحك بالفعلك لزومنده اولديغى كبى لازمك ملزومدن اخص اولمسنى تجويز ايتديلر امدى كنايه

مثلا زيددن تابع ورديف اولانى ذكر ايدوب انكله متبوع ومردوف اولانى قصد واراده ومجاز
بالعكسدر لكن بوكلام محل نظر اولوب مجاز بعضا طرفينده اوله‌رق مثلا (رعينا الغيث) قولنده
غيث نبتده و (امطرت السماء نباتا) قولنـده نبت غيثده استعمال اولنور قال رحمه الله تعـالى
(وهى ثلثة اقسام الاولى المطلوب بها غير صفة ولا نسبة) وكنايه اوچ قسم اولوب قسم اول
كندوسيله مطلوب صفت ونسبت اولميوب بلكه مطلوب نفس موصوف اولاندر فقط حقيقة
موصوف وياخود موصوف منزله‌سنده اولمقـدن اعمدر زيرا بعضا مكنى عنه ملزوم غير موصوف
اولور ومصنف رحمه الله تعالينـك (المطلوب بها الموصوف) تعبير ايتمـامسى موصوف حقيقيه
حصردن احترازه مبنيدر قال رحمه الله تعالى (فنها ماهى معنى واحد كقوله (والطاعنين مجمع
الاضغان) وكنايه‌نك اشبو مطلوب نفس موصوف اولان برنجى قسمندن برنوعى معناى واحد اولان
كنايه‌در و بوده موصوف معينه صفاتدن برصفتك اختصاص عارضيسى متفق ومصادف اوله‌رق
موصوف مذكوره توصل ايچون صفت مذكوره ذكر اولنمقـدر شارح مرحوم (اختصاص
عارض) تعبير ايدرك اختصاصى عروض ايله وصف ايتمسى زيرا صفت صفت اولديغى حيثيتدن
كرك مشتق اولسون وكركسه غير مشتق اولسون بحسب اصلها موصوف معين اوزره دلالت ايتميوب
بلكه موصوف ما اوزرينـه دلالت ايدر الحاصل صفتك موصوفى اوزره دلالتى مفهومنـدن
خارج اولان اسبابدننشى اولوب اختصاص عارضيدر وقسم مذكوردن بونوعه مثال شاعرك
(الضاربين بكل ابيض مخذم * والطاعنين مجامع الاضغان) قوليـدر (الضاربين) امدح
تقـديرنده در ابيضدن مراد سيف اولوب جمعى بيضدر (مخذم) قاطع و (ضغن) حقد
معناسـنه‌در امدى (مجامع اضغان) معناى واحد اولوب قلوبدن كنايه‌در شويله كه حقدك
معناسى كين وانتقام اولوب بونك حقيقتى فوران غضبده فى الحـال تشفيدن كظم وسكوت اقتضا
ايتمسيله باطنه رجوع ايدرك اغتنام فرصتله اخذ انتقام مضمر درون اولمسيدر اشته بوحالك مجمعى
اولمق قلبـه عارض برصفت مخصوصه اوله‌رق بونك ذكريله موصوفى اولان قلبدن كنايه اولنور
قال رحمه الله تعالى (ومنها ماهى مجموع معان كقولنـا كناية عن الانسان حى مستوى القامة عريض
الاظفار) وكنايه‌نك قسم اولنـدن نوع ثانيسى مجموع معانى اولان كنايه‌در و بوده برصفت
بوله‌رق اخذ اولنوب جمله‌سى موصوف واحده مختصه اولمق ايچون لازم آخره ودبكر لازم اخره
ضم اولنه‌رق بونلرك ذكريله موصوفه توصل اولنمسيدر مثلا انساندن كنايه اوله‌رق (حى مستوى
القامة عريض الاظفار) قولنده صفت (حى) اخذ اولنوب (مستوى القامة) و (عريض الاظفار)
اوازمنه ضم اولنه‌رق بومجموعدن انسانه توصل اولنمشدر يعنى بومجموع انساندن كنايه‌در وخاصة
بونوعه (كناية مركبه) تسميه اولنور قال رحمه الله تعالى (وشرطهما الاختصاص بالمكنى عنه)
وقسم اولدن اشبو ايكى نوع كنايه‌نك شرطى ايراد اولنه‌جق صفاتك مكنى عنهه اختصاصيدر
تاكه عامدن خاصه انتقال حاصل اوله يعنى كنايتين مذكورتين بحسب المفهوم مكنى عنهدن عام
اولمزيله بحسب التحقيق وجود اختصاص لازمدر تاكه بحسب المفهوم عامدن بحسب التحقق
خاصه انتقال حاصل اوله سكاكى اشبو نوعيندن معناى واحد اولان نوع اولى قريبه ومجموع
معانى اولان نوع ثانى‌يى بعيده قيلوب مصنف ايضاحده سكاكينك بوكلامى محل نظر اولديغنى
ايراد ايتمشـدر وجه نظر سكاكى قسم ثانىٔ كنايه‌ده قريبه‌يى انتقال بلا واسطة اولمسيله
و بعيده‌يى انتقال لوازم متسلسله وساطتيله اولمق اوزره تفسير ايدوب حالبوكه كرك معناى واحد
وكرك مجموع معـانى اولان كنايتيندن ايكيسى دخى واسـطه‌دن خالى اوله‌رق معناى مذكورجه
اعتبار قرب وبعـده محل اولمامسيدر زيرا ظاهردركه (حى مسـتوى القامة عريض الاظفار)
قولى برشيئه انتقال اولنوب‌ده بعده اوشيدن انسانه انتقال اولمق طريقنده اولميوب بلكه انتقال
بلا واسطه انسانه‌در مصنفك بوسؤاله جواب ويريلوركه بومقامده قرب اعتبار اخرله اولوب

مراد نوع اولدن اولان کنایه‌نك بساطتی ولازمی آخره ضم ویدنلرینی تلفیق وترکیبدن وتساوی
واختصاصدن تکلفدن استغناسی جهتله سهولت مأخذی وبعدیونك خلافیدر قال رحمه الله
تعالی (الثانیه المطلوب بها صفة) اقسام کنایه‌دن قسم ثانی کندوسیله جود وکرم وشجاعت
وطول قامت امثالی صفاتدن برصفت مطلوب اولان کنایه‌در بوده ایکی ضرب اولوب بری قریبه
ودیکری بعیده‌در قال رحمه الله تعالی (فان لم یکن الانتقال بواسطة فقریبة واضحة کقولهم کنایة
عن طویل القامة طویل نجاده وطویل النجاد) امدی اشبو قسم ثانیده اکر کنایه‌دن صفت
مطلوبه‌یه انتقال بلا واسطة اولورسه بوکنایه (کنایهٔ قریبه) در وقریبه ایکی قسم اولوب
بریسی (واضحه) درکه بوقسمده کنایه‌دن مطلوبه انتقال سهولتله حاصل اولور نته‌کیم طویل
القامه‌دن کنایه اوله‌رق (طویل نجاده) و(طویل النجاد) قوللری بوقسمدندر مصنف
رحمه الله تعالی اشبو واضحه قسمندن اولان طویل نجاده وطویل النجاد کنایه‌لری بیننده اولان
فرقه اشارتله بیوررکه (والاولی ساذجة وفی الثانیة تصریح ما لتضمن الصفة الضمیر) واشبو کنایهٔ
قریبهٔ واضحه ایچون ذکراولنان کنایه‌لردن اولی یعنی (طویل نجاده) ساذجه اولوب تصریحدن
برشیله مشوب ومخلوط دکلدر واما ثانیه‌ده یعنی (فلان طویل النجاد) قولنده صفت یعنی لفظ
طویل موصوفه راجع اولان ضمیر مستتری متضمن اولدیغی جهتله بعض مرتبه تصریح بولوندر
زیرا صفتك فعله مشابهتندناشی اسناد اولنه‌جق برمرفوعه احتیاجی ضروری اولوب وطولك
موصوف ایچون ثبوتیله نوع تصریحی مشتمل اولور وبونك اوزرینه دلیل زیرا سن صورت
اولیده ظاهره یعنی مثلا نجاده مسند اولمسندناشی صفتك تذکیر وافرادیله زید طویل نجاده
وهند طویل نجادها والزیدان طویل نجادهما والزیدون طویل نجادهم دیرسین واضافه
صورتنده موصوفه راجع اولان ضمیر مستتره مسند اولدیغی جهتله موصوفه تابع اوله‌رق صفتك
تأنیث وتثنیه وجمعیله (هند طویلة النجاد) والزیدان طویلا النجاد والزیدون طوال النجاد
دیرسین ومن جهة المعنی صفت سببیدن یعنی مضاف الیه اولان نجاددن عبارت اولوب (النجاد
الطویل) معناسنده اولدیغی حالده ضمیر سببیه یعنی مثلا زیده راجع اولان ضمیر مستتره جواز
اسنادی زیرا لفظده خبر ویاخود حال ویاخود نعت اوله‌رق موصوف اوزره جاریه اولدیغندن
ومعناده فی ذاته موصوف ایچون اولان صفت اوزره دلالتندن ایچوندر واشبو موصوف ایچون
اولان صفت کرکسه (زید حسن الوجه) کبی کلامده مذکور اولان صفت اولمقدن وکرکسه
(زید ابیض اللحیة) کبی صفت مذکوره‌نك غیری اولمسندن اعمدر زیرا اولده زید حسن وجهندن
ایچون حسن ایله متصف اولور وثانیده موصوفك صفتی بیاض لحیه اولیوب فقط مداولی اولان
شیخوختدرکه شیخوخت بیاض لحیه‌نك غیریدر و(زید کثیر الاخوان) دخی بووجهله اولوب
مراد زیدك اخوان کثیره ایله متقوی اولمسیدر واخوان ایله کسب قوت کثرت اخوانك غیریدر
واما (زید احمر فرسه) و(اسود ثوبه) بونك خلافنده اولوب زیرا بونده اضافه قبیح اولور
وکذلك (هند قائمة الغلام) دینلمك دخی قبیحدر اکر سؤال اولنورسه که نظم جلیلده ﴿ حتی
یتبین لکم الخیط الابیض من الخیط الاسود ﴾ قول شریفی امثالی طرفین تشبیهدن برینك ذکرنه
اشارت اوزره مشتمل اولان کلام تشبیه قلوب استعارهٔ مشوبه بالتشبیهدن قلندیغی کبی صفت
دخی ضمیر موصوفه اسناد اولندیغی وقتده اسناد مذکور سببیله تصریح اولمزمیکه کنایهٔ مشوبه
بالتصریح بحدر دیو زعم اولنور یعنی ضمیر مذکوره اسناد اولنمسی تصریح اولمسنی اقتضا ایدر
جوابنده دیرزکه تصریح اولماسی زیرا صفت مذکوره معناده مضاف الیه یعنی مثلا نجاد ایچون
صفت اولدیغی مجزوم اولوب ومسببه عائد اولان ضمیری اعتبار مجرد صفتك کندوسیله مرفوع
اولان برمعمولدن امتناع خلوی امر لفظیسندن ایچوندر الحاصل مجرد اشبو امر لفظیدن
ایچون اعتبار اولنان ضمیر موصوف انجق کنایهٔ مذکوره‌نك تصریح ایله مشوبه ومخلوطه

اولسی اقتضا ایتلیوب بوخسه صرف تصریحی موجب اولمز قال رحمه الله تعالی (او خفية
کقولهم کنایة عن الابله عریض القفا) (واضحة) قولی اوزره معطوفدر یعنی ویاخود کنایهٔ
قریبه (خفیه) اولور وخفاسی کنایه‌دن مطلوبه انتقال تأمل واعمال فکر ورویته توقف
ایتمسیله‌در نته‌کیم ابلهدن کنایه اوله‌رق (عریض القفا) قوللرنده افراط ایله عرض قفا
وعظم رأس کندوسیله بلاهت رجل اوزرینه استدلال اولنان شیدندر وبحسب الاعتقاد
بلاهت ایچون ملزومه‌در لکن بوندن بلاهته انتقالده نوع خفا اولوب هرکسه مطلع
اولمز واشبو عرض قفادن امر آخره وامر آخردن مقصود اولان بلاهته انتقال اولنیوب
بلکه نفس عرض قفادن مقصود مذکوره انتقال اولنور فقط بادیٔ رأیده انتقال اولنمیوب
تأمله محتاجدر وبووجهله انتقال امر آخر وساطتیله اولمدیغندن کنایهٔ قریبهٔ خفیه کنایهٔ
بعیده‌دن تمیز ایدر الحاصل انتقال بلاواسطة اولمسنه نظرا قریبه واعمال فکر ورویته احتیاج
سببیله خفیه‌در وصاحب مفتاح (عریض الوساده) قولنی بوکنایه‌دن یعنی (عریض القفا)
قولندن کنایهٔ قریبهٔ خفیه قیلوب مصنف ایضاحده بونده نظروار در بلکه اشبو (عریض
الوساده) قولی ابلهدن کنایهٔ بعیده‌در زیرا بوندن عریض القفایه وعریض القفادن ابلهه
انتقال اولنور دیو اعتراض ایلمشدر لکن بواعتراضدن جواب ویریلورکه کنایه‌نك مطلوبه
نسبتله بعیده وواسطه‌یه نسبتله قریبه اولمقلغنده امتناع یوقدر بلکه کندوسندن مطلوبه
انتقال واسطه ایله اولان کنایه‌ده حقیقت امر بویله‌در بناء علیه صاحب مفتاح قول
مذکوری ایراد ایله مطلوب بالکنایه بعضا مقصود ومصرح اولان نفس موصوف اولوب
وبعضا مطلوبدن کنایه اولان شی اولدیغنه تنبیه ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (وان کان
بواسطة فبعیدة کقولهم کثیر الرماد کنایة عن المضیاف فانه ینتقل من کثرة الرماد الی کثرة احراق
الحطب تحت القدر ومنها الی کثرة الطبائخ ومنها الی کثرة الاکلة ومنها الی کثرة الضیفان ومنها
الی المقصود) ومقدما ذکراولنانلرك جمله‌سی کنایه‌دن مطلوبه انتقال بواسطة اولمدیغی
صورتده اولوب واکر انتقال واسطه ایله اولورسه کنایه بعیده‌در مثلا مضیافدن کنایه اوله‌رق
(کثیر الرماد) قوللری بوقبیلدن اوله‌رق کثرت رماددن تحت القدر احراق حطبك کثرتنه
وکثرت احراق حطبدن کثرت طبائخه وکثرت طبائخدن کثرت اکله‌یه وبوندن کثرت ضیفانه
وبعده مقصود اولان مضیافه انتقال اولنور (رماد) کل و(قدر) چولك وتنجره امثالی
طعام طبخ اولنان ظرفدر (طبائخ) طبیخه‌نك جمعی اولوب مطبوخه معناسنه‌درکه
مراد اطعمه‌در (اکله) آکلك جمعیدر (ضیفان) کسر ضاد ایله ضیفك جمعیدرکه مسافر یدر
(مضیاف) مکثار کبی مبالغه‌در ووسائطك قلت وکثرتی حسبیله مقصود اوزره دلالت
وضوح وخفا جهتندن مختلفه اولور یعنی هرنقدار وسائط تکثر ایدرسه اومقدار خفای
دلالت کسب قوت ایدر واشاله‌سی اکثر من ان یحصی اولمسیله شارح مرحوم تتبع اولنمسنی
رأی ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (الثالثة المطلوب بها نسبة کقوله (ان السماحة والمروة
والندی * فی قبة ضربت علی ابن الحشرج) فانه اراد ان یثبت اختصاص ابن الحشرج بهذه
الصفات) اقسام کنایه‌دن قسم ثالث کندوسیله مطلوب (نسبت) اولان کنایه‌در
اسنادن مراد برامرك برامر ایچون اثبات ویاخود نفییدر وصاحب مفتاحك (ان المطلوب
بها تخصیص الصفة بالموصوف) قولنك معناسی دخی اشبو نفیا ویاخود اثباتا صفتك
موصوف ایچون نسبتی اولوب یوخسه تخصیص ایله مرادی معنای حصر دکلدر زیرا
بومقامده معنای حصره حمل ایچون برمعنی اولمیوب حاصلی مراد سکاکی اثباتده تخصیص
اوله‌رق ثبوتده تخصیص دکلدر حصر ایسه تخصیص فی الثبوتدر وبوقسمه مثال
زیاد اعجمك (ان السماحة والمروة والندی الخ) قولیدر (ندی) عطا معناسنه‌در یعنی

سماحت وانسانيت وعطا صفات بركزيده سي بسط وساده ارام ممدوح ايچون ضرب اولنان قبه درونده در ديمك اولوب ممدوحك بو صفاته اثبات اختصاصي يعني بو صفاتك حصر وعدم حصر منظور اولميه رق ابن حشرج ايچون بيان ثبوتي مراد اتمشدر قال رحمه الله تعالى (وترك التصريح بان يقول انه مختص بها او نحوه الى الكنايه بان جعلها في قبة مضروبة عليه) بو وجه مشروح مراد شاعر ممدوح ايچون صفات مذكوره نك ثبات اختصاصي اولديغي حالده صريحا بو معنايي افاده ايده جك (انه مختص بها) امثالي تعبيراتي طريق كنايه يه ترك وتحويل ايدرك صفات مذكوره نك ممدوح اوزره ضرب اولنان قبه ده اولسي تعبيرني اختيار ايلمشدر (اونحوه) قولي (ان يقول) قولنه معطوف اوله رق مجرور اولوب (او بمثل القول) مفادنده در ياخود منصوب اوله رق (ان يقول) فعلنك مفعولنه معطوف اولوب (اوان يقول نحو قولنا انه مختص بها) تقديرنده اولور وقول مذكوره مماثل اولان تعبيرات اضافه ويا اضافه معناسنده واسناد ومعناي اسناد ده اولسي كبي معناي مذكوره دلالت ايده جك عبارات اولوب مثلا (سماحة ابن الحشرج) وياخود (السماحة لابن الحشرج) وياخود (سمح ابن الحشرج) وياخود (حصل السماحة له) وياخود (ابن الحشرج سمح) ديلور امدي شاعر مرقوم اشبو صورت تصريحي طريق مذكور اوزره كنايه يه ترك ايلمشدر نته كيم امثله قسم ثانيده صفتك موصوفه اختصاصي صفتك موصوفه وياخود ضميرنه اسناد ويا اضافه سي اعتبار يله مصرح ايمدي موصوفه اضافه واسناد اولنمسنه مثال (هل طويل نجاد زيد) و(هل طويل النجاده زيد) اولوب ضميره اسناد صورتنده دخي مثلا طول نجاد ايله مكني عنه اولان طول قامت (طويل نجاده) قولنده ضمير موصوفه مضاف و(طويل النجاد) قولنده ضمير مستتر موصوفه مسند در (كثير الرماد) وامثالي دخي بو مجراده در بو وجهله مقاحده مبين اولوب بونكله متبين اولوركه بو مقامده اختصاص ايله مراد حصر اولميوب نفيا وياخود اثباتا صفتك موصوفه نسبتيدر وشاعر مرقومك صفات مذكوره يي ابن حشرج اوزره مضروبه اولان قبه ده قلماق طريقيله موصوف اولان ممدوح مرقومك بو صفاته تصريح اختصاصي كنايه يه ترك ايلسي محل صفات ذو قبه يعني ممدوح اولديغنه تنبيه ايچوندر و(قبه) فوق خيمه ده اوله رق رؤسايه مخصوصدر وقبه نك ابن حشرج اوزره مضروبه اولمسيله تقييدنه احتياج دنياده ذوي قبابك كثرتنه مبني تعيين ايچوندر امدي شاعر مرقومك بو طريق ايله صفات مذكوره نك ابن حشرج ايچون اثباتني افاده ايلدي زيرا بنفسه قائم اوليان براس بركسه نك مكان وحيزنده اثبات اولنديغي حينده اوكسه ايچون اثبات اولنمش اولور قال رحمه الله تعالى (ونحوه فواهم المجد بين ثوبيه والكرم بين برديه) (المجد بين ثوبيه الخ) قوللري دخي صفتي موصوفي احاطه وشتمال ايدن شيده قلماق طريقيله صفتي موصوفه نسبت ايچون كنايه اولمقده زيادك قولي كبيدر زيرا مفهومي مجد وشرف ممدوحك ثوبيني بيننده وكرم وسخا جنس ثوبدن اولان برديني بيننده در ديمك اوله رق مجد وكرمك ممدوح ايچون ثبوتني تصريح ايتميوب بلكه مجد وكرم وصفلرينك ثوب وبرديني بيننده اولمريله معناي مقصوددن كنايه ايلمشدر مصنفك بو مثالي ايراد ايتمسي بعضيلرك توهمي دفعه اشارتدر زيرا ديمشلردركه بلغانك (المجد بين ثوبيه والكرم بين برديه) قولي قسم ثاني اولان (طويل نجاده) قبيلندن اولوب زيرا برد وثوبك ضمير موصوفه اضافه سي نجادك ضمير موصوفه اضافه سي كبيدر حالبوكه بويله دكلدر زيرا طويلك نجاده اسنادي نجاد ايچون اثبات طولي تصريح اولوب طول نجاد ايسه طول قامت مقامنه قائم اولمسيله هرنقدر طول قامت تصريح دكلسه ده نجادك ضمير زيده اضافه سي تصريح اولديغي حينده

طول قامتك زيد ايچون اثباتني تصريح اولمش اولور (المجد بين ثوبيه) قولنده ايسه تصريح اولمامسندن دخله مجدك ثوبين ايچون ثبوتنه بيله دلالت موجود دكلدركه حتى ثوبينك ضميره تصريح اضافه سي مجدك مرجع ضمير اولان كسه ايچون اثباتني تصريح ولمش اولسون بو قسمك دخي قسم ثاني كبي امثله سي لايحصاسي موجود در اكر ايراد اولنورسه كه بو محلده كنايه ايچون برقسم رابع اولوب اقسام ثلثه يه انحصاري قاصردر زيرا بعضا كنايه ايله مطلوب صفتك ونسبتك ايكيسي اولور مثلا عمروه نسبت مضيافتدن كنايه اوله رق (يكثر الرماد في ساحة عمرو) ديلمسي بو قبيلدندر جوابنده ديرزكه بو صورت كنايه واحده اولميوب بلكه كنايتيندر وبو كنايه دن بريسي كندوسيله نفس صفت يعني مضيافت مطلوب اولان كنايه اولوب بوده كثرت رماد در وايكنجيسي كندوسيله عمروه نسبت مضيافت مطلوب اولاندركه بوده مضيافتك عمروه اثباتني افاده ايچون كثرت رمادي عمروك ساحه وميداننده قلمقدر قال رحمه الله تعالى (والموصوف في هذين القسمين قد يكون مذكورا كما مر وقد يكون غير مذكور كما يقال في عرض من يؤذي المسلمين المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده) اشبو قسم ثاني وثالثده موصوف بعضا مذكور اولور نته كيم ذكر اولنان مثاللر بو قبيلدندر وبعضا مذكور اولمز نته كيم مسلمينه اذا ايدن كسه يه تعريض ذيلنده ايراد اولنان (المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده) قولي بو قبيلدندر زيرا بو قول موذي معيندن صفت اسلامي نفيدن كنايه اولوب وموذي كلامده مذكور دكلدر ونته كيم شرب خمر ايدوب وحلني اعتقاد ايدن كسه نك تكفيرني مراد ايدرك تعريض ذيلنده ديلان (انا لا اعتقد حل الخمر) قولي دخي بو قبيلدندر اولوب بو قول ايله معتقد حل اوله رق شرب خمر ايدن كسه ايچون صفت كفري اثباتدن كنايه اولمسيله برابر كفردن دخي كنايه اولنمشدر الحاصل هم صفت كفردن وهم صفت كفرك اوكسه يه اثباتندن كنايه اولوب كنايه نك قسمين مشتملدر زيرا بو عباره ايله نفسندن اعتقاد حلي نفي (ما انا قلت) قولنده اولان تفصيلاتدن معلوم اولديغي اوزره اشبو اعتقاد حلك غير ايچون ثبوتنه دلالت ايدرك غير ايچون ثبوت حل خمردن كنايه اولور واعتقاد حل خمر كفردن كنايه اوله رق بو صورتده كنايتين اجتماع ايلر وخفي اولمسونكه مصنف هرنقدر اشبو قسمينده بعضا موصوف مذكور اولمديغي على الاطلاق ايراد ايتمش ايسه ده نسبتي تصريح ايله برابر بالكز صفتدن كنايه اولديغي حينده موصوفك عدم ذكري ممتنعدر زيرا موصوفك نه لفظا ونه تقديرا عدم ذكريله برابر موصوف ايچون صفتك اثبات وياخود نفيني تصريح محالدر امدي موصوف مذكور اولمديغي وقتده قسم ثاني قسم ثالثي مستلزم اولوب بالعكس قسم ثالث قسم ثاني يي مستلزم اولمز حاصلي قسم ثانيده عدم ذكر قسم ثاني ايله ثالثك بيني اجتماع صورتنده اولديغي كبي انجق نسبتك عدم تصريحي صورتنه منحصردر واما نسبتك تصريحنده ذكر موصوف واجبدر برشيئك عرضي اوشيئه نه جانبدن باقلورسه اوجهتده واقع اولان ناحيه وطرفيدر رانك سكوني وضميله نظرت اليه من عرض وعرض ديلوب من جانب وناحية معناسي مراد اولنور قال رحمه الله تعالى (قال السكاكي الكناية تتفاوت الى تعريض وتلويح ورمز وايماء واشارة) سكاكي رحمه الله تعالى كنايه تعريض وتلويح ورمز وايما واشارته متفاوت اولوب كنايه ده بونلردن هر بريسي بولنه بيلور ديمشدر شارح مفتاح سكاكي (تتفاوت) تعبير ايدوب تنقسم تعبير ايتمامسنك سببي بيانده زيرا تعريض وذكر اولنان امثالي اقسام كنايه دن اولميوب بلكه كنايه دن اعمدر ديمشدر لكن بونده نظر اولوب زيرا تعريضدن ماعداسنك عمومي كلام سكاكيدن غير منفهمدر قال رحمه الله تعالى (والمناسب للعرضية التعريض) وعرضيته مناسب اولان

تعریضدر یعنی کنایه موصوف غیر مذکوره ایچون لاجل التعریض سوق اولندیغی ، قصده مناسب اولان بومثللو کنایه یه (تعریض) تسمیه واطلاق اولنمیدر برکسه یی قصد ایدرك کلام ایراده (عرضت لفلان) و (عرضت بفلان) دیرسین کأن اوکلام ایله برجانبه اشارت ایدوب جانب آخری مراد ایدرسین (معاریض فی الکلام) دخی بوندن مأخوذ اولوب حدیثده (ان فی المعاریض لمندوحة) واقع اولمشدرکه (لسعة عن الکذب) دیمکدر و (معاریض فی الکلام) برشی ایله برشیدن توریه در سیلکوتی مرحوم دیرکه (معاریض) معراضك جمعی اولوب (معرض) قوالده تصریحك خلافیدر بوصورتده توریه ایله تفسیر تجویز اولوب مراد مایوری به دیمکدر (توریه) برشیئی ستر ایدوب غیریسنی اظهاردر صاحب کشف دیمشدرکه کنایه برشیئی لفظ موضوع لهنك غیریله ذکر ایتمکدر و (تعریض) مذکور اولمیان برشی اوزره کندوسیله دلالت اولنان برشیئی ذکر ایلمکدر مثلا محتاج اولان کسه نك محتاج الیهه (جئتك لاسلم علیك) قولی تعریض اولوب کأن کلامی مقصود اوزره دلالت ایده جك عرض وجانبه اماله در واشبو تعریضه (تلویح) دخی تسمیه اولور زیرا متکلم بوندن مراد ایلدیکی شیئه لوح ایدر بوصورتده صاحب کشاف عندنده تعریض ایله تلویح برمعنایه اولوب سکاکی رحمه الله تعالی بونك خلافنده در وابن اثیر مثل سائرده دیمشدرکه (کنایه) حقیقتله مجاز بینده اولان وصف جامع سببیله بونلردن ایکی جانبه حملی جائز اولان معنی اوزره دلالت ایدن لفظ اولوب مفرد ومرکبده جریان ایدر و (تعریض) جهت وضع حقیقی ومجازیدن اولمیوب بلکه جهت تلویح واشارتدن اولان معنی اوزره دلالت ایدن لفظدر بوصورتده تعریض لفظ مرکبه مختص اولور زیرا معنای معرض بهه دلالتی معنای حقیقی ومجازی جهتندن اولمامسیله سیاق کلامدن دلالتی تعیین ایدرك لفظ مرکبه اختصاصی ظاهر اولور مثلا صله واحسان طلبنده اولان کسه نك (والله انی محتاج) قولی طلب احسانی تعریض اولوب حالبوکه نه حقیقة ونه مجازا طلبه موضوع دکلدر وانجق بومعنی لفظك عرض وجانبندن فهم اولنور قال رحمه الله تعالی

(والغیرها ان کثرت الوسایط التلویح وان قلت مع خفاء الرمز و بلا خفاء الایماء والاشارة)

وعرضیه نك غیری یه مناسب اولان اکر لازم ایله ملزوم بیننده وسائط کثیره اولورسه (کثیر الرماد) و (جبان الکلب) و (مهزول الفصیل) کبی (تلویح) اطلاق اولنمیدر زیرا (تلویح) بعیددن غیره اشارتدر وملزومده خفا ایله برابر وسائط قلیله اولورسه مناسب اولان (رمز) اطلاقیدر زیرا رمز علی سبیل الخفیه قریبه اشارتدر چونکه رمز شفه وحاجبله اشارتدر واکر ملزومده خفا اولمامسیله برابر وسائط قلیله اولورسه مناسب اولان (ایما واشارت) اطلاق اولنمیدر نته کیم بحترینك (اوما رأیت المجد القی رحله * فی آل طلحة ثم لم یتحول) قولی بوقبیلدندر مفهوم بیت سن مجد وشرفك آل طلحه ده القای رحل ایله بعده انلردن آیرلیوب استقرار وثبات ایلدیکنی مشاهده ایتمدکمی دیمکدر مجدك ال طلحه اوزره القای رحل ایتملری انلرك مکاننده مجدك وجودندن وانلرك مکاننده مجدك وجودی انلره مجدی نسبتدن کنایه اولوب کنایه بالواسطه در وبونده مجدی انسان راحله تشبیه اوله رق استعارهٔ بالکنایه واردر قال رحمه الله تعالی (والتعریض

قد یکون مجازا کقولك آذیتنی فستعرف وانت ترید انسانا مع المخاطب دونه وان اردتهما جمیعا کان کنایة ولا بد فیهما من قرینة) کلام مذکوردنصکره سکاکی رحمه الله تعالی دیمشدرکه (تعریض) بعضکره مجاز اولور مثلا برکسه یه خطاب ایله (آذیتنی فستعرف) دیوب وبوکلام ایله مخاطبی مراد ایتمیوب مخاطبله برابر بولنان دیکر شخصی مراد ایدرسین واکر بوکلام ایله مخاطب ومخاطبله برابر اولان شخصك ایکیسنی دخی مراد ایدرسن کنایه

اولور زیرا بوصورتده لفظ ایله معنای اصلی وغیر اصلیسندن ایکیسنی دخی مراد ایتمش اولورسون مجاز ایسه معنای اصلی یی اراده یه منافیدر وبوصورتینك ایکیسنده دخی قرینه لازمدر شویله که صورت اولیده مراد یالکز مخاطبله برابر اولان شخص ایدوکنه دلالت ایده جك قرینه دن لازمدر تاکه مجاز اوله وصورت ثانیه ده مراد مخاطب ایله شخص مذکوردن جمیعسی اولدیغنه دلالت ایده جك قرینه دن لازمدرکه تاکه کنایه اوله وبومقامده بربحث واردر شو وجهله که مفتاحده تعریض بعضا مجاز وبعضا کنایه اولور دیو مذکور اولمیوب بلکه مذکور اولان تعریض بعضا علی سبیل المجاز وبعضا علی سبیل الکنایه اولدیغیدر وشارح علامهٔ مفتاح بوقولك معناسی عبارهٔ تعریض صورت اولیده اولدیغی کبی بعضا مجازه مشابه اولور زیرا صورت مذکوره ده تاء خطاب ایله ماوضع لهنك غیریده مستعمل اولدیغی جهتدن مجازه مشابه اولوب لکن بونده ملزومدن لازمه انتقال متصور اولمامسیله مجاز دکلدر وبعضا صورت ثانیه ده اولدیغی کبی کنایه یه مشابه اولور زیرا بونده لفظ کندوسندن ماوضع لهنك غیری مراد اولنمسیله برابر ماوضع لهنده مستعمل اولدیغی جهتدن کنایه یه شبیهدر حالبوکه کنایه دکلدر زیرا بونده لازم وملزوم واحدهما دن آخره انتقال تصور اولنمز دیمشدر لکن شارح علامه نك بوکلامنده نظر واردر زیرا براحدك ذاهب اولدیغی برمذهب وبلکه برعاقلك قبول ایتمیه جکی برامردر چونکه بوقوله ذاهب اولق برکلامك دلالت صحیحه ایله برمعنی اوزره دلالت ایدوب واومعناده نه حقیقت ونه مجاز ونه کنایه اولمامسنی مؤدی اولور بلکه حق اولان مصنف رحمه الله تعالینك تصریح ایلدیکی کبی اول مجاز وثانی کنایه اولوب وسکاکینك مطلوبیده بودر وبونك تحقیقی شووجهله درکه (آذیتنی فستعرف) قولمز کندوسیله بسبب الایذا تهدید مخاطب قصد اولنان معنی اوزره دلالت ایدن برلفظ اوله رق بوندن هر برکندوسندن ایذا صادر اولان کسه یه تهدید لازم کلور امدی اکر بولفظی استعمال ایله مخاطب وسائر اذا ایدنلری مراد ایدرسن کنایه اولور واکر تحقیقا ویاخود فرضا وتقدیرا مخاطبه اشتراکی علاقه سیله بسبب الایذا تهدید غیر مخاطبی مراد ایدرسن مجاز اولور والله اعلم قال رحمه الله تعالی

﴿ فصل ﴾

(اطبق البلغاء علی ان المجاز والکنایة ابلغ مع الحقیقة والتصریح لان الانتقال فیهما من الملزوم الی اللازم فهو کدعوی الشیء ببینة) بلغا مجاز مفید ایله کنایه حقیقت وتصریحدن ابلغ اولدیغنه اطباق واتفاق ایلدیلر (ابلغ) نصر بابندن (بلغ) فعلنك مصدری اولان بلوغدن مشتق اولوب افادهٔ مقصودده حد کماله بالغ معناسنه‌در یوخسه (کرم) بابندن بلغ فعلنك مصدری اولان بلاغتدن دکلدر زیرا حقیقت وتصریح مقتضای حال اولدقلری حینده مجاز ایله کنایه ده بلاغت بونلردن اکثر وبلکه بلیغ اوله مز وبعضیلر افعل تفضیلك جمع ثلاثیٔ مزید فیهدن جواز اشتقاقی مبرد واخفشدن منقول بولندیغنه ویاخود شاذه حمل ایتمسنه مبنی مبالغه دندر دیدیلر بوصورتده معنی اکثر مبالغة یعنی مبالغه جهتندن اکثردر دیمك اولور ومجاز وکنایه نك حقیقت وتصریحدن ابلغ اولمسی چونکه بونلرده مطلوبه انتقال ملزومدن لازمه اولمسیله برشیئی بینه سیله دعوی کبیدر زیرا ملزومك لازمدن انفکاکی ممتنع اولدیغی جهتله وجود ملزوم وجود لازمی اقتضا ایدر وبوده ظاهردر فقط اشکال سائر انواع مجازده بیان لزومده در یعنی وجود ملزومك وجود لازمی مستلزم اولمسی انجق بینلرنده لزوم خارجی اولدیغی صورتده اولوب وجمیع انواع

مجـازده خصوصيله علاقه تضاد اولديغى صورتده بونك بيـانى مشـكلدر واما جميع
اقسام مجـازده تحقق لزومه دائر علاقه ده شارحك مسـبوق اولان بيانى مناط انتقال
اولان لزوم ذهنيده اولوب بوراده مقـال لزوم خارجيـده اولمسيله شارحك قولينى شائبهٔ
منـافاتدن سالمدر قال رحمه الله تعـالى (وايضا على ان الاسـتعارة ابلغ من التشبيه لانها
نوع من المجـاز) وبنه بلغا اتفاق ايلديلركه استعاره يعنى اسـتعارهٔ تحقيقيه وتمثيليه تشبيهدن
ابلغـدر زيرا اسـتعاره مجـازدن بر نوع اولوب ومجـاز حقيقتدن ابلغ اولديغى معلوم
اولمشـدر واستعاره يى تحقيقيه وتمثيليه ايله تقييد ايتمـامز زيرا اسـتعارهٔ تخييليه واسـتعارهٔ
بالكنايه انواع مجازدن دكلدر بومقامده شيخ عبد القاهر شووجهله بسط كلام ايتمشـدركه
مجاز واسـتعاره وكنايه نك ابلغ اولمسـنده سبب بو اموردن بريسى نفس معناده خلافنك
افاده ايتمديكى زياده بر شى افاده ايتمسـى اولميوب بلكه اثبات معنى ايچون خلافنـك افاده
ايتمديكى تأكـيدى مفيد اولمسـيدر امدى (رأيت اسدا) قولنـك (رأيت رجلا هو والاسد
سواء فى الشجـاعة) تركـيبى اوزرينـه اولان مزيتى قول اول رجلك شجـاعتده اسده
مساواتنده مفيد اولديغى زياده لكى ثانى مفيـد اولهمامسى جهتندن اولميوب بلكه فضيلت
قول اول رجلك اسده اثبـات مساواتيچون تأكـيدى مفيد اولوب ثانيـده بو تأكـيدك
فقدانيـدر و (كثير الرماد) قولمزك (كثير القرى) لفظى اوزره فضيلتى ثانينـك مفيـد
اولديغى ضيف وقرادن اولك افاده ايلديكى زياده اولمق جهتـدن اولميوب بلكه اول كثرت
قرانك اثباتيچون تأكيدى مفيد اولهرق ثانى بو تأكيدى افاده ايتمامسى جهتندندر ومصنف
شيخك بو كلامى اوزره اسـتعاره نك اصلى تشبيه اولوب ووجه شـبهده اصل اولان مشبه بهده
مشبهده اولاندن اتم واظهر اولمسـيدر بوصورتده (رأيت اسدا) قولمزك مرء ايچون افاده
ايلديكى شجـاعت (رأيت رجلا كالاسد) قولنـك افاده ايلديكى شجـاعتدن زياده اولور
زيرا اول مرء ايچون شجـاعت اسدى مفيد اولوب ثانى ايسـه شجـاعت اسدك مادونى
اولان شجـاعتى افاده ايلر بوصورتده امور مذكوره دن بريسى نفس معناده خلافنـك
افاده ايتمديكى زياده يى مفيد اولمامسيله قول نه كيفيتده صحيح اولور ديو اعتراض ايدوب
بعـده جوابنده ديمشـدركه مراد شيخ مجـاز واسـتعاره وكنايه نك هر بر صورتلرنده سبب
فضيلت اشبو نفس معنـاده زياده لكى افاده سى دكلدر ديمك اولوب يوقسـه فى صورة
من الصور اشبو زيادهٔ نفس معنايى افاده سبب اولمامسى معناسنه دكلدر امدى اشبو زيادهٔ
نفس معنايى افاده نك سـببيتى (رأيت اسـدا) قولمز ده (رأيت رجلا كالاسد) قولمزه نسـبتله
تحقق ايدوب (رأيت رجلا مساويا للاسد) وياخود (رأيت رجلا زائدا على الاسد فى الشجاعة)
قوللرينه نسـبتله تحقق ايتمز وكذلك (كثير الرماد) قوليـله (كثير القرى) لفظى بينـده
دخى تحقق ايلمز انجق شيخدن بوصورتله ايراد كلام مصنفك وهمى اولوب بلكه معنـاى
كلام شيخ بو عبـاراتدن هيچ بريسى فى نفس الامر رجل ايچون معنـاده زياده لك حصولنى
موجب اولمز ديمكدر مثلا (رأيت اسـدا) قولمز واقعـده زيد ايچون (رأيت رجلا كالاسد)
قولمزك موجب اولديغى زيادهٔ شجـاعتى ايجـاب ايتمز وبومعنى شيخك خبر معنا نك ثبوت
ونفينه دلالت ايتمز ديديكى كلامنه شـبيهدر حالبوكه قطعيا معلومدركه خبردن مفهوم اولان
حكمك ثبوت وياخود منفى اولمسيدر بوجهتله كلام مذكور بحث اسناد خبريده مرور
ايتديكى اوزره باعتبار الواقع ثبوت ونفيـه عدم دلالته محمولدر وبومذكور اوزره دليـل بنه
شيخك كلامى اولوب زيرا ديمشدركه اكر (رأيت اسدا) قولنـك (رأيت رجلا مساويا للاسد
فى الشجـاعة) قولى اوزره مزيتى اولدهٔ مساوات طريقى معنادن وثانيـده طريق لفظدن
معلوم اولور دينلورسه جوابنده ديرزكه حال معنى واقع ونفس الامرده كنديسـندن. معناى

آخرله كنايه اولنمق طريقيـله تغير ايتمز وكثرت قرى معناسى بوندن كثرت رماد ايله كنايه اولنمق
سببيله تغير ايلمز وكذلك رجله اسدك مساواتى رجلى اسد قله رق اشبو معناى مساوات اوزره
دلالت اولنمسى سببيله متغير اولمز اشته شيخك بو كلامى قول مذكوردن مرادى
ذكر اولنـان معنى اولمسنده صريحدر لكن مصنف عبارات شيخ تأمل
وافره مفتقر اولمسـندنناشى اسـتنباط معانيسنده اكثر غالطده
واقع اولمشـدر والله اعلم هذا آخر الكلام
فى علم البيان والله المشكور على نواله وهو
المسؤل لاتمام ترجمة القسم الثالث
بالنبى وآله تمت ترجمة القسمين
الاولين فى العشر الثـانى
من الربيع الاخر سـنه سبع
وسبعين بعد المائتين
والالف من هجرة
نبيه بعونه
وتوفيقه
م

الفن الثالث علم البديع

بسم الله الرحمن الرحيم

ونحمده على لطفه العميم

(الفن الثالث علم البديع وهو علم يعرف به وجوه تحسين الكلام بعد رعاية المطابقة ووضوح الدلالة) اشبو فن ثالث مقدمه ده ذكرى مرور ايدن فنون ثلثهٔ بلاغتدن علم بديع اولوب جامع محسنات لفظيه ومعنويه اولان برفن لطيف وشريفدر علم بديع برعلمدركه انكله كلامك مقتضاى حاله مطابقت ووضوح دلالته رعايتدنصكره اولان وجوه تحسين بيلنور بوعلم ايله وجوه تحسينك معرفتندن مراد تصور معانيسيله بقدر الطاقه اعداد وتفاصيلينك بيلنمسيدر حاصلى معرفتله مراد ادراك تصورى اولوب قواعد كليه دن استخراج فروعدن حاصل اولان ادراك جزئى معناسنه دكلدر امدى (علم بديع) برعلمدركه انكله محسنات عرضيه نك مفهومات واقسام واعدادى معلوم اولور چونكه مباحث علوم ثلثه خواص تراكيب بلغادن عبارت اوله رق افادهٔ تراكيب جهتندن اولان خواص علم معانيده ودلالت تراكيب جهتندن اولان خواص علم بيانده ذكر اولنديغى مثللو تبيين وتزيين تراكيب جهتندن اولان خواص دخى اشبو فن بديعده مبيندر (وجوه تحسين الكلام) قولى صدر كتابده (وتتبعها وجوه آخر تورث الكلام حسنا) قولنده اولان وجوهه اشارت اولوب اضافه عهده محمولدر زيرا اضافه دخى عهد خارجى به وجنسه وفرع جنس اولان عهد ذهنى واستغراقه اشارتده لام تعريفك نظيريدر رعايت وضوح دلالتدن مراد تعقيد معنويدن خلوه رعايتدر زيرا تعقيد لفظى دخى هرنقدر مخل وضوح ايسه ده علم بيانه غير مختصدر (وبعد رعاية المطابقة ووضوح الدلالة) قولى بو وجوهك كلامى محسنه عد اولنمسى انجق علم معانيده ايراد اولنان مطابقت وعلم بيانده مبين اولان دلالته رعايتدنصكره اولديغنه تنبيه ايچوندر شويله كه مطابقت ووضوحدن عارى اولان بر كلامده اجراى تزيينات بديعيه اعناق خنازيره تعليق لآله نظير اولور بو صورتده (بعد رعاية) قولى (تحسين الكلام) مصدرينه متعلقدر ووجوه تحسيندن مقتضاى حاله مطابقت وتعقيددن خلو ايله سائركرك بلاغتده داخل اولسون وكرك اولسون كلامه مورث حسن اولان غرابت ومخالفت قياس وضعف تأليف وتنافردن خلوه شامل

اولان

اولان معناى اعمى مراد ايدرك (بعد رعاية المطابقة ووضوح الدلالة) قيدى علم معانيده مبين اولان (مطابقت) وعلم بيانده بيان اولنان (وضوح دلالت) واغلبنده مبسوط اولان (خلو عن الغرابة) وصرفده مبحوث اولان (خلو عن مخالفة القياس) ونحوده ايراد اولنان (ضعف تأليف وتعقيد لفظى) وحس ايله مدرك اولان (تنافر) دن احتراز ايچون اولمسى جائز اولمز زيرا قيد مذكور ايله برشى نفسنك مابعدنده اولمق متصور اولمديغى جهتله تعريفدن مطابقت ودلالت خروج ايدرسه ده قصور محسناتدن بلاغت كلامه تابع اولميان خلوات يعنى تنافر وضعف تأليف ومخالفتدن خلو تعريفده داخل اولور زيرا محسنات مذكوره مطابقت ووضوح دلالته تابع دكلمردر حالبوكه بونلر علم بديعدن اولمامسيله وجوه تحسين معناى اعم وشامله حمل اولنديغى صورتده تعريف اغيارنى مانع اوله مز حاصلى وجوه تحسيندن مراد اضافه نك عهده حمليله بلاغته تابع اولان وجوه محسنه اولوب (بعد رعاية المطابقة والدلالة) قولى صدر كتابده مرور ايدن (وتتبعها وجوه اخر) قولندن معلوم اولديغى اوزره علم بديعده ايراد اولنان خواص مزينه نك كلامده محسناتدن عدى رعايت مذكوره دنصكره تحقق ايده جكنى تذكير ايچوندر قال رحمه الله تعالى (وهى ضربان معنوى ولفظى) ووجوه تحسين كلام ايكى ضرب اولوب برى معنويدر يعنى هرنقدر اشبو ضرب معنويدن بعضيسى تحسين لفظدن خالى اولمزسه ده بحسب العراقة والاصالة تحسين معنايه راجعدر وديكرى لفظى اولوب يعنى بحسب العراقة والاصاله لفظه راجعدر ومقصود اصلى وغرض اولى معنى اولوب والفاظ معانى يه توابع وقوالب اولديغيچون مصنف رحمه الله تعالى وجوه تحسين معنويدن بدأ اله بيورركه (اما المعنوى فمنه المطابقة وتسمى الطباق والتضاد وهى الجمع بين متضادين اى معنيين متقابلين فى الجملة) اما وجوه معنويدن بوكتابده مذكور اولان يكرمى طقوز وجوه اولوب ايمدى ضرب معنويدن بريسى مطابقتدركه طباق وتضاد وتطبيق وتكافؤ دخى تسميه اولنور وبوده متضادين بينى يعنى فى الجمله متقابلين اولان معنيينى جمع ايتمكدر يعنى بوراده متضادين ايله مراد سواد ايله بياض كبى بينلرنده غايت خلاف اولان ايكى امر وجودينك محل واحد اوزره تواردلرى اولميوب بلكه مراد بينلره فى الجمله وبعض احوالده تقابل وتنافى اولان معناى اعم اوله رق تقابل كرك حقيقى اولسون وكرك اعتبارى اولسون واسترتقابل تضاد وياخود تقابل ايجاب وسلب وياخود تقابل عدم وملكه وياخود تقابل تضايف وياخود امثله سنده ورود ايده جكى اوزره بونلره شبيه برشى اولسون بونلرك جمله سندن اعمدر واشبو تقابله دائر ايضاحات علم بيانده مرور ايدن (الحقيقة والمجاز) قولنده خامه كذار اولمسيله تكراره حاجت كورلمز قال رحمه الله تعالى (ويكون بلفظين من نوع اسمين نحو وتحسبهم ايقاظا وهم رقود او فعلين نحو يحيى ويميت او حرفين نحو لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت) واشبو جمع متضادين انواع كلمه نك نوع واحدندن اولان لفظين ايله اوله رق اسمين اولور ❊ وتحسبهم ايقاظا وهم رقود ❊ قول شريفى بو قبيلدن اوله رق ضمير اصحاب كهفه راجعدر (ايقاظ) يقظك جمعى اولوب يقظ عضد وياخود كتف وزننده يقظان يعنى بيدار معناسنه در (رقود) راقدك جمعى اولوب نائم معناسنه در بربرينه مقابل اسمين اوله رق كلام مذكورده اجتماع ايتمشلردر تضادك اشبو نوعى لسان تركيده كثير الوقوع اولوب (درونى آشنا اول طشره دن بيكانه صانسونلر ❊ بو براوزكه روشدر عاقل اول ديوانه صانسونلر) بيت دلپذيرنده آشنا وبيكانه وعاقل وديوانه اجتماع ايلمشلردر وياخود اجتماع ايدن لفظين متضادين فعلين اولور مثلا ❊ يحيى ويميت ❊ قول شريفنده موت وحيات بربرينه مقابل اولوب واحيا واماته بونلرى مستلزم اولمسيله بالواسطه تقابل اوله رق فعل مضارع صيغه سيله كلام مذكورده جمع اولنمشلردر وياخود لفظين مذكورين حرفين اولور ❊ لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت ❊ نظم جليلى بوقسمدن اولوب لامده معناى انتفاع وعلى حرفنده معناى تضرر اوله رق اجتماع ايتمشلردر مفهوم نظم جليل نفس

الثانى

كاسبه نك كسب ايلديكى خير كندى يه عائد اولوب وكذلك اكتساب ايلديكى شر وزيان دخى
طرفنه راجع اولەرق نه طاعتيله آخر منتفع ونه معصيتيله غيريسى متضرر اولور ديمكدر
وخيرى كسبه وشرى اكتسابه تخصيصى زيادهٔ لفظ زيادهٔ معنايه دال اولوب اعتمال يعنى كثرت
عمل و تكلفى مفيد اولديغى ونفس امارة بالسوءك شرور ومضاره تهالك واشتهاسى اولەرق
تحصيلنده زيادەسيله مجد وساعى بولنديغى جهتله بومعنايه اشارتدناشيدر وتخصيص ايچون
بو وجه وجه لميدر ووجه انى خيراوزره ترتب ثواب مجرد عمل وشر اوزره ترتيب عقاب كثرت
عمل وقصد نام ايله اولەرق سبق رحمت الهيه يه اشارتدر. دليل انى دخانك ناره دلالتى كبى اثردن
مؤثره ودليل لمى ناردن دخانه استدلال كبى مؤثردن اثره دلالتدر قال رحمه الله تعالى (اومن
نوعين نحو اومن كان ميتا فاحييناه) (من نوع) قولنه معطوف اولوب يعنى و ياخود جمع
متضادين نوعين كلمه دن ايكى لفظ ايله اولور وكلمه نك انواع ثلثه يه قسمتى بونك دخى اقسام ثلثه
اولمسنى اقتضا ايدركه اول اسم مع الفعل وثانى اسم مع الحرف وثالث فعل مع الحرفدر لكن
موجود اولان اسم مع الفعلدر مثلا ❊ اومن كان ميتا فاحييناه ❊ قول شريفنده احيا حياتى
مستلزم اولديغى جهتله موت ايله احيا فى الجمله متقابلين اولوب اول اسم ايله وثانى فعل ايله ذكر
وايراد اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (وهو ضربان طباق الايجاب كامر وطباق السلب نحو
ولكن اكثر الناس لايعلمون يعلمون ظاهرا من الحيوة الدنيا ونحو فلا تخشوا الناس واخشون) وطباق
ايكى نوع اولوب اول طباق ايجاب اولوب مرور ايدن مثاللر بونوعدندر وثانى طباق سلبدر طباق
سلب كلامده برى مثبت وآخرى منفى وياخود برى امر وآخرى نهى اولەرق مصدر واحدك
فعلينى بينى جمع اولنمسيدر اول يعنى برى مثبت وآخرى نفى اولەرق اجتماعى ❊ ولكن اكثر الناس
لايعلمون يعلمون ظاهرا من الحيوة الدنيا ❊ قول شريفنده واقع اولمشدر زيرا (لايعلمون ويعلمون)
لفظلرى علم مصدر واحدندن مشتق اولوب اول منفى وثانى مثبتدر وثانى يعنى برى امر وآخرى
نهى اولەرق اجتماعى ❊ فلا تخشوا الناس واخشون ❊ نظم منيفنده واقع اولەرق (لا تخشوا)
و(واخشوا) لفظلرى خشيت مصدر واحدندن مشتق اولوب اول نهى وثانى امردر قال
رحمه الله تعالى (ومن الطباق نحو قوله تردى ثياب الموت حمرا فما اتى * لها الليل الا وهى من
سندس خضر) وبعضيلرك تدبيج تسميه ايلدكلرى بديعه دخى صنعت طباقدندر (تدبيج) زين
مطر الارض معناسنه اولان (دبج المطر الارض) قوللرندندر وتدبيج مدح وياخود مدحك غيرى
برمعناده كنايه وياخود توريه قصديله حمرت وصفرت كبى الوان ذكر اولنمسيله مفسردر والونين
بينده تقابل اولديغى جهتله بوتفسير اوزره تدبيج تفسير طباقده داخل اولديغندن مصنف رحمه الله
تعالى تدبيج اقسام طباقدن اولوب وجوه تحسين معنويدن برأسه برقسم اولمديغنى تصريح ايلشدر
ايمدى كنايه قصديله اولان تدبيج ابى تمامك ابى نهشل محمد بن حميد حقنده حين شهادتنده نظم
ايتمش اولديغى مرثيەسنده كى (تردى ثياب الموت) الخ قولنده متحققدر (تردى) اتخذ رداء
معناسنه در (لها) ضميرى ثيابه راجعدر (سندس) حريردن غايت رقنده معمول اولان ثوبدر
(خضر) خبر بعد خبردر زيرا قصيده مرفوعة القافيەدر يعنى ابى نهشل دم ايله متلطخه اولان
ثيابى ارتدا يعنى كفن اتخاذ ايدب هنوز يوم قتلى منقضى وزائل وكيجەسى داخل اولمقسزين او
قانلو لباس ثياب جنتدن ديباج خضر وسبز اولدى ديمكدر مراد اون حمرت وخضرتى ذكر ايدوب
اول ايله قتلدن وثانى ايله دخول جنتدن قصد كنايەدر وبو بيتده اولان اشبو كنايه بياندن مستغنى
اولەجق درجەيه بالغ اولەرق معناى كنايه يه واقف اولنلر عندنده مسلم وانجق معرفت كنايه دن
بى بهره اولنلر نفسنه متصدى اولەجغى غير مبهمدر حاصلى نسبتده كنايه اولوب صفتده كنايه
دكلدركه حتى ثياب حمر وخضرده كنايه اولماسى جاى توهم اولشون وبينلرنده شبه تضاد
اولان حمرتله خضرت جمع اولنمسيله صنعت طباق اولوب وذكر الوان ايله معنيين مذكوريندن

كنايه اولديغى جهتله تدبيج اولور وتوريه قصديله اولان تدبيج حريرينك اون اوچنجى مقامەسنده
واقع اولان (فمنذ اغبر العيش الاخضر * وازور المحبوب الاصفر * اسود يومى الابيض *
والابيض فودى الاسود * حتى رثى لى العدو الازرق * فياحبذا الموت الاحمر) قولنده التزام
اولنمشدر (اغبرار) تكدر معناسنه در (عيش اخضر) دن مراد طيب عيش يعنى وسعت حالدر
وبونك تكدرى تشويش وتغير ومضايقه يه تحوليدر (ازورار) انحراف وعدولدر (محبوب
اصفر) ك برى قريب و برى بعيد اولەرق ايكى معناسى اولوب اول ذى صفرت اولان انسان
وثانى ذهبدر و بومقامده مراد ذهب اولەرق توريەدر (فود) رأسك جانبينده اولان شعردر
و(رثا لى) رق ورحم لى قلب العدو يعنى بنمچون دشمنك قلبى رحم ورقت ايلدى ديمكدر
(عدو ازرق) عداوتى شديد اولان دشمن ديمكدر (فياحبذا) فيانعم الموت ديمك اولوب حال
ضرورتدنناشى موتى استحسان وتمنيدر (موت احمر) موت شديددر ايمدى اشبو فقرات مقامانده
الوان متقابله جمع اولنمسيله صنعت طباق اولوب وقصد توريه ايچون ذكر الوان جهتيله صنعت
تدبيجى متضمندر قال رحمه الله تعالى (ويلحق به شيئان احدهما نحو اشداء على الكفار رحماء
بينهم فان الرحمة مسببة عن اللين) وصنعت طباقه ايكى شيئه ملحق اولوركه بريسى معنيين بينى
جمع ايدوب بونلردن احدهما آخره مقابل اولان شيئه سببيت ولزوم كبى برنوع علاقه ايله متعلق
اولمسيدر مثلا ❊ محمد رسول الله والذين معه اشداء على الكفار رحماء بينهم ❊ قول شريفنده
واقع اولمشدر زيرا رحمت هرنقدر شدته مقابل دكلسه ده لكن ضد شدت اولان ليندن مسبب
اولوب بوعلاقه دنناشى كأن شدت ايلەلين ذكر اولنمش مثابەدەدر و ❊ من رحمته جعل لكم الليل والنهار
لتسكنوا فيه ولتبتغوا من فضله ❊ قول شريفنده دخى طلب وابتغاء فضل هرنقدر سكونه مقابل
دكلسه ده لكن سكونه مضاده اولان حركه يى مستلزمدر و ❊ اغرقوا فادخلوا نارا ❊ قول
شريفى دخى بوقبيلدن اولوب ادخال نار اغراقه مضاد اولان احراقى مستلزم اولور قال
رحمه الله تعالى (والثانى نحو قوله (لا تعجبى ياسلم من رجل * ضحك المشيب برأسه فبكى) وطباقه
ملحق اولان معنييندن ايكنجيسى معناى حقيقيلرى متقابل اولان لفظين ايله كندولرندن تعبير
اولنان معنيين غير متقابلين بينى جمعدر بوده ذعبلك (لا تعجبى ياسلم من رجل) الخ قولى كبيدر
(ياسلم) ياسلمى دن مرخم اولوب (سلمى) برمرأه نك اسميدر رجلدن مراد شاعرك كندى اولوب
(فبكى) ضميرى رجله راجعدر (ضحك المشيب) ظهر ظهورا تاما ديمكدركه شعرنده انتشار
بياضدن عبارتدر (بكا) دن مراد حزندر ومصراع ثانى رجل ايچون صفتدر مفهوم بيت
ياحبيبه حزن شدائد سببيله حال شبابمك شيبوبته تحول وتغيرندن تعجب ايتمه كه تغير حالم امر بديع
وعجيب دكلدر زيرا مشاق عشق ومحبت وشدائد محن وكربته مبتلا اولان كسەنك لامحاله حالى
تغيرايدر ديمكدر ايمدى بكا ايله ظهور مشيب بينده تقابل اولميوب لكن ظهور مشيبدن معناى
حقيقيسى معناى بكايه مضاد اولان ضحك ايله تعبير ايلشدر قال رحمه الله تعالى (ويسمى الثانى
ايهام التضاد) واشبو ملحقيندن ثانى ايهام تضاد ايله تسميه اولنور زيرا ذكر اولنان معنيين
هرنقدر متقابلين اولمدقلرى جهتله تضاد حقيقى دكللرسەده لكن ظاهرا ومعناى حقيقيلرينه نظرا
تضادى ايهام ايدەجك لفظين ايله ذكر اولنملريله ايهام تضاد تسميه اولنمشدر قال رحمه الله تعالى
(ودخل فيه مايختص باسم المقابلة وهى ان يؤتى بمعنيين متوافقين او اكثر ثم يأتى بما يقابل ذلك
على الترتيب والمراد بالتوافق خلاف التقابل) وسبقت ايدن تفسير ايله طباقده اسم مقابله يه خاص
اولان بديعه دخى داخل اولوب لكن سكاكى رحمه الله تعالى وغيريسى بونى برأسه محسنات
معنويه دن برقسم مخصوص عد ايلشلردر (مقابله) ايكى معناى متوافقين وياخود دها زياده
معانئ متوافقه ابتدا ايراد اولنوب بعده اشبو معنيين وياخود معانئ متوافقه يه مقابل اولان
معانينك على الترتيب اتيان اولنمسيدر وبوايسه فى الجمله متقابلين اولان معنيين بينى جمعدن عبارت

اولمسیله مقابله طباقده داخل اولور ومعانیٔ متوافقه ده اولان توافقله مراد خلاف تقابل اولوب
یوخسه متناسبین ومتماثلین اولملری دکلدر زیرا امثلهٔ آتیه دندخی معلوم اوله جغی وجهله تناسب
وتماثل شرط دکلدر و بونوعه مقابله تسمیه اولندقدنصکره اشبواسم مقابله اضافه سببیله اوزرینه
مقابله واقع اولان عدده خاص اوله رق مثلا مقابلهٔ الاثنین بالاثنین ومقابلهٔ الثلثة بالثلثة ومقابلهٔ
الاربعة بالاربعة دینلور قال رحمه الله تعالی (نحو فلیضحکوا قلیلا ولیبکوا کثیرا) صنعت
مقابله دن مقابلهٔ الاثنین بالاثنین ﴿فلیضحکوا﴾ الخ قول شریفنده واقع اوله رق متوافقین
اولان (ضحک) ایله (قلت) اتیان اولنوب بعده بونلرک مقابلی اولان بکاء ایله کثرت ایراد
اولنمشدر وضحک ایله قلت بیننده تقابل اولمامسیله معنای مذکورجه توافق متحققدر بیت ترکی
*داده صفای عشقک دیده غمکله پرنم * براوده عیش وشادی براوده یاس وماتم) بو بیتده عیش ایله
شادی ذکر اولنوب بعده مقابللری اولان یاس وماتم ایراد ایدلمشدر قال رحمه الله تعالی (ونحو
قوله (ما احسن الدین والدنیا اذا اجتمعا * واقبح الکفر والافلاس بالرجل) ومقابلهٔ الثلثة بالثلثة
ابی دلامه نک (ما احسن الدین) الخ قولنده التزام اولنمشدر مفهومی برشخصده اسلامیتله
وسعت معیشتک اجتماعنده اولان حسن مزید وخدا نکرده دیکرنده کفر ایله فقر اجتماعنده اولان
قبح شدیدی صورت تعجبده ایراد اولوب حسن ودین وغنایی ذکر ایدرک بعده علی الترتیب قبح
وکفر وافلاسی اتیان ایله مقابله ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (وفاما من اعطی واتقی وصدق
بالحسنی فسنیسره للیسری واما من بخل واستغنی وکذب بالحسنی فسنیسره للعسری) ومقابلهٔ الاربعة
بالاربعة ﴿ فاما من اعطی ﴾ الخ نظم جلیلنده واقع اولمشدر اشبو نظم جلیلی تفسیرده قاضیٔ
بیضاوی رحمه الله تعالی شو وجهله نظم لالیٔ بیان ایتمشدرکه ﴿ واللیل اذا یغشی ﴾ شمس ویاخود
نهاری و یاخود ظلام ایله متواری ومستور اولان اشیایی وقت غشیده لیله قسمدر و ﴿ النهار
اذا تجلی ﴾ تجلیٔ نهاردن مراد ظلمت لیلک زوالیله نهارک ظهوری ویاخود طلوع شمس ایله
تبین و بدور یدر ﴿ وما خلق الذکر والانثی ﴾ مامن معناسنه موصول اولوب (والقادر الذی خلق)
تقدیرنده در (ذکر) ایله انثادن مراد کندوسیچون توالد اولان هر برنوعدن ذکر وانثی ویاخود
آدم وحوادر و بعضیلر مایی مصدریه یه حمل ایتمشدر ﴿ ان سعیکم لشتی ﴾ تحقیقا مساعیکز اشتات
مختلفه در (شتی) شتیتک جمعیدر ﴿ فامامن اعطی واتقی وصدق بالحسنی ﴾ تشتت مساعی یی
تبیین وتفصیل اوله رق (من اعطی حق الطاعة) تقدیرنده اولوب بعضیلر (من اعطی حق ماله)
ایله تفسیر ایتمشلردر یعنی سزلردن قنغیسی حق طاعتی ویاخود حق مالی اعطا ومعصیتدن اتقیا
وتصدیق کلمهٔ حسنی ایلسه دیمکدر (کلمهٔ حسنی) کلمهٔ توحید کبی حق اوزره دلالت ایدن کلمه در
یاخود دین اسلامدن عبارت اولان ملت حسنه در ﴿ فسنیسره للیسری ﴾ اوکسه ایچون دخول
جنت کبی یسر وراحته مؤدی اولان خلت وخصلتک تهیئه سیله تبشیردر (نیسره) قولی فرسی
سرج ولجامیله تهیئه واحضار عندنده (یسر الفرس) قوللرندندر ﴿ واما من بخل ﴾ واما
اوشخص بیشعورکه مأمور اولدیغی شیئه بخل وضنت واظهار رخاوت ایدوب ﴿ واستغنی ﴾ دخی
شهوات دنیا سببیله نعیم عقبادن استغنا ﴿ وکذب بالحسنی ﴾ ومدلول کلمهٔ حسنایی تکذیبه اجترا
ایلیه ﴿ فسنیسره للعسری ﴾ اوکسه ایچون دخول نار کبی عسر وشدته مؤدی اولان خلتک
تهیئه واستحضاریله انذاردر والله اعلم ایمدی بو نظم جلیلده اعطا واتقا وتصدیق کلمهٔ حسنی
و یسری ذکر اولنوب بعده علی الترتیب بخل واستغنا وتکذیب کلمهٔ حسنی وعسری اتیان اولنمشدر
و بونلردن اتقا ایله استغنادن ماعدا جمیعسنده اولان تقابل ظاهر اولوب فقط اتقا واستغناده اولان
تقابل محتاج بیان اولمسیله بونی بیانده مصنف رحمه الله تعالی بیورر که (المراد باستغنی انه زهد فیما
عندالله تعالی کانه مستغن عنه فلم یتق اواستغنی بشهوات الدنیا عن نعیم الجنة فلم یتق) یعنی (استغنی)
قول شریفیله مراد سیرت ثانیه ده اولان کیسه واجب تعالی حضرتلرینک عند کریمنده اولان

عطایای جزیله دن کأن حکم مستغنیده اوله رق زهد واعراض ایدوب اتقا ایتمدی و یاخود شهوات
دنیا سببیله نعیم جنتدن استغنا ایده رک اتقا ایلمدی معناسی اولوب بوصورتده استغنا اتقایه مقابل
اولان عدم اتقایی مستلزم اولور وبومثالده بعض مقابله طباقدن و بعضا ملحقات طباقدن
ترکب ایلدیکنه تنبیه واردر زیرا مقابلهٔ اتقا واستغنا امثالی شدت وزجتده اولان مقابله ملحق
طباقدن اولدیغنک بیانی مرور ایتمشیدی قال رحمه الله تعالی (وزاد السکاکی واذا شرط ههنا
امر شرط ثمه ضده کهاتین الایتین فانه لما جعل التیسر مشترکا بین الاعطاء والاتقاء والتصدیق
جعل ضده مشترکا بین اضدادها) وسکاکی رحمه الله تعالی تعریف مقابله ده برقید آخر زیاده ایدرک
دیمشدرکه مقابله شیئین موافقین ویاخود اشیاء متوافقه ایله اضدادی بینی جمع ایدوب ومتوافقین
و یاخود متوافقات برامر ایله مشروط اولدقلری صورتده ضدین و یاخود اضدادنده دخی اوامرک
ضدی شرط اولنمسیدر نته کیم اشبو آیتینده موجوددر زیرا اعطا واتقا وتصدیق بیننده تیسیر
مشترک قلندیغی مثللو ضد تیسیر اولوب (فسنیسره للعسری) قولیله تعبیر اولنان تعسیر دخی
بونلرک اضدادی اولان بخل واستغنا وتکذیب بیننده مشترک قلنمشدر اشتراطدن مراد اشبو اشتراکدر
مذهب سکاکی اوزره دلامه نک ذکری مرور ایدن بیتی مقابله قسمندن اوله مز زیرا شاعر مرقوم
دین ودنیاده اجتماعی شرط ایدوب کفر وافلاسده ضد اجتماعی شرط ایتمه رک بلکه بونلرده
دخی اجتماعی اعتبار ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنه مراعاة النظیر وتسمی التناسب) ووجوه
محسنات معنویه دن بریسی مراعاة نظیر اولوب (تناسب) و (توفیق) و (ائتلاف) و (تلفیق)
دخی تسمیه اولنور قال رحمه الله تعالی (وهی جمع امر وما یناسبه لا بالتضاد نحو الشمس والقمر
بحسبان) وتناسب برامری اوامره مناسبت تضاد ایله اولمیه رق مناسب اولان دیکر برامر ایله جمع
ایتمکدر وتضاد ایله اولان مناسبت هر برلرینک آخره مقابل اولمسیدر واشبو (لا بالتضاد) قیدیله
تعریف مراعات نظیردن صنعت طباق خروج ایدر واشبو مراعات نظیر بعضا ایکی امرک بینی
جمع ایله اولور نته کیم ﴿ الشمس والقمر بحسبان ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر مفهوم جلیلی
شمس ایله قمر بروج ومنازللرنده حساب معلوم ایله جریان ایدرلر و بونده ناس ایچون منافع عظیمه
اولوب سنین وحساب دخی بوندن معلوم اولور دیمکدر بو نظم جلیلده نیران سماویه دن
اولمقده بربرینه مناسب اولان شمس ایله قمر بینی جمع واتیان اولنمشدر لسان ترکی اوزره (سپرایت
سینه کی کل خنجر ازاره کوکل * بوبله در رسم محبت بوکا یوق چاره کوکل) بیتنده خنجر ایله سپری
جمع بوقبیلدندر و بعضا مراعات نظیر امور ثلثهٔ متناسبه بینی جمع ایله اولور قال رحمه الله تعالی
(ونحو قوله (کالقسی المعطفات بل الاسهم مبریة بل الاوتار) بحترینک صفت ابل مهزوله ده اولان
(کالقسی المعطفات) الخ قولی بوقسمدن اوله رق (قسی) قوسک جمعیدر (معطفات) منحنیات
معناسنه در (عطف العود وعطفه) دینلور عودی منحنی قلدی یعنی اکدی دیمکدر (اسهم)
جمع سهمدر (مبریه) منحوته معناسنه در (براه) دیرلر نحته دیمکدر یعنی یونمش ودوزالدلمش
دیمکدر (اوتار) وترک جمعی اولوب (وتر) فتحتین ایله یایک کریشیدر ایمدی بحتری ابل مهزوله یی
اولا انعطاف وذبولده قوسه تشبیه ایدوب بعده مبالغه ایچون بوتشبیهدن اعراض ایله غایت رقتده
وتره تشبیه ایتمشدر وبربرینه متناسب اولان قوس وسهم ووتری جمع ایلمشدر (چکن شراب نشاطی
جهانده برکره * خماری جام فلک سرنکون اولنجه چکر) بو بیتده شراب وخمار وجام اجتماع
ایتمشدر و بعضا مراعات نظیر اربعهٔ متناسبه نک جمعیله اولور نته کیم بعضیلرک وزیر مهلبی
ایچون (انت ایها الوزیر اسماعیلی الوعد * شعیبی التوفیق یوسفی العفو محمدی الخلق) قوللری
بوقبیلدن اولوب (اسماعیلی الوعد) قولی ﴿ انه کان صادق الوعد ﴾ قول شریفنه (وشعیبی
التوفیق) قولی حضرت شعیبدن حکایة ﴿ وما توفیقی الا بالله ﴾ قول شریفنه و (یوسفی العفو)
قولی ﴿ لا تثریب علیکم الیوم یغفر الله لکم ﴾ قول شریفنه و (محمدی الخلق) قولی ﴿ انک لعلی

خلق عظيم ﴾ نظم جليلنده اشارت اولەرق اسامئ اربعهٔ انبياى عظام عليهم اكمل الصلوة والسلام اجتماع ايتمشدركه تناسب نبونده اشتراك ايلەدر بيت تركى (قلم چكدل مركب روسيه كاغد دور و بلم * كيمى ايدنسم اوشوخه عرضحالم يازمده محرم) وبعضا مراعات دها اكثرك بيني جمع ايله اولور نته كيم ابن رشيقك (اصح واقوى ماسمعناه فى الندى * من الخبر المأثور منذ قديم * احاديث ترويها السيول عن الحيا * عن البحر عن كف الامير تميم) قولنده مشهوردر زيرا شاعر مرقوم صحت وقوت وسماع وخبر مأثور واحاديث وروايت بيننده وكذلك سيل وحيا وبحر وكف امير تميم بيننده اولان مناسباتى اجرا ايتمشدر وبيت ثانيده اولان عنعنەده صحت ترتيب اولوب زيرا سند احاديثده واقع اولديغى كبى روايتى صاغرا عن كابر طريقيله قلمشدر چونكه سيولك اصلى مطر واسان عرف اوزره مطرك اصلى بحر وادعاء شاعر اوزره بحرك اصلى كف ممدوحدر كأن عطايى سيول كندندن كبير اولان مطردن ومطر دخى كندندن كبير اولان بحردن وبحر دخى كندندن كبير اولان كف ممدوحدن روايت ايدوب صاغرا عن كابر روايت اولمشدر (ندى) عطا معناسنەدر (مأثور) مروى ديمكدر (حيا) قصر ايله مطردر (عنعنه) روايت معناسنه اولوب راوينك عن فلان عن فلان عن رسول الله عليه السلام قولندن مأخوذدر مفهوم بيت مباحث جود وعطاده عهد قديمدنبرو مأثور ومنقول اولەرق ايشتديكمز اخبار وروايانك اصح واقواسى سيولك مطردن ومطرك بحردن وبحرك كف امير تميمدن روايت ايلدكارى احاديث واخباردر قال رحمه الله تعالى (ومنها ما يسميه بعضهم تشابه الاطراف وهو ان يختم الكلام بما يناسب ابتدائه نحو لا تدركه الابصار وهو يدرك الابصار وهو اللطيف الخبير) بعضيلرك تشابه الاطراف تسميه ايلدكارى بديعه دخى مراعات نظيرندندر (تشابه الاطراف) معناده ابتداسنه مناسب اولان لفظ ايله كلامى ختم ايتمكدر وبونده تناسب بعض كره ظاهر اولور نته كيم ﴿ لا تدركه الابصار ﴾ الخ قول شريفنده ﴿ لطيف ﴾ معناى دقتى مشتمل اولمسيله جناب بارينك ابصار ايله مدرك اولمديغنه و﴿ خبير ﴾ ذات اجلى اشيايى مدرك اولديغنه مناسبدر زيرا برشيئى مدرك اولان اوشيدن خبيردر وبعضا تناسب خفى اولور نته كيم حضرت عيسى عليه السلامدن حكايه ﴿ ان تعذبهم فانهم عبادك وان تغفر لهم فانك انت العزيز الحكيم ﴾ قول شريفى بو قبيلدندر زيرا و (ان تغفر لهم) قولى فاصلهٔ آيتك (فانك انت الغفور الرحيم) اولمسنى ايهام ايدرسەده لكن بعد التأمل (العزيز الحكيم) اولمق واجب اولديغى معلوم اولور شويله كه مستحق عذاب اولان كسەيى عفو ايتمك فوقنده حكمنى رد ايدەجك كسه اولميان ذاته مخصوص اولوب وفرقنده حكمنى رد ايدەجك كسه بولنميان ذات اجل عزيز وغالبدر (عزه يعزه) غلبه ديمكدر وبوجهتدننشى عزتله توصيف نصكره على سبيل الاحتراس حكيم ايله وصف اولنمسى لازم كلمشدر تاكه اشبو فعل الهى حكمتدن خارجدر ديو توهم اولنميه زيرا (حكيم) هر برشيئى محلنده وضع ايدن ذاتدر يعنى اكر انلر عذابه استحقاقلريله برابر مظهر مغفرت الهيەك اولورلر ايسه عفو ومغفرتده سن ذات كريم اوزرينه كسه ايچون اعتراضه قدرت وصلاحيت اولميوب وبتون افعال الهيه ومصنوعات صمدانيەك محض حكمتدر ديمك اولور (احتراس) خلاف مقصودى ايهام ايدن كلامده رفع ايهام ايچون برشئ اتيان اولنمسيدر قال رحمه الله تعالى (ويلحق بها نحو الشمس والقمر بحسبان والنجم والشجر يسجدان) ومتناسبين اولميان ايكى امرك بينى ميانەلرنده ذيكر معناى غير مقصودده مناسبت اولان لفظين ايله جمع ايتمك دخى مراعات نظيره ملحقدر مثلا ﴿ الشمس والقمر ﴾ الخ نظم جليلنده نجمدن مراد بلاساق ارضدن ظهور ايدن بقول وحشيش امثالى نبات وشجردن مراد ذى ساق اولەرق ﴿ يسجدان ﴾ ينقاد ان الله تعالى فيما خلقا له يعنى ما خلق لهلرنده جناب باري يه منقاد ومطيع اولورلر مفهومنده اولوب نجم بو معناجه شمس وقمره مناسب دكلسەده لكن بو معنايه اطلاق اولنديغى مثلاو كوكب معناسنه دخى اولمسيله اشبو معناى غير مقصودده شمس وقمره مناسبدر

بيت تركى (مهرى يوقدر او ماهمى بيلورم * مشرب پادشاهمى بيلورم) اشته بو بيتده دخى مهردن مراد صداقت ومحبت معناسى ايسەده مهرك برمعناسى دخى شمس اولەرق ماه ايله اجتماعى مراعات نظيرك اشبو ايهام تناسب قسمندندر قال رحمه الله تعالى (ويسمى ايهام التناسب) وبوندن ايچون اشبو نوع ملحق (ايهام تناسب) تسميه اولنور نته كيم ايهام تضادده ذكرى مرور ايتمشدر وبيت سقطدن (تجل عن الرهط الامائى غادة * ابها من عقيل فى ممالكها رهط * وحرف كنون تحت راء ولم يكن * بدال يؤم الرسم غيره النقط) قولى دخى اشبو ايهام تناسبدندر (تجل) عظيم معناسنه اولان جل جلالة دن اولوب عن ايله تعديەسى معناى تنزهى تضمنندن ايچوندر (رهط) ادەمدن اتخاذ اولنور برثوبدركه جوارى تلبس ايدر (امائى) امەنك جمعى اولان امائه منسوب اولوب امه جاريه معناسنەدر (غادة) غيد غيدا قوللرندن اولوب (امرأة غيداء) و (امرأة غادة) ديرلر ناعمه لينة بينة الغيد ديمكدر (غيد) نعومتدر حاصلى تومند وبدنى يومشق مرأه ديمكدر ومحبوبەنك رهطدن تعظم وتنزهى ملابسى دقيقه اولديغندن كنايەدر (عقيل) تصغير ايله اسم قبيله در (ممالك) مملوكك جمعيدر (حرف) مهزوله ولاغر اولان ناقه معناسنه اولوب مجرور اولەرق بيت سابقده (تجل عن الرهط) قولنده اولان (رهط) اوزره معطوفدر (نون) حروف معجمه دن اولان حرف معروف اولوب ناقەيى دقت وانحناده حرف نونه تشبيه ايتمشدر وبعضيلرك توهمى كبى نون ايله مراد حوت دكلدر و (تحت راء) قولنده اولان (راء) لفظى رئة حيوانه ضربى حينده رأيته قوللرندن وكذلك (دال) لفظى رفق ورحم ايله ركائبى سوق ايتدكارى وقتده ديلان (دلا الركائب) قوللرندن اسم فاعلدر (يؤم) يقصد ويطلب معناسنەدر (رسم) طال يعنى خراب اولان منازلدن باقى آثار وتملدر (نقط) ايله مرادى رسوم واثار اوزره تقاطر ايدن مطردر (يؤم الرسم) قولى رائينك صفتيدر عادت عرباندن ايمشكه خرابه زار منازلى زيارته كيتدكارنده لاغر وناتوان برناقەيه ركوب ايله ناقه كمال ضعف وهزالدن مشيه بيمجال اولديغندن ايقلريله بطن ناقەيى ضرب ايدرك تحريكه مجبور اولدقلرى جهتله بومثللو راكبه رائى تعبيرى بطن ناقەيه ضربدن عارض اولان وجع ناقەنك جكرينه ايشاسى مناسبتيله در مفهوم بيتين محبوبهٔ ممدوحه لباس جواريدن اظهار تعظم وجلالله تنزه واعراض ايدر بردابر تومند وطريدركه مالك ممالك وفيره اولەرق قبيلهٔ عقيل انك جملهٔ عبيدان وجوار يسندن برقبيلەدر ومحبوبهٔ مذكورەنك اعراض وتنزه ايتديكى شيئك برى دخى رفق وملايمتله دال وسائق اولميوب قطرات امطار ايله كسب تغير ايدن رسم وطلال منازله قصد وعزيمت ايليان رائينك زير راننده كمال دقت وانحنادن شبيه حرف نون اولان ناقهٔ هزال وبيمجالدر ديمك اولوب جوارى يه مخصوص اولان رهطدن محبوبەنك تنزهى ملابس رقيقه ونفيسه تلبس ايتديكنى وناقهٔ نحيفەدن اعراض شترانى سمان وذوات سنام ايدوكنى افادەدن كنايەدر ايمدى حرف ونون ورا ودال ونقطك ذكرنده بونلرله مراد معانئ متناسبەلرى اولديغنه ايهام واردر ابيات تركيه دن (مستانه اومهرويى كوروب آيله يازدم * نقش اولدى الف قدى ديله بايله يازدم) بيت دلپذيرى شعر مذكور اسلوبنده اولەرق ايهام تناسبدندر واما بعضيلرك (تفويف) تسميه ايلدكارى شيكه (برد مفوف) قوللرندن اولەرق برنوع قماشدركه لون واحد اوزره اولوب كندنده طولانى اولەرق بياض خطوط اوله اصطلاحده كلامده بربرينه متلائم اولان معانى يى ومقاديرى مستويه ويامتقاربه اولان جملى ايرادرد نته كيم وصف سحابده شاعرك (تسربل وشيا من خزوز تطرزت * مطارفها طرزا من البرق كالتبر * فوشى بلا رقم ونقش بلا يد * ودمع بلا عين وضحك بلا ثغر) قولى بو قبيلدندر (تسربل) لبس السربال معناسنه اولوب (سربال) قميص يعنى كوملكدر (وشى) قماش منقش وملوندر (خزوز) خزك جمعى اولوب خام ايپلك معناسنەدر (تطرزت) اتخذت طرازا معناسنەدر (ومطارف) مطرفك جمعى اولوب (مطرف) خزدن مربع بردادركه اعلامى اولوز عربانك

کلیدن مصنوع اوله رق تلبس ایتدکاری معلم ثوب اولدیغنی بعضیلری بیان ایتمشلردر (طرز)
طرازك جمعی اولوب علم ثوب معناسنه معربدر برهانده طراز کسر طا ایله عربیده علم جامه
وسنجف معناسنه‌در اوائل اسلامده سنجف طشره‌دن اطراف قباده اولور ایدی دیو ذکر ایلمشدر
زمانمزده اکثر قوللنه دینلان جامه‌نك ایج طرفندن اطرافنه یاپرلر ترکیده دخی سنجف دینلور
(تبر) دن مراد مضروب ومسکوك اولمیان ذهبدر (رقم) رقم علی الشئ قوللرندن مصدر
اولوب خط علیه معناسنه‌در (دمع) کوز یاشی (ثغر) اون دشلریدر شاعر مرقوم سحاب
ایچون خروزدن نسج اولنمش برثوب منقش تخییل وتیره شبیهه اولان برقدن طرز ایله مطرز برلباس
اثباتیله بعده بوصفاتی تفصیل ایدوب ثوب مذکورده رقم راقم اولمیوب ونقشی ال ایله مصنوع
اولمدیغنی وانکیچون دمع جاری یعنی مطر اولوب لکن عیندن اولمدیغنی وثغری اولمدیغی حالده
منزلهٔ ضحکده برقی اولدیغنی بیان ومتناسبة المعنی اوله‌رق (فوشی بلا رقم) الخ جمل اربعه‌سنی
اتیان ایلمشدرکه اول وثالث ورابع معنویه وثانی ید لفظنك رقم وعین وثغردن برحرفی نقصان
اولمسیله متقاربه‌در ودیك الجن نام شاعرك (احل وامرر وضر وانفع ولن * واخشن ورش وابر
وانتدب للمعالی) قولی دخی تفویفدندر لاجل الاختصار افعال مذکوره‌نك مفاعیلی حذف اولنمشدر
معناسی (کن حلوا للاولیاء) اولیا واصدقا ایچون حلو اول (ومرا علی الاعداء) واعدا اوزره
مر اول یعنی احبابه حسن التفات وتلطیف ودشمنانه قهر وتعنیف ایله معامله ایت (ضارا للمخالف
نافعا للموافق) یعنی مخالفی اضرار وموافق ومتلف اولان احبابی منتفع قیل (خشنا لمن یخاشن)
سکا خشونت کوسترن کمسه یه سنده خشونتله مقابله کوستر (ورش یعنی اصلح حال من یختل حاله)
وحال یساری مختل اولوب دوچار فقر واضطراب اولنلرك حالی اصلاح وحاجتنی انجاحه سعی ایله
(وابر ای افسد حال المفسدین) یعنی مفسدینك حالنی افساد ایله دیمکدر (ابر) رمی بابندن
و(بری القلم نحته) قوللرندن اولوب قلمی نحت ایلدی یعنی یوندی معناسنه‌در (وانتدب ای اجب
للمعالی واجمها) یعنی بیوکلر امرینه اجابت ایله دیمکدر (انتداب) امره اجابت اولرب (ندبه لامر
فانتدب) دیرلر برامر ایچون فلانی طلب ایدوب اوکیمسه دخی اجابت ایلدی معناسنه‌در الحاصل
(احل) و(وامرر) وقصور جمله‌لر متقاربة المقدار اوله‌رق ایراد اولنوب ومر حلوه وضر نفعه
وسائرلری یکدیکره متقابللردر یعنی من جهة التقابل معانیٔ متناسبه‌در ایمدی بروجه مشروح
بعضیلرینك تفویف اطلاق ایلدکاری اشبو نوع محسناتدن اولان بیت اول امور متناسبه بیننی جمع
اولمسیله مراعات نظیره‌ده وثانی امور متقابله بیننی جمع اوله‌رق طباقده داخلدر قال رحمه الله تعالی
(ومنه الارصاد ویسمیه بعضهم التسهیم) وجه معنویدن بریسی ارصاد اولوب بعض اهل بدایع
تسهیم تسمیه ایتمشلردر (ارصاد) لغتده طریقه رقیب یعنی کوزجی نصب ایتمکدرکه (رقبته) یعنی
انتظرته معناسنه اولان (رصدته) قوللرندندر (ورصید) شول سبعدرکه وثب ایچون شکارینه
مترقب اوله (رصد) حرس یعنی پاسبان مقوله‌سی اولوب بونده واحد وجمع ومذکر ومؤنث مساویدر
(تسهیم) اخترده منقش ایتمك معناسنه در دیو بیان اولنوب شارح مرحوم (برد مسهم)
خطوط مستویه‌سی اولان ثوب اولدیغنی ذکر ایلمشدر وکأن بیتده ماقبل عجز ایله عجز ایکی خط
مستویدر قال رحمه الله تعالی (وهو ان یجعل قبل العجز من الفقرة او البیت مایدل علیه اذا عرف
الروی) (ارصاد) بیت ویاخود فقره‌ده عجزدن اول حرف روی نه ایدوکی معلوم اولدیغی وقتده
عجزه دلالت ایده‌جك برشی ایراد اولنمسیدر کتب بدیعیاتده مطالعه کذارمز اولان تعریف تسهیم
کلامده آخر کلامه دلالت لفظیه ویامعنویه ایله دلالت ایده‌جك برشیئك تقدم ایتمسیدر وکذلك
بعض رسائل بدیعیه‌ده تسهیم ایله رد العجز علی الصدر بیننده اولان فرق ثانیده صدر بیتده تقدم
ایدن لفظك ویاخود اندن تصرف اولنان برلفظك اعاده‌سی شرط اولوب تسهیمده بوشرط موجود
اولمیه‌رق اول کلامده دلالت لفظیه ویامعنویه ایله اخرینه دلالت ایده‌جك برشیئك اثباتی کافی اولدیغی

تصریح اولنمشدر وتسهیم ایچون حلینك (کذاك یونس ناجاریه فنجا * من بطن حوته فی الیم
ملتقم) ووجیهك (وعادردا سلاما للخلیل به * نارا تأجج فی حران بالفرم) وسیوطینك (ضیعت
فی الحب ایامی وماظفرت * روحی بتسهیم تقریب فوائدم) بیتلری مثال ایراد اولنمشدر ترکیده دلالت
لفظیه ایله تسهیم (وطنك ذوقی ملاقات احبا ایله‌در * بی‌ملاقات احبا وطنی نیلیه لم) ودلالت
معنویه ایله نوری مرحومك (دل خانه خراب اولدی یقلدی تراب اولدی * هرجانبی باب اولدی
ویرانه‌یم بیلم) نحن رجعنا الی مافی الشرح نثر اولان کلامده (فقره) نظمدن بیت منزله‌سنده در
مثلا حریرینك (وهو یطبع الاسجاع بجواهر لفظه) قولی برفقره و(یقرع الاسماع بزواجر
وعظه) قولی فقرهٔ اخرادر مثلا اسانمزده میدان عمرنك مرکب املنك وتماسك دامن مقصوددن
دست اقتدار شل وتمشیٔ مدارك منادن پای رجادر وحلدر کلامی فقرات اربعه‌یی حاویدر فقط
فقره‌نك بیت منزله‌سنده اولمسی بیت ایله فقره‌ده رعایت قافیه‌نك وجوبنده اولوب مصراعده واجب
دکلدر لکن بیت ایله فقره بیننده شو وجهله فرق واردرکه بیت برأسه بیت اولوب لکن فقره فقرهٔ
اخری منضم اولمدیجه فقره اوله‌مز وفقره وضع اصلیسنده فقرهٔ ظهر یعنی ارقه کمکی شکلی اوزره
صوغ واعمال اولنسان حلیدر علیه ضمیری عجزه راجع اولوب عجز ضم جیم ایله بیت ویاخود فقره‌نك
آخر کلمه‌سیدر (اذا عرف) قولی (یدل علیه) فعلنه متعلق اولوب یعنی ارصادده فهم عجز واجب
اولمسی انجق حرف روی نه ایدوکنی بیلان یعنی او بیت ویاخود فقره نصل حرف روی ایله اتیان
اوله‌جغینه عارف اولان کمسه‌یه نسبتله‌در روی دینلان برحرفدرکه ابیات ویاخود فقراتك اواخری
اوحرف اوزرینه بنا اولنوب وبونلردن هر برلرنده تکراری واجب اولور وحرف روی معلوم اولمسی
قافیه‌نك دخی بیلنمسیله مشروطدر زیرا مثلا حرف روی میم اولدیغی معلوم اولمسندن قافیه حرام
اولدیغی معلوم اوله‌میوب فرضا محرم اولمسیدخی توهم اولنور ودلالتك حرف روی معلوم اولمسیله
تقییدی زیرا بعض کره ارصاددن حرف روی معلوم اولمامسیله عجز بیلنه‌میانلر اولور مثلا ﴿وما
کان الناس الا امة واحدة فاختلفوا ولولا کلمة سبقت من ربك لقضی بینهم فیما فیه یختلفون﴾
قول شریفنده حرف روی (نون) اولدیغی معلوم اولمسه عجز (فیما فیه اختلفوا) ویاخود (فیما
اختلفوا فیه) اولمسی توهم اولنور ونته‌کیم بحترینك (احلت دمی من غیر جرم وحرمت * بلا سبب
یوم اللقاء کلامی * فلیس الذی حللته بمحلل * ولیس الذی حرمته بحرام) قولنده اکر قافیه (سلام
وکلام) کبی کلمات اولدیغی بیلنمسه عجز (محرم) اولمسی توهم اولنوردی مفهوم بیت محبوبه
جرم وجنایتم اولمدیغی حالده بنم دمی حلال عد ایدوب قتلمه امر ایلدی وبلاسبب یوم ملاقاتده
کلامی حرام عد ایلیوب افاداتمه اصغا ایتمدی وبومعامله‌سی موافق حقانیت اولیوب زیرا حلال
عد ایلدیکی سفك دم حلال وحرام عد ایلدیکی کلام حرام دکلدر دیمك اولور الحاصل حرف روی
معلومی اولمیان کمسه‌یه نسبتله عجزه عدم دلالت ارصادیته مضر ومنافی اوله‌مز قال رحمه الله
تعالی (نحو وما کان الله لیظلمهم ولکن کانوا انفسهم یظلمون ونحو قوله اذا لم تستطع امرا فدعه
وجاوزه الی ما تستطیع) ایمدی فقره‌ده اولان ارصاده مثال ﴿وما کان الله لیظلمهم﴾ الایه
قول شریفی اولوب زیرا حرف روی (یعلمون ویعقلون) کبی نون اولدیغی آیت سابقه‌دن معلوم
اولمسیله تلاوت ایدن کمسه ﴿ولکن کانوا انفسهم﴾ دیو وقف ایتدیکی کبی مسبوق اولان
﴿لیظلمهم﴾ قولنك دلالتیله مابعدی ﴿یظلمون﴾ اولدیغی سامعك معلومی اولور وبیتده اولان
ارصاد عمرو بن معدی کربك (اذا لم تستطع امرا) الخ قولنده واقع اولوب زیرا شاعر
(وجاوزه) قولنده واصل اولدیغی کبی حرف روی عین اولدیغی ابیات سابقه‌دن معلوم اولمسیله
(اذا لم تستطع) قولنك دلالتیله عجز (تستطیع) اولدیغی سامعك معلومی اولور (استطاعه)
قدرت معناسنه اولوب مفهوم بیت عهده دار اوله‌میوب دائرهٔ قدرتکدن خارج اولان مصلحتی
ترك ایله قدرتیاب اوله بیله‌جك امره تشبث ایله دیمکدر قال رحمه الله تعالی (ومنه المشاکلة

وهو ذكر الشئ بلفظ غيره لوقوعه فى صحبته تحقيقا اوتقديرا فالاول كقوله (اقترح شيئا نجد لك
طبخه * قلت اطبخوا لى جبة وقميصا) ونحو تعلم ما فى نفسى ولا اعلم ما فى نفسك) مشاكله دخى
معنويدندر (مشاكله) برشى وقوع محقق وياخود مقدر ايله شئ اخرك صحبتنده واقع اولديغندن
ايچون اوشيئى صحبتنده واقع اولديغى شئ اخرك لفظيله ذكر ايتمكدر ايمدى تحقيقا صحبت غيرده
وقوعى شاعرك (قالوا اقترح شيئا) الخ قولى كبيدر (اقترح) قولى مسؤل عنهك احوالنى
تأمل ايتميدرك بركسه دن برشى سؤال وتكليف وطريق تهكم وتحكمله اوشيئى طلب معناسنه اولان
(اقترحت عليه شيئا) قولندن امر اولوب (ابتدعت) معناسنه اولان (اقترحته) قولندن دكلدر
و (ارتجال كلام) معناسنه اطلاق اولندى (اقتراح الكلام) قولى دخى اشبو معناى ثانيدندر
و (اقترح) لفظنك بومعنايه حملى مقصود اولان سؤال فوت اوله جغى جهتله مقامه غير مناسبدر
ومراد شاعر ضيف مكرملرى اولديغى ذواتك كمال لطف وسخاوتلرندنناشى كندوسى مسافر اولديغى
حالده حكم وتكليف ايله استديكى طعامى امر ايتمسنى رجا ايتدكلرينى بياندر (نجد) لفظى جواب امر
اولمق اوزره مجزوم اولوب (اجاده) دن مضارع متكلمدر (اجاده) تحسين الشئ معناسنه در
مثلا (اجاده شعر) شعرى ايو سويلمك و (اجادهٔ طعام) طعامى ايو پشيرمكدر (اطبخوا لى جبة)
قولندن مراد (خيطوا لى جبة وقميصا) ديمك اولوب صحبت طبخ طعامده وقوعندن ايچون خياطت
جبه يى لفظ طبخ ايله ذكر ايلشدر بوكلام ابى نعمان اديبك اولوب عيش ومنادمه لرنده بولنديغى
درت ذات اوله رق برصباح خادملرينى ارسال ايله يوم مذكورده ذبايح سمينه ذبح ايتمش اولدقلرندن
نه دورلو طعام استرسه طبخ ايتمك اوزره كندوسندن سؤال ايتدكلرينى خادم مرقوم تبليغ ايتمسيله
بالتصادف يوم مذكورده بردك شدتى واديبك لابس اوله جق جامه تدارككندن ضرورتى اوله رق
سؤال مذكوره جوابا (اخواننا عزموا الصبوح بسحرة * فاتى رسولهم الى خصوصا * قالوا
اقترح شيئا نجد لك طبخه * قلت اطبخوا لى جبة وقميصا) نظم دلپذيرنى ترقيم واخوانه تقديم
ايدوب متعاقبا خادم عودت ايدرك درت خلع فاخره واومقدار صره اتيان واديب دخى حلل
مذكوره يى اكتسا واقچه لرى درجيب ايدرك طرفلرينه عزيمتله عرض تشكر فراوان ايلمشدر ﴿ وتعلم
ما فى نفسى ولا اعلم ما فى نفسك ﴾ قول شريفى دخى بو قبيلدندر زيرا (ولا اعلم ما فى نفسك) قولندن
مراد (لا اعلم ما فى عندك) اولوب لكن (تعلم ما فى نفسى) قولك صحبتنده وقوعندن ايچون
ذات بارى اوزره نفس اطلاق اولنمشدر الحاصل نفسدن محل علم اولان قلب مراد اولنورسه واجب
تعالى حضرتلرينه اطلاق اولنمق مشاكله طريقيله اوله جغى مثلاو ذات وحقيقت مراد اولنديغى
تقديرده دخى ينه مشاكله طريقيله اطلاق اولنه بيلور ونفسدن مراد قلب اولديغى صورتده معنى
(تعلم معلومى ولا اعلم معلومك) ديمك اولور قال رحمه الله تعالى (والثانى نحو صبغة الله وهو
مصدر مؤكد لامنا بالله اى تطهير الله لان الايمان يطهر النفوس) وصحبت غيرده وقوعى تقديرا
اولان مشاكله ﴿ صبغة الله ﴾ قول شريفى كبيدر و (صبغة الله) قولى (جلس وجلسة)
كبى (صبغ) فعلندن فعلة اولوب مصدردر مراد (تطهير الله) ديمكدر و (صبغه) برحالتدركه
صبغ اوحالت اوزره واقع اولور زيرا كسر فا ايله فعله وزننده اولان مصدر حالت وياخود نوع
ايچوندر وايمان مطهر نفوس اولمسيله بوقول شريف (امنا بالله) قولنى مؤكددر ايمدى (امنا)
قولى واجب تعالى حضرتلرينك نفوس مؤمنينى تطهيرى اوزره مشتمل اولوب وبومعنى اوزره دلالت
ايتمسيله (تطهير الله) معناسنه (صبغة الله) لفظى (امنا بالله) قولنك مضمونى مؤكد اولور
اشته بوتقريرايله معلوم اولوركه مصنفك (لان الايمان) الخ قولى (صبغة الله) قولى (آمنا
بالله) ايچون مؤكد اولديغنى تعليلدر ومصنف رحمه الله تعالى اشبو نظم جليلده اولان مشاكله يى
وتطهير الهيك صبغ ايله تعبير اولنان شيئك تقديرا صحبتنده وقوعنى بيانه اشارتله بيوردركه (والاصل
فيه ان النصارى يغمسون اولادهم فى ماء اصفر يسمونه المعمودية ويقولون انه تطهرهم) وتطهيرك

لفظ صبغ ايله ذكرنده اصل وسبب بودركه طائفهٔ نصارى وادلرينى ماء اصفرده غمس ايدرلر
(غمس) صويه دالدرمق و باتورمقدر بوصويه (معموديه) تسميه ايدرلر وماء مذكورده غمس
انلرى تطهير ايدر ديو اعتقاد ايدوب بونلردن بريسى بوعادتى اجرا يعنى ولدنى ماء مذكورده
غمس ايلدكده اشته شمدى حقا نصرانى اولدى ديرلر وفتر تعبير ايتدكلرى بوندن عبارتدر
وبوصو معتقد نصارا اوزره حضرت عيسى عليه السلامك يوم ثالث ميلادنده غسل اولنديغى صو
اولوب نقصان پذير اولدقجه ماء اخر علاوه سيله اكمال ايدرلر ايمدى اشبو ﴿ قولوا آمنا بالله وما
انزل الينا وما انزل الى ابراهيم ﴾ الى قوله ﴿ صبغة الله ومن احسن من الله صبغة ﴾ قول شريفيله
كفارة طريق باطلدن شهراه هدايته رجوع ايدوب جناب واجب الوجوده ايمان ايتدك و بزى
اتخاذ ايتديكمز صبغه مز كبى اولميان ايمان ايله صبغ ايلدى يعنى جناب خدا بزى ماء طهور كبى
اولان ايماننده غمس ايدوب بزم تطهيرمز كبى اولميان تطهير ايله تطهير ايلدى ديملر يله تكليف
اولنمسيچون مؤمنينه امر اولندى لكن بومعنى (قولوا آمنا بالله) ايله خطاب كفاره اولديغى
تقديرده اولوب اما خطاب مسلمينه اولديغى صورتده معنى مسلمينك جناب حق بزى صبغهٔ حسنهٔ
الهيه سيله صبغ وتطهير بيوردى اى نصارا بزسزك صبغهٔ بى سودكزله صبغ اولنمدق ديملريچون
امر اولمش اولور مختار قاضيده بودر قال رحمه الله تعالى (فعبر عن الايمان بالله بصبغة الله
للمشاكلة بهذه القرينة الحالية) ايمدى جناب هادى ايمان باللهدن تقديرا صبغهٔ نصارا صحبتنده
وقوعندنناشى مشاكله ايچون (صبغة الله) ايله تعبير بيوردى وهرنقدر لفظا صبغهٔ نصارا صحبتنده
مذكور دكل ايسه ده تقديرا صحبت مذكورده اولديغنه سبب نزول آيت نصارانك اولادلرينى ماء
اصفرده غمسلرى اولمسى قرينهٔ حاليه در واشبو قرينهٔ حاليه سببيله ايمان بالله تعاليدن
(صبغة الله) ايله تعبير مثلا اشجار غرس ايدن كمسه يه فلان كمسه كرام ناس حقنده خيرخواهلق
ايدوب كرامه احسان ايدرسنده انك كبى حق كرامده رعايت ايت ديه جك محلده تقديرا مذكور
اولان غرس اشجار صحبتنده وقوعندن ايچون (اغرس كما يغرس فلان) ديوب هرنقدر مقالده
مذكور دكل ايسه ده بقرينة الحال مشاكله ايچون اصطناعدن غرس لفظيله تعبير اولنديغى كبيدر
حاصلى كتب بديعيه ده دخى ذكر اولنديغى اوزره مشاكله ايكى قسم اولوب اول ذكر اولنه جق
شيئك لاجل المشاكله لفظيله معبر اولديغى شيئى اخرك معيت وصحبتنده وقوعى وقوع لفظيله
اولمسيدر بوده اول ذكر اولنه رق بعده ثانى غرض مشاكلتدن ايچون كندى لفظندن عدول اولنه رق
اولك لفظيله ذكر اولنمسيدر وثانى وقوع تقديرى ايله اولمسيدر بوده اول ثانينك ذكر اولنديغى
لفظ ايله ملفوظ اولميوب لكن مدلول قرينه اولمسيدر ﴿ تعلم ما فى نفسى ولا اعلم ما فى نفسك ﴾ نظم
جليلى قسم اولدن و ﴿ صبغة الله ﴾ قول شريفى ثانيدندر سيلكوتى مرحومك ايراد ايلديكى
ضبطى مهم اولان تحقيقات نفيسه دندركه شارح مرحوم شرح مفتاحده ديمشدركه لاجل المشاكله
ايراد اولنان لفظك معناسيله معناى مقصود بيننده بعضا مجازده معتبر اولان علاقاتدن برعلاقه
بولنور مثلا جزاء سيئه اوزره سيئه يى اطلاق كبى زيرا جزا سيئه دن مسبب وسيئه اوزره مترتبدر
وبعضا علاقه بولنمز مثلا خياطت جبه وقميص اوزره اطلاق طبخ كبى وبونوعدن طولايى
مشاكله ده اشكال قوى تحقق ايدر زيرا حقيقت اولمديغى ظاهر اولوب وعلاقه بولنمامسيله مجاز
دخى دكلدر وبواشكالدن خلاص انجق يا استعمال صحيحده مجاز وحقيقتك غيرى برقسم ثالث
التزاميله اولور وياخود صحبت غيرده وقوعى نوع علاقه دن عد ايدرك مجازدر ديلمكله اوله بيلور
اشته كلام شارح بوندن عبارت اولوب سيلكوتى مرحوم بوكلامه علاوه ديركه مشاكله يه مجازدر
ديملك محسنات بديعيه دن اولمسنه منافى اولوب وبرده مجازده بين المعنيين فى الجمله لزوم بولنمسى لازمه دندر
بوجهتله نفس صحبتى علاقه دن عد ايدرك قسم مجازه ادخال متصور اوله ميوب بوصورتده وجه اول
يعنى حقيقت ومجازك غيرى برقسم ثالث التزام اولنمسى تعين ايدر وبونده اولان سر شو وجهله دركه

چونكه مشاكله ده معنايی برلباسدن لباس آخره نقل واردر زيرا لفظ لباس منزله‌سنده اولمسيله مشاكله ده معنايی صورت عجيبه ده ارائه اولوب بوكا يالكز صحبتده وقوع كفايت ايدرك محسن معنوی اولور ومجازده لفظی برمعنادن معنای آخره نقل اولوب بوجهتله صحيح انتقال اوله‌جق علاقه‌دن لازم كلور (تغليب) دخی هرنقدر ماسبقده شارح مرحوم مجازدن اولديغنی تصريح ايلديسه‌ده نفس الامرده اشبو معنايی نقل قسمندندر زيرا تغليبده دخی لنكتة معنايی برلباسدن لباس آخره نقل اولوب فقط لنكتة اولمق مشروط اولمسيله وظيفهٔ معانيدن اولمشدر ايمدی مقصود كلمه‌يی معناده استعمال اولديغی صورتده اقسام كلمه حقيقت ومجاز وكنايه اولوب بونلردن تجاوز ايتمديكی معلومدر واما مقصود معنايی برلفظدن لفظ آخره نقل اولديغی حالده اشبو اقسام ثلثه‌دن هيچ بريسی اولمز قال رحمه الله تعالى (ومنه المزاوجة وهی ان تزاوج بين معنيين فی الشرط والجزاء كقوله (اذا مانهی الناهی فلج بی الهوی * اصاخت الی الواشی فلج بها الهجر) ومعنويدن بريسی (مزاوجه) در (ان تزاوج) قولی مبنی للمفعول اولوب كندی مصدرينه راجع ضميره مسند اوله‌رق ان توقع المزاوجة تقديرنده‌در نته‌كيم بواعتبار صخرك (اهم لامر الحزم لو استطيعه * وقدحيل بين العير والنزوان) قولنده واقع اوله‌رق (وقدحيل) وقد وقع الحيلولة بين العير والنزوان ديمكدر (عير) حمار معناسنه اولوب (نزوان) مذكرك انثی اوزره وثب وجماع ايلمسيدر صخر بوبيتی حال مرضنده سويلمشدر (مزاوجه) شرط وجزاده اولان معنيين بيننده مزاوجه ايقاع اولنمسيدر يعنی شرط ايله جزادن هر بريسی اوزره ترتب ايتديريلان معنی اخری اوزره دخی ترتب ايتدرلمككده شرط ايله جزاده واقع معنيينك ازدواج واجتماع ايتديرلمسيدر نته‌كيم بحترينك (اذا مانهی الناهی) الخ قولنده اجرا اولنمشدر (واشی) تكلم ايلديكی احاديث واخباری وشی وتزيين ايدن نمامدر مفهوم بيت محبوبه‌مك بنمله اولان حالی بنم انك حقنده اولان حب ووداده‌مك خلافيدر شويله كه بنی انك حبندن نهی ومنع ايدنلرك حين نهيلرنده انك هوا ومحبتی بنمله لج وعناد وكسب ازدياد ايدرك ملازم اولوب محبوبه ايسه حقمده غمز ونفاق ايدن شخص واشی‌يه صماخ اعتماد ايله اصغا ايدرك هجر وفراقك كنديله لج واصرارنه مساعده كوستريب ميانه‌مزده وقوع تباعد وافتراقه باعث اولور ديمكدر الحاصل (اذا مانهی) قولی شرط واصاخت الی الواشی قولی جزا اولوب بحتری اشبو شرط وجزاده اولان معنيين بيننی يعنی نهی ناهی ايله واشی‌يه محبوبه‌نك اصاخه‌سی بيننی بونلرك اوزرينه برشيئك لجاجنی يعنی اولده لجاج هوا وثانيده لجاج هجری ترتب ايتدرمسيله ازدواج ايتدرمشدر وكذلك بحترينك (اذا احتربت يوما ففاضت دماؤها * تذكرت القربی ففاضت دموعها) قولی دخی بوقبيلدندر شويله كه شرط ايله جزاده واقع اولان احتراب وتذكر قربی يعنی بونلردن هر بريسی اوزرينه برشيئك ترتب فيضاننده يعنی اولده فيضان دما وثانيده فيضان دموعده جمع وازدواج اولنمشدر بو بيت بحترينك خليفه متوكل علی الله حقنده سويلديكی قصيده‌دن اولوب بوقصيده‌ده بعد وقوع القتال صلح ثعلبی بيان ايتمشدر (احتربت) و (دماؤها) ضميرلری بيت سابقده مذكور اولان فرسانه راجعدر معنای بيت فرسان مبارزين ميدان حربه دخول ايله ايقاد نائرهٔ قتال ايدوب ميان حرب وستيزده سفك ايتدكلری دملر فيضان ايتديكی وقتده قتل وجرح ايلدكلری اشخاص ايله بينلرنده دركار اولان قرابتی فكر وتذكر ايدرك قطيعهٔ رحم اوزره اشفاق وتأثرلرندناشی دموع ديده‌لری فيضان ايدردی ديمك اولور مراد شاعر مبارزين مرقومون مقابللريله اقارب وخويشاوند اولدقلری حالده اغورملك مشار اليهده محارب اولدقلرينی بيان اولمق كركدر قال رحمه الله تعالى (ومنه العكس وهو ان يقدم جزء فی الكلام ثم يؤخر) وجوه تحسيندن اولان ضرب معنويدن بريسی دخی عكسدر (عكس) كلامده برجزء جزء اخر اوزرينه تقديم اولنوب بعده اشبو جزء متقدم جزء آخردن تأخير اولنمسيدر وتفسير عكسده بومعنايی مفيد اولان عبارهٔ صريحه قومك ذكر ايلدكلری تعريفدر

زيرا ديمشلردركه هو ان تقدم فی الكلام جزأ ثم تعكس فتقدم ما اخرت وتؤخر ماقدمت يعنی عكس كلامده برجزئی تقديم ايدوب بعده عكس ايدرك تأخير اولنان جزئی تقديم وجزء مقدمی تأخير ايتمكدر واما ظاهر عبارهٔ مصنف ﴿وتخشی الناس والله احق ان تخشيه﴾ قول شريفيله شاعرك (سريع الی ابن العم يلطم وجهه * وليس الی داعی الندی بسريع) قولنه صادق اولور زيرا نظم جليلده تخشی فعليله بيننده واقع سريع لفظی كلامده ابتدا تقديم وبعده تأخير اولنمشدر حالبوكه جزء مؤخرك تقديمی دخی موجود اولمق مقتضای عكس اولمسيله افراددن خارجدر قال رحمه الله تعالى (ويقع علی وجوه منها ان يقع بين احد طرفی جملة وما اضيف اليه نحو عادات السادات سادات العادات) (عكس) وجوه عديده اوزره واقع اولوب بوندن بريسی جمله‌نك احد طرفی ايله طرف مذكورك مضاف اولديغی شی بيننده واقع اولمسيدر (عادات السادات سادات العادات) كبی زيرا عكس كلامك احد طرفی اولان عادات ايله عادات اولك مضاف اولديغی سادات بيننده واقع اولمشدر و بونلرك بيننده وقوع عكسك معناسی اولا عادات سادات اوزرينه تقديم اولنوب بعده عكس اولنه‌رق سادات عادات اوزرينه تقديم اولنمسيدر قال رحمه الله تعالى (ومنها ان يقع بين متعلقی فعلين فی جملتين نحو يخرج الحی من الميت ويخرج الميت من الحی) ووجوه عكسدن بريسيده جملتينده اولان فعلينك متعلقلری بيننده واقع اولمسيدر ﴿يخرج الحی﴾ الخ قول شريفی كبی زيرا عكس حی ايله ميت بيننده واقع اولمشدر شويله كه ابتدا حی تقديم وميت تأخير اولنوب بعده عكس اولنه‌رق ميت تقديم وحی تأخير اولنمشدر وحی ايله ميت جملتينده اولان يخرج فعللرينك متعلقيدر قال رحمه الله تعالى (ومنها ان يقع بين لفظين فی طرفی جملتين نحو لاهن حل لهم ولاهم يحلون لهن) ووجوه مذكوره‌دن بريسيده جملتينك طرفلرنده اولان لفظين بيننده واقع اولمسيدر ﴿لاهن حل﴾ الخ قول شريفنده اولديغی كبی زيرا عكس هن وهم بيننده واقع اولوب ابتدا هن هم اوزرينه تقديم اولنه‌رق بعده عكس ايله هن همدن تأخير اولنمشدر وبونلر جملتينك طرفلرنده واقع ايكی لفظدر ووجوه مذكوره‌دن بريسيده عكس جمله‌نك طرفيی بيننده واقع اولمسيدر نته‌كيم شارح مرحومك زادهٔ طبع بليغانه ولؤلؤ ترين قريحهٔ بديعانه‌سی اولان (طوبت باحراز الفنون ونيلها * رداء شبابی والجنون فنون * فحين تعاطيت الفنون وحظها * تبين لی ان الفنون جنون) قولنده اولديغی كبی زيرا عكس كلامك احد طرفی اولان جنون ايله طرف اخری اولان فنون بيننده واقع اولوب اولا جنون فنون اوزرينه وثانيا فنون جنون اوزرينه تقديم اولنمشدر مفهوم بيت فنون شتايی تحصيل واحراز ايله بو بولده رداء شبابی طی ايلدم يعنی كنجلك ايامنی بواغورده افنا ايتدم حالبوكه جنون فنوندر يعنی جننك انواع شتاسی اولديغی معلومدر امدی بن فنون كثيره‌يی وانده اولان حظ ونصيبی اخذ واستيفا ايتديكم حينده تحقيقا فنون جنون اولديغی عندمده ظاهر اولمشدر زيرا مقتضای عقل وكمال يامعاد وياخود دنياده نيل مراده وسيله اوله‌جق شيلره سعی واجتهاد اولوب فنون مكتسبه‌دن اكثريسی ايسه علوم عاليهٔ باطنيه نسبتله ترك ماسواء اللهه حائل اولان نوع علايقدن معدود اولديغی واهل زمان عندنده قيمت علم وكمال ناياب ومفقود واهل فضل ومعارف دريچهٔ اعتباردن مهجور ومطرود اولوب خس وخاشاك جهل وفضول زيب سرای عالی وكبار وصنف جهلا رهپيمای مدارج اعتبار واقتدار بولنديغی جهتله كأن فنون وفضائل دنيا وآخرته مفيد اولميان آثار وافعال مجنونيدن معدود اوله‌جق شيلردر ديمك اولور نزدحرزده بولنان حواشده بونظمك حل وكشفنه دائر برمقاله ظفرياب اولنه‌ميوب فقط هامش شرحده اشبو ابيات اولنسان معنايه اشارت اولمسيله اوجهله ايضاح وترجمه‌يه ابتدار اولندی (لاخير فی السرف) كلامنه (لاسرف فی الخير) جوابی وهرون الرشيدك (فلولا دموع كتمت الهوی * ولولا الهوی لم تكن لی دموع) بيتی واسان تركی اوزره (جاه ايله كسب شرف ايتمده ايكن عالم * صدر عالی ايله كسب شرف ايلر جاهی) شعر دلپذيری دخی امثله‌

عکس ایدندر قال رحمه الله تعالى (ومنه الرجوع وهو العود الى الكلام السابق بالنقض لنكتة كقوله
(قف بالديار التى لم يعفها القدم * بلى وغيرها الارواح والديم) وضرب معنوی محسناتدن بریسیده
رجوعدر (رجوع) بر نکتهدن ناشی نقض وابطال طریقیله کلام سابقه عود ومراجعتدر
نته کیم زهیرك (قف بالديار) الخ قولنده التزام اولنمشدر (قف) لفظی نفسنه ویاخود
غیریسنه توقفله امردر (قدم) تطاول زمان وتقادم عهددر (وغيرها) ده واو مقدره معطوف
اولوب (بلى عفاها القدم وغيرها) دیمکدر نته کیم تقریر شارحدن مستبان اولان بودر یاخود
(بلى) لفظنك افاده ایلدیکی ایجابی تأکید ایچون زائده در (ارواح) ریحك جمعیدر زیرا
ریحك اصلی روح اولوب کسر ماقبلندن ایچون واو یایه قلب اولنمسیله کسر زائل اولدیغی کبی
واو عودت ایلمشدر وفى القاموس الريح معلوم جمعه ارواح وارباح ورياح وريح كعنب وجمع الجمع
اراويح واراييح (ديم) کندوسیله رعد وبرق اولمیان مطر دائم معناسنه دیمه نك جمعیدر ایمدی
کلام سابق یعنی (قف بالديار التى لم يعفها القدم) قولی تطاول زمان وتقادم عهد دیاری محو
ومندرس ایتمیوب معمور وآباد اولدیغنه دلالت ایدرك بعده دیار مذکوری ریاح وامطار تغییر ایتدی
دیه‌رك نکتهٔ کلام مذکوره نقض طریقیله عود ورجوع ایتمشدر و بو نکته اظهار حزن وکآبت
وابراز دهشت وحیرتدن عبارت اولوب کأن اولا عندنده متحقق اولمیان عدم اندراس دیاری
اخبار ایله بعده حال سکر دهشتدن بیدار ومتیقظ اوله‌رق و بعض مرتبه غشی کآبت وحیرتدن
افاقت بوله‌رق (بلى عفاها القدم * وغيرها الارواح والديم) قولیله کلام سابقی نقض ایلمشدر
یعنی بلی دیار مذکوری تقادم زمان ومرور احیان محو وتخریب ورياح وامطار تغییر وافساد
ایلدی دیمکدر و (فأف لهذا الدهر لا بل لاهله) قولی دخی بونك نظیری اولوب اولا اف
وضجرتی دهر ایچون اثبات ایله بعده اهل زمان ایچون اثبات ایدرك (لا بل لاهله) قوله کلام
سابقی نقض وابطال ایلمشدر قال رحمه الله تعالى (ومنه التورية وتسمى الايهام ايضا وهو
ان يطلق لفظ له معنيان قريب وبعيد ويراد البعيد) وضرب محسنات معنویه‌دن بریسیده (توریه)
اولوب (ایهام) دخی تسمیه اولنور کتب بدیعیه‌ده منظور اولدیغی اوزره توجیه وتخییل دخی
اطلاق اولنوب لکن مسمایه قرب مطابقتندن ناشی توریه تسمیه‌سی جمله‌سندن اولیدر زیرا توریه
وریت الخبر لفظندن مصدر اولوب خبری ستر ایله مکانده آخرینی اظهار ایلدم دیمکدرکه کأن
متکلم معنای مقصودی اظهار ایتدیکی خلاف مقصودك ماوراسنده قیله‌رق عدم ظهورینی قصد
ایلر اصطلاحده توریه قریب و بعید ایکی معناسی اولان بر لفظ اطلاق اولنوب قرینهٔ خفیه‌یه اعتمادا
معنای بعیدی مراد اولنمقدر و بوندن مراد معنای قریب معنای بعیدی ستر ایدرك مقصود اولان
معنای بعید معنای قریبك خلفنده اولسیدر و بوسببله توریه محسنات معنویه‌دن اولمشدر زیرا
بو اولوب معنای بعیدی صورت حسنه مثابه‌ده تحت سترده ارائه اولوب وبعد الطلب حصول معنی
الذ واحلیدر بناء علیه معنیین متساوبین اولسه ویاخود قرینهٔ واضحه بولنسه توریه عد اولنمز
معنیینك قرب و بعدی فهمه نسبتله اولوب تقدیر کلام قريب الى الفهم وبعيد عنه دیمکدر ومعنانك
فهمه قریب اولمسی لفظك اومعناده کثرت استعمالندن و بعید اولمسی اوله نسبتله کثير الاستعمال
اولمامسندندر سیلکوتی مرحوم دیرکه اشبو معنیینك ایکیسیده حقیقی ویاخود مجازی ویاخود
احدهما حقیقی وآخر مجازی اولمقدن اعم اولوب فقط بینلرنده لزوم واحدهمادن آخره انتقال معتبر
اولمامسیله مجاز وکنایه‌دن تمییز ایدر قال رحمه الله تعالى (وهى ضربان مجردة نحو الرحمن
على العرش استوى) و (توریه) ایکی ضرب اولوب بریسی (مجرده) در (مجرده) معنای قریبه
ملایم اولان برشی ایله اجتماع ایتمیان توریه‌در مثلا ﴿ الرحمن على العرش استوى ﴾ قول شریفنده
(استوى) ایله (استولى) معنای بعیدی مراد اولوب بو معنایه معنای قریبی اولان استقراره ملایم
برشی مقارن اولمامشدر الحاصل استوی ایچون ایکی معنی اولوب بری قریب ودیگری بعید در

معنای قریبی استقرار وتمکن ومعنای بعیدی استیلا وغلبه اولوب حق الهیده ایسه استقرار وتمکن محال
اولمسیله استیلا وغلبه یه محمولدر قال رحمه الله تعالى (ومرشحة نحو والسماء بنيناها بايد)
(مجرده) اوزرینه معطوف اولوب یعنی ضرب ثانی توریه مرشحه‌در مرشحه کندوسیله معنای
بعید مراددن موری ومکنی اولنان معنای قریبك ملایمندن برشی ایله اجتماع ایدن توریه در بوده
یا ماقبلنده اولان لفظ ایله اولور مثلا ﴿ والسماء بنيناها بايد ﴾ قول شریفنده (يد) ایله مراد
معنای بعیدی اولان (قدرت) اولوب معنای قریبی اولان جارحهٔ مخصوصه ملایمندن ماقبلنده
واقع (بنيناها) قولنه مقارن اولمشدر زیرا بنا هرنقدر قدرتی دخی طلب ایدرسه‌ده لکن یدی
طابی قدرتی طلبندن اکثردر وقدرتك کالنی افاده ایچون ید جمع صیغه‌سیله ایراد اولنمشدر ویاخود
مابعدنده اولان لفظ ایله اولور نته کیم قاضی ابى الفضل بن عیاضك وصف ربیع بارده اولان
(كأن كانون اهدى من ملابسه * لشهر آزار انواعا من الحلل * او الغزالة من طول المدى خرفت *
فما تفرق بين الجدى والحمل) قولنده واقع اولمشدر (كانون) شهور شتادن شهر مشهوردر
(شهر آزار) مارت آییدر (حلل) حله نك جمعی اولوب کرانبها ایکی قات ثوبدر (غزاله) نك
ایکی معناسی اولوب معنای قریبی آهو بچه یعنی کیك یاوریسی ومعنای بعیدی شمسدر (طول مدى)
طول مدتدر (خرف) فتحتین ایله شیخوخت وکبر سنندن ناشی فساد عقلدر (فما تفرق) قولی
تفریقدن اولوب فما تميز بينهما دیمکدر یعنی وقت بهارده خلاف معتاد واقع اولان شدت برده
نظرا کأن شهور شتادن شهر کانون البسهٔ سرمادن شهر آزاره انواع حله‌لر اهدا ایلمشدر ویاخود
شمس مسن واختیار وکذار شپذیر امتداد روزکار اولدیغندن عقل وشعوری مختل اوله‌رق جدی
وحمل بینی فرق وتمییز ایده میوب برج حمله نزول ایله هوا کسب کرم واعتدال ایده‌جکی آنده برج
جدیه نزول ایدرك شدت سرمایه باعث اولمشدر دیمك اولور ایمدی غزاله ایله معنای بعیدی اولان
شمسی مراد ایدوب مراد اولنمیان معنای قریب غیر مقصودك ملایمنه مقارن قلنمشدر ومعنای قریبی
شارح مرحوم (رشا) ایله تفسیر ایدوب (رشا) ولد الظبى الذى تحرك ومشى ایله تفسیر اولنمشدر که
آهو بچه دیمکدر ومعنای قریبه ملایم اولان شیئه مقارنتی خرافت ایله جدی وحملك ذکریدر وبعض
کره توریتینده هر بریسی اخراینه ترشیح اولنور نته کیم ابیات سقطدن (اذا صدق الجد افترى العم
للفتى * مكارم لا تحصى وان كذب الخال) بیتی بو قبیلدندر اشبو (صدق) و (كذب) قوللری
تصدیق وتکذیبدن اولوب (اذا حصل للفتى ما يتمناه من الجد) دیمکدر (جد) حظ ونصیب وبخت
ووجاهت وغنا معناسنه‌در (عم) ایله ناسدن برجماعت (وخال) ایله مخیله معناسنی مراد ایلمشدر
(مخیله) فتح میم وکسر خا ایله ظن معناسنه اولوب بو صورتده معنی (وان كذب الظن ما يقوله العم)
دیمکدر و بعضیلر ثبوت وانتفا معناسنه اولان صدق وکذبدندر دیدیلر بو صورتده معنی (اذا ثبت
الجد وان انتفى المخيلة * اى المظنة اى علامة تلك المكارم) دیمك اولور وتخییلدن اسم فاعل اولوب
قوهٔ مخیله مراد اولنمسی دخی محتملدر مفهوم بیت حلیهٔ فضل وکمالدن عاطل اولان برشخصك
بختی مساعد اولوب کسب رفاه وسعادت ایتدیکی وقتده خلق انك حقنده حسابسز کمالات وفضائل
عزو وادعا ایدرلر هرنقدر ظن خلایق ویاخود قوهٔ مخیله انی تکذیب ایدرسه‌ده ویاخود هرنقدر اندن
علامت مکارم منتفی اولسه‌ده دیمکدر حاصلی انسان اسباب دنیویه‌دن کسب حظوظ واموال واحراز
ریاست واقبال ایتدیکی حینده خلق ظن یقینلری مساعد اولمدیغی حالده برطاقم مدح وستایشله
مشهور آفاق ایدرلر شو بیت زمانمزده اقتران شرف جاه ایله عیوب ونقایصلری رهین تحت استتار
وممدوح کبار وصغار اولان جهلهٔ افاخم وکبارك فحوای احوال مشهودهلریدر اگر ایراد اولنورسه که
صاحب کشاف ﴿ الرحمن على العرش استوى ﴾ قول شریفنده ذکر ایلمشدرکه نظم مذکور عظمت
الهیه‌یی تمثیل وتصویر یدر زیرا سریر ملك معناسنه اولان عرش اوزره استوا ملك وسلطنته مرادف
اولان شیدن اولدیغی جهتله استوى على العرش استعمالده ملك وسلطنتدن کنایه قلنمشلردر شویله که

هرنقدر سرير اوزره جالس اولسه دخى استوى فلان على عرش ديوب ملكى مراد ايدرلر و بومقامده لفظ مذكورك معناى حقيقيسى اولان جلوس على السرير معناسنه حملى ممتنع اولمسيله مجازه حمل اولنمشدر نته كيم ﴿ وقالت اليهود يد الله مغلولة ﴾ الخ قول شريفنده (يد وغل وبسط) تصور اولنمقسزين (يدالله مغلولة) قولى بخيله و ﴿ بل يداه مبسوطة ﴾ قولى بل هو جواد معناسنه در و يدى نعمتله تفسير وصيغهٔ تثنيه يعنى (يداه) قوليچون تمحل وتكلف ايدوب نعمت دنيويه واخرويه ايله تعبير محضا قلت تدبر وممارست وعلم بياندن غايت بعد ومسافرتدن نشأت ايلشدر وكذلك ﴿ والسماء بنيناها بايد ﴾ قول شريفى ايدى لفظنده حقيقت وياخود مجاز اولق جهتنه ذهاب اولنمقسزين عظمت الهيه يى تصوير وتمثيل وكنه جلالى اوزره عبادى واقف قلمقدر بوجهتله نظم مذكورده مفرداتيچون حقيقت وياخود مجازدر ديو تمحل وتكلف اولنمقسزين كلامدن اخذ زبده وخلاصه يه ذاهب اولنور اشته صاحب كشاف علامهٔ زمخشرى بو تحقيق ايراد ايله يدى نعمتله وايدى يى قدرتله واستوانى استيلا ايله ويمينى قدرتله تفسير ايدنلره تشديد انكار ايلشدر وشيخ دلائل الاعجازده مفسرين هرنقدر يمين ايله مراد قدرتدر ديرلرسه ده بو كلام انلردن اجمال اوزره تفسير اولوب مقصودلرى جهال واهل تشبيهك واقع اولدقلرى خطراندن سامعى وقايه و بوورطه يه دوچار اولمسندن خوفلرندن ايچون سرعتله نفى جارحه در والا بونلرك جمله سى طريق تمثيلدندر ديو تصريح ايلشدر بوصورتده توريه به حملى نوجهله صحتپذير اولور جوابنده ديرزكه مصنفك آيتين مذكورتين توريه ايچون مثال قلمسى مجرد مفسريندن اهل ظاهر بيننده مشهور اولان كلامه مبنيدر قال رحمه الله تعالى (ومنه الاستخدام وهو ان يراد بلفظ له معنيان احدهما ثم بضميره الاخر او يراد باحد ضميريه احدهما ثم بالاخر الاخر فالاول كقوله (اذا نزل السماء بارض قوم * رعيناه وان كانوا غضابا) والثانى كقوله (فسقى الغضا والساكنيه وان هم * شبوه بين جوانحى وضلوعى) وطريق محسنات معنويه دن بريسى استخدامدركه ايكى معناسى اولان لفظ ايله معنيلرندن بريسى مراد اولنوب بعده اولفظه راجع اولان ضمير ايله معناى آخرى مراد اولنمق وياخود لفظ مذكورك احد ضميريله معنيلرندن بريسى مراد اولنوب ضمير آخريله ديكر معناسى اراده قلنمقدن عبارتدر و بو معنيلرك ايكيسيده حقيقى ويا مجازى و ياخود احدهما حقيقى واخر مجازى اولمقدن اعمدر وچونكه ضمير مظهردن عبارت اولمغله معناى آخرده مستعمل اولوب وضمير غائب هرنقدر بر مرجعه محتاج ايسه ده مرجعك مستعمل اولديغى معناده استعمالى مقتضى اولمامسيله نه لفظك معنيلرنده استعمالنى ونه ده ضمير ايله معناى مجازى مراد اولنديغى وقتده حقيقت ايله مجاز بيننده جمعى مقتضى اولور استخدامك قسم اولى مثلا شاعرك (اذا نزل السماء) الخ قولنده سمادن مراد غيث اولوب و (رعيناه) قولنده اشبو سمايه راجع اولان ضمير ايله نبت معناسى قصد اولنمشدر ولفظ سمانك معناى حقيقيسى معلوم اولوب اشبو غيث ونبات معناسنك ايكيسنده دخى مجازدر مفهوم بيت برقومك ارضنه باران نزول ايتديكى وقتده هرنقدر قوم مذكور اظهار غضب وانفعال ايتسه لرده بزانلرك نبات ارضنى رعى وچرا ايدرز ديمك اولوب مرادى قومنى اقوام سائره اوزره غالب اوله رق رضالرى اولمديغى حالده نبت وكلاء ينى رعى وچرايه مقتدر اولملريله توصيفدر وقسم ثانى استخدام بحترينك (فسقا الغضا والساكنيه) الخ قولنده واقع اولمشدر (جوانح) تحت ترائبده اضلاع صغاردركه صدرى ولى ايدر يعنى تحت صدرده اولان ايكو ككاريدر وضلوع ظهرى ولى ايدن اضلاع كباردر (غضا) مدت طويله اتشى منطفى اولميان برنوع شجر باديه در (شبوه) اوقدوه واحرقوه معناسنه در شاعر بحترى غضايه راجع اولان ضميرلردن (الساكنيه) قولنده اولان ضمير مجرور ايله مكان شجر غضايى و (شبوه) ضمير منصوبيله نار شجر غضايى مراد ايلشدر واشبو معنيين غضانك ايكى معناى مجازيسيدر يعنى منبت شجرهٔ غضاده خيمه نشين اولان قوم وعشيرت هرنقدر ميان اضلاعمده نار غضايه شبيه اولان آتش هوايى

ايقاد ايتديلرسه ده جناب بارى عشيرت مرقومه ايله شجر مذكورى هردم سقى وسيراب ايلسون ديمكدر قال رحمه الله تعالى (ومنه اللف والنشر وهو ذكر متعدد على التفصيل او الاجمال ثم مالكل من غير تعيين ثقة بان السامع يرده اليه) وضرب معنويدن بريسى لف ونشردر (لف ونشر) تفصيل وياخود اجمال اوزره متعددى ذكر ايدوب بعده بو متعددك احادندن هر بريسيچون اولان شيئى رد سامعه اعتمادا من غير تعيين ذكر ايتمكدر يعنى متعدد مذكورك هر برآحادى ايچون اولان شيئى ماهو اهلر بنه سامعك رد ايده جكنه وثوق واعتماده مبنى من غير تعيين ذكر ايلكدر قال رحمه الله تعالى (فالاول ضربان لان النشر اما على ترتيب اللف نحو ومن رحمته جعل لكم الليل والنهار لتسكنوا فيه ولتبتغوا من فضله) ايمدى كندوسنده ذكر متعدد على سبيل التفصيل اولان لف ونشر ايكى نوعدر زيرا بوصورتده نشر يا على ترتيب اللف اولوب شويله كه نشرده اول واقع اولان شيئك لفده ايراد اولنه جق وصفى دخى درجهٔ اولىده وثانى واقع اوله جق شيئك ملايمى دخى وصف اول درجهٔ ثانيه سنده واقع اوله رق بووجهله ترتيب نشر لفك ترتيبنه موافق اولمسيدر و بو قسمه لف ونشر مرتب دينلور نته كيم ﴿ ومن رحمته جعل لكم ﴾ الخ نظم جليلنده واقع اوله رق ابتداء على التفصيل ليل ونهار ذكر اولنوب بعده بو ترتيب اوزره اولا ليل ايچون اولان سكون فى الليل وثانيا نهار ايچون اولان ابتغاء من فضل الله ذكر اولنمشدر شهنامهٔ طوسيده رستم زالك افراسياب ايله اولان محاربه سنى بيانده رستمك صورت ستيزينى تجسيم ايتدرمش اولديغى شو ايكى بيتده اشبو لف ونشرى قلم سحرآفرينندن ايكى درجه زيب صحيفهٔ زمان ايتمشدر (بروزنبرد آن يل ارجمند * بشمشير وخنجر بكرز وكند * بريد ودريد وشكست وبه بست * يلانرا سر وسينه و پا ودست) (روزنبرد) روز حرب (يل) پهلوان معناسنه اولوب (بريد) بريدندن قطع معناسنه شمشيره و (دريد) دريدندن يرتمق معناسنه خنجره و (شكست) كرزه و (بست) كنده ناظر اولديغى مثلاو بو ترتيب اوزره سر وسينه و پا ودستى ايراد ايلشدر وابيات عربيه دن (فعل المدام ولونها ومذاقها * فى مقلتيه ووجنتيه وريقه) بيتنده واقع اولشدر جناب مؤلف ذكر متعدد على سبيل التفصيل اولان لف ونشرك ثانيسنى ايراد ايله بيوررلركه (واما على غير ترتيبه كقوله (كيف اسلو وانت حقف وغصن * وغزال لحظا وقدا وردفا) وياخود نشر ترتيب لفك غيرى اوزره اولور بوده ايكى ضرب اولوب زيرا يانشردن اول لفدن اخرايچون ونشردن ثانى لفدن ماقبل آخر ايچون اوله رق بو ترتيب اوزره بولنور وبوكا شارح (معكوس الترتيب) تسميه ايدر مثلا ابن حيوشك (كيف اسلو وانت) الخ قولنده (لحظ) غزال و (قد) غصن و (ردف) حقف ايچون اولوب غزال آخر لفده و بوكا مربوط اولان لحظ اول نشرده وقصورلريدخى بو ترتيب معكوسده ايراد اولنمشدر (حقف) رملدن نقادركه (كثيب من الرمل) يعنى قومدن تپه در (ردف) كفل يعنى محل قعوددر شاعر مرقوم كفلى عظم واستداره ده قوم تپه سنه تشبيه ايلشدر (غصن) ضم ايله نهال شجر معناسنه اولوب قامت محبوبى نهاله تشبيه ايتمشدر مفهوم بيت سنك حب وميلكدن نصل خروج ايديمكه سنده دواعىٔ عشق ومحبت اولان مانند چشم آهو حسن عين ومثال نهال اعتدال قامت وحقف آسا عظم ردف موجوددر ديمك اولور اكر شاعر مرقوم (كيف اسلو وانت حقف وغصن * وغزال ردفا وقدا ولحظا) ديمش اولسيدى لف ونشر مرتب اولوردى وياخود ترتيب نشر ذكر اولنديغى اوزره آخر لفده اولان لفظك مقابلى اول نشرده وقصورى سياقده اولمز و بو نوعه شارح (مختلط الترتيب) تسميه ايلر مثلا (هو شمس واسد وبحر جودا وبهاء وشجاعة) قولمرده (جود) بحره و (بها) شمسه و (شجاعت) اسده مردوددر اكر معكوس الترتيب اولسه (هو شمس واسد وبحر جودا وشجاعة وبهاء) دينلور واكر مرتب اولسه (هو شمس واسد وبحر بهاء وشجاعة وجودا) دينلور و بو قسمه على الاطلاق مشهور اولان (لف ونشر مشوش) تعبيريدر لسان تركيده (لبندن بوسه الق محرم بزم وصال اولمق)

(نشيمنكاه جنتده شراب كوثر ايچمكدر) يعنى بو اسلوب اوزره اولوب اكرچه مصراع ثانيده شراب كوثر ايچمكدر نشيمنكاه جنتده ديلسه لف ونشر مرتب اولور قال رحمه الله تعالى
(والثانى نحو (وقالوا لن يدخل الجنة الا من كان هودا او نصارى) وذكر متعدد على سبيل الاجمال اولان لف ونشر ﴿ وقالوا لن يدخل الجنة ﴾ الخ قول شريفى كبيدر زيرا (قالوا) ضميرى يهود ونصارايه راجع اولوب فريقان تفصيل اولنميه رق اجمال اوزره ذكر اولنوب بعده بونلردن هر برلرى ايچون اولان شى يعنى مقوللرى ايراد اولنمشدر بو صورتده اجمالا مذكور اولان متعدد فريقان اولمش اولور ومتعدد مذكور قول فريقين اولمق دخى وجه صحيحدر زيرا (قالوا) لفظ شريفنده قولين يعنى لف اولنوب (قالت اليهود وقالت النصارى) تقديرنده در بو وجه مصنفك ايضاحنده اولان (فلف بين القولين) كلامنك معناسيدر زيرا باب لف ونشرده بينلرى لف اولنان شى اولا ذكر اولنان متعدد در نته كيم صاحب مفتاح تصريح ايله ديمشدركه لف ونشر ذكرده شيئين يعنى لف ايدوب بعده هر برلرينك متعلقاتنى مشتمل اولان كلامى بلا تعيين اتباع وارداف ايتمكدر قال رحمه الله تعالى (اى وقالت اليهود لن يدخل الجنة الا من كان هودا والنصارى لن يدخل الجنة الا من كان نصارى فلف لعدم الالتباس للعلم بتضليل كل فريق صاحبه) نظم جليل مذكوردن مراد (وقالت اليهود لن يدخل الجنة الا من كان هودا وقالت النصارى لن يدخل الجنة الا من كان نصارى) مفهومنى افاده اولوب لكن عدم التباسدن وسامع هر برفريقه وياخود هر برقوله مقولنى رد ايده جكنه اعتمادن ايچون فريقين وياخود قولين يعنى اجمال اوزره لف اولنه رق وقالوا بيورلمشدر وعدم التباس زيرا فريقيندن هر بريسى صاحبنى تضليل ايدوب هر بريسى انجق كنديلرى جنته داخل اولوب آخرى داخل اوليه جغنى معتقد اولدقلرى معلومدر نته كيم نظم جليلده ﴿ وقالت اليهود ليست النصارى على شئ وقالت النصارى ليست اليهود على شئ ﴾ بيورلمشدر كلام عربده (لى منه ثلثة بدر وغصن وظبى) قولى دخى اشبو لف ونشر اجمالدن اولوب ثلثة ايله لف اولنان معناى حسن محبوب بدر وغصن وظبيه تشبيه ايله نشر اولنمشدر واشبو ضرب اجمالده ترتيب وعدم ترتيب تصور اولنمز وبو مقامده لف ونشردن لطيف المسلك برنوع آخر اولوب بوده اولا على التفصيل متعدد ذكر اولندرق بعده اشبو متعدده متعلق اولان شيلر ذكر اولنه جقدنصكره متعدد مذكور تكرار اجمال اوزره ملفوظ وياخود مقدر اوله رق ايراد اولنور بو صورتده نشر بريسى مفصل وديكرى مجمل اولان لفين بيننده واقع اولور وبو صورت اوله نسبتله مسلكى لطيف اولان برمعنادر وباقتضاء المقامات لطافت ورقتى تزايد ايدر مثلا (ضربت زيدا واعطيت عمروا وخرجت من بلد كذا للتأديب والاكرام ومخافة الشر فعلت ذلك) قولنده (ضربت زيدا واعطيت عمروا وخرجت من بلد كذا) تفصيل اوزره لف اولوب بعده على الترتيب ضربه متعلق اولان تأديب واعطايه متعلق اولان اكرام وخروجه متعلق اولان مخافتك ايراديله نشر اولندقدنصكره (فعلت ذلك) قولى لفى اجمالا تكرار اولدرق نشر لفين بيننده واقع اولمشدر نظم جليلده ﴿ فمن شهد منكم الشهر فليصمه ومن كان مريضا او على سفر فعدة من ايام اخر يريد الله بكم اليسر ولا يريد بكم العسر ولتكملوا العدة ولتكبروا الله على ماهديكم ولعلكم تشكرون ﴾ قول شريفى دخى نشرك برلف مفصل ايله ديكر لف مجمل بيننده وقوعنه محولدر صاحب كشاف ديمشدركه تقدير نظم مذكور (ولتكملوا العدة ولتكبروا الله على ماهديكم ولعلكم تشكرون شرع ذلك) تقديرنده اولوب دلالت ماسبقله (شرع) فعل معللى حذف اولنمشدر يعنى هلال رمضانى مشاهده ايدن كسه يه ﴿ فمن شهد منكم الشهر فليصمه ﴾ قوليله صوم شهر ايله امر وكذلك مرخص له اولان مسافر ومريضه ﴿ فمن كان منكم مريضا او على سفر ﴾ قوليله افطار ايلدكلرى ايامك عددنه رعايت ايدرك عدم تفصيله امردن وكذلك ﴿ وعلى الذين يطيقون ﴾ الآية قول شريفيله اباحهٔ فطرده ترخيصدن عبارت اوله رق ذكر اولنان شيلردن جمله سنك مشروعيتى اكمال عده وتكبير وتشكر

اولنه سيچوندر فحواسنده اولور بو صورتده (لتكملوا) لفظى مراعات عده ايله امرك و(لتكبروا) لفظى قضاى مافات ايله عهده دن قطردن خروجك كيفيتنه دائر تعليم اولنان شيئك علتى اولوب (لعلكم تشكرون) لفظ شريفى دخى (لعل) كلمه سنك موضوع لهى اولان معناى ترجى حق الهيده غير جائز اولمسيله (ارادة ان تشكرون) مؤداسنده اوله رق علت ترخيص وتيسيردر كأن (رخص لكم فى الافطار لتشكروا وعلمكم كيفية القضاء لتكبروا على هذا التعليم والهداية وامركم بمراعاة العدة لتكملوا ولا تنقصوا منها شيئا) تقديرنده اولور ولفدن بو نوع لطيف المسلك اوله رق تبيننده انجق نقب امور ايدرك حقايقنه واصل وصدق حسن ايله رتبهٔ الهامه متواصل اولان نقاب ومحدث علماء بيان مهتدى اولور اشته صاحب كشافك كلامى بوندن عبارت اولوب لكن محل اشكالدر زيرا صاحب كشاف تفاصيل معللاتدن برنجيسنى مشاهد هلاله صوم شهرايله امر قيلوب حالبوكه عللدن هيچ بريني بوكا راجع قلمامشدر و(لتكبروا) لفظنى تعليم اولنان كيفيت قضايه علت قيلوب حالبوكه تفاصيل معللاتده مذكور دكلدر حاصلى بيان تطبيق علاده ذكر ايلديكى كلامى تقدير كلام اولمق اوزره ايراد ايلديكى قوله غير موافقدر وبو اشكالدن تفصى وخلاصده ديمك ممكندركه تفصيل معللاتده شاهد شهر ايچون صوم شهر ايله امرك ذكرى علل مذكوره دن بريسيله باستقلاله معلل اولديغندن ايچون اولميوب بلكه اوزرينه ترخيص ومراعات عده وكيفيت قضانك تفريعيچون توطئه وتمهيددر مراد صاحب كشاف بو مركزده اولديغنه (شرع ذلك يعنى جملة ماذكر من امر الشاهد بصوم الشهر وامر المرخص له بمراعاة عدد ما افطر فيه ومن الترخيص فى اباحة الفطر) قولنده (وامر المرخص) تعبيريله اتيان ايدرك (ومن الترخيص فى اباحة الفطر) عبارهسنده اولديغى كبى مفيد استقلاليت اولمق اوزره حرف جرك اعادهسيله (ومن امر المرخص له بمراعاة عدة) الخ تعبير ايلمامسى شهادت ايلر الحاصل كلام سابقده شاهد شهره صوم شهر ايله امردنصكره مذكور اولان اباحهٔ فطرده ترخيص ايله مرخص لهك سائر ايامده صائم اولمسيچون افطار ايلديكى ايامك عدد ومقدارينه رعايتله امر اولوب ومرخص لهه مراعاة عده ايله امرده كيفيت قضاء مافات اوزره دلالت واضحه اوله رق بو صورتده صوم شهر ايله امردنصكره مذكور اولان اوچ شى اولوب اول مرخص لهه مراعات عده ايله امر وثانى كيفيت قضايى تعليم وثالث ترخيصدركه بونلرك جمله سنى صوم شهر ايله امره متفرع وعلل مذكوره دن هر برلرينى اشبو امور ثلثه دن هر بريسنه راجع قلمشدر وصاحب كشف اشكال مذكوردن جواب آخره تصدى ايدرك ديمشدركه صاحب كشافك (ولتكملوا علة الامر بمراعاة العدة) قولى شاهده صوم شهر ايله امره دخى شاملدر زيرا حق شاهدده عدد شهرك كاملى ومرخص له حقنده عدد ايام افطاردر بو صورتده معنى (ولتكملوا عدة الشهر بالاداء عند عدم العذر وبالقضاء فى حال الافطار بالعذر) مفادنده اوله رق امر شاهدله امر بالمراعات ايكيسنه علت اولور لكن بو كلام محل نظردر زيرا شاهد هلال صوم شهر ايله امرى اكمال عدة ايام شهر ايله تعليل ايچون برمعنى اولماسيله برابر صاحب مفتاحك (ولتكملوا علة الامر بمراعاة العدة) قولنده اولان امر بمراعاة العده ماقبلنده مذكور اولان شيئه اشارت ايچون اولديغى محل ارتياب دكلدر وماقبلنده مذكور اولان شى ايسه ﴿ فمن كان منكم مريضا او على سفر ﴾ الخ قوليله مرخص لهه افطار ايتديكى ايامك عددسنه مراعات ايله امر اولديغى معلومدر واشبو نظم جليلده اولان لف لطيفك خلاصه سى اولا على وجه التفصيل معللات ايراد اولنه رق لف اولنوب بعده على فهم سامعه اعتمادا من غير تعيين ذكر اولنه رق نشر وصورتا مانع عليت اولان حرف عاطفله ذكر اولنميله ابقاى عليت ايچون اجمالا ماقبلنه شامل اولان برفعل تقديريله لف مجمل اولمش اولور بو صورتده ماقبل نظم جليلده ايراد اولنان (ضربت زيدا) الخ مثاليله نظم مذكور بيننده فرق لف مجمل نظم جليلده مقدر ومثالده (فعلت ذلك) لفظيله ملفوظ اولمسيدر قال رحمه الله تعالى

(ومنه الجمع وهو ان يجمع بين متعدد فى حكم كقوله تعالى المال والبنون زينة الحيوة الدنيا ونحو

(ان الشباب والفراغ والجدة * مفسدة للمرء اى مفسدة) ومعنویدن بریسی متعددك بینی بر حكمده
جمع اولنمقدر ومتعدد بعضا ایكی اولور ﴿ المال والبنون ﴾ الایه نظم جلیلنده اولدیغی كبی زیرا
مال ایله بنین زینت حیات دنیا اولمق حكمنده ادخال اولنمشدر وبعضا متعدد ائنیندن اكثر اولور
نته كیم ابی العتاهیه نك (علمت یامجاشع بن مسعدة * ان الشباب والفراغ) الخ قولنده واقع اولمشدر
(فراغدن) مراد ارتفاع موانعدر (جدة) استغنا معناسنه اولوب وجد فی المال وجدا وكسر ایله
وجدا وضم ایله وجدا وكسر جیم وفتح دال ایله جدة دینلور استغنی معناسنه در (ای مفسدة) قولی
اكر ای استفهام تفخیمی ایچون اولورسه قول تأویلیله مفسدة ایچون صفتدر ومجرد معنای كماله
دلالت ایچون اولمسی دخی جائز اولمسیله بو صورتده تأویله حاجت یوقدر وبرشیئك سبب داعیسی
لاجل المبالغه اوشی ایچون محل قلندیغی جهتله اشیای مذكوره مفسده قلنمشدر كه بونلر صاحبنی
فساده دعوت ایدرلر دیمكدر زیرا شباب اتباع هوایه داعی وفراغ ارتكاب فضولدن موانعك ارتفاعی
اولوب جده وغنا ایسه اسباب توصل مفاسد اولمسیله جمله سی عند الاجتماع صاحبنی فساد عظیمه
دعوت ایده جكی معلومدر ایمدی بو بیتده شباب وفراغ وجدة صاحبنی فساده داعی اولمق حكمنده
جمع اولنمشدر واشیاء اربعه نك جمعی شاعر حلینك (آراؤه وعطایاه ونعمته * وعفوه رحمة للناس
كلهم) بیتنده واقع اوله رق ممدوحك افعال اربعه سی حالده رحمت اولمقده اجتماع ایتمشلردر
قال رحمه الله تعالی (ومنه التفریق وهو ایقاع تباین بین امرین من نوع فی المدح اوغیره كقوله
(مانوال الغمام وقت ربیع * كنوال الامیر یوم سخاء * فنوال الامیر بدرة عین * ونوال الغمام
قطرة ماء) ومعنویدن بریسی (تفریق) اولوب بوده مدح ویانظائری نوعندن امرین بیننده
ایقاع تباندر وتباندن مراد تباین مصطلح اولمیوب بلكه معنای لغوی اوله رق نوع واحدده مشترك
اولان امرین بیننده ایقاع افتراقدر حاصلی كتب بدیعیه ده موضح اولدیغی اوزره تفریق متكلم
ویاخود شاعرك مدح ویاخود ذم ویاخود نسیب وامثالی اغراض ادیبه دن صدد اتیاننده اولدیغی
غرضك زیاده لكنی وترشیحنی مفید اولمق اوزره نوع واحددن اولان شیئین بیننه مناسبی وجهله تفریق
ایقاع ایلمسیدر نته كیم وطواطك (مانوال الغمام) الخ قولنده مشهوردر مفهوم بیت وقت
ربیعده نوال غمام یعنی عطای سحاب امیرك یوم سخاده اولان نوال وعطاسنه نظیر اوله من زیرا
نوال امیر بدرۀ عین یعنی اون بیك درهم دینار ناب ونوال سحاب قطرۀ آبدر ایمدی بو بیتده نوالین
مدحده نوع واحددن یعنی عطا نوعندن اولوب اول بدرۀ عین وثانی قطرۀ ماء قلنمسیله بینلری
تفریق اولنمشدر مثال تركی (نیجه تشبیه ایده لم قد نهال یاره * بوغیكن وجه شبه تازه نهال چمنی *
او بو اولور كسوۀ سبزین ورقله رونق * یار ایدر كسب لطافت چقاروب پیرهنی) وكذلك اشعار
عربیه دن (من قاس جدواك بالغمام فما * انصف فی الحكم بین شیئین * انت اذا جدت ضاحك
ابدا * وهو اذا جاد دامع العین) بیتی دخی نوع مدحده عطای ممدوح ایله غمامی ممدوحك حین
اعطاده منبسط ومتبسم وغمامك وقت نزول باراندہ باكی وكأن متألم اولمسیله بینلری تفریق اولنمشدر
وصفینك بدیعیه سنده اولان (فجود كفیه لم تقلع سحائبه * عن العباد وجود السحب لم یدم) بیتی
باب تفریقده یك كوزل ایراد اولنمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنه التقسیم وهو ذكر متعدد ثم اضافة
ماللكل الیه علی التعیین) ومعنویدن بریسی تقسیمدر (تقسیم) متعددی ذكر ایدوب بعده
هر بریسی ایچون اولان شیئی علی التعیین كندوسنه اضافه در (علی التعیین) قیدیله تعریفدن لف
ونشر خروج ایدر سكاكی رحمه الله تعالی قید مذكوری اهمال ایتمسیله عندنده تقسیم لف ونشردن
اعم اولور فقط دینلمك ممكندر كه ذكر اضافه بو قیددن مغنیدر زیرا لف ونشرده متعدد مذكوردن
هر برلری ایچون اولان شیئی ماهو لهنه اضافه اولنمیوب بلكه متعدد مذكوردن هر برلری ایچون اولان
شی ذكر اولنوب ماهو لهنه رد واضافه سی سامعه حواله اولنور فلیتأمل فانه دقیق قال
رحمه الله تعالی (كقوله (ولا یقیم علی ضیم یراد به * الا الاذلان غیر الحی والوتد * هذا علی الخسف

مربوط برمته * وذا یشج فلا یرثی له احد) نته كیم متلمسك (ولا یقیم علی ضیم) الخ قولنده
واقع اولمشدر (ضیم) ظلم معناسنه اولوب (به) ضمیری مقدر عام اولان مستثنی منهه راجعدر
تقدیر كلام (لا یقیم احد علی ظلم یراد ذلك الظلم بذلك الاحد الا الاذلان) دیمكدر واشبو (الا الاذلان)
قولی استثناء مفرغدر (ولا یقیم) فعلی هرنقدر فی الحقیقه عام محذوفه مسند ایسه ده ظاهرده
الا الاذلانه اسناد اولنمشدر (عیر) حمار وحشی واهلی یه اطلاق اولنور لكن حیه اضافه سی جهتله
بوراده مناسب اولان حمار اهلیدر (حی) اسم قبیله در (وتد) كسر تا ایله دمر میخ وقازق
معناسنه در (هذا) عیر الحیه اشارتدر (خسف) ذل یعنی خورلق معناسنه در (رمه) چورومش
قطعۀ حبلدر (ذا) وتده اشارتدر (یشج) یدق ویشق رأسه دیمكدر (فلا یرثی) كسه
رحم ورقت ایتمز مفهومنده در (له) ضمیری وتده ویاخود عیر ووتددن هر بریسنه راجعدر
مفهوم بیت هیچ بركسه كندوسنه ظلم اولنان مواطنده توطن واقامت ایتمیوب فقط حمار
حی ایله وتد اقامت ایدر شویله كه حمار خسف وذلت وخور وحقارتله برپاره حبل فرسوده یه
مربوط اولوب وتد ایسه حوالۀ چوبپارۀ سنكین وآهنین ایله سر فلاكتزده سی دق وشق اولنه رق
حالنده برفرد ابراز رحم ورقت ایله من ایمدی عیر ووتد ذكر اولنوب بعده علی التعیین اوله ربط
مع الخسف وثانی یه شج اضافه اولنمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنه الجمع مع التفریق وهو
ان یدخل شیئان فی معنی واحد ویفرق بین جهتی الادخال كقوله (فوجهك كالنار فی ضوئها *
وقلبی كالنار فی حرها) ومعنویدن بریسی جمع مع التفریقدر بوده ایكی شی معنای واحدده ادخال
اولنوب وادخالك جهتینی بینی تفریق اولنمقدر نته كیم وطواطك (فوجهك كالنار) الخ قولنده
قلبیله وجه حبیبنی نار كبی اولمقده ادخال ایدوب بعده وجه حبیبك نار كبی اولمقده ادخالی ضوء جهتندن
وقلبك ادخالی حر واحتراق جهتندندر دیو بینلرینی تفریق ایلشدر قال رحمه الله تعالی (ومنه
الجمع مع التقسیم وهو جمع متعدد تحت حكم ثم تقسیمه اوالعكس فالاول كقوله (حتی اقام علی ارباض
خرشنة * تشقی به الروم والصلبان والبیع * للسبی مانكحوا والقتل ماولدوا * والنهب ماجمعوا
والنار مازرعوا) ومعنویدن بریسیده جمع مع التقسیمدر بوده متعددی بر حكمك تحتنه جمع
ایدوب بعده تقسیم ایتمك ویاخود متعددی تقسیم ایدوب بعده تحت حكمنده جمع ایلمكدر
بونلردن اول یعنی اولا تحت حكمده جمع وبعده تقسیم ابی الطیبك (حتی اقام علی
ارباض) الخ قولی كبیدر (اقام) ضمیری ممدوحی اولان سیف الدوله یه راجع اولوب اقامت
معنای تسلیطی متضمن اولدیغندن علی ایله تعدی اولنه رق (علی ارباض) دینلشدر
(ارباض) ربضك جمعی اولوب اطراف بلده ده اولان شیدر اخترینده (الربض) بفتحتین شهرك
باروسی واطرافی وهرنسنه نك اكلنه جك وطوره جق یری وقیون اغلی دیو بیان ایلشدر (خرشنه)
بلاد رومدن بر بلده در یعنی ممالك عثمانیه صانها الله عن المصاحب والبلیه داخلنده بولنان مشهور
اماسیه بلدۀ معظمه سنك اسم قدیمیدر (تشقی به) ضمیری سیف الدوله یه راجعدر (صلبان)
صلیب نصارانك جمعیدر (بیع) كسر با وسكون یا ایله بیعه نك جمعی اولوب معبد نصاری یعنی
كلیسادر (حتی) بیت سابقده یعنی (قاد المقانب اقصی شربها نهل * علی الشكیم وادنی سیرها
سرع) قولنده اولان (قاد) فعلنه متعلقدر اشبو بیتده (مقانب) مقنبك جمعی اولوب مراد
عسكردر (نهل) مرة شربدر (شكیم) فم فرسده اولان حدید یعنی كمدر (سرع) سرعتندر
مراد عساكری سرعتله سوق ایدوب حتاكه خیل عساكرك اعظم شربی كملری اغزلرنده اولدیغی
حالده بردفعه اوله رق خلم لجامه میدان بولمدقلرینی وعساكرك ادنا سیری سرعت اولدیغنی بیاندر
(حتی) كلمه سنك فعل مذكوره متعلق اولمسندن مراد (اقام) فعلنك فعل مذكور اوزرینه عطفی
اولوب والا فعل اوزرینه داخل اولان حتی جاره اوله من (شقا) و (شقاوت) ضد سعادت اولوب
بدبخت اولمقدر كه خراب وهلاكدن كنایه در مفهوم بیت سیف الدولۀ همدانی كمال سرعت وادنا

زاد سفره قناعتله جهت رومه سوق سپاه ایدوب اماسیه شهری حوالیسنده رکز خیام استقرار ایله
اهل رومك ذكور واناث واصول وفروع ونفوس واموال وصليب وكنايسى مظهر شقا ودمار اوله‌رق
منكوحه‌لرى سبى واسير واولادلرى قتل وتدمير مامكلرى نهب وغارات ومزارعلرى افنا كرده سم سمند
صافنات قلندى ديمكدر ايمدى بيت اولده ذكور واناس واصول وفروع ونفوس واموال اهل
رومى بيع وصليبلريله نهب وقتل وسبيه شامل اولان شقا تحتنده جمع ايدوب بعده بيت ثانيده تقسيم
وتفصيل ايتشدر قال رحمه الله تعالى (والثانى كقوله (قوم اذا حاربوا ضروا عدوهم * اوحاولوا
النفع فى اشياعهم نفعوا * سجية تلك منهم غير محدثة * ان الخلائق فاعلم شرها البدع) وثانى يعنى
(جمع بعد التقسيم) حسان بن ثابت رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك (قوم اذا حاربوا ضروا) الخ
قولنده واضحدر (حاولوا) طلبوا معناسنه‌در (اشياع) اتباع وانصاردر (سجيه) غريزه وخلق
معناسنه‌در (ان الخلايق) قولى جمله‌ٔ مستأنفه اولوب كأن (لم مدحت اخلاقهم بكونها سجية)
سؤال مقدرنه جوابدر (خلايق) خليقه‌نك جمعى اولوب خليقه طبيعت وخلق ديمكدر (فاعلم)
قولى حكمك عظمتندناشى ذهن مخاطبده تقرير ايچون اعتراضدر (بدع) بدعتك جمعى اوله‌رق
بدعت فى الاصل كتاب وسنت وآثار ايله دينى استكمالدنصكره زياده ونقصان ايله حدث معناسنه
اولوب بوراده مراد مستحدثات اخلاقدر يعنى اخلاقدن غرائز كبى اولميانلردر ايمدى بيت اولده
صفت ممدوحنى ضرا عدا ونفع اوليايه تقسيم ايدوب بعده بيت ثانيده (سجية تلك منهم) ديوب
صفت مذكوره‌يى سجيه اولمقده جمع ايتشدر مفهوم بيت جماعت ممدوحه برقومدركه حين
محاربه‌ده اعدالرينى مظهر ضرر ونكال واشياع واتباعلرى حقنده بذل نفع ونوالى قصد واراده‌لرنده
نائل نفع وآمال ايدرلر وبوحال قوم مذكور ايچون سجيهٔ غريزيه وعادت طبيعيه اولوب وطبايع
واخلاقك شر وقبيحى بدع ومستحدثاتدر قال رحمه الله تعالى (ومنه الجمع مع التفريق والتقسيم)
ومعنويدن بريسى جمع مع التفريق والتقسيمدر ومصنفك بوقسمى تعريفه تعرض ايتماسى جمع
وتفريق وتقسيمدن هربرلرينك مسبوق اولان تعريفلرندن مستبان اوله‌جغنه مبنيدر وحاصلى
متعددى اولا حكم واحدده جمع وبعده حكمين ايله تفريق وبعده تقسيمدر قال رحمه الله تعالى
(كقوله تعالى) نته كيم اشبو نظم جليلده واقع اولديغى كبى (يوم يأتى) يوم يأتى الله تقديرنده
اولوب جناب بارى اوزره اتيان ممتنع اولمسيله مراد امر الله‌در وياخود (يوم يأتى اليوم) ديمك
اولوب مراد يوم مذكورك ورود هولى اولمسيله يومك اتيان يومه وقت اولمسى وبرشيئك كندى
نفسيله جندوثى لازم كلمز وظرف يعنى يوم (اذكروا) فعل مضمريله وياخود (لا تكلم نفس)
قوليله منصوبدر يعنى ذكر ونقل ايدكز شول بريومىكه انده امر الهى وياخود هول عظيم اتيا
ايدرك اهل موقفدن برنفس او يومده موجب نفع اوله‌جق جواب وشفاعتدن برشى ايله تكلمه مقتدر
اوله من (الا باذنه) انجق جناب رب العالمينك اذن شريفيله تكلم ايدر ونظم آخرده
﴿ لا يتكلمون الا من اذن له ﴾ قول شريفى دخى بومفهومده اولوب فقط ﴿ يوم لا ينطقون ولا
يؤذن لهم فيعتذرون ﴾ يعنى حتى يعتذرون قول شريفيله نظم مذكور بينى تكلمه اذن الهى موافف
عرصاتدن بوموقفده وعدم اذن موقف آخرده اولمسيله توفيق اولنمشدر وبرده مأذون فيه اولان
جواب حق وممنوع عنه اولان عذر باطلدر دينلدى (فمنهم شقى) ايمدى اهل موقفدن
بعضيسى شقى اولوب مقتضاى وعيد اوزره انكيچون نار جحيم واجب يعنى ثابت ولازم اولور
(وسعيد) وبعضيسى سعيد اولوب مقتضاى وعد اوزره محض احسان الهى اوله‌رق نائل نعيم
جنات عاليات اولور (فاما الذين شقوا فى النار لهم فيها زفير وشهيق) (زفير) نفسى اخراج
و(شهيق) نفسى رد ايلمكدر مراد شدت كرب وغملرينه دلالت وحاللرينى استيلاى حرارتله محرور
القلب اولان كمسه‌يه تشبيهدر يعنى بونلردن شقى اولنلر نار جحيمه داخل اولوب انلر ايچون نار جحيم
ايچره شدت وكربت عظيمه واردر (خالدين فيها مادامت السموات والارض) سماوات

وارضدن مراد سماوات وارض آخرتدر زيرا بونلر دائمه وابد ايچون مخلوقه‌در وياخود مراد
بيان تأبيد خلود ونفى انقطاعدر نته كيم برشيئك بقاسيله دعاده (ما اقام ثبير) و(مالاح كوكب) امثالنى
ايراد ايدرلر (ثبير) مكهٔ مكرمه‌ده واقع برجبلك اسميدر (الا ماشاء ربك ان ربك فعال لما يريد
واما الذين سعدوا فى الجنة خالدين فيها مادامت السموات والارض الا ماشاء ربك عطاء غير مجذوذ)
غير مقطوع اولوب الى غير النهايه ممتددر اكر سؤال اولنورسه كه ﴿ الا ماشاء ربك ﴾ قول
شريفنده اولان استثنانك معناسى ندر جوابنده ديرزكه ﴿ الا ماشاء ربك ﴾ قول اولى عذاب نارده
خلوددن وثانى نعيم جنتده خلوددن استثنادر يعنى ﴿ فى النار ﴾ قول شريفيله مراد عذاب
نار اولوب دار عقاب دكلدر ومراد بواولديغنه ﴿ لهم فيها زفير وشهيق ﴾ قولى دلالت ايدر
زيرا نفسك اخراج وردى انجق نارك حرارت واحراقندن اولور و ﴿ فى الجنة ﴾ قوليله مراد
دار نعيم اولميوب بلكه نعيم جنتدر زيرا ﴿ عطاء غير مجذوذ ﴾ قول شريفنه مناسب اولان مطلقا
نعيم جنتدر وعذاب نار ونعيم جنتده خلوددن استثنا شومعناجه‌دركه تحقيقا اهل نار بالكز عذاب
نارده مخلد اولميوب بلكه زمهرير كبى عذاب نارك غيرى انواع عذاب ايله دخى معذب اولورلر
وكذلك اهل جنت دخى يالكز نعيم جنتده مخلد اولميوب بلكه انلر ايچون نعيم جنتدن اكبر واجل
اولان رضوان الهى و ﴿ فلا تعلم نفس ما اخفى لهم من قرة اعين ﴾ نظم جليلى مقتضاسى اوزره
كنه وحقيقتنى معرفت ذات اجل الهى يه مخصوص اولان فضل واحسان نامتناهى واردر الحاصل
عذاب ناردن استثنانك مقتضاسى جميع اوقاتده عذاب نار ايله معذب اولميوب بلكه بعض اوقاتده
عذاب زمهرير وعذاب سخط وخشيت الهى امثالى عذاب اخرله دخى معذب اولورلر ديمكدر
وبومعنى اهل شقاوتك جهنمدن خروجنى اقتضا ايتمز وكذلك لذات جسمانيه اولان نعيم جنتده
خلوددن استثنانك مقتضاسى رضوان الهى كبى لذات روحانيه‌دن سائر نعيم ايله متنعم اولملر يدر
نته كيم نظم اخرده ﴿ وعد الله المؤمنين والمؤمنات جنات تجرى من تحتها الانهار خالدين فيها ومساكن
طيبة فى جنات عدن ورضوان من الله اكبر ﴾ بيورلمشدر وبومعنى اهل جنتك جنتدن خروجنى
اقتضا ايتمز واستثنا ايچون بومعنايى صاحب كشاف ذكر ايدوب مذهبنه ابتنا ايلمشدر زيرا مذهب
اعتزالده ناره داخل اولان قطعا ناردن خروج ايتمز وعندلرنده اهل نار كافر وصاحب كبيرهٔ غير تائب
اولوب بونلرك ماعداسى ناره دخول ايلمز واما عند اهل السنه استثناء اولك معناسى فساق مؤمنين
نارده مخلد دكللردر ديمك اولوب وبومعنى صحت استثناده كافيدر زيرا حكمى وقت ماده يعنى وقت
مشيتده كلدن صرف ايتمكلكه حكمك بعضندن صرفى كفايت ايدر ووقت ماده حكمك كلدن
صرفنى ايجاب ايتمزكه حتى حكم خلود فى النارك مجموع اهل جحيمدن وقت مشيتده صرفنى مفيد
اوله‌رق كفارك دخى جحيمدن خروجى لازم كله وكذلك استثناء ثانينك معناسى بعض اهل جنت
جنتده مخلد اولمزلر ديمكدر وبوده مؤمنين فاسقين اولوب مدت عذابلرنده جنتدن افتراق ايدنلردر
زيرا بر مبدأ معيندن اعتبار اولنان تأبيد باعتبار الانتها منتقض اولديغى كبى ابتداسى اعتباريله
دخى منتقض اولور وفساق مؤمنين اوزرينه سعادت اطلاقى انلرك سعادت ايمان وتوحيد ايله
تشرفلرى اعتباريله اولوب وشقاوت اطلاقى بسبب المعاصيدر لكن سيد شريف استثناء اولده
اشبو ايراد اولنان معنايى واستثناء ثانيده زمخشرينك بيان ايلديكى معنايى اختيار ايلمشدر (الحق
احق بان يتبع) ايمدى بونظم جليلده اولان ﴿ لا تكلم نفس) قول شريفيله انفس عدم تكلمده
جمع اولنمشدر زيرا سياق نفيده واقع اولان نكره عموم افاده ايدر وثانيا ﴿ فمنهم شقى وسعيد ﴾
قول شريفيله انفسدن بعضيسى شقى وبعضيسى سعيد در ديو بين الانفس تباين ايقاع اولنه‌رق
تفريق اولنمشدر زيرا انفس واهل موقف شيئى واحددر وثالثا بونلرى ﴿ فاما الذين شقوا ﴾
قول شريفيله تقسيم ايدوب سعدايه سعدا ايچون اولان نعيم جنت واشقيايه اشقيا ايچون اولان عذاب
نار اضافه اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (وقد يطلق التقسيم على امرين اخرين احدهما ان يذكر

احوال الشیٔ مضافا الی کل مایلیق به کقوله (ثقال اذا لاقوا خفاف اذا دعوا * کثیر اذا شدوا قلیل اذا عدوا) و بعضا تقسیم ذکر اولنان معنانك غیری ایکی امر اوزره اطلاق اولنور و بونلردن امر اول برشیئك احوالی هر برحاله لایق اولان شی مضاف اوله رق ذکر اولنمسیدر نته کیم (ساطلب حقی بالقنا ومشایخ * کانهم من طول ما التثموا مرد) (ثقال اذ الاقوا) الخ قولنده التزام اولنمشدر بعض نسخه ده (بالقنا) محلنده (بالقنا) وارد اولمشدر (قنا) قنانك جمعی اولوب رمح معناسنه در لکن مشایخه مناسب اولان (فتا) در وفتا ایله نفسنی و (مشایخ) ایله قومنی مراد ایلمشدر (التثام) وقت حربده عادت عربدن اولدیغی اوزره فم وانفی اوزره وضع لثام یعنی نقابدر (ثقال) هم ثقال تقدیرنده اولوب بومثلاو مقامده حذف مبتدا قاعدهٔ مستمره دندر ویاخود صفت مشایخدر ومشایخینك ثقال اولمسی اعدا اوزره شدتله قیام وتلاقیٔ صفینده ثباتلرندن عبارتدر (اذالاقوا) اذا حاربوا دیمکدر (خفاف اذا دعوا) قولی کفایت مواد مهمه ومدافعهٔ امور معظمه ده طلب ودعوت اولندقلری وقتده اجابته سرعتلرینی بیاندر (شد) فتح ایله حمله معناسنه اولوب وقت حمله ده کثیر اولملری بونلردن شخص واحدك برجاعتله مقاومت ایلمسندن کنایه در ایمدی احوال مشایخی یعنی (ثقال) و (خفاف) و (کثیر) و (قلیل) اولدقلرینی ذکر ایدوب و بواحوالدن هر برینه مناسب اولان شیئی مضاف قلمشدر قال رحمه الله تعالی (والثانی استیفاء اقسام الشیٔ کقوله تعالی (یهب لمن یشاء اناثا و یهب لمن یشاء الذکور او یزوجهم ذکرانا واناثا و یجعل من یشاء عقیما) وتقسیم اطلاق اولنان امر یندن ثانی برشیئك اقسامنی استیفادر نته کیم ولادتده اولان حال انسانی استیفاده ﴿ یهب لمن یشاء ﴾ الخ قول شریفی کبی زیرا انسان ایچون یاولد اولوب و یاخود اولمز ووالدی اولدیغی صورتده یامذکر اولور و یاخود مؤنث و یاخود هم مذکر وهم مؤنث اوله رق ایکی نوعدن دخی اولادی اولور ایمدی نظم مذکور بونلرك جمیع اقسامنی وذکرنی استیفا ایلمشدر زیرا ﴿ یهب لمن یشاء اناثا ﴾ قولی اولادی اناثدن اولنلره و ﴿ یهب لمن یشاء الذکور ﴾ قولی اولادی ذکور اولنلره و ﴿ او یزوجهم ذکرانا واناثا ﴾ قولی (تزویج) جعل الشیٔ زوجا معناسنه وواو حالیه اوله رق (او یجعل الذکور زوجا حال کونهم ذکورا مع الاناث) تقدیرنده اولوب ذکورك زوج قلنمسی انلره اناث ضمی اعتباریله اولدیغنی مفید اولمسیله اولادی ذکور واناث قسمیندن اولنلره و ﴿ ویجعل من یشاء عقیما ﴾ قولی هیچ اولادی اولمیانلره ناظردر اشبو نظم جلیلده اناثك تقدیمنده حکمت زیرا سیاق آیت جناب باری تعالی وتقدس انسانك استدیکنی ایشلیوب بلکه افعال الهیه سی مشیت صمدانیه سی اوزره جاری اولدیغنه مبتنی اولمسیله انسانك دیلمدیکی اشیا جمله سندن اولان اناثك ذکرینه اهمیت مقامدر لکن تأخیر ذکوری جبر ایچون ذکور معرف اوله رق ایراد بیوریله رق تعریفده اولان تنویه وتعظیمدن ناشی کأن مفاد نظم جلیل دیلدیکی ابنای بشره مخاطبینه خفی اولمیان ولد فرسانی هبه واحسان ایدر مساقنده اولمش اولور و ﴿ او یزوجهم ذکرانا واناثا ﴾ بیوریله رق ذکور واناثك تقدیم وتأخیردن اولان حقلری اعطا اولنه رق ماقبل آیتده تقدیم اناث حقیقة رجال اوزره تقدملرندن نشئت ایتیوب بلکه ذکر اولنان غرضدن ایچون تقدیم اولندیغنه اشارت بیورلمشدر وصفی الدین حلینك (افنا جیوش العدی غزوا فلست تری * سوی قتیل ومأسور ومنهزم) قولنده اولان تقسیم دخی ظاهردر زیرا مظهر نکال انهزام اولان جمعیت اعدا قتلا واسرا ومنهزمیندن عبارت اوله رق اقسامی استیفا اولنمشدر وذکر اولنان جیوش شیٔ کثیر الاعداد دز قال رحمه الله تعالی (ومنه التجرید وهوان ینتزع من امر ذی صفة اخر مثله فیها مبالغة لکمالها فیه) وضرب معنویٔ محسناتدن بریسی تجریددر (تجرید) مثلا شجاعت وسخاوت امثالی برصفتله متصف اولان برامردن صفت مذکوره ده امر ذی صفت من بوره مماثل برامر اخرك لاجل المبالغه انتزاع اولنمسیدر که بوده صفت مذکوره نك امر من بورده کمالندن ایچون اولوب حتاکه صفت مذکوره نك ذوصفت اولان امرده کمالی امر مذکوردن

بوصفتله موصوف برامر اخرك انتزاعی صحیح اوله جق درجه یه بالغ اولدیغنی مفید اولور قال رحمه الله تعالی (وهو اقسام منها نحو قولهم (لی من فلان صدیق حمیم) ای بلغ من الصداقة حدا صح معه ان یستخلص منه اخر مثله فیها) وتجریدك اقسام عدیده سی اولوب بریسی (من تجریدیه) ایله اولاندر مثلا (لی من فلان صدیق حمیم) دینلور حمیم امر ومصالحنه اهتمام ایتدکك قریبکدر و بوقولك معناسی فلان کسه صدق واخلاصده برحده و بردرجه یه بالغدر که اندن بوحد ایله برابر صداقتده مثلی اولان برصدیق اخر استخلاص اولنمق صحیح اولور دیمکدر وحاصلی کمال صداقتده مبالغه در اشعار عربیه دن (اعانق غصن البان من لین قدها * واجنی جنی الورد من وجناتها) بیتی دخی بوقبیلدن اولوب قد حبیبه دن غصنی ووجنتدن وردی تجرید ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنها نحو قولهم (ائن سألت فلانا لتسئلن به البحر) وتجریدن بریسیده منتزع منه اوزره داخل اولان (باء تجریدیه) ایله اولور مثلا (ائن سألت فلانا) الخ قولاری اکر فلان ذاتی سؤال ایدرسن انکله بحردن سؤال ایتمش اولورسون مفادنده اوله رق سماحتله اتصافی اندن بر بحر انتزاع وتجرید اولنه جق حده بالغ ورسیده اولمقلغیله مبالغه یی مفیددر و بعضیلر (من تجریدیه) و (باء تجریدیه) حذف مضافه مبنی اولوب (لقیت من زید اسدا) قولی (لقیت من لقائه اسدا) تقدیرنده اولوب غرض اسده تشبیهی ایدوکنی وکذلك (لقیت به اسدا) قولنك معناسی (لقیت بلقائه اسدا) اولدیغنی زعم ایلمشدر وبوتقدیرك (لی من فلان صدیق حمیم امثالنده (حصل لی من حصوله صدیق) تقدیرنده فوات مبالغه دن ناشی ضعفی غیر خفیدر وستیر اولیه که من تجریدیه من ابتدائیه وباء تجریدیه باء ملابسه اولوب بعضیلرك توهمی وجهله تجرید بنفسه من وبانك معنالری دکلدر قال رحمه الله تعالی (ومنها نحو قوله (وشوهاء تعدو بی الی صارخ الوغی * بمستلئم مثل الفنیق المرحل) وتجریدن بریسیده باء معیت ومصاحبتك شیٔ منتزعه دخولیله اولور نته کیم شاعرك (وشوهاء تعدو) الخ قولنده واقع اولمشدر (شوهاء) شاهت الوجوهدن قبحت الوجوه معناسنه در وفرس شوهاء صفت محموده اولوب مراد اشداق فرس یعنی فرسك جوانب فمی واسعه اولمسیدر و بعضیلر مراد شاعر شدائد حر ایله مصاب اولمسندن ناشی قبیح الوجه اولان فرسدر دیدیلر (تعدو) تسرع معناسنه در (صارخ) مستغیث یعنی طالب امداد در (وغا) حرب معناسنه در (مستلئم) لأمه یعنی زره لابس اولان کسه در (فنیق) اهلی عندنده مکرم اولان فحلدر (مرحل) رحل البعیر قوللرندن اولوب بعیری مکانندن اخراج اولوب صالی ویردی معناسنه در (بمستلئم) قولنده با ملابسه ومصاحبه ایچون اولوب (تعدو بی) قولنده اولان مجروردن حالدر مفهوم بیت فرس شوهانك میدان حربده طالب امداد اولانلر جانبنه سرعت ایدوب وحربه کمال استعدادندن ناشی حال مسارعتده معیت ومصاحبتنده کندی کبی لابس زره آهن برفحل مکرم ومشخص اولدیغنی ایراد اولوب مراد حربه کمال استعدادی نفسندن قوی یننده مکرم ومشخص اوله رق برمستعد اخر نزع اولنه جق حده رسیده اولمسیله التزام مبالغه در قال رحمه الله تعالی (ومنها نحو قوله تعالی (لهم فیها دار الخلد) وتجریدن بریسی منتزع منهه (فی) دخولیله اولور نته کیم ﴿ لهم فیها دار الخلد ﴾ نظم جلیلنده واقع اولمشدر مفهوم شریفی کفار ایچون جحیمده دار الخلد وار در دیمك اولوب حالبوکه دار خلد جحیم اوله رق امر جحیمی تهویل وشدت عذاب ایله اتصاف جحیمده مبالغه یی مفید اولمق اوزره کفار ایچون جهنمده معده بردار اخری انتزاع اولنمشدر زیرا احتمال انقطاع تهوین عذابی موجب اولدیغی جهتله خلودده مبالغه شدت عذابی اقتضا ایدر قال رحمه الله تعالی (ومنها نحو قوله (فلئن بقیت لارحلن بغزوة * تحوی الغنائم او یموت کریم) وتجریدن بریسیده بدون توسط حرف اولاندر نته کیم قتاده بن مسلمهٔ حنفینك (فلئن بقیت) الخ قولنده واقع اولمشدر (تحوی) تجمع معناسنه اولوب (تحوی الغنائم) جمله سی صفت غزوه در و بعض روایتده (نحوالغنائم) واقع اولمسیله

بوصورتده ظرف يعنى (نحو) ارحلن ايله منصوب اولور (او يموت) ان مضمره ايله منصوب اولوب كأن (الا ان يموت) ديلمش اولور مفهومى حال حياتده باقى اولديغم تقديرده البته جمع غنائم ايده جك برغزوه يه كيدرم مكركه كريم فوت اوله ديمكدر كريمدن مراد نفسيدر كأن كرمنده مبالغه ايچون نفسندن بركريم انتزاع ايدوب ومبالغه قصدندنناشى (اوامَوت) تعبير ايتمامشدز وبو ﴿ انا اعطيناك الكوثر فصل لربك ﴾ الايه قول شريفنك خلافنده اولوب زيرا بونظم جليلده انتزاع ايچون معنى بوقدر يعنى جناب بارى نبى عليه السلام ايچون ربو بيتنده مبالغه اولق اوزره ذات كريمندن برب انتزاع بيورمش اولمسنه حمل اولنه من زيرا تصور انتزاعده امر بالصلوة رب منتزع ايچون اولمسى لازم كاور قال رحمه الله تعالى (وقيل تقديره او يموت منى كريم وفيه نظر) وبعضيلر بيت مذكور (او يموت منى كريم) تقديرنده در ديديلر بوصورتده قسم اولدن يعنى من تجريديه ايله اولان تجريد قسمندن اولور لكن بوكلام محل نظر در زيرا بدون (من) تجريد حاصل اولمسيله بوتقديره حاجت اولمديغى كبى بونى تقديره دلالت ايده جك قرينه دخى غير موجوددر وبيان نظرده بوقولمزله بعضيلرك ايراد ايلديكى كلام ساقط اولور زيرا (وفيه نظر) قولنده مراد مصنفى بو بيتك تجريددن اولمسنده نظر اولوب بلكه تكلمدن غيبته التفات قبيلندندر زيرا شاعر كريم ايله نفسنى مراد ايتمشدر ديو بيان ايدوب بعده بونى رد ايلمشلردركه تجريد التفاته منافى اولميوب بلكه التفات ايله تجريدك اجتماعى كلام بلغاده واقع اولمشدر بوده متكلم لنكتة نفسنى ذاتندن تجريد ايدوب ومخاطب قلمسيله اولور مثلا (تطاول ليلك بالاثمد) قولنده واقع اولان نكتهٔ توبيخ ايچون وشاعرك (اقول لها اذا جشأت وجاشت * مكانك تحمدى اوتستريحى) قولنده اولان نكتهٔ نصح وتشجيع ايچون تجريد والتفاتدن ايكيسى دخى اجتماع ايلمشدر لكن محشى عبد الحكيم تحقيق ايلديكى اوزره نكتهٔ مذكوره مجرد نفسنى مخاطب قلمسيله حاصل اولوب تجريده توقف ايتميه جكندن صواب اولان ديملكدركه بونلرك وقوع اجتماعى كنديسنه انتقال اولنه جق اسلوبك برصفت اوزره دال اولمسى صورتنده اولور مثلا ما نحن فيهمزده كريم قولى تكلمدن غيبته انتقال اولنمسى حيثيتدن التفات وكرمنده مبالغه ايچون صيغهٔ صفتله تعبير قلنمسى حيثيتدن تجريددر (حشأت) اضطربت (جاشت) خافت معنالرينه اولوب مفهوم بيت نفسم ميدان حربده مضطرب وخائف اولديغى وقتده اى نفس محلكده ثابت وملازم اول تاكه مظفر اوله رق شجاعتله مظهر ثنا ومديح وياخود قتل اولنوب آلام دنيويه ومطاعن خلقدن مستريح اوله سن ديو نفس ايچون نصح وپند ايدرم ديمكدر قال رحمه الله تعالى (ومنها نحو قوله (ياخير من يركب المطى ولا * يشرب كأسا بكف من بخلا) وتجريددن بريسى بطريق الكنايه اولاندر نته كيم شاعرك (ياخير من يركب) الخ قولنده واقع اولمشدر (مطى) مطيه ومطايا كبى ركوبه صالح حيواندر مفهوم بيت ممدوحنه مطايايه راكب وكأس رحيق شخص بخيلك كفيله ايچميوب كف جواد ايله شارب اولنلرك خيرلوسى اولق عنوانيله خطاب اولوب كف جوادن مرادى كف ممدوحدر ايمدى ممدوحدن كاسه يى كفيله استقا قلديغى برجواد انتزاع ايلمشدر زيرا ممدوحدن كف بخيل ايله شربى منع ايتمسيله كف كريم ايله شربنى اثبات ايتمشدر حالبوكه ممدوحك كأسى كندى كفيله ايچديكى معلوم اولمسيله بطريق الكنايه اثبات ايلديكى كريمدن مراد نفس ممدوح اولديغى تحقق ايلمشدر اكرچه كف بخيل ايله عدم شربندن بطريق الكنايه كف جواد ايله شربى مراد اولنمسه كلام تجريده مساعد اولميه جغى معلومدر وبوكلامك دقتندنناشى بعضيلرى فهم ايده ميه رك اكر خطاب شاعر نفسنه ايسه تجريد در واكر نفسنه دكلسه ممدوحك بخيل اولمديغندن كنايه اوله رق تجريد دكلدر ديو زعم ايلمشدر حالبوكه كنايه اولمسى تجريده غير منافى ايدوكى معلومى اولهمامشدز واكر خطاب شاعر نفسنه اولسه قسم مستقل اولميوب بلكه ذكر اولنه جق (لاخيل عندك تهديها) قسمنده داخل اولور قال رحمه الله تعالى (ومنها مخاطبة الانسان نفسه كقوله

(لاخيل عندك تهديها ولا مال) تجريددن بريسيده انسانك نفسيله مخاطبه سيدر وبونده اولان تجريدك بيانى شو وجهله دركه حين مخاطبه ده نفسندن كلامك مسوق لهى اولان صفتده كندى مثلى اوله رق برشخص آخر انتزاع ايدوب بعده آنكله مخاطبه ومكالمه ايدر مثلا ابوالطيبك (لاخيل عندك تهديها ولا مال * فليسعد النطق ان لم تسعد الحال) قولنده واقع اولمشدر (حال) ايله مراد غنادر مفهوم بيت سنك عندكده خلقه اهدا ايده جك خيل ومال اولمامسيله غنا وثروتك مساعده ايتمزسه نطقك مساعده ايلسون ديمك اولوب كأن نفسندن خيل ومال وحالى اولمامقده كندى نظيرى اولان برشخص آخرى انتزاع ايدرك بوكلام ايله او شخص منتزعه خطاب ايتمشدر وشاعر اعشانك (ودع هريرة ان الركب مرتحل * وهل تطيق وداعا ايها الرجل) قولى دخى بوقبيلدندر (ودع) وداع ايله امر اولوب (هريره) اسم محبوبه سيدر ركب وقافله نك صدد ذهابده اولمسيله حبيبه سيله وداع ايتمسنى نفسنه تكليف ووداعه طاقتياب اوله ميه جغنى بطريق الاستفهام الانكارى اتيان ايلمشدر رجلدن مراد نفسيدر قال رحمه الله تعالى (ومنه المبالغة المقبولة) ضرب معنوى محسناتدن بريسيده مبالغهٔ مقبوله در زيرا مبالغهٔ مردوده محسناتدن اولمز ومصنفك مبالغه يى مقبوله ايله تقييد ايدوب محسناتدن عد ايلمسنده مبالغه مطلقا مردوددر وياخود مطلقا مردود دكلدر ديو ذاهب اولنلرك ايكيسنى دخى رده اشارت واردر زيرا بعضيلر مبالغه مطلقا مردود در شويله كه (خير الكلام ما خرج مخرج الحق وجاء على منهج الصدق) يعنى كلامك مقبولى مخرج حق اوزره ظهور ومنهج صدق اوزره صدور ايلندر ديديلر وحسانك (انما الشعر لب المرء يعرضه * على المجالس ان كيسا وان حمقا * فان اشعر بيت انت قائله * بيت يقال اذا انشدته صدقا) قوليله استشهاد ايلديلر زيرا مفهومى تحقيقا شعر انسانك عقلى اولوب فطانت وبلاهتنى مجالسه عرض ايدر الحاصل شعر آثار عقل ودرايت اوله رق انكله انسانك درجهٔ فطانت وبلاهته استدلال اولنور زيرا قائل اولديغك بيتك اشعر واحسنى انشاد ايتديكك حينده صدق مآليله شهادت اولنان بيتدر ديمك اولور وبعضيلر مطلقا مبالغه مقبولدر وبلكه فضل شعر مبالغه اوزره مقصوردر ديو زعم ايدرب زيرا (ان احسن الشعر اكذبه) يعنى شعرك احسنى زياده كذب ودروغ اولانيدر و(خير الكلام ما بولغ فيه) يعنى كلامك خيرلوسى ومقبولى كندوسنده مبالغه اولنانيدر وبوندن ايچون نابغه ترك مبالغه سببيله حسان اوزرينه (لنا الجفنات الغر يلمعن بالضحى * واسيافنا يقطرن من نجدة دما) قولنده استدراك وتعييب ايلمشدر ديديلر ونابغه نك اشبو قول حسان اوزره استدراكى وجوه ايله اولوب جفنات واسيافى جمع قلتله ايرادى ووقت تناول طعام اولان وقت ضحوه يى ذكر ايلمسى ويقطرن ديوب يسلن ويفضن امثالى برشى ايله تعبير ايتمامسيدر زيرا جمع قلت مانع مبالغه وذكر ضحوه تخصيص وقتى موجب اوله رق بودخى منافئ مبالغه وكذلك تقاطر دخى خلاف مبالغه در مفهوم بيت بزم ايچون وقت طعامده لمعان ايدن بياض كاسه لر وخون شجاعت داملر سيف صارملر واردر ديمك اولور بوبابده مذهب مرضى مبالغه دن بعضيسى مقبوله وبعضيسى غير مقبوله اولمسيله مصنف رحمه الله تعالى مطلقا مبالغه يى تفسير ومبالغهٔ مقبوله يى مردوده دن تمييز وتعيين ايچون تقسيمه اشارتله بيوركه (والمبالغة ان يدعى لوصف بلوغه فى الشدة او الضعف حدا مستحيلا او مستبعدا لئلا يظن انه غير متناه فيه) ومطلقا مبالغه بروصف ايچون شدت وياخود ضعفده حد مستحيل وياخود مستبعده بلوغى ادعا اولنمقدر وبوادعا وصف مذكور شدت وضعفده نهايته بالغ دكلدر ديو ظن اولنمامسيچوندر قال رحمه الله تعالى (وتنحصر فى التبليغ والاغراق والغلو لان المدعى ان كان ممكنا عقلا وعادة فتبليغ كقوله (فعادى عداء بين ثور ونعجة * دراكا فلم ينضح بماء فيغسل) ومبالغه تبليغ واغراق وغلوده منحصر اولوب زيرا اكر ادعا اولنان شى عقلا وعادة ممكن اولورسه تبليغدر نته كيم امرئ القيسك هرنقدر عدو وسرعت ايلسه عرق ريز

اولمامسیله فرسنی وصفده (فعادی عداء) الخ قولنده واقع اولمشدر صحاحده بیان اولندیغی اوزره (عداء) کسر ایله صیدین بیننده موالات وتتابعدرکه طلق واحده بر بری اثرنده صرع وصید ایلمکدر یعنی برحمله و برقوشوشده صیدینی شکار ایتمکدر (ثور) ایله مراد بقر وحشینك ارککی و (نعجه) ایله مراد دیشیسیدر (دراکا) متتابعا معناسنه اولوب صفت مصدردر (نضح) برنسنه یه صو صاچق وترشح ایتمك معناسنه اولوب (فیغسل) قولی مجزوم اوله رق (لم ینضح) اوزره معطوفدر یعنی (لم ینضح ولم یعرق بماء فلم یغسل) تقدیرنده در ایمدی بو بیتده امرئ القیس فرسك مضمار واحدده ثور و بقرۀ وحشیینی ادراك ایدوب یعنی بلا فاصله برقوشمده ایکیسنه دخی بالغ ورسیده اولوب درلمدیکنی ادعا ایلمشدر و بوعقلا وعادۀ ممکندر زیرا نیجه ادمان اولنمش عرب آتلری بولنورکه مسافات طویله قطع ایدرك قولقلری بیله عرقریز اولمز فقط سیرسریعلری معلوم اولان ثور و بقرۀ وحشیلره یتشوب صید ایدنجه یه دکین بلا فاصله قوشدیریلان حیوانك درلمامسی اکثره نظرا مستبعد اوله رق مبالغه دن خالی دکلدر خاطر مترجم حقیره خطور ایدن بودرکه شارح مرحوم (یصف فرسا له بانه لا یعرق وان اکثر العدو) قولیله بیت مذکور فرسك عدم تعرقنده مبالغه یه حمل اولنمش ایسه ده فرسك شدت عدو وکمال سرعتنده مبالغه یه حملی وجه مذکوردن زیاده طبعه ملایم اولوب بوصورتده معنی ثور و بقرۀ وحشیینه ذرلیه جك مرتبه ولی وتعقیبه میدان و برمیه رك سیر قلیل ایله وصول وادراکنی بیان اولمش اولور بووجهله حین ترجمه ده خامه کذار اولوب بوکره قصیدۀ مذکوره شرحنه مراجعت اولنه رق بیان معناده (یرید انه ادرکهما وقتلهما فی طلق واحد قبل ان یعرق عرقا مفرطا ای ادرکهما دون معانات مشقة ومقاسات شدة) قولنی ایراد ایله مراد شاعر اسب ممدوحك ذکر اولنان صیدلری درلمیه رك برهجومده ادراك ایدوب یعنی زحمت ومشقت کشیده اولمیه رق قولایلقله ایکیسنك دخی ایشنی بجردیکنی بیاندن عبارت اولمسنی تصریحی مطالعۀ سابقه مزی تأیید ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (وان کان ممکنا عقلا لا عادة فاغراق کقوله ونکرم جارنا مادام فینا * ونتبعه الکرامة حیث مالا) واکر مدعا عقلا ممکن اولوب عادة ممکن اولمز سه اغراقدر نته کیم جیرانته احسان ایله مفاخرت ذیلنده شاعرك (ونکرم جارنا) الخ قولنده مشهوردر مفهومی همسایه مز نزدمزده اولدجه حقنده اکرام ایدوب و برجانبه میل وعزیمتنده کرامت واحسانمزی انك اثرندن قطع ایتمیز دیمك اولوب شاعر مرقوم ظل صحابتنده اولنلر قنغی جانبه عزیمت ایتسه لرالبته کرم وعطاسنی متتابعا اثر وعقبلرندن قطع ودریغ ایتمدیکنی ادعا ایلمشدر بو ایسه عقلا ممکن وعادة ممتنعدر قال رحمه الله تعالی (وهما مقبولان) ومبالغه دن اشبو تبلیغ واغراق مقبوللردر قال رحمه الله تعالی (والا فغلو کقوله (واخفت اهل الشرك حتی انه * لتخافك النطف التی لم تخلق) واکر نه عقلا ونه عادة ممکن اولمز سه غلودر واما عادة ممکن اولوب وعقلا ممکن اولمامسی صورتی ممتنع اوله رق بناء علیه اقسام ثلثه یه حصر اولنمشدر وغلو ابونواسك (واخفت اهل الشرك) الخ قولنده واقع اولدیغی کبی یعنی سن اهل شرکی اودرجه ده اخافه واهراس ایلدککه خلق اولنمدق نطفه لر دخی سندن خوف ایدر دیمك اولوب نطف غیر مخلوقه نك خوفنی ادعا ایلمشدر بو ایسه عقلا وعادتا ممتنعدر قال رحمه الله تعالی (والمقبول منه اصناف منها ما ادخل علیه مایقربه الی الصحة نحو لفظة یکاد فی (یکاد زیتها یضیء ولو لم تمسسه نار) وغلودن مقبول اولان برقاچ صنفدرکه بوندن بریسی اوزرینه امکانه تقریب ایده جك شی ادخال اولنان کلامدر نته کیم ﴿ یکاد زیتها یضیء ﴾ الایه نظم جلیلنده اولان یکاد لفظیدر زیرا بلا مس نار زیتك اضاءه سی غیر ممکن کورینور ایسه ده معنای قربی مفید اولان یکاد لفظینك دخولی امکانه تقریب ایلمشدر زیرا زیتك بلا مس نار اضاءه یه قریب اولمسی صفوت تامه ایله اضاءه یه شدت تهیؤ واستعدادی اولدیغی معلومدر وسقطك (شجا رکبا وافراسا وابلا * وزاد فکاد ان یشجوا رحالا) قولی دخی بوکا

محمولدر ماقبل بیت (سری برق المعرة بعد وهن * فبات برامة یصف الکلالا) فوایدر (وهن) طائفه من اللیل معناسنه اولوب (معره) بلاد شامدن معرة النعماندر (ورامه) بو موضع معیندر (رحال) رحلك جمعیدر (شجا) احزن وجعل ذا حزن معناسنه در مفهوم بیت رامه نام موضعه حلول ایتدیکمز وقت مغربده نظرمز تعلق ایدوب حتی که رامه یه بالغ اولدقده شقۀ بعیده ومسافۀ شاسعه قطع ایتمسندن ناشی ضعف و کلالنی وصف ایدر دی وجانب معره دن لامع اولان اشبو معرۀ نعمان طرفندن یعنی جانب و طندن لمعان ایدن برقه برق بزی تهییج و تشویق و حزن وکا بتله غمناك ایدوب بالجمله افراس وابل واصحابمز محزون اولدی و برق شجو وتشویقی زیاده قیلوب حتی که جماد اولوب شوقه شعوری اولمیان رحالمز دخی محزون اولق درجه یه تقرب ایلدی دیمکدر ستبر اولمیه که (اولا) و (او) و (حرف تشبیه) تقریبده (کاد) کلمه سنك نظیریدر قال رحمه الله تعالی (ومنها ما تضمن نوعا حسنا من التخییل کقوله (عقدت سنابکها علیها عثیرا * لو تبتغی عنقا علیه لامکنا) واصناف غلو مقبولدن بریسی تخییلدن برنوع حسنی متضمن اولان مبالغه در نته کیم ابو الطیبك (عقدت سنابکها الخ) قولنده واقع اولمشدر (سنابك) ضم ایله سنبکك جمعی اولوب طرف مقدم حافر یعنی آت طرناغنك اوك طرفیدر (العثیر) منیروزننده غبار معناسنه در (عنق) فتحتین ایله دوابك برنوع سیریدر (امکنا) ده الف اشباع ایچوندر (سنابکها) و (علیها) و (تبتغی) ضمیرلری بیت سابقده اولان جیاده و (علیه) ضمیری عثیره و (امکن) ضمیری عنقه راجعدر متنبی بو بیتده سنابك خیلدن یعنی آتلرك طرنقلری اوجندن مرتفع اولان غبار رؤس خیل جیاد ده متراکم ومتکاثف یعنی صق و غلیظ اوله رق بر حیثیتده اجتماع ایدوب طو بلانمشدرکه اوزرنده جیاد مذکوره نك سیری ممکن اولان بر ارض اولمشدر دیو ادعا ایلمشدر بو ایسه عقلا وعادة ممتنع اولوب لکن تخییل حسندر جناب شاه ولایت کرم الله وجهه افندمز حقنده زبان فارسی اوزره نظم اولنان (ازدم تیغ جهان سوزش هوا بکر یخته * خو بش را در خیمۀ تنك هوا انداخته) بیت دلپذیری دخی بو اسلوبده دینلمك غیر بعید در و بلیغك (تن بیمارمی غم اولیه خیال ایلدیکم * کندمی کورمك ایچون کوز لکه محتاج اولدم) بیتی دخی عقل وعادتك انکار ایلدیکی بر مبالغۀ بلیغه در و زبان فارسیده اشبو مبالغه نك درجۀ نهایه ده رسیده اولنوب حتی مبالغۀ عجما نه ضرب امثالدن اولمشدر بهاء الدین املینك (میکند زلفت مبادی بر دردانها که من * کوهر خورشید در دامان شب کم کرده ام) بیتنده اولان مبالغۀ لطافت آمیز غیر منکردر قال رحمه الله تعالی (فدا جمعا فی قوله (یخیل لی ان سمر الشهب فی الدجی * وشدت باهدابی الیهن اجفانی) وبعضا غلوده مبالغه یی صحته تقریب ایده جك شیئ کلامه ادخال ایله تضمین نوع حسن تخییلدن هر ایکیسی اجتماع ایدر نته کیم قاضی ارجانینك وصف طول لیلده اولان (یخیل لی ان سمر الخ) قولنده اجتماع ایتمشلردر (اهداب) کوز کیرپکی و (اجفان) کوز قپاغیدر مفهوم بیت لیلۀ هجر وفراقك استیلای سهر و بیداری ایله امتدادی برحده بالغ اولمشدرکه نجوم سما ظلام لیالده چو یلنوب اجفان عینم اهداب ایله شهب مذکوره یه شد و بند اولنمشدر تخییل ایدرم دیمکدر واجفانك اهداب ایله کواکبه شد و بندی عقلا وعادة امر ممتنع اولوب لکن تخییل حسندر و (یخیل) لفظی بونی صحت وامکانه تقریب ایده جك شیدندر شویله که بونك امثالی خیالده واقع اولمز شیئ دکلدر قال رحمه الله تعالی (ومنها ما اخرج مخرج الهزل والخلاعة کقوله (اسکر بالامس ان عزمت علی الشرب * غدا ان ذا من العجب) وغلو مقبولدن بریسی هزل وخلاعه موقعنده ایراد اولنان شیدر (هزل) کند وسیله مطایبه وضحك قصد اولنوب برغرض صحیحی شامل اولمیان کلامدر و (خلاعه) شطارت وخفتدر فلان خلیع العذار درلر یعنی صدق وصوابدن عاری و بری اوله رق دیلدیکنی اشلر و سویلر انکچون مانع ومزاحم یوقدر دیمکدر مثلا شاعرك (اسکر بالامس الخ) قولی کبی مآلی یوم فرداتناول باده یه عزم ایلسه م برکون مقدمندن مست اولدیغنی ایراد ایله و حالندن اظهار تعجب ایلمشدرکه مراد هزل وخلاعه وضحك ومطایبه در

قال رحمه الله تعالى (ومنه المذهب الكلامي وهو ايراد حجة للمطلوب على طريقة اهل الكلام نحو قوله تعالى (لوكان فيهما آلهة الا الله لفسدتا) وضرب معنويدن بريسی مذهب كلاميدر بوده طريقت اهل كلام اوزره مطلوب ايچون حجت ايراد اولنمسيدر يعنی ايراد حجت اصل معنانك اداسنه متعلق اولوب محسنات معنويه‌دن اولان طريقت اهل كلام اوزره اولمسيدر وطريقت اهل كلام تسليم مقدمات تندنصكره حجت مطلوبی مستلزمه اولمسيدر نته كيم ﴿لوكان فيهما آلهة الا الله لفسدتا﴾ نظم جليلنده واقع اولمشدر يعنی اكر سماوات وارضينده جناب باریدن غيری آلهه اولسه بونلر فساده كيدردی لكن لازم يعنی فساد سماوات وارضين باطلدر زيرا فسادلريله مراد بولندقلری نظامدن خروجلريدر وبطلان لازمدن ملزوم اولان تعدد آلهه‌نك دخی بطلانی تحقق ايدر ومصنفك آيت مذكوره ايله تمثيل ايتمسی مذهب جاحظی رد اولوب زيرا جاحظ مذهب كلامينك قرآن كريمده وجودنی انكار ايلمشدر وكأن جاحظ مذهب كلامی ايله برهان اولان شیء مراد ايتمشدر (برهان) بوجه ما يحتمل النقيض اولميان مقدمات يقينية قطعيه‌دن مؤلف اولان قياسدر وتعدد آلهه‌نك فسادی استلزامی قطعی اولمديغی جهتله نظم مذكور برهان اولميوب فقط مشهورات صادقه‌دندر ونفوسك مقدمات مشهوره‌يه اولان مطاوعت وتسليمندن ناشی دعوت عامه‌يه لايق اولان مقدمات مشهوره اولوب لكن برهان اولی الالباب خالصه‌يه مختص اولمسيله بونك خلافنده‌در قال رحمه الله تعالى (وقوله حلفت فلم اترك لنفسك ريبة * وليس وراء الله للمرء مطلب * لئن كنت قد بلغت عنی جناية * لمبلغك الواشی اغش واكذب * ولكننی كنت امرأ لی جانب * من الارض فيه مستراد ومذهب * ملوك واخوان اذا ما مدحتهم * احكم فی اموالهم واقرب * كفعلك فی قوم اراك اصطنعتهم * فلم ترهم فی مدحهم لك اذنبوا) ومذهب كلامی نابغه‌نك اشبو (حلفت فلم اترك الله) قولنده دخی التزام اولنمشدر بو بيتلر نابغه‌نك شامده بولنسان آل جفنه‌يی مدحندن نعمان بن منذر منكدر ومغبر خاطر اولمسيله براى اعتذار تقديم ايلديكی قصيده‌سندندر (ريبه) انسانی شبهه‌يه اندروب مضطرب ايدن نسنه اولوب شك وشبهه‌يی مراد ايلمشدر (اغش) خان معناسنه اولان (غش) فعلندندر (لئن كنت) قولنده لام موطئة قسم اولوب (والله لئن كنت) تقديرنده اوله‌رق (لمبلغك) جواب قسمدر (فيه) ضميری (جانب من الارض) قولنه راجع اولوب مراد شام شريفدر (مستراد) طلب رزق ايچون تردد اولنان موضع ومنتجعدر شارحك منتجع تعبيری اصل معناسنه اشارتدر كه (منتجع) رعی حيوان ايچون كلا وحشيش طلب وتحری اولنان موضعدر زيرا (مستراد) راد الكلاء وارتاده قوللرندندر (ملوك) قولی (فی ذلك الجانب ملوك) تقديرنده‌در (احكم) قولی (يجعلونی حكما) معنادنده اولوب و(اقرب) قولی (مقربا عنهم) ديمك اوله‌رق مراد ملوك مشار اليهم نزدنده رفيع المنزله وصاحب قدر واعتبار اولمسيدر (اصطناع) احسان معناسنه‌در مفهوم ابيات يمين ايدرو بو يميله سندن شك وشبهه‌يی ازاله ايلرم يعنی يمينه اعتماد وقناعتكی جزم ايدرم زيرا جناب باری اعظم مطالب انسان اولمسيله اسم شريفنه اولان قسم اعلای احلافندر ايمدی توثيق قسمنه بو كلام ايله مقدمه پرداز اولدقدنصكره ذيركه جناب باری‌يه قسم ايدرمكه يا ابا منذر اكر بنم حقمده سكا برقصور وجنايت عرض وتبليغ اولنمش ايسه بونی سنك دركاهكه تبليغ ايدن واشی وغماز زياده‌سيله خائن وكاذبدر الكن بن بركسه‌يمكه بنم ايچون ارضدن استحصال ارزاق ايتمك اوزره سير وذهاب ايدجك برجهت واردركه آنده ملوك واخوان اولوب انلری مدح ايلديكم حينده بنی اموالرنده حكم يعنی كيف ماشئت تصرفله نعم ونوالرندن مغتنم وشرف تقربلرينه مظهر بت واعلای قدر وحرمتله مكرم بيورلر نته كيم سز دخی مقتضای شان ملوك وافا خم اوزره مشاهد اولديغم وجهله برطاقم كسان حقلرنده بووجهله انعام واحترام ايدوب انلری ذاتكی مدح ايتملرنده مذنب كورمزسينز يعنی ذاتكی مدح وثنا ايدنلری لوم وعتاب ايتميوب بلكه انلره احسان ايتديككبی بنی دخی آل جفنه‌يی مدحمدن ايچون لوم وعتاب ايتمه حاصلی سائر شعرانك سنی مدح وثنا ايتلری

ذنب وقصور عد اولنمديغی كبی كذلك بنم دخی مظهر مكارم واحسانی اولديغم ذواتی مدح وستايشم قصوردن معدود دكلدر ديمك اولور اشته نابغه‌نك ايراد ايلديكی بو حجت فقهانك قياس تسميه ايتدكلری تمثيل صورتی اوزره اولوب بونك قياس استثنائی صورتنه ردبله (لوكان مدحی لآل جفنة ذنبا لكان مدح ذلك القوم لك ايضا ذنبا لكن اللازم باطل وكذا الملزوم) ديمك ممكندر ونظم جليلده ﴿يبدأ الخلق ثم يعيده وهو اهون عليه﴾ قول شريفی دخی قياس اقترانی صورتی اوزره وارد اولوب (الاعادة اهون واسهل عليه من البدء وكل ما هو اهون فهو ادخل فی الامكان فالاعادة ادخل فی الامكان) تقديرنده‌در اسهليت بين المخلوق برشخصدن برفعل صدور ايتديكی كبی حصول ممارستی جهتله شخص مذكور اوزره اوفعلی اعاده اسهل اولديغی عادت جاريه‌سنه نظرا اولوب يوخسه ذات باری‌يه نظرا دكلدر زيرا حق الهيده سهولت واسهليت تصور اولنمز وامكاندن مراد امكان صدور اولوب امكان ذاتی دكلدر زيرا امكان ذاتيده شدت وضعف متصور اولمز كه حتی ادخل فی الامكان دينيله وحضرت ابراهيم عليه السلامدن حكاية وارد اولان ﴿فلما افل قال لا احب الآفلين﴾ قول شريفی دخی (القمر آفل وربی ليس بآفل فالقمر ليس بربی) مفادنده‌در وابو نواسك بوبابده اولان شعری دخی شايان تحسيندر (يا ذا الذی بصروف الدهر عيرنا * هل عاند الدهر الا من له خطر * اما تری البحر تطفو فوقه جيف * ويستقر باقصی قعره الدرر * وكم علی الارض من خضراء مورقة * وليس يرجم الا من له ثمر * وفی السماء نجوم ما لها عدد * وليس يكسف الا الشمس والقمر) مفاد ابيات مبتلا اولديغم صروف وصدمات دهر ايله بزی تعيير وتعييب ايدن كسه بوحالی حقمزده عار وشينه عد ايلمه كه اصحاب وقع وكمالات حقلرنده حال وشان دهردون بووجهله رونمون اولوب هربار معانده ومخاصمه‌سی اصحاب خطر واعتبار اولان ذواته منحصردر نظر عبرتله تماشا ايتمزمسنكه مافوق دريادة جيفه‌لر طواف وجولان ايدوب اينجولر اقصای قعرنده استقرار ايدر ووجه ارضده بحساب اوراق سبزی حامل اولان اشجار موجود ايكن انجق ميوه‌دار اولنلرسنك ازدرا واحتقار ايله هدف رجم وصحاف اسماند نجوم بيعداد موجود ايكن بالكز شمس وقمر حال كسوف وخسوف ايله مظلم اولور قال رحمه الله تعالى (ومنه حسن التعليل وهو ان يدعی لوصف علة مناسبة له باعتبار لطيف غير حقيقی) وضرب معنويدن بريسی حسن تعليلدر بوده بروصف ايچون براعتبار لطيف غير حقيقی ايله اووصفه مناسب برعلت ادعا اولنمسيدر واشبو علت مناسبه‌نك طريق اعتباری لطف ودقت اوزره مشتمل اولان نظر ايله نظر وتأمل اولنمقدر وغير حقيقی اولمسندن مقصود نفس الامره عدم موافقتيدر يعنی وصف مذكور ايچون علت اعتبار اولنان شيئك واقعده انكيچون علت اولمامسی واجبدر زيرا واقعده وصفك علتی اولديغی كبی تصرف موجود اوليه‌جغی جهتله محسنات كلامدن اولمز مثلا (قتل فلان اعاديه لدفع ضررهم) قولی دفع ضرر قتل اعادی‌يه علت حقيقيه اولمسيله محسنات كلامدن اولميه‌رق حسن تعليلدن معدود اولمز وبوبيان ايله بعضيلرك اشبو غير حقيقی وصفی قيد مفيد دكلدر زيرا اعتبار البته غير حقيقی اولمسيله لفظ اعتبار بوقيددن مغنيدر ديو توهمنده اولان فساد ظاهر اولور وبو توهمك منشائی ارباب معقولك اعتباری‌يی حقيقی‌يه مقابل اوله‌رق اطلاق قلريدر حالبوكه بوحقيقيدن مراد موجود خارجی اولوب بعض متوهم مراد موجود فی نفس الامر ظن ايلمشدر واكرامی توهم اولنديغی كبی اولمق يعنی اعتبار انجق غير حقيقيدر ديمك لازم كلسه جميع اعتبارات عقل واقعه مطابق اولمامق لازم كلور قال رحمه الله تعالى (وهذا اربعة اضرب لان الصفة اما ثابتة قصد بيان علتها او غير ثابتة اريد اثباتها والاولى اما ان لا يظهر لها فی العادة علة كقوله (لم يحك نائلك السحاب وانما * حمت به فصبيبها الرحضاء) وحسن تعليل انواع اربعه‌يه منقسمه اولوب زيرا صفت يا ثابته اوله‌رق بيان علتی قصد اولنور وياخود ثابته اولميوب اثباتی مراد اولنور اولی يعنی ثابته اولوب بيان علتی قصد اولنان يا اووصفت هرنقدر فی الواقع

علتدن خالی دکلسه ده بر علت عادیه سی ظاهر اولمز نته کیم ابی الطیب متنبینك (لم یحك نائلك الخ)
قولنده واقع اولمشدر (لم یحك) لم یشابه معناسنه در (نائل) عطادر (صبیب) مصبوب معناسنه در
(رحضاء) عرق حمادر مفهوم بیت سحاب سنك عطا و احسانكه مشابه اولمیوب وانجق سنك عطا و احسانك
سببیله یعنی سنك احسانك كندوسنه فائق اولدیغندن متأثر اولمسیله مبتلای علت حما اوله رق اندن
نزول ایدن مطر عرق حمادر دیمك اولور ایمدی سحابدن نزول مطر سحاب ایچون صفت ثابته اولوب
وعادتا بو صفت ایچون علت ظاهر دكلدر حالبوكه متنبی بونی عطاء ممدوح سببیله سحاب ایچون حادثه
اولان حمانك عرقی اولمسیله تعلیل ایلشدر (او یظهر لها علة غیر المذكورة كقوله ما به قتل اعادیه ولكن
یتقی اخلاف ما یرجو الذیاب فان قتل الاعداء انما یكون فی العادة لدفع مضرتهم لا لما ذكره)
و یاخود صفت مذكوره ایچون ذكر اولنان علتك غیری بر علت ظاهر اولور زیرا صفتك علتی
اكر ذكر اولنان علت اولسه علت حقیقیهٔ عادیه اولوب حسن تعلیلدن اولمز نته كیم ابو الطیبك
(ما به قتل اعادیه الخ) قولنده واقع اولمشدر زیرا ملوكك اعدایی قتل ایتملرینه علت عادیه انجق ممالكك منازعه
وتسلطدن امنیتی ذیلنده مضرت اعدایی دفع وازاله اولوب بوخسه متنبینك ذكر ایلدیكی كبی ممدوح
اوزره طبیعت كرم غلبه ایدوب واصحاب رجا واستدعانك رجاسنی تصدیق واسعافه میل ومحبتی
جهتله یوم حربده ذیابك قتلای اعدادن توسیع رزقلری استدعاسنده بولنه جقلری معلومی
اولمسی قتل اعدایه ممدوحی بعث وتشویق ایتمسی دكلدر مفهوم بیت ممدوحك قتل اعادی
ذاتامرضیسی اولمیوب لكن كركان بادیه نك رجا ایتدیكی شیئه مخالفتندن احتراز ایدر دیمكدر
و بو كلام ممدوحی جودیله وصفده مبالغه در و وجه تخییلی اوزره شجاعتله وصفنده دخی مبالغه یی
متضمندر یعنی ممدوح شجاعتنده درجهٔ نهایته بالغ اولوب حتا كه حیوانات عجمه دن اولان ذیاب
وغیر یلر بیچون دخی ظاهر و معلوم اولمسیله حربه متصدی اولدیغی حینده ذیاب لحوم اعداسنه نائل
واندن مغتنم اولملرینی رجا ایدرلر دیمك اولور وكذلك ممدوحك غیظ وحقده مطاوعتله قتلده اسراف
ایدنلردن اولمامسیله دخی مدحنی متضمندر یعنی قوهٔ غضبیه سی رذیلهٔ افراط ایله متصفه دكلدر
وكذلك اعداسی اندن قاصر وعاجز اولوب دشمنلرندن فرط امنیتی اوله رق انلرك قتل واستیصالنه محتاج
اولمدیغنی دخی متضمندر لایح خاطر مترجم حقیر اولان بودر كه ذیاب غایت مضر و منفور بر حیوان
اولمسیله لحومی بومثللو حیوان موذی یه غدا اولمسی ذیلنده اراقهٔ دماسی اختیار اولنان كسانك
ذیابدن زیاده ارباب شرور واضرار دن اولدیغی مستبان اوله رق ممدوحك ظلمدن برائت ذمت
ومقتضای عدل وقوانین سیاست اوزره حركتنی دخی متضمن اولمسی قبوله اوفقدر ظن ایدرم قال
رحمه الله تعالی (والثانیة اما ممكنة كقوله (یا واشیا حسنت فینا اسائته * نجی حذارك انسانی
من الغرق) فان استحسان اسائة الواشی ممكن لكن لما خالف الناس فیه عقبه بان حذاره منه نجی
انسانه من الغرق فی الدموع) وایكنجیسی یعنی اثباتی مراد اولنان صفت غیر ثابته یا ممكنه در
نته كیم مسلم بن ولیدك (یا واشیا حسنت) الخ قولنده واقع اولمشدر (واشی) غماز معناسنه
اولدیغی كرارا مرور ایلدی (حذارك) قولی مصدرك مفعوله اضافه سی قبیلندن اولوب (حذاری
ایاك) تقدیرنده در (حذار) احتراز معناسنه در انساندن مراد انسان العین یعنی كوز بیكیدر
(اسائته) ضمیری واشی یه راجعدر مفهوم بیت ای غماز سنك بزم حقمزده اسائتك حسن وعین
احسان اولوب زیرا سندن احترازمز كوز بیكمزك دموعده استغراقدن نجاته سبب اولدی دیمكدر
و بو بیتك ما نحن فیهمزدن اولمسی زیرا اسائت غمازی استحسان امر ممكن ایسه ده لكن بین الناس
مستحسن اولمدیغی جهتله مسلم بن ولید استحسان ایتمسنده ناسه مخالفت ایدرك اشبو استحسان اسائت
واشی یی كندوسنك واشیدن احترازی انسان العینی دموع ایچره غرق اولمقدن آزاده ایلمسیله تعلیل
ایلشدر شارح مرحوم انسان العین شاعرك غرقدن نجاتنی (حیث ترك البكاء خوفا منه) قولیله
تعلیل ایدوب غالبا واشیدن ستر حالنی ارادهیه حمل ایتمشدر سانح خاطر عاجزانه م اولان اسائت واشی یه

مطلع اولمق واشیدن احتراز و تیقظی موجب اولوب و بو احتراز حال واشی یه عدم اطلاعندن ناشی
سبب حزن ومصائب اوله جق كشف اسرار امثالی حالاتدن احتمای نفسی مستلزم اوله جغندن
واشیدن احتراز بو مثللو مصائبدن نجاته سبب اولدیغی انسان العینك غرقدن نجاتیله تعبیر ایتمش
اولمسی دخی ملحوظدر قال رحمه الله تعالی (او غیر ممكنة كقوله (لو لم یكن نیة الجوزاء خدمته *
لما رأیت علیها عقد منتطق) و یاخود اثباتی مراد اولنان صفت غیر ثابته ممكنه اولمز نته كیم
مصنفك (لو لم یكن نیة) الخ منظومه سنده اجرا اولنمشدر (منتطق) شد النطاق معناسنه انتطاق
فعلندندر (نطاق) كر و قوشاقدر و برج جوزا اطرافنده برقاچ كواكب اولوب (نطاق جوزا)
تعبیر اولنور ایمدی جوزانك خدمت ممدوحه نیتی صفت غیر ممكنه اولوب جوزانك اوزرنده اولان
عقد نطاقیله صفت مذكوره نك اثباتی قصد اولنمشدر مصنف بو بیتی شعرای فرسدن برینك
(كر نبودی عزم جوزا خدمتش * كس ندیدی بر میان اوكر) قولندن ترجمه ایتمشدر مفهومی اكر
جوزانك خدمت ممدوحه عزم ونیتی اولمیدی كیمسه میان جوزاده كر مشاهده ایتمزدی دیمكدر
الحاصل عادت جاریه اوزره كربند اولمق عزیمت خدمت اماراتندن اولمسیله معرض تعلیلده اتیان
ایلنمشدر بو كلام مصنفك ایضاحده اتیان ایلدیكی شی اولوب لكن محل نظردر زیرا او كلمه سنده اصل
اولان امتناع شرطدن ناشی امتناع جزا ایچوندر بو صورتده بیتدن فهم اولنان خدمت ممدوحه نیت
جوزا جوزا اوزرنده عقد نطاقك رؤیتی ایچون علت اولمسیدر واوزرنده رؤیت اولنان عقد نطاق یعنی
منتطقك انتطاقنه شبیه اولان حالت صفت ثابته اولوب جوزانك خدمت ممدوحه نیتیله تعلیلی قصد
اولنمشدر بو صورتده (لم یحك نائلك السحاب) بیتنده مرور ایتدیكی اوزره ضرب اولدن اولور
ایمدی بعضیلرك مراد مصنف جوزا ایچون انتطاق صفت ممتنعة الثبوت اوله رق شاعر بونی اثباتیله
خدمت ممدوحه نیتیله تعلیل ایتمشدر دیملری خطادر زیرا حدیث نطاق جوزا انكاری ممكن اوله جق
درجه دن اشهر و بلكه محسوسدر زیرا بونكله مقصود انتطاق منتطقه شبیهه اولان حالتدر وهمده
مصنف ایضاحده بونك خلافنی تصریح ایلمشدر اكر دینلورسه كه او كلمه سنك ❊ او كان فیهما آلهة
الا الله لفسدتا ❊ نظم جلیلنده اولدیغی كبی جزانك انتفاسیله شرطك انتفاسی اوزره استدلاله
حملی ایچون جائز اولمزكه بو صورتده انتفاء فساد انتفاء تعدد آلهه یه دلیل اولدیغی كبی جوزا اوزرنده
رؤیت اولنان هیئت انتطاق دخی جوزانك نیتی ممدوح ایچون خدمت اولدیغنه علت یعنی دلیل
اولمش اولور وحاصلی علت مذكوره ایكی صورته محتمل اوله رق بعضا ضرب اولنده اولدیغی مثللو
وصفده ثبوتی معلوم اولمسنه بناء وصفك ثبوت ووجودیچون علت اولمنی قصد اولنور و بعضا
ضرب اخیرنده اولدیغی كبی ثبوتی معلوم اولیه رق اثباتی مقصود اولمسنه مبنی وصفك ثبوتنه
علم ایچون علت اولمسی مقصود اولور بو حالده اكر (نیت خدمت ممدوح) انتطاق ایچون علت
قلنورسه ضرب اولدن اولور واكر (انتطاق) خدمت ممدوحه نیت ایچون دلیل قلنورسه ضرب
رابعدن اوله رق تمثیل صحیح اولور جوابنده دیرزكه بو توجیه تكلفدن غیر خالیدر زیرا مصنفك
(ان یدعی او صف علة مناسبة) قولندن ظاهر اولان نفس وصفه علت اولمسی اولوب بو قسمه
علم با وصفه علیتی دكلدر شارح مرحوم اشبو كتاب مطولده بو وجهی بر وجه مشروح تكلفدن
غیر خالی اولمق اوزره نظر اعتباردن مطروح قلمشلر ایسه ده كتاب مختصرده (والاقرب ان یجعل)
الخ قوللریله صورت اختیارده بولنمشلردر قال رحمه الله تعالی (والحق به ما بنی علی الشك كقوله
(كأن السحاب الغر غیبن تحتها * حبیبا فما ترقی لهن مدامع) شك اوزرینه بنا اولنان كلام
دخی حسن تعلیله الحاق اولنمشدر شوقدر كه حسن تعلیلده ادعا واصرار اولوب شك ایسه بوكا منافی
اولدیغندن حسن تعلیلدن عد اولنماشدر نته كیم ابی تمامك (ربی شفعت ریح الصبا بنسیمها *
الی المزن حتی جادها وهو هامع * كأن السحاب الغر) الخ قولنده واقع اولمشدر (ربی) ضمرا ایله
(ربوه) نك جمعی اولوب ارضدن مرتفع اولان تل یعنی تپه معناسنه در (شفعت) اكر روایت

صيغهٔ مجهول اوزره ايسه ضم معناسنه شفعدن (ضمت) وياخود (جملت مقبولة الشفاعة)
ديمكدر واكر صيغهٔ معلوم اوزره ايسه معناى متعارف اوزره شفاعتندر ريح صبانك مزنه ضم
اولنوب وياخود مزنه شفاعتى مقبول اولمسندن مراد ريحك مزنى ربايه سوق ايتمسيدر (نسيم)
نفس ريحه وريحك هبوبنه اطلاق اولنور بوراده مراد هبوب ريحدر (مزن) مزنه‌نك جمعى
اولوب سحاب ابيضدر (جادها) ضميرى ربايه راجعدر (سحاب) واحده وجمعه اطلاق اولنه‌رق
مراد ثانيدر (جاد) جوددن اولوب جود مطر عظيم القطر اولمسيله (امطر مطرا جودا) ديمك
اولور ضمير بايه راجع اولوب (امطر المزن للربى) ديمكدر (هامع) سائل معناسنه‌در (همو ع)
فتح ايله سيلان ايتمكدر (غر) اغرك جمعى اولوب ابيض معناسنه‌در مراد كثيرة الماء اولان
سحاب ماطره‌در (تحتها) ضميرى ربايه راجعدر (ترقى) همزه ايله ترقاء اولوب تخفيف اولنه‌رق
فما تسكن معناسنه‌در (مدامع) دموعك جمعيدر مفهوم بيتين قصد ايتديكى تلاله كثرت نزول
مطرى حكايه اولوب يعنى ريح صبا نسيميله اقتران وهبوب ووزان ايدرك سحابى سوق ايدوب
حتاكه سحاب مواضع مذكوره‌يه مطر عظيم ازاليله هرجانبندن سيل باران فيضان ايدوب كأن
سحاب ماطره اوتپه‌لرك تحتنده برحبيب اضاعه‌سيله دموع عيونى ساكن اولمز ديمكدر ايمدى
ابى تمام سحابدن نزول مطرى على سبيل الشك سحابك تحت رباده برحبيب دلربا غائب ايدرك
انكيچون اوزرينه بكا ايتمسيله تعليل ايلمشدر وابوتمامك بو بيتى محمد بن وهيبك (طللان طال عليهما
الامد * درسا فلا علم ولا نضد * لبسا البلى فكانما وجدا * بعد الاحبة مثل ما اجد) قوانه اشارت
ايدر (طل) رسم دار يعنى تملدركه يردن مرتفع اولور (امد) زمان معناسنه‌در (درسا) محا
ديمكدر (علم) علامت معناسنه‌در (نضد) بعضيسى بعضيسنك فوقنده وضع اولنان امتعه
واحجاردر ايمدى ابن وهيب موقعنده اولان خرابه‌زار ديارك تقادم زمان ايله علائمى مرتفع وزائل
واجزاسى متفرق ومضمحل اوله‌رق محو ومندرس اولمسنى كأن مفارقت احبادنصكره كنديسنك
سر دلاكتزده‌سندن كذران ايدن شدائد واحزان امثالنه اطلال مذكوره‌نك دخى مصادف اولمش
اولمسيله تعليل ايلمشدر ونقاد اهل بياندن بعضيلرى ذكر اولنان (كأن السحاب الغر) الخ بيتنى
تفسيرده بعض ناس سحابك تحت رباده غائب ايلديكى حبيبدن مراد شاعر كندى اولمق اوزره
بيان ايدوب بونك وجهى عندنده معلوم اوله‌مديغنى ايراد ايتمسيله شارح مرحوم بيوررلركه بوتفسيرك
وجهى مطلع قصيده اولان (الا ان صدرى من غرائى بلاقع * عشية شاقتنى الديار البلاقع) بيتنه
ملائمت ومناسبت قصدنه مبنيدر وديوان ابى تمامدن بعض نسخده بو بيت ذكر اولنان (كأن السحاب
الغر) الخ بيتنك ماقبلنده واقع اولمسيله بوصورتده (تحتها) ضميرى ديار بلاقعه عائد اوله‌رق
كأن سحابك ديار مذكوره‌ده فقد واضاعه ايلديكى حبيب نفس ابوتمام اولمش اولور بوحالده
ابوتمامك اسمى حبيب اولمسى دخى جملهٔ لطائفدن عد اولنور (غرا) مصيبته صبردر (بلاقع)
جمع بلقعه اولوب كندنده نبات وكلادن برشى اولميان ارضدر (عشيه) وقتدر (شاقتنى) شوقندر
مراد ديار بلاقع وخاليهٔ ياردن هيجان شوق وتحسرى حينده دل وسينه‌سى مهجور صبر وتحمل
اولديغنى افاده‌در قال رحمه الله تعالى (ومنه التفريع وهو ان يثبت لمتعلق امر حكم بعد اثباته
لمتعلق له آخر كقوله (احلامكم لسقام الجهل شافية * كما دماؤكم تشفى من الكلب) ومعنويدن بريسى
تفريعدر بوده برامرك متعلقيندن بريسى ايچون برحكم اثبات اولندقدنصكره ينه اوحكم تفريع
وتعقيبى اشعار ايده‌جك وجه اوزره متعلق اخرى ايچون اثبات اولنمقدر وبووجهله شارحك (على
وجه يشعر بالتفريع والتعقيب) قيديله تقييدى (غلام زيد راكب وابوه راجل) امثالندن احترازدر
نته‌كيم كميت نام شاعرك اهل بيت رسولى مدح ايلديكى قصيده‌سنده اولان (احلامكم اسقام الجهل)
الخ قولنده واقع اولمشدر (كلب) فتح لام ايله كلب كلبك عض ايتمسندن انسانه عارض اولان
جنونه شبيه برمرضدر (كلب كلب) لحوم ناسى اكل ايتمسى سببيله داء كلبه مبتلا اولوب جنون كبى

برحاله دوچار اولان كلبدركه هركيمى عض ايلسه نعوذ بالله تعالى اوكسه دخى اوحاله كرفتار اولور
تركيده قودرمش تعبير ايدرلر وبوعلته شرب دم ملوكدن انجع وانفع دوا اولمز ديمشلر بعضيلر
ملكك اصبع رجل يسراسندن برقطره دم لنوب برخرما اوزرينه وضع ايله شخص معضوضه تناول
ايتديرلمسى مشروط ايدوكنى بيان ايتمشلردر (احلام) لامك ضمى وسكونيله حلمك جمعى اولوب
مناميده كوريلان رؤيادر بعده بومعنادن توسيع اولنه‌رق عقل اوزرينه اطلاق اولنمشدر سقام
جهلده اضافه (لجين الماء) قبيلندن اولوب جهل سقيم ديمكدر دماء اهل بيتك داء كلبه شفا
اولمسى ملوك اولملرندن وعقللرى سقام جهله شافيه اولمسى ارباب عقول اولملرندن كنايه اولوب
يعنى اى آل بيت نبوى سزلر ارباب عقول راجحه وملوك واشرافدنسكز ديمكدر وحماسينك (بناة مكارم
واساة كلم * دماؤكم من الكلب الشفا) قولى دخى بوطريقه‌ده‌در (انتم بناة مكارم) تقديرنده اولوب
(بناة) ضم ايله جمع بان‌در قضاة ايله قاضى كبى مكارم خصائل حميده واخلاق مرضيه‌در
(اساة) آسينك جمعى اولوب طبيب ومعالج معناسنه‌در (كلم) جراحتدر ايمدى شاعر آل بيتى
عقللرى سقام جهل ايچون شفا اولمسيله توصيف اوزرينه دمارينك داء كلبه شفا اولمسيله وصفلرينى
تفريع وتعقيب ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (ومنه تأكيد المدح بما يشبه الذم) ومعنويدن
بريسى تأكيد المدح بما يشبه الذمدر وبونكله تسميه‌سى اعم واغلبه مبنى اولوب والا مدح وذمك غيريده
دخى بولنوب ومحسنات كلامدن اولور نته‌كيم ﴿ولا تنكحوا ما نكح اباؤكم من النساء الا ما قد سلف﴾
قول شريفنده واقع اولمشدر (ما قد سلف) ماقدمات مفهومنده‌در مفهوم جليلى آباكزك نكاح
ايتدكلرى نسا سزك ايچون حلال اولميوب فقط بونلردن فوت وسبقت ايدنلر حلالدر اكر سزك
ايچون انلرى نكاح ممكن اولورسه نكاح ايدك يعنى فوت وسبقت ايدنلردن غيريسى سزك ايچون
حلال اولميوب فوت اولنلرينك دخى نكاحى ممكن دكلدر ديمك اولوب فرض محاله تعليق ايله تحريمده
مبالغه‌در وبوجهندناشى بونلرك جمله‌سنه شامل اولان قدر مشتركك (تأكيد الشيء بما يشبه نقيضه)
ايله تسميه اولنمسنى شارح مرحوم رأى ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (وهو ضربان افضلهما
ان يستثنى من صفة ذم منفية صفة مدح اذ لك بتقدير دخولها فيها كقوله (ولا عيب فيهم غير
ان سيوفهم * بهن فلول من قراع الكتائب) اى ان كان فلول السيف عيبا فاثبت شيئا منه على
تقدير كونه منه وهو محال فهو فى المعنى تعليق بالمحال) وبونده مشهور اولان ايكى ضرب اولوب
وبوضربينك افضلى برشيدن نفى اولنان صفت ذمدن اوشى ايچون اولان برصفت مدحك صفت
ذمده دخولنى فرض ايله استثنا اولنمسيدر يعنى برشيدن اولا صفت ذم نفى اولنه‌رق بعده صفات
مدحدن برصفت صفت ذمده داخلدر ديو فرض وتقدير اولنوب نفى اولنان صفت ذمدن استثنا
ايدلمسيدر نته‌كيم نابغهٔ ذبيانينك (ولا عيب فيهم) الخ قولنده واقع اولمشدر (فلول) سيفك
حدنده اولان كسور وثلمه‌در مفردى فلدر (قراع كتائب) مضاربهٔ جيوشدر مفهوم بيت قوم
ممدوحده معايبدن برشى اولميوب فقط سيفلرنده مضاربهٔ جيوش اعدادن رخنه وانكسارلر واردر
ديمك اولور ايمدى قوم ممدوحدن نفى اولنان صفت ذم ومعايب اولوب بوندن صفت مدح يعنى
سيفلرينك فلول اولديغى استثنا اولنمشدر مراد اكر فلول سيف عيب ايسه فقط بوعيب انلرده
موجوددر ديمك اوله‌رق فلول سيف عيبدن اولديغى تقدير اوزره عيبدن برشيئى اثبات ايتمش
اولوردى فلول سيف ايسه شجاعتدن كنايه اوله‌رق معايبدن فرض وتقديرى محال اولمسيله بوجهتله
عيبدن برشى اثباتى (حتى يبيض القار) و(حتى يلج الجمل فى سم الخياط) كبى معناده محاله تعليقدر
(قار) قير يعنى زفتدر سم خياط ثقب ابره يعنى اكنه دلكيدر (اوماهى ابلدم سنجيدهٔ ميزان
دقتكيم * دهان تنكنه سوز صغسه يوق حسننده نقصانى) بيتنده دخى صفت ذم منفيه اولان
نقصان حسندن كال تنكئ دهانى نقايصده داخل اولمق فرض وتقديريله صورت استثناده ممدوحنه
اثبات اولوب بوايسه محاسنده صفات ممدوحه‌نك الك كزيده‌سيدر شوقدركه مستثنا منهك تقديميله

صورت استثنا ظاهر اولدیغندن تمثیلده (ایتدم امرار نظر اسباب حسن دلبره * برقصور سز در فقط قدی مشابه عرعره) بیتی دها اظهر وقاعدۀ عربیه یه اوفقدر قال رحمه الله تعالی (فالتأكيد فيه من جهة انه كدعوى الشئ ببينة وان الاصل الاستثناء هو الاتصال فذكر اداته قبل ذكر مابعدها يوهم اخراج شئ مما قبلها فاذا وليها صفة مدح جاء التأكيد) یعنی بو ضربده مدحی ونفی صفت ذمی تأكید برشیئی بینه ایله دعوی كبی اولدیغی جهتندندر زیرا مطلوبك نقیضی اولان (اثبات شئ من العیب) محاله تعلیق اولنوب محاله تعلیق اولنان شی ایسه محال اولمسیله عدم عیب ثابت اولور ویرده تأكید شو جهتدن متحققدر كه مطلق استثناده اصل اولان اتصالدر یعنی مستثنی منهك استثنادن سكوت اولندیغی تقدیرده مستثنی مستثنی منهده داخل اولەجق حیثیتده اولمسیدر تاكه مستثنانك ذكری مستثنانی مستثنا منه ایچون ثابت اولان حكمدن اخراج ایچون اوله (واستثناده اصالت اتصال زیرا اصول فقهده تقرر اولندیغی اوزره استثناء منقطع مجازدر واستثناده اتصال اصل اولدیسه ایمدی ادات استثنانك مابعدنده اولان مستثنی ذكر اولنمزدن مقدم ذكری مابعدنده ایراد اولنەجق شیئك ماقبلنده مذكور اولان شیدن اخراجنی ایهام ایدر وماقبل اداتده اولان شیدن مراد مستثنا منه ومابعدنده اولان مستثنادر یعنی غرض متكلم قومده عیبدن برشی حاصل اولمق اوزره نفی ایتدیكی افراد عیبدن برشیئی نفیدن اخراج ایله قوم مذكور ایچون اثبات ایتمكدر دیو سامعك وهم وظننه ایقاع والقا ایدر (توهمت الشئ) دینلور (ظننته واوهمته غیری) دیمكدر وبو ایهام اوزرینه اداتی صفت مدح ولی ایدوب واستثنا اتصالدن انقطاعه تحول ایتدیكی كبی تأكید حاصل اولور زیرا بو صورتده مدح علی المدح اولوب وممدوحده اثبات ایدەجك صفت ذم بوله مدیغی جهتله صفت مدحی استثنایه مضطر اولمش اولدیغی اشعار ایدر شونكله برابر كه بو صورتده قلوب ایچون تأخیذ وخلابت دخی موجوددر (خلابت) لسان ایله خدیعەدر و(تأخیذ) ضم ایله اخذەدن اولوب اخذه سحر كبی رقیەدر قال رحمه الله تعالی (والثانی ان يثبت لشئ صفة مدح ويعقب باداة استثناء تليها صفة مدح اخرى له نحو انا افصح العرب بيداني من قريش) وتأكید مدح بما یشبه الذمدن ضرب ثانی برشی ایچون برصفت مدح ذكر اولنوب واشبو صفت مدحك شئ مذكور ایچون اثباتنه متعاقبا اوشی ایچون صفت مدح اخرایی ولی ایدن ادات استثنا ذكر اولنمسیدر نته كیم سید بدیع البیان قریشی اللسان صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلرینك حقهٔ لعل طراز كهربارلرندن صدور ایدن ﴿ انا افصح العرب بيداني من قريش ﴾ حدیث شریفنده واقع اولمشدر (بید) غیر معناسنه اولوب ادات استثنادر لكن مرفوع ومجرور اولمیوب دائما منصوب واقع اولور واستثناء متصلده مستعمل اولمیوب بلكه انجق بونكاه انقطاعده استثنا اولنور قال رحمه الله تعالی (واصل الاستثناء فيه ايضا ان يكون منقطعا لكنه لم يقدر متصلا فلا يفيد التأكيد الا من الوجه الثانی ولهذا كان الاول افضل) یعنی بو ضربده دخی ضرب اولده اولدیغی كبی استثناده اصل وراجح وكثیر الاستعمال اولان منقطع اولمسیدر زیرا مستثنی مستثنی منهده داخل دكلدر وبو وجهله ضربینده اولان استثناده منقطع اولمقلغك اصالتیله كلام مصنف مطلق استثناده اصالت اتصاله دائر مرور ایدن قولنه منافی دكلدر زیرا مطلق استثناده حقیقت اولمسنه نظرا اتصالك كثیر وراجح اولمسی استثنادن برنوعده انقطاعك كثرت ورجحاننه غیر مخلدر لكن ضرب اول ایله بولرنده شو جهتله برفرق واردر كه بو ضربده اولان استثناء منقطع ضرب اولده اولدیغی كبی متصل تقدیر اولنموب بلكه حالی اوزره انقطاعده باقیدر زیرا بو ضربده منفیهٔ عامه اولەرق صفت مدحك فرض دخولی ممكن اولەجق صفت ذم غیر موجوددر و بو ضربده استثنا متصل تقدیر اولنمدیغی جهتله تأكیدی افادهسی ضرب اولده ذكر اولنان وجهیندن یالكز وجه ثانی جهتندن اولوب وجه اول جهتندن افاده ایتمز زیرا وجه اول استثنانك متصل تقدیری اوزره مبنی اولان تعلیق بالمحاله مبتنیدر وبو ضربده تأكید یالكز وجه ثانی جهتندن واولده وجهیندن اولمسندندر ضرب اول بوندن

افضلدر واما ﴿ لا يسمعون فيها لغوا الا سلاما ﴾ قول شریفی ضرب اوله محتمل اولەرق سلامك لغوده تقدیر دخولیله ایكی وجهدن مفید تأكید اولور وضرب ثانیدن اولمسی دخی محتملدر كه سلامك لغوده دخولی تقدیر اولنمیەرق استثنا اصلندن منقطع اولور و بر وجه آخرده دخی محتمل اولوب شویله كه استثنا حقیقة متصل اولمسیدر زیرا سلامك معناسی سلامتله دعا اولوب اهل جنت ایسه وعد الهی ایله كندیلری ایچون حصول سلامت مقطوع بە اولەرق اشبو دعادن مستغنی اولمسیله اگر بونده اولان فائدهٔ اكرام موجود اولمسه ظاهری لغو وفضول كلام قبیلندن اولور بو حالده كلام كأن (لا يسمعون فيها لغوا الا هذا النوع من اللغو) تقدیرنده اولمش اولور و ﴿ لا يسمعون فيها لغوا ولا تأثيما الا قيلا سلاما سلاما ﴾ قول شریفنك تأكید المدح بما یشبه الذمدن ذكری مرور ایدن ضربیندن هر برلرینه حملی ممكن اولوب لكن اشبو وجه ثالثه یعنی حقیقة استثناء متصله حملی ممكن اولەمز زیرا سلاما قوللرینك هر نقدر لغو قبیلندن قلنمسی ممكن اولورسەده لكن تأثیم قبیلندن قلنمسی ممكن اولەمز معناسی (تأثيم) اثمه نسبتدر وبر كلامده متعدد ذكر اولنوبده بعده او ادن مثلا (ماجائنی رجل ولا امرأة الا زيدا) كبی استثناء متصل اتیانی جائز اولمیوب فقط ذكر اولنان متعددك برندن یعنی مثلا رجلدن متصل اراده اولندیغی حینده رجلی تأخیر ایدرك (ماجائنی امرأة ولا رجل الا زيدا) دینلمك واجب اولور نظم مذكورده ایسه لغو تأثیمدن مقدم اولەرق (الا قيلا سلاما) قولنك حقیقة استثناء متصله حملی جائز اولەمز قال رحمه الله تعالی (ومنه ضرب آخر نحو (وما تنقم منا الا ان امنا بايات ربنا) وتأكید المدح بما یشبه الذمدن برضرب آخر اولوب بوده استثنا مفرغ اولەرق اتیان اولنوب وعامل كندوسنده معنای ذم اولان شیدن ومستثنی كندوسنده معنای مدح اولان شیدن اولمسیدر نته كیم ﴿ وما تنقم منا الا ان امنا بايات ربنا ﴾ نظم جلیلنده واقع اولمشدر مفهوم جلیلی بزدن برشیی تعییب ایتمز سن الا مناقب ومفاخرك كلیسنه اصل واساس اولان ایمان بایاته تعالی یی تعییب ایدرسن دیمك اولور یقال (نقم منه وانتقم) اذا عابه وكرهه و ﴿ قل يا اهل الكتاب هل تنقمون منا الا ان امنا بالله وما انزل الينا ﴾ قول شریفی دخی بونك اوزرینه در زیرا بو نظم جلیلده استفهام انكار ایچون اولوب نفی معناسنه اولور و بو ضرب وجهیندن افادهٔ تأكیدده ضرب اول كبیدر قال رحمه الله تعالی (والاستدراك فی هذا الباب كالاستثناء كما فی قوله (هو البدر الا انه البحر زاخر * سوى انه الضرغام لكنه الوبل) واشبو تأكید المدح بما یشبه الذم بابنده استدراك دخی افادهٔ مرادده استثنا كبیدر واستدراكه دال اولان (لكن) لفظیدر نته كیم ابو الفضل بدیع الزمان همدانینك خلف بن احمد سجستانی یی مدحده نظم ایتمش اولدیغی (هو البدر الا انه) الخ قولنده واقع اولمشدر (بحر زاخر) بحر ممتلی ومرتفعدر (ضرغام) اسددر (وبل) وابلك جمعی اولوب مطر شدیددر (الا انه) و(سوى انه) قوللری (بيداني من قريش) كبی استثنادرلر (ولكنه الوبل) قولی استدراك اولوب استثنادن ضرب مذكورك افاده ایتدیكی شیئی یعنی تأكید مدحی افاده ایدر زیرا ضرب مذكورده استثنا منقطع اولوب و بونده اولان الا لكن معناسنەدر قال رحمه الله تعالی (ومنه تأكيد الذم بما يشبه المدح وهو ضربان احدهما ان يستثنى من صفة المدح منفية عن الشئ صفة ذم له بتقدير دخولها فيها كقولك فلان لا خير فيه الا انه يسئ الى من احسن اليه) ومعنویدن بریسی (تأكيد الذم بما يشبه المدح) اولوب بوده ایكی ضربدر ضرب اول برشیدن منفی اولان صفت مدحدن صفت مدحده دخولی تقدیر ایله اوشی ایچون اولان برصفت ذمی استثنادر مثلا (فلان لا خير فيه) دیوب فلاندن صفت مدح اولان خیری نفی ایله بعده محسنه اسائت صفت ذمیه سنك صفت مدحده دخولی فرض وتقدیر ایله صفت مدح منفیدن استثنا ایدرك (الا انه يسئ الى من احسن اليه) دیرسن قال رحمه الله تعالی (وثانيهما ان يثبت للشئ صفة ذم ويعقب باداة استثناء تليها صفة ذم اخرى كقولك فلان فاسق الا انه جاهل وتحقيقها على قياس ما مر) وایكنجیسی برشی ایچون برصفت ذم اثبات اولنوب صفت ذم آخرك ولی ایلدیكی ادات استثنا ایله تعقیب

اولنمسيدر مثلا (فلان فاسق) دينلوب فلان ايچون صفت ذميمهٔ فسق اثبات اولندقدنصكره صفت ذميمهٔ جهلك ولى ايلديكى ادات استثنا ايله تعقيب اولنه رق (الا انه جاهل) ديرسن و بونك تحقيق (تأكيد المدح بمايشبه الذم) بابنده مرور ايدن تحقيقاتدن مستبان اولور واشبو (تأكيد الذم بمايشبه المدح) بابندن ضرب اخر يعنى استثناء مفرغ دخى كاور (لايستحسن منه الا جهله) كبى و بونده استدراك باب مذكورككبى استثنا منزله سنده در (هوجاهل لكنه فاسق) كبى قال رحمه الله تعالى (ومنه الاستتباع وهو المدح بشئ على وجه يستتبع المدح بشئ آخر كقوله نهبت من الاعمار مالو حويته لهنئت الدنيا بانك خالد مدحه بالنهاية فى الشجاعة على وجه يستتبع مدحه بكونه سببا لاصلاح الدنيا ونظامها وفيه انه نهب الاعمار دون الاموال وانه لم يكن ظالما فى قتلهم) معنويدن بريسيده بين التائين باء موحده ايله استتباعدر بوده برشى ايله بروجه اوزره مدحدر كه شى آخر ايله مدحى استتباع واستظهار ايدر نته كيم ابو الطيب متنبينك (نهبت من الاعمار الخ) قولنده واقع اولمشدر (نهب) غارت و(حويته) جمعته معناسنه در مفهومى عمرلردن اومقدار نهب و غارت ايتدككه اكرانى جمع واحتوا ايتمش اولسه ايدك دنيا مخلد اولمقلغكله تهنيه اولنوردى ديمكدر بو بيت ايله ممدوحى شجاعتده درجهٔ نهايتده اولمسيله مدح ايلمشدر زيرا مقتوللرى اكر ممدوح عمرلرينه وارث اولسه دنياده خلودنى موجب اوله جغى حيثيده كثير اولمسى فرط شجاعتى مستلزمدر و بو مدح بروجه اوزره واقع اولمشدركه دنيانك صلاح ونظامنه سبب اولمسيله مدحنى استتباع ايلمشدر شويله كه خلود ممدوح ايله دنيايى مهنأه قلمشدرزيرا بركسه يى فائده مزشى ايله تهنيه ده بر معنى يوقدر وائمهٔ نحودن على بن عيسى الربعى ديمشدركه بو بيتده مدحدن ايكى وجه آخر دخى اولوب بريسى ممدوحك نهب اعمار ايدوب اموالى نهب ايتمامسيدر بوايسه علوهمتدن انبا ايدر وايكنجيسى مقتوللرينك قتلنده ظالم اولمامسيدر زيرا انلرك قتليله انجق دنيا واهلينك صلاحنى قصد ايتمسيدر زيرا دنيايى تهنيه اهلنى تهنيه در واكر مقتوللرينك قتلنده ظلم اولمق لازم كلسه ممدوحك خلوديله اهل دنيا ايچون سرور اولمزدى قال رحمه الله تعالى (ومنه الادماج وهو ان يضمن كلام سيق لمعنى معنى اخر) (معنى آخر) قولى مفعول اوله اسناد اولنان (يضمن) ايچون مفعول ثانى اوله رق منصوبدر يعنى معنويدن بريسيده ادماجدر (ادمج الشئ فى الثوب) ديرلر او شيئى ثوبده الف ايلدى ديمكدر (ادماج) مدح ويا غيريسندن برمعنى ايچون سوق اولنان كلام معناى آخرى متضمن قلنمسيدر و بو معناى ثانى مصرح به اولميوب وكلامده كلام بو معنى ايچون سوق اولنديغنى اشعار ايده جك برشى اولمامسى واجبدر اعدى بعضيلرك (ابى دهرنا اسعافنا فى نفوسنا * واسعفنا فيمن نحب ونكرم * فقلت له نعماك فيهم اتمها * ودع امرنا ان المهم المقدم) قولنده شاعر شكواى زمانى ادماج ايلدى ديو قوللرى سهودر زيرا بونده شكايت (ابى دهرنا اسعافنا فى نفوسنا) قوليله مصرحة اولوب نه كيفيتده مدمجه اولور واكر تهنيه مدمجه در دينلسه قبوله اقربدر زيرا (فقلت له نعماك فيهم اتمها) قولى ممدوح ايچون دعا اولوب تهنيه يى متضمندر (نعما) ضم نون وقصر ايله نعمت معناسنه اولوب فتحى تقديرده ممدوداولور مفهوم بيت زمانمز بزم حاجتمزى قضادن نفسمزده اباوامتناع ايدوب محبت واعزاز ايتديكمز ذات حقنده بزه اسعاف ايلدى يعنى بزى كندى حاجتمزى قضا ايله مسرور ايتميوب فقط سودیكمز واخلا صنده بولنديغمز ذاتك مسرور يتيله مسرور ايلدى بو جهتدن ناشى بنده زمانه ديديمكه انلرك حقنده نعمتكى اتمام ايدوب بزم امرمزى ترك ايله زيرا انلرك حصول املى عندمزده بزم مقاصدمزك حصولندن زياده ملتزم ومهم اولوب وامر مهم مقدمدر يعنى حق تقدمى واردر ديمك اولور قال رحمه الله تعالى (فهو اعم من الاستتباع لشموله المدح وغيره) اعدى ادماج استتباعدن اعمدر زيرا ادماج مدح وغيريسنه شامل اولوب استتباع مدحه خاصدر قال رحمه الله تعالى (كقوله (اقلب فيه اجفانى كأنى * اعدبها على الدهر الذنوبا) فانه ضمن وصف الليل بالطول الشكاية من الدهر) نته كيم ابو الطيب متنبينك اشبو (اقلب فيه الخ) بيتنده واقع اولمشدر (فيه) فى ذلك الليل ديمكدر

(اعدبها) ضميرى اجفانه راجع اولوب (اجفان) جفنك جمعى اولوب عينك اعلا واسفلدن غطاسى يعنى كوز قپاقى معناسنه در يعنى ليل مذكورده اجفانمى كثرت تقليب وتحريكمدن ايچون كأن دهراوزره ذنوبنى تعداد ايدردم ديمك اولور اعدى بو بيتده متنبى طول ايله ليلك وصفنه دهردن شكايتى متضمن قلمشدر ومصنف تعريفنده اولان (معنى آخر) قوليله جنس معنى مراد ايدوب واحدواكثردن اعمدر واحده مثال بيت مذكور اولوب اكثره مثال ابن نباته نك (ولابدلى من جهلة فى وصاله * فمن لى بخل اودع الحلم عنده) قوليدر جهلى حلم ايله مقابله سى زيرا جهل طيش وخفت وترك وقارى مستلزم اولور (خل) كسر وضم خا ايله دوست وصديق معناسنه در يعنى بنم ايچون تحصيل وصال محبوبده مقتضاى عقلدن فراغت وموجب جهل اوزره حركتله ترك وقار ومدارات رقبا وشدائد مقاسات واهانات ره رضاامثالى افعال جهله دن اولان شيلره تحملدن لازم اولسيله بكا صديق خالص اوله جق كيم واردر كه انك عندنده حلم وعقلى وديعه ايده يم ديمكدر اعدى شاعر مرقوم ذكر وصف محبوبده كندوسنك حليم اولمقلغيله فخرنى ادماج ايلمشدر زيرا حلمنى ايداعه صالح برخليلك وجودندن استفهامى حليله فخرندن كنايه در وحليله فخرنه تغير اخوان جهتيله شكواى زمانى متضمن قلمشدر زيرا اخواندن ايداع حلمه شايان وصالح بركسه قالمديغنه تنبيه ايچون استفهامى مخرج انكارده اخراج ايلمشدر و بونكله كندوسنك مفارقت حلمه ايداعه عزيمت ايتميوب الكن وصال محبوبى مراد ايدرك بوايسه حلمه منافى اولان جهله موقوف اولديغندن اكر حلمنى ايداع ايتمكله صالح بركسه بولورسه چونكه ودايع آخر الامر بنه صاحبنه اعاده قلنه جغى جهتله شو صورتده حلمدن مفارقت موقته يه عزم ايتمش اولديغنه تنبيه ايتمشدر قال رحمه الله تعالى (ومنه التوجيه وهو ايراد الكلام محتملا لوجهين مختلفين كقول من قال (لاعور ليت عينيه سواء) معنويدن بريسيده توجيهدر (محتمل الضدين) دخى تسميه اولنور بوده كلامى وجهين مختلفينه محتمل اوله رق ايراد ايلمكدر نته كيم عمرو اسمنده اولان برخياط اعور حقنده بشارك (خاط لى عمرو قبا * ليت عينيه سوا) قولنده واقع اولمشدر زيرا بو كلام عمرو اعور خياطك بشار ايچون ديكديكى قبادن بشارممنون اولوب عين اعورينك صحتنى تمنى اولمقلغه محتمل اولوب بو صورتده مدح وتمنى خبر اولور وخياطت قبادن ممنون اولميوب او بر كوزى دخى ضرير اوله رق بتون بتونه كورلكنى تمنى اولمسنه دخى محتمل اولوب بو صورتده ذم وتمنىٔ ضرر اولور آخر بيت (قلت شعرا ليس يدرى * امديح ام هجا) اولوب مفهومى مدح وهجوه محتمل بر بيت سويلدم مراد قنغيسى اولديغى بيلنه مز ديمكدر قال رحمه الله تعالى (قال السكاكى ومنه متشابهات القرآن باعتبار) سكاكى مرحوم متشابهات قرآن مبينك دخى براعتبار ايله توجيهدن اولمسنه قائل اولمشدر و بواعتبار متشابهاتك وجهين مختلفينه احتماليدر مثلا (وجاء ربك) قول شريفى مجىء رب ومجىء امره محتمل اولوب احدهمايه دلالت ايده جك قرينه يوقدر و بوجهتله توريه ده داخل دكلدر و توجيهك متشابهاتدن تفارقى اعتبار اخرايله دركه بوده توجيهده استواء احتمالين واجب اولوب ومتشابهاتده احد معنيين قريب وآخر بعيد اولمسيدر مثلا نظم مذكورده مجىء رب معناى قريب ومجىء امر بعيد اولوب لكن حق الهيده مجىء ممتنع اولمسيله ثانى متعيندر و بوندن ايچون سكاكى كنديسى اكثر متشابهات قرآن توريه وايهام قبيلندن ايدوكنه قائل اولمشدر و برده متشابهاتده معنيينك احدهما مدح وآخر ذم اولمق كبى متضادين اولملرى واجب اولميوب توجيهده ايسه بونك وجوبى وجه مفارقت اولمسى جائزدر قال رحمه الله تعالى (ومنه الهزل الذى يراد به الجد كقوله (اذا ما تميمى اتاك مفاخرا * فقل عد عن ذا كيف اكلك للضب) ومعنويدن بريسى كندوسيله جد مراد اولنان هزلدر يعنى كلام على سبيل المطايبه ذكر اولوب و بوندن فى الحقيقه صحيح اولان معنى قصد اولنور نته كيم شاعرك (اذا ما تميمى الخ) قولنده واقع اولمشدر بو بيت ابو نواسك تميمى يى هجو ايلديكى قصيده سندن اولوب تميميدن اكل ضبى سؤالده معناى استهزا اولوب وحقيقتى تأمل اولنسه جددر زيرا قبيلهٔ تميم ضبى چوق ييوب و بونكله تعيير ومذمت اولنورلر (عد) تجاوز يعنى افتخاردن وازكچ

دیمکدر (ضب) کلردیدکلری حیواندر واشبو کندوسیله جد مراد اولنسان هزل ایله تهکم بیننده بعض
کتب بدیعیه ده بیان اولنان فرق لطیف ظاهر تهکم جد و باطنی هزل اولوب بو نوع بالعکس اولماسیله در
قال رحمه الله تعالی (ومنه تجاهل العارف وهو کما سماه السکاکی سوق المعلوم مساق غیره لنکتة کالتوبیخ
فی قول الخارجیة (ایاشجر الخابور مالك مورقا * کانك لم تجزع علی ابن طریف) معنو یدن بریسیده
تجاهل العارفدر و بوده معلومی لنکتة غیر معلوم مساقنه سوق ایتمکدر سکاکی رحمه الله تعالی بو قسمه
(سوق المعلوم مساق غیره لنکتة) تسمیه ایتمشدرکه معناسنه موافقدر و کلام اللهده ورودندن
ایچون تجاهل ایله تسمیه سنی سوءم دیمشدر و بونده اولان نکته توبیخ امثالیدر نته کیم لیلی بنت طریف
شیبانینك زید قرنداشنی قتل ایتدکنده نظم ایلدیکی قصیدهٔ مرثیه سندن اولان (ایاشجر الخابور الخ)
قولنده واقع اولمشدر (خابور) دیار بکر نواحیسندندر (مورق) اورق الشجر قوللرندن اولوب
صارذاورق دیمکدر (مالك) قولنده اولان کافدن حال اولوب (ماوقع لك حال کونك ذاورق)
مفهومنده در ایمدی لیلی بنت طریف شجرك ابن طریف اوزره عدم حزن وجزعنی بیلور سه ده
لکن تجاهل ایدوب شك اوزره دال اولان کأن لفظنی استعمال ایتمشدر مراد لاجل المبالغه
شجری توبیخدر یعنی ابن طریفك اثر حزنی جماداتده ظاهر اولمسنی ادعا طریقیله شجرده عدم
ظهورندن ایچون توبیخ قصد ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (والمبالغة فی المدح کقوله (المع برق سری
ام ضوء مصباح * ام ابتسامتها بالمنظر الضاحی) و تجاهل عارفده معتبر اولان نکاتدن بری دخی مدحده
مبالغه در نته کیم بحترینك (المع برق سری الخ) قولنده واقع اولمشدر محبوبه نك تبسمنده
مبالغه ایدوب ابتسامهٔ محبوبه ایله لمع برق وضوء مصباح بیننی فرق ایتمامشدر (سری) ظهر
معناسنه در و بو بابده لسان ترکیدن (عجب عکس رخکمی ایلش رو شن بو شب چرخی * شرار سینه دن
یانمشمی بوقسه خرمن انجم) بیت لطیفی دخی شایان ایراد کورنمشدر قال رحمه الله تعالی (اوفی الذم
فی قوله (وما ادری وسوف اخال ادری * اقوم آل حصن ام نساء) ویاخود نکته ذمده مبالغه کبیدر
نته کیم زهیرك (ومادری وسوف الخ) قولنده واقع اولمشدر (اخال) حرف مضارعتی کسر
ایدن قومه کوره کسر همزه ایله اظن معناسنه در جوهریده کسر فتحدن افصحدر و فتح یالکز لغت
بنی اسددر دیو بیان ایتمشدر آل حصنك رجال اولدیغی معلومی اولوب لکن ذمده مبالغه ایچون تجاهل
ایتمشدر و بونده قوم رجاله خاص اولدیغنه دلالت واردر قال رحمه الله تعالی (والتدله فی الحب
فی قوله (تالله یاظبیات القاع قلن لنا * لیلای منکن ام لیلی من البشر) دخی نکته حسین بن عبدالله نك
ویاخود مجنونك (تالله یاظبیات القاع الخ) قولنده اولان تدله کبیدر (تدله) تحیر وتدهش دیمکدر
(قاع) ارض مستوی معناسنه در محبنده کمال دهش وتحیرندن ایچون لیلاسی بشر اولدیغی معلومی
ایکن تجاهل ایدرك آهولره لیلی انلر دنمیدر ویاخود بشرمیدر دیو سؤال ایلمشدر واطلال ورسوم
ومنازله خطاب و بونلردن استفهام دخی بو قبیلدندر نته کیم شاعرك (امنزلتی می سلام علیکما *
هل الازمن اللائی مضین رواجع * وهل یرجع التسلیم او یدفع البکا * ثلث الاثافی والدیار البلاقع)
حبیبه نك مشتا وصیفه مخصوص اولان ایکی منزلنه خطابدر همزه ندا ایچون اولوب استفهام انکاریدر
(می) اسم حبیبه در (رواجع) راجعه نك جمعیدر (یرجع) فتح یادن اوله رق رجعدن رد معناسنه
اولوب التسلیم نصب ایله مفعولیدر بعض نسخده (اویدفع البکا) محلنده (اویکشف العمی) واقع
اولوب مراد عشقك عمه و تحیر یدر (ثلث الاثافی) یرجع و یدفع و یاخود یکشف فعلینك فاعلیدر
(اثافی) اثفیه نك جمعی اولوب تحت قدره وضع اولنه رق آتش یاقلان طاشلردر (بلاقع) کندوسنده
برشی اولمیان ارض قفر وخالیدر ازمنهٔ ماضیه نك عدم رجوعی واثافی وخرابه زار رد سلام ودفع بکایه
و کشف حیرت عشقه صالح اولمدیغی معلومی اولوب فقط تحیر ندنناشی محبوبه نك منزللرندن سؤال ایله
معلومی اولان شیدن تجاهل ایتمشدر و نته کیم کفاردن حکایه اوله رق وارد اولان ﴿هل ندلکم علی رجل
ینبئکم اذا مزقتم کل ممزق انکم لفی خلق جدید﴾ نظم جلیلنده اولان تحقیر دخی بو وجهله اولوب کفاردن

بعضیسی بعضیسنه خطاب ایله رجل ایله جناب نبی علیه السلامی قصد ایدرك کأن رجل ما اولدقلرندن
بشقه صورتله حضرت پیغمبر ذیشان معلوملری اولمدیغی صورتنده سوق کلام ایله زعم فاسدلرنجه قصد
تحقیر ایتمشلردر زیرا حضرت نور هدی صلی الله تعالی علیه وسلم عندلرنده شمس تابانذن اظهردر ونظم
جلیلده ﴿وانا او ایاکم لعلی هدی اوفی ضلال مبین﴾ قول شریفنده اولان تعریض دخی بو اسلوبده
اولوب اقوال بلغاده اعتبارات سائره دخی موجوددر قال رحمه الله تعالی (ومنه القول بالموجب
وهو ضربان احدهما ان یقع صفة فی کلام الغیر کنایة عن شیء اثبت له حکم فتثبتها لغیره من غیر تعرض
لثبوته له اونفیه عنه نحو (یقولون لئن رجعنا الی المدینة لیخرجن الاعز منها الاذل ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین)
معنویدن بریسیده قول بالموجبدر شویله که متکلم مخاطبك نفی مقصودیله برا رموجب کلامی اولان شیئی
اعتراف ایدر بوده یا ضرب اولده اولدیغی وجهله مخاطبك مناط مقصودنی شیء آخرده اثبات ایتمسیله
ویاخود ضرب ثانیده اولدیغی اوزره کلامنده اولان لفظی اولفظدن قصد ایلدیکی شیئك غیریسی اوزره
حملیله اولور بوده ایکی ضرب اولوب اولی شو طریق اوزره اولور که برکسه نك کلامنده برشیدن کنایه
اوله رق برصفت واقع اولوب اوشیء ایچون برحکم دخی اثبات اولنمسیله سن بو کلامه مقابل ایراد
ایده جکك کلامده صفت مذکوره یی اوشیئك غیریسی ایچون اثبات ایدر وفقط حکم مذکورك
اوغیره ثبوت و یاخود اندن انتفاسنه تعرض ایتمزسین نته کیم ﴿یقولون لئن رجعنا الی المدینة﴾
الآیه نظم جلیلنده مشهوردر زیرا کلام منافقینده (اعز) کندی فریقلرندن و (اذل)
مؤمنیندن کنایه اوله رق واقع اولوب وصفت اعز ایله مکنی عنه اولان فریقلر ایچون مدینه دن اخراج
مؤمنینی اثبات ایتملریله جناب باری تعالی کلام منافقینی رد ایله صفت عزتی فریق منافقینك غیریسی
اولان الله ورسول ومؤمنین ایچون اثبات ایدوب حکم اخراجك عزتله موصوفین اولان الله ورسول
ومؤمنین ایچون ثبوت ویاخود نفینه تعرض بیورلمامشدر قال رحمه الله تعالی (والثانی حمل
لفظ وقع فی کلام الغیر علی خلاف مراده مما یحتمله بذکر متعلقه کقوله (قلت ثقلت اذ اتیت مرارا *
قال ثقلت کاهلی بالایادی) وقول بالموجبدن ضرب ثانی غیرك کلامنده واقع اولان لفظی
ذکر متعلقیله محتمل اولدیغی معنالردن خلاف مرادی اولان برمعنایه حمل ایتمکدر (مما یحتمل)
قولی (خلاف مراده) دن حالدر (مما) ده ما معنالردن عبارت اولوب (یحتمله) ضمیر
مستتری لفظه وضمیر بارز مایه راجعدر (بذکر متعلقه) قولنده (با) حمله متعلق اولوب ضمیر
لفظه عائددر متعلقدن مراد حال ومفعول وظرف وغیریلریدر نته کیم ابن حجاجك (قلت
ثقلت) الخ قولنده (ثقلت) لفظی کلام غیرده واقع اوله رق سنی بالدفعات ورودمله ثقلت
وتحمیل زحمت ومؤنت ایتدم معناسنه اولوب بو لفظی مخاطب ایادی ومنن ونعم ایله عاتقی تثقیله
حمل ایلمشدر (کاهل) و (عاتق) کتفین بیننده اولان محلدر مابعد بیت (قلت طولت قال
لابل تطولت * وابرمت قال حبل ودادی) اولوب (طولت) قولندن مراد اقامت واتیانی تطویل
ایتدم یعنی مجلسی اوزاتدم دیمکدر (تطول) تفضل وانعام معناسنه در یعنی تطویل مجالس ایتمیوب
بلکه تطول واحسان ایتدکز دیمك اولور (وابرمت) وقلت ابرمت تقدیرنده اوله رق املال معناسنه در
و (ابرم) احکم معناسنه دخی کلور مراد قائل طول اقامت وتکرر ملازمتله املال ایلدم دیمك اولوب
مخاطب احکمت معناسنه حمل ایله حبل وداد ومحبتی محکم قلدك مفهومنه صرف کلام ایلمشدر
(قلت طولت) قولی مانحن فیهمزدن اولمیوب فقط (ابرمت) قولی یالکز قول بالموجبدر واما
شاعرك (واخوان حسبتهم دروعا * فکانوها ولکن للاعادی * وخلتهم سهاما صائبات *
فکانوها ولکن فی فؤادی * وقالوا قد صفت منا قلوب * فقد صدقوا ولکن عن ودادی) قولنده
بیت ثالث بو قبیلدن اولوب اولکی بیتلر بوکا قریبدر زیرا بیتین اولینده معنای اخر اوزره حمل اولنان
لفظلر کلام غیرده واقع اولمیوب بلکه کندی ظننده برمعنایه واقع اوله رق بومعنانك خلافنه حمل
ایلمشدر (دروع) درعك جمعی اولوب زره معناسنه در (صفت) مالت مؤداسنده در مفهوم

بيت انلر براخواندركه بن انلرى دروع كبى اصحاب حفظ وحمايه دندرلر قياس ايتدم واقعا انلرده حامى
اولديلر فقط بنم حقمده اولميوب اعدا ايچون حامى اولديلر و بن انلرى سهام مصيبه قياس ايلدم
وفى الواقع انلر سهام اولديلر ايسه ده بنم فؤادمه سهام اولوب قلبمى مجروح ايتديلر وانلر قلوبمز
ميل ايتـدى ديو ادعا وبودعوالرنده صادق اولوب لكن بنم ود ومحبتمدن ميـل واعراض ايلديلر
ديمكدر قال رحمه الله تعالى (ومنه الاطراد وهو ان يأتى باسماء الممدوح اوغيره واسماء آبائه على
ترتيب الولادة من غير تكلف كقوله (ان يقتلوك فقد ثلات عروشهم * بعتيبة بن الحارث بن هشام)
ومعنويدن بريسى اطراددر بوده ممدوح وياخود غيريسنك اساميسنى واسماء اباسنى سبكنده تكلف
اولميه رق ترتيب ولادت اوزره اتيان ايلمكدر وسبكده تكلفدن مراد ميان اسماده نسبه دال اولميان
برلفظ ايله فصل وقوعندن عبارتدر و بوكا اطراد تسميه سى زيرا اسماء مذكوره نك لسان اوزره تحدر
وجريانى اطراد وسهولت انجسام وسيلاننده ماء جارى كبى اولديغندن ايچوندر نته كيم ربيعه نك
(ان يقتلوك فقد ثلات) الخ قولنده واقع اولمشدر (ثل) هدم معناسنه اولوب (ثل الله عروشهم)
ديرلر هدم الله ملكهم معناسنه در و برقومك عز وشرفى ذاهب وحاللرى متضعضع ومتغير اولسه
(قد ثل عروشهم) ديرلر مفهوم بيت اكر انلر سنك قتلكله تبهج وتفرح ايدرك بونكله مسرور
اولورلر ايسه سنده رئيسلرى بواولان عتيبه بن حارثى قتل ايله انلرك عزنده تأثير واساس مجد واقباللرينى
هدم وتدمير ايتدك ديمكدر ومفخر انبيا عليه اكمل التحايا افندمز حضرتلرندن مروى اولان ﴿الكريم
بن الكريم بن الكريم * يوسف بن يعقوب بن اسحق بن ابراهيم﴾ حديث شريفى دخى اشبو
اطراددندر وله الحمد بومقامده ضرب معنويده اولان كلام رسيدۀ حد ختام اولمشدر قال رحمه الله
تعالى (واما اللفظى فمنه الجناس بين اللفظين وهو تشابههما فى اللفظ) واما كلامى محسنه اولان
وجوهدن ضرب لفظى بو كتابده ذكر اولنان يديدر ايمدى بوندن بريسى لفظين بيننده جناسدر بوده
لفظينك بربرينه مشابه اولمسيدر لفظده تشابهدن مراد تلفظده تشابه لفظيندر زيرا نفس لفظده
تشابه لفظين ايچون برمعنى اولميوب لفظينك اتحادنى مستلزم اوله رق جناس غير تامك خروجى لازم كاور
ايمدى تلفظده مشابهت قيديله (اسد) ايله (سبع) كبى معناده اولان تشابه و (ضرب) و (قتل) كبى
مجرد وزنده اولان تشابه خروج ايلمشدر ولفظده اولان وجوه تشابه كثير اولوب تفصيلى كلسه كركدر وجناس
ايكى ضرب اولوب برى جناس تام واخرى غير تامدر قال رحمه الله تعالى (والتام منه ان يتفقا فى انواع الحروف
واعدادها وهيأتها وترتيبها) و (جناس تام) لفظينك انواع واعداد حروفده وحروفك هيئت وترتيبنده
متفق اولمليريدر ايمدى الف و با وتا وحروف سائره دن هر بريسى انواع حروفدن برنوع اخردر (فى انواع
الحروف) قيديله (يفرح) و (يمرح) امثالى خروج ايدر زيرا انواع حروف متفق اولميوب اولده حرف
ثانى فا وثانيده ميمدر واعداد حروفده اتفاقلرى قيديله (ساق) و (مساق) امثالى خروج ايدر
زيرا ثانيـده ميم اولدن زائد اولوب اول ثلاثى وثانى زباعيدر وهيئت حروفده اتفاقلرى قيـديله
فتح ايله (برد) وضم ايله (برد) امثالى خروج ايلر زيرا كلمه نك هيئتى حروفك حركات وسكناتى
اعتباريله حاصل اولان بركيفيتدر ايمدى (ضرب) و (قتـل) كلمه لرى حرفلر ينك مغايرتيـله برابر
هيئت واحده ده اولوب مبنى للفاعل اولان ضرب ايله مبنى للمفعول اولان ضرب اتحاد حروف ايله برابر
هيئت واحده ده دكلدر وترتيب حروفدن مراد بعض حروفك بعض حروف اوزره تقديم و بعضيسنك
بعضيسندن تأخيريدر واشبو ترتيب حروفده لفظينك اتفاق قيديله (فتح) و (حتف) امثالى
خروج ايدر زيرا اولده (فا) صدر كلمه ده وثانيده عجزده واولده (حا) اخر كلمه ده وثانيده صدرده
اولوب ترتيبـده متفق دكللردر واشبو قسم تامك حسنى صورت كلمه صورت اعاده ده ايكن حسن
افاده سيدر قال رحمه الله تعالى (فان كانا من نوع كاسمين سمى مماثلا نحو (ويوم تقوم الساعة
يقسم المجرمون مالبثوا غير ساعة) ايمدى ذكر اولنان شيلرك جميعنده متفق اولان لفظين اكر انواع
كلمه دن (اسمين) وياخود (فعلين) وياخود (حرفين) اولمق كبى نوع واحددن اولورلر ايسه

(جناس تام مماثل) تسميه اولنور زيرا تماثل نوعده اتحاددن عبارتدر و برنوعدن اولدقدنصكره
يا (مفردين) اوله رق افرادده متفق اولورلر نته كيم ﴿يوم تقوم الساعة﴾ الايه قول شريفنده
واقع اولمشدر ساعت اوليدن مراد قيامت وثانيه دن ساعات ايامدن برساعت اولوب انواع واعداد
وترتيب وهيئات حروفلرى متحد اوله رق ايكيسى دخى اسم ومفرددر وياخود (جمعين)
اوله رق جمعيتده متحد اولورلر نته كيم شاعرك (حدق الآجال آجال * والهوى للمرء قتال) قولنده
واقع اولمشدر (حدق) سواد عيندر آجالدن اول كسر ايله اجلك جمعى اولوب (اجل) بقر
وحشيدن قطيع يعنى بربلوكدر وثانى اجلك جمعيدر و (اجل) ايله مراد عمرلرك منتهاسيدر
مفهومى قطيع بقر وحشى يه شبيهه اولان نسانك عيونى موتى جالبه اولوب وعشق انسانى قتل ايديجى
شيدر ديمك اولور وياخود لفظين افراد وجمعده مختلف اولورلر (فلان طويل النجاد وطلاع النجاد)
كبى نجاد اول مفرد وثانى نجدك جمعيدركه (نجد) ارض مرتفعدر وحريرينك فرقدر دنجى مقامه
شتويه سنده اولان (وذى ذمام وفت بالعهد ذمته * ولا ذمام له فى مذهب العرب) قولنده واقع اولمشدر
(ذمام) اولدن مراد حرمتدر شارح مقامات (اى صاحب عهد وذمة) ايله تفسير ايتمشدر
وثانى بئر قليلة الماء معناسنه اولان ذمتك جمعيدر ذيل مقاماتده مذهبى مسلكله بيان ايدوب وبيان
معناده (اى ماله ابار قليلة الماء فى البدو) ديمشدر شارح مرحوم ذى ذمام لفظيله روايت ايدوب
و بعض ارباب حواش واو رب معناسنه اوله رق (ورب ذى ذمام) تقديرنده در ديو بيان ايتمشلر ايسه ده
غلط اولوب مقاماتده (وذا ذمام وفت) اولمق اوزره مضبوطدر بو بيت حريرينك برقصيدۀ
غريبۀ طويل الذيلنده واقع اوله رق اول قصيده (عندى اعاجيب اررويها بلا كذب * عن العيان
فكنونى ابا العجب * رأيت ياقوم اقواما غذاؤهم * بول العجوز وما اعنى ابنة العنب) قولى اولوب بيت
مذكور (اقواما) اوزرينه معطوف اوله رق (رأيت ذا ذمام) تقديرنده در (بول عجوز) دن
مراد ابن بقره در و (عجوز) اسماء خمردندر انكيچون (وما اعنى ابنة العنب) ديمشدركه (ابنة
العنب) خمردر مفهوم بيت برصاحب عهد وذمت كوردمكه ذمتى يعنى ذاتى عهدنه وفا ايدوب
حالبوكه مذهب عربده انكيچون ذمام يوقدر ديمك اولوب ظاهرى يكديكره مخالف كلام ايسه ده
ذمام ثانيدن مراد عهد اولميوب صويى قليل اولان بئردر ومسلك عربده بئر قليل الماسى اولمامق كثرت
خيراتندن كنايه در قال رحمه الله تعالى (وان كانا من نوعين سمى مستوفى كقوله (مامات من كرم
الزمان فانه * يحيى لدى يحيى بن عبدالله) واكر ذكر اولنان شيلرده متفقين اولان لفظين نوعيندن
اولوب برى اسم وديكرى فعل وياخود برى اسم وديكرى حرف وياخود برى فعل وديكرى حرف
اولورسه (مستوفى) تسميه اولنور نته كيم ابى تمامك (مامات من كرم) الخ قولنده واقع اولمشدر
مفهوم بيت مندرس وضايع اولان هر بر كرم زمان يحيى بن عبدالله عندنده حيات بولوب تجدد ايدر
زيرا يحيى صاحب كرم وجواد اولوب كرمى احيا وتجديد ايدر ديمكدر (ما) نافيه يه حمل اولنوب
من زائده اولمسى دخى جائزدر ابتداكى يحيى فعل وثانى اسمدر قال رحمه الله تعالى (وايضا ان كان
احد لفظيه مركبا سمى جناس التركيب فان اتفقا فى الخط خص باسم المتشابه كقوله (اذا ملك لم يكن
ذاهبة * فدعه فدولته ذاهبة) وكذلك اكر تجنيس تامك احد لفظينى مركب واخرى مفرد اولورسه
(جناس تركيب) تسميه اولنور وجناس تركيبده اكر لفظين خطده متفق اولورلرسه جناس تركيبدن
برنوع خطده اتفاق لفظيندن ايچون اسم متشابهه تخصيص اولنور نته كيم ابو الفتح بستينك (اذا
ملك لم) الخ قولنده واقع اولمشدر اولكى (ذاهبة) ذا ايله هبه دن مركب اولوب صاحب هبه
وثانى مفرد اوله رق غير باقيه معناسنه دز وايكيسنك دخى صورت املارى متفقدر وابى علانك (مطايا
مطايا وجدكن منازل * منازل عنها ليس عنى بمقلع) قولنده دخى التزام اولنمشدر (مطا) فعل ماضى
اوله رق (مطو) دن (مد) معناسنه اولوب (يا) حرف ندادر (مطايا) ياء مشدده ايله مطيه نك
جمعيدركه ركوبه صالح اولان مواشيدر مفهوم بيت مطاياى مذكوره قصد ايلدكلرى منازل

احبابه وصوللری حیننده منازل مذکوره‌ده اقامتلرندننا‌شی اعیا وکلاللری زائل‌وذاهب اولوب کندی
ایسه وصول منازلدن برشی استفاده ایتمه‌رك تذکر وشجوه باعث اولدیغنی افاده‌در بوصورتده معنای
(مطا) اولان (مد) امداددن اولوب (وجد) قوت معناسنه اولور (یقال اجدنی بعد ضعف
ای‌قوانی) و (عنها) ضمیری بطریق الالتفات مطایایه عائد و (زل) ذهب معناسنه منایه صفت
اوله‌رق منادن مراد مطایا ایچون مقدر اولان اعیا وکلال اولمش‌اولور الحاصل مطایایه خطاب‌ایله
منازل احبابه بعدالوصول انده اقامت وآرام ایتمکز سببیله منازل مذکوره سزك قوتکزه امداد ایلدی
سزدن ذاهب وزائل‌اولان امر مقدر بندن منقطع ومندفع اولمدی زیرا رؤیت منازل تذکر احباب‌ایله
احبابك منازل مذکوره‌ده فقدانله حزن وتأثردن زیاده بنمچون برشیء حاصل ایتمدی دیمکدر منای
منیه‌دن موت معناسنه حمل ایله (زل عنها) دن (لم‌تقبها) معناسنی اراده ایدرك مراد مشاق
سفریه ایله مطایاده موتك مخائل وشدائدی ظاهراولشیکن منازل احبابه تیسر وصول وانده اقامتله
اصابت هلاکدن بری اولوب فقط کندی وارسته اوله‌مدیغنی افاده اولمسی دخی محتملدر یاخود مراد
شاعر منازل طریقك کندینه اولان تأثیری مطایایه تأثیرندن ابلغ واز ید اولدیغنی افاده اوله‌رق بوغرضی
بیان ایچون مخاطبهٔ مطایایه اقبال ایله دیمك استرکه ای مطایا وجد وحزنکز ممتد اولدیسه‌ده حشاشت
ارماق یعنی بقیهٔ قلیلهٔ روح ایله اندن نجات بوله‌رق امر مقدر اوزرکزه نازل اولمیوب خلاص اولدکز
بووجهله سزی خطا ایدوب اصابت ایتمیان قدر وحوادث بندن منقطع دکلدر بوصورتده (وجد)
حزن معناسنه اولوب (حشاشت) ضم ایله بقیهٔ روحدر (ارماق) تحریك ایله رمقك جمعی اولوب
بنه بقیهٔ روح اوله‌رق حشاشتك اضافه‌سی مبالغه ایچوندر اشته بومعنالر فاضل محشی ایله عبدالحکیمك
کلاملرندن مستفاد اولوب ظاهر بیتدن مستبان اولان برمعناده وجدی شوق واشتیاق ومنایی امل
وآرزو معنالرینه حمل ایله مطایانك وجد وشوقلر بنه منازل احباب امداد ایله مشاق واعبایه باقیوب
طی مسافات ایدرك تیسر وصوللریله برابر مدار شوق ومحل اشتیاقلری اولان دیاره مواصلتلرندنناشی
انلرده اولان امل وآرزو منقطع وزائل اولوب فقط کندی آرزوسی وصال احباب اولدیغندن منازلی
انلردن خالی بوله‌رق بوامل وتحسرده باقی قالدیغنی مطایایه خطاب صورتیله افاده ایتمش اولمسیدر
الحاصل مطایا ایله کندیسی دیار یاره اشتیاقده مشترك اولوب لکن بواشتیاقدن مقصود اولان ثمره
وفائده ده یکدیگره مباین اوله‌رق غرض مطایا اکمال مسافات طریق ایله منزل مقصوده وصول
بوله‌رق حصول استراحت واقامت اولمسیله مجرد وصول منازل احبا ایله امللری حاصل واشتیاق
درونلری زائل اولمشدر لکن شاعرك آرزوی منازلدن مقصودی اصحاب منازل اولوب حین وصوللرنده
وسیلهٔ نیل مناطن ایلدیکی منازلی احبادن خالی بولمسیله حصول امادن خائب ومهجور اوله‌رق شوق
وآرزوسنه فائده بخش زوال وانقطاع اوله‌مامشدر (والحق احق ان یتبع) امدی بو بیتده (مطا)
فعلیله حرف ندادن مرکب اولان (مطایا) ایله جمع مطیه اولان (مطایا) لفظ مفرد یعنی غیر
مرکبی بیننده دخی جناس ترکیب متشابه اولوب مثال سابق ایله فرقی بونده مقابل مرکب صیغهٔ جمع
اولان مطایا وسابقده صیغهٔ مفرده اولان ذاهبة اولمسیدر قال رحمه الله تعالی (والاخص باسم
المفروق کقوله (کلکم قد اخذ الجام ولاجام لنا * ما الذی ضر مدیر الجام لوجاملنا) واکر بریسی
مفرد واخری مرکب اولان لفظین خطده متفق اولمزلر ایسه جناس ترکیبدن بونوع خطده افتراق
لفظیندن ایچون اسم مفروق ایله تخصیص یعنی (جناس ترکیب مفروق) تسمیه اولنور نته‌کیم
ابوالفتحك (کلکم قداخذ) الخ قولنده (جام لنا) ایله (جاملنا) لفظینی صورت خطده متفق
اولمیه‌رق یالکز لفظا متفقدرلر شاعر مرقوم بو بیت دلپذیرده همصحبتان مجلسه خطاب وبلکه
ساقیٔ بزمه تعریض وعتاب ایدرك جمله‌سی ید ساقیٔ طنازدن مناولهٔ اقداح ایدوب ده کندوسنك
تهی دست جام اعتبار ومهجور پیالهٔ می خوشگوار براقلسی روا اولمدیغنی واکرچه کندوسنك دخی
عمومك مظهر ومتدار اولدیغی لطف مبذولدن حصه‌دار ایدلسه ادارهٔ اقداح ایله قلوب حضاری

احیا وارواح ایدن ساقینك دریای مکارمنده نقیصه ایراثنی موجب اولمیه‌جغنی بیان ایله استقای
شراب نابه فتح باب ایلمشدر (لوجاملنا) لوعاملنا بالجمیل معناسنه اولوب بونده اولان (جاملنا) ایله
(لاجام لنا) ده اولان (جام لنا) بیننده جناس ترکیب وار ایسه‌ده اولده میم لامه متصل وثانیده
لامدن منفصل اوله‌رق خطا عدم اتفاقلری جهتیله جناس ترکیب مفروقدر اکر سؤال اولنورسه‌که
مصنفك (والاخص باسم المفروق) قولنده برکلمه ایله کلمهٔ اخرك بعضیسندن مرکب اولان جناس
داخل اولور نته‌کیم حریرینك یکرمی برنجی مقامهٔ رازیه‌سنده اولان (ولاتله عن تذکار ذنبك وابکه *
بدمع یضاهی الوبل حال مصابه * ومثل لعینیك الحمام ووقعه * وروعة ملقاه ومطعم صابه * قولنده
واقع اولمشدر (لاتله) لاتغفل وتعرض معناسنه‌در (مثل) صور وشخص دیمکدر (حمام) کسر ایله
موت معناسنه‌در (وقع) هجومدر (روعة ملقاه) فزع لقاه معناسنه‌در اولك اخرنده اولان
(مصاب) فتح ایله نزل معناسنه (صات المطر) قولندن مفعل اولوب یعنی نزول مطر معناسنه‌در
بیت ثانیده اولان (صاب) شرح مقاماتده برشجر مر یاخود حنظل اولمسیله تفسیر اولنمشدر مراد
مرارت طعم موتدر مفهوم بیت ایشلدیکك معاصی وذنوبی ذکر وتفکردن غافل اولمیوب ونفسك
اوزره اکتساب ذنوب سببیله قطرات امطاره شبیه اولان دموع عین ایله بکا ایله وعین بصرنکه
موتی وانك آخرالامر اوزرکه توجهله هجوم ایده‌جکنی وافاسنده اولان فزع والمی وموتك مرارتنی
تمثل ایتدروب مطالعه‌دن خالی اولمه دیمکدر امدی بیت اولك آخرنده اولان مصابه ایله بیت ثانینك
اخرنده میم اخیر مطعم ایله صابه لفظندن ترکیبی اعتبار اولنان مصابه بیننده مظنون اولان جناسه
خطده متفقین اولمامسیله جناس مفروق تسمیه اولنورمی جوابنده دیرزکه بومثللره مفروق تسمیه
اولنمز زیرا مفروقده مرکب برکلمه ایله کلمهٔ اخرانك بعضیسندن مرکب اولمیوب بلکه کلمتیندن مرکب
اولمق واجبدر و بومثللره (تجنیس مرفو) تسمیه اولنور ستیر اولمیدکه بوذکر اولنانلر لفظین
انواع واعداد وهیأت وترتیب حروفده متفقین اولدقلری وقتده اولوب واکر بومجموعده متفق اولمزلرسه
بوده درت قسمدر زیرا عدم اتفاق یا انواع حروفده ویاخود اعدادنده ویاخود هیأتنده ویاخود
ترتیبنده اختلاف ایله اولمقدن خالی اولمز زیرا بونلردن ایکی ویاخود اکثرده مختلف اوله‌رق مثلا
یالکز نوع ایله عدده ویاخود یالکز هیأتده ویاخود یالکز عدده اتفاقلری باقی قالسه بعد
مشابهتلرندن ایچون تجنیسدن عد اولنمز بوندن ایچون مصنف رحمه الله تعالی اقسام اربعه‌ده
حصر ایله بیورر که (وان اختلفا فی هیئة الحروف فقط سمی محرفا کقولهم (جبة البرد جنة البرد)
جملهٔ اسمیه اوزرینه یعنی (فالتام منه ان یتفقا) قولنه معطوفدر ویاخود مقدره معطوف اولوب
(هذا ان اتفقا فیما ذکر وان اختلفا) تقدیرنده‌در یعنی اکر لفظین متجانسین یالکز هیئت حروفده
مختلف اولوب نوع وعدد وترتیبنده متفق اولورلر ایسه احد لفظینك هیئتی اخرك هیئتندن منحرف
اولدیغیچون (تجنیس محرف) تسمیه اولنور واختلاف بعضا حرکه‌ده اولور نته‌کیم (جبة البرد جنة
البرد) قوللرنده واقع اولمشدر برد اول ضم با ایله بین العرب مشهور برثوبدر وبرد ثانی فتح ایله
برودتدر وما نحن فیه مزده اولان بونلر اولوب اما لفظ (جبه) ایله (جنه) تجنیس لاحقدندر
زیرا بونلرده اولان اختلاف هیئتده اولمیوب نوع حروفده اوله‌رق غیرمتقارب اولان نون ایله
با حرفینده اختلاف ایتمشلردر (جنه) ستره معناسنه‌در قال رحمه الله تعالی (ونحوه قولهم
(الجاهل اما مفرط او مفرط) و (الجاهل اما مفرط) الخ قوللری دخی تجنیس محرفدن اولوب
واختلاف یالکز هیئتده اولمقده (جبة البرد جنة البرد) کبیدر زیرا اشبو مفرط ومفرط لفظلرندن
اول (جاوز حده) معناسنه افراطدن وثانی (قصر فی امره ونقص) معناسنه تفریطدن اولمسیله
هرنقدر ثانیده را مشدد اوله‌رق یکدیگره ادغام اولنمش ایکی حرف اولمسنه نظرا لفظین مذکورینك
عدد حروفده مختلفین اولملرینی اقتضا ایدرسه‌ده حروف مشدده‌دن حرف واحد کبی لسان دفعهٔ
واحده‌ده مرتفع اولدیغندن حرف واحد عد اولنمشدر وکویا حرف مشدد صورتنده حرف واحد

اولوب كندوسنه بركيفيت زياده قلنمشدر ومصنف رحمه الله تعالى بوكا اشارتله بيورركه (والحرف المشددة فى حكم المخفف) و بوبابده حرف مشدد حكم مخففده در بوجهتدنناشى تشديد ايله مفرطده اولان را مفرطده اولان را كبى مكسور اولوب بينلرنده اولان اختلاف يالكز هيئتده در شويله كه اولده فا ساكن وثانيده متحركدر وبونده اولان اختلاف حركه وسكون اعتباريله اولديغندن (جبة البرد جنة البرد) مثالنده اولان اختلافك غيريدر زيرا بونده اختلاف ذكر اولنديغى اوزره حركه ده در و (البدعة شرك الشرك) قوللرنده اولان اختلافك دخى غيريدر زيرا بونده اختلافين اجتماع ايتمشدر حاصلى اول يعنى برد ايله برد بينده اختلاف حركتينده ثانى يعنى مفرط ايله مفرطده احدهماده فا ساكن واخرده متحرك اولمسنده وثالث يعنى شرك ايله شركده هم شينلرك تخالف حركه لرنده وهمده رنده را متحرك واخرنده ساكن اولقده در مصنف رحمه الله تعالى بوقسمى بيان ايله بيورركه (وقد يكون الاختلاف بالحركة والسكون كقولهم (البدعة شرك الشرك) وبعضا اختلاف حركه وسكون ايله اولور (البدعة شرك الشرك) قوللرى كبى زيرا اولدن شين مفتوح وثانيدن مكسور واولده را مفتوح وثانيده ساكندر (شرك) فتحتين ايله حبالهٔ صياددر قال رحمه الله تعالى (وان اختلفا فى اعدادها سمى ناقصا) واكر لفظين متجانسين اعداد حروفده مختلف اولورلر ايسه (جناس ناقص) تسميه اولنور واعداد حروفده اختلاف احدهمانك حروفى حروف اخردن برحيثيتده زائد اولمسيدركه زائد حذف اولنديغى كبى نوع وهيئت وترتيبده متفق اولورلر وجناس ناقص تسميه سى احد لفظين آخردن نقصان اولديغندن ايچوندر وبوده التى قسم اولوب زيرا زائد يا حرف واحد ويا خود اكثر اولور وعلى التقديرين يا كلمه نك اولنده ويا خود وسطنده ويا خود اخرنده بولنور مصنف رحمه الله تعالى بو اقسامه اشارتله بيورركه (وذلك اما بحرف واحد فى الاول مثل (والتفت الساق بالساق الى ربك يومئذ المساق) اوفى الوسط نحو (جدى جهدى) اوفى الاخر كقوله (يمدون من ايد عواص عواصم) واعداد حروفده اختلاف يا اولنده حرف واحد زياده سيله اولور نته كيم ﴿ والتفت الساق ﴾ الايه قول شريفنده واقع اولان (ساق) و (مساق) لفظلرى بينده اختلاف يالكز اول مساقده اولان ميم ساقدن زياده اولمسيله در ﴿ التفت الساق بالساق ﴾ قول شريفى شخص محتضرك حال نزعده ساق قدملرى بربرينه التوا ايدرك تحريكه مقتدر اولمامسيله و ياخود ساق شدتده مثل اولمق اوزره معناى مجازى يه محمول اوله رق شدت فراق دنيانك شدت خوف آخرته التواسيله ومساق شخص مذكورك جناب بارى يه وحكم شريفنه سوقيله تفسير اولنمشدر وياخود اختلاف وسط كلمه ده برحرف زياده اولمسيله اولور (جدى جهدى) كبى زيرا جهده جددن زياده ها موجوددر (جهد) فتح ايله مشقت معناسنه اولوب معنى (حظى من الدنيا اتعاب النفس فى الوصول الى المطلوب) يعنى دنيادن حظ ونصيبم وصول مطلبده نفسمى اتعاب وتحمل شدائد اسبابدر وياخود اختلاف آخرنده برحرف زياده سى بولنمسيله اولور نته كيم ابى تمامك (يمدون من ايد عواص عواصم * تصول باسياف قواض قواضب) قولنده واقع اولمشدر (من ايد) قولنده (من) برمحذوفك صفتى اولوب (يمدون سواعد من ايد) ديمكدر وياخود على مذهب الاخفش زائده در زيرا اخفش اثباتده من زياده سنى تجويز ايلمشدر وياخود (هز من عطفه) قوللرنده اولديغى كبى تبعيض ايچوندر وسنير اوليه كه وجه اولده من يا ابتدائيه اولوب (يمدون سواعد كائنة من ايد) تقديرنده در وياخود (سواعد) ايديدن بعض اولمسى جهتله تبعيضيه در وبونى تبعيضه مقابل قلمسى زيرا بو تقديرده حرف اولوب لكن تبعيض ايچون اولديغى صورتده بعض معناسنه اسم اوله رق (يمدون) ايچون مفعول اولور الحاصل يمدون ايچون مفعول موقعنده واقع اولمشدر (عواص) عاصيه نك جمعى اولوب (عاصيه) ضربه بالسيف معناسنه (عصاه) قوللرندندر و (عواصم) حفظه وحماه معناسنه (عصمه) قوللرندندر (قواض) قضى عليه وحكم قوللرندندر و (قواضب) قطعه معناسنه قضبه قوللرندندر معنى انلر يوم حربده ضاربات اعدا وحاميات اوليا اولوب اقران اوزره صوله ايدن اللرينى ضرب ايچون قتل ايله حاكمه وقاطعه اولان سيوفه مد ايدرلر ديمكدر (عواص) و (عواصم) و (تصول)

ايدى ايچون و (قواض) و (قواضب) اسياف ايچون صفتدر ايمدى (عواص) ايله (عواصم) بيننده اختلاف آخر ثانيده ميم زائد اولمسيله در كذلك (قواض) و (قواضب) دخى زيادهٔ با ايله بويله در قال رحمه الله تعالى (وربما يسمى هذا القسم مطرفا) واكثر اشبو آخرنده زيادهٔ حرف ايله اولان جناس ناقص (جناس مطرف) تسميه اولنور وبونك وجه حسنى زيرا آخر كلمه يعنى مثلا عواصمده اولان ميم ورود ايتمزدن مقدم اشبو كلمهٔ ثانيه مضى ايدن كلمه نك عينى اولوب اولى يى تأكيد ايچون ايراد اولنمشدر ديو ايهام ايدرك حتاكه كلمه نك آخرى نفس مخاطبده تمكن وسمع مخاطب بونى حفظ ايتديكى حينده مخاطبدن بوتوهم منصرف اوله رق بعد اليأس انكيچون برفائده حاصل اولور قال رحمه الله تعالى (واما باكثر كقولها (ان البكاء هو الشفاء * من الجوى بين الجوانح) وربما يسمى مذيلا) (اما بحرف) اوزرينه معطوفدر يعنى وياخود اختلاف لفظين حرف واحددن اكثر ايله اولور ومصنف بوندن يالكز زياده اخرده اولان قسمى ايراد ايله (خنسانك (ان البكاء هو الشفاء الخ) قوليله تمثيل ايلشدر (جوى) حرقت قلب معناسنه در (جوانح) اضلاع معناسنه اولديغى مرور ايتمشدر جوانحك اخرنده جوادن زياده اوله رق نون وحا اولوب حرفين زياده سيله اختلاف واردر واشبو حرف واحددن اكثر اولانه (جناس مذيل) تسميه سى كثيردر قال رحمه الله تعالى (وان اختلفا فى انواعها فيشترط ان لا يقع الاختلاف باكثر من حرف) واكر لفظين متجانسين انواع حروفده مختلف اولورلر ايسه اختلاف حرف واحددن اكثر واقع اولمامسيله اشتراط اولنور والا (نصر) و (نكل) وكذلك (فرق) و (ضرب) وكذا (ضرب) و (سلب) امثالى اولده حرف اتفاق ابتداده وثانيده وسطده وثالثده اخرده واقع اولوب بينلرنده تشابه وار ايسه ده بعيد اوله رق انواع حروفده تجانسدن خروج ايدر قال رحمه الله تعالى (ثم الحرفان ان كانا متقاربين يسمى مضارعا وهو اما فى الاول نحو (بينى وبين كنى ليل دامس وطريق طامس) اوفى الوسط نحو (وهم ينهون عنه وينأون عنه) اوفى الآخر نحو (الخيل معقود بنواصيها الخير) ايمدى كندولرنده اختلاف واقع اولان حرفين اكر مخرجده متقاربين اولورلر ايسه (جناس مضارع) تسميه اولنور بوده اوچ ضرب اولوب يا حرف اجنبى اولده اولور نته كيم (بينى وبين الخ) قولنده ظاهردر (كن) كسر ايله بيت معناسنه در (دامس) شديد الظلمة معناسنه در (طامس) محو ونابديد اولمش ديمكدركه مراد يول بلورسز اولمقدر اختلاف طامسله دامس بيننده اولوب طا ودال قريب المخرجدر وياخود حرف اجنبى وسطده اولور (وهم ينهون عنه وينأون عنه) قولنده واقع ينهون وينأون لفظلرنده اولديغى كبى ها وهمزه متقارب بلردر وياخود اخرده اولور (الخيل معقود بنواصيها الخير) قولنده واقع خيل وخير لفظلرنده اولديغى كبى لام ايله را بيننده تقارب مخرج واردر قال رحمه الله تعالى (والايسمى لاحقا وهو ايضا اما فى الاول نحو (ويل لكل همزة لمزة) اوفى الوسط نحو (ذلكم بما كنتم تفرحون فى الارض بغير الحق وبما كنتم تمرحون) اوفى الآخر نحو قوله تعالى (واذا جائهم امر من الامن اوالخوف) واكر حرفين متقاربين اولمزسه (جناس لاحق) تسميه اولنور بوده جناس مضارعده اولديغى كبى يا اولده اولور نته كيم ﴿ ويل لكل همزة لمزة ﴾ قول شريفنده واقع اولمشدر (همز) فتح ايله كسر و (لمز) طعن معناسنه اولوب استعمالى ناسك عرضلرينى كسرده وعرضنه طعن ايتمكده شايع اولمشدر و (فعله) وزنى اوزره بنالرى اعتياده دلالت ايدوب ويل بونلرى عادت ايدينانلر ايچوندر ديمك اولور زيرا ضم ضاد وفتح حا ايله (ضحكه) وكذلك (لعنه) دينلمز الا بونلرى مكثر ومتعود اولنلر ايچون اطلاق اولنور ايمدى همزده حرف اول ها ولمزده لام اولوب وها ايله لام حروف متقاربه دن دكللردر وياخود وسطده اولور ﴿ ذلكم بما كنتم تفرحون فى الارض ﴾ الايه نظم جليلنده تفرحون لفظنك وسطنده فا وتمرحونده ميم اولوب بوجهتله متخالفلردر لكن اولى اولان ﴿ وانه على ذلك لشهيد وانه لحب الخير لشديد ﴾ نظم جليليله تمثيل اولنمقدر زيرا فا ايله ميم حروف شفويه دن اولمرله عدم تقاربلرى محل نظردر وياخود اخرده اولور ﴿ واذا جائهم امر

من الامن اوالخوف ﴾ نظم جليلنده امرك حرف اخرى را وامنك نون اولوب حروف غير متقاربه دندر
قال رحمه الله تعالى (وان اختلفا فى ترتيبها سمى تجنيس القلب نحو حسامه فتح لاوليائه حتف لاعدائه
و يسمى قلب كل ونحو اللهم استر عوراتنا وآمن روعاتنا و يسمى قلب بعض) واكر لفظين متجانسين
ترتيب حروفده مختلف اولورلر ايسه (تجنيس قلب) تسميه اولنور وترتيب حروفده اولان اختلاف
لفظين متجانسين نوع وعدد وهيئتده متحد اولوب فقط بعض حروفك احد لفظينده تقديمله
اولەرق اخرنده تأخير ايدلمسيله اولور و (تجنيس قلب) ايكى ضرب اولوب زيرا اكر كلمهٔ اوليدن
حرف اخير ثانيه دن اول واوليدن ماقبل حرف اخير ثانيه دن مابعد اول واوليدن حرف اول ثانيه دن
اخير واقع اولورسه (قلب كل) تسميه اولنور نته كيم احتفك (حسامك فيه للاحباب فتح * ورمحك
منه للاعداء حتف) قولنده واقع اولمشدر (حسام) سيف معناسنه اولوب (فيه) ضميرى حربه
راجعدر (حتف) موتدر يعنى روز مصافده سنك سيف مسلولك احبا ايچون مدار فتح وانتصار
وحق اعداده سبب حتف ودماردر ديمك اولوب اشته بو بيتده فتح وحتف لفظلرى بينده (جناس
قلب كل) اولەرق اولده حرف فانك تقديميله بعد التاء حرف حا تأخير وثانيده بالعكس حرف حا
تقديم اولنەرق بعد التاء حرف فا تأخير ايدلمشدر واكر بو وجهله اولمزسه (قلب بعض) تسميه اولنور
(اللهم استر عوراتنا وآمن روعاتنا) دعاى مأثورنده واقع اولان عورات ايله روعات لفظلرى
بوقبيلدندركه بالكز اولده عينك تقديميله بعد الواو را واقع اولەرق ثانيده بالعكس رانك تقديميله
بعد الواو عين اتيان ايدلەرك قصورى محللرنده ايراد اولنمشدر ستر معايب وامن مخاوفله دعادر
قال رحمه الله تعالى (واذا وقع احدهما فى اول البيت والاخر فى اخره يسمى مقلوبا مجنحا واذا ولى
احد المتجانسين الاخر يسمى مزدوجا ومكررا ومرددا نحو (وجئتك من سبأ بنبأ يقين) تجانس قلبدن
احد لفظين متجانسين اول بيتده ولفظ مجانس آخر آخر بيتده واقع اولديغى وقتده بو تقديرده
تجنيس قلب (مقلوب مجنح) تسميه اولنور زيرا لفظين اجزاسندن بولنديغى بيت ايچون كأن ايكى
جناح اولمش اولور مثلا (لاح انوار الهدى * من كفه فى كل حال) قولنده اولان (لاح)
و (حال) لفظلرى بينده (قلب كل) واقع اولەرق (لاح) اول بيتده وحال آخرده واقع اولمشدر
وجناس قلب وغيريسنده احد متجانسين اخرى ولى ايلديكى وقتده (جناس مزدوج) و (جناس
مكرر) و (جناس مردد) تسميه اولنور ﴿ وجئتك من سبأ بنبأ يقين ﴾ قول شريفنده اولان سبأ
ونبأ كبى وكذلك (من وجد وجد) و (النبيذ بغير النغم غم * وبغير الدسم سم) و (غواص وعواصم)
و (قواض وقواضب) و (حسامه للاولياء وللاعداء فتح وحتف) قوللرى كبى و بعض كره تجنيس
لفظينك كتابتده توافقلرى اوزره اطلاق اولنەرق اشبو كتابتده توافق لفظين ايله اولان جناسه
تجنيس خطى تسميه اولنور مثلا ﴿ والذى يطعمنى ويسقين واذا مرضت فهو يشفين ﴾ قول
شريفنده اولان (يسقين) و (يشفين) لفظلرى فرق نقاطدن صرف نظر خطا يكديكره متوافقدر
ولسان افصح البيان حضرت نبويدن صدورى مروى اولان ﴿ عليكم بالابكار فانهن اشد حبا
واقل خبا ﴾ حديث شريفنده اولان (حبا) و (خبا) لفظلرى دخى بوقبيلدندر (خب) كسر ايله
خداع معناسنه در و (غرك غرك فصار قصار ذلك ذلك فاخش فاحش فعلك فعلك تهدا بهذا)
قوللرى دخى بواسلوبده در بو كلام اميرالمؤمنين صفدر غالب على بن ابى طالب كرم الله وجهه افندمز
حضرتلرينك معاويه جانبنه اشعار بيوردقلرى فرمان پند آميزلرى اولوب معاويه طرفندن دخى
(غلى قدرى على قدرى) ايله اتيان جواب اولنديغى مرويدر (غرك) غروردن اولوب يعنى
سنى غرامارتك مغرور ايلدى ديمككدر (قصار ذلك) نهاية ذلك معناسنه اولوب نهايت عزت
وياخود غرورك ذل وهوانكه يعنى قطع سر رشتهٔ مطاوعتله منفور نظر خلافتپناهى اولمقلغكه باعث
اولدى ديمككدر (فاخش) خشيتدن امردر (فاحش) فحشدن اولوب (علك) لعلكده لغتدر
(بهذا) خشيته اشارتدر وكلام معاويه ده (غلى) غليانددر (قدر) كسر ايله چولمك

و (قدر) فتح ايله مقداردر واشبو (تجنيس خطى) نوعندن عد اولنان برشيده كندوسنده
حروفه وحروفك انفصالنه نظر اولنميەندر مثلا (مسعود) لفظنده (متى يعود) دينلور
و (المستنصرية جنة) قولنده (المسئ يضربه حية) دينلور مثلا برفاضله (استنصح ثقه)
لفظك سؤال تصحيفنده (ايش تصحيفه) دينلوب فاضل مرقوم جوابنده (اثبت بتصحيفه) ايله
(استنصح ثقه) لفظنك (ايش تصحيفه) قولى تصحيفى اولديغى بنه تصحيف ثالث اولان لفظ
مذكور ايله ايراد ايلمشدر حاصلى بو بديعده اعتبار صورت خطه كوره سن يعنى ديشلرينه وموقعنه
اولوب مثلا مسعودده ميمدنصكره سينده اوج ديش اولوب متى يعودده دخى برى تا و برى يا
واوچنجيسى ديكر ياده اولەرق ثلث سنات بولنەرق وعين وواو ودال هرايكيسنده موجود اولەرق
بينلرنده صنعت مذكوره تحقق ايدر ديكرلريده بويله اولوب (مستنصريه) بغداده خلفادن
مستنصر باللهك احيا كردەسى اولان مدرسهٔ مشهوره اولوب الحالة هذه خرابه زار دينەجك بر حالده
موجوددر بو صنعتك مدار فهم وايضاحى اولان مثال برحكايهٔ لطيفه دركه اهل ادبدن برذاتك برقاچ
تلامذى اولوب اغلب ايامده كندوسيله منادمه وعندنده بيتوتت ايدرلرايمش اتفاقى بركون بونلر
بعض احبالرى طرفندن مدعوا اوراده بيتوتت ايدوب على الصباح حضور شيخه كلدكلرنده شيخ
انلره (سمسم) لفظيله خطاب وانلر دخى (نبت على ساقيه) لفظيله جواب ايدر امدى شيخ
(سمسم) لفظيله قصد تصحيف ايدرك (بيت من بتم) يعنى كيمك خانەسنده بيتوتت ايتدكز ديمك
استر چونكه سمسمده سينلرك التى ديشى ايله ايكى ميم اولوب (بيت من بتم) لفظنده دخى موضعنده
اولەرق ايكى ميم ايله التى ديش موجوددر كذلك شاكردان (نبت على ساقيه) لفظ تصحيفيله (بيت
على بنافيه) يعنى بيت عليده بيتوتت ايلدك ديمك ايستەمشلردركه نبت و بيت وعلى وعلى وقيه وفيه
لفظلرى موضعلرنده اولەرق يكديكرك خطا نظرى اولديغى كبى سا لفظ اولنده اوج سين ديشلريله
بعده الف وثانيده يعنى بنافيه كذلك با وتا ونوندن عبارت اوج ديش ايله بعده الف موجوددر
رسائل بديعيەده سائر امثله وفقره سى ضبط ايدلمشدر وجناس خطيدن بو نوعه (جناس تصحيف)
دخى اطلاق اولنور قال رحمه الله تعالى (ويلحق بالجناس شيئان احدهما ان يجمع اللفظين الاشتقاق
نحو (فاقم وجهك للدين القيم) والثانى ان يجمعهما المشابهة وهى مايشبه الاشتقاق نحو (قال
انى لعملكم من القالين) وجناسه ايكى شى لاحق اولوب بريسى لفظينى (اشتقاق) جمع ايتمسيدركه
مشتق منهلرى متحد اولمقدن عبارتدر وبوده كلمتينك حروف اصولده مرتبه اولەرق توافق واصل
معناده اتفاقلريدر نته كيم ﴿ فاقم وجهك للدين القيم ﴾ نظم جليلنده واقع اولان (اقم) و (قيم)
لفظلرى (قام يقوم) دن مشتقدر وثانى لفظينى (مشابهت) جمع ايتمسيدر ومشابهت اشتقاقه
شبيه اولوب حالبوكه اشتقاق اولميانذر يعنى لفظيندن هربرينده آخرده بولنان حروفك جميعسى
وياخود اكثريسى بولنوب لكن اشتقاقده اصل واحده رجوع ايتمملريدر ﴿ قال انى لعملكم من القالين ﴾
قول شريفنده اولان (قال) و (قالين) لفظلرى كبى زيرا (قال) قولدن و (قالين) بغض معناسنه
قليدندر ﴿ اثاقلتم الى الارض ارضيتم بالحيوة الدنيا ﴾ قولنده اولان (ارض) و (ارضيتم) دخى
بو نوعدندر بونكله معلوم اولوركه مايشبه الاشتقاقدن مراد اشتقاق كبير دكلدر زيرا اشتقاق كبير
من غير رعاية الترتيب حروف اصولده اتفاقدر قمر ورقم ومرق وامثالى كبى حالبوكه اشبو شبه
اشتقاق ايچون مثال ايراد ايلدكلرى قول مذكورده اولان (ارض) ايله (ارضيتم) بوقبيلدن اولميوب
همزه استفهام ايچون اولەرق كلمهٔ مستقله در (تجنيس اشارت) دخى انواع تجنيسدندر بوده جناس
لفظده ظاهر اولميوب بلكه اشارتله اولاندر نته كيم (حلقت لحية موسى باسمه * وبهرون اذا ماقلبا)
قولنده واقع اولمشدر آخرى (ان هارون اذا ماقلبا * يجعل اللحية شيئا عجبا) اولوب اسم موسى دن
مراد اوستوره معناسنه اولان موسى در وهارونك قلبى نوره اولوب كرج واهكدن اعمال اولنور خرزمه
تعبير ايتدكلرى شيدركه شعرى اسقاط ايدر قال رحمه الله تعالى (ومنه رد العجز على الصدر

وهو فى النثر ان يجعل احد اللفظين المكررين او المتجانسين او الملحقين بهما فى اول الفقرة والاخر فى آخرها نحو (وتخشى الناس والله احق ان تخشيه) وبحو (سائل اللئيم يرجع ودمعه سائل) ونحو (استغفروا ربكم انه كان غفارا) ونحو (قال انى لعملكم من القالين) وضرب لفظيدن بريسى (رد العجز على الصدر) در بوده نثرده لفظ ومعناده متفقين اولان لفظين مكرر ينك و ياخود متجانسين يعنى معناده اولميه‌رق يالكز لفظده متشابهين اولان لفظينك و ياخود متجانسينه ملحقين اولان يعنى اشتقاق و ياخود شبه اشتقاق انلرى جمع ايدن لفظينك بر بنى اول فقره‌ده وآخر بنى آخرنده ايراد ايلمكدر بوده درت قسم اولوب بريسى لفظان مكررين اولمسيدر نته‌كيم ❊ وتخشى الناس الخ ❊ نظم جليلنده (تخشى) لفظى اول واخر فقره‌ده تكرر ايلمشدر (الحيلة ترك الحيلة) قولى دخى بونوعدندر ثانى لفظين متجانسين اولمسيدر مثلا (سائل اللئيم يرجع ودمعه سائل) قولنده اول فقره‌ده واقع اولان سائل) لفظى سؤالدن واخر فقره ده بولنان سيلاندن اولوب متجانسيندر وثالث لفظينى اشتقاق جمع ايتمسيدر ❊ استغفروا ربكم انه كان غفارا ❊ قول شريفنده (استغفروا) و (غفارا) لفظلرى مغفرتدندر ورابع لفظينى شبه اشتقاق جمع ايلمسيدر ❊ قال انى لعملكم من القالين ❊ قول شريفنده قولدن (قال) ايله بغض معناسنه قالى دن (قالين) اول واخر فقره ده اخذ اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (وفى النظم ان يكون احدهما فى اخر البيت والاخر فى صدر المصراع الاول او حشوه او آخره او صدر المصراع الثانى) ونظمده (رد العجز على الصدر) لفظين مكررين و ياخود متجانسين و ياخود ملحقيندن بريسى اخر بيتده و آخرى مصراع اولك صدر و ياخود حشو و ياخود آخرنده و ياخود مصراع ثانينك صدرنده واقع اولمسيدر وصاحب مفتاح برقسم ديكر اعتبار ايلمشدر بوده لفظ آخرك مصراع ثانينك حشونده اولمسيدر مثلا (فى علمه وحلمه وزهده ❊ وعهده مشتهر مشتهر) كبى ومصنف بونك تركنى اولى كورمشدر زيرا بوصورتده (رد العجز على الصدر) ايچون برمعنى اوليوب مصراع ثانينك حشونده صدارت اولمديغى معلومدر لكن مصراع اولك حشوى بونك خلافنده اوله‌رق صدارتى مجزومدر امدى مصنف عندنده معتبر اولان اقسام اربعه اولوب بوده بروجه مشروح لفظ اخرك مصراع اولك صدرنده و ياخود حشو و يا اخرنده و ياخود مصراع ثانينك صدرنده اولمسيدر وعلى كل تقدير لفظين مكررين و ياخود متجانسين و ياخود متجانسينه ملحقين اولمقدن خالى اوليوب دردى اوچه ضرب ايله اون ايكى قسم حاصله اولور وملحقين اشتقاق و ياخود شبه اشتقاق جمع ايتمسى اعتباريله ايكى قسم اولوب بوصورتده دردى درده تقسيم ايله اون التى قسمه بالغ اولور لكن مصنف شبه اشتقاق ايچون يالكز برمثال ايراد ايتمشدر بوده يا امثلهٔ ثلاثهٔ باقيه‌يه عدم ظفردن و ياخود امثلهٔ اشتقاق ايله اكتفادن ايچوندر بناء عليه اون اوچ مثال ايراد ايلمشدر قال رحمه الله تعالى (كقوله (سريع الى ابن العم يلطم وجهه ❊ وليس الى داع الندى بسريع) امدى بريسى اخر بيتده واخر صدر مصراع اولده واقع اولان لفظين مكررينه مثال شاعرك (سريع الى ابن العم الخ) قولنده اولان (سريع) لفظلريدر (لطم) وجهه ضرب ايتمكدر و (ندى) عطا معناسنه‌در قال رحمه الله تعالى (وقوله (تمتع من شميم عرار نجد ❊ فما بعد العشية من عرار) ولفظ اخر مكررك مصراع اولك حشونده وقوعنه مثال صمة بن عبد الله قشيرينك (اقول لصاحبى والعيس تهوى ❊ بنا بين المنيفة والضمار ❊ تمتع من شميم عرار نجد ❊ فما بعد العشية من عرار) قولنده اولان (عرار) لفظلرى كبيدر (عرار) طيبة الرايحه وناعمه برصارى چيچكدر (من عرار) قولى اسم ما اولمق اوزره محلا مرفوع اولوب من زائده‌در و (تمتع) قولى بيت اولده اولان (اقول) ايچون مفعولدر عيسدن مراد راحله‌در و (تهوى) تسرع معناسنه‌در (منيفه) ضم ايله و (ضمار) كسر ايله ايكى موضعك اسملريدر (تمتع) انتفاعدر (نجد) عراق ايله حجاز مياننده اولان موضع مشهوردركه حجازه نسبتله مرتفع اولديغندن نجد ايله موسوم ومشهوردر (فما بعد) ده (ما) ليس معناسنه‌در مفهوم بيت رواحل منيفه ومضمار نام موضعين بيننده

سرعت ايتدكلرى حالده بن رفيقمله بربريمزه يقين اوله‌رق حكايتمزى يكديكرمزه بث و بسط ايدوب بواثناده اظهار تلهف وتأسفله ديرايدمكه اى رفيقم نجدك رايحهٔ ورد عرارندن استمتاع وانتفاع ايت يعنى كوزلجه استشمام ايله زيرا بعد العشيه بز بونى غائب ايدرز چونكه اواوقته قدر طى مراحل ايدوب نجد ومنابتندن خروج ايلرز ديمكدر قال رحمه الله تعالى (وقوله (ومن كان بالبيض الكواعب مغرما ❊ فمازلت بالبيض القواضب مغرما) ولفظ آخر مكررك اخر مصراع اولده وقوعه مثال ابى تمامك (ومن كان بالبيض الخ) قولنده اولان (مغرم) لفظلريدر (بيض) با ايله جمع بيضادركه سفيد روى مرأه اولوب مذكرى ابيضدر (كواعب) كاعبه‌نك جمعى اولوب (كاعبه) برجاريه‌دركه ثديى كسب ارتفاع ايده (مغرم) مولع يعنى حريص معناسنه‌در (بيض) ثانيدن مراد سيوف اولوب (قواضب) قواطع معناسنه‌در مفهوم بيت جاريهٔ بيض وحسنايه مولع وحريص اولان كسه‌دن بنم شانم ارفع واعلادر زيرا بن سيوف قاطعه‌يه حريص ومولعم ديمك اولور قال رحمه الله تعالى (وقوله (وان لم يكن الا معرج ساعة ❊ قليلا فانى نافع لى قليلها) لفظ آخر مكررك صدر مصراع ثانيده اولديغنه مثال شاعرك (ألمام على الدار التى لو وجدتها ❊ بها اهلها ماكان وحشا مقيلها ❊ وان لم يكن الا الخ) قولنده لفظ قليل مصراع اخيرك اول وآخرنده تكرر ايلمشدر (المام) نزول قليل معناسنه‌در برمحله جزئى مدت نازل اولمقدر و برشى اوزره تعريج اوشى اوزرنده اقامه‌در و (معرج) لم يكن ايچون خبر اوله‌رق منصوب اولوب واسمى المامه راجع ضميردر و (قليلا) صفت مؤكده‌در زيرا (قلت) تعريجك ساعته اضافه‌سندن مستفاددر حاصلى معرجك ساعته اضافه‌سى مفعول فيهى مفعول به قلمق طريقيله اتساعه محمول اولوب تعريجك ساعتى استيعابنى مفيد اوله‌رق ذكر اولنديغى اوزره ساعت واحده‌دن عبارت و بوجهتله قليلا مجرد تأكيد اولمق اوزره صفت اولور واضافه‌ده فى تقديريله (والا تعريجا قليلا فى ساعة) معناسى مراد اولنمق دخى جائز اولوب بوصورتده استيعاب ساعتى مفيد اولماسيله صفت مقيده اولور زيرا تعريج فى الساعه ساعتدن قليل اولمقلغه وساعتى استيعابه محتملدر (قليلها) نافع ايچون فاعل و ياخود (قليل) مبتدا و (نافع) خبردر و (قليلها) ده ضمير ساعته راجع اولوب حذف مضاف و ياخود استخدام ايله (قليل التعريج فى الساعة) ديمك اولور لكن اوجه اولان ضميرك معرجه ارجاعيله تأنيثك مضاف اليه اعتباريله اولمسيدر (مقيل) موضع قيلوله‌در مفهوم بيت توقف ايدك شول برديارده كه بز اوديارى مأهوله بولورز شويله كه كثرت اهالى ونعمتلرى جهتيله موضع موحش وخالى دكلدر هرنقدر ديار مذكوره زولكز برساعت توقف واقامتدن عبارت اولورسه ده زيرا قلت ارام وتوقفكز دخى بوكا فائده اولوب غليل وجدمه يعنى حرارت اشتياق ومحبتمه شفا و برر ديمكدر قال رحمه الله تعالى (وقوله (دعانى من ملامكما سفاها ❊ فداعى الشوق قبلكما دعانى) واما لفظين متجانسين اولدقلرى صورتده احد لفظين اخر بيتده وآخرى مصراع اولك صدرنده واقع اولمسى قاضى ارجانينك (دعانى من ملامكما الخ) بيتنده اولان (دعانى) لفظلرى كبيدر اولكى (دعانى) ودع يدع دن دع لفظنك تأنيثى اوله‌رق (اتركانى) معناسنه‌در (سفاه) سين مهمله‌نك فتحيله خفت وقلت عقل اولوب من جهة الاعراب تميزدر ايكنجى (دعانى) دعادندر مفهوم بيت بنى خفت عقل جهتندن لوم وتعييردن ترك وفراغت ايدكز زيرا داعىٔ شوق وغرام سزدن مقدم بنى داعى وطالب اولمشدر يعنى بوحاله دعوت ايدن عشق وشوق اولوب سزك تسفيه وملامتكز بوطريقدن بنى اعاده ايده‌مز ديمكدر قال رحمه الله تعالى (وقوله (واذا البلابل افصحت بلغاتها ❊ فانف البلابل باحتساء بلابل) ومتجانس آخرك حشو مصراع اولده اولديغى ثعالبينك (واذا البلابل الخ) قولى كبيدر (بلابل) اول بلبلك جمعى اولوب طائر معروفدر لغاتدن مراد نغمتدر (انف) نفيدن امردر (بلابل) ثانى بلبالك جمعى اولوب حزن معناسنه‌در (بلابل) ثالث ضم ايله بلبله‌نك جمعى اولوب ذروننده باده اولان ابريقدر (احتساء) شرب معناسنه‌در مفهوم بيت بلبللر اجراى آهنك نغمات ايلدكلرى

ایام بهارده سنده تناول می خوشکوارایله حزن درونی نفی وازاله ایت دیمکدر وتمثیل ایله مقصود (بلابل)
اوله نسبتله (بلابل) ثالثه‌در واما بلابل ثانی‌یه نسبتله بلابل ثالث بیننده عند المصنف رد عجز
علی الصدر اولیوب لکن سکاکی لفظ آخرك حشو مصراع ثانیده اولمسنی دخی برقسم عد ایلمسیله
عندنده بودخی باب مذکوردندر نته‌کیم ذکری قریبا کذران ایتمشدر قال رحمه الله تعالی (وقوله
(فمشغوف بآیات المثانی * ومفتون برنات المثانی) ومجانس آخر مصراع اولك آخرنده اولسی
حریرینك قرق سکزنجی مقامه‌سنده محلات بصره‌دن قبیلهٔ بنی حرامه منسوب برمحله‌یی مدح وثناده
ایراد ایلدیکی قصیده‌نك بیت ثانیسی اولان (فمشغوف بآیات الخ) قولنده‌کی (مثانی) لفظلری
کبیدر (مشغوف) مفتون معناسنه‌در (آیات مثانی) دن مراد قرآن مبیندر جوهری دیمشدرکه
قرآن کریمدن مثانی ایکیوز آیتدن نقصان اولاندر وفاتحهٔ شریفه‌یه مثانی تسمیه‌سی هر رکعت
صلاتده تکرار اولندیغندندر وجمیع قرآن دخی آیت رحمتك آیت عذابه اقترانندن ایچون مثانی تسمیه
اولنور (رنات مثانی) برطاقی برطاقنه ضم اولنان اوتارمن امیرك نغمه‌لریدر واحدی مثنی اولوب
ثنی‌دن مفعلدر (رنات) جمع رنه‌در شارح مقامات (رنات) جمع رنه اولوب اصلی معادندن حلی
وغیریسنك صوتی اوله‌رق بعده توسعله مثانی ایله معبر اولان اوتار عودك اصواتنه اطلاق اولندیغنی
ایراد ایلمشدر (فا) تفصیل ایچون اولوب اهل بصره‌دن بعضیلری صالح و بعضیلری بونك مادوننده
اوله‌رق مصر جامع اولدیغنی بیاندر قال رحمه الله تعالی (وقوله (املتهم ثم تاملتهم * فلاح
لی ان لیس فیهم فلاح) متجانس اخر مصراع ثانینك صدرنده اولمسی قاضیٔ ارجانینك (املتهم الخ)
قولنده اولان (فلاح) لفظلری کبیدر ابتدا کی (فلاح لی) ظهرلی معناسنه وایکنجی (فلاح)
فوز ونجات معناسنده‌در قال رحمه الله تعالی (وقوله (ضرائب ابدعتها فی السماح * فلسنا نری لك
فیها ضریبا) واما لفظان متجانسینه ملحق اولدقلری وقتده احد لفظینك اخر بیتده وآخرینك
مصراع اولك صدرنده اولدیغی بحترینك (ضرائب ابدعتها الخ) قولنده اولان (ضرائب)
و(ضریبا) لفظلری کبیدر (ضرائب) ضریبه‌نك جمعی اولوب ضریبه برسجیه وطبیعتدرکه
برکیسه ایچون بطریق المثل ضرب اولنوب انك اوزرینه مطبوع ومجبول اوله و (ضریب) مثل
معناسنه‌در اصلی ضرب قداحده مثلدر (قداح) سهم قماردر اعدی بونلردن ایکیسی دخی اشتقاقده
اصل واحده راجعدر مفهوم بیت اوسجیه‌لرکه سن انی جود وسماحتده ابداع واظهار ایلدك
بزانلرده سنکیچون برمثل ونظیر کورنلردن اولمدق دیمك اولور قال رحمه الله تعالی (وقوله (اذا
المرء لم یخزن علیه لسانه * فلیس علی شیٔ سواه بخزان) وملحق آخر مصراع اولك حشونده
اولدیغی امرئ القیسك (اذا المرء لم یخزن الخ) قولنده اولان (لم یخزن) و(بخزان) لفظلری
کبیدر مفهوم بیت برانسان لسانی کندی نفسی اوزره خزن وکتم ایتمیوب ضرری کندی‌یه عائد
اولان شیدن لسانی حفظ ایتمزسه البته لسانی سائر کسه اوزرینه دخی خزن وکتم ایتمیوب کندی‌یه
زیانی اولمیان شیده اخرینی حفظ وحمایه ایتمیه‌جکی جهت اولوبتده‌در دیمك اولور اعدی (یخزن)
و(خزان) لفظلری اشتقاقك جمع ایلدیکی الفاظدن اولوب مأخذ اشتقاقلری خزندر قال رحمه الله
تعالی (وقوله (اواختصرتم من الاحسان زرتکم * والعذب یهجر للافراط فی الخصر) وبنه ملحقیندن
بریسی اخر بیتده واخری حشو مصراعده اولمسی ابو العلانك (اواختصرتم من الاحسان الخ)
قولنده اولان (اختصرتم) و(فی الخصر) لفظلری کبیدر (اختصار) معلوم اولوب (خصر)
فتحتین ایله برودت معناسنه‌در یعنی سزلردن مباعدت وعدم زیارتم کثرت انعامکزدن نشئت ایدوب
اکر احسانکزه اختصار ایتسه‌کز زیارتکزه دوام ایدردم زیرا ماء عذب وفرات نفسك اعظم
مشتهیاتندن ایکن افراط برودتندن ایچون ترك اولنور دیمکدر امدی بومثال دخی احد ملحقین اخر
بیتده وآخری مصراع اولك حشونده اولمقده مثال سابقك نظیری اولوب فقط بومثال قسم ثانیٔ
الحاقدن یعنی شبه اشتقاقك لفظینی جمع ایلدیکی قبیلدن ومثال سابق اشتقاقك جمع ایلدیکی

الحاقدندر قال رحمه الله تعالی (وقوله (فدع الوعید فما وعیدك ضائری * اطنین اجنحة
الذباب یضیر) وملحق آخر مصراع اولك اخرنده اولدیغنه مثال شاعرك (فدع الوعید الخ)
قولنده اولان (ضائر) و(یضیر) لفظلری کبیدر (ضائر) مضر و (یضیر) یضر معناسنه اولوب
اشتقاقك جمع ایتدیکی الفاظدندر مفهومی وعید وتخویفکی ترك ایت زیرا سنك وعیدك بکا مضر
دکلدر اجنحهٔ ذبابك طنین وآوازی کسه‌یه ضرر ایدرمی دیمك اولور قال رحمه الله تعالی (وقوله
(وقدکانت البیض القواضب فی الوغی * بواتر فهی الان من بعده بتر) وملحق آخر مصراع ثانینك
صدرنده اولمسی ابوتمامك حین استشهادنده محمد بن نهشل حقنده نظم ایتدیکی مرثیه‌سنده اولان
(ثوی فی الثری من کان یحیی به الوری * و یغمر صرف الدهر نائله الغمر * وقدکانت البیض الخ)
قولنده‌کی (یغمر) و(غمر) و(بواتر) و(بتر) لفظلری کبیدر (ثوی) اقام معناسنه اولوب
(یحیی) حیاتمندر (وری) مخلوق معناسنه‌در (یغمر) یستر و(نائل) عطا و(غمر) کثیر
معناسنه‌در (وغی) حربدر (بواتر) قواطع معناسنه‌در (بتر) ابترك جمعیدر مفهوم بیت برذات
مأوای ترابده اتخاذ مسکن ایتمش یعنی تراب قبر ایله متواری اولمشدرکه مخلوق انکله حیات بولوردی
وانك عطا واحسان موفوری نوایب دهری غمر وستر ایدردی ومیدان حربده سیوف قاطعه انك
حسن استعمالیله قطع ایدردی انك شهادتیله سیوف مذکوره‌یی انك کبی استعمال ایده‌جك قالمدی
دیمکدر امدی (یغمر) و(غمر) لفظلری اشتقاقك جمع ایتدیکی الفاظدندر وکذلك (بواتر) ایله
(بتر) دخی بویله‌در واما شبه اشتقاقك جمع ایلدیکی ملحقین متجانسدن مصنفك اهمال ایلدیکی امثلهٔ
ثلثه‌دن احد ملحقین اخر بیتده وآخری مصراع اول صدرنده وقوعنه مثال حریرینك قطیعه نام
یکرمی دردنجی مقامه‌سنده اولان (ولاح یلحی علی جری العنان الی * ملهی فسحقا له من لائح لاح)
قولنده واقع (لاح) و(لاح) لفظلری اولوب صدر بیتده اولان (یلوح) فعلندن ماضی وآخر
مصراع ثانیده اولان (لحاه) یعنی (لامه) قولندن اسم فاعلدر (لاح) ظهر معناسنه اولوب
ضمیر مستتر ماقبل بیتده اولان مشبه عائددر (یلحی) یلوم معناسنه‌در (جری العنان) ملاهیده سعی
وتعمقم دیمکدر (فسحقا) بعدا معناسنه اولوب (لائح لاحی) ظاهر لائم دیمکدر وملحق اخرك آخر
مصراع اولده وقوعنه مثال ینه حریرینك قریبا کذران ایدن (فمشغوف بآیات المثانی الخ) بیتی
مابعدنده واقع (ومضطلع بتلخیص المعانی * ومطلع الی تخلیص عانی) قولیدرکه اول عنی بعیدن
وثانی خضع وذل معناسنه عنا بعودندر و(مضطلع) اضطلع به قوی علی حمله معناسنه‌در (بتلخیص
معانی) کلام وکتابی تلخیص اختصار یدر (تخلیص عانی) فك اسیردر وملحق اخرك صدر مصراع
ثانیده وقوعی شاعر اخرك (لعمری لقد کان الثریا مکانه * ثراء فاضحی الان مثواه فی الثری) قولی اولوب
(ثراء) ثرودن واوی و(ثری) تراب معناسنه یائیدر (اضحی) صار و(مثواه) مسکنه معناسنه‌در
قال رحمه الله تعالی (ومنه السجع قیل هو تواطؤ الفاصلتین من النثر علی حرف واحد وهو معنی قول
السکاکی هو فی النثر کالقافیة فی الشعر) وضرب لفظیدن بریسی سجعدر (سجع) بعضا برفقره‌دن
کلمهٔ اخیرهٔ فقرهٔ اخرادن کلمهٔ اخیره‌یه موافقه اولمسی اعتباریله فقره‌نك نفس کلمهٔ اخیره‌سنه اطلاق اولنور
و بعضا کلمنینك حرف واحد اوزره توافقلری اوزرینه اطلاق اولنور مصنفك اشارت ایتدیکی اشبو
معنای ثانیدر یعنی بعضیلر سجع کلام نثردن فاصلتینك حرف واحد اوزره تواطؤ وتوافقلری اولدیغنی
اختیار ایتدیلر وسکاکینك نثرده سجع شعرده قافیه‌نك نظیریدر دیو قولنك معناسی دخی بودر لکن
مصنفك بوکلامی مورد بحثدر زیرا (قافیه) اطلاق اولنان شی یابر أسها اخر بیتده واقع اولان کلمه
و یاخود اوکلمه‌نك حرف اخیری و یاخود السنهٔ ثلثه اوزره میزان عروضی جامع اوله‌رق زبان ترکی اوزره
تألیف ایتدیکمز رساله‌ده وکتب سائره‌ده بیان اولنان تفصیل مذاهب اوزره بونلرك غیری اولوب
اواخر ابیاتدن کلمنینك حرف واحدده تواطؤلرینه قافیه اطلاق اولنمز وسکاکینك نثرده سجع شعرده
قوافی کبیدر دیمسندن مرادی اواخر فقراتده اوزرینه تواطؤ واقع اولان الفاظدرکه (فواصل)

تعبیر اولنور بوندن ایچون سکاکی کتابنده (وهی فی النثر کالقوافی فی الشعر) لفظ جمیله ذکر ایتمشدر
الحاصل سکاکی مصنف کبی لفظ اسجاع ایله معنای مصدری مراد ایتمامشدر بوصورتده مصنفك
(وهو معنی قول السکاکی) کلامنك معناسی کلام سکاکیدن مقصود اولان محصول معنابی افاده
اولوب یعنی قوافی اواخر ابیاتده اولان الفاظ متوافقه اولدیغی مثلاو اسجاع دخی اواخر فقرده
اولان الفاظ متوافقه در واواخر ابیاتده تقفیه الفاظك توافقی اولدیغی کبی کذلك اواخر فقرده
معنای مصدری اوزره سجع دخی توافق الفاظدر دیمك مفادنده اولور قال رحمه الله تعالی
(وهو ثلثة اضرب مطرف ان اختلفا فی الوزن نحو (ما لکم لا ترجون لله وقارا وقد خلقکم اطوارا)
والا فان کان ما فی احدی القرینتین او اکثره مثل ما یقابله من الاخری فی الوزن والتقفیة فترصیع نحو
(فهو یطبع الاسجاع بجواهر لفظه * و یقرع الاسماع بزواجر وعظه) (سجع) اوچ نوع
اوزره اولوب اکر فاصلتین وزنده مختلف اولورلر ایسه (سجع مطرف) تسمیه اولنور ﴿ مالکم لا ترجون
لله ﴾ الایه قول شریفی بونوعدن اولەرق (وقار) و (اطوار) لفظلری اواخر فقرتینده واقع
اولەرق وزنا مختلفلردر مفهوم شریفی مالکم لاتخافون لله عظمة وقد خلقکم مختلفین طورا وخلقة
دیمکدر واکر فاصلەلرده وزنا اختلاف اولمزسه بوده اکر فقرتینده اولان الفاظك جملەسی ویاخود
اکثریسی وزنده وتقفیەده یعنی حرف اخر اوزره توافقده مقابلنده اولان الفاظك مثلی اولورسه
(ترصیع) تسمیه اولنور نته کیم حریرینك صنعتنه نام برنجی مقامەسنده اولان (فهو یطبع
الاسجاع الخ) قولنده واقع اولمشدر زیرا قرینهٔ ثانیەده اولان یقرع اولده اولان یطبع لفظنه
واسماع اسجاعه وزواجر جواهره ولفظ وعظه وزن وقافیه جهتلرندن باجمعهم موافقلردر اما
اولده اولان (هو) لفظنك ثانیده مقابلی غیر موجوددر واکر فقرهٔ ثانیەده لفظ (اسماع) محلنده
(آذان) اتیان اولنوب (ویقرع الآذان) دینلسه یالکز بولفظلرده اختلاف وقوعیله اکثر الفاظده
توافقه مثال اولور قال رحمه الله تعالی (والا فمتواز نحو (فیها سرر مرفوعة واکواب موضوعة)
واکر احد قرینتینده اولان الفاظك نه جملەسی ونه اکثریسی قرینهٔ اخرادن مقابلنده اولان الفاظك
مثلی اولمزسه (سجع متوازی) تسمیه اولنور بوده قرینتینده اولان الفاظك جمیعیسی ویاخود
اکثریسی قرینهٔ اخراده اولان مقابلارینه مجموع وزن وقافیەده مخالف اولمریله اولور مثلا ﴿ فیها
سرر مرفوعة واکواب موضوعة ﴾ قول شریفنده (سرر واکواب) وزن وتقفیەده مختلفلردر
(سرر) سریرك واکواب ترکیده دخی مستعمل اولان کوبك جمعیدر حریرینك (الجأنی حکم دهر
قاسط * الی ان انتجع ارض واسط) قولی دخی بونوعدن اولوب یالکز لفظهٔ اخیرەلری اولان قاسط
وواسطده اتفاق ایدوب قصوری مختلفدر ویاخود یالکز وزنده مختلف اولورلر مثلا ﴿ والمرسلات
عرفا فالعاصفات عصفا ﴾ قول شریفنده (مرسلات) و (عاصفات) تا قافیەسنده اولوب تقفیەده
متفق ووزنا مختلفلردر ویاخود یالکز تقفیەده مختلف اولورلر مثلا (حصل الناطق والصامت *
وهلك الحاسد والشامت) قولنده (حصل) ایله (هلك) و (الناطق) ایله (الحاسد) وزنا متفق
اولوب فقط قافیەلری مختلفدر و یاخود قرینتیندن برنده اولان الفاظك قرینهٔ اخراده مقابلی اولمز
نته کیم ﴿ انا اعطیناك الکوثر فصل لربك وانحر ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر زیرا مقابله ایله
مراد قرینتینده اولان کلماتك عددده وموصوف وصفت وفعل وفاعل ومعطوف اولمق کبی نمط
واحدده اتحادلری اولوب ایمدی ﴿ انا اعطیناك الکوثر ﴾ قول شریفی صاحبینی ایله بومنوال اوزره
دکلدر ابن اثیر دیمشدر که (سجع) درت شرطه محتاج اولوب بریسی مفردات الفاظی اختیار یعنی
حصول سجع ایچون کلمات ثقیله ایرادندن احترازدر که تنافر لازم کلیه وثانی اختیار تالیفدر که ترتیب
الفاظ ترتیب معانی اوزره اولوب حتاکه اخلال نظم ایله تعقید لازم کلیه وثالث لفظ معنایه تابع
اولوب معنی لفظه تابع اولمامسیدر یعنی ذهنده معانی وجه حسن اوزره ترتیب اولنوب بعده بوندن
حسنة الترتیب اولان الفاظ ایله تعبیر اولنمسیدر یوحسه الفاظ ترتیب حسن ایله ترتیب اولنەرق معنایه

اعتبار اولنمامسی جائز دکلدر ورابع فقرتیندن هر بریسی فقرهٔ اخراده اولان معنانك غیری برمعنایه
دلالت ایتمسیدر والا تطویل اولور نته کیم صابینك (الحمد لله الذی لایدرکه الاعین بلحاظها *
ولا یحده الالسن بالفاظها * ولا یخلقه العصور بمرورها * ولا یهرمه الدهور بکرورها * والصلوة
علی من لم یر للکفر اثرا الا طمسه ومحاه * ولا رسما الا ازاله وعفاه) قولنده واقع اولمشدر زیرا
مرور عصور وکرور دهور بینده ومحو اثر واعفاء رسم میانده فرق اولمیوب بلا معانی زائده تطویل
کلامدن عبارتدر قال رحمه الله تعالی (قیل واحسن السجع ماتساوت قرائنه نحو (فی سدر مخضود
وطلح منضود وظل ممدود) ثم ماطالت قرینة الثانیة نحو (والنجم اذا هوی ماضل صاحبکم وماغوی)
او الثالثة نحو (خذوه فغلوه ثم الجحیم صلوه) ولایحسن ان تؤتی قرینة اقصر منها کثیرا) دینلمشدر که
احسن سجع قرائنی متساویه اولاندر نته کیم ﴿ فی سدر مخضود وطلح منضود ﴾ قول شریفنده
هر فقره ایکی قرینه اوزره مبنیدر واکر قرائنی متساویه اولمزسه درجهٔ ثانیەده احسن اولان قرینهٔ
ثانیەسی طویله اولاندر مثلا ﴿ والنجم اذا هوی ماضل صاحبکم وما غوی ﴾ نظم جلیلنده فقرهٔ
اولی ایکی وفقرهٔ ثانیه اوچ لفظ اوزرینه بنا اولنمشدر ویاخود قرینهٔ ثالثه طویله اولمسیدر ﴿ خذوه
فغلوه ثم الجحیم صلوه ﴾ خذوه فغلوه قرینەلرندن طویلەدر و برقرینه اتیان اولندقدنصکره اندن
قصر کثیر ایله اقصر اولان برقرینه اتیانی غیر مستحسندر مصنفك مفهوم کلامی بوندن عبارت
اولوب بو بحثك معرض تفصیلنده شارح مرحوم ابن اثیردن روایت ایتمشدر که (سجع) اقسام
ثلثەیه منقسم اولوب اول ایکی فصلك متساوی اولمسیدر نته کیم نظم جلیلده ﴿ فاما الیتیم فلا تقهر
واما السائل فلا تنهر ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر تعبیر ترکی اوزره غضوب وعجول وعنود وجهول
برکسه در دینلسه بوقبیلدن اولور قسم ثانی فصلیندن ثانی اولدن اطول اولمسیدر لکن اعتدالدن
اخراجه باعث اولەجق مرتبەده طول کثیر ایله اطول اولمامسی مشروطدر نظم جلیلده ﴿ وقالوا
اتخذ الرحمن ولدا لقد جئتم شیئا ادا تکاد السموات یتفطرن منه وتنشق الارض وتخر الجبال هدا ﴾
قول شریفی بوقبیلدن اولوب قرآن مبینده نظیری غیر موجوددر لسانمزده چکیدهٔ یراعهٔ کتاب اولان
(کرنامهٔ سامیلری راحه پیرای تفخیم ومال منیف متضمن التلطیف رهین اذعان چاکر صدقوسیم اولدی)
عبارەسی دخی بوونیرەده جاریدر واوچ فقره اوزرینه بنا اولنانلر بوقسمدن مستثنا اولوب بعضیلری
برنجی وایکنجی فقرەلرك الفاظی متساویه اولەرق کلوب بعده فقرهٔ ثالثه بونلردن برمقدار طویل اولەرق
اتیان اولنور وفقرهٔ ثالثەنك اولکیلر ایله تساویسی دخی جائز اولوب مرور ایدن ﴿ واصحاب الیمین
ما اصحاب الیمین فی سدر مخضود وطلح منضود وظل ممدود ﴾ نظم مبینی بواسلوبدەدر واکر بونده
فقرهٔ ثالثه بش و یاخود التی لفظ اولمق لازم کلسه حسندر منشأت ترکیەده (دعواتی خلوص فؤاد
صدق اعتیاد ایله مرفوع اجابتخانهٔ خدای بی انداد قلندی) دینلسه بوقبیلدن اولور قسم ثالث
فصل اخر اولدن اقصر اولمسیدر لکن بوقسمی ابن اثیر عیب فاحش عد ایلیوب فصل اولده سمع فقرەنك
طولی سببیله امد وغایتی استیفا وعنان اصغایی ارخا ایتمسیله ثانیهٔ قصیره کلدیکی کبی بومنزلی
بولەمیوب انتهاء غایتی مراد ایدن شخصك فسحت میدان بولەمامسیله عند غایتده سورچوب لغزیده
اولمسنه شبیه اولور دیمشدر اشبو اقسام ثلثهٔ سجعی بیاندنصکره دیمشدر که سجع طول وقصر جهتیله
دخی ایکییه منقسم اولوب احسن سجع قصیردر زیرا سمع سامعه فواصل مسجوعەنك قربیله برابر
مسلکیجه دخی اوعر واصلبدر شویله که معنی الفاظ قلیله ایله اصاغه اولندیغی صورتده سجعك توافق
ومواطئەسی صعب وعسیر اولور واحسن قصیر ایکی لفظ اوزره اولاندر واوچدن اونه قدر اولنلر دخی
اشبو قسم قصیردن اولوب بوندن زیادەسی قسم طویلدندر واشبو قسم طویلدن اونبردن اون ایکییه
قدر اولنلری قصیره قریب اعتبار اولنمشدر واکثر طویل اون بش لفظدن مؤلف اولاندر نته کیم
﴿ واذا اذقنا الانسان منا رحمة ثم نزعناها منه انه لیؤس کفور ولئن اذقناه نعماء بعد ضراء مسته
لیقولن ذهب السیأت عنی انه لفرح فخور ﴾ قول شریفنده قرینهٔ اولی اونبر وثانیه اون اوچ

واقع اولمشدر قال رحمه الله تعالى (والاسجاع مبنية على سكون الاعجاز كقولهم (ما ابعد مافات
وما اقرب ماهو آت) واسجاع سكون اعجاز اوزرینه یعنی فواصل قرینه نك سكون اواخری اوزره
مبنیه در زیرا سجعدن غرض فواصلك بینی مزاوجه در وبوده هر برصورتده تمام اولمیوب انجق
وقف وسكون اوزره بنا ایله اولور نته كیم (ما ابعد مافات الخ) قوللرنده واقع اولمشدر زیرا حركه
اعتبار اولنسه (فات) ده تا مفتوح و(آت) لفظنده مكسور منون اولمسیله سجع فوت اولور بوایسه
قوافیده جائز اولمیوب وتزاوج فواصل غرضنه وافی اولەمز وفصحا ازدواج ایچون كلمەلری اوضاعندن
اخراج ایدرك (آتیك بالغدایا والعشایا) دیرلر حالبوكه وضعی (بالغدوات) در و(هنأنی الطعام
ومرأنی) دیرلر حالبوكه وضعی (امرأنی) در و(آخذ ماقدم وحدث) دیرلر حالبوكه وضعی
ضم دال ایله اولمیوب فتح ایله (حدث) در ایمدی بونلر منافیٔ لغت اولان شیلر اولمسیله برابر مجرد
ازدواج ایچون ارتكاب اولندیغنی مشاهده ایتدیكك كبی اسجاعده سكون اواخر خلاف وضع اولمدیغی
حالده بونی اعتبار ایچون حق فصحاده ظن اولنەجق برمحل قالمز قال رحمه الله تعالى (قیل ولا یقال
فی القرآن اسجاع بل یقال فواصل) دینلمشدركه قرآنده ادبًا رعایةً اسجاع تعبیر اولنمز زیرا
(سجع) حمام وامثالنك هدیریدر بلكه فواصل دینلور وبوكلام (سجع) فقرەدن كلمهٔ اخیره
اولدیغنی اشعار ایدر زیرا فواصل انجق فقرەنك آخر كلمەسنه دینلور قال رحمه الله تعالى (وقیل
السجع غیر مختص بالنثر ومثاله من النظم قول ابی تمام (تجلی به رشدی واثرت به یدی * وفاض به ثمدی
واوری به زندی) وبعضیلر دیمشدركه سجع نثره مختص اولمیوب بلكه نظمده دخی جریان ایدر
ونظمدن مثالی ابی تمامك (تجلی به رشدی الخ) قولیدر (تجلی) كشف وظهر معناسنەدر (اثرت به
یدی) صارت یدی ذا ثروت وغناء دیمكدر (ثمد) كسر ثا ایله ماء قلیل اولوب اصلی نفس ماء اولەرق
مراد تزاید مال قلیلیدر (زند) چاقمقدر طاشنه (زنده) دینور معنی (صار ذا وری) دیمكدر
(وری) نار معناسنەدر وزندك ذونار اولمسی مطلوبه ظفردن عبارتدر و(به) ضمائری بیت
سابقده ذكر اولنان نصره راجعدر وبیت سابق (ساجد نصرا اما حیث وانتی * لاعلم ان قدجل
نصر من الحمد) قولیدر مفهومی ممدوحی اولان نصرك ادای فریضهٔ حمد وشكر ایتدیكی قابل اولەجق
درجەدن عالی بولندیغی معلومی اولدیغی حالده وقت حیاتنی وظائف حمد وثنایه حصر ایلدیكی وانك
فیض احساناتیله رشادی ظاهر واموالی وافر وقلت وفقر وضرورتی غنا وثروته متبدل وزندی
بعد الصلوح واری اولەرق مطالبی حیز حصوله موصول اولدیغی بیاندر قال رحمه الله تعالى
(ومن السجع على هذا القول مایسمى التشطیر وهو جعل كل من شطری البیت سجعة مخالفة لاختها)
وسجع نثره مختص اولمدیغی قوله كوره (تشطیر) تسمیه اولنان شی دخی سجعدندر (تشطیر) بیتك
شطریندن هربریسنی شطر اخرده اولان سجعەیه مخالفه اولەرق برسجعه قلمقدر یعنی هر برمصراعده
بشقه بشقه سجع ایراد ایتمكدر (سجعه) قولی لایق اولان مصدریت اوزره نصب اولنمقدر بوصورتده
معنی بیتك شطریندن هر بریسی شطر اخرده اولان سجعەیه مخالف سجعه ایله مسجوع قلنمسی
دیمك اولور یوخسه جعل ایچون مفعول ثانی اولەمز زیرا شطر سجع دكلدر و(تسمیة الكل باسم
جزئه) قبیلندن اولەرق فقرتین سجعتیندن كلیسنه سجع تسمیه اولنمسی دخی جائز اولور ایمدی
حریرینك برنجی مقامهٔ صنعانیەسنده اولان (لما اقتعدت غارب الاغتراب * وانأتنی المتربة عن الاتراب)
قولی برسجعه و(طوحت بی طوایح الزمن الى صنعاء الیمن) قولی سجعهٔ اخرادر هر برشیئك غاربی
اعلاسیدر و(اقتعد) اتخذ قعدة دیمكدر و(غارب) كاهل معناسنەدركه ظهر دابه نك مقدمیدر
بوكلامی اغتراب ایچون استعاره ایتمشدر (اغتراب) وطندن تغربدر (انأتنی) ابعدتنی معناسنەدر
(متربه) فقردر زیرا فقر صاحبنی ترابه الصاق ایدر (اتراب) كسر ایله تربك جمعی اولوب (ترب)
رجل برابرنده نشأت ایلدیكی لدەسیدر (طوحت بی) رمت بی دیمكدر (طوایح زمن) زمانك حوادث
وخطوبی اولوب طوایح على غیر القیاس جمع مطیحه در (صنعاء یمن) یمنده مشهور بربلده در

قال رحمه الله تعالى (كقوله (تدبیر معتصم بالله منتقم * لله مرتغب فی الله مرتقب) نته كیم تشطیر
ابو تمامك معتصم بالله حقنده حین فتح عموریەده نظم ایلدیكی مدیحەسنده اولان (تدبیر معتصم الخ)
قولنده واقع اولمشدر (مرتغب فی الله) رضوان الهی یه وسیلهٔ تقرب اولان شیئه راغب دیمكدر
(مرتقب) منتظر ثواب ویاخود خائف عقاب دیمكدر ایمدی شطر اول برسجعه اولوب میم اوزره
مبنیه در وثانی با اوزره بنا اولنمش سجعهٔ اخرادر (تدبیر) قولی مبتدا اولوب خبری بیت ثالثدەدر
وبیت ثالث (لم یرم قوما ولم ینهد الى بلد * الا تقدمه جیش من الرعب) قولیدر (لم یرم) لم یقصد
معناسنەدر و(لم ینهد) لم ینهض دیمكدر (رعب) خوفدر مفهوم بیتین رضاء باری ایچون
غزو وجهاد ایدرك دشمن دیندن منتقم ورضوان الهی یه مقرب اولان مساعیٔ ممدوحه یه راغب
واجر وثوابه مترقب اولان معتصم باللهك اثر تدبیریدركه برقومی قصد ایتدی وبرجانبه نهضت
وعزیمت ایلدی الا انی رعبدن برجیش تقدم ایلدی یعنی قنغی جانبه توجه ایلسه هنوز وارمقسزین
قلوب اهالی بی خوف وخشیت استیلا ایدردی دیمك اولور وسجع نظمده جریان ایتدیكی قوله كوره
(تصریع) دخی سجعدندر (تصریع) بیتك عروضی قافیهٔ ضربه موافق اولمسیدر (عروض)
بیتدن مصراع اولك و(ضرب) مصراع ثانینك آخریدر ابن اثیر دیمشدركه (تصریع) یدی
مرتبەیه منقسم اولوب مرتبهٔ اولی هر برمصراع بنفسه مستقل اولوب كندوسندن معنی فهم اولنور
وبوكا (تصریع كامل) تسمیه اولنور امرئ القیسك (افاطم مهلا بعض هذا التدلل * وان كنت
قد ازمعت هجری فاجملی) قولی بوقبیلدندر (همزه) حرف ندا و(فاطم) فاطمەدن مرخم و(مهلا)
مصدریت اوزره منصوب اولوب (یافاطمه امهلی مهلا بعض هذا التدلل) دیمكدر (تدلل) غنج
یعنی ناز معناسنەدر (ازماع) قصد وبرشی اوزرینه نفسی توطیندر (اجملی) افعل فعلا جمیلا دیمكدر
حاصلی مصراع اولدن مراد ناز ودلالدن برمقدار فراغتنی تمنی ومصراع ثانیدن مقصود كندوسندن
هجر ومفارقته توطین نفس ایله قصد وعزیمتی تقدیرده هجرده معاملهٔ جمیله ومشفقه استدعاسی اولوب
مصراعیندن هربری كندیلرندن مقصود اولان معنایی مفید اولەرق یكدیگرینه توقفدن مستغنیدر
ابیات تركیەده ندیم مرحومك (حەدن كچمش نزاكت یال وبال اولمش سكا * می سوزلمش شیشەدن
رخسار آل اولمش سكا) بیتی دخی بواسلوبدەدر مرتبهٔ ثانیه مصراع اولی ثانی یه محتاج اولمیوب
لكن ثانی اوله مرتبط اولەرق اتیان اولنمسیدر نته كیم شاعر مرقومك (قفانبك من ذكری حبیب
ومنزل * بسقط اللوى بین الدخول فحومل) قولنده واقع اولمشدر زیرا مصراع اولدن مراد
مهجور جمال ووصالی اولدیغی یار ودور اولدیغی منزل ودیاری ذكری حینده توقفله بكاده كندوسنه
اسعاد واعانەلرینی صاحبیندن طلب اولوب بومعنایی افادەده مصراع ثانی یه احتیاج وتوقفدن
مستغنیدر ومعنای ثانی مصراع اول مذكورده اولان منزل ویاخود حبیب ویاخود بكالك محلی
دخول وحومل نام ایكی محل میاننده واقع منقطع رمل معوج اولدیغی تعیین اولمسیله مصراع اوله
مرتبطدر اشعار تركیەده (هم یاقار پروانه سین هم سوز دل اظهار ایدر * مقتضای مشرب شمع شب
آرا بویله در) بیتی دخی بواسلوبدەدر مرتبهٔ ثالثه مصراعین برحیثیتده اولمقدركه هر برلرینك
موضع اخرده وضعی صحیح اوله نته كیم ابن حجاج بغدادینك (من شروط الصبوح والمهرجان *
خفة الشرب مع خلو المكان) قولنده واقع اولمشدر (مهرجان) نوروزك مقابلی اولوب كوز فصلنك
ابتداسی ونیر اعظمك میزانه تحویلی زماندر فرس جاهلیتده ایكی عید عظیم اولوب بری روز نوروز
ودیگری روز مهرجان بوردر (صبوح) وقت صباحده ایچیلان بادهٔ فرحفزادر اشعار تركیەده (تقریر
ایدەمم درد درونم المم وار * اللهی سورسن بنی سویلتمه غمم وار) بیتی دخی بوطرزده اولوب
مصراعیندن قنغیسی تقدیم اولنسه وضع صحیحی تغییر ایتمز لكن مثلا (جمال یاری كوردكجه چشم
عاشق دیسه یاهو * صاقین طعن ایله صوفی ضمیر اللهه راجعدر) بیتنده مصراعلرك تغییر محلی وضع
صحیحندن اخراج ایدەجكی مستغنیٔ بیاندر مرتبهٔ رابعه اولك فهم معناسی انجق مصراع ثانی ایله

حاصل اولاندر و بوکا (تصریع ناقص) تسمیه ایدرلر ابوالطیبك (مغانی الشعب طیبا فی المغانی *
بمنزلة الربیع من الزمان) قولی کبی (مغانی) منازل و (شعب) میاه وشجری کثیر اولان برموضعدر
یعنی منازل شعب منازل سائره‌یه نسبت طیب وفضل جهتندن ازمنهٔ سائره‌یه نسبتله زمان ربیع کبیدر
دیمك اولور (شعب) بوان جنان دنیادن عد اولنان ممالك اربعه‌نك بریسیدر اشعار ترکیه‌دن (چکن
شراب نشاطی جهانده برکره * خماری جام فلك سرنکون اولنجه چکر) بیتی بونوعدندر ومرتبهٔ
خامس مصراعینده تصریع لفظ واحد ایله اولاندر و بوکا (تصریع مکرر) تسمیه ایدرلر بوده
ایکی ضرب اولوب زیرا لفظ یا مصراعینده متحدة المعنی اولور و بونك درجه‌سی ازلدر نته کیم عبید
بن الابرصك (فکل ذی غیبة یؤب * وغائب الموت لایؤب) قولنده واقع اولمشدر (اوب) رجوع
معناسنه‌در ویاخود مصراعینده متحدة المعنی اولمز و بوده مجاز اولمسیله اولور نته کیم ابوتمامك
(فتی کان شربا للعفاة ومرتعا * فاصبح للهندیة البیض مرتعا) قولنده واقع اولمشدر (فتی) هوفتی
تقدیرنده‌در (شرب) کسرایله صودن حظ ونصیبدر (عفات) جمع عافی اولوب طالب معروف
یعنی فقراء سائلوندر (مرتع) مرعی معناسنه‌در (رتعت الماشیة) دیرلر استدیکنی رعی ایتدی دیمکدر
(هندیهٔ بیض) سیوف هندیه اولوب موتدن کنایه‌در مرتع ثانی محل موت اولمقدن مجازدر یعنی
ممدوح مساکین وفقرانك مرعای عطا ومکارمی ایکن نصیب موت اولدی دیمکدر سادس مصراع
اول مصراع ثانینك اولنده ذکر اولنان برصفت اوزرینه معلق اولمسیدر و بوکا (تعلیق) تسمیه
ایدرلر نته کیم امرئ القیسك (الا ایها اللیل الطویل الا انجلی * بصبح وما الاصباح منك بامثل)
قولنده واقع اولمشدر زیرا مصراع اول صبحه تعلیق اولنمشدر و بوصورت جدا وقطعا معیبدر
ترکی اوله‌رق (المده اولمه اوخورشید ایدرسنی ایصال * وصاله عاقبت ای شبنم سرشك لال) بیتی
دخی بونوعدندر سابع بیتده اولان تصریع قافیه‌یه مخالف اولمسیدر و بوکا (تصریع مشطور)
تسمیه ایدرلر نته کیم ابونواسك (اقلنی قدندمت من الذنوب * وبالاقرار عذت من جحود) قولنده
واقع اولمشدر (اقلنی) بنی عفو ایت دیمکدر (عذت) رجعت معناسنه‌در (جحود) انکاردر
مفهوم بیت ذنوبمه ندامت واعتراف قصور واسائتله صورت انکاردن رجعت ایتدم وندامت اسائت
واعتراف قصور وسیلهٔ عفو اولمسیله عفو وصفح ایله معامله بیور دیمکدر اعدی شاعر با ایله
تصریع ایدوب بعده دال ایله تقفیه ایتمشدر لکن اشبو تصریع سابع ما نحن فیه‌مزدن خارجدر
قال رحمه الله تعالی (ومنه الموازنة وهی تساوی الفاصلتین فی الوزن دون التقفیة نحو (ونمارق
مصفوفة وزرابی مبثوثة) وضرب لفظیدن بریسی موازنه‌در بوده فاصلتینك یعنی فقرتین ویاخود
مصراعیندن کلمتین اخیرتینك وزنده متساوی اولوب تقفیه‌ده متساوی اولمامسیدر ﴿ونمارق مصفوفة
الآیه﴾ قول شریفنده (مصفوفه) و (مبثوثه) قوللری وزنده متساوی اولوب قافیه‌لری غیر
متوافقدر زیرا اولده قافیه فا وثانیده ثا اولوب علم قوافیده بیان اولندیغی اوزره تاء تأنیث معتبر
دکلدر (نمارق) ضم وفتح ایله نمرقه‌نك جمعی اولوب وسادهٔ صغیره‌در (زرابی) زربیه‌نك جمعی
اولوب بساط عریض وفاخر معناسنه‌در (مبثوثه) مبسوط در وشاعرك (هو الشمس قدرا والملوك
كواكب * هو البحر جودا والكرام جداول) بیتی دخی بوقبیلدندر مصنفك (دون التقفیه)
قولندن ظاهر اولان موازنه‌ده البته فاصلتانك تقفیه‌ده عدم تساویلرینك وجوبیدر بوتقدیرده موازنه ایله
سجع بیننده تباین اولور ومراد مصنف وزنده تساوی شرط اولوب فقط تقفیه‌ده تساوی شرط
اولمدیغنی افاده‌یه دخی محتمل اوله‌رق بوصورتده موازنه ایله سجع بیننده عموم وخصوص من وجه اولور
زیرا ﴿سرر مرفوعة واکواب موضوعة﴾ قولنده تصادف ایدوب ﴿ونمارق مصفوفة وزرابی
مبثوثة﴾ امثالنده موازنه‌نك صدقی وسجعك عدم صدقیله و ﴿ومالکم لا ترجون لله وقارا
وقدخلقکم اطوارا﴾ امثالنده سجعك صدقی وموازنه‌نك عدم صدقیله تفارق ایدرلر واما ابن اثیرك
مثل سائرده موازنه نثرده فواصلك وشعرده صدر وعجز بیتك یالکز وزنده تساویسی اولوب سجعده

اولدیغی کبی حرفده دخی تساویسی شرط دکلدر بوصورتده هر برسجع موازنه اولوب هر برموازنه
سجع دکلدر دیمسی سجعده فاصلتینك تساویلرینی شرط ایدوب موازنه‌ده فاصلتینك شدید وقریب
لفظلری کبی حرف اخیرده تساویلرینك عدم اشتراطنه مبنیدر قال رحمه الله تعالی (فان کان
مافی احدی القرینتین مثل مایقابله من الاخری فی الوزن خص باسم المماثلة) اعدی فاصلتین یالکز وزنده
متساوی اوله‌رق قافیه‌ده مساوی اولمدیغی صورتده اکراحد قرینتینده اولان الفاظك کلیسی ویاخود
اکثریسی وزنده قرینهٔ اخراده مقابلی اولان الفاظك مثلی اولورسه موازنه‌دن بونوع اسم (مماثله) یه
خاص اولور بوصورتده موازنه‌دن مماثله سجعدن ترصیع منزله‌سنده‌در وچونکه بعض اهل بدیعك
کلامی ذکر اولنان تفسیر مماثله ایله مفسر اولان موازنه شعره خاص اولدیغی مشعر اولمسیله مصنف
مماثله‌نك نظم ونثردن جمله‌سنده جاری اولوب نظمه خاص اولمدیغنه تنبیه ایچون بشقه بشقه ایکی مثال
ایراد ایلمشدر و بوندن بعضیلرك مصنفك (وهی تساوی الفاصلتین) قولنه نظرا وهم ایتدکاری
وجهله نثره دخی عدم اختصاص معلوم اولمشدر قال رحمه الله تعالی (نحو (وآتیناهما الکتاب
المستبین وهدیناهما الصراط المستقیم) وقوله (مها الوحش الا ان هاتا اوانس * قنا الخط الا ان تلك
ذوابل) مماثله ایچون نثردن مثال ﴿وآتیناهما الآیة﴾ نظم جلیلیدر (هما) ضمیری حضرت موسی
وهارون علیهما السلام راجعدر ونظمدن مثال ابوتمامك (مها الوحش الخ) قولیدر (مها
الوحش) بقر وحشی معناسنه‌در (قنا) رمحدر (خط) یمامه‌ده برموضعك اسمی اولوب رماح
موضع مذکوره نسبت اولنور یعنی نساء ممدوحه بقر وحشیدر یعنی حسن عیونده آهویه شبیهدر
لکن انلر سنکله وسنك حدیثکله مؤانسه ایدرلر بقر وحشی ایسه نوافردر وانلر استواء قامتده رماح
خط کبیدرلر لکن رماح زوابل ویوابس اولوب نساء ممدوحه ایسه نواضر وطری اولوب انلر ده
ذبول ویبوست یوقدر وظاهر اولان اشبو نظم جلیل وبیت ابوتمام احد قرینتینده اولان اکثر الفاظك
قرینهٔ اخرادن اولان مقابلارینك مثلی اولدیغنه مثال اولوب الفاظدن جمیعسنك مماثلته مثال دکللردر
زیرا (آتیناهما) و (هدیناهما) لفظلرنده وکذلك (هاتا) و (تلك) کلمه‌لرنده تماثل وزن متحقق
دکلدر وفاصلتین اولان (مستقیم) و (مستبین) و (زوابل) و (اوانس) وزنده متساوی اولوب
قافیه‌ده مخالف اولدقلری مستغنیٔ بیاندر والفاظ قرینتیندن جمیعسنك تماثلنه مثال بحترینك (فاحجم
لما لم یجد فیك مطمعا * واقدم لما لم یجد عنك مهربا) قولیدر بوبیت بحترینك فتح بن خاقان حقنده
اسد ایله اولان مبارزه‌سنی مدح ایچون نظم ایتدیکی قصیده‌سندندر (احجم) و (اقدم) ضمیرلری
اسده راجع اولوب (احجام) اعراض معناسنه‌در یعنی اسد سنده مطمع بولمیوب یعنی افتراس واکله
ظفریاب اوله‌میه‌جغنی فهم ایتمسیله اعراض وتأخر ایتدی وفراره میدان بوله‌میوب یدکدن خلاصه
چاره یاب اولمامسیله حفظ وحمایه‌کی درك ایله صوب حمایتکه اقدام ودخالت ایلدی دیمکدر بیت
مذکورده (مطمعا) و (مهربا) فاصله‌لری وزنا متساوی وقافیه‌لری مخالف اولدیغی حالده مصراع
اولده اولان الفاظك جمله‌سی مصراع ثانیده اولان مقابلارینك جمله‌سنه مماثلدر قال رحمه الله تعالی
(ومنه القلب) ضرب تحسین لفظیدن بریسی قلبدر بوده کلام برحیثیتده اولمقدر که قلب ایدرك حرف
اخیردن بدأ ایله اولنه دکین قرائت اولنسه بعینه اوکلام حاصل اولور بوده بعضا نظمده و بعضا
نثرده واقع اولور اما نظمده بعضا برحیثیتده اولورکه مصراعیندن هر بریسی آخر ایچون قلب اولور
شاعرك (ارانا الاله * هلالا انارا) قولی بوقبیلدن اولوب مصراع ثانینك حرف اخیرندن بدأ ایله
قرائت اولنسه مصراع اولك ومصراع اول ثانینك عینی ظهور ایدر (ارانا) ده ضمیر متکلم
مفعول اول و (الاله) فاعل و (هلالا) مفعول ثانی و (انارا) صفت هلالدر وبعضا بویله
اولمیوب بلکه مجموع بیت مجموعی ایچون قلب اولور قال رحمه الله تعالی (کقوله (مودته تدوم
لکل هول * وهل کل مودته تدوم) وفی التزیل (کل فی فلك) و (ربك فکبر) نته کیم قاضی ارجانینك
(مودته تدوم الخ) قولنده واقع اولمشدر و (هل مودته) استفهام انکاری اولوب (لاتدوم مودة

کل احد) دیمکدر امدی مصراع ثانینك حرف اخیری اولان میمدن بدأ ایله قرائت اولنسه مصراع اولك اخرنده اولان لامك اضافه سیله برابر مصراع اولك عینی ومصراع اولك ماقبل آخرنده اولان واودن بدأ ایله قرائت اولنسه مصراع ثانینك طبقی حاصل اولور واما نثرده نظم جلیلده ﴿ کل فی فلك ﴾ و ﴿ ربك فکبر ﴾ قول شریفلری دخی بو وجهله در و بو بابده حرف مشدد حکم مخففده اولوب معتبر اولان حروف مکتوبه در قال رحمه الله تعالی (ومنه التشریع وهو بناء البیت علی قافیتین یصح المعنی عند الوقوف علی کل منهما کقوله (یاخاطب الدنیا الدنیة انها * شرك الردی وقرارة الاکدار) وضرب تحسین لفظیدن بریسی تشریعدر (توشیح) و (ذوالقافیتین) دخی تسمیه اولنور بیتی ایکی قافیه اوزرینه برصورتده بنا ایتمکدرکه قافیتیندن قنغیسی اوزره وقف اولنسه معنی صحیح اوله لکن مصنف ایچون وزنك صحتی اوزره دخی تعرض اولنه رق (یصح الوزن والمعنی عند الوقوف علی کل منهما) دیملك لازم ایدی زیرا تشریعده قافیتیندن قنغیسی اوزره وقف ایدلسه شعر مستقیم اولمق واجبدر چونکه تشریعی شاعر ذا القافیتین اولان قصیده نك ابیاتنی بحرین و یاخود بحر واحددن ضربین اوزره بنا ایدوب قافیتیندن قنغیسی اوزره وقف اولنسه شعر مستقیم اولمسیله تفسیر ایتمشلردر مثلا حریرینك یکرمی اوچنجی مقامه سنده اولان قصیده سنده کی (یاخاطب الدنیا الخ) قولنده واقع اولمشدر مابعد بیت (دار متی ما اضحکت فی یومها * ابکت غدا بعدا لها من دار * واذا اظل سحابها لم ینتقع * منه صدی لجهامه الغرار * غاراتها ماتنقضی واسیرها * لایفتدی بجلائل الاخطار) قولی اولوب بو وجهله سرایا ذوالقافیتین اوله رق اون بیتی جامع بر قصیده در (خاطب) خطب المرأة یعنی مرأه یی طلب واستنکاح معناسنه اولان خطبه دندر معنی (یاطالب الدنیا) دیمکدر (دنیه) خبیثه معناسنه در (شرك الردی) حبالة الهلاك معناسنه درکه دام هلاك دیمکدر (قرارة الاکدار) مقر الکدورات معناسنه در (بعدا لها) دنیا علیهنه دعادر (من دار) قولی (لها) ضمیرینی بیاندر (لم ینتقع) لم یرتو معناسنه (ارتوا) قانمقدر (صدی) عطش معناسنه در (جهام) یغمورسز سحابدر (غرار) تشدید ایله کندیده اولمیان شی ایله خلقی مغرور ایدن نسنه در (غاراتها) مصائبها دیمکدر (اسیرها) مملوکها معناسنه اولوب مراد دنیایه تشبث وطمع ایدن کسنه در (لایفتدی) لاینفك من حبالها معناسنه درکه شبکه سندن خلاص اولنمز دیمکدر (جلائل) عظائم معناسنه در (اخطار) جمع خطر اولوب قدر وشرف معناسنه در و خطر اشراف علی الهلاك معناسنه ده کاور مفهوم ابیات ای زخارف دنیای دنیه یه دل بوده اولان غافل بویله بر عجوزهٔ مکاره یه فریفته اوله که بو عالم نظر عبرتله تماشا اولونسه بر دام هلاك ومحمات وغدیر احزان وکدورات اولان دار ناپایدار درکه عرض شاهد آمال ایله مظهر ابتسام حال ایلدیکی ابناسنی علی الفور تعقیب نوائبله مستغرق اشك احزان ایلر وزیر سحاب اقبالده استظلال ایله مظهر مال ونوالی اولانلر سحاب بی آب اغترار اولدیغی جهتله ازالهٔ عطش ایده میه رك تعاقب زوال ایله ادراك خیبت وخسران ایدر و بردار اکداردرکه نوائب وشدائدی منقضی ومنقطع اولمیوب دائما سحائب مصائبی مدرار اولمقده وسرپنجهٔ میل وطمعنده اسیر اولان ارباب شره وغفلت بذل نفایس اموال و یاخود مقاسات ومصائب شدیده یی احتمال ایله ساحهٔ استخلاص وافتدایه ظفریاب اولمسی رتبهٔ استحاله ده در دیمك اولور بو نظم بدیع بحر کاملدن اولوب و بحر کاملك اجزاسی التی دفعه (متفاعلن) در لکن (مجزو) اوله رق درت دفعه (متفاعلن) وزننده دخی مستعملدر واشبو (متفاعلن) جزلری علت (اضمار) ایله (مستفعلن) و (قطع واضمار) ایله بسکون العین (فعلاتن) اولور ابتداء خفی اولمسونکه ایکی مصراع بر بیت اولوب هر مصراعه (شطر) دخی دینلور مصراع اولك برنجی جزئی (صدر) وجزء اخیری (ضرب) وهر مصراعك جزء اول واخیری بیننده اولنلر (حشو) در و بعضا عروض وضربك حذفیله حشولر بو مقامه قائم اوله رق (مجزو) تعبیر اولنور (اضمار) حرف ثانی متحرکك اسکانیدرکه مثلا حرکهٔ تا ایله (متفاعلن) اسکان تا ایله (متفاعلن) اولوب (مستفعلن) وزننه انتقال ایلر (قطع) متحرکی اسقاط اولوب مثلا (فاعلن)

وزنندن حذف لام ایله (فاعن) اولوب (فعلن) وزننه نقل ایلر تفصیلنی مراد ایدنلر علم عروض وقافیه ده اثر مطبوعمز اولان (مخزن اسرار شعرا) نام رساله مزه مراجعت بیورسون ایمدی (یاخاطب الدنیا الدنیة انها * شرك الردی وقرارة الاکدار) بیتنك وزنی (مستفعلن مستفعلن متفاعلن * متفاعلن متفاعلن فعلاتن) اوله رق بحر کاملدن تام العروض ومقطوع الضرب ومسدس الاجزادر وبو صورتده قصیده ده (حرف روی) رادر و بو قصیده ده هر بیتك آخرندن ایکی جزئی اسقاط اولندیغی کبی ینه معنی ووزن صحیح اوله رق باقی قالوب (یاخاطب الدنیا الدنیة انها * شرك الردی * دار متی ما اضحکت * فی یومها ابکت غدی * واذا اظل سحابها * لم ینتقع منه صدی * غاراتها ماتنقضی * واسیرها لایفتدی) دینلور و بونك وزنی ینه بحر کاملدن مربع الاجزا وتام الضرب اوله رق (مستفعلن مستفعلن * متفاعلن متفاعلن) اولوب وزن ومعناسی صحیحدر وسنیر اولمیه که (قافیه) عند الخلیل بیتك اخر حرفیله بو حرفك ماقبلنده بولنان ساکن وساکنك ماقبلنده اولان حرکه در وساکن ایله حرف اخیر بیننده حروف متحرکه بولنورسه بودخی داخلدر وامام خلیلدن قافیه نك ابتداسی ساکن مذکورك ماقبلنده اولان متحرك اولدیغی دخی مرویدر ایمدی (یاخاطب الدنیا الخ) بیتنده قافیهٔ اولی روایت اول اوزره (شرك الردی) ده اولان کافك حرکه سندن اخرینه قدردر وروایت ثانیه اوزره (کالردا) نك مجموعیدر وقافیهٔ ثانیه (من دار) لفظنده کی دالك فتحه سندن اخرینه قدردر و یاخود مجموع (دار) در واشبو قافیه ده اقوال سائره دخی اولوب علم قوافیده مذکوره در رسالهٔ مذکوره مزده اشبو قولین اختیار اولنوب و بتون حروف وحرکهٔ قافیه نك اسامیسی وتفرعات سائره سی علی التفصیل ترجمه وایراد اولنمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنه (لزوم مالایلزم) وهو ان یجیء قبل حرف الروی اوما فی معناه من الفاصلة ماليس بلازم فی السجع) وضرب لفظیدن بریسی لزوم مالایلزمدر (التزام) و (تضمین) و (تشدید) و (اعنات) دخی تسمیه اولنور بوده ابیاتده حرف رویدن ونثرده فواصل فقره ده واقع حرفدن مقدم سجعده لازم اولمیان برشیئك اتیانیدر (حرف روی) مبنای قصیده اولان حرفدرکه قصیده او حرفه نسبت اولنوب مثلا قصیدهٔ لامیه و یاخود نونیه دینلور وسجعده لازم اولمیان شیئی التزام بدونه سجع حاصل اولان حرکه و یاخود حرفك التزامی کبیدر ایمدی (من الفاصلة) قولی (ما فی معناه) قولندن حال اولوب و (ماليس بلازم) قولی (یجیء) ایچون فاعلدر وسجعده لازم اولمیان شیئك مجیئندن مراد بیتین و یاخود ذها اکثرده وفقرتین و یاخود اکثرده مجیئیدر والا هر بر بیتده حرف رویدن اول سجعده لازم اولمیان شی اتیان اولنور مثلا (قفانبك من ذکری حبیب ومنزل * بسقط اللوی بین الدخول فحومل) قولنده لامدن اول میم مفتوح اتیان اولنوب و بونی التزام سجعده غیر لازمدر حالبوکه قصیده نك دیکر بیتلرنده التزام اولنمدیغی جهتله لزوم مالایلزم دکلدر لزوم مالایلزم انجق اکر بیت ثانیده دخی میم اتیان اولنورسه اولوقت تحقق ایدر و (ماليس بلازم فی السجع) قولنك معناسی قافیه یدن اولان حرف رویدن مقدم و یاخود فاصلهٔ فقره دن حرف روی معناسنده اولان حرفدن اول مذهب سجعده اتیانی لازم اولمیان برشیئك اتیان اولنمسیدر ومذهب سجعده عدم لزومنك معناسی اکثر اشبو قافیتین و یاخود فقرتین سجعنین قلنسه اوشیئی اتیانه محتاج اولمیوب واوشیئسز سجع حاصل اولور دیمکدر قال رحمه الله تعالی (نحو (فاما الیتیم فلا تقهر واما السائل فلا تنهر) وفاصله ده حرف روی معناسنه اولان حرفدن اول سجعده لازم اولمیان شیئك مجیئنه مثال ﴿ فاما الیتیم الایه ﴾ قول شریفی اولوب زیرا حرف را حرف روی منزله سنده اوله رق فاصلتنده اشبو رادن مقدم ها اتیان اولنمشدر بوایسه سجعده لازم دکلدر زیرا بدون الها یالکز را ایله سجع تحقق ایدر مثلا (فلا تنهر ولا تسخر ولا تظفر) لفظلری بیننده سجع موجوددر وکذلك فتحهٔ ها دخی التزام اولنمشدر حالبوکه (لا تنهر ولا تبصر ولا تصفر) لفظلری امثالنده سجع متحققدر نته کیم ﴿ اقتربت الساعة وانشق القمر وان یروا آیة یعرضوا و یقولوا سحر مستمر ﴾ قول شریفنده

ذكر اولنمشدر يعنى (مستمر) و (قمر) لفظلرى بيننده سجع متحققدر قال رحمه الله تعالى

(وقوله (فاشكر عمروا ان تراخت منيتى * ايادى لم تمنن وان هى جلت * فتى غير محجوب الغنى عن صديقه * ولا مظهر الشكوى اذا النعل زلت * رأى خلتى من حيث يخفى مكانها * فكانت قذى عينيه حتى تجلت) وسجعده لازم اولميان شيئك حرف رويدن اول مجيئى عبدالله بن الزبير الاسدينك (فاشكر عمروا ان تراخت الخ) قولنده التزام اولنمشدر معاهد تنصيصده ذكر اولنديغى اوزره عبدالله بن الزبير الاسدى مشاهير شعرادن اولوب بركون عمرو بن عثمان بن عفان رضى الله تعالى عنهما حضورنه كلدرك عمرو عبدالله بن الزبيرى بركهنه جامه اكتسا ايلمش مشاهده ايتمسيله عرق حميت سخاوتى تهيج ايدوب اون ايكى بيك درهم مقابلنده سكز بيك درهم استقراض ايدرك عبدالله مشار اليهه اهدا ايتمسيله عبدالله بن الزبير بوابياتى نظم ايتمشدر (ان تراخت) ان تأخرت معناسنه اولوب اجل مساعده ايدرسه ديمكدر (منيه) موت و (ايادى) نعم معناسنه‌در (لم تمنن) لم تقطع معناسنه اولوب مراد نعم متواليه ديمكدر ياخود (لم تخلط بمنة وان عظمت) معناسنه اولوب يعنى هرنقدر نفس الامرده نعم عظيمه‌دن ايسه‌ده منتله مشوب دكلدر ديمك اولور اساسده ديمشدركه (شكرت لله نعمته) و (واشكروا لى) ديلديكى كبى (شكرت فلانا) دخى ديلوب شكر نعمتى مراد ايدرلر بوصورتده (فاشكر عمروا) قولى (فاشكر لعمرو) تقديرنده اولوب جار حذف اولنمشدر وياخود (ايادى) عمرودن بدل اشتمالدر بوصورتده بدل بعض و بدل اشتمالده وجوب رابطه دنناشى (ايادى له) تقدير اولنمسى اقتضا ايدر فاضل محشى شرح مفتاحده (ايادى) اشكر ايچون مفعول ثانى اولمسنى تجويز ايتمش ايسه‌ده لفظ مذكورك مفعوله عدم تعديه‌سى حقنده اولان تصريح ائمه لغته منافيدر (فتى) قولى هو فتى تقديرنده اولوب عمروه راجعدر وصديقندن محجوب الغنى اولماسى صديقنه دريغ احسان واعانه ايتامسندن كنايه‌در (زلت القدم بفلان) و (زلت النعل به) قوللرى فلان اوزره نزول شردن وانى امتحاندن كنايه‌در مراد عمرو اوزره نزول مصائبده وشدتله ابتلاسى حينده اظهار شكايت ايتيوب بلكه حوادث زمانه صبر ايدر ديمكدر (خلة) فتح ايله حاجت وفقر وخصاصه اولوب (خلتى) فقرى ديمكدر مثلده (الخلة تدعو الى السلة) وارد اولمشدر (سلت) سرقتدر (من حيث يخفى مكانها) قولندن مراد حال فقر واحتياجنى سترتى بياندر مفهوم بيت ساحۀ اجل واسع اولدقجه عمروك نعم جليلۀ بى امتنانى شكر وتحديثدن وارسته اولهم زيرا برذات جليل القدردركه اصدقاسى حقنده احساناتى بيدريغ اولوب واحوالنه عروض تحولات ايام وادراك مزالق اقدامدن اظهار اضطراب ايتمز وبومرتبه‌ده اولان فطرت ممدوحه‌سندن منبعث اوله‌رق زير جلباب خفا واستارده اولان حال فقر واحتياجى مشاهده ايدرك مثال قذى ورمد موجب توجع عينى اولمسيله اصلاح ايادىسيله منكشف وزائل يعنى حقمده مدار دفع ضرورت اوله‌جق احسان عظيمى واصل اولمشدر ديمك اولور ايمدى بو نظمده حرف روى تا اولوب مجموع ابياتده ماقبل تاده لام مشدده مفتوحه اتيان اولنمشدر بوايسه مذهب سجعده لازم دكلدر زيرا (جلت ومدت ومنت وانشقت) امثالنده بدونها سجع متحققدر امدى آيت وابياتده لزوم مالايلزمدن ايكى نوع اولوب بريسى ذكر اولنان ها ولام ايله بونلرك فتحى كبى حرف وحركه‌يى التزامدر ثانى قمر ايله مستمر لفظلرى بيننده اولديغى كبى يالكز التزام حرفدر وبعضا يالكز حركه التزام اولنور نته‌كيم ابن روميك (لما يؤذن الدنيا به من صروفها * يكون بكاء الطفل ساعة يولد * والا فما يبكيه منها وانها * لاوسع مما كان فيه وارغد) شعرنده واقع اوله‌رق ماقبل دالك فتحى التزام اولنمشدر مفهوم شعر اطفالك حين ولادتنده بكاسى محضا دنيانك ايذان واشعار ايلديكى صروف وحوادثدن نشئت ايدوب والا حين ولادتده سبب بكا اوله‌جق برماده اولميوب خصوصيله بوعالم بولنديغى رحم مادردن اوسع ونعمى فراواندر ديمك اولور اكرديلورسه‌كه مصنف كتاب ايضاحده (ان ذلك قد يكون فى غير الفاصلتين ايضا كقول الحريرى وما اشتار العسل من اختار الكسل) يعنى اشبو التزام مالايلزم بعضا

فاصلتينك غيريده دخى جارى اولديغى ذكر ايدوب حريرينك (وما اشتار العسل من اختار الكسل) قولنده فاصله اولان (عسل وكسل) لفظلرنده بدونها سجع حاصل اولان سينى التزام ايلديكى مثللو (اشتار واختار) لفظلرنده دخى بدونها سجع حاصل اولان تايى التزام ايتمسيله تمثيل ايلمشدر بوصورتده لزوم مالايلزم ايچون اشبو كتاب تلخيصده ايراد ايلديكى تفسير مذكور بونلر امثالنه شامل اولورمى جوابنده ديرزكه اشبو تفسيرده اولان (قبل حرف الروى اوفى معناه) قوليله التزام مذكورك حرف قافيه ويافاصله وياخود بونلرك غيريده اولمسى معناسنى اراده ايتمك محتملدر زيرا حرف روى يه منتهى اوله‌رق بيتك جميع حروفنه حرف رويك ماقبليدر دينلمك رهين صحت اولوب حرف روى معناسنده اولان فاصله دخى بويله‌در بوصورتده ذكر اولنان (اشتار واختار) لفظلرنده اولان تايه (انه قبل اللام التى هى بمنزلة حرف الروى) دينلمك صادق اولور لكن بومعنى بعيددر وظاهر اولان لزوم مالايلزم انجق قافيه وفاصله ده اولان شى اوزره اطلاق اولنمسيدر زيرا بديعيون لزوم مالايلزمى متكلمك سجع ويا تقفيه‌ده قبل حرف الروى لزومى اولميان حركۀ مخصوصه وياخود بعينه بر ودها زياده حرف التزام ايتمسيله تفسير ايتمشلردر وذكر اولنان (قبل حرف الروى اوفى معناه) لفظى (من حروف القافية اوالفاصلة) تقديرنده اولمسى دخى محتملدر والا تعميمه مناسب اولان اشبو (قبل حرف الروى الخ) مقامنده (فى البيت اوفى الفقرة) دينلمك ايدى اشبو تفسير ثانى اوزره لزوم مالايلزم حروف قافيه ويافاصله‌ده اولمقله خاص اوله‌رق قول حريريده اولان (اشتار واختار) امثالنه شامل اولمز بوصورتده مصنفك توفيق كلامينى ايچون ايضاحده اولان (وقد يكون ذلك فى غير الفاصلتين) قوليله اشبو لزوم مالايلزم تسميه اولنان اعتبارك مثلى بعضا فقرات وابياتك فواصل وقوافينك غيريسى اولان كلماتنده دخى جارى اولمق معناسى مراد اولنور قال رحمه الله تعالى (واصل الحسن فى ذلك كله ان يكون الالفاظ تابعة للمعانى دون العكس) وضرب محسنات لفظيه‌نك جمله‌سنده اصل اولان الفاظ معانى‌يه تابع اولوب معانى توابع الفاظ اولماسيدر زيرا معانى طبيعت وسجيه‌سى اوزره ترتيب اولنديغى وقتده لانفسها كندوسنه لايق ومناسب اولان الفاظى طلب ايدرك اول حينده لفظ ايله معنادن ايكيسى دخى حسن اولور واما الفاظ متكلفه ومصنوعه ايله اتيان اولنوبده معانى الفاظه تابعه قلنديغى صورتده باطن قبيح ومشوه اوزره اولان ظاهر مموه ومزينه ومنظر قبيح وكريه اوزره بولنان لباس نفيس وحسنه ونصل حشب اوزره اولان غمد مذهبه شبيه اولور ايمدى لايق واحرا اولان بعض متأخرينك سالك اولدقلرى مسالكدن اجتناب اولنمقدر شويله‌كه محسنات لفظيه‌دن برشى ايرادنده حرص وشغفلرندنناشى اعتنا واهتماملرينى محسناتدن برقاچ شى جمعنه صرف ايدرك ايراد ايتدكارى كلامى كأن افادۀ معنى ايچون سوق اولنمامش حكمنده قيلرلر وخفاً دلالات لفظ وركاكت معانيدن مبالات ايتمزلر مصنف رحمه الله تعالى شرحنده ديمشدركه اصول فن ثالثدن باذنه تعالى جمع وتحريرينه موفق اولديغم مسائل بومذكوردن عبارت اولوب فقط علم بديعده بعض مصنفينك ذكر ايتدكارى شيلر باقى قالمشدركه بوده ايكى قسم اولوب اول اهمالى متعين وترك تعرضى واجب اولان شيلردر وتعين ترك وعدم تعرضنك وجوبى يافن بلاغته عدم دخولندن وياخود تحسين كلام بليغه راجع اولمديغندن ايچوندر بوده ايكى ضرب اولوب بريسى كندوسنده اولان تكلفله برابر محسنات لفظيه‌دن اولميه‌رق يالكز تحسين خطه راجع اولانلردركه مثلا ماسبقده ذكر اولنديغى اوزره كلمه‌نك خطده متماثلين اولمسى كبيدر (موصل) دخى بوقبيلدن اوله‌رق كلماتندن هربريسى متصلة الحروف اوله‌رق بركلام اتيان اولنمقدن عبارتدر نته‌كيم حريرينك فرق النجى مقامۀ حلبيه‌سنده اولان (فتنتنى فجننتنى تجنى * بتجن يفتن غب تجنى) قولنده واقع اولمشدر معناسى (فتنتنى) بنى مفتون ايتدى (فجننتنى) بنى مجنون قلدى (تجنى) بواسمده اولان مرأة (بتجن) بنيه ودلال (يفتن) يتنوع (غب تجنى) اثر جناية ديمكدركه حاصلى تجنى نام مرأه‌نك انواع ناز ودلاليله مفتون ومجنون اولديغى مفيددر وبرنوعى (مقطع) ايله موسوم اوله‌رق موصلك ضديدر نته‌كيم وطواط نام

شاعرك (وادرك ان زرت دار ودود * درا ودرا ووردا ووردا) قولنده واقع اولمشدر (در) اول ضم وثانى فتح ايله و (ورد) اول فتح وثانى كسرايله در وبرنوعى (خيفاء) اوله رق بوده بررساله وياخود برقصيده دركه كلتيندن بر يسنك مجموع حروفى منقوطه وكلهٔ اخراسنك مجموع حروفى غير منقوطه اولور نته كيم حريرينك التنجى مقامهٔ مراغيه سنده اولان (الكرم ثبت الله جيش سعودك يزين الخ) رساله سنده واقع اولمشدر (الكرم) مبتدا (يزين) خبرى اولوب (يزين صاحبه) ديمكدر (ثبت الله جيش سعودك) جملهٔ معترضهٔ دعائيه در وبرقسمى (وقطأ) اولوب بوده بركلامدركه هربركله سنك برحرفى منقوطه وآخرى غيرمنقوطه اولور نته كيم حريرينك يكرمى التنجى مقامهٔ رقطائيه سنده اولان (اخلاق سيدنا تحب وبعقوته يلب الخ) رساله سنده واقع اولمشدر (بعقوته) بفنائه ديمكدر (يلب) الب بالمكان ديرلر اقام به معناسنه در (فناء) كسرايله جوانب دار معناسنه در بورساله نظم ونثرى جامعدر وبرنوعى (حذف) اولوب بوده كاتب وياخود شاعر تكلف ايدرك اصلا حروف معجم بولنميان بررساله وياخود قصيده ايتاء ايتمسيدر نته كيم حريرينك يكرمى سكزنجى مقامهٔ سمرقنديه سنده اولان (الحمد لله الممدوح الاسماء المحمود الآلاء الخ) خطبه سنده واقع اولمشدر (آلاء) نعم معناسنه در واهمالى تعين ايدن قسم اولدن ضرب ثانى قطعا تحسينده اثر ومدخلى اولميان اعتباراتدر مثلا (ترديد) كبى بوده مصراع وياخود فقره ده اولان بركلمه يى برمعنايه تعليق ايدوب بعده بنه اوكلمه يى بعينها معناى آخره تعليق ايتمكدر مثلا نظم جليلده ﴿ حتى نؤتى مثل ما اوتى رسل الله الله اعلم ﴾ قول شريفنده اولان لفظهٔ جلاله بوقبيلدندر وزهيرك (من يلق يوما على علاته هرما * يلق السماحة فيه والندى خلقا) قولنده اولان (يلق) و (يلق) لفظلرى بواسلوبده اولوب ابتداء ممدوحه وثانيا سماحته تعليق ايتمشدر (على علاته) على كل حال الهرم ديمكدر ضمير هرمه عائددر هرمدن مراد هرم بن سناندر وابونواسك (صفراء لاتنزل الاحزان ساحتها * لومسها حجر مسته سراء) قولنده واقع اولمشدر صفرادن مراد قصيده خمرحقنده اولمسى دلالتيله خمردر (سراء) سروردندر ومثلا (تعديل) دخى اعتبارات مذكوره دن اوله رق (سياقة الاعداد) دخى تسميه اولنور بوده سياق واحد اوزره اسماء مفرده يى ايقاعدر شويله كه كايسى مضاف وياخود مبتدا وياخود صفات امثالى برشى اولمسيله اولور مثلا (وضعنا فى يده زمام الحل والعقد والقبول والرد والامر والنهى) ديرسن واعتبارات مذكوره دن بريسى (تنسيق الصفات) اولوب بوده موصوفى صفات متواليه ايله تعقيبدركه نظم جليلده ﴿ هو الله الذى لا اله الا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز الجبار المتكبر ﴾ قول شريفنده واقع اولمشدر وياخود قسم مذكورك ترك ووجوب عدم تعرضى ماسبقده ذكر اولنان شيلرده دخولى جهتيله ذكرنده فائده اولمديغندندر مثلا بعض متأخرينك (ايضاح) تسميه ايتدكارى شيكه دلالت كلامده خفا كوره رك مرادى بيان وايضاح ايده جك بركلام اتيان اولنمسيدر بوايسه اطنابده داخلدر وبرى دخى باب اطنابده ذكر اولنان معناجه (توشيع) اولوب بعض متأخرين باب محسناتده ايراد ايتمشدر وياخود قسم مذكورك ترك ووجوب عدم تعرضى تخليط اوزره مشتمل اولديغندندر مثلا بعض متأخرينك (حسن بيان) تسميه ايتديكى شيكه معانى كشف ونفسه ايصالدن عبارتدر بوايسه بعضا ايجاز ايله وبعضا اطناب ايله وبعضا مساوات ايله حاصل اولور وذكر اولنان قسميندن قسم ثانى فائده يى مشتمل اولوب وماسبقده داخل اولمديغى جهتيله ذكرنده بأس اولميانلردركه (سرقات شعريه) ده كلام وبوكا متصل اولان (قول فى الابتداء) و (تخلص) و (انتها) امثالى بوقسمدن اولمسيله مصنف رحمه الله تعالى فن ثالثى بونلرك ذكريله ختم ايدوب وبونك ايچون برخاتمه وفصل وضع وعقد ايلمشدر وبوبيان ايله خاتمه انجق فن بيانك خاتمه سى اولوب خاتمهٔ كتاب اولمديغى وبعضيلرك توهم ايتدكارى اوزره خاتمهٔ كتاب اوله رق مقدمه كبى فنون ثلثه دن خارج اولمديغى معلوم اولمشدر والله تعالى ناصر ومعين

قال المصنف رحمه الله تعالى رحمة واسعة

الخاتمة

(فى السرقات الشعرية وما يتصل بها وغير ذلك) بوخاتمه ده سرقات شعريه واقتباس وتضمين وعقد وحل وتلميح كبى سرقات شعريه يه ملحق اولانلر وقول فى الابتدا وتخلص وانتها كبى بونلرك غيرى شيلر ذكر اولنور قال رحمه الله تعالى (اتفاق القائلين ان كان فى الغرض على العموم كالوصف بالشجاعة والسخاء فلا يعد سرقة لتقرره فى العقول والعادات) ايكى قائلك اتفاقى اكر شجاعت وسخا وحسن وجه وبهيا امثالى على العموم غرضده اولورسه بواتفاق سرقت ومعناى سرقتى ايهام ايده جك استعاره واخذ كبى شيلردن عد اولنمز زيرا بوغرض عامك عقول وعاداتده تقررى اولوب فصيح واعجم وشاعر وافحم بونده مساويلردر قال رحمه الله تعالى (وان كان فى وجه الدلالة على الغرض كالتشبيه والمجاز والكناية وكذكر هيأت تدل على الصفة لاختصاصها بمن هى له كوصف الجواد بالتهلل عند ورود العفاة والبخيل بالعبوس مع سعة ذات اليد فان اشترك الناس فى معرفته لاستقراره فيها كتشبيه الشجاع بالاسد والجواد بالبحر فهو كالاول) وبعضا اتفاق قائلين غرض اوزره وجه دلالتده اولور بوده شجاعت وسخاوت كبى بروصفك اثباتى اوزره استدلال اولنان شيئك ذكرنده اولور حاصلى غرضدن مراد مثلا بركيمسه يه شجاعت صفتنك اثباتى اولوب ووجه دلالتدن مقصود بووصفى اثبات ايچون ذكر اولنان تشبيه ومجاز وكنايه امثاليدر وثلا بركيمسه يه برصفتى اثباته دلالت ايتمك اوزره اوصفتله موصوف اولديغى حالده كندوسنه اختصاصى اولان هيأت ذكر اولنور شويله كه مثلا جواد اولان كمسه سخ وتند دلالت ايچون رفات وسائلينك ورودى حينده تهلل وبشاشتيله توصيف اولنور وبخيل اولان كمسه سعهٔ ذات اليد وغناسيله برابر عند ورود الرفات تعبس وجه ايله توصيف اولنور ايمدى اتفاق اشبو غرضه وجه دلالتده اولديغى صورتده اكر اشبو غرض اوزره وجه دلالتى معرفتده مثلا شجاعى اسده وجوادى بحره تشبيه كبى عقول وعاداتده استقرارندن ايچون ناسدن فصيح وغيرفصيح مشترك اولورلر ايسه بوصورتده غرض اوزره وجه دلالتدن بونوعده اتفاق سرقت واخذ اطلاق اولنمامقده غرض عامده اولان اتفاقك نظيرى اوله رق سرقتدن معدود دكلدر مصنفك (فهو كالاول) قولى (فان اشترك الناس) قوليچون جزا اولوب وبوجملهٔ شرطيه (وان كان فى وجه الدلالة) قولنك جزاسيدر قال رحمه الله تعالى (والا جاز ان يدعى السبق والزيادة) واكر غرض اوزره وجه دلالتى معرفتده ناس مشترك اولميوب ونيل ووصالى تفكره محتاج اوله رق هر برشخصك واصل ومطلع اوله بيله جكى شى اولمز ايسه وجه دلالتدن بونوعده سبق وزياده ادعا اولنمق جائزدر يعنى قائلين بيننده وجه دلالتده تفاضل ايله ووجه مذكورده احدهما اخردن اكمل اولمسيله وثانيك اولدن زياده ونقصان ايتمسيله بونوعده حكم اولنه بيلور قال رحمه الله تعالى (وهو ضربان خاصى فى نفسه غريب وعامى تصرف فيه بما اخرجه من الابتذال الى الغرابة كامر) وغرض اوزره وجه دلالتدن ناسك معرفتنده مشترك اولمديغى شى ايكى ضرب اولوب بريسى خاصيدركه فى نفسه غريب اوله رق نيل ووصالى تفكره توقف ايدندر وديكرى عامى اولوب باب تشبيه واستعاره ده ذكرى مرور ايتديكى اوزره ابتذالدن غرابته نقل واخراج ايده جك شى ايله انده تصرف اولنور قال رحمه الله تعالى (فالاخذ والسرقة نوعان ظاهر وغيرظاهر اما الظاهر فهو ان يؤخذ المعنى كله اما مع اللفظ كله او بعضه اووحده) ايمدى اخذ وسرقتله تسميه اولنان شى ايكى نوع اولوب برى ظاهر وديكرى غيرظاهردر اما ظاهر اولان نوعى معنانك كليسى لفظك كليسيله ويابعضيسيله وياخود يالكز معنى اخذ اولنمقدر (اووحده) قولى (اما مع اللفظ) اوزرينه معطوف اولوب يعنى وياخود لفظك نه كليسى ونه بعضيسى اخذ اولنه رق يالكز معنى اخذ اولنور ديمكدر بواعتبار ايله سرقتدن نوع ظاهر ايكى ضرب اولوب بريسى معنى لفظك كليسيله وياخود بعضيسيله اخذ اولنمقدر وثانى يالكز معنى اخذ اولنمسيدر وضرب اول ايكى قسم اولوب زيرا معنى ايله برابر اخذ اولنان يالفظك كليسى وياخود بعضيسيدر بوده ياكلام اولك تغير نظميله ياخود بدون التغير

اولور بوجهتلرله نوع ظاهر اقسام عديده اولەرق مصنف رحمه الله تعالى بو اقسامه اشارتله بيورركه (فان اخذ اللفظ كله من غير تغيير لنظمه فهو مذموم لانه سرقة محضة و يسمى نسخا وانتحالا كما حكى عن عبدالله بن الزبير انه فعل ذلك بقول معن بن اوس (اذا انت لم تنصف اخاك وجدته * على طرف الهجران كان يعقل * و يركب حد السيف من ان تضيمه * اذا لم يكن عن شفرة السيف مزحل) يعنى اكر قائل لفظ شعرك كليسنى نظمنى تغيير ايتمه يەرك يعنى مفرداتى بيننده واقع اولان كيفيت ترتيب وتأليفى تبديل ايلمه يەرك اخذ ايدر ايسه بو صورت مذمومدر زيرا سرقت محضه در و بوكا (نسخ) و (انتحال) تسميه ايدرلر نته كيم عبدالله بن زبيردن معن بن اوسك (اذا انت لم تنصف الخ) قولنى وجه مشروح اوزره معناسيله و بلا تغيير مجموع لفظيله اخذ وسرقت ايتمش اولديغى مرويدر معناى نظم (اذا انت لم تنصف اخاك وجدته) يعنى سن صاحبكه عدل وانصاف ايتميوب وعدل ايله معامله يى طلب وتوخى ايدرك حقوقنه وفا وتقيد ونفسك ايچون انك اوزرينه لازم كورديكك معامله يى انكيچون كندى نفسك اوزره واجب عدايلديكك وقتده (على طرف الهجران كان يعقل) اكر صاحبكده مسكنت ومتانت وعقل ومعرفت موجود اولورسه سن انى سنى تارك ومتنفر وسنك حقكده وسنكله اولان مواخاتنده حالنى متبدل ومتغير بولورسون (و يركب حد السيف من ان تضيمه) حد سيفه ركوب ايله مراد سيف كبى قاطع ومؤثر اولان اموره تحملى و ياخود حرب وموت اوزره صبربدر (ضيم) ظلم معناسنه اولوب (بدلا من ان تظلمه) ديمكدر (اذا لم يكن عن شفرة السيف مزحل) شفرۀ سيف سيفك حدى يعنى دمريدر (مزحل) مبعد معناسنه در (زحل عن مكانه زحولا) قولى (تنحا وتباعد) ديمكدر يعنى كندى اوزره ضيم وظلم واقع و ياخود عار وكسر حقوق لاحق اولمقدن خوفنه مبنى تأثير سيف ايله نفسنده مؤثر اولان اموره راكب ومتحمل اولسندن مبعد ومعدل بوله مديغى يعنى كندوسنى شدائددن آزاده ايده جك برمحل امن واسايشه ظفرياب اوله مديغى حينده او مثللو شدائددن مبالات ايتمز ديمكدر محكيدركه عبدالله بن الزبير مجلس معاويه يه داخل اولەرق اشبو بيتنى انشاد ايتمسيله (معاويه لقد شعرت بعدى يا ابابكر) ديمشدر معناسى (لقد صرت بعدى شاعرا) ديمكدر وعبدالله بن الزبير هنوز مجلس معاويه دن مفارقت ايتمكسزين معن بن اوس المزنى داخل اولوب مطلعى (لعمرك ما ادرى وانى لاوجل * على اينا تغدو المنية اول) بيتى اولان قصيده سنى انشاد وحتاكه تماميله ايراد ايدرك ذكر اولنان بيتلر دخى بو قصيده داخلنده بولنمسيله معاويه عبدالله بن الزبيره توجه و بوابيات زادۀ طبعى اولديغنك كيفيت اخبارنى سؤال ايتدكده (اللفظ له والمعنى له) يعنى لفظده ومعناده انكدر ومعن بنم اخ رضيعم اولمسيله بن انك شعرنه احقم ديو صورت ملاطفه يه سوق كلام ايتمشدر نسخۀ معاهد التنصيصده (اللفظ له والمعنى لى) واقع اولمشدر (اوجل) وجلدن خوف معناسنه در (على اينا) ما ادردى ايچون مفعولدر (وانى لاوجل) جملۀ معترضه در (تغدو المنية) غين معجمه ايله (تصبح الموت) معناسنه در حاصل معنى قسم ايدرم سنك بقا وحياتكه كه قنغمز غدو واصابت موتده اخرمزدن مقدم اوله جغمزى بيلم و بوندن طولايى خائف مترقبم ديمك اولور قال رحمه الله تعالى (وفى معناه ان يبدل بالكلمات او بعضها ما يرادفها) وكلماتك كليسنى و ياخود بعضيسنى مرادفى اولان الفاظه تبديل دخى نظمى تغيير اولنميان اخذ معناسنه در يعنى بو دخى مذموم وسرقت محضه در نته كيم حطيئه نك (دع المكارم لا ترحل لبغيتها * واقعد فانك انت الطاعم الكاسى) قولنده بعض الفاظنك مرادفلرينه تبديليله (ذر المآثر لا تذهب لمطلبها * واجلس فانك انت الآكل اللابس) دينلور شويله كه (دع) لفظنه بدل مرادفى اولان (ذر) ومكارمه بدل (مآثر) و (لا ترحل) محلنده (لا تذهب) و (بغيه) محلنده (مطلب) و (اقعد) محلنده (اجلس) و (طاعم) موقعنده (اكل) و (كاسى) محلنده (لابس) اتيان اولنمشدر وامرئ القيسك (وقوفا بها صحبى على مطيهم * يقولون لا تهلك اسا وتجمل) قولنى طرفه نام شاعر مشهور (تجمل) مقامنده (تجلد) لفظنى اقامه ايدك قصيدۀ داليه سنده اتيان ايلمشدر (وقوفا) بيت سابقده اولان (قفا نبك)

قولندن حالدر (بها) ضميرى منزله راجعدر مفهوم منزل مذكورده اصحابم بنم ايچون مطيه لرينى وقف ايتدروب صبر جميل ايله امر وموجب هلاك اولان فرط حزندن منع وزجر ايدرلردى ديمكدر وحضرت عباس بن عبد المطلب رضى الله تعالى عنهك (وما الناس بالناس الذين عهدتهم * ولا الدار بالدار التى كنت تعلم) قولنى (تعلم) مقامنه (تعرف) اقامه ايدرك فرزدق شعرنده ايراد ايتمشدر (ما) ليس معناسنه اولوب ناس اسمى و بالناس خبريدر (عهدتهم) عرفتهم معناسنه در مفهوم بيت الان مشاهد اولديغك قوم سابقا مشهودك اولان قوم اولميوب انلر ذهاب ورحلت ايتديلر وكوردكك دار مقدما بيلديككك دار اولميوب تغيير واندراس ايلمشدر ديمك اولوب هرنقدر صورت خبرده ايسه ده معناده انشاء تأسف وتحسردر ونظم وترتيبه رعايتله برابر الفاظى معناده مضادى اولان الفاظه تبديل دخى مذموم اولمقده ذكر اولنان تبديل مرادفه قريبدر نته كيم حضرت حسان بن ثابت رضى الله تعالى عنهك جبلة بن ايهم الغسانى حقنده اولان (بيض الوجوه كريمة احسابهم * شم الانوف من الطراز الاول) قولنى ابن ابى ختن تبديل ايله (سود الوجوه لئيمة احسابهم * فطس الانوف من الطراز الاول) طريقه سنده ايراد ايلمشدر (بيض) كسر با ايله جمع ابيض اولوب ابناء جفنه ايچون صفتدر وجوهه مضاف اولەرق اموردە اصابت وحق اوزره ثبات وتبعيت ومكارهدن اتقا ومجانبتدن كنايه و ياخود (اطلبوا الخير عند حسان الوجوه) حديث شريفيله مؤيد اولديغى اوزره ظاهرى اوزره محمولدر (كريمة) احسابهم اوزره صفت جاريه اولەرق موصوف صورى يه اعتمادندناشى رفع ايلمشدر (شم) ضم ايله جمع اشمدر (اشم) شممدن اولوب (شمم) قصبۀ انف مرتفع واعلاسى مستوى اولمقدركه عند العرب صفت مدح اولەرق علو همتدن كنايه اولنور (طراز) علم معناسنه اولوب مراد مجد وشرفدر مفهوم بيت ممدوحى اولان آل جفنه نك اخلاق وعادات ممدوحه لرى اخلاق وعادات مستحدثه يه شبيهه اولميان اشراف آبا واسلافلرى طرز وهيئتنده اولديغنى توصيفدر (فطس) قصبۀ انف پصى ومنتشر اولمقدركه عند العرب مذمومدر امدى قول اولدن (بيض الوجوه) محلنده قول ثانيده (سود الوجوه) و (شم الانوف) موقعنده (فطس الانوف) اقامه اولنمشدركه اشبو كلەلر بربرلرينه مضاد وقول اولدن مقصود مدح وستايش اولديغى مثللو قول ثانى ايله هزل وذم مراددر قال رحمه الله تعالى (وان كان مع تغيير لنظمه اواخذ بعض اللفظ سمى هذا اغارة ومسخا) واكر لفظك كليسنى اخذ نظمك تغييريله اولورسه و ياخود لفظدن بعضيسى اخذ اولنوب كليسى آلنمزسه (اغاره) و (مسخ) تسميه اولنور بوده اقسام ثلثه در زيرا ثانى يا اولدن ابلغ و ياخود اولدن دون و ياخود اولك مثلى اولور قال رحمه الله تعالى (فان كان الثانى ابلغ لاختصاصه بفضيلة فممدوح كقول بشار (من راقب الناس لم يظفر بحاجته * وفاز بالطيبات الفاتك اللهج) وقول سلم الخاسر (من راقب الناس مات هما * وفاز باللذة الجسور) امدى اغاره اولان كلام ثانى اولده موجود اولميان حسن سبك واختصار وايضاح وزيادۀ معنى كبى برفضيلته اختصاصندن ايچون اولدن ابلغ اولورسه ثانى ممدوح ومقبولدر نته كيم بشارك (من راقب الناس الخ) قوليله سلم خاسرك قولى كبى (من راقب الناس) من حاذر الناس وخافهم معناسنه در رقبه راقبه ديرلر حاذره ديمكدر زيرا خائف اولان كمسه عقابه رقيب ومتوقعدر (فاتك) لفظى جرى وجسور معناسنه (لهج) حريص ومولع ديمكدركه مراد حريص وجسور اولان كمسه در حاصل معنى ناسدن حذر ايدن كمسه حاجتنه نائل وظفرياب اولەمز وبالعكس حريص وجسور اولنلر فائز مقاصد عاليه اولورلر ديمكدر وسلم خاسر نام شاعر (من راقب الناس مات هما الخ) قولنى بو بيتدن اخذ ايتمشدر (خاسر) خاء معجمه ايله اولوب شاعر مرقومك بو اسم ايله تسميه سى تجارتنده خسرانندن ايچوندر اساسده سبب تسميه يى بيانده ديمشدركه سلمك برمصحف موروثى اولوب بيع ايدەرك ثمنيله برعود يعنى عصا اشترا ايدوب مجالسده بونكله كندوسنى ضرب ايدرلر ايمش (هم) حزن معناسنه اولوب (هما) مفعول له و ياخود تمييز اولمق اوزره منصوبدر مفهوم بيت ناسدن حذر ايدن كمسه

حزن ایله امرار وقت حیات ایدوب لذائذ دنیویه‌دن بی‌بهره قالور وشخص جسور فائز لذات اولور
دیمکدر ایمدی سلمك بیتی سبك جهتندن اجود ولفظی مختصر اولمسیله هرنقدر قول بشاردن مأخوذ
ایسه‌ده مقبول وممدوحدر بشاردن کثیر الروایه اولان ابی معاذدن روایت اولنمشدرکه بشاره قول سلمی
انشاد وقرأت ایتدیکمده بشار قسم ایدرمکه بیت سلم بنم بیتمی چکمشدر واندن اخف واعذبدر و بوندن
ایچون بوکون اکل وشرب ایتمدم دیمشدر وشاعر آخرك (خلقنا لهم فی کل عین وحاجب * بسمر القنا
والبیض عینا وحاجبا) بیتیله شاعر مرقوم‌دن‌صکره ابن نباته‌نك نظم ایتمش اولدیغی (خلقنا باطراف
القنا فی ظهورهم * عیونا لها وقع السیوف حواجب) قولی دخی بوقبیلدن اولوب ابن نباته‌نك بیتی
ابلغدر زیرا زیادهٔ معنی ایله کسب اختصاص وتمیز ایتمشدرکه طعن وضربك ظهور اعدا اوزره
وقوعنی اتیانده فرار وهزیمتلرینه اشارت واردر مفهوم بیت اول دشمنلر ایچون عیون وحاجبلرنده
یعنی انك زیاده صاقندقلری محللرده رماح سمر ایله مثال عیون آثار مستدیره وجریحهٔ سیله وسیوف
قاطعه ایله شبیه حاجب آثار مستطیله ایجاد ایلدکارینی بیان ومفهوم بیت ثانی صفوف اعدایی
دوچار هزیمت ایدرك ارقه‌لرنده اسنهٔ رماح ایله کوزلر پیدا ایدوب بوعیون ایچون وقع واصابت
سیوفدن حاصل اولان آثار مستطیله مقام حاجبده اولدیغی اتیاندر قال رحمه الله تعالی (وان کان
دونه فهو مذموم کقول ابی تمام (هیهات لایأتی الزمان بمثله * ان الزمان بمثله لبخیل) وقول
ابی الطیب (اعدی الزمان سخاؤه فسخا به * ولقد یکون به الزمان بخیلا) واکر ثانی اولده بولنان
فضیلتك فوتی جهتیله بلاغتده اولك دوننده اولورسه ثانی مردود ومذمومدر نته‌کیم ابی تمامك
محمد بن حمید حقنده بعض غزواتده شهادتی حیننده نظم ایتمش اولدیغی مرثیه‌سنده اولان (هیهات
لایأتی الزمان الخ) قوایله ابوالطیبك (اعدی الزمان سخاؤه الخ) بیتنده مشهوددر مفهوم
بیت ابی تمام مابعدنك دلالتنه نظرا (بعد ان یأتی الزمان بمثله) یعنی زمان مثلنی اتیان ایتمسی بعید
اولوب بعد ازین نظیری عالمه کلمك مستبعددر تحقیق زمان مثلنی ایجاد ایلمکده بخیلدر دیمك اولوب
وما قبلنده اولان (انسا ابی نصر نسیت اذن یدی * من حیث ینتصر الفتی وینیل) بیتی مفادنه نظرا
مداولی (بعد نسیانی‌له) دیمکدر (انسا) انسا تقدیرنده اوله‌رق استفهام انکاریدر (ید) نعمت
معناسنه‌در (ینیل) اناله‌دن عطا معناسنه‌در حاصل معنی ملهوفینه نصرت ومحتاجینه اعانه
وعنایت ایدن متوفایی نسیان ایده‌میه‌جکنی ونسیان ایتمسی امر مستبعد اولوب زمان انك اتیان مثلنده
بخیل اوله‌رق نظیری ساحهٔ عالمده ظهور ایتمیه‌جکنی بیاندر شیخ ابوعلی فارس ابوتمامك بو بیتنده تقصیر
واردر زیرا بومقامده غرض مثلی نفی ایدرك (انه یعز) و (انه لایکون) دینلمکدر بوصورتده ابی تمام
ممدوحك سبب فقد مثلنی بخل زمان قلدیغی کبی غرضی اخلال ایدرك وجود مثلنی تجویز ایله مثلی
اولمق حیثیتندن منع ونفی ایتمیوب بلکه جود مثلنه زمانك بخلی حیثیتندن نفی ومنع ایلدی دیمشدر حاصلی
اکر زمان اتیان مثلنه بخل ایتمسه ایدی مثلی بولنمق جائز ومتصور ایدی دیمك اولوب بو ایسه اصل غرض
اولان منع مثلنه منافیدر بیت ابی الطیب متنبیده اولان (اعدی) تجاوز معناسنه‌در (فسخا) ضمیری
زمانه و به ضمیری ممدوحه راجع اولوب (ولقد یکون به) بسبب فوته دیمکدر ابوطیبك مصراع
ثانیسی ابوتمامك مصراع ثانیسندن مأخوذ اولوب لکن مصراع ابی تمام سبك جهتندن اجوددر
زیرا متنبینك قولی لفظ مضارع ایله (ولقد یکون) اولوب محز ومحلنده‌صب اولنمامشدر زیرا معنی
ماضی اوزرینه اولوب مراد (لقدکان) دیمکدر بناء علیه مذمومدر اکر دینلورسه‌که کلام متنبیده
مضاف محذوف اولوب وفعل مضارع کندی معناسی اوزرینه اوله‌رق (یکون الزمان بخیلا بهلاکه)
تقدیرنده‌درکه مراد زمان ممدوحك سبب صلاح دنیا ونظام عالم اولدیغی معرفتندنناشی ابدا هلاکیله
سماحت ایتمز دیمکدر جوابنده دیرزکه برشی ایله سخا واوشیئی غیر ایچون بذل واعطادر امدی زمان
ممدوح ایله سخا ایتدیکی حیننده ممدوحی بذل ایدرك تصرفنده باقی قالمزکه حتی انك هلاکیله سماح
ویاخود بخل ایتسون دیو مصنف ایضاحده اتیان ایدوب اوزرینه شو وجهله اعتراض اولنمشدرکه

زمانك ممدوحی ایجاد وسماحی سببیله ممدوحده تکرار ایجاد وسماح ایله تصرف حاصلی تحصیل دیمك
اوله‌جغی جهتله تصرفنك عدم بقاسنی تسلیم ایدرز لکن ممدوحك اعدام وافناسی زمانك ید تصرفنده
باقی اوله‌رق هلاکیله سماح و بخل تحت اقتدارنده اوله‌رق شاعر هلاکیله سماحنی نفی ایتمشدر الحاصل
ایجاد واعدامی ید زمانده اولوب ایجادیله سخاوت ایتمش ایسه‌ده لکن کندوسنك سبب صلاح
اولسندنناشی اعدامیله قطعا سخا وسماحت ایتمز دیمك اولور شارح مرحوم دیرکه بومعنانك صحتی
فرض وتقدیر اولنسه مصراع ابی تمام سبك جهتندن اجود اولور زیرا دلالت ایده‌جك قرینه‌سی
ظاهر اولمیان تقدیر مصافدن مستغنیدر شونکله برابرکه ذکر اولنان معنایه بیت متنبی‌یی تفسیر ایدن
اسلافدن برفرد ذاهب اولمامشدر ابن جنی بیت مذکوری تفسیرده یعنی زمان سخاء ممدوحدن تعلم
ایدرك بناء علیه عدمدن وجوده اخراج ایله ممدوحی سخا وسماحت ایتدی اکر زمانك ممدوحدن تعلم
وافاده ایتدیکی سخاسی اولمسیدی انی دنیا اوزره بخل ایدرك زمان نفسیچون استبقا ایدردی دیمشدر
لکن بومعنی نهایت غلوه واصلدر وابن فورجه بوتأویل فاسد وغرض بعید اولوب سخاء غیرموجود
تجاوز وعدو ایله توصیف اولنه‌میه‌جغنی ایراد ایله مراد شاعر زمان بنم اوزریمه ممدوح ایله سخاوت
ایدوب حالبوکه انکله بنم اوزریمه بخیل ایدی نه زمانکه سخای ممدوح زمانه عدو وتجاوز ایتدیسه
زمان ممدوحه ضم واتصال وهدایت وایصالمله اسعاد ایلدی معناسنده اولدیغی ایراد ایتمشدر امدی
اشبو معانیٔ ثلثه اوزره مصراع ثانی مصراع ابی تمامدن مأخوذدر زیرا مصراع ثانینك معناسی
ممدوحك هلاکیله ویاخود ایجادیله ویاخود شاعره ایصالیله بخل زمان اولوب مصراع ابی تمامك
معناسی دخی مرثی اولان محمد بن حمیدك مثلنی زمانك بخیلیدر واکر اخذده بعضیلرك توهمی وجهله
مأخوذ ایله مأخوذ منه بینلرنده قطعا تفاوت اولمیه‌جق حیثیتده اتحاد معنالری اشتراط اولنسه
بوتفسیرلردن هیچ بریسی اوزره مصراع ثانی مصراع ابی تمامدن مأخوذدر دینله‌مز زیرا ابی تمام
بخلی صریحا ممدوحك مثلنه تعلیق ایلمشدر وبوندن ایچون امام واحدی ابن جنی ایله ابوفورجه‌نك
بیان ایتدکاری معنالری ذکر ایلدکدنصکره قول ابی تمامدن مصراع ثانی ایله مصراع ابی الطیبك
مبنی اولان استبعاد ایدرك (هیهات لایأتی الزمان بمثله) بیت مذکورنی پك کوزل محلنده ایراد ایلمشدر
کلام ابی الطیبده هلاك تقدیر ایلدکاری کبی مثل تقدیریله (ولقد یکون بمثله الزمان بخیلا) مفادنده
اوله‌رق ممدوحك ایجاد مثلی زماندن منتظر اولماسی معناسنه اسلافدن تعرض ایدن کوریله‌ماسی
البته برمانعه مبنی اوله‌جغی درکار ایسه‌ده فهمنه ظفریاب اولنه‌مامشدر قال رحمه الله تعالی (وان کان
مثله فابعد من الذم والفضل للاول کقول ابی تمام (اوحارم تاد المنیة لم تجد * الا الفراق علی النفوس
دلیلا) وقول ابی الطیب (لولا مفارقة الاحباب ماوجدت * لها المنایا الی ارواحنا سبلا) اکر ثانی
اولك مثلی اولورسه ثانی ذمدن ابعد اولوب فضل ومزیت اول ایچوندر نته‌کیم ابی تمامك (اوحار
مرتاد المنیة الخ) قولیله متنبینك (لولا مفارقة الخ) بیتنده واقع اولمشدر (ارتیاد) طلب معناسنه
اولوب ومرتادك منیه‌یه اضافه‌سی بیان ایچوندر یعنی نفوسی طالبه اولان موت اکر اهلاك نفوسه
یول بوله‌میوب ونفوسه وصولی ممکن اولمسه اکا بو بابده دلیل انجق فراق اولور دیمکدر وقول متنبیده
(لها) ضمیری منایایه راجع اولوب (سبلا) قولندن حالدر و بعضیلر (لها) لهاتك جمعی اولوب
(وجدت) فعلیچون فاعل ومنایایه مضافدر دیدیلر (لهات) بوغاز اغزنده اولان لحمهٔ معلقه‌درکه
دلجك وکوچك دل تعبیر اولنور جمعی لها ولهاوات ولهیات کلور و (لها المنایا) محلنده (ید المنایا)
دخی روایت اولنمشدر مفهوم بیت اکر مفارقت احباب اولمسیدی موت ویاخود لهات موت ویاخود
ید موت بزم ارواحمزه طریق بوله‌مزدی دیمکدر امدی متنبی بیت اولك مجموع معناسنی منیه وفراق
ووجدان کبی بعض الفاظیله اخذ ایدوب ولفظ نفوسی ارواحه تبدیل ایلمشدر وقاضی ارجانینك
(لم یبکنی الاحدیث فراقکم * لما اسربه الی مودعی * هو ذلك الدر الذی اودعتم * فی مسمعی القیته
من مدمعی) قولیله جارالله زمخشرینك مرثیهٔ استادنده ایراد ایتدیکی (وقائلة ماهذه الدرر التی *

تساقطها عيناك سمطين سمطين * فقلت هي الدرر اللواتي حشابها * ابومضر اذنى تساقط من عينى)
بيتى دخى ابوتمام ومتنبينك قوللرى كبيدر (لما سر) اسراردن اخفا معناسنه‌در (مودع) توديعدندر
مودعدن مراد حبيبه‌در (هو) ضميرى (لم يكنى) قرينه‌سيله دمعه راجعدر (مسمع) ميم اولينك
كسريله اذن معناسنه‌در (مدمع) كذلك كسر ميم اولى ايله مؤخر عين معناسنه‌در مفهوم بيت
بنى كريان ايدن انجق مودعمك خفيا اشراب ايلديكى حديث فراقكز اولوب عينمدن تساقط ايدن
دمع بنم سمعمه ايداع ايتديككز لاليدركه انى طرف عينمدن القا واخراج ايدرم ديمكدر حاصلى
كأن سمعنه القا اولنان حديث فراق دمعه منقلب اولوب عينندن خروج ايتمشدر وجاراللهك
(وقائلة الخ) قولى (رب جماعة قائلة) تقديرنده‌در (سمط) اينجو منتظم بولنان خيطدر
(حشابها) ملأبها ديمكدر (ابومضر) جاراللهك استادى اولوب من جهة الاعراب حشانك
فاعليدر (اذنى) حشا ايچون مفعولدر (تساقط) تتساقط دن مخففدر مفهوم بيت حين ارتحال
استاذده عيندن رشته سقوط ايدن سرشك لآلدن سؤال ايليان اشخاصه استادى ابومضرك
اذنمه املا والقا ايلديكى اينجولر اوله‌رق كوزلرندن تساقط وتناثرنى افاده ايلديكى بياندن عبارتدر
بعضيلر قول زمخشرى مرجحدر زيرا قول زمخشريده محسناتدن مراجعه واردر ديديلر (مراجعه)
بيتده سؤال وجواب ايراد اولنمقدر لكن بوندن جوابده دينلمشدركه مراجعه‌نك محسناتدن اولديغى
محل نزاع اولوب انكيچون مصنف ترك ايتمشدر تسليم ايده لمكه محسناتدن اولسون لكن معتبر اولان
سؤال وجواب مكرر اولاندر وسبتر اولميه كه مصنفك (فهو ابعد من الذم) قولى وزن وقافيه‌ده
اتفاق قولين ايله قول ثانيده سرقته دلالت ايده جك برشى اولمديغى تقديرده ذمدن ابعددر ديمك
اولوب والا سرقته دلالت ايده‌جك اتفاق وزن وياقافيه بولنديغى كبى جدا وقطعا مذمومدر بته كيم
ابى تمامك (مقيم الظن عندك والامانى * وان قلقت ركابى فى البلاد * ولاسافرت فى الافاق الا *
ومن جدواك راحلتى وزادى) قوليله متنبينك (وانى عنك بعد غد لغاد * وقلبى عن فنائك غير غاد *
محبك حيث ما اتجهت ركابى * وضيفك حيث كنت من البلاد) بيتده واقع اولمشدر (مقيم الظن)
انا مقيم الظن تقديرنده‌در (امانى) مقاصد معناسنه‌در (قلقت) اضطربت و (جدواك) عطائك
معناسنه‌در مفهوم بيت بنم ركابم هرنقدر اطراف ممالكده تردد وانتقالده اوله‌رق ظاهرا سزدن
حال مفارقتده ايسه‌ده ظن وقلبم وآمال ومقاصدم سزدن قطعا مفارقت ايتمز وآفاق واطرافده
سير وسفرم احيانده بنم راحله وزاد ونوالهم ينه احسان وعطيه كزدندر ديمك اولور و بيت متنبيده
(غاد) ذاهب معناسنه‌در (فناء) جانب داردر (حيث ما اتجهت) حيث ماتوجهت معناسنه‌در
مفهوم بيت يوم فردا مفارقتم مقرر اولوب حالبوكه قلبم طرفكزدن ذاهب ومفارق دكلدر ركابم
قنغى جانبه توجه ايتسه محبك بنمله‌در وقنغى محلده بولنسم ينه سنك ضيف ومسافرك اولوب مشاهد
اوله‌جغم نعم واحسان ينه سنك سايهٔ الطافكده‌در ديمك اولور مصنف رحمه الله تعالى نوع ظاهر
اخذ وسرقتك ضرب اولندن فراغتله ضرب ثانى يه شروع ايلشدر ضرب ثانى بالكز معنايى اخذدر
(وان اخذ المعنى وحده يسمى الماما وسلخا وهو ثلثة اقسام كذلك) (وان اخذ اللفظ) قولى اوزره
معطوفدر يعنى اكر يالكز معنايى اخذايدوب لفظدن برشى اخذ ايتمزسه اشبو يالكز اخذ معنى (المام)
و (سلخ) تسميه اولنور (المام) بركسه برشى قصد ايتديكى وقتده (الم) قوللرندن مأخوذدر
واصلى برمنزله نزولده (الم بالمنزل) قوللرندر و (سلخ) شات امثالنك جلدنى كشط ونزعدر
ولفظ معنى ايچون جلد منزله‌سنده اولمسيله كأن شاعر يالكز معنايى اخذ وديكر لفظ ايله افاده
ايتديكنده معنادن جلدنى نزع وكشط ايله جلد اخر الباس ايتمش اولور بوده اغاره ومسخ تسميه
اولنان اخذ كبى قول ثانى اولدن ابلغ و ياخود دون و ياخود اوله مساوى اولمق اعتباريله اقسام
ثلثه‌يه منقسمدر قال رحمه الله تعالى (اولها كقول ابى تمام (هو الصنع ان يعجل فخير وان يرث * فللريث
فى بعض المواضع انفع) وقول ابى الطيب (ومن الخير بطؤ سيبك عنى * اسرع السحب فى المسير الجهام)

اقسام مذكوره‌دن اول يعنى قول ثانى اولدن ابلغ اولان ابى تمامك (هو الصنع ان يعجل الخ) قوليله
متنبينك (ومن الخير بطؤ سيبك) قوليدر (هو) ضميرى شان ايچوندر (صنع) احسان معناسنه
اولوب مبتدا ومابعدنده اولان (ان يعجل فخير) جملهٔ شرطيه‌سى خبردر (وان يرث) وان يبطؤ
معناسنه‌در (فللريث) فللابطاء معناسنه‌در مفهوم بيت احسان وكرم تعجيل وتأنى صورتينده
خيردر زيرا بعض مواضعده تأنى انفعدر ديمك اولور وقول متنبيده (بطؤ سيبك) تأخر عطائك
معناسنه‌در (جهام) يغمورسز اولان سحابدر مفهوم بيت بندن تأخر عطا وكرمك خيردن
معدوددر زيرا آتيده زيادهٔ مكارمه دلالت ايدر شويله‌كه سريع السير اولان سحاب عديم الامطار
اولان سحاب جهامدر ديمك اولور ايمدى متنبينك بيتى مقصود ايچون زيادهٔ بيانى مشتملدر زيرا
سحاب ايله اثبات مقصوده ضرب مثل ايتمشدر بو جهتله ابى تمامك قولندن ابلغدر قال رحمه الله
تعالى (وثانيها كقول البحترى (واذا تألق فى الندى كلامه * المصقول خلت لسانه من غضبه)
وقول ابى الطيب (كأن السنتهم فى النطق قدجعلت * على رماحهم فى الطعن خرصانا) واقسام
ثلثه‌دن ثانى يعنى قول ثانى اولدن دون اولان بحترينك (واذا تألق الخ) قوليله متنبينك (كأن
السنتهم الخ) قولى كبيدر (اذا تألق) اذا لمع معناسنه‌در (ندى) مجلس اشرافدر (مصقول)
منقح معناسنه‌در (غضب) سيف قاطع اولوب لسان ممدوحى سيفنه تشبيه ايتمشدر يعنى مجلس
اشرافده كلام مصيقل ومنقحى لمعان ايتديكى حينده لسانى سيف قاطعندندر ظن ايدرسين يعنى
سيفى كبى پارلاق ومؤثردر ديمك اولور قول متنبيده (خرصان) ضم وكسر ايله خرصك جمعيدر
(خرصان شجر) شجرك قضبان يعنى اغصانيدر و (خرصان رماح) رماحك اسنه يعنى حديديدر
مفهوم بيت متنبى اسنهٔ رماحلرينك فرط مضى ونفاذندن ايچون كأن عند النطق اسانلرى عند الطعن
رماحلرى اوزره اسنه قلنوب بناء عليه اسنهٔ رماح نفاذده انلرك السنه‌سى كبى اولمشدر ديمك اولور
مراد طلاقت لسانلرنده مبالغه‌در ايمدى متنبينك بيتى بيت بحترينك دوننده‌در زيرا بحترينك (تألق)
و (مصقول) لفظلريله افاده ايتديكى استعارهٔ تخييليه‌يى فوت ايتمشدر زيرا تألق وصقالى كلام
ايچون اثبات منبه ايچون اثبات اظفار كبيدر و بو اثباتدن كلام ممدوحى سيفه تشبيه لازم كلوب بوده
استعارهٔ بالكنايه‌در قال رحمه الله تعالى (وثالثها كقول الاعرابى (ولم يك اكثر الفتيان مالا *
ولكن كان ارحبهم ذراعا) وقول اشجع (وليس باوسعهم فى الغنى * ولكن معروفه اوسع) واقسام
ثلثه‌دن ثالث يعنى قول ثانى اولك مثلى اولمسى ابى زيادك (ولم يك اكثر الخ) قوليله اشجعك جعفر
بن يحيى‌يى مدحده نظم ايتمش اولديغى (وليس باوسعهم فى الغنى الخ) قولى كبيدر (فتيان) فتانك
جمعيدر اساسدن منقول اولديغى اوزره (فلان رحب الباع) و (رحب الذراع) و (رحيب الباع
والذراع) قوللرى سخى معناسنه‌در (رحب ورحيب) واسع ديمكدر و (باع) مقدار مداليدندركه
تركيده قولاج تعبير ايدرلركه (ذراع يد) بيلك تعبير ايتدكلرى محلدر واشبو (ولم يك اكثرا لفتيان
مالا) مصراعى محلنده (وما ان كان اكثرهم سواما) دخى روايت اولنمشدر (ان) زائده اولوب
سائمه وسوام وسوائم ابل راعيه‌در يعنى ممدوح مال جهتندن سائرلرندن زياده اولميوب لكن انلرك
سخاوت جهتندن فاضليدر ديمك اولور بيت اشجعده (اوسعهم) ضميرى ماقبلنده‌كى بيتده
مذكور اولان ملوكه راجعدر بيت مذكور (يروم الملوك مدى جعفر * ولا يصنعون كما يصنع) قوليدر
مفهوم بيتين ملوك مجد وشرف وكمال ممدوحيده جعفر بن يحيانك واصل اولديغى مدارج اقصايى
قصد وتمنى ايدوب حالبوكه جعفر كبى احسان ايده‌مزلر جعفر ثروت وغناده انلردن زياده اولميوب
لكن معروف واحسانى اوسعدر ديمك اولور وشاعر آخرك كندو اوغلو حقنده اولان مرثيه‌سنده‌كى
(والصبر يحمد فى المواطن كلها * الا عليك فانه مذموم) بيتيله ابى تمامك ذكر اولنان بيتندنصكره
ايراد ايلديكى (لقد كان يدعى لابس الصبر حازما * فاصبح يدعى حازما حين يجزع) قولى دخى
بو قسمدندر مفاد بيت اول صبر جميع مواطنده خصال ممدوحه‌دن اولوب فقط سنك اوزركه

صبر مذمومدر دیمك اولور   ومآل بیت ثانی لابس صبر وتحمل اولان كمسه حزم وعقل ایله موسوم ایكن
شعدی حین جزعده حازم ذیو تسمیه اولنور یعنی حین فوت ممدوحده جزع محمود وصبر مذموم
اولمشدر دیمك اولور اشته بو ذكر اولنانلر اخذ وسرقتك نوع ظاهریسی اولوب مصنف رحمه الله تعالی
نوع غیر ظاهره شروع ایله بیورر كه (واما غیر الظاهر فمنه ان یتشابه المعنیان كقول جریر (فلا
یمنعك من ارب لحاهم * سواء ذو العمامة والخمار) وقول ابی الطیب (ومن فی كفه منهم قناة *
كمن فی كفه منهم خضاب) واما ظاهر اولمیان اخذ وسرقت بوندن بر نوعی بیت اول و بیت ثانینك
معنالری بر برینه مشابه اولمسیدر نته كیم جریرك (فلا یمنعك من ارب) قولیله متنبینك (ومن فی كفه
منهم الخ) قولنده واقع اولمشدر (ارب) حاجت معناسنه اولوب (لحا) لحیه نك جمعیدر
(ذو العمامه) رجال و (ذو الخمار) نسادن كنایه در (خمار) نسوانك باشلرینه اورتدكلری چار
و یاشمق كبی شیلردر   مفاد بیت سنی حاجتكدن قوم مذكورك صورت رجالده اولملری منع ایتمسون
زیرا انلردن رجال ایله نسا عجز وضعفده مساویدر دیمك اولور ومتنبینك بیتی سیف الدوله حقنده
اولوب بنی كلاب وقبائل عربك خضوعنی ذكر ایتمشدر (قناة) رماح و (خضاب) نسوانك صاچ
واللرینی تخضیب ایتدكلری حنادر   مفهوم بیت قبائل مذكوره دن كفنده رماح اولنلر یعنی صنف
رجال كفنده خضاب اولانلری یعنی نسالری كبیدر دیمك اولور ایمدی جریرك رجلدن (ذی عمامه) ایله
تعبیری متنبینك (فی كفه منهم قناة) قولیله تعبیری كبیدر نسادن (ذو الخمار) و (ذو الخضاب) ایله
تعبیرلری دخی بویله در وستیر اولمیه كه تشابه معنیینده احد بیتین (نسیب) یعنی حق نساده تغزل
واخری مدحیه و یاخود هجو و یاخود فخریه وسائر بونلره مماثل نوع دیكر اولمسی جائز اولور زیرا
شاعر حاذق بر معنای مختلسك نظمنی مراد ایلدیكی حینده اخفا وستر ده خدیعه ایدوب لفظنی
تغییر ایله برابر نوعندن دخی صرف ایدرك كلام اول نسیب ایسه مدحیه و یاخود فخریه كبی نوع
آخره تحویل ووزن وقافیه سنی تبدیل ایدر   قال رحمه الله تعالی (ومنه ان ینقل المعنی الی محل اخر
كقول البحتری (سلبوا واشرقت الدماء علیهم * محمرة فكانهم لم یسلبوا) وقول ابی الطیب (یبس
النجیع علیه وهو مجرد * عن غمده فكانما هو مغمد) ونوع غیر ظاهرك بر نوعیده معنی محل اخره نقل
اولنمقدر بحترینك (سلبوا واشرقت الخ) قولیله ابو الطیبك (یبس النجیع الخ) قولی بو اساو بده در
معنای اول مقتول ومجروحلرك ثیابی سلب اولنه رق اوزرلرنده اولان خون كلكونلر اشراق ایتمسیله
كأن دما جمیع عضولرینی احاطه ایتمسی جهتله ثوبلرندن سلب وتجرید اولنمامش مشاهده اولندیغی
بیاندر   مفهوم ثانی سیف اوزره دم انجماد ایدوب غلافنده دكلكن دم یابسك كمال استیعابندن
ناشی درون غلافده كبی مشهود اولدیغنی اتیاندر زیرا دم یابس لحاف سیف منزله سنده اولمشدر
ایمدی متنبی بحترینك قتیلارده اعتبار ایلدیكی معنای مجروح ومقتولیندن سیفه نقل ایلمشدر   قال
رحمه الله تعالی (ومنه ان یكون معنی الثانی اشمل كقول جریر (اذا غضبت علیك بنو تمیم * وجدت
الناس كلهم غضابا) وقول ابی نواس (ولیس من الله بمستنكر * ان یجمع العالم فی واحد) وغیر
ظاهردن بر نوعیده معنای ثانی معنای اولدن اشمل اولاندر نته كیم جریرك (اذا غضبت الخ) قولیله
ابو نواسك (ولیس من الله الخ) قولی بر سیاقده اولوب   مفهوم اول بنو تمیم سنك اوزركه غضب
ایتدكلری وقتده ناسك جمیعسنی سكا غضب ایتمش بولورسون زیرا انلر جمیع ناسك مقامنه قائم اولوب
انلرك غضبی جمیع ناسك غضبی مشابه ده در دیمك اولور   مفهوم ثانی جناب باری تعالی جمیع عالمك
فضائلنی بر كسه ده جمع ایتمسی مستنكر ومستبعد دكلدر دیمك اولور ایمدی اول بعض عالم اولان ناسه
خاص اولوب وثانی ناس وغیریسنه شاملدر مروی بدركه فضل برمكینك كثرت افضال وفرط احسانی
خلیفه هارون الرشیده بالغ اوله رق عرق غیرتنی تهییج وذهننی تخلیج ایتمسیله فضلدن تنكر وتغیرینه
باعث اولوب حبسیله امر ایتمش اولدیغندن ابی نواس اشبو بیتلری نظم ایتمشدر (قولا لهارون امام
الهدی * عند احتفال المجلس الحاشد * انت علی مابك من قدرة * فلست مثل الفضل بالواجد * ولیس

من الله الخ) بعده بو ابیات اوزرینه هارون الرشید فضل برمكی‌یی حبسدن اطلاق ایلمشدر   مفهوم
بیتین مجلس جمعیتك احتفال وامتلاسنده امام الهدی اولان هارون الرشیده افاده ایدكزكه سن
شو قدرت وقوت وسیع خلافتكله برابر فضل برمكینك مثلی بوله مزسن زیرا جناب حق مثلسز
ایجاد وفضائل عالمی انده اعداد ایتمشدر دیمك اولور   قال رحمه الله تعالی (ومنه القلب وهو
ان یكون معنی الثانی نقیض معنی الاول كقول ابی الشیص (اجد الملامة فی هواك لذیذة * حبا
لذكرك فلیلمنی اللوم) وقول ابی الطیب (أأحبه واحب فیه ملامة * ان الملامة فیه من اعدائه)
وغیر ظاهردن بریسی قلبدر بوده معنای ثانی معنای اولك نقیضی اولمسیدر نته كیم ابی الشیصك
(اجد الملامة فی هواك الخ) قولیله متنبینك (أأحبه واحب الخ) قولنده واقع اولمشدر   مفهوم
بیت سنك ذكركه محبتمدن ناشی هوا وعشقكده اولان ملامتدن تلذذ ایدرم همان اهل ملامت بنی
لوم ایتسونلر دیمكدر وقول متنبیده اولان (أأحب) لفظنده استفهام انكار ایچون اولوب وانكار
قیده یعنی حال اولان (واحب فیه ملامة) قولنه راجعدر بونك نظیری (أتصلی وانت محدث)
قوللریدركه مراد محدث اولمقلغی انكاردر و بو معنی (واحب) قولنده واو حال ایچون قلندیغی
صورتده اولوب بوده یا مضارع مثبتك واو ایله تصدیری جائز اولدیغی قوله مبنی و یاخود مبتدا
تقدیریله (وانا احب) تقدیرنده اولمقلغه محمولدر وواو عطف ایچون قلندیغی صورتده انكار
امرینك جمعنه راجع اولور وامرین محبت محبوب ایله حق محبوبده اولان ملامته محبت اولوب
انكار بونلرك بیننه راجع اولدیغی صورتده محبت محبوب ومحبت ملامتدن انجق بریسی بولنوب ایكیسی
بر محلده اجتماع ایتمز دیمك اولور   مفهوم بیت بن محبوبه محب اولدیغم حالده انك حقنده اولان
ملامته محبت ایدرمیكه حق محبوبده اولان ملامت محبوبك دشمنلرندن صادر اولور دیمك اولور
ایمدی ابی الطیبك كلامی بیت ابی الشیصك معناسنه مناقضدر و بو نوعده احسن اولان محبت وعدم
محبت كبی ذكر اولنان شیئك سببی بیان اولنمسیدر نته كیم بو بیتلرده ابو الشیص ملامته محبتنی ذكر
محبوبه محبتیله وابو الطیب ملامته عدم محبتنی ملامت اعداء محبوبدن صادر اولمسیله تعلیل ایتمشلردر
مگر كه سبب ظاهر اولدیغی حینده ذكر وتصریحه حاجت كورنمز نته كیم ابی تمامك (ونغمة معتف
جدواه احلی * علی اذنیه من نغم السماع) قولیله ابو الطیبك (والجراحات عنده نغمات * سبقت
قبل سیبه بسؤال) قوللرنده واقع اولمشدر (ونغمة) مبتدا و (احلی) خبر و (جدواه) عطاه
معناسنه مفعول معتف اولوب (معتف) سائل دیمكدر (نغم سماع) دن مراد نغم مجلس رقص
وغنادر (سیب) اعطا معناسنه در ایمدی ابو تمام ممدوحنك كندوسنده اولان غایت كرم ونهایت
جودندن ناشی نغمات سائلین ایله مستلذ اولدیغنی وابو الطیب عادت ممدوحی بغیر سؤال بذل واعطا
اولمسیله طلب احسان ایچون بر سائلك سؤالی عطاسنه سبقت ایده جك اولورسه اشبو نغمهٔ استعطاعنده
جریحهٔ مجروح مبالغنده اوله جغی مراد ایلمشلردر كه بونك ایكیسی دخی ظاهردر   قال رحمه الله تعالی
(ومنه ان یؤخذ بعض المعنی و یضاف الیه ما یحسنه كقول الافوه (وتری الطیر علی آثارنا * رأی عین
ثقة ان ستمار) وقول ابی تمام (وقد ظللت عقبان اعلامه ضحی * بعقبان طیر فی الدماء نواهل *
اقامت مع الرایات حتی كانها * من الجیش الا انها لم تقاتل) وغیر ظاهردن بر نوعیده معنادن بعضیسی
اخذ اولنوب بو بعضه تحسین ایده جك بر شی اضافه اولنمسیدر نته كیم افوه نام شاعرك (وتری
الطیر الخ) قولیله ابی تمامك (وقد ظللت عقبان الخ) قولنده واقع اولمشدر (آثار) اثرك جمعی
اولوب (علی اعقابنا) دیمكدر (رأی عین) عیانا معناسنه در (ثقة) لفظی یا اقام صفتده اقامهٔ
مصدره محمول اوله رق (واثقة) معناسنه و یاخود (علی آثارنا) قولنك متضمن اولدیغی فعلدن
مفعول له اوله رق (كائنة علی آثارنا لوثوقها واعتمادها) مفهومنده در (ان ستمار) لفظنده (ان)
ان دن مخففه اولوب ناصبه دكلدر زیرا ناصبه مضارعی استقباله تخصیص ایچون اولمسیله استقباله
مختص اولان سین ایله اجتماع ایتمز اسمی ضمیر شان مقدر و (ستمار) جمله سی خبر اوله رق ان خبریله برابر

ثقة ايچون مفعولدر (ستمار) ستظم معناسنهدر يعنى لحوم مقتوليندن اطعام اولنهجقلرينه وثوق واعتقادلرندنناشى طيورى عيانا بزم آثارمز اوزره مشاهده ايدرسين ديمكدر قول ابى تمامده (قدظلات) بناء مجهول ايله (القيت عليه الظل) معناسنهدر غرابك جمعى غربان اولديغى كبى (عقبان) دخى عقابك جمعى اولوب اول علم كبير وثانى طوشانجل ديدكارى قوشدر وعلم كبيره عقبان اطلاقى طير عقاب كبى ضخمندن ايچون تشبيهه محمول و ياخود مراد رؤس اعلامده طير مذكور صورتنده ذهب وامثالندن شكل مصنوع ومعمولدر (نواهل) نهلدن اولوب عطشى زائل يعنى صويه قانمش اولان كسهدر (اقامت) ضميرى عقبان طيره راجعدر (مع الرأيات) مع الاعلام ديمكدر وطيور عقبانك رأيات ايله اقامتى لحوم مقتوليندن اطعام اولنهجقلرينه اعتمادلرندن ايچوندر يعنى ممدوحك عقبان رأياتى فرقنده دماء قتلى ايله ريان اولان طيور عقبان وقت ضحاده سايبان اولمشلردر زيرا ممدوح حين عزم غزواتده اكل لحوم مقتولين ايچون بالاى رأياتنده طيور عقبان بال افشان اولهرق سير و پرواز ايله سايه ساز مفارق رأيات اولورلر وطيور مرقومهنك رأياتدن عدم انفكاكى جهتيله كأن جملهٔ جنود ممدوحدن معدود اولوب فقط محاربه ايتزلر ديمكدر قال رحمه الله تعالى (فان اباتمام لم يلم بشئ من معنى قول الافوه رأى عين وقوله ثقة ان ستمار) زيرا ابى تمام افوهك (رأى عين) و (ثقة ان ستمار) قوللرينك معناسندن برشى اخذ ايتميوب انجق بيتدن بعض معناسنى اخذ ايله باقيسنه تعرض ايلمامشدر شويله كه افوه (رأى عين) قوليله طيورك جيشه قربنى افاده ايتمشدر چونكه طيور بعيد اولسه رأى العين مشاهده اولنهميوب بلكه تخيل اولنور وطيورك قربى انجق جند ممدوحك لشكر اعداىي افتراسلرينه توقع وانتظارلرندن اولوب بوايسه مقصود اولان معنايى يعنى انلرك شجاعت وقتل اعادى اوزره اقتدارايله وصفلرينى تأكيد ايدر وبعده افوه (ثقة ان ستمار) ديوب لحوم مقتولين ممدوح ايله اعتيادلرندنناشى طيورى طعامه يعنى البته اطعام اولنهجقلرينه واثقه قلمشدر بودخى مقصود مذكورى تأكيد ايدر واما ابوتمام اشبو (رأى عين) و (ثقة ان ستمار) قوللرينك افاده ايتديكى معنادن برشى اخذ ايتمامشدر قال رحمه الله تعالى (لكن زاد عليه بقوله الا انها لم تقاتل وبقوله فى الدماء نواهل وباقامتها مع الرايات حتى كانها من الجيش وبها يتم حسن الاول) لكن ابوتمام (الا انها لم تقاتل) قوليله طيورك مقاتله ايتمدكلرينى و (فى الدماء نواهل) قوليله طيور مذكوره دماده نواهل يعنى خون مقتولين ايله ريان اولدقلرينى و (اقامت مع الرأيات حتى كانها من الجيش) قوليله طيور مذكوره رأيات ايله اقامت ايدرك كأن عداد جيشدن عد اولندقلرينى بيت افوهدن اخذ ايلديكى بعض معنايه يعنى طيورك آثار جيوش ممدوح اوزره تسايرنه زيادهٔ محسنه اولهرق علاوه واضافه ايلمشدر وابى تمام اشبو (اقامت مع الرأيات الخ) قوليله يعنى طيورك رأيات ايله اقامت ايدوب حتاكه جيشدن ظن اولنمسنى افاده سيله (الا انها لم تقاتل) قولنك حسننى اتمام ايتمشدر زيرا اكر (ظلات عقبان الرأيات بعقبان الطير الا انها لم تقاتل) دينلسه بونده اولان استثناء منقطع (اقامت مع الرأيات حتى كانها من الجيش الا انها لم تقاتل) قولنده اولان استثنا كبى احراز حسن و بها ايدهمز ايدى شويله كه طيورك جيش كبى اولهرق رأيات ايله اقامتى بونلرك دخى ابطال مبارزين كبى مقاتل اوللرينه مظنه اولمسيله (الا انه لم تقاتل) قولى استدراك حسن اولمشدر زيرا استدراك كلام سابقدن نشأت ايدن توهمى رفعدر رأيات اوزره ظل طيورك وقوعى ايسه جيش كبى مقاتل اوللرينه مظنه دكلدر اشته (وبها يتم حسن الاول) قولنك معناسى بواولوب هرنقدر اولدن مراد بيت اولدن مأخوذ اولان آثار جيوش اوزره تساير طيور معناسى اولمق اوزره بوز يادات ايله معناى مذكورك حسنى تزايد ايتمسى مراد اولمقلغه دخى محتمل ايسهده لكن معناى اول مصنفك ايضاحده اولان كلامنه موافقتيله مؤيد وذانا معناى معتمددر قال رحمه الله تعالى (واكثر هذه الانواع ونحوها مقبولة ومنها ما يخرجه حسن التصرف من قبيل الاتباع الى حيز الابتداع وكل ما كان اشد خفاء كان اقرب الى القبول) وغيرظاهر ايچون ذكر اولنان انواعك اكثريسى و بونلرك امثالى مقبولهدر و بوانواعدندر كه

شاعرك حسن تصرفى كلام آخره اتباع قبيلندن اولمقدن ابتداع وايجاد حيزنه اخراج ايدر يعنى برصورتده تصرف ايدركه مأخذى اولان كلامه تقريب اولنهميهرق مجددا اختراع وابداع اولنمش كلامدر ظن اولنور وبوانواعدن خفاسى اشد اولوب قول اولدن اخذ اولنديغى معرفت مزيد تأمل واعمال رويته توقف ايدنلر شدت خفاسى مقدارنجه قبوله اقربدر زيرا هرنقدر خفاسى شديد اولسه اوقدر اخذ وسرقتدن بعيد وابتداع وتصرفده ادخل اولور قال رحمه الله تعالى (هذا اذا علم ان الثانى اخذ من الاول لجواز ان يكون الاتفاق من قبيل توارد الخاطر اى مجيئه على سبيل الاتفاق من غير قصد الى الاخذ) واشبو اخذ وسرقتك ظاهر وغير ظاهر نوعلرنده احدهمانك ادعاء سبق وثانيك اوله اتباعى ومقبول وياخود مردود اولمسى وهر برلرينك ذكر اولنان اسامى ايله تسميه ودها سائر ذكرى سبقت ايدن اعتبارانك جملهسى قول ثانى اولدن اخذ اولنديغى معلوم اولديغى صورتدهدر و بوده قائل ثانينك حين نظمده قول اول محفوظى اولديغى بيلنمسيله وياخود نفس شاعر قول اولدن اخذنى خبر ويرمسيله اولور والا احدهمانك سبقيله واخره اتباعيله حكم اولنهميوب واوزرينه ذكر اولنان مقبوليت ومردوديت احكامى ترتب ايتمز واخذ وسرقت وسلخ والمام كبى اسامى ايله تسميه اولنهمز زيرا قائلينك مجموع لفظ ومعناده وياخود بالكز معناده اتفاقلرى توارد خاطر قبيلندن اولمسى يعنى اخذى قصد ايتميهرك على سبيل الاتفاق مجيئ جائزدر نته كيم ابن مياره دن حكايه اولنور كه (مفيد ومتلاف اذا ما اتيته * تهلل واهتز اهتزاز المهند) بيتنى انشاد ايدوب بو بيت حطيئهنكدر دينلدكده اشته شمدى شاعر اولديغم معلوم اولدى زيرا حطيئهنك كلاميله موافقت ايتدم وحالبوكه ايشتمامشدم ديمشدر (مفيد) هو مفيد تقديرنده اولوب (مستفيد للمال بشجاعته) يعنى شجاعتى سايهسنده كسب مال ايدر ديمكدر (ومتلاف) كرمندنناشى مال مذكورى تفرقه واتلاف ايدر ديمكدر (تهلل) طلاقت وجه و (اهتزاز) تحرك و (مهند) سيف مهنددر يعنى طلب احسان ايچون مجلسنه اتيان ايتديكك حينده فرح عطادن وجه ممدوح بشوش ومنور اولوب سيف منهد كبى اهتزاز ايدر يعنى اهتزاز وتحركى خفتله اولميوب مهابتله مشوب اولهرق بنه قلوب نظاردن خوف ومهابتى زائل اولمز ديمكدر كذلك مرويدركه سليمان بن عبدالملكه جانب رومدن چند نفر اسير كلوب واول حينده فرزدق مجلس سليمانده حاضر بولنمسيله بونلردن برينك قتلنى فرزدقه امر ايدر فرزدق هرنقدر صورت استنكافده بولنور ايسهده سليمان بن عبد الملك اصرار ايدرك بركسمز سيفه اشارتله بونكله ضرب ايله ديو اراده ايدر فرزدق دخى (بل اضرب بسيف ابى رغوان سيف مجاشع) ديوب ناچار كندى سيفيله ضربنى ترجيح واختيار ايلر زيرا ابورغوان فرزدقك كنيهسى ومجاشع اسميدر وكأن اميرك اشارت ايتديكى سيفدن استنكاف ايله كندى سيفنى ترجيح ايدرك اشارت اولنان سيف حاد اولميوب ضربه غيرصالح اولمسيله مقتولك زياده ايذا وايلامنى موجب اولهجغندن بومثللو سيفى انجق ظالم وياخود ابن ظالم استعمال ايدر ديمك استر بعده كندى سيفنى سرفلاكتزدهٔ اسيره حواله ايدرك اتفاقا كسدهميوب سيفى نبو ورجوع ايتمسيله سليمان وحواليسنده بولنانلر خندهريز اولهرق اول حالده فرزدق (ايعجب الناس ان اضحكت سيدهم * خليفة الله يستسقى به المطر * لم ينب سيفى من رعب ولا دهش * عن الاسير ولكن آخر القدر * ولن يقدم نفسا قبل ميتتها * جمع اليدين ولا الصمصامة الذكر) يعنى ناس سيدلرى اولوب صلاح حالى جهتيله كندوسيله استسقاى مطر اولنان خليفهيى خندان ايلديكمى امر عجيبمى كوررلركه پسنداولنهجق بركيفيتدر زيرا خليفهٔ زمانك ابتهاج وتبسمى موجب سرور وتفرحدر بنم سيفم اسيردن خوف وياخود دهشتدن قطع ايتمامزلك ايتميوب لكن انى قضا وقدر تأخير ايلمشدر زيرا هيچ برنفسى حلول اجل موعودندن مقدم اجتماع يدين وسيف قاطع اهلاكه قدرتياب اولهمز ديمشدر (خليفة) سيددن بيان وياخود بدلدر (رعب) ضم را ايله خوف و (دهش) فتح دال وها ايله تحير معناسنهدر (ميتة) مات فعلندن كسر ميم ايله اولوب (جمع) ضم جيم ايله

(زخر) مزخور معناسنه اولدیغی کبی مجموع دیمکدر بعده (ما ان یعاب سید اذا صبا * ولا یعاب صارم اذا نبا * ولا یعاب صارم اذا نبا * ولا یعاب شاعر اذا کبا) یعنی هیچ برسید جهل وفتوته میل ایتسه معیوب اولاز وکذلك سیف صارم وتیز رجوع ایدوب قطع ایتسه یه تعییب اولنمز و برشاعرده زله واقع اولسه یه عیب عد اولنمز زیرا موثوق ومعتمد اولان امرك ندرت وقوع تخلفی زیان ویرمز دیه رك سیفنی غلافنه وضع ایله جالس اولوب کأن (ابن مراغه) یعنی جریری هجو ایدوب (بسیف ابی رغوان سیف مجاشع * ضربت ولم تضرب بسیف ابن ظالم) دیمشدر دیو کویا ابن جریرك اسانندن کندی حقنده بو بیتی انشاد ایله اورادن قائم ومنصرف اولمشدر (صبا) مال الی الجهل والفتوة معناسنه در (نبا) تقدیم نون ایله (نبا السیف ینبو) قوللرندن رجع ولم یعمل فی الضربة و (کبا) زل ولم یقدر علی الانشاد معناسنه در سیفك سیف ابن ظالمه تخصیصی ذکر اولندیغی وجهله سیفك عدم قطعی حق مقتولده موجب اذا اولوب بوایسه ظالم وابن ظالمك فعل وصنعی اولسنه مبنیدر لکن حق اولان مراد حارث بن ظالمدر و بعده جریر حاضر اوله رق وقعهٔ فرزدقدن آگاه اولنوب فقط فرزدقك شعری جریره ذکروانشاد اولنمدیغی حالده جریر (بسیف ابی رغوان سیف مجاشع * ضربت ولم تضرب بسیف ابن ظالم) بیتنی انشاد ایتمسیله جریرك اشبو بیتی فرزدقك لسان جریردن اولق اوزره ملاطفة ایراد ایتدیکی بیتك بطبقه عینی ظهور ایتمسنه سلیمان بن عبد الملك تعجب ایلشدر بعده جریر یا امیرالمؤمنین ابن قین یعنی فرزدق کأن بنم بو هجومه (ولا نقتل الاسری ولکن نفکهم * اذا اثقل الاعناق حمل المغارم) قولیله جواب و یردیو فرزدق طرفندن اوله رق بیت مذکوری انشاد ایدر بعده فرزدقه جریرك (بسیف ابی رغوان الخ) قولیله کندوسنی هجو ایلدیکی اخبار اولنه رق بوندن بشقه برشی سویلانمامش اولدیغی حالده فرزدق جریره جواب اوله رق (کذاك سیوف الهند تنبو ظباتها * وتقطع احیانا مناط التمائم * ولا نقتل الاسری ولکن نفکهم * اذا اثقل الاعناق حمل المغارم * وهل ضربة الرومی جاعلة لکم * اباعن کلیب اواخا مثل دارم) ابیاتنی انشا ایتمسیله جریرك نفسنه مقام جوابده فرزدق طرفندن سویلدیکی بیتی فرزدق بونظمنده بطبقه ایراد ایدوب ایکی شاعر ماهرك کرك اول وکرك اشبو بیتنده توافقلری الحق (ان من البیان لسحرا) مفادنه محمول غرائب توافقدن بولنمشدر (تنبو) ترجع معناسنه قطع ایتمز دیمکدر (ظبات) جمع ظبه درکه سهم وسیف اشالنك حدیدر (مناط) موضع تمائم اولوب مراد اعناقدر (فك) اسیرك اسارتدن عتق وازاد اولنمسیدر (تمیمه) عوذه یعنی حمایلدر (اسری) اسیرك جمعیدر (مغارم) غرامت کبی اداسی لازم اولان دین وویرکو امثالیدر فکك وقت حمل مغارمه تخصیصی زیادهٔ مدحی مفید اولوب وقت حمل ومغارم وقت احتیاج اولمسیله بو وقتده اجرای فك اسرا ایدنلرك اوقات سائره ده بلامحابا وتردد اجرا ایده جکلری امر معلومدر (رومی) سیف رومیدر (کلیب) لاجل التحقیر صیغهٔ تصغیر ایله رهط جریر اولان ابن یربوع بن حنظله و (دارم) تمیمدن برقبیله در قال رحمه الله تعالی (فاذا لم یعلم قیل قال فلان کذا وقد سبقه فلان فقال کذا) ایمدی قول ثانی اولدن اخذ اولندیغی معلوم اولمدیغی وقتده (قال فلان کذا وقد سبقه فلان فقال کذا) یعنی فلان شاعر شویله دیدی وفلان شاعر بوندن مقدم بونی ایراد ایدوب شویله دیدی دینلور و بو تعبیر ایله فضیلت صدق اغتنام اولنه رق ودعوای علم بالغیبدن وغیری نقصانه نسبتدن سالم اولنمش اولور قال رحمه الله تعالی (ومما یتصل بهذا القول فی الاقتباس والتضمین والعقد والحل والتلمیح) واقتباس وتضمین وعقد وحل وتلمیحده کلام دخی سرقات شعریه ده اولان مباحثه متصل اولان شیدندر (تلمیح) لامك میم اوزره تقدیمیله (ابصره) معناسنه (لمحه) قوللرندندر و بونلرده اوله جق قولك سرقات شعریه ده اولان قوله وجه اتصالی هر برلرنده (اخذ شیء من الاخر) معناسنك وجودیدر قال رحمه الله تعالی (اما الاقتباس فهو ان یضمن الکلام شیئا من القرآن او الحدیث لا علی انه منه) اما (اقتباس) نثر ویاخود نظم اولان کلامك قرآن کریم ویاخود حدیث شریفدن

برشیء بوشی قرآن ویاخود حدیثدندر دینلك طریقی اوزره اولمیه رق متضمن اولمسیدر یعنی صورت تضمنی بوشی قرآن ویاخود حدیثدندر دیو اشعاردن سالم اولمسیدر و بوقید (قال الله تعالی کذا) و (قال النبی صلی الله تعالی علیه وسلم کذا) و (فی الحدیث کذا) کبی اثناء کلامده آیات واحادیث ایرادندن احترازدر بووجهله اثناء نظم ونثرده بطریق التصریح ایراد آیات واحادیث شریفه اقتباسدن غیر معدوددر واقتباس یا قرآن و یاخود حدیثدن اولوب وعلی کلا التقدیرین کلام یا نثر ویا نظم اوله جغی جهتله مصنف رحمه الله تعالی بونلر ایچون امثلهٔ اربعه ایرادیله بیوررکه (کقول الحریری (فلم یکن الا کلمح البصر او هو اقرب * حتی انشد واغرب) ومثل قول الاخر (ان کنت ازمعت علی هجرنا * من غیر ما جرم فصبر جمیل * وان تبدلت بنا غیرنا * فحسبنا الله ونعم الوکیل) ومثل قول الحریری (قلنا شاهت الوجوه * وقبح اللکع ومن یرجوه) وقول ابن عباد (قال لی ان رقیبی سیء الخلق فداره * قلت دعنی وجهك الجنة حفت بالمکاره) نثرده قرآن کریمدن اقتباس حریرینك ایکنجی مقامهٔ حلوانیه سنده (فلم یکن الا کلمح البصر الخ) قولنده ﴿کلمح البصر او هو اقرب﴾ نظم جلیلندن اولان اقتباس کبیدر (اغرب) اتی بالغریب معناسنه در ونظمده قرآن کریمدن اقتباس ابو القاسم ابن حسین الکاتبینك (ان کنت ازمعت الخ) بیتنده ﴿فصبر جمیل﴾ و ﴿حسبنا الله ونعم الوکیل﴾ نظم جلیلندن اولان اقتباس کبیدر (من غیر ما جرم) قولنده ما زائده در معنای بیت اگرسن بزم من غیر جرم هجر وافتراقمز اوزره عزم ایتمش ایسه ك (فصبر جمیل) یعنی صبردن بشقه الدن کله جك یوقدر وصبرك نهایتی فرجدر واگر بزی آخره تبدیل ایدوب اغیاره میل ایتدك ایسه (فحسبنا الله ونعم الوکیل) ونثرده حدیث نبویدن اقتباسه مثال حریرینك (قلنا شاهت الوجوه الخ) قولی کبیدر زیرا (شاهت الوجوه) لفظ حدیثه موافقدر چونکه یوم حنینده نائرهٔ حرب وستیز اشتداد انگیز اولمسیله نبی محترم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری کف پرشرفلرینی برمقدار حصبا یعنی احجار صغیره ایله املا بیوروب ﴿شاهت الوجوه﴾ دعای اجابت پیراسنی تعبیهٔ فلاخن قضا بیوره رق حصبات مذکوره یی وجوه بامرهٔ مشرکینه رمی وحواله و بو معجزهٔ جلالتنما ایله شرذمهٔ کفار خاکساری سمت بوادیٔ ادبار وانهزامه اماله بیوردقلری اخبار موثوقهٔ عنعنهٔ روات ثقاتدندر (شاهت) ضم یا ایله قبحت معناسنه اولوب نقیض حسن اولان قبحدندر و حریرینك (قبح اللکع) قولنك معناسی (لعن اللئیم) اولوب و بعضیلر (قبح) ابعد معناسنه اوله رق (ابعده الله من الخیر) معناسنه فتح عین ایله (قبحه الله) قوللرندندر دیدیلر (ومن یرجوه) ضمیری لکعه راجعدر ونظمدن اقتباس حدیثه مثال ابن عبادك (قال لی ان رقیبی الخ) قولیدر (فداره) قولی مدارا تدن اولوب مجامله وملاطفه معناسنه در وضمیر مفعول رقیبه راجعدر ایمدی (وجهك الجنة حفت بالمکاره) قولی ﴿حفت الجنة بالمکاره وحفت النار بالشهوات﴾ حدیث شریفندن اقتباس اولنمشدر (حففته بکذا) جعلته محفوفا محاطا دیمکدر یعنی حبیبم بکا رقیبم بدخویدر انکله مدارا وحسن معامله ایت دیو امر ایدوب بن دخی بنی ترك ایت یعنی بو بابده اندیشه ایتمه زیرا سنك وجهك جنتدر طالب جنان ایچون مشاق تکالیفه تحمل لازمه دن اولدیغی مجزومدر دیو جواب و یردم دیمکدر قال رحمه الله تعالی (وهو ضربان احدهما ما لم ینقل فیه المقتبس عن معناه الاصلی کما تقدم والثانی خلافه کقوله (لئن اخطأت فی مدحك ما اخطأت فی منعی * لقد انزلت حاجاتی بواد غیر ذی زرع) واقتباس ایکی ضرب اولوب بریسی اقتباس اولنان کلام معنای اصلیسندن معنای آخره نقل اولنمیاندر نته کیم امثلهٔ اربعهٔ مذکوره بویله در وضرب ثانی بونك خلافی اوله رق اقتباس اولنان کلام معنای اصلیسندن نقل اولنمیدر نته کیم ابن رومینك (لئن اخطأت فی مدحك الخ) قولنده واقع اولمشدر ایمدی (بواد غیر ذی زرع) ایله مراد ماء ونباتی اولمیان وادیدر وابن رومی بو کلامی کندوسنده خیر ونفع اولمیان شخصه نقل ایلمشدر مفهوم بیت اگرسنك مدحکده بن خطا ایتدم یعنی سنك کبی مدح وستایشه سزا اولمیان ذاتی مدح ایتمکده

خطا ایلدمسه سن دخی رجا وتوقع ایتدیکم خصوصه مساعده ایتیوب بنی منع ایتمکده قصور ایتمدك
زیرا سنك کبی ئیمه سزا اولان منع هل حاجت و بخل ودنائتدر تحقیق بن حاجاتمی وادئ غیرذی زرعه
انزال ایتدم یعنی سنك کبی ارباب خیر ونفع اولمیان ئیمه افادهٔ حال ایلدم دیمکدر شو زمانده ضبط
واذعان ایدیله جك ماصدق علیهی فراوان بربیت اطیفدر وبعضیلرك برصبیح الوجه محبوب دلارا
قدمنهادهٔ خلوت حمام اوله‌رق تراش اولدیغی کرمیٔ محبتله تماشا ایلدیکی حینده نظم ایتمش اولدیغی
(تجرد للحمام عن قشر لؤلؤ * والبس من ثوب الملاحة ملبوسا * وقدجرد الموسی لتزیین رأسه *
فقلت لقد اوتیت سؤلك یاموسی) قولی بوضربك اطیفلرندندر (قشر لؤلؤ) دن مراد ثوب بدنیدر
(جرد) مبنی للمفعول اوله‌رق (موسی) آلت حلق وتراشدر قال رحمه الله تعالی (ولا بأس بتغییر
یسیر للوزن اوغیره کقوله (قدکان ماخفت ان یکونا * انا الی الله راجعونا) واقتباسده وزن و یاخود
قافیه وامثالی ایچون تغییر یسیرده بأس یوقدر نته کیم بعض اهل مغربك اصحابندن بعضیسنك وفاتی
عندنده انشاد ایتمش اولدیغی (قدکان ماخفت الخ) قولنده واقع اولمشدر قرآن کریمده ﴿انا لله
وانا الیه راجعون﴾ قول شریفندن تغییر یسیرایله اقتباس ایلمشدر یعنی تحقیقا وقوعندن خوف
واندیشه ایتدیکم شی واقع اولمشدر وخوفده برفائده اولمیوب جمله‌مز جناب باری‌یه رجوع ایتسك
کرکدر دیمك اولور قال رحمه الله تعالی (واما التضمین فهو ان تضمن الشعر شیئا من شعر الغیر
مع التنبیه علیه ان لم یکن مشهورا عند البلغاء) واما (تضمین) شعرك شعر اخردن برشیئی متضمن
اولسیدر بوده بیت و یاخود بیتدن زیاده و یاخود مصراع و یامصراعك مادوننده اولمقدن اعمدر
شونکله برابرکه اکر شعر آخر عند البلغا مشهور اولمزسه شعر غیر اولدیغنه تنبیه ایتك لازمدر واکر
عند البلغا مشهور اولورسه تنبیهه حاجت یوقدر و بونکله تضمین اخذ وسرقتدن تمیز ایدر اکر
مصنف من شعر الغیر محلنده (من شعر اخر) تعبیر ایتسه دها احسن اولوب شاعر شعرنه کندینك اخر
قصیده‌سندن برشی تضمین ایتمسی صورتنه متناول اولوردی لکن اشعار عربده ندرتندناشی بو صورته
التفات ایتمدی اما شعر آخردندر دیو تنبیه ایله برابر اولان (تضمین بیت) عبدالقاهر بن تمیمك
(اذا ضاق صدری وخفت العدی * تمثلت بیتا بحالی یلیق * فبالله ابلغ ما ارتجی * وبالله ادفع
مالا اطیق) قولنده واقع اولوب و بیت ثانی شعر غیر اولدیغنه (تمثلت بیتا) قولیله تنبیه ایلمشدر
مفهوم بیت برامرده دوچار مضایقه اوله‌رق صقلوب و بردشمندن خوفم وقوعنده حالمه جسبان اولان
(فبالله ابلغ الخ) بیتنه تمثل ومفادیله عمل ایدرم یعنی انجق جناب حقدن استعانه ایله املمه نائل اولوب
وتحمل وقدرتیات اوله‌میه‌جغم دواهی‌یی عون الهی ایله دفع ایلرم دیمکدر وبدون التنبیه تضمین
بعضیلرك (کانت بلهنیة الشبیبة سکرة * فصحوت واستبدلت سیرة مجمل * وقعدت انتظر الفناء
کراکب * عرف المحل فبات دون المنزل) قولنده واقع اولمشدرکه بیت ثانی مسلم ابن ولید انصارینك
بیتیدر (بلهنیه) ضم با وفتح لام وسکون ها ایله سعهٔ عیش معناسنه اولوب و (شبیبه) شبابدن
اوله‌رق مراد طراوت ورفاهیت وقت شباب حال سکر وغفلتدر دیمك اولور (صحو) خلاف سکردر
(سیرت) طریقت معناسنه‌در (مجمل) اتی بشیٔ جمیل معناسنه‌در فنادن مراد موتدر مفاد شعر
سعهٔ عیش شباب سکر وغفلتدن صحوه رجوع وحال جهالتی سیرت جمیله‌یه تحویل ایدرك متهیٔ
ارتحال اولان شخص راکب کبی عالم بقایه مترقب انتقال اولدیغی بیاندن عبارتدر وابن عمیدك (کأنه
کان مطویا علی احن * ولم یکن فی قدیم الدهر انشدنی * ان الکرام اذا ما اسهلوا ذکروا * من کان
یألفهم فی المنزل الخشن) قولی تضمین اولنان کلام ابیات مشهوره‌دن اولدیغی حالده غیرك شعری
اولدیغنه تنبیه ایدلمش اولان تضمینلرندندر و بیت ثانی ابی تمامك بیت مشهوریدر (کأنه) ضمیری ابیات
سابقه‌ده مذکور اولان صاحبنه راجعدر (احن) احنه‌نك جمعی اولوب حقد معناسنه‌در (اذا
ما اسهلوا) صاروا الی السهل معناسنه اولوب (سهل) ارض لینه‌در وارض لینه‌یه دخول عیش
ناعمه وصولدن کنایه‌در مراد ابن عمید بینلرنده الفت وصحبت قدیمه اولان برذاتك کسب رفاه ایتدیکی

حینده حقوق قدیمه‌یه عائد اولان معامله‌دن مسامحه واغماض و بلکه حقنده ابراز غیظ واغراض
ایتمسندن طولایی کویاکه کندوسیچون ذاتا حقد وغرض مضمری اولوب وکریم الطبع اولان ذاتك
حائز سعهٔ حال وفائز عز واقبال اولدقاری حینده همدم منزل شدت و یار وفادار وقت مضایقه
وکربتی اولدیغی رفیق صدیقلرینی نسیان ایتمه‌یه‌رك مظهر الطاف واسعاف ایلدکاری معناسنی مفید
اولان قول ابی تمامی اثناء مصاحبات قدیمه‌لرنده انشاد ایتمامش کبی بر طرز متجاهلانه و بیکانه‌ده
بولنمسندن استغراب واستعجابنی افاده و بونك عصرمزده ونفسمزده الآن مشاهده ایتمکده اولدیغمز
امثال کثیره‌سی توصیفدن آزاده‌در (والی الله المشتکی) و بوتضمینده بیت مذکورك کلام آخر
اولدیغنه (انشدنی) لفظیله تنبیه ایدلمشدر قال رحمه الله تعالی (کقوله (علی انی سانشد عند
بیعی * اضاعونی وای فتی اضاعوا) وشعر اخردن اولدیغنه تنبیه ایله برابر (تضمین مصراع)
ابوزید سروجینك بیع ایچون عرض ایلدیکی غلامك قولی اولمق اوزره حریرینك حکایه ایلدیکی
(علی انی سانشد الخ) قولنده واقع اولدیغی کبیدرکه (سانشد) قولیله قول آخر اولدیغنه تنبیه
ایلمشدر مصراع ثانی عرجینك اولوب عرجی عبدالله بن عمرو بن عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه
اوله‌رق طریق مکه‌ده اولان عرج نام منزله نسبت اولنمشدر و بعضیلر بومصراع امیه بن ابی الصلتکدر
دیدیلر تمام بیت (اضاعونی وای فتی اضاعوا * لیوم کریهة وسداد ثغر) اولوب (لیوم) ده
لام وقت ایچوندر (کریهه) اسماء حربدندر (سداد ثغر) انجق کسرسین ایله خیل ورجال ایله
ثغرك سدیدر (ثغر) فروج بلداندن موضع مخافتدرکه ثغور وحدود بلاد مشهوردر یعنی قومك
بنم وجودمه الك زیاده محتاج اولدقلری وقت محاربهٔ اعدا وثغور ومنافذ دشمنانی ابطال مبارزین ایله
سد ومحافظه‌یه اهمیت اولان زمان لازم الاعتناده ایجاب حزم وحقوقه رعایت ایتمه‌یه‌رك بنم کبی ممتاز
اماثل واقران اولان فتای کامل عدیم النظیری ضایع ایتدیلر دیمك اولوب مراد قوة الظهرلری اولان
ذاتی اضاعه‌لرندن تندیم یعنی موجب ندامت اولدیغی اتیان وتفهیمدر واما بدون التنبیه (تضمین
مصراع) بعضیلرك (قدکنت لما اطلعت وجناته * حول الشقیق الغض روضة آس * اعذاره
الساری العجول توقفن * مافی وقوفك ساعة من بأس) قولنده واقع اولوب مصراع ثانی ابی تمامکدر
(اطلعت) باب افعالدن ماضئ مؤنث اولوب نخلك خروج طلعنده (اطلع النخل) دینلور واشرق
معناسنده لغت اولدیغی دخی مطرزیدن منقولدر (وجنات) وجنه‌نك جمعی اولوب خدیندن مرتفع
اولان محللدر (شقیق) وشقایق ورد معروفدر (غض) طری وتازه معناسنه صفت شقیق اولوب
مراد خد حبیبدر (روضة آس) اطلعت ایچون مفعولدر (آس) شجر معروفدرکه لسان ترکیده
مرسین وبزم ادنه وطرسوس حوالیسنده مورت تعبیر اولنور بعضیلر عطریاتده استعمال اولنور
ورد اخضر اولمق اوزره ضبط ایلمشلردر مراد خط نورستهٔ عارضیدر (اعذاره) قولی قلت ایچون
مقول اولوب همزه حرف ندا اوله‌رق قریب ایچوندر وعذاردن مراد موضع عذارنده نابت اولان
شعردر (الساری) قولی اول لیلده سیر معناسنه سرادن و یاخود سرایتدن اوله‌رق صفت عذار اولوب
ضرورت شعر ایچون ساکندر (العجول) فعول بمعنی فاعل اوله‌رق عذار ایچون صفت
بعد صفت و یاخود لاجل التأکید (الساری) ایچون صفتدر (توقفن) نون خفیفه ایله وقوفدن
امر اولوب وقف ایچون نونك الفه ابدالیله ﴿نسفعا﴾ نظم شریفی اسلوبنده (توقفا) دخی
مروی ورفقدن تفعل اوله‌رق (ترفقن) وکذا قاف ایله رقت قلب معناسنه (ترقفن) دخی محکیدر
مالبس معناسنه وظرف خبری و (من بأس) اسمی اوله‌رق من زائده‌در مفهوم بیت عارض محبوبده
لطف منظرده شبیه آس اولان خط سبزك ظهورنی مشاهده ایتدیکمده ای ساری وعجول اولان خط
برمقدار توقف وتأنی ایت یعنی رخسار یاری استیعابه عجله ایتمه زیرا برمدت قلیله توقفکده سنجه
برمضرت اولمیوب حالبوکه بن منتفع اولورم دیو عرض نیاز توقف وعدم استعجال ایلدم دیمکدر
وستیر اولیه که مادون بیتده اولان تضمین ایکی ضرب اولوب بریسی بدون تقدیر الثانی معنی تمام

اولمسیدر نتهکیم بیت مذکور بوقبیلدندر وضرب ثانی بدونه معنی تمام اولمیاندرنتهکیم شاعرك (كأنما
امس فی بؤس نكابده * والعین والقلب منا فی قذی واذی * والان اقبلت الدنیا علیك بما * تهوی
فلا تنسنی ان الكرام اذا) قولنده واقع اولمشدر (ان الكرام اذا) قولی ابی تمامك ذكری مرور ایدن
(ان الكرام اذا ما اسهلوا ذكروا * من كان یألفهم فی المنزل الخشن) بیتنه اشارتدر وتمام معنی
(ان الكرام اذا) قولنك باقیسنی تقدیره محتاج ومتوقفدر (امس) ایله زمان قریبی مراد ایتمشدر كه
عهد قریبده دیمكدر (بؤس) شدت معناسنه در (مكابده) مقاسات معناسنه‌در وعینك قذاده
اولمسندن مراد وجعیدر (بما تهوی) الذی تحب معناسنه‌در یعنی سزكه عهد قریبده شدت
وحال مضایقه وضجرتده اولهرق اظهار مقاسات وتحسر مطالب وترقیات ایله كوزلرمز وجع ترقبده
وقلبمز الم انتظار وسوزش اكدارده ایدی وشمدی دنیا حصول املكزله سزه متوجه ومساعد اولدی
ایمدی بزی نسیان ایتمیكز زیرا مقتضای شعار كرام وقت مقاساتده اولان احباسنی حین وسعتده نسیان
ایتمامكدر دیمك اولور قال رحمه الله تعالی (واحسنه مازاد علی الاصل بنكتة كالتوریة والتشبیه
فی قوله (اذا الوهم ابدی لی لماها وثغرها * تذكرت مابین العذیب وبارق * ویذكرنی من قدها
ومدامعی * مجرعوالینا ومجری السوابق) واحسن تضمین اصل اوزره برنكته ایله زائد اولاندر یعنی
شاعر ثانینك شعرنده اولان بیت ویاخود مصراع مضمن شاعر اولك شعرنده موجود اولمیان بر لطیفه
اوزره مشتمل اولمسیدر مثلا صاحب تحبیرك (اذا الوهم ابدی لماها الخ) قولنده اولان توریه
وتشبیه كبی (توریه) ذكری مرور ایتدیكی اوزره بری قریب وبری بعید اولهرق ایكی معناسی اولان
بر لفظی ذكر ایدوب معنای بعیدینی مراد ایتمكدر (ابدی) اظهر معناسنه‌در (لما) سمرهٔ شفتین
یعنی دوداقلرك درونده اولان قرمزی محللردر (ثغر) اون دیشلریدر (یذكرنی) اذكاردن اولوب
خاطرمه كتورر دیمكدر (مجر) قولی یذكرنی ایچون مفعول ثانی اولوب فاعلی وهمه عائد ضمیر مستتردر
اشبو شعرده هر بربیتك مصراع ثانیلری اولان (تذكرت مابین العذیب وبارق * مجرعوالینا ومجری
السوابق) قولی ابی الطیبك مطلع قصیده سیدر (عوالی) عالیه‌نك جمعی اولوب رأس رمح
معناسنه‌در و(عذیب) ایله (بارق) ایكی موضع معروفدر مراد ابی الطیب موضعین مذكورین
بیننه نازل اولهرق وقوعبولان مطارعه ومدافعهٔ فرسان عندنده رماحلرینك جریتی وخیول اوزره
مسابقه ایدن رجالك جریانی تذكر ایلدیكنی بیاندر فی الحقیقه مطارعهٔ فرسان عرب خاطرنشان
اوله‌جق برامر مستغربدر وصاحب تحبیرك نظمنده عذیب وبارقله مرادی بونلرك معنای بعیدی اولوب
زیرا عذیبی تصغیر عذب قلوب شفهٔ حبیبی مراد ایتمشدر وبارق ایله برقه شبیه اولان ثغرنی قصد
ایلمشدر وبونلرك مابیننده اولان شی ایله مرادی ریق فم حبیبه‌در وحبیبه‌نك تبختر وتمایل قدنی تمایل
رمحه وعلی التتابع جریان دمعی مسابقه ایدن خیلك جریانه تشبیه ایدوب اشبو توریه وتشبیهی
كلام ابی الطیب اوزره زیاده قلمشدر مفهوم بیت وهم وخیالم حبیبه‌نك سمرهٔ شفتینیله ثغرنی اظهار
وتخیل ایتمسیله شفه‌سیله برقه شبیهه اولان اسنانی بیننده واقع ریقنی تذكر ایلدم وانك تمایل قامت
جلوه ریزی مجرهٔ رماحی واول حالده متتابعا دموع عینمك سیلانی خیول سوابقك صو كبی جریانی
یادمه كتوردی دیمكدر قال رحمه الله تعالی (ولا یضر التغییر الیسیر) وتضمینی قصد اولنان شیئك
معنای كلامده دخولیچون تغییر یسیری ضرر ویرمز نتهكیم داء ثعلبه مبتلا اولان بر یهودی حقنده
بعض شعرانك انشاد ایلدیكی (اقول لمعشر غلطوا وغضوا * من الشیخ الرشید وانكروه * هو ابن جلا
وطلاع الثنایا * متی یضع العمامة تعرفوه) قولنده واقع اولمشدر زیرا بیت سحیم بن وسیلك اولوب
اصلی (انا ابن جلا وطلاع الثنایا * متی اضع العمامة تعرفونی) اولهرق مقصودده داخل اولمسیچون
طریق تكلمدن غیبته تغییر ایلمشدر (غلطوا وغضوا) قولی حقنده غلط ایدوب اندن كف نظرله
رتبه‌سندن حط وتنزیل ایتدیلر ومقدارنی بیلمدیلر دیمكدر وبونده تهكم وسخریه واردر وبوندن
ایچون رشید ایله وصف ایدوب رشید ایله علی طریق التهكم غوی مراد ایلمشدر (طلاع ثنایا)

امور صعبه‌یه راكب دیمكدر زیرا ثنایا طریق عقبه معناسنه ثنیه‌نك جمعیدر (ابن جلا) امری واضح
ومشهور اولان رجلك ابیدر دیمك اولوب بونلرك جمله‌سی تهكمدر قال رحمه الله تعالی (وربما
یسمی تضمین البیت فما زاد استعانة وتضمین المصراع وما دونه ایداعا ورفوا) واكثر بیت وبیتدن
زیاده‌یی تضمین (استعانه) ومصراع ومادوننی تضمین (ایداع) و(رفو) تسمیه اولنور اما ایداع
تسمیه‌سی زیرا شاعر ثانی شعرنه شعر اولدن برشی ایداع ایدوب وشعرنه نسبتله اوشی قلیل مغلوب
اولمسنه ورفو تسمیه‌سی كأنه خرق شعرنی غیرك شعریله رفو واصلاح ایتمسنه مبنیدر قال رحمه الله
تعالی (واما العقد فهو ان ینظم نثر لا علی طریق الاقتباس) واما (عقد) قرآن ویاخود حدیث
ویامثل ویاغیریسندن بر نثر اقتباس طریقیله اولمیه‌رق نظم اولنمقدر وبیان سابقدن معلوم اولمشیدیكه
طریق اقتباس قرآن وحدیث اولدیغی اشعار اولنمیه‌رق كلامك قرآن ویاحدیثدن برشیئی متضمن
اولمسیدر ایمدی نظمی قصد اولنان نثر قرآن ویاخود حدیثك غیری اولدیغی صورتده فنی
طریق ایله اولورسه اولسون نظمی عقددر زیرا قرآن وحدیثك غیرنده اقتباسك مدخلی یوقدر
قال رحمه الله تعالی (كقوله (مابال من اوله نطفة * وجیفة اخره یفخر) عقد قول علی رضی الله
تعالی عنه وما لابن آدم والفخر وانما اوله نطفة واخره جیفة) نتهكیم ابی العتاهیه‌نك (مابال من اوله
الخ) قولنده واقع اولمشدر (بال) حال معناسنه اولوب (ماباله مفتخرا) دیمكدر عتاهیه بو بیتی
حضرت اسد الله الغالب علی ابن ابی طالب رضی الله تعالی عنه افندمزك (وما لابن آدم والفخر الخ)
قول شریفلرندن عقد ونظم ایلمشدر (والفخر) قولی مفعول معه‌در واكر نظمی قصد اولنان نثر
قرآن ویاخود حدیث اولورسه تعقید اولمسی انجق امثالنه اقتباسده تحمل اولنمیان تغییر كثیر ایله
تغییر اولنمسیله ویاخود تغییر كثیر ایله تغییر اولنمیوب لكن قرآن ویاخود حدیثدن اولدیغنه اشارت
اولنمدرق بوجهتله علی طریق الاقتباس اولمامسیله اولور نتهكیم شاعرك (اننی بالذی استقرضت
خطا * واشهد معشرا قد شاهدوه * فان الله خلاق البرایا * عنت بجلال هیبة الوجوه * یقول
اذا تداینتم بدین * الی اجل مسمی فاكتبوه) قولنده واقع اولمشدر (اننی) اعطنی معناسنه‌در
(بالذی) قولنده بابدل ایچون اولوب (بدل الذی استقرضت) دیمكدر (معشر) جماعتدر
(شاهدوه) ضمیری (استقرضت) قولنك مداولی اولان استقراضه یاخود الذی‌یه راجعدر (عنت)
قولی خضعت وذلت معناسنه اولوب (ان الله) قولنده اولان ان‌نك اسمیله خبری اولان (یقول)
بیننده جملهٔ معترضه‌در مفهوم بیت استقراض ایتدیكك شی ایچون سند ویر ومشاهده ایدن
جماعتی شاهد قیل زیرا خلاق برایا اولوب وجوه وانفس جلالت هیبتیله خضوع وذلتده اولان
جناب باری نظم جلیلنده ﴿اذا تداینتم بدین الی اجل مسمی فاكتبوه﴾ قول شریفیله بر وقت
معینه دكین استدانه اولان دینك سنده ربط اولنمسنی امر ایتمشدر دیمك اولور ایدی (یقول اذا
تداینتم الخ) قولنده قول مذكور قرآندن اولدیغنه صراحت اولهرق اقتباسدن اولمیوب عقددر
وامام شافعی رحمه الله تعالی حضرتلرینك (عمدة الخیر عندنا كلمات * اربع قالهن خیر البریة *
اتق المشبهات وازهد ودع * ما لیس یعنیك واعملن بنیة) قوللری دخی احادیث اربعه‌دن عقد
اولنمشدر كه اول (الحلال بین والحرام بین وبینهما امور متشابهات) وثانی (ازهد فی الدنیا یحبك الله)
وثالث (من حسن اسلام المرأ تركه مالا یعنیه) ورابع (انما الاعمال بالنیات) اولوب امام مشار الیه
(قالهن خیر البریة) قولیله مفاد حدیث اولدیغنی بیان ایتمسیله اقتباس اولمیوب عقددر (مشبهات)
سكون شین معجمه وكسر با ایله حلاله شبیه اولوب حلی قطعی اولمیان شیلردر قال رحمه الله تعالی
(واما الحل فهو ان ینثر نظم كقول بعض المغاربة (فانه لما قبحت فعلاته * وحنظلت نمار نخلاته *
لم یزل سوء الظن یقتاده * ویصدق توهمه الذی یعتاده) حل قول ابی الطیب (اذا ساء فعل المرء
ساءت ظنونه * وصدق ما یعتاده من توهم) واما (حل) نظمی نثر ایتمكدر وبونك شرط مقبولیتی
سبكی مختار اولوب سبك نظمدن قاصر اولمامسی ومحلنده مستقر وقلق واضطرابدن عاری اولهرق

موقعی حسن اولمسیدر نته کیم بعض اهل مغربك (فانه لما قبحت فعلاته الخ) قول منثوری ابی الطیبك (اذا ساء فعل المرء الخ) بیتندن حل اولنمشدر (حنظلت ثمار نخلاته) قولنك معناسی ثمار نخلاتی مرارتده حنظل کبی اولدیغی وقتده دیمك اولوب ذهاب دولتندن کنایه‌در مفهوم کلام برکسه‌نك افعالی قبیح یعنی رأی وتدبیری مختل ومشوش اولوب ودولتی زائل اولدیغی وقتده دائما سوء ظن انی تخیلات فاسده وتوهمات باطله‌یه سوق ایدوب وکندی‌یه عود ورجوع ایدن توهمی تصدیق ایدرك مقتضای توهمی اوزره عمل ایدر دیمکدر وابو الطیب نظم مذکور ایله سیف الدوله‌دن ودشمنلرینك عزو یاتنی اصغا ایتمسندن شکوی ایتمشدر یعنی فعل انسان قبیح اولدیغی صورتده ظنونی دخی قبیح اولوب اولیا واعوانی حقنده ظنی سیی اولور وتحت یدنده بولنان عجزه ومحتاجین اصاغر حقلرنده قلبنه خطور ایدن توهمی تصدیق ایدر دیمکدر قال رحمه الله تعالی (واما التلمیح فهو ان یشار الی قصة اوشعر من غیر ذکره) (تلمیح) میم اوزره تقدیم لام ایله قول صحیح اولوب برشیئی حین ابصار ونظرده (لمحه) قوللرندندر کثیرا اهل بیاندن ایشیدرسینکه تفسیر ابیاتده بو بیتده فلانك قولنه تلمیح واردر و (لمح فلان هذا البیت فقال کذا) دیرلر و بونلره امثال اوله‌رق لفظ تلمیح ایله انواع عبارات ایراد ایدرلر واما میمك لام اوزرینه تقدیمیله (تملیح) ملح الشاعر قوللرندندرکه شاعر شیء ملیح ایراد ایلدی دیمکدر و بونك ذکری باب تشبیهده مرور ایدرك بومقامده تملیح خطاء محض اولوب شارح علامه جانبندن نشئت ایتمشدر شویله‌که تلمیح ایله تملیحی شیء واحد عد ایدرك بونلری قصه و یاشعره اشارت اولنمسیله تفسیر ایلمشدر و بعده اشبو غلط مستمر اوله‌رق عدم تمیزدنناشی مذهب اتخاذ ایدلمشدر حاصلی تقدیم لام ایله (تلمیح) برقصه و یا برشعره و یاخود بین الناس شایع وسایر اولان برمثله بونلردن برینی ذکر ایتمیه‌رك فحوای کلامده اشارت اولنمسیدر واشبو تلمیح نظمده و یاخود نثرده بولنمق اعتباریله اقسام سته‌یه منقسمدر قال رحمه الله تعالی (کقوله فوالله ما ادری االحلام نائم * المت بنا ام کان فی الرکب یوشع) اشار الی قصة یوشع واستیقافه الشمس) اما نظمده قصه‌یه تلمیح ابو تمامك (لحقنا باخراهم وقدحوم الهوی * قلوبا عهدنا طیرها وهی وقع * فردت علینا الشمس واللیل راغم * بشمس لهم من جانب الخدر تطلع * نضا ضوءها صبغ الدجنة وانطوی * ببهجتها ثوب السماء المجزع * فوالله ما ادری االحلام نائم * المت بنا ام کان فی الرکب یوشع) قولنده واقع اولمشدر (اخراهم) و(لهم) ضمیرلری هرنقدر لفظا ذکرلری مسبوق دکلسه‌ده احبهٔ مرتحلینه راجعدر (حام الطیر علی الماء) دار حوله معناسنه و (حومه غیره) اداره معناسنه اولوب (حوم الهوی قلوبا) دینلور (جعلها دائرة حول الحبیب) معناسی مراد اولنور (عهدنا) ابصرنا معناسنه قلوب ایچون صفتدر طیر قلوبدن مراد قلوبده خلجان ایدن خواطردر (وقع) تشدید ایله واقعك جمعی اولوب (والحال ان تلك الطیور ساکنة) دیمکدر (شمس) اولدن مراد ادعاء شمس حقیقیدر (راغم) ذلیل معناسنه‌در اصلی انفك رغام یعنی ترابه اصوقیدر و (زلهٔ لیل) شمسك بروزیله زوالیدر (خدر) هودجدر (نضا) ذهب به وازاله معناسنه‌در (ضوئها و بهجتها) ضمیرلری هودجدن طالعه اولان شمسه راجعدر (صبغ) لوندر (دجنه) ضم دال وجیم وتشدید نون ایله ظلمتدر (انطوی) انضم معناسنه‌در (مجزع) ذو لونین دیمکدر (انطواء ثوب مجزع سما) دن مراد خفاء کواکبدر (احلام) حلمك جمعی اولوب منامده رؤیت اولنان رؤیادر (االحلام نائم) قولی مشاهده ایتدیکی شیئی استعظام واستغرابدر مفهوم نظم ذیل قافلهٔ احبابه واصل اولدیغمزده خواطری ساکنه اولان قلوبمز تشویق هوی وعشق ایله جانب حبیبه توجه ایدوب آرزوی مشاهدهٔ دلدار حوالیسنده دائر اولدی و بوحاله متعاقبا جانب هودجدن طلوع ایدن شمس تابان قافلهٔ احبا یعنی محبوب دلارا ایله لیل راغم وذلیل اولدیغی حالده کأن اوزرمزه شمس حقیقی سمت غروبدن رجعت ایلدی وجانب هودجدن طالع اولان شمسك ضیاسی لون ظلمتی ازاله وخلع ایدوب انك بهجت وحسنیله سمانك دورنك اولان ثوبی منطوی یعنی کواکبی مختفی اولدی

قسم ایدرمکه یوحالت غریبه‌دن حیرتله بزی احلام نومی اخذ ایتدی و یاخود قافله‌ده حضرت شعیبی موجود ایدی حقیقت حالی ادراکدن مسلب الشعور اولدم دیمکدر ابیات ابی تمام بونظمده مصاحب جناب کلیم الله اولان حضرت یوشع بن نون علیهما السلامك قصه‌سنه وشمسی استیقافنه اشارت ایتمشدر زیرا مرویدرکه حضرت یوشع بریوم جمعه جبارین ایله قتال ایدوب شمس غروبه میل ایتدکده قتالدن قبل الفراغه شمس غارب اوله‌رق یوم سبت دخولیله یوم مذکورده قتال شریعت موسویه علیه اکمل التحیه‌ده مجاز اولمیه‌رق قتالدن فارغ اولمق اندیشه‌سنه بناء جناب باری‌یه دعا ایتمسیله حضرت مکور اللیل والنهار قتالدن فارغ اولنجه‌یه دکین شمسی رد ایلمشدر قال رحمه الله تعالی (و (لعمرو مع الرمضاء والنار تلتظی * ارق واحفی منك فی ساعة الکرب) اشار الی البیت المشهور (المستجیر بعمرو عند کربته * کالمستجیر من الرمضاء بالنار) وشعره تلمیح (لعمرو مع الرمضاء الخ) قولنده واقع اولمشدر (رمضاء) ارض رمضاء ارض حاره‌درکه انده قدم مرموض ومحترق اولور (ارق) قولی (رق له) قوللرندن اولوب (رحمه) معناسنه‌در و (احفی) حاء مهمله ایله (حفی علیه) قوللرندن اولوب تلطف وتشفق معناسنه‌در (فی ساعة) قولی (منك) قولنده اولان کافدن حال اولوب (کانا فی ساعة الحزن) دیمکدر (لعمرو) قولنده لام ابتدا ایچون اولوب (عمرو) مبتدا و (ارق) خبریدر (مع الرمضا) ارق قولنده اولان ضمیردن حالدر (والنار) رمضا اوزرینه معطوفدر (تلتظی) ناردن حالدر مراد شاعر عدم رحم وشفقتله هجو ومذمت اولوب ارض رمضا ونار لظا ایله برابر عمرو بن حارث ساعت کرب وشدتده سندن ارق واشفقدر یعنی حالت شدتده سندن مستغیث اولنلر حقنده اودرجه بی رحم وشفقت سنکه عمرو بن حارث وارض رمضا ونارلظی سندن ارق واشفقدر دیمك اولوب بوقول ایله (المستجیر بعمرو عند کربته الخ) بیت مشهورنه اشارت ایتمشدر (مستجیر) مستغیث معناسنه‌در (استغاثه) استمداددر (کربت) غم وشدت مفهومنده‌در (کربته) ضمیری موصوله راجع اولوب (الذی یستغیث عند کربته بعمرو) تقدیرنده‌در یعنی اصحاب کرب وشدتدن اولوب عمرودن امداد ومرحمت طلب ایدن کسه تأثیر حرارتدن ایچون ناردن استغاثه‌یه شبیه‌درکه ناردن مبتلای حرارته امداد متصور اولمدیغی کبی عمرودن دخی اهل کربت وشدت حقنده اعانه ومرحمت متصور دکلدر دیمکدر عمرودن مراد جساس بن مره‌در بو بیت برقصهٔ غریبه‌یه مبنیدرکه بکر وتغلب قبیله‌لرینك عین العیان ومشار بالبنانی اولان (کلیب) اطراف قبائله غلبه ایدوب استدیکی چراکاه وچشمه ساری کندی مواشیسنه حصر وتخصیص ایدرك اومحلده عربان سائره حیواناتنی رعیه عدیم الاقتدار اولدیلر ومذکور (جساس بن مره) نك خواهری کلیبك زوجه‌سی اولوب قبیلهٔ تغلبدن برحی اولان بنو جشم ایله قبیلهٔ بکردن برحی اولان بنو شیبانکه کلیب وجساسك قبیله‌لرندن برمحلده خیمه وخرکاهلرینی وضع ومختلطا ساکن اولورلر ایدی وکلیبك حمایه ایتمش اولدیغی مرعاده فقط حقوق مصاهرته رعایة ابل جساس رعی ایدردی برکون جساسك خاله‌سی اولان (بسوس) نام مرأه جساسك مادری اولان خواهری (هیله) یی زیارته کلوب جرم بن سناندن برنفر قومشیسنی برلکده کتوردی وجرمینك برناقه‌سی اولوب رعی ایچون ابل جساس ایله برلکده مرعای کلیبه چیقدی کلیب بونی استنکار ایدرك رمی سهم ایله ثدی ناقه‌یی مجروح ایلدی وناقه فرار ایدرك ممه‌لرندن دم ولبن سیلان ایلدیکی حالده صاحبی طرفنه کلدی و بعض روایتده ناقه نفس بسوسك اولوب حتی اسمی (شراب) اوله‌رق بسوس ایله برلکده کلان فرزندی اولمق اوزره روایت اولنمشدر هرنصلسه بسوس ناقه‌یی بوحالده مشاهده ایتدیکی کبی (واذلاه واغربتاه) دیه‌رك فریاده باشلر واول حالدن جساس متأثر ومتألم اوله‌رق خاله‌سینه ای حره ساکنه اول قسم ایدرمکه البته بوحاله مکافات اوله‌رق اهلی اوزره بوناقه‌دن اعز اولان برفحلی عقر وقتل ایدرم دیوب کلیبك قتلنه عزم ایلدی و بعده جساس کلیبك بروقت غفلتنه منتظر اولوب حتاکه یوم فردا کلیبك قبیله‌دن خروج ومباعدتی جساسه جاسوسلری طرفندن اخبار اولنه‌رق جساس دخی اسبنه سوار

اولوب يتشه‌رك ظهرندن زخمدار ايتدى اول حينده كايب اسبندن زمينه ساقط اولوب حرارت زخم ايله جساسدن برصوا استدكده جساس (هيهات تجاوزت الاحص شبيبا) يعنى نهر احص وشبيبى تجاوز ايدوب مجازات فعلنى بولديغى اتيان ايله امر قتلنى اكمال ايتمسيله بوندن طولايى عمرو حقنده ذكر اولنان (المستجير بعمرو الخ) بيتى انشاد اولنمشدر وبوسببله بنى تغلب وبكر بيننده متماديا قرق سنه حرب وقتال وجنك وجدال مستمر اولوب بتون اشراف واكابر قبيله كشتهٔ تيغ هلاك ودمار اولمشدر وبووقوعاته مبنى (اشأم من البسوس) ضرب مثل قلنمشدر و (مثله) تلميح عمرو بن كلثومك (ونحن دون ذلك خرط القتاد) قولى اولوب امثل سائر وشايع اولان (دون عليان القتادة والخرط) قوليله (دونه خرط القتاد) مثلنه اشارتدركه امر شاق وصعب ايچون ضرب اولنور وبونك قائلى مذكور كايب اولوب جساسك (لاعقرن فحلا هو اعز على اهلها) يعنى البته ذكرى سبقت ايدن ناقهٔ بسوسدن زياده اهلى عندنده اعز اولان برايركك دوه‌يى عقر وقتل ايدرم ديديكى كايبك مسموعى اولدقده فحل اعزدن مرادى كايبك ضم عين وفتح لام وتشديد يا ايله (عليان) اسمنده اولان ناقه‌سنه تعريضدر ديو ظن ايدرك (دون عليان القتادة والخرط) ديوب عليان حقنده برسوء قصد اعمالى خرط قتاددن اصعبدر ديمك مراد ايلمشدر (خرط) قتاده دينلان ديكنلى شجر اوزره اعلاسندن اسفلنه دكين ديكنلرى دوكه‌جك صورتده امرار يد معناسنه دركه ال ايله ديكنلرينى صيرمقدن عبارتدر واما نثرده قصه وشعره تلميح حريرينك (فبت بليلة نابغية واحزان يعقوبية) قولنده واقع اولمشدر زيرا فقرهٔ اولىده نابغه‌نك (فبت كأنى ساورتنى ضئيلة * من الرقش فى انيابها السم ناقع) قولنه اشارت ايتمشدر (ساورتنى) لعتنى معناسنه‌در زيرا مساوره مواثبه يعنى صيچرامق معناسنه اولوب مراد اسعيدر (ضئيله) حيهٔ رقيقه يعنى اينجه واوزون يلاندر (رقش) رقشانك جمعى اولوب كندوسنده سياه وبياض نقطه اولان حيه‌در (سم ناقع) قوتده بالغ سم معناسنه اولوب يعنى ديشلرنده زياده‌سيله مؤثر سم واردر ديمك اولور وفقرهٔ ثانيه‌ده حضرت يعقوب عليه السلامك فراق جناب يوسفله كشيده اولديغى شدائده دائر اولان قصهٔ مشهوره‌يه اشارت ايلمشدر ومثله تلميح عتبينك (فيانها من هرة تعق اولادها) قولنده واقع اولمشدر (من هرة) لها ضميرنى بياندر يعنى ياقوم اشبو هره محل تعجبدركه اولادنى قتل ايدر ديمكدر بوقولده (اعق من الهرة تأكل اولاده) مثلنه اشارت واردر وتلميحدن برنوعى لغزه شبيه اولوب نته‌كيم برتميمى شريك نميرى‌يه (مافى الجوارح احب الى من البازى) ديمسيله نميرى (وخاصة اذا كان يصيد القطا) جوابيله مقابله ايتمشدركه تميمى جريرك (انا البازى المطل على نمير * اتيح من السماء لها انصبابا) قولنى مراد ايتمشدر (مطل) مشرف يعنى آليجى معناسنه اولوب (نمير) قبيله و (اتيح) قدر معناسنه‌در (انصبابا) تميزدر وشريك نميرى ايراد ايلديكى جواب مذكور ايله طرماحك (تميم بطرق اللوم اهدى من القطا * ولوسلكت طرق المكارم ضلت) بيتنه اشارت ايلمشدر (لوم) ضم ايله خصال ذميمه ايچون اسم جامعدر (اهدى) حاذق وكامل ديمكدر مفاد بيت تميمك طرق خصال ذميمه‌ده طائر قطا كبى حاذق وكامل اولوب طرق مكارمده قطعا حذاقتى اولمديغى مبيندر ومرويدركه بنى محاربدن بركسه عبدالله بن يزيد هلالينك مجلسنه داخل اوله‌رق عبدالله (ماذا لقينا البارحة من شيوخ محارب ماتركونا ننام) ديوب بوقول ايله اخطلك (تكش بلا شئ شيوخ محارب * وماخلتها كانت تريش ولاتبرى * ضفادع فى ظلماء ليل تجاوبت * فدل عليها صوتها حية البحر) شعرنى مراد ايلمشدر (تكش) تصوت معناسنه اولوب (كش) افعينك جلدندن ظهور ايدن صوتيدر (بلا شئ) بلاسبب مفادنده اولوب (شيوخ) تكش ايچون فاعلدر (وما خلتها) وما ظننتها و (تريش) تصلح معناسنه‌در و (لاتبرى) برى القلم قوللرندن نحت وقطعدر (ضفادع) هم ضفادع تقديرنده جمع ضفدعدر (تجاوبت وعليها وصوتها) ضمائرى ضفادعه راجع اولوب (حية البحر) دل ايچون مفعولدر عبداللهك بوكلامى اوزرينه شخص مرقوم (اصلحك الله اضلوا البارحة برقعا وكانوا

فى طابه) جوابنى اتيان ايله شاعرك (لكل هلالى من اللوم برقع * ولابن يزيد برقع وجلال) قوليله تزييفنى مراد ايلمشدر (اضلوا) فقدوا معناسنه اولوب (جلال) جمع جلدر جل فرس تركيبده چوادر (برقع من اللوم وجلال) تقديرنده‌در قال رحمه الله تعالى

فصل من الخاتمة

خاتمه‌دن بو فصلده حسن ابتدا وتخلص وانتها ذكر اولنمشدر قال رحمه الله تعالى (ينبغى للمتكلم ان يتأنق فى ثلثة مواضع من كلامه حتى تكون اعذب لفظا واحسن سبكا واصح معنى) شاعر وياخود كاتب اولان متكلم ايچون لايق وسزاوار اولان كلامندن مواضع ثلثه‌ده تأنق ايدوب متأنق اولان كسه‌نك رياضده ايشلديكى فعلى التزام ايتمكدر زيرا رياضده متأنق اولان كسه آنق واحسن اولان شيلرى تتبع ايدر يعنى سرور وصفا ويره‌جك كوزل شيلرى ارار بركسه روضه‌ده اعجاب ايده‌جك وصفا ويره‌جك شيلرى تتبع ايده‌رك درون روضه‌ده واقع اولسه (تأنق فى الروضة) ديرلر الحاصل مواضع ثلثه‌ده احسن ومبتهج وروشن اولان شيئه دقت وسوق امعان ايتمليدر تاكه بو موضعلر لفظ جهتندن زياده عذب واطيف اوله بوده تنافر وثقلدن لفظك غايت بعدده اولمسيله اولور وسبك جهتندن احسن اوله بوده تعقيددن وموجب التباس واشتباه اوله‌جق تقديم وتأخيردن غايت بعده اولوب والفاظ جزالت يعنى عدم ركاكتده ومتانت ورقت وسلاستده متقاربه اولمسيله والفاظ شريف معناى سخيفه اكتسا وياخود معناى شريفه لفظ سخيف اكسا اولنميوب بلكه صياغت تناسب وتلائمله اصاغه اولنه‌رق معانى الفاظه مناسبه اولمسيله اولور ومعنى جهتيله دخى اصح اوله بوده تناقض وامتناع ومخالفت عرف وسائر غرضه منافى اولان شيلردن سالم اولمسيله اولور ومتكلمك ذكر اشواق ووصف ايام سالفهٔ بعيده واستجلاب مودات وملاينات استعطاف وبونلرك امثالنده الفاظ رقيقه استعمال ايتمسى محافظه‌سى واجب اولان شيدندر قال رحمه الله تعالى (احدها الابتداء كقوله (قفا نبك من ذكرى حبيب ومنزل) ومواضع ثلثهٔ مذكوره‌دن بريسى ابتدادر زيرا مبادئ شروعده سمعى قرع ايده‌جك ابتداى كلام اولوب عذب واطيف وسبكى احسن وصحيح المعنى اولديغى تقديرده سامعك كلامه توجه واقباليله جميعسنى حفظ واصغاسنى موجب اولور وحسن ابتدادن عارى اولان كلامك هرنقدر مابعدى غايت حسنده اولسه دخى متكلمك اعراض وترك ورفضنى مؤدى اولور وتذكار احبه ومنازلده اولان ابتداء حسنده مسلم عموم اهل بلاغت اولان امرئ القيسك سبعهٔ معلقه‌دن بولنان قصيدهٔ مشهوره‌سنك (قفا نبك من ذكرى حبيب ومنزل * بسقط اللوى بين الدخول فحومل) مطلع دلپذيريدر (سقط) رملك منقطع ورقيق اولديغى محلدر (لوى) بربرينه اجتماع ايدن رمل معوجدر وفتح ايله (دخول) و (حومل) ايكى موضعك اسميدر وبونلرك جمله‌سى منازل بنى كلابدر ومعنى (بين اجزاء الدخول) ديمكدر بوصورتده (دخول) قوم لفظى كبى اسم جمع اولور والا فحومله فا صحيح اولمز زيرا فا تعقيب ايچون اولوب معناى بيت اى صاحبلرم توقف ايدكز تاكه حبيبك وحومل نام منزلى متعاقب اولان منزل دخولك اجزاى مواضعى بيننده اولان سقط اللواده واقع منزلك ذكريله بكا ايده‌لم ديمكدر واحتمالات سائره‌سى مرور ايتمسيله تكراره حاجت كورلمدى وبعضيلر امرئ القيسك بو بيتنه عدم تناسبله طعن ايدوب نصف بيتنده عذب اللفظ وسهل السبك اوله‌رق كندوسى توقف ايدوب صاحبلرينك وقوفنى طلب وكندوسى بكا ايدوب صاحبلرندن دخى استبكا وحبيب ومنزلى ذكر ايلمك معانئ عديده‌سنى جمع ايله شعراى اسلاف مثلنى ايرادن عاجز اولدى لكن نصف ثانيده بونك نظيرنى اجرا ميسر اولميوب بلكه معانئ قليله‌يى الفاظ غريبه‌ده اتيان ايدوب نصف اوله مباين دوشدى بناء عليه نابغه‌نك (كلينى لهم يا اميمة ناصب * وليل اقاسيه بطئ الكواكب) بيتى بيت مذكوردن احسن عد اولندى يعنى هرنقدر مطلع امرئ القيس كثير المعنى ايسه‌ده بيت نابغه‌نك قسمينى متناسبه والفاظى متلائمه اولمسيله تناسب جهتندن بيت مذكوردن احسندر دينلدى (كلينى) دعينى واتركينى معناسنه‌در (هم) حزندر (ناصب) صفت هم اولوب

ذی نصب دیمکدر (نصب) تعبدر وکواکبك بطؤ سیری طول لیلدن کنایه‌در (ولیل) هم اوزرینه معطوفدر مفهوم بیت (ودعینی واترکینی لهذا الهم المتعب ومقاسات اللیل البطیء الکواکب بالسهر ولا تزیدینی لوما وعذلا) اولوب حاصلی دوچار اولدیغی حالت حزن وکدورت ومقاسات هجر نوم وراحتده فرط لوم وعذلدن اغماض ایله کندی حالنه براقلمسنی استدعا طریقه‌سنده هم وتلهف وازمان مساعده‌ٔ ماضیه‌سی اوزره تأسفی ایذاندر قال رحمه الله تعالی (وکقوله (قصر علیه تحیة وسلام * خلعت علیه جمالها الایام) ووصف دیارده حسن ابتدا اشجع السلمینك (قصر علیه تحیة الخ) قولنده واقع اولمشدر اساسده (خلع علی فلان) دیرلر ثوبنی نزع واخراج ایدوب فلان اوزره طرح والقا ایتدی دیمکدر (قصر) موصوف (خلعت) صفتدر (علیه تحیة وسلام) جمله‌ٔ معترضه‌در (خلعت وجمالها) ضمیری مؤخر ایامه راجعدر مفهوم بیت قصر ممدوحه تحیت وسلام ایله دعا وغایت حسن ولطافتی جهتله کأنه ایام جمالنی نزع وسلب ایله قصر مذکوره الباس واکسا ایتمش اولدیغنی انبادر وذکر فراقده حسن ابتدا ابی الطیبك (فراق ومن فارقت غیر مذمم * وام ومن یممت خیر میمم) قولیدر (فراق) هذا فراق تقدیرنده‌در (ام) قصد معناسنه‌در بو بیت متنبی سیف الدوله‌دن مفارقتده کافور الاخشیدی نام والیٔ مصری مدح ایچون نظم ایتدیکی قصیده‌نك مطلعی اولوب من مفارقله مرادی سیف الدوله و (میمم) یعنی مقصود ایله مرادی کافوردر سبب نظمی مصره وصولی اثناده کافور اسودك مجلسنه دخول ایله کافورك خساست اصل ونقصان عقل وقبح فعلنه دقتدن کندوسنه عارض اولان حال تغیر وانفعالی حس ایله مجلسندن بعد القفول سبب انقباضنی تفتیش ایچون کافور طرفندن برمأمور کوندریلوب متنبی دخی فرسنه جرح عارض اولمسیله شاید تلف اوله‌جق اولورسه دیکرینی تدارکه عدیم الاقتدار اولمسی باعث اندیشه وتغییر اولمش ایدوکی تأویلنی تدارك ایدرك بونك اوزرینه جانب کافوردن برمهرا دهم ایله مکرم اولمسیله بو قصیده‌یی نظم ایلیه‌رك مصراع اولده سیف الدوله‌یه عرض مسالمه ومصراع ثانیده کافوری مدح وتحیه ایله احسن واوجز برمطلع غرایه موفق اولمشدر وشکایتده حسن ابتدا ینه ابی الطیب متنبینك (فؤاد ماتسلیه المدام * وعمر مثل مایهب اللئام) قولیدر (فؤاد) لنا فؤاد (وعمر) لنا عمر تقدیرنده اولوب (ما) نافیه (فؤاد) قلب و (مدام) خمردر و (مثل مایهب اللئام) قصر عمردن کنایه‌در زیرا لئیم هبه ایتدیکی شیئی سریعا استرداد ویاخود تحمیل منتله برباد ایدر وغزلده ینه متنبینك (اریقك ام ماء الغمامة ام خمر * بفی برود وهو فی کبدی جمر) قولی کبیدر یعنی سنك ریق فمکمیدر ویاخود ماء مطر ویاخود خمرمیدر که بنم فممده بارد اولوب جکرمده آتشدر دیمك اولور (استفهام) استعظام ایچوندر برود جمع برد اولوب حب غمامدر قال رحمه الله تعالی (و ینبغی ان یجتنب فی المدیح مما یتطیر به کقوله (موعد احبابك بالفرقة غد) ومدیحده لایق اولان تشئم وتطیر اولنه‌جق تعبیراتدن اجتناب اولنمقدر نته‌کیم ابن مقاتل ضریرك داعیٔ علوی حقنده انشاد ایلدیکی قصیده سنك مطلعنده اولان (موعد احبابك بالفرقة غد) قولنده واقع اولمشدر بو کلامی انشاد ایتدیکی کبی یا اعمی سنك احبابك موعدی یعنی وقت موتی غددر (ولك المثل السؤ) دیو تکدیر ایلشدر ومرویدرکه ابن مقاتل یوم مهرجانده داعینك مجلسنه حاضر اولوب (لاتقل بشری ولکن بشریان * غرة الداعی ویوم المهرجان) بیتنی انشاد ایتمسیله داعی بو کلامدن تطیر ایدرك یا اعمی یوم مهرجانده بویله کلام ایله نیچون بدأ ایدرسن دیو تکدیر ایتمشدر وحتی اللی عصا ضرب ایدرك (اصلاح ادبه ابلغ من ثوابه) دیمش اولدیغی دخی مرویدر خبر بشری محذوف اولوب (لاتقل بشری لنا) تقدیرنده‌در (داعی) والیٔ مصردر قال رحمه الله تعالی (واحسنه ماناسب المقصود ویسمی براعة الاستهلال کقوله فی التهنئة (بشری لقد انجز الاقبال ماوعدا) وقوله فی المرثیة (هی الدنیا تقول بملأ فیها * حذار حذار من بطشی وفتکی) واحسن ابتدا مقصوده مناسب اولوب ابتداده کلامك سوق اولندیغی شیئه اشارت اولمسیدر تاکه مبتدا

مقصودی مشعر وانتها ابتدایه ناظر اوله وابتدانك مقصوده مناسب اولمسی (براعة الاستهلال) تسمیه اولنور برکسه اصحابنه علم ویاسائر برفضیلتده فائق اولسه (برع الرجل براعة) دیرلر وتهنیه‌ده براعت استهلال نته‌کیم ابی محمد خازنك صاحب ابن عبادك کریمه زاده‌سنی تهنیه‌ده اولان (بشری فقد انجز الاقبال ماوعدا * وکواکب المجد فی افق العلی صعدا) قولنده واقع اولمشدر (بشری) بشری لنا تقدیرنده اولوب (انجز) انجازدن وعدنه وفادر ومرثیه‌ده فخر الدوله ایچون ابی فرج ساوینك مرثیه‌سنده اولان (هی الدنیا تقول الخ) قولنده واقع اولمشدر (حذار) احذر یعنی حذر ایت معناسنه‌در (بطش) اخذ شدیددر (فتك) بغتةً قتلدر یعنی بو بردنیادرکه بنم اخذ شدید وافنای سریعمدن الحذر الحذر دیو لسان حال ایله اغزی طولوسی سویلکده وفریفتهٔ بازیچهٔ احتیالی اولان غافلان بی ادعانه موجب انتباه اوله‌جق نیجه نقلیات کونیه ابراز ایلمکده در وکذلك معتصم بالله عموریه‌یی اهل تنجیمك عدم تیسر فتح ایله جزم ایلدکلری وقتده فتح ایتمسیله ابی تمامك لاجل التهنیه تقدیم ایتمش اولدیغی قصیده‌سنك مطلعی اولان (السیف اصدق انباء من الکتب * فی حده الحد بین الجد واللعب * بیض الصفائح لاسود الصحایف فی * متونهن جلا الشك والریب) بیتلرنده اولان حسن ابتدا مسلم آفاقدر مفهومی کتب نجوم وامثالنك حاوی اولدیغی اخبار احتمال صدق وکذب ایله مشوب وبردرجه‌یه قدر تأمینات وتأثیراتی محدود اولمسیله سیف صارم اندن اصدق واعتماد ووثوقه احق واوفق اولوب وحدنده امر معزوم جدی ایله لعب وهزل میاننی قطع وتفریق ایده‌جك حاصلی شقه واطیفه‌یه میدان ویرمیه‌جك حد وحاجز موجود وکتب ورسائل کبی صحیفه‌لری سود وسیاه اولیوب صفایحی بیض ومجلا اوله‌رق متون وظهورنده شك وریبدن جلا یعنی مزیل شبهات آرا مشهوددر (انباء) تقدیم نون ایله مصدر منصوب اولوب اختیار صیغهٔ جمعده لفظ اصدقك اعتبار اضافه‌سی مناسبدر لعب فتح لام وکسر ویاسکون عین ایله‌در وابو العلانك اولاد علیدن برذات مریض حقنده اولان (عظیم لعمری ان یلم عظیم * بآل علی والانام سلیم) مطلعی دخی بواسلوبی مصحوب اولوب مفادی اولاد علی رضی الله تعالی عنه حقنده نزول نازله ایله سائر خلقك سالم وآزاده یعنی اهل بیت نبوی مصاب ورنجیده وغیریلری آسوده اولمسنی استعظامدر وتهنیهٔ زوال مرض ایچون ابو الطیبك مطلع قصیده سی اولان (المجد عوفی اذعوفیت والکرم * وزال عنك الی اعداك السقم) بیتی دخی بو بابده صورت بدیعه‌ده واقع اولمشدر وافتتاح کتبده تصنیف اولندیغی فنه اشارت دخی براعة استهلالدندر نته‌کیم جار الله علامهٔ زمخشری ابتدای تفسیر کشافده (الحمد لله الذی انزل القرآن کلاما مؤلفا منظما) قولیله شروع ایتمشدر ومفصلده (لله احمد ان جعلنی من العلماء العربیة) دیمشدر قال رحمه الله تعالی (وثانیها التخلص مما شبب الکلام به من نسیب اوغیره الی المقصود مع رعایة الملائمة بینهما) وتأنق وحسننه دقت لازم کلان مواضع ثلثه‌دن بریسی نسیب یعنی وصف جمال ویاخود ادب وافتخار وشکایت کبی نسیبك غیری برشی ایله اولان افتتاح وابتدای کلامدن بینلرنده مناسبت کوزده‌رك مقصوده تخلص وخروجدر (شبب) افتتح وابتدیٔ معناسنه اولوب امام واحدی دیمشدرکه معنای تشبیب ایام شباب لهو وغزل ذکر ایتمکدر وبوده ابتدای قصائد شعرده اولور بعده هر برامرك ابتداسنه ذکر شبابده اولمسه ده تشبیب اطلاق اولنمشدر (نسیب) جمال ایچون اولان وصفدر ومصنف تشبیب اولنان شی ایله مقصود بیننده ملایمتی قید ایتمسیله اقتضابدن احتراز ایلمشدر (التخلص) قولیله مراد معنای لغویسی اولان خروجدر والا (تخلص) کلام کندوسیله افتتاح اولنان شیدن مع رعایة المناسبة مقصوده انتقالدر وتخلصك تأنقی موجب اولان مواضعدن اولمسی زیرا سامع هرنصورله اولورسه اولسون افتتاحدن مقصوده انتقال ایچون منتظر اولمسیله انتقال حسن ومتلائم الطرفین اولدیغی کبی نشاط سامعی تحریك ایدوب مابعدنی اصغا ایتمسنه اعانه ایدر وبویله اولمدیغی صورتده اصغاسنه مورث کسر وکسل اولور و (تخلص) کلام متقدمینده قلیل ونادر اولوب اکثر انتقالاتلری

اقتضاب قبیلندندر واما متأخرون تخلصده اولان حسن براعت شاعره دلالتدنناشی التزام تخلصه
حرص ولهج اظهار وزیاده سیله اعتبار ایتدیلر قال رحمه الله تعالی (كقوله (تقول فی قومس
قومی وقداخذت * منا السری وخطی المهریة القود * امطلع الشمس تبغی ان تؤم بنا * فقلت
كلا ولكن مطلع الجود) نته كیم ابی تمامك عبدالله بن ظاهر حقنده انشاد ایلدیكی (تقول فی قومس
قومی الخ) قولنده واقع اولمشدر (قومس) بر موضعك اسمیدر (اخذ منه) دیرلر (اثر فیه
ونقصه) معناسنه در (سری) ضم ایله مصدر اولوب لیلا سیر ایتدم معناسنه (سریت)
قوللرندندر و (سرت سریة واحدة) دینلور اسمی ضم ایله (سریه) وفتح ایله (سری) در
و (سری) و (هدی) وزنلری ابنیهٔ جمعدن اولوب بووزن مصادرده قلیل اولدیغندن بنو اسد
سری وهدایی ضم ایله سریه وهدیه نك جمعی اولمق توهمیله تأنیث ایدرلر (خطی) ضم ایله
خطوه نك جمعیدر (مهریه) مهره قبیله سنه منسوب اولان ابل اولوب بوقبیله نك جدی مهر
بن جیداندر (قود) ضم ایله ظهور واعناقی طویله معناسنه اولوب اقودك جمعیدر (وخطی
المهریة) قولی سری اوزره معطوفدر یعنی سیر لیلك مزاوله ومطایانك خطوه خطوه مسایره سی بزه
تأثیر ایدوب بزم قرأن وجمعیتمز نقصان بولدیغی حالده قومم قومس نام محلده بو یله بزم سیر طو یلازله
مطلع شمسیمی قصد ایدرسنز یعنی مقصودكز مطلع شمسه وصولیدر دیوب بنده جوابنده ردع
وتنبیه ایله مطلوب وبغیه مز مطلع شمس اولیوب بلكه مطلع جوددر دیو متصدیٔ جواب اولدم
دیمك اولوب مقصود رفقاسیله كندی بیننده جریان ایدن مخاطبه دن طریق مدحه انتقال حسندر
واحسن تخلص بیت واحد ده واقع اولاندر نته كیم ابی الطیبك (نودعهم والبین فینا كانه * قنا
ابن ابی الهیجاء فی قلب فیلق) قولنده واقع اولمشدر (بین) فراق و (قنا) رمح و (فیلق) عسكر
معناسنه دركه مراد حین مفارقت احبابه میانه ده اولان حالت حزن فراق وبینی قلب سپاه عدوده
رمح سرتیز ممدوحك صورت وقع وتأثیر یله تمثیل طریقنده مقصوده كلامی نقل وتحو یلدر قال
رحمه الله تعالی (وقدینقل منه الی مالا یلایمه و یسمی ذلك الاقتضاب وهو مذهب العرب ومن یلیهم
من المخضرمین) و بعض كره كلام كندوسیله تشبیب اولنان شیدن ملایمی اولمیان شیئه انتقال
اولنور وبوانتقال (اقتضاب) تسمیه اولنور (اقتضاب) انقطاع وارتجالدر واقتضاب عرب
جاهلیه نك وعرب جاهلیه یی ولی ایدن مخضرمینك مذهب ومسلكیدر (مخضرمین) خا وضاد
معجمتین ایله ایدكی جاهلیه واسلامی ادراك ایدنلردر اساسده (ناقة مخضرمة) دینلوب (جدع
نصف اذنها) معناسی مراد اولنور وجاهلیه واسلامی ادراك ایدن شعرایه مخضرمین اطلاقی دخی
بوندن اولوب كانه نصفی مدت جاهلیه ده اولمسیله مقطوع حكمنده در و (اقتضاب) مذهب عرب
ومخضرمین ایسه ده لكن بونده شعرای اسلامیه دخی انلره تبعیت ایدوب هرنقدر بونلرده تخلص
كثیر ایسه ده احیانا اقتضابی دخی اجرا ومسلك اوایله اقتفا ایتمشلردر قال رحمه الله تعالی (كقوله
(لورای الله ان فی الشیب خیرا * جاورته الابرار فی الخلد شیبا * كل یوم یبدی صروف اللیالی *
خلقا من ابی سعید غریبا) نته كیم دولت عباسیه ده شعرای اسلامیه دن اولان ابی تمامك (لورای الله
ان فی الشیب الخ) قولنده واقع اولمشدر (شیب) جمع اشیب اولوب ایاردن حالدر مفهوم بیت
اول اكر اختیارلقده ناس ایچون خیر اولدیغی عندالله معلوم اولیدی یعنی نفس الامرده اختیارلق
خیرلی برشی اولمش اولسه ایدی جناب حق ابرار عبادنی جنات عالیاتده حالت شیب وشیخوخته
مكرم قلردی حالبوكه اهل جنت شاب اوله جقلری اثر مروی ایله معلومدر دیمك اولوب بو كلامدن
ملایمی اولمیان بیت ثانی یه انتقال ایتمشدركه مفهومی لیالك صروف وانقلاباتی روز بروز ابوسعید
نام كسه دن برخلق غریب اظهار وابراز ایدر دیمكدر و بیتینك معنالری بیننده قطعا مناسبت اولمدیغی
ظاهردر قال رحمه الله تعالی (ومنه مایقرب من التخلص كقولك بعد حمدالله اما بعد) واقتضابدن
بعضیسی كه بونده شائبهٔ ملایمت موجود اولمسندن طولایی تخلصه قریبدر مثلا بعد الحمدله

(اما بعد فانی قدفعلت كذا وكذا) دینلور زیرا بو كلام جناب باری یه حمد ایدوب ورسولنه
ثنادنصكره بینلرنده ملایمته رعایت ایتمیه رك كلام آخره انتقال اولدیغی جهتدن اقتضابدر لكن
كلامین بیننده ارتباط وما قبلنه تعلیق قصد ایتمیه رك فجأة كلام اخری اتیان ایتمیوب بلكه
(اما بعد) لفظنی اتیان ایله كلامك اما بعددن مقدم سبقت ایدن حمدله وتصلیه یه ربطنی قصد
ایچون مهما یكن من شئ بعد حمد الله فانی فعلت كذا وكذا دینمش اولمسی جهتدن تخلصه شبیه
اولور قال رحمه الله تعالی (قیل هو فصل الخطاب) و بعضیلر بعد الحمدله ایراد اولنان (اما بعد)
فصل الخطاب اولدیغنه قائل اولمشدر ابن اثیر علماء بیاندن محققونك اجماع ایلدیكی كلام (فصل
الخطاب) امابعد لفظیدر زیرا متكلم هر برامر ذیشانده كلامنی ذكرالله وتحمیدیله فتح ایدوب بعده
بوندن غرض مسوق الیهه خروج مراد ایلدكده غرض مسبوق الیه ایله ذكرالله بیننی امابعد ایله
فصل ایدر دیمشدر قال رحمه الله تعالی (ومن الاقتضاب الذی یقرب الی التخلص قوله تعالی (هذا
وان للطاغین لشر مأب) ای الامر هذا اوهذا كما ذكر) وتخلصه قریب اولان اقتضابدن برسیده
هذا لفظیله اولاندر نته كیم نظم جلیلده بعد ذكر اهل الجنة ﴿ هذا وان للطاغین لشر مأب ﴾
بیورلمشدر ایمدی بونظم جلیل اقتضاب اولوب لكن نوع ارتباط اولمسیله تخلصه شبیهدر زیرا
واو حال ایچون اولوب (هذا) یا مبتداء محذوفك خبری اوله رق (الامر هذا) و یاخود (الحال
كذا) تقدیرنده و یاخود مبتدا اولوب خبری محذوف اوله رق (هذا كما ذكر) تقدیرنده در قال
رحمه الله تعالی (وقوله تعالی (هذا ذكر وان للمتقین لحسن مأب) و بعض كره خبر مذكور اولور
نته كیم ﴿ هذا ذكر وان للمتقین الایه ﴾ قول شریفنده واقع اولمشدر زیرا اشیادن برجمع ذكر
اولنوب بونلر عقیبنده جنت واهل جنتك ذكری مراد بیورلمشدر قال رحمه الله تعالی (ومنه قول
الكاتب هذا باب) وكاتبك برحدیثدن حدیث اخره انتقال قصد ایلدیكی حینده ایراد ایتدیكی
(هذا باب) قولی دخی تخلصه قریب اولان اقتضابدندر زیرا بونده حدیث اخره فجأة بدأ ایتدیكی
جهتله نوع ارتباط واردر وكتابدن متأخرینك كلامنده اولان (ایضا) دخی بوقبیلدندر قال
رحمه الله تعالی (وثالثها الانتهاء كقوله (فانی جدیر اذا بلغتك بالمنی * وانت بما املت منك جدیر *
فان تولنی منك الجمیل فاهله * والا فانی عاذر وشكور) وموجب تأنق اولان مواضع ثلثه دن
اوچنجیسی انتهادر ایمدی بلیغ ایچون كلامنی كرك شعر وكرك خطبه و یاخود رساله هرنه ایسه
احسن خاتمه ایله ختم ایلمسی واجب اولور زیرا سمعه القا ونفس سامعده رسم وابقا ایده جكی شیئك
اخری اولوب اكر مختار حسن اولورسه سمع تلقی واستلذاذ ایدرك ماسبقده وقوعبولان تقصیر
واهمال ایچون اطعمهٔ تفهه وغیر لذیذه دنصكره تناول اولنان طعام لذیذ كبی موجب جبر واكمال اولش
اولور واكر بونك خلافی اولورسه امر منعكس اوله رق چوق كره وقوعبولوركه ماسبقده ایراد اولنان
محاسنی نسیان ایتدرر واشبو حسن انتها مثلا ابی نواسك خصیب بن عبدالحمید حقنده انشاد ایلدیكی
قصیده نك خاتمه سی اولان (فانی جدیر اذا بلغتك الخ) قولنده واقع اولمشدر (جدیر) حلیق
معناسنه در (فان تولنی) ان تعطنی دیمكدر مفهوم بیت بن امل ومقصودمی سكا عرض وتبلیغ
ایتدیكم وقتده نیل مقصوده جدیر وحلیقم وسن امید وار اولدیغم شیئه سزاوار یعنی اهل اقتدارسن
اكر مأمولم اولان جمیلی اعطا ایدرسك سن اعطای جمیله جدیرسین یعنی احسان وعطا ایتمك
شانكدندر واكر احسان ایتمزسك بومنع وعدم احساندن طولایی سزه عذر ایدر ومدیحه اصغا ورغبت
ایتدیككدن و یاخود عطایای سابقه كدن ایچون تشكر ایلرم دیمكدر قال رحمه الله تعالی (واحسنه
ما آذن بانتهاء الكلام كقوله (بقیت بقاء الدهر یا كهف اهله * وهذا دعاء للبریة شامل) واحسن
انتها انتهاء كلامی ایذان ایدوب حتاكه وراسنه نفس ایچون تشوق باقی قالمیاندر نته كیم معر بینك
(بقیت بقاء الدهر الخ) قولنده واقع اولمشدر یعنی ای مرجع وملاذ اهل زمان اولان كریم
ذی احسان بقاء زمان ایله باقی اول وبنم بودعام بریه یه یعنی جمله ناسه شامل بردعادر زیرا سنك

بقا وحياتك خلقك امن وراحتده اولمسنه وصلاح حالنه سببدر ديمك اولور متقدمينك بونوعه اعتنالرى قاصراولوب ومتأخرون رعايتنده اجتهاد ايدرك بونوعه حسن مقطع وبراعت مقطع تسميه ايدرلر قال رحمه الله تعالى (وجميع فواتح السور وخواتمها واردة على احسن الوجوه واكملها) وسور قرأنيه نك جميع فواتح وخواتم شريفه سى بلاغتدن احسن واكمل وجوه اوزره وارده در زيرا فواتح سورك جمل ومفرداتنه نظرايداسه تفنن وبلاغت وانواع اشارتدن كنه وصفنى تعبير وبيانه عباراتى قاصره بولورسون وخواتم شريفه سنه دقت قيلنسه غايت حسن ونهايت كالده اولوب ادعيه ووصايا ومواعظ وتحميد ووعد ووعيد وسائر خواتم بيننده دائره اوله رق اشباع مسامعله نفوس ايچون مابعدنده شئ اخره تطلع وانتظار وشوق ورغبت باقى قالميه جق صورتده ملاقى اولورسون بووجهله ابتدا وانتهاى سور قرأنيه غايت حسن وكالده نصل اولمزكه جناب مبدع عالم وعذوبت دهنده نطق بنى آدم عزوجل حضرتلرينك كلام قديمى بلاغتدن طرف اعلاده وفصاحتدن غايت قصواده اولوب معجز مصاقع بلغا ومخرس شقاشق فصحا و ﴿ ان هو الا وحى يوحى ﴾ در ونه زمانكه بعض اذهانه نسبتله بونده نوع خفا اولوب زيرا مثلا ﴿ يا ايها الناس اتقوا ربكم ان زلزلة الساعة شئ عظيم ﴾ و ﴿ تبت يدا ابى لهب ﴾ قول شريفلرى كبى بعض سور شريفه ذكر اهوال وافزاع واحوال كفار امثاليله مفتحه اولوب وكذلك ﴿ غيرالمغضوب عليهم ولا الضالين ﴾ و ﴿ ان شانئك هو الابتر ﴾ امثالى خواتم بعض سور ده دخى اهوال وافزاع وسائره ايراد بيورلمش اولمسيله بونلر انجق علم معانى وبيانده ذكراولنان احكامى تدبر وتذكر عندنده ظاهر اوله بيله جكنه وهر برمقام ايچون برمقال اولوب برمقالك مقامنده ديكرينى ايراد حلية حسن وسدادن عاطل ايدوكنه اشارتله مصنف عليه الرحمة والغفران واسكنه الله تعالى فى صرح الجنان بيوررلركه (يظهر ذلك بالتأمل مع التذكر لما تقدم) يعنى فواتح وخواتم سور شريفه نك احسن واكمل وجوه بلاغت اوزره وارده اولديغى تأمل وتدبر وفنون ثلثه ده ذكرى سبقت ايدن اصول وضوابطى ضبط وتذكر ايله ظاهر اولور وبواصولك تفاصيلنه اوراق ودفاتر غيروافى وبلكه كنهنه ايصال سر رشتۀ ادراك علم مخلوقه نسبتله تحت امكانده متوارى اوليوب انجق احاطۀ كنه وتفاصيلنه حضرت علام الغيوبك علم ازلسى كافيدر قال الشارح العلامة رحمه الله تعالى رحمة دائمة وهذا ما اوردنا جمعه من الفوائد ونظمه من الفرائد مع توزع البال وتشتت الاحوال وتفاقم الاحزان وتكاثر الافزاع والفتن وتواتر حوادث اورثت الطبع ملالا والخاطر كلالا لكن الله جلت حكمته والله تعالى اعلم ويقول المترجم الحقير مقتفيا باثره ومفتخرا بخدمة ترجمة اثره مع الاعتراف بالعجز والتقصير نسئل الله تعالى بتيسير كل عسير كما يسرلى بحسن انتهاء هذا الاثر النافع بالنفع العزيز الذى ترشح من ينبوع البلاغة ففاض عذبا فراتا فى منهله ومنبعه وتوضح براعة مطلعه ببداعة مقطعه فصار مأنوس المقدم والتالى محروس الجمل عن قدح القالى (ولوان لى فى كل منبت شعرة * لسانا يبث الشكر كنت مقصرا) قلائد عباراته مرشحة بالدرر المنضدة وخرائد فقراته عن النقايص مجردة (فكم فيه درنفيس منظم * يخجل عقد الغانيات نظامه) تراكيبه موضحة عن التعقيد والتنافر اساليبه مصرحة عن تفكيك الضمائر اعملت التفكر باستقصاء فى مطارح الامعان واتعبت التدبر فى مسارح الانتقاد والافتنان (وكم مشكلات حكين السها * خفاء فصرن بكشفى شموسا) ليكون سهل المأخذ عذب البيان حسب ماساعده الامكان (ولكن تأخذ الآذان منه * على قدر القرائح والفهوم) فلالا فى افق البلاغة كالبدر ومن ارباب فعليه رد العجز على الصدر (سطور سواد فى بياض كانها * خطوط غوال فى خدود غوانى) فالمسؤل من الله الهادى ان يجعله ذخرا المعادى وفخرا عند اولى الفضل والايادى ووسيلة بصالح الدعاء وحسن الثناء فى المحافل والنوادى والمأمول من اصحاب الرد والقبول ان يستروا بذيل الصفح والعفو عند العثور مواضع السهو والهفو مع اصلاح مافيه من الاود والخلل ولاى نفس برائة عن الزيغ والذلل فانى معترف بقصور الباع

وقلة البضاعة ومغترف من عباب الفضائل والاستطاعة (ومن ذا الذى ترضى سجاياه كلها * كفى المرء نبلا ان تعد معائبه) ولا سيما ان اصله بحر رائق من يخوض من مثلى فى قعر دقايقه وبدر بارق من يمعن باشراف الاحداق انوار حقايقه مع كونى ملهوفا بهجر الوطن واللدة مشغوفا بالتنقل من بلدة الى بلدة (فيوما بحزوى ويوما بالعذيب ويو * ما بالعقيق ويوما بالخليصا) والمستدعا من الله تعالى ان يوفقنى لمثل هذا من الاثار المعتبرة والمآثر وياحبذا ثمار القلم من رياض المفاخر بان يسمح فسحة من الاجل محروسا عن طوارق العلل والملل ولما استراح القلم من نصب مسعاه فقلت الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله والصلوة على من به ختمت رسالة الرسالة واضمحلت بانوار شرعه القديم غياهب الجهل والضلالة وعلى آله الانجاب وصحابته الذين هم تراجم السن الرشاد والصواب متمما بالدعاء المفروض للخلافة العظمى الاسنا متمثلا بهذ النظم البديع الف الف آمنا (فلا زلت سلطانا على الارض كلها * ومنك الورى فى خصب عيش وأمن) باحسانه وتوفيقه تعالى كميت خامۀ سبك خرام فضاى فن بلاغتده اطلاق زمام اهتمام ايله اشبو اثر معتبر بمخلل يعنى تلخيص ومطول ترجمه سى (نفع معول) تكلفات منشيانۀ اغلاق وتعقيددن آزاده واطناب ممل وايجاز مخلدن ساده برطرز نغز دلپذير واحسن سبك تحرير اوزره اختصاص يافتۀ براعۀ انسجام وتحفۀ دست اعتبار خواص وعوام اوله رق نحمد اتم حمدا بيك ايكيوز يتمش سكز سنۀ هجريه سنده ردوس جزيره سنده رسيدۀ سر منزل حسن اختتام اولمشيدى بعده تصادف مأموريت شام وعراق ايله سكز سنه مدت ترادف موانع متزاحمۀ اشغال واهوال محتاج اصلاح وتهذيب اولان صحايف مشحونة اللطائف مذكوره نك آغوش جزدان امهالدن ابراز واخراجنه مساعد اولمه مدى بغداددن بعد القفول امرار ايام معدودۀ عزلت وخمول ايله سكسان الى سنه سى خلالنده سايۀ مواهبوايۀ حضرت پادشاهيده صدراسبق فردوس آشيان عالى پاشا مرحومك ضميمۀ مكارم واحساناتى وحالا بالفعل والاستيهال آرايش بخش مسند جليل صدارت عظمى اولان فخامتلو دولتلو رشدى پاشا حضرتلرينك صنوف معارفندان وبلكه بالعموم داعيان وبندكان اهليتنشان حقلرنده بيدريغ ورايكان وساعد مساعد ايادئ عجزكان اولان صحابت وهماتى سراى بوسند متصرفلغنه سائق اولمسيله ترجمۀ مذكوره نك بعونه تعالى محو واثبات وتنقيح وعلاواتى بالاكمال ولايت مذكوره مطبعه سنده تصميم طبع وتمثيلنى متعاقب اكرچه هرسك متصرفلغنه تحويل مأموريت وقوعى موجب تردد طبيعى اولمش ايسه ده جواريت مناسبتى اجراآته يكده حاجز وبويله برنيت خيريه دن عدول واستنكاف جائز كورلميه رك ايجابنه تشبث اولوب شوقدركه مطبعه نك نقصانئ ادواتى ومخابراتك بالطبع تأخراتى اسبابيله لواء مذكورده بولنديغم ايكى بچق سنه مدتده انجق ميسراولان جلد اولك ختام تمثيلنه فاصلۀ انفصال حيلولت ايدرك صحايف مطبوعه نك درسعادتده جلبيله برنسخه سى صدر اسبق ابهتلو دولتلو محمد رشدى پاشا حضرتلرينك وساطت لطف وعنايت اسناى معارفپروريلريله عتبۀ علياى حضرت پادشاهى يه عرض وتقديم قلنه رق جملۀ مواهب جليله دن اولمق اوزره تبديلا ايكنجى رتبه دن برقطعه مجيدى نشان همايونى احسانيله صدر فخر ومباهاتم تزيين واشبو نشانۀ قبول واعتبار ايله قدر پشيز اثر معتبرم جوهردار تنويه وتحسين بيورلدى (شاهيكه در زمان ندارد نظير خويش * شكرانه واجبست كه در روزكار ماست) اكرچه تنكى دست شو وقت معزوليتده روى شاهد اتمامه پرده كش فراغ اولمق داعيه لرنده بولنمش ايسه ده بونجه سنه لر برچوق امكار صرف واقتناسيله مجرد عمومك سود ونفعى مقصد خير مرصدى زمينده يتشدرلمش اولان بويله برمجلۀ مرغوبه نك بووجهله شيرازه پذير اكمال اولميه رق نقصان وابتر براقلمسى جواز دادۀ عقل سليم اولمامسيله علم بيان وبديعى شامل اولان جلد ثانينك دخى مطبعۀ عامره ده طبعيله انتشار وتعميم منافعى بالتصميم برقاج صحيفه سى قرير افزاى عين ابتهاج اولديغى صره ده كريد ولايت جليله سى

ملحقاتندن رسمو سنجاغی متصرفلغنه مأمورا درسعادتدن وقوع بعد وتنائی ایله رابر تصمیمات
مذکوره یه خلل ویرلمیه‌رك بعض احبای معارفسمانك تلاحق همّمات عالیه‌سیله
لواء مذکورده بولنديغم اشبو بيك ايكيوز طقسان سنهٔ هجریه‌سنده
بتسهیله تعالی اکمال طبعی میسر
اولمشـدر

« فاتحهٔ فکرت وختم سخن ❋ نام خدابست بروختم کن »
« درنظرهرکه رسد این کتاب ❋ خاتمتش خیربود بالصواب »

مطبعهٔ عامره ده طبع اولنمشدر   فی ٢٩ شعبان ١٢٩٠ سنه